

*Printed by Ramohandra Yesu Shedge,
at the Nirnaya Sagar Press,
26-28, Kolbhat Street,
Bombay.*

*Published by Vallabhadas Tribhuvandas
Gandhi, Secretary, Shree Jain
Atmananda Sabha,
Bhavnagar.*

श्री महादेव प्रेस-शासनगर

श्रीआत्मानन्द-जैनग्रन्थरत्नमालायाः नवतितमं रत्नम् (९०)

स्थविर-आर्यभद्रबाहुस्वामिप्रणीतस्वोपज्ञनिर्युक्त्युपेतं

बृहत् कल्पसूत्रम् ।

श्रीसङ्खदासगणिक्षमाश्रमणसङ्कलितभाष्योपबृंहितम् ।

जैनागम-प्रकरणाद्यनेकग्रन्थातिगूढार्थप्रकटनप्रौढटीकाविधानसमुपलब्ध-

‘समर्थटीकाकारे’तिख्यातिभिः श्रीमद्भिर्मलयगिरिसूरिभिः

प्रारब्धया वृद्धपोशालिकतपागच्छीयैः श्रीक्षेमकीर्त्या-

चार्यैः पूर्णीकृतया च वृत्त्या समलङ्कृतम् ।

तस्यायं

ष षो वि भा गः ।

षष्ठ उद्देशः

समग्रग्रन्थसत्कत्रयोदशपरिशिष्टप्रभृतिभिरलङ्कृतञ्च

तत्सम्पादकौ—

सकलागमपरमार्थप्रपञ्चनप्रवीण-बृहत्तपागच्छान्तर्गतसंविग्रशाखीय-आद्याचार्य-

न्यायाम्भोनिधि-श्रीमद्विजयानन्दसूरीश(प्रसिद्धनाम-श्रीआत्मारामजी-

महाराज)शिष्यरत्नप्रवर्त्तक-श्रीमत्कान्तिविजयमुनिपुङ्गवानां

शिष्य-प्रशिष्यौ मुनी चतुरविजय-पुण्यविजयौ ।

प्रकाशं प्रापयित्री—

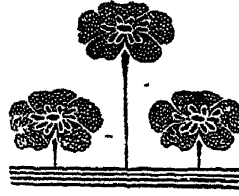
भावनगरस्था श्रीजैन-आत्मानन्दसभा ।

वीरसंवत् २४६८ }
ईस्वी सन १९४२ }

प्रतयः ५००

{ विक्रमसंवत् १९९८
भात्मसंवत् ४६ }

इदं पुस्तकं मुम्बय्यां कोलभाटवीथ्यां
२६-२८ तमे गृहे निर्णयसागर-
मुद्रणालये रामचन्द्र येसु शेडगे-
द्वारा मुद्रापितम्

प्रकाशितं च तत् “वल्लभदास त्रिभुवनदास
गांधी, सेक्रेटरी श्रीआत्मानन्द जैन
सभा, भावनगर” इत्यनेन

बृहत्कल्पसूत्रसंशोधनकृते सङ्गृहीतानां प्रतीनां सङ्केताः ।

- भा० पत्तनस्थभाभापाटकसत्कचित्कोशीया प्रतिः ।
डे० अमदावादडेलाउपाश्रयभाण्डागारसत्का प्रतिः ।
मो० पत्तनान्तर्गतमोंकामोदीभाण्डागारसत्का प्रतिः ।
ले० पत्तनसागरगच्छोपाश्रयगतलेहेरुवकीलसत्कज्ञानकोशगता प्रतिः ।
कां० प्रवर्तकश्रीमत्कान्तिविजयसत्का प्रतिः ।
तामू० पत्तनीयश्रीसङ्घभाण्डागारसत्का ताडपत्रीया मूलसूत्रप्रतिः ।
ताटी० पत्तनीयश्रीसङ्घभाण्डागारसत्का ताडपत्रीया टीकाप्रतिः ।
ताभा० पत्तनीयश्रीसङ्घभाण्डागारसत्का ताडपत्रीया भाष्यप्रतिः ।

प्रकाश्यमानेऽसिन् ग्रन्थेऽस्माभिर्गोशुद्धाः पाठाः प्रतिषूपलब्धास्तेऽस्मत्कल्पनया संशोध्य ( ) एतादृ-
ग्वृत्तकोष्ठकान्तः स्थापिताः सन्ति, दृश्यतां पृष्ठ १० पङ्क्ति २६, पृ० १७ पं ३०, पृ० २५ पं० १२,
पृ० ३१ पं० १७, पृ० ४० पं० २४ इत्यादि । ये चास्माभिर्गलिताः पाठाः सम्भावितास्ते [ ]
एतादृक्चतुरस्रकोष्ठकान्तः परिपूरिताः सन्ति, दृश्यतां पृष्ठ ३ पङ्क्ति ९, पृ० १५ पं० ६, पृ० २८ पं०
५, पृ० ४९ पं० २६ इत्यादि ।

टीकाकृताऽस्माभिर्वा निर्दिष्टानामवतरणानां स्थानदर्शकाः सङ्केताः ।

अनुयो०

आचा० श्रु० अ० उ०

आव० हारि० वृत्तौ

आव० नि० गा० }
आव० निर्यु० गा० }

आव० मू० भा० गा०

उ० सू०

उत्त० अ० गा०

ओघनि० गा०

कल्पवृहद्भाष्य

गा०

चूर्णि

जीत० भा० गा०

तत्त्वार्थ०

दश० अ० उ० गा०

दश० अ० गा० }
दशवै० अ० गा० }

दश० चू० गा०

देवेन्द्र० गा०

नाट्यशा०

पञ्चव० गा०

पिण्डनि० गा०

प्रज्ञा० पद

प्रश्म० आ०

मल०

महानि० अ०

विशे० गा०

विशेषचूर्णि

य० भा० पी० गा०

यव० उ० भा० गा०

अनुयोगद्वारसूत्र

आचाराङ्गसूत्र श्रुतस्कन्ध अध्ययन उद्देश

आवश्यकसूत्र हारिभद्रीयवृत्तौ

आवश्यकसूत्र निर्युक्ति गाथा

आवश्यकसूत्र मूलभाष्य गाथा

उद्देश सूत्र

उत्तराध्ययनसूत्र अध्ययन गाथा

ओघनिर्युक्ति गाथा

बृहत्कल्पवृहद्भाष्य

गाथा

बृहत्कल्पचूर्णि

जीतकल्पभाष्य गाथा

तत्त्वार्थाधिगमसूत्राणि

दशवैकालिकसूत्र अध्ययन उद्देश गाथा

दशवैकालिकसूत्र अध्ययन गाथा

दशवैकालिकसूत्र चूलिका गाथा

देवेन्द्र-नरकेन्द्रप्रकरणगत देवेन्द्रप्रकरण गाथा

भरतनाट्यशास्त्रम्

पञ्चवस्तुक गाथा

पिण्डनिर्युक्ति गाथा

प्रज्ञापनोपाङ्गसटीक पद

प्रश्मरति आर्या

मलयगिरीया टीका

महानिशीथसूत्र अध्ययन

विशेषावश्यकमहाभाष्य गाथा

बृहत्कल्पविशेषचूर्णि

व्यवहारसूत्र भाष्य पीठिका गाथा

व्यवहारसूत्र उद्देश भाष्य गाथा

श० उ०	शतक उद्देश
श्रु० अ० उ०	श्रुतस्कन्ध अध्ययन उद्देश
सि० } सिद्ध० }	सिद्धहेमशब्दानुशासन
सि० हे० औ० सू०	सिद्धहेमशब्दानुशासन औणादिक सूत्र
हैमाने० द्विख०	हैमानेकार्थसङ्ग्रह द्विखरकाण्ड

यत्र टीकाकृद्भिर्ग्रन्थाभिधानादिकं निर्दिष्टं स्यात् तत्रास्माभिरुल्लिखितं श्रुतस्कन्ध-अध्ययन-उद्देश-गाथादिकं स्थानं तत्तद्ग्रन्थसत्कं ज्ञेयम्, यथा पृष्ठ १५ पं० ९ इत्यादि । यत्र च तत्रोल्लिखितं भवेत् तत्र सामान्यतया सूचितसुद्देशादिकं स्थानमेतत्प्रकाश्यमानबृहत्कल्पसूत्रग्रन्थसत्कमेव ज्ञेयम्, यथा पृष्ठ २ पंक्ति २-३-४ पृ० ५ पं० ३, पृ० ८ पं० २७, पृ० ११ पं० २७, पृ० ६७ पं० १२ इत्यादि ।

प्रमाणत्वेनोद्धृतानां प्रमाणानां स्थानदर्शक- ग्रन्थानां प्रतिकृतयः ।

अनुयोगद्वारसूत्र—	शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फंड सुरत ।
अनुयोगद्वारसूत्र चूर्णी—	रतलाम श्रीत्रयम्भदेवजी केशरीमलजी श्वेताम्बर संस्था ।
अनुयोगद्वारसूत्र सटीक (मलघारीया टीका) } —	शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फण्ड सुरत ।
आचाराङ्गसूत्र सटीक—	आगमोदय समिति ।
आवश्यकसूत्र चूर्णी—	रतलाम श्रीत्रयम्भदेवजी केशरीमलजी श्वेताम्बर संस्था ।
आवश्यकसूत्र सटीक (श्रीमल्लयगिरिकृत टीका) } —	आगमोदय समिति ।
आवश्यकसूत्र सटीक (आचार्य श्रीहरिमद्रकृत टीका) } —	आगमोदय समिति ।
आवश्यक निर्युक्ति—	आगमोदय समिति प्रकाशित हारिमद्रीय टीकागत ।
ओषनिर्युक्ति सटीक—	आगमोदय समिति
कल्पचूर्णि—	हस्तलिखित ।
कल्पबृहद्भाष्य—	”
कल्पविशेषचूर्णि—	”
कल्प-व्यवहार-निशीथसूत्राणि—	जैनसाहित्यसंशोधक समिति ।

जीवाजीवाभिगमसूत्र सटीक—	आगमोदय समिति ।
दशवैकालिक निर्युक्ति टीका सह—	शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फण्ड सुरत ।
दशाश्रुतस्कन्ध अष्टमाध्ययन (कल्पसूत्र) } —	शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फंड सुरत ।
देवेन्द्रनरकेन्द्र प्रकरण सटीक—	श्रीजैन आत्मानन्दसभा भावनगर ।
नन्दीसूत्र सटीक (मलयगिरिकृत टीका) } —	आगमोदय समिति ।
नाट्यशास्त्रम्—	निर्णयसागर प्रेस मुंबई ।
निशीथचूर्णि—	हस्तलिखित ।
पिण्डनिर्युक्ति—	शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फंड सुरत ।
प्रज्ञापनोपाङ्ग सटीक—	आगमोदय समिति ।
बृहत्कर्मविपाक—	श्रीजैन आत्मानन्द सभा भावनगर ।
महानिशीथसूत्र—	हस्तलिखित ।
राजप्रश्नीय सटीक—	आगमोदय समिति ।
विपाकसूत्र सटीक—	”
विशेषणवती—	रतलाम श्रीऋषभदेवजी केशरीमलजी श्वेताम्बर संस्था ।
विशेषावश्यक सटीक—	श्रीयशोविजय जैन पाठशाला बनारस ।
व्यवहारसूत्रनिर्युक्ति भाष्य टीका—	श्रीमाणिकमुनिजी सम्पादित ।
सिद्धप्राभृत सटीक—	श्रीजैन आत्मानन्द सभा भावनगर ।
सिद्धहेमशब्दानुशासन—	शेठ मनसुखभाई भगुभाई अमदावाद ।
सिद्धान्तविचार—	हस्तलिखित ।
सूत्रकृताङ्ग सटीक—	आगमोदय समिति ।
स्थानाङ्गसूत्र सटीक	”

श्री आन्मानन्द जैन ग्रन्थरत्नमालाना आद्यसम्पादक अने संशोधक—

जन्म वि. संवत् १०२६ छाणी. :: दीक्षा वि सं. १०५६ डमोई.

श्री आन्मानन्द जैन ग्रन्थ रत्नमाला सम्पादन आरम्भ १९६६ सुरुत.

परम पूज्य महाराजश्री १००८ श्री चतुरविजयजी
स्वर्गवास वि सं. १९९६ पाटण.

श्री सहोदय प्रेस—भावनगर.

अर्हम्

प्रातःस्मरणीय

गुणगुरु पुण्यधाम पूज्य गुरुदेवतुं हार्दिक पूजन

पूज्यपाद प्रातःस्मरणीय गुणभंडार पुण्यनाम अने पुण्यधाम तथा श्रीआत्मानंद जैन ग्रन्थरत्नमालाना उत्पादक, संशोधक अने सम्पादक गुरुदेव श्री १००८ श्रीचतुर-विजयजी महाराज वि. सं. १९९६ ना कार्तिक वदि ५ नी पाछली रात्रे परलोकवासी थया छे, ए समाचार जाणी प्रत्येक गुणग्राही साहित्यरसिक विद्वानने दुःख थया सिवाय नहि ज रहे । ते छतां ए वात निर्विवाद छे के-जगतना ए अटल नियमना अपवादरूप कोई पण प्राणधारी नथी । आ स्थितिमां विज्ञानवान् सत्पुरुषो पोताना अनित्य जीवनमां तेमनाथी बने तेटलां सत्कार्यो करवामां परायण रही पोतानी आसपास वसनार महानुभाव अनुयायी वर्गने विशिष्ट मार्ग चिंधता जाय छे ।

पूज्यपाद गुरुदेवना जीवन साथे स्वगुरुचरणवास, शास्त्रसंशोधन अने ज्ञानोद्धार ए वस्तुओ एकरूपे वणाई गई हती । पोताना लगभग पचास वर्ष जेटला चिर प्रत्रज्यापर्यायमां अपवाद-रूप,—अने ते पण सकारण,—वर्षो बाद करीए तो आखी जिंदगी तेओश्रीए गुरुचरणसेवामां ज गाळी छे । ग्रंथमुद्रणना युग पहेलां तेमणे संख्याबंध शास्त्रोना लखवा-लखाववामां अने संशो-धनमां वर्षो गाळ्यां छे । पाटण, बडोदरा, लींबडी आदिना विशाल ज्ञानभंडारोना उद्धार अने तेने सुरक्षित तेम ज सुव्यवस्थित करवा पाछळ वर्षो सुधी श्रम उठाव्यो छे । श्रीआत्मानंद जैन ग्रन्थरत्नमाळानी तेमणे बराबर त्रीस वर्ष पर्यंत अग्रमत्तभावे सेवा करी छे । आ. जै. प्र. र. मा.ना तो तेओश्री आत्मस्वरूप ज हता ।

પૂજ્યપાદ ગુરુદેવના જીવન સાથે છગઢાનો ખૂબ જ મેલ રહ્યો છે । અને એ અંકથી અંકિત વર્ષોમાં તેમણે વિશિષ્ટ કાર્યો સાધ્યાં છે । તેઓશ્રીનો જન્મ વિ. સં. ૧૯૨૬માં થયો છે, દીક્ષા ૧૯૪૬ માં લીધી છે, (હું જો મૂલતો ન હોઉં તો) પાટણના જૈન મંડારોની સુવ્યવસ્થાનું કાર્ય ૧૯૫૬ માં હાથ ધર્યું હતું, “શ્રીઆત્માનંદ જૈન ગ્રન્થરત્નમાલા” ના પ્રકાશનની શરૂઆત ૧૯૬૬ માં કરી હતી અને સતત કર્તવ્યપરાયણ અપ્રમત્ત આદર્શભૂત સંયમી જીવન વીતાવી ૧૯૯૬ માં તેઓશ્રીએ પરલોકવાસ સાધ્યો છે ।

અસ્તુ, હવે પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ શ્રીમાન્ ચતુરવિજયજી મહારાજની ટૂંક જીવનરેખા વિદ્વાનોને જરૂર રસપ્રદ થશે, એમ માની કોઈ પણ જાતની અતિશયોક્તિનો ઓપ આપ્યા સિવાય એ અહીં તદ્દન સાદી ભાષામાં દોરવામાં આવે છે ।

જન્મ—પૂજ્યપાદ ગુરુદેવનો જન્મ વડોદરા પાસે આવેલ છાળી ગામમાં વિ. સં. ૧૯૨૬ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧ ને દિવસે થયો હતો । તેમનું પોતાનું ધન્ય નામ માઈ ચુનીલાલ રાક્ષવામાં આવ્યું હતું । તેમના પિતાનું નામ મલ્લુકચંદ અને માતાનું નામ જમનાબાઈ હતું । તેમની જ્ઞાતિ વીશાપોરવાડ હતી । તેઓ પોતા સાથે ચાર માઈ હતા અને ત્રણ બહેનો હતી । તેમનું કુટુંબ ઘણું જ ખાનદાન હતું । ગૃહસ્થપણાનો તેમનો અભ્યાસ તે જમાના પ્રમાણે ગૂજરાતી સાત ચોપડીઓ જેટલો હતો । વ્યાપારાદિમાં ઉપયોગી હિસાબ આદિ બાબતોમાં તેઓશ્રી હુશિયાર ગણાતા હતા ।

ધર્મસંસ્કાર અને પ્રવ્રજ્યા—છાળી ગામ સ્વાભાવિક રીતે જ ધાર્મિકસંસ્કારપ્રધાન ક્ષેત્ર હોઈ માઈ શ્રીચુનીલાલમાં ધાર્મિક સંસ્કાર પ્રથમથી જ હતા અને તેથી તેમણે પ્રતિક્રમણ-સૂત્રાદિને લગતો યોગ્ય અભ્યાસ પણ પ્રથમથી જ કર્યો હતો । છાળી ક્ષેત્રની જૈન જનતા અતિ-ભાવુક હોઈ ત્યાં સાધુ-સાધ્વીઓનું આગમન અને તેમના ઉપદેશાદિને લીધે લોકોમાં ધાર્મિક સંસ્કાર હમ્મેશાં પોષાતા જ રહેતા । એ રીતે માઈ શ્રીચુનીલાલમાં પણ ધર્મના દૃઢ સંસ્કારો પહચા હતા । જેને પરિણામે પૂજ્યપાદ પ્રાતઃસ્મરણીય અનેકગુણગણનિવાસ શાન્તજીવી પરમગુરુદેવ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજ શ્રીકાન્તિવિજયજી મહારાજશ્રીનો સંયોગ થતાં તેમના પ્રભાવસમ્પન્ન પ્રતાપી વરદ શુભ હસ્તે તેમણે ડમોઈ ગામમાં વિ. સં. ૧૯૪૬ના જેઠ વદિ ૧૦ ને દિવસે શિષ્ય તરીકે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી અને તેમનું શુભ નામ મુનિ શ્રીચતુરવિજયજી રાક્ષવામાં આવ્યું ।

વિહાર અને અભ્યાસ—દીક્ષા લીધા પછી તેમનો વિહાર પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજ સાથે પંજાબ તરફ થતો રહ્યો અને તે સાથે ક્રમે ક્રમે અભ્યાસ પણ આગળ વધતો રહ્યો । શરૂઆતમાં સાધુયોગ્ય આવશ્યકક્રિયાસૂત્રો અને જીવવિચાર આદિ પ્રકરણોનો અભ્યાસ કર્યો । તે વચ્ચે પંજાબમાં અને સ્વાસ કરી તે જમાનાના સાંધુવર્ગમાં વ્યાકરણમાં મુખ્યસ્થે

સારસ્વત પૂર્વાર્ધ અને ચન્દ્રિકા ઉત્તરાર્ધનો પ્રચાર હતો તે મુજબ તેઓશ્રીએ તેનો અભ્યાસ કર્યો અને તે સાથે કાવ્ય, વાગ્મટાલંકાર, શ્રુતબોધ આદિનો પણ અભ્યાસ કરી લીધો । આ રીતે અભ્યાસમાં ઠીક ઠીક પ્રગતિ અને પ્રવેશ થયા બાદ પૂર્વાચાર્યકૃત સંખ્યાબન્ધ શાસ્ત્રીય પ્રકરણો,— જે જૈન આગમના પ્રવેશદ્વાર સમાન છે,—નો અભ્યાસ કર્યો । અને તર્કસંગ્રહ તથા મુક્તાવલીનું પણ આ દરમ્યાન અધ્યયન કર્યું । આ રીતે ક્રમિક સજીવ અભ્યાસ અને વિહાર બન્ને ય કાર્ય પૈકી સાથે ચાલતાં રહ્યાં ।

ઉપર જણાવવામાં આવ્યું તેમ પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજ ક્રમે ક્રમે સજીવ અભ્યાસ થયા પછી જ્યાં જ્યાં પ્રસંગ મળ્યો ત્યાં ત્યાં તે તે વિદ્વાન્ મુનિવરાદિ પાસે તેમ જ પોતાની મેલે પણ શાસ્ત્રોનું અધ્યયન વાચન કરતા રહ્યા । મગવાન્ શ્રીહેમચન્દ્રાચાર્યે કહ્યું છે કે—“ અભ્યાસો હિ કર્મસુ કૌશલમાવહતિ ” એ મુજબ પૂજ્યવર શ્રીગુરુદેવ શાસ્ત્રીય વગેરે વિષયમાં આગલ વધતા ગયા અને અનુક્રમે કોઈનીયે મદદ સિવાય સ્વતંત્ર રીતે મહાન્ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ પ્રવર્તવા લાગ્યો । જેના ફલરૂપે આપણે “ આત્માનંદ જૈન ગ્રન્થરત્નમાલા ” ને આજે જોઈ શકીએ છીએ ।

શાસ્ત્રલેખન અને સંગ્રહ—વિશ્વવિખ્યાતકીર્તિ પુનીતનામધેય પંજાબદેશોદ્ધારક ન્યાયાન્મોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીવિજયાનંદદ્વારિવરની અવર્ણનીય અને અલ્પ જ્ઞાનગંગાના પ્રવાહનો વારસો એમની વિશાલ શિષ્યસંપત્તિમાં નિરાબાધ રીતે વહેતો રહ્યો છે । એ કારણસર પૂજ્યવર પ્રાતઃસ્મરણીય પ્રભાવપૂર્ણ પરમગુરુદેવ પ્રવર્તકજી મહારાજશ્રી ૧૦૦૮ શ્રીક્રાન્તિવિજયજી મહારાજશ્રીમાં પણ એ જ્ઞાનગંગાનો નિર્મલ પ્રવાહ સતત્ જીવતો વહેતો રહ્યો છે । જેના પ્રતાપે સ્થાન સ્થાનના જ્ઞાનમંડારોમાંથી શ્રેષ્ઠ શ્રેષ્ઠતમ શાસ્ત્રોનું લેખન, તેનો સંગ્રહ અને અધ્યયન આદિ ચિરકાલથી ચાલુ હતાં અને આજ પર્યંત પણ એ પ્રવાહ અવિચ્છિન્નપણે ચાલુ જ છે ।

ઉપર જણાવેલ શાસ્ત્રલેખન અને સંગ્રહવિષયક સમ્પૂર્ણ પ્રવૃત્તિ પૂજ્યપાદ ગુરુવર શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજના સૂક્ષ્મ પરીક્ષણ અને અભિપ્રાયને અનુસરીને જ હમ્મેશાં ચાલુ રહ્યાં હતાં । ધુણ્યનામધેય પૂજ્યપાદ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજે સ્થાપન કરેલા વડોદરા અને છાણીના જૈન જ્ઞાનમંદિરોમાંના તેઓશ્રીના વિશાલ જ્ઞાનમંડારોનું બારીકાઈથી અવલોકન કરનાર ઇટલું સમજી શકશે કે, એ શાસ્ત્રલેખન અને સંગ્રહ કેટલી સૂક્ષ્મ પરીક્ષાપૂર્વક કરવામાં આવ્યો છે અને તે કેવા અને કેટલા વૈવિધ્યથી ભરપૂર છે ।

શાસ્ત્રલેખન એ શી વસ્તુ છે એ બાબતનો વાસ્તવિક રુચાલ એકાએક કોઈને ય નહિ આવે । એ ત્રાજ્જતમાં મળમળા વિદ્વાન્ ગણાતા માણસો પણ કેવાં મોઠાં સ્વાઈ બેસે છે એનો રુચાલ પ્રાચીન

ज्ञानभंडारोमानां अमुक अमुक पुस्तको तेम ज गायकवाड ओरिएण्टल इन्स्टीट्यूट आदिमांनां नवां लखाएल पुस्तको जोवाथी ज आवी शके छे ।

खरं जोतां शास्त्रलेखन ए वस्तु छे के-तेने माटे जेम महत्त्वना उपयोगी ग्रंथोनुं पृथक्करण अति झीणवटपूर्वक करवामां आवे एटली ज बारीकाईथी पुस्तकने लखनार लहियाओ, तेमनी लिपि, ग्रंथ लखवा माटेना कागळो, शाही, कलम, वगेरे दरेके दरेक वस्तु केवी होवी जोईए एनी परीक्षा अने तपासने पण ए मागी ले छे ।

ज्यारे उपरोक्त बाबतोनी खरेखरी जाणकारी नथी होती त्यारे घणीवार एवुं बने छे के-लेखको ग्रंथनी लिपिने बराबर उकेली शके छे के नहि ? तेओ शुद्ध लखनारा छे के मूलो करनारा वधारनारा छे ? तेओ लखतां लखतां वचमांथी पाठो छूटी जाय तेम लखनारा छे के केवा छे ? इरादापूर्वक गोटाळो करनारा छे के केम ? तेमनी लिपि सुंदर छे के नहि ? एक सरखी रीते पुस्तक लखनारा छे के लिपिमां गोटाळो करनारा छे ? इत्यादि परीक्षा कर्या सिवाय पुस्तको लखाववाथी पुस्तको अशुद्ध, अमपूर्ण अने खराब लखाय छे । आ उपरांत पुस्तको लखाववा माटेना कागळो, शाही, कलम वगेरे लेखननां विविध साधनो केवां होवां जोईए एनी माहिती न होय तो परिणाम ए आवे छे के-सारामां सारी पद्धतिए लखाएलां शास्त्रो-पुस्तको अल्प काळमां ज नाश पामी जाय छे । केटलीक वार तो पांचपचीस वर्षमां ज ए ग्रंथो मृत्युना मोमां जई पडे छे ।

पूज्यपाद गुरुवर्यश्री उपरोक्त शास्त्रलेखनविषयक प्रत्येक बाबतनी झीणवटने पूर्णपणे समजी शकता हता एटलं ज नहि, पण तेओश्रीना हस्ताक्षरो एटला सुंदर हता अने एवी सुंदर अने स्वच्छ पद्धतिए तेओ पुस्तको लखी शकता हता के-भलभला लेखकोने पण आंटी नाखे । ए ज कारण हतुं के, गमे तेवा लेखक उपर तेमनो प्रभाव पडतो हतो अने गमे तेवा लेखकनी लिपिमांथी तेओश्री काई ने काई वास्तविक खांचखुंच काढता ज ।

पूज्यपाद गुरुदेवनी पवित्र अने प्रभावयुक्त छाया तळे एकी साथे त्रीस त्रीस, चालीस चालीस लहियाओ पुस्तको लखवानुं काम करता हता । तेओश्रीना हाथ नीचे काम करनार लेखकोनी सर्वत्र साधुसमुदायमां किम्मत अंकाती हती ।

द्वंकामां एम कहेवुं पडशे के जेम तेओश्री शास्त्रलेखन अने संग्रह माटेना महत्त्वना ग्रंथोनो विभाग करवामां निष्णात हता, ए ज रीते तेओश्री लेखनकलाना तलस्पर्शी हार्दने समजवामां अने पारखवामां पण हता ।

पूज्यपाद गुरुवरनी पवित्र चरणछायामां रही तेमना चिरकालीन लेखनविषयक अनुभवोने

જાળીને અને સંપ્રહીને જ હું મારો “ ભારતીય જૈન શ્રમણસંસ્કૃતિ અને લેખનકલા ” નામનો ગ્રંથ લખી શક્યો છું । સ્વરૂં જોતાં એ ગ્રંથલેખનનો પૂર્ણ યશ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીને જ ઘટે છે ।

શાસ્ત્રસંશોધન—પૂજ્યપાદ ગુરુવરશ્રીએ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજશ્રીના શાસ્ત્રસંપ્રદર્શના નવા લખાવેલ અને પ્રાચીન ગ્રંથો પૈકી સંખ્યાબંધ મહત્ત્વના ગ્રંથો અનેકાનેક પ્રાચીન પ્રત્યન્તરો સાથે સરસ્વાતીને સુધાર્યા છે । જેમ પૂજ્ય ગુરુદેવ લેખનકલાના રહસ્યને બરાબર સમજતા હતા એ જ રીતે સંશોધનકલામાં પણ તેઓશ્રી પારંગત હતા । સંશોધનકલા, તેને માટેનાં સાધનો, સંકેતો વગેરે પ્રત્યેક વસ્તુને તેઓશ્રી પૂર્ણ રીતે જાણતા હતા । એમના સંશોધનકલાને લગતા પાંડિત્ય અને અનુભવના પરિપાકને આપણે તેઓશ્રીએ સંપાદિત કરેલ શ્રીઆત્માનંદ-જૈન-ગ્રન્થરત્નમાલામાં પ્રત્યક્ષપણે જોઈ શકીએ છીએ ।

જૈન જ્ઞાનમંડારોનો ઉદ્ધાર—પાટણના વિશાળ જૈન જ્ઞાનમંડારો એક કાળે અતિ અવ્યવસ્થિત દશામાં પડ્યા હતા । એ મંડારોનું દર્શન પણ એકંદર દુર્લભ જ હતું, એમાંથી વાંચન, અધ્યયન, સંશોધન આદિ માટે પુસ્તકો મેળવવાં અતિ દુષ્કર હતાં, એની ટીપો-લીસ્ટો પણ બરાબર જોઈએ તેવી માહિતી આપનારાં ન હતાં અને એ મંડારો લગભગ જોઈએ તેવી સુરક્ષિત અને સુવ્યવસ્થિત દશામાં ન હતા । એ સમયે પૂજ્યપાદ પ્રવર્તકજી મહારાજ શ્રીકાન્તિવિજયજી (મારા પૂજ્ય ગુરુદેવ) શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજાદિ શિષ્યપરિવાર સાથે પાટણ પધાર્યા અને પાટણના જ્ઞાનમંડારોની વ્યવસ્થા કરવા માટે કાર્યવાહકોનો વિશ્વાસ સંપાદન કરી એ જ્ઞાનમંડારોના સાર્વત્રિક ઉદ્ધારનું કામ હાથ ધર્યું અને એ કાર્યને સર્વાંગપૂર્ણ બનાવવા શક્ય સર્વ પ્રયત્નો પૂજ્યપાદ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજશ્રીએ અને પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજશ્રીએ કર્યા । આ વ્યવસ્થામાં બૌદ્ધિક અને શ્રમજન્ય કાર્ય કરવામાં પૂજ્યપાદ ગુરુદેવનો અકલ્પ્ય ફાલો હોવા છતાં પોતે ગુપ્ત રહી જ્ઞાનમંડારના ઉદ્ધારનો સંપૂર્ણ યશઃ તેઓશ્રીએ શ્રીગુરુચરણે જ સમર્પિત કર્યો છે ।

લીમ્બડી શ્રીસંઘના વિશાળ જ્ઞાનમંડારની તથા વડોદરા-છાળીમાં સ્થાપન કરેલ પૂજ્યપાદ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજશ્રીના અતિવિશાળ જ્ઞાનમંડારોની સર્વાંગપૂર્ણ સુવ્યવસ્થા પૂજ્ય ગુરુવરે એકલે હાથે જ કરી છે । આ ઉપરાંત પૂજ્યપ્રવર શાન્તમૂર્તિ મહારાજશ્રી ૧૦૦૮ શ્રીહંસવિજયજી મહારાજશ્રીના વડોદરામાંના વિશાળ જ્ઞાનમંડારની વ્યવસ્થામાં પણ તેમની મહાન્ મદદ હતી ।

શ્રીઆત્માનંદ જૈન ગ્રન્થરત્નમાલા—પૂજ્ય શ્રીગુરુશ્રીએ જેમ પોતાના જીવનમાં જૈન જ્ઞાનમંડારોનો ઉદ્ધાર, શાસ્ત્રલેખન અને શાસ્ત્રસંશોધનને લગતાં મહાન્ કાર્યો કર્યાં છે એ જ રીતે તેમણે શ્રીઆ. જૈ. ગ્રં. ૧. મા.ના સંપાદન અને સંશોધનનું મહાન્ કાર્ય પણ હાથ ધર્યું હતું ।

आ ग्रंथमाळामां आजसुधीमां बधा मळीने विविध विषयने लगता नाना मोटा महत्त्वना नेवुं ग्रंथो प्रकाशित थया छे, जेमांनां घणाखरा पूज्य गुरुदेवे ज सन्पादित कर्या छे ।

आ ग्रंथमाळामां नानामां नाना अने मोटामां मोटा अजोड महत्त्वना ग्रंथो प्रकाशित थया छे । नानां-मोटां संख्याबंध शास्त्रीय प्रकरणोनो समूह आ ग्रंथमाळामां प्रकाशित थयो छे ए आ ग्रंथमाळानी खास विशेषता छे । आ प्रकरणो द्वारा जैन श्रमण अने श्रमणीओने खूब ज लाभ थयो छे । जे प्रकरणोनां नाम मेळववां के सांभळवां पण एकाएक मुश्केल हता ए प्रकरणो प्रत्येक श्रमण-श्रमणीना हस्तगत थई गयां छे । आ ग्रंथमाळामां एकंदर जैन आगमो, प्रकरणो, पेंतिहासिक अने औपदेशिक प्राकृत, संस्कृत कथासाहित्य, काव्य, नाटक आदि विषयक विविध साहित्य प्रकाश पास्युं छे । आ उपरथी पूज्यपाद गुरुदेवमां केटळुं विशाळ ज्ञान अने केटलो अनुभव हतो ए सहजे समजी शकाय तेम छे । अने ए ज कारणसर आ ग्रंथमाळा दिनप्रतिदिन दरेक दृष्टिप विकास पामती रही छे ।

छेळामां छेळी पद्धतिप ग्रंथोनुं संशोधन, संपादन अने प्रकाशन करता पूज्यपाद गुरुदेवे जीवना अस्तकाळ पर्यंत अथाग परिश्रम उठाव्यो छे । निशीथसूत्रचूर्णि, कल्पचूर्णि, मलय-गिरिव्याकरण, देवभद्रसुरिकृत कथारत्नकोश, वसुदेवहिंडी द्वितीयखंड आदि जेवा अनेक प्रासादभूत ग्रंथोना संशोधन अने प्रकाशनना महान् मनोरथोने हृदयमां धारण करी स्वहस्ते एनी प्रेसकोपीओ अने एनुं अर्धसंशोधन करी तेओश्री परलोकवासी थया छे । अस्तु । मृत्युदेवे कोना मनोरथ पूर्ण थवा दीघा छे ! ! ! ।

आम छतां जो पूज्यपाद गुरुप्रवर श्रीप्रवर्त्तकजी महाराज, पूज्य गुरुदेव अने समस्त मुनिगणनी आशीष वरसती हशे-छे ज तो पूज्य गुरुदेवना सत्संकल्पोने मूर्त्तस्वरूप आपवा अने तेमणे चालु करेली ग्रंथमाळाने सविशेष उज्ज्वल बनाववा यथाशक्य अल्प स्वरूप प्रयत्न हुं जरूरज करीश ।

गुरुदेवनो प्रभाव—पूज्यपाद गुरुदेवमां दरेक बाबतने लगती कार्यदक्षता पटली बधी हती के कोई पण पासे आवनार तेमना प्रभावथी प्रभावित थया सिवाय रहेतो नहि । मारा जेवी साधारण व्यक्ति उपर पूज्य गुरुदेवनो प्रभाव पडे एमां कहेवापणुं ज न होय; पण पंडितप्रवर श्रीयुत् सुखलालजी, विद्वन्मान्य श्रीमान् जिनविजयजी आदि जेवी अनेकानेक समर्थ व्यक्तियो उपर पण तेओश्रीनो अपूर्व प्रभाव पळ्यो छे अने तेमनी विशिष्ट प्रवृत्तिनुं सजीव बीजारोपण अने प्रेरणा पूज्यपाद गुरुदेवना सहवास अने संसर्गथी प्राप्त थयां छे ।

जैन मंदिर अने ज्ञानमंडार बगेरेना कार्य माटे आवनार शिल्पीओ अने कारीगरो पण

श्रीगुरुदेवनी कार्यदक्षता जोई तेमना आगळ बाळभावे वर्चता अने तेमना कामने लगती विशिष्ट कळा अने ज्ञानमां उमेरो करी जता ।

पूज्यपाद गुरुश्रीए पोताना विविध अनुभवोना पाठ भणावी पाटणनिवासी त्रिवेदी गोवर्धनदास लक्ष्मीशंकर जेवा अजोड लेखकने तैयार करेल छे । जे आजनां जमानामां पण सोना चांदीनी शाही बनावी सुंदरमां सुंदर लिपिमां सोनेरी किम्मती पुस्तको लखवानी विशिष्ट कळा तेम ज लेखनकळाने अंगे तलस्पर्शी अनुभव धरावे छे ।

पाटणनिवासी भोजक भाई अमृतलाल मोहनलाल अने नागोरनिवासी लहिया मूळ-चंदजी व्यास वगैरेने सुंदरमां सुंदर प्रेसकोपीओ करवानुं काम तेम ज लेखन संशोधनने लगती विशिष्ट कळा पण पूज्य गुरुदेवे शीखवाड्यां छे, जेना प्रतापे तेओ आजे पंडितनी कोटीमां स्वपे छे ।

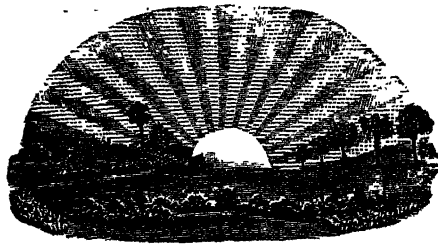
एकंदर आजे दरेक ठेकाणे एक एवी कायमी छाप छे के पूज्यपाद प्रवर्तकजी महाराज अने पूज्य गुरुदेवनी छायामां काम करनार लेखक, पंडित के कारीगर हुशियार अने सुयोग्य ज होय छे ।

उपसंहार—अंतमां हुं कोई पण प्रकारनी अतिशयोक्ति सिवाय एम कही शकुं हुं के—पाटण, वडोदरा, लीम्बडीना ज्ञानभंडारोना पुस्तको अने ए ज्ञानभंडारो, श्रीआत्मानंद जैन ग्रन्थ-रत्नमाळा अने एना विद्वान् वाचको, अने पाटण, वडोदरा, छाणी, भावनगर, लींबडी वगैरे गाम-शहेरो अने त्यांना श्रीसंघो पूज्यपाद परमगुरुदेव श्रीचतुरविजयजी महाराजना पवित्र अने सुमंगळ नामने कदीय मूली नहि शके ।

लि० पूज्य गुरुदेव श्रीचतुरविजयजी महाराजना पवित्र चरणोना अनुचर
अने तेओश्रीनी साहित्यसेवानो सदानो सहचर
मुनि पुण्यविजय

॥ अहम् ॥

बृहत्कल्पसूत्रना छट्टा विभागना प्रकाशनमां सहायको

प्रस्तुत निर्युक्ति-भाष्य-वृत्ति सहित बृहत्कल्पसूत्रना छट्टा विभागना प्रकाशनमां पंजाबी साध्वीजी प्रवर्तिनी श्री १००८ श्री देवश्रीजी महाराजनी विदुषी शिष्या साध्वी-रत्न श्री १००८ श्रीदानश्रीजी महाराजनी शिष्याओ साध्वीजी महाराज श्री १०८ श्री वसन्तश्रीजी महाराज तथा साध्वीजी महाराज श्रीदमयन्तीश्रीजी महाराजना सदुपदेशथी नीचे जणावेल धर्मात्मा भाई बहेनोए सहाय करी छे ।

- रु. ४८१) जिनदास कोचरना उपाश्रयनी श्राविकाओ तरफथी
- रु. १०१) माणेकचंदजी वेताड नागोरवाला तरफथी
- रु. १०१) आणंदमलजी श्रीमालनी धर्मपत्नी सौभाग्यवंती बाई पेपजी तरफथी
- रु. १००) गुणचंदजी कोचरनी पत्नीए करेल उजमणा निमित्ते.
- रु. १००) परचुरण श्राविकाओ तरफथी
- रु. ५१) बीजराजजी बोथरानी माताजी तरफथी
- रु. ५१) मोहनलालजी समदडीयानी धर्मपत्नी तरफथी
- रु. ५१) गोपीलालजी बोथरानी धर्मपत्नी तरफथी
- रु. २५) गुलाबचंदजी समदडीया तरफथी
- रु. २५) वसन्ताबाई तरफथी
- रु. ११) सुगणचन्दजी बोथरानी धर्मपत्नी तरफथी
- रु. ४) जीवनबाई दुगड तरफथी

उपर जणाव्या मुजब पूज्य साध्वीजी महाराजश्री वसन्तश्रीजी महाराज तथा साध्वी श्रीदमयन्तीश्रीजी महाराजना सदुपदेशथी प्रस्तुत छट्टा विभागना प्रकाशनमां रु. ११०१नी सहाय आवी छे । ए बदल उक्त बन्नेय साध्वीजी महाराजनो आभार मानीए छीए अने सहाय करनार भाई-बहेनोने हार्दिक धन्यवाद आपीए छीए ।

लि० श्री जैन आत्मानन्द सभाना सेक्रेटरी,
वल्लभदास त्रिभुवनदास गांधी-भावनगर.

॥ जयन्तु वीतरागाः ॥

आमुख

बृहत्कल्पसूत्रनो पांचमो भाग बहार पड्या पछी घणे लांबे गाळे आजे तेनो छट्टो भाग विद्वानोना करकमलमां उपहृत करवामां आवे छे । आ विभाग साथे आखो बृहत्कल्पग्रंथ संपूर्ण थाय छे ।

प्रस्तुत महाशास्त्रतुं सर्वांगपूर्ण संशोधन मारा परमपूज्य शिरःशुद्ध परमाराध्य गुरुदेव श्री १००८ श्रीचतुरविजयजी महाराज अने में, एम अमे गुरु-शिष्ये मळीने कर्युं छे । परन्तु आजे प्रस्तुत विभागतुं प्रकाशन जोवा तेओश्री संसारमां विद्यमान नथी । तेम छतां प्रस्तुत महाशास्त्रना संशोधनमां आदिथी अंत सुधी तेओश्रीनो वधारेमां वधारे हिस्सो छे, ए सत्य हकीकत छे ।

प्रस्तुत विभागनी प्रस्तावनामां निर्युक्तिकार अने तेमना समय विषे प्रमाणपुरस्सर घणी लांबी चर्चा करीने जे निर्णयो रजू करवामां आव्या छे ते विषे जे महत्त्वनी नवी हकीकतो मळी आवी छे तेनो उल्लेख अहीं करी देवो अति आवश्यक छे ।

प्रस्तुत छट्टा विभागनी प्रस्तावनाना चोथा पृष्ठमां “ निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्यभद्रबाहुस्वामी छे ” ए मान्यताने रजू करता जे उल्लेखो आपवामां आव्या छे तेमां सौथी प्राचीन उल्लेख आचार्य श्रीशीलांकनो छे । परन्तु ते पछी आ ज मान्यताने पुष्ट करतो भगवान् श्रीजिनभद्र गणि क्षमाश्रमणनो एक उल्लेख विशेषावश्यक महाभाष्यनी स्वोपज्ञ टीकामांथी मळी आव्यो छे ।

निर्युक्तियो, तेनुं प्रमाण अने रचनासमय.

‘ निर्युक्तिकार श्रीभद्रबाहुस्वामी, वाराहीसंहिताना प्रणेता श्रीवराहमिहिरना नाना भाई हता ’ ए जातनी किंवदन्तीने लक्षमां राखी श्रीवराहमिहिरे पोताना पंचसिद्धान्तिका ग्रन्थना अंतमां उल्लेखेली प्रशस्तितना आधारे में मारी प्रस्तावनामां निर्युक्तिकार अने निर्युक्तिओनी रचना विक्रमना छट्टा सैकामां थयानी करपना करी छे ए बराबर नथी, ए त्यारपछी मळी आवेली वीगतोथी निश्चित थाय छे, जे आ नीचे आपवामां आवे छे ।

खरतरगच्छीय युगप्रधान आचार्य श्रीजिनभद्रसूरिसंस्थापित जेसलमेरना प्राचीनतम ताडपत्रीय ज्ञानभंडारमांथी स्थविर आर्य वज्रस्वामिनी शाखामां थएल स्थविर श्रीअगस्त्य-सिंहविरचित दशवैकालिकसूत्रनी प्राचीन चूर्णि मळी आवी छे । आ चूर्णि, आगमोद्धारक

पूज्य श्रीसागरानन्दसूरि महाराजे प्रसिद्ध करेल चूर्णी करतां जुड़ी अने प्राचीनतम होवा उपरांत जैन आगमसाहित्य अने तेना इतिहासमां भात पाडनार तेम ज केटलीये महत्त्वनी हकीकतो उपर प्रकाश नाखनार छे । सौ करतां अतिमहत्त्वनी बात तो ए छे के-स्थविर आर्य देवार्द्धिगणि क्षमाश्रमणे वल्लभीमां वीर संवत् ९८० अथवा ९९३ मां जे अंतिम सूत्रव्यवस्था अने पुस्तकलेखनरूप आगमवाचना करी ते पहेलां आ चूर्णी रचाएली छे । अने ए ज कारणसर प्रस्तुत चूर्णीमां, दशवैकालिकसूत्रमां आपणी चालु परिपाटी करतां घणा घणा गाथाभेदो अने पाठभेदो छे के जे पाछळथी रचाएली दशवैकालिकसूत्रनी नवीन चूर्णीमां के याकिनीमहत्तरापुत्र आचार्य श्रीहरिभद्रनी टीकामां नथी । आचार्य श्रीहरिभद्रसूरिए तो पोतानी टीकांमां जणावी ज दीधुं छे के “ कइ हं, कया हं, कइ हं ” इत्यादि अदृश्य-अलभ्य पाठभेदोने जता करी दृश्य-लभ्य पाठोनी ज व्याख्या करवामां आवे छे । आनो अर्थ ए थयो के-बार वरसी दुकाळ आदि कारणोने लई छिन्नभिन्न थई गएला आगमोना पाठोए निर्णित पाठनुं स्वरूप लीधुं न हतुं त्यांसुधी तेना उपर व्याख्या लखनार व्याख्याकारो पोता पासे जे पाठपरंपरा होय तेने ज मुख्य मानीने काम लेता अने तेना उपर व्याख्याग्रंथो रचता हता । स्थविर श्रीअगस्त्यसिंहविरचित प्रस्तुत दशवैकालिकचूर्णीग्रंथ ए जाननो अलभ्य-दुर्लभ्य ग्रंथ छे के जे वल्लभीमां श्रीदेवार्द्धिगणि क्षमाश्रमणे संघ एकत्र करी पाठनिर्णय कर्यो ते पहेलाना प्राचीन काळमां जैन आगमोना पाठोमां केवी विषमता थई गई हती तेनो आछोपातळो ख्याल आपणने आपे छे । आजे पण बृहत्कल्पसूत्र, निशीथसूत्र, भगवतीसूत्र वगैरेना प्राचीन आदर्शो जे आपणा समक्ष विद्यमान छे ते जोतां आपणने पाठभेदोनी विविधता अने विषमतानो तथा भाषास्वरूपनी विचित्रतानो ख्याल आवी शके छे । अस्तु दशवैकालिकसूत्र उपरनी स्थविर श्रीअगस्त्यसिंहनी चूर्णी जोतां आपणने ख्याल आवी जाय छे के वल्लभी पाठनिर्णय थवा अगाड जैन आगमो उपर व्याख्याग्रंथो अथवा वृत्ति-चूर्णीग्रंथो रचावा शरू थई चूक्या हता । स्थविर श्रीअगस्त्यसिंह पण पोतानी चूर्णीमां अनेक स्थळे प्राचीन वृत्तिपाठोने उल्लेख करे छे । आ उपरांत “ हिमवंतथेरावली ”मां नीचे प्रमाणेनो उल्लेख छे—

१ प्रस्तुत चूर्णीने आचार्य श्रीहरिभद्रे दशवैकालिकसूत्रनी पोतानी टीकामां “ बृहद्विवरण ”ना नामथी ज ओळखावी छे, जेने पूज्य श्रीसागरानंदसूरिए संशोधन करीने छपावी छे ॥

२ “ कइ णु कुञ्जेल्यादि । अस्य व्याख्या-इह च संहितादिक्रमेण प्रतिसूत्रं व्याख्याने ग्रन्थगौरवमिति तत्परिज्ञाननिबन्धनं भावार्थमात्रमुच्यते । तत्रापि ‘ कत्यहं, कदाऽहं, कथमहं ’ इत्याद्यदृश्यपाठान्तरपरित्यागेन दृश्यं व्याख्यायते । ” दशवै० हारि० वृत्ति पत्र ८५-१ ॥

३ “ एत्थ इमातो वृत्तिगतातो पदुद्देसमेत्तगाथाओ । तंजहा-“ दुक्खं च दुस्समाए० ” इत्यादि रतिवक्कचूलिकायाम् ॥

“ आर्यरेवतीनक्षत्राणां आर्यसिंहाख्याः शिष्या अभूवन्, ते च ब्रह्मद्वीपिकाशाखोप-
लक्षिता अभूवन् । तेषामार्यसिंहानां स्थविराणां मधुमित्रा-ऽऽर्यस्कन्दिलाचार्यनामानौ द्वौ
शिष्यावभूताम् । आर्यमधुमित्राणां शिष्या आर्यगन्धहस्तिनोऽतीव विद्वांसः प्रभावकाश्चाभूवन् ।
तैश्च पूर्वस्थविरोत्सोमास्वातिवाचकरचिततत्त्वार्थोपरि अशीतिसहस्रश्लोकप्रमाणं महाभाष्यं
रचितम् । एकादशाङ्गोपरि चार्यस्कन्दिलस्थविराणामुपरोधतस्तैर्विवरणानि रचितानि ।
यदुक्तं तद्रचिताचाराङ्गविवरणान्ते यथा—

“ थेरस्स महुमित्तस्स, सेहेहिं तिपुव्वनाणजुत्तेहिं ।

मुणिगणविवंदिएहिं, ववगयरागाइदोसेहिं ॥ १ ॥

बंमद्दीवियसाहामउडेहिं गंधहत्थिविबुहेहिं ।

विवरणमेयं रइयं दोसयवासेसु विक्रमओ ॥ २ ॥ ”

अर्थात् “ आर्यरेवतीनक्षत्रना आर्यसिंहनामे शिष्य हता, जे ब्रह्मद्वीपिकशाखीय
तरीके ओळखाता हता । स्थविर आर्यसिंहना मधुमित्र अने आर्यस्कन्दिल नामे वे शिष्यो
हता । आर्यमधुमित्रना शिष्य आर्यगंधहस्ती हता, जेओ घणा विद्वान् अने प्रभावक हता ।
तेमणे वाचक उमास्वातिकृत तत्त्वार्थ उपर एंसी हजार श्लोकप्रमाण महाभाष्यनी रचना
करी हती अने स्थविर आर्यस्कन्दिलना आप्रहथी अगीआर अंगो उपर विवरणो रच्यं
हतां । जे हकीकत तेमणे रचेल आचारांगसूत्र विवरणना अंतभागथी जणाय छे ।
जे आ प्रमाणे छे.

“ स्थविर आर्यमधुमित्रना शिष्य, मुनिगणमान्य, त्रण पूर्वतुं ज्ञान धरावनार ब्रह्म-
द्वीपिकशाखीय स्थविर गंधहस्तीए विक्रमथी बसो वर्ष वीत्या बाद आ (आचारांगसूत्रतुं)
विवरण रच्युं छे । ”

जो के उपर हिमवंतथेरावलीमां जणावेल अगीआर अंगनां विवरणो पैकी एक पण
विवरण आज्ञे आपणा सामे नथी, ते छतां आचार्य श्रीशीलांके पोतानी आचारांगसूत्र
उपरनी टीकाना प्रारंभमां “ शस्त्रपरिज्ञाविवरणमतिबहुगहनं च गन्धहस्तिकृतम् । ” एम
जणान्युं छे ते जोतां हिमवंतथेरावलीमांनो उल्लेख तरळोडी नाखवा जेवो नथी । अस्तु ।
आ वस्तु विचारतां तेमज उपलब्ध थएगी स्थविर अगस्त्यसिंहनी दशवैकालिकनी चूर्णी
अने तेमां आवतो प्राचीन वृत्तिनो उल्लेख जोतां गद्य विवरणग्रंथो रचावानी शरुआत
बहुभीमां सूत्रव्यवस्थापन थयुं तेथी य वे त्रण सैका पूर्वनी होवानुं साबित थाय छे ।
स्थविर अगस्त्यसिंहनी चूर्णिनो रचनासमय विक्रमनी त्रीजी सदीथी अर्वाचीन होवानो
संभव जरा य नथी अने तेथी पहेलांनो पण संभवित नथी । स्थविर अगस्त्यसिंहे पोतानी
चूर्णिना अंतमां नीचे मुजबनी प्रशस्ति आपी छे.

वीरवरस्स भगवओ तित्थे कोडीगणे सुविपुलम्भि ।

गुणगणवइराभस्सा वेरसामिस्स साहाए ॥ १ ॥

महरिसिसरिससभावा भावाऽभावाण मुणितपरमत्था ।

रिसिगुत्तखमासमणो(णा ?)खमासमाणं णिधी आसि ॥ २ ॥

तेसिं सीसेण इमा कलसभवमइंदणामधेज्जेण ।

दसकालियस्स चुण्णी पयाण रयणातो उवण्णत्था ॥ ३ ॥

प्रस्तुत प्रशस्ति जोतां अने स्थविर अगस्त्यसिंह, भगवान् श्रीवज्रस्वामिनी शाखामां थएल होई ओछामां ओछुं बीजी त्रीजी पेढीए थएला होवानो संभव होवाथी, तेम ज तेमणे पोतानी चूर्णमां प्राचीन वृत्तिनो उल्लेख करेलो होई विक्रमनी त्रीजी सदीमां तेमनुं होवुं अने चूर्णांनुं रचवुं संगत लागे छे.

उपर जणाव्या मुजब आजे आपर्णा सामे प्राचीन कोई पण विवरण, वृत्ति के व्याख्याग्रंथ नथी, तेम छतां प्रस्तुत अगस्त्यसिंहकृत चूर्ण के जे आजे उपलब्ध थता गद्य-व्याख्याग्रंथोमां सौथी प्राचीन होवा उपरांत स्थविर श्रीदेवर्द्धिगणि क्षमाश्रमणनी आगम-व्यवस्था अने ग्रंथलेखन पूर्वे रचाएल छे तेमां निर्युक्तिग्रंथने समावीने व्याख्या करवामां आवी छे, एटले मारी प्रस्तावनामां में निर्युक्तिरचनानो समय विक्रमनो छट्टो सैको होवानी जे संभावना करी छे तथा ते साथे वल्लभीवाचनाना सूत्रव्यवस्थापन थया बाद निर्युक्तिओ रचावानी संभावना करी छे, ए बन्नेय विधानो बराबर नथी, परंतु निर्युक्तिओनी रचना विक्रमना बीजा सैका पूर्वनी छे ।

प्राचीन काळथी जे एक प्रवाह वाले छे के 'निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहुस्वामी छे' एनो खरो अर्थ अत्यारे बराबर समजातो नथी, तेम छतां संभव छे-के तेमणे कोई विशिष्ट निर्युक्तिओनुं संकलन कर्युं होय जेना अमुक अंशो वर्त्तमान निर्युक्तिग्रंथोमां समावी लेवामां आव्या होय ! । आजे आपणा सामे जे निर्युक्तिओ छे तेमां तो उत्तरोत्तर वधारो थतो रह्यो होई एना मौलिक स्वरूपने नक्की करवानुं कार्य-अतिदुष्कर छे अने एना प्रणेता के व्यवस्थापकनुं नाम नक्की करवुं ए पण अति अधरं काम छे । आपणा वर्त्तमान निर्युक्तिग्रंथोमां पाछळथी केटलो ऊमेरो थयो छे, ए जाणवा माटे स्थविर अगस्त्यसिंहनी चूर्णि अति महत्त्वनुं साधन छे । स्थविर अगस्त्यसिंहनी चूर्णिमां दशवैकालिकना प्रथम अध्ययननी निर्युक्तिगाथाओ मात्र चोपन छे, ज्यारे आचार्य श्री-हरिभद्रनी टीकामां प्रथम अध्ययननी निर्युक्तिगाथाओ एक सो ने छप्पन जेटली छे । आखा दशवैकालिकसूत्रनी निर्युक्तिगाथानो विचार करीए तो आचार्य हरिभद्रनी टीकामां लगभग गाथासंख्या बेवळी करतां पण वधारे थई जाय । अहीं एक वात ए ध्यानमां

રાસ્ટ્રવા જેવી છે કે-પૂજ્ય શ્રીસાગરાનન્દસૂરિજીએ પ્રસિદ્ધ કરેલી દશવૈકાલિક ચૂર્ણી, કે જે વલ્લભીસૂત્રવ્યવસ્થાપન પછી રચાઈ છે તેમાં સૂત્રપાઠ વલ્લભીવાચનાસમ્મત હોવા છતાં નિર્યુક્તિગાથાઓ અગત્યસિંહની ચૂર્ણીમાં છે તેટલી ઘટલે કે માત્ર ચોપન જ છે । આ ઉપરથી સમજાશે કે સમયના વહેવા સાથે નિર્યુક્તિગ્રંથોમાં પાછળથી ઘણાં ઘણાં પરિવર્તન અને વૃદ્ધિ થયાં છે । આ વધું વિચારતાં જો કે નિર્યુક્તિગ્રંથો કોના રચેલા ? તેનું મૌલિક સ્વરૂપ કેટું ? વગેરે પ્રશ્નો અણકલ્યા રહે છે, તે છતાં જૈન આગમો ઉપર નિર્યુક્તિઓ રચાવાનો પ્રારંભ ઘણો પ્રાચીન છે । ભગવાન્ શ્રીમલ્લવાદીએ પણ પોતાના નયચક્ર ગ્રંથમાં નિર્યુક્તિગાથાઓનાં ઉદ્ધરણો આપેલાં છે । જેમાંનું ઉદાહરણ તરીકે એક ઉદ્ધરણ આપવામાં આવે છે ।

“ એકેક્ષો ય સતવિધો ત્તિ શતસઙ્ખ્યં પ્રભેદમેવમ્ભૂતં વ્યાપ્રોતિ એતલ્લક્ષણમ્ । તત્સાક્ષીભૂતં તત્સંવાદિ “ નિર્યુક્તિ ” લક્ષણમાહ-“ વસ્થૂપં સંકમણં હોતિ અવસ્થૂ ણયે સમભિરુદે । ” ઇતિ । ઇત્યાદિ ।

ભગવાન્ શ્રીમલ્લવાદિનો સત્તાસમય વિક્રમની પાંચમી સદી અને વલ્લભી સૂત્રવ્યવસ્થાપનવાચના પહેલાંનો છે । નન્દીસૂત્ર વગેરે મૌલિક આગમોમાં પણ નિર્યુક્તિગ્રંથની ગાથાઓ હોવાનું માનવામાં આવે છે ।

અંતમાં ઘટલું જ નિવેદન છે કે-ઘણા વર્ષોને અંતે એક મહાશાસ્ત્રને બની શકે તેટલા વ્યવસ્થિત સ્વરૂપમાં વિદ્વાન્ મુનિગણ આદિ સમક્ષ હાજર કરવામાં આવે છે । પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્ર જૈન ગીતાર્થ સ્થવિરોની મહાપ્રસાદી છે । શ્રમણ વીર-વર્દ્ધમાન પરમાત્માના અતિગંભીર અને અનાબાધ ધર્મમાર્ગની સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મતર સૂક્ષ્મતમ વ્યવસ્થા અને તેની સમાલોચનાને રજૂ કરતું આ એક મહાશાસ્ત્ર છે । એનું અધ્યયન સૌને વીરપરમાત્માના શુદ્ધ માર્ગનું દર્શન કરાવનાર બનો ।

લિં૦

મુનિ પુણ્યવિજય

श्री महादेव प्रेस, नावतगर, जिल्हा, महाराष्ट्र

मुनिराजश्री पुण्यविजय महाराज.

(जे महापुरुषे दावभां जेअधभेरला प्राचीन ज्ञानसंशोधने न्यनुपम उद्धार, संरक्षित, व्यवस्था
वगैरे करी जैन समाज कपर महान उपाहार कर्यो छे.)

अर्पण.

सतत ज्ञानोपसर्तना ए जैनतुं प्रिय जीवनसूत्र छे, प्राचीन जैन साहित्य, आगमो अर्न पुरातन लिपि ज्ञानना एक सिद्धहस्त संशोधन तरीके जैननी स्वयंति भारतवर्षी अर्न विदेशनी जैन-जैनैतर बिद्वाननी सुप्रसिद्ध छे. हस्त लिखित प्राचीन भंडारोनी उद्धार ए जैननी प्रिय व्यवसाय छे, जैन दर्शनना प्राण समा आगम-साहित्यना अपूर्व संशोधन माटे जेओश्री निरंतर भगीरथ प्रयत्न करी रखा छे अर्न ताजेतरमां ज अविश्रान्त श्रमपूर्वक जैसलमेरना प्राचीन जैन आगम, साहित्य भंडारोनी अद्यतन शैलिये उद्धार करी जेओए ज्ञाननी महानूली सेवा बजावी छे; तेमज आ समा तरफथी प्रकाशन पामेला बसुदेव हिन्डी आदि अनेक अपूर्व प्राकृत-संस्कृत साहित्य ग्रंथोना संशोधन संपादन वगैरे कार्यो करी जेओ आ समा उपर अनुपम-महान उपकार करी रखा छे, ते परम कृपालु गुरुदेव श्री पुण्यविजयजी महाराजना करकमळमां तेओश्रीना ज श्रमथी सर्जायेल आ वृहत्करूपसूत्र छट्टो विभाग ग्रंथ समर्पण करतां अमो कृतज्ञतानो अपूर्व आनंद अनुभवीए छीये.

श्री आत्मकान्ति ज्ञानमंदिर
(श्री आत्मानंद भवन)
सं० २००९, ज्ञानपंचमी.

सदानी आभारी
श्री जैन आत्मानंद समा,
भावनगर.

॥ अहम् ॥

ग्रन्थकारो नो परिचय ।

प्रस्तुत बृहत्कल्पसूत्र महाशास्त्र, जेतुं खरं नाम कप्पो छे तेना संपादन साथे तेना उपरनी निर्युक्ति, भाष्य अने टीकातुं सम्पादन करेल होई ए बधायना प्रणेताओ कोण छे-हता तेने लगतो शक्य ऐतिहासिक परिचय आ नीचे कराववामां आवे छे.

छेदसूत्रकार अने निर्युक्तिकार

जैन संप्रदायमां घणा प्राचीन काळथी छेदसूत्रकार अने निर्युक्तिकार तरीके चतुर्दश-पूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहुस्वामी जाणीता छे. आ मान्यताने केटलाय प्राचीन ग्रंथकारोए तेमना ग्रंथोमां जणावी छे, अने ए ज मान्यता आजे जैन संप्रदायमां सर्वत्र प्रचलित छे, परंतु निर्युक्ति, चूर्णि वगैरे प्राचीनतम ग्रंथोनुं सूक्ष्म अभ्ययन करतां तेमां आवता उल्लेखो तरफ ध्यान आपतां उपरोक्त रूढ सांप्रदायिक मान्यता बाधित थाय छे. एटले आ परिचयमां उपर जणावेली चालु सांप्रदायिक मान्यतानी बन्नेय पक्षनां साधकबाधक प्रमाणो द्वारा समीक्षा करवामां आवे छे.

“ छेदसूत्रोना प्रणेता चतुर्दशपूर्वविद् भगवान् भद्रबाहुस्वामी छे ” ए विषे कोई पण जातनो विसंवाद नथी. जो के छेदसूत्रोमां तेना आरंभमां, अंतमां अगर कोई पण ठेकाणे खुद ग्रन्थकारे पोताना नाम आदि कशायनो उल्लेख कर्यो नथी, तेम छतां तेमना पछी थएल ग्रन्थकारोए जे उल्लेखो कर्यां छे ते जोतां स्पष्ट रीते समजी शकाय छे के—छेदसूत्रकार, चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहुस्वामी ज छे.

दशाश्रुतस्कंधसूत्रनी निर्युक्तिना प्रारंभमां निर्युक्तिकार जणावे छे—

वंदामि भद्रबाहुं, पाईणं चरिमसगलसुयनाणि ।

सुत्तस्स कारगमिंसि, दसासु कप्पे य ववहारे ॥ १ ॥

अर्थात्—“ प्राचीनगोत्रीय, अंतिम श्रुतकेवली तेम ज दशाश्रुतस्कंध, कल्प अने व्यवहारसूत्रना प्रणेता, महर्षि भद्रबाहुने हुं नमस्कार करूं छुं. ”

आ ज प्रमाणेनो उल्लेख पंचकल्पनी आदिमां पण छे. आ बन्नेय उल्लेखो जोतां तेमज बीजुं कोई पण बाधक प्रमाण न होवाथी स्पष्ट रीते कही शकाय के—‘ छेदसूत्रोना निर्माता चतुर्दशपूर्वधर अंतिम श्रुतकेवली स्थविर आर्य भद्रबाहुस्वामी छे अने तेमणे दशा, कल्प

१. दशाश्रुतस्कंध, कल्प (बृहत्कल्पसूत्र), व्यवहार, निशीथ (आचारप्रकल्प), महानिशीथ अने पंचकल्प आ छ ग्रन्थोने ‘ छेदसूत्र ’ तरीके ओळखवामां आवे छे. प्रस्तुत लेखमां छेदसूत्रकार साथे संबन्ध धरावनार प्रथमनां चार सूत्रो ज समजवानां छे. २. आवश्यकसूत्र, दसवैकालिकसूत्र अदि सांग्गे उपरनी गथाबद्ध व्याख्यानो निर्युक्ति तरीके ओळखवामां आवे छे.

અને વ્યવહાર એ ત્રણેય છેદસૂત્રોની રચના કરી છે. ' આ ઉલ્લેખમાં નિર્યુક્તિરચના કરવાને લગતો તેમજ તેઓશ્રી “નૈમિત્તિક-સ્થવિર” હોવાને લગતો કશોય ઉલ્લેખ નથી એ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે.

ઉપર અમે જે ગાથા ટાંકી છે તેના ઉપર પંચકલ્પમહાભાષ્યકારે જે મહાભાષ્ય કર્યું છે તેમાં પણ નિર્યુક્તિપ્રત્યોની રચના કર્યાને લગતો કશોય ઉલ્લેખ નથી. પંચકલ્પ મહા-ભાષ્યની એ ગાથાઓ આ નીચે આપવામાં આવે છે—

કર્પ્યં તિ ણામણિપ્પ્પણ્ણં, મહત્થં વત્તુકામતો ।
 ણિજ્જૂહગસ્સ મત્તીય, મંગલદ્વાએ સંથુતિં ॥ ૧ ॥
 તિત્થગરણમોક્કારો, સત્થસ્સ તુ આદ્દે સમક્કવાઓ ।
 ઇહ પુણ જેણડ્ઙ્ગયણં, ણિજ્જૂદં તસ્સ કીરતિ તુ ॥ ૨ ॥
 સત્થાણિ મંગલપુરસ્સરાણિ સુહસવણગહણઘરણાણિ ।
 જમ્હા ભવંતિ જંતિ ય, સિસ્સપસિસ્સેહિં પચયં ચ ॥ ૩ ॥
 મત્તી ય સત્થકત્તરિ, તત્તો ડગઓગ ગોરવં સત્થે ।
 એણ કારણેણં, કીરદ્દ આદી ણમોક્કારો ॥ ૪ ॥
 ‘ વદ્ ’ અભિવાદ-થુતીએ, સુભસદ્દો ણેગહા તુ પરિગીતો ।
 વંદણ પૂયણ ણમણં, થુણં સક્કારમેગદ્દા ॥ ૫ ॥
 મહં તિ સુંદરં તિ ય, તુલ્લત્થો જત્થ સુંદરા વાહુ ।
 સો હોતિ મહ્વાહુ, ગોણં જેણં તુ વાલત્તે ॥ ૬ ॥
 પાએણ ણ લક્કિસ્વજ્જદ્દ, પેસલભાવો તુ વાહુજુચલ્લસ્સ ।
 ડવવણ્ણમતો ણામં, તસ્સેયં મહ્વાહુ ત્તિ ॥ ૭ ॥
 અણ્ણે વિ મહ્વાહુ વિસેસણં ગોણ્ણગહણ પાર્ણિણં ।
 અણ્ણેસિં પડવિસિદ્ધે, વિસેસણં ચરિમસગલસુતં ॥ ૮ ॥
 ચરિમો અપચ્છિમો સ્સલ્લ, ચોદ્દસપુન્ના તુ હોતિ સગલસુતં ।
 સેસાણ વુદ્દાસદ્દા, સુત્તકરડ્ઙ્ગયણમેયસ્સ ॥ ૯ ॥
 કિં તેણ કયં તં તૂ, જં મણ્ણતિ તસ્સ કારતો સો ડ ।
 મણ્ણતિ ગણધારીહિં, સન્વસુયં ચેવ પુલ્લકયં ॥ ૧૦ ॥
 તત્તો ચ્ચિય ણિજ્જૂદં, અણ્ણગહદ્દાએ સંપયજતીણં ।
 તો સુત્તકારતો સ્સલ્લ, સ ભવતિ દક્કપ્પવવહારે ॥ ૧૧ ॥

આ ઉલ્લેખમાં મહાભાષ્યકારે ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રવાહુસ્વામીને માત્ર સૂત્ર-કાર તરીકે જ જણાવ્યા છે એ નવમી ગાથાના ઉત્તરાર્ધથી સ્પષ્ટ થાય છે.

ઉપર નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય અને મહાભાષ્યના ઉલ્લેખમાં ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રવાહુ-સ્વામીને દશા, કલ્પ, વ્યવહાર એ ત્રણ છેદસૂત્રોના જ રચયિતા જણાવવામાં આવ્યા છે;

પરંતુ પંચકલ્પભાષ્યની ચૂર્ણિમાં તેઓશ્રીને નિશીથસૂત્રના પ્રણેતા તરીકે પણ જણાવ્યા છે. એ ઉલ્લેખ અહીં આપવામાં આવે છે—

“ તેણ ભગવતા આચારપકલ્પ-દસા-કલ્પ-વ્યવહારા ય નવમપુણ્ણનીસંદભૂતા નિજ્જૂઢા । ”

પંચકલ્પચૂર્ણી પત્ર ૧ (લિખિત)

અર્થાત્—તે ભગવાને (મદ્રબાહુસ્વામીએ) નવમા પૂર્વમાંથી સારરૂપે આચારપ્રકલ્પ, દર્શા, કલ્પ અને વ્યવહાર એ ચાર સૂત્રો ઉદ્ધર્યાં છે—રચ્યાં છે.

આ ઉલ્લેખમાં જે આચારપકલ્પ નામ છે એ નિશીથસૂત્રનું નામાન્તર છે. એટલે અત્યારે ગણાતાં છ છેદસૂત્રો પૈકી ચાર મૌલિક છેદસૂત્રોની અર્થાત્ દર્શા, કલ્પ, વ્યવહાર અને નિશીથસૂત્રની રચના ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રબાહુસ્વામીએ કરી છે.

તિત્થોગાલિય પ્રકીર્ણક,—જેની રચના વિક્રમની પાંચમી શતાબ્દિની શરૂઆતમાં થયેલી હોવાનું વિદ્વદ્વર્ય શ્રીમાન્ કલ્યાણવિજયજી “ વીરનિર્વાણ સંવત્ ઔર જૈન કાલગણના ” (પૃ૦ ૩૦, ટિ૦ ૨૭)માં સપ્રમાણ જણાવે છે,—તેમાં નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું છે—

સત્તમતો થિરવાહૂ જાણુયસીસુપહિચ્છિય સુવાહૂ ।

નામેણ મદ્રબાહૂ અવિહી સાધમ્મ સહોત્તિ (?) ॥ ૧૪ ॥

સો વિ ય ચોદ્ધસપુઢી વારસવાસાઈ જોગપહિવન્નો ।

સુત્તત્તેણ નિવંધઈ અત્થં અજ્ઞયણવંધસ્સ ॥ ૧૫ ॥

તીર્થોદ્ધારપ્રકીર્ણકના પ્રસ્તુત ઉલ્લેખમાં ચતુર્દશપૂર્વધર ભગવાન્ મદ્રબાહુસ્વામીને સૂત્રકાર તરીકે જ વર્ણવ્યા છે, પરંતુ તેથી આગળ વધીને ‘તેઓ નિર્યુક્તિકાર’ હોવા વિષે કે તેમના નૈમિત્તિક હોવા વિષે સૂચના સરસ્વીયે કરવામાં આવી નથી.

ઉપર ટૂંકમાં જે પ્રમાણો નોંધાયાં છે એ ઉપરથી સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાશે કે—છેદ-સૂત્રોના પ્રણેતા, અંતિમ શ્રુતકેવલી સ્થવિર આર્ય મદ્રબાહુસ્વામી જ છે. આ માન્યતા વિષે કોઈને કશો ય વિરોધ નથી. વિરોધ તો આજે ‘ નિર્યુક્તિકાર કોણ ? અથવા ક્યા મદ્રબાહુસ્વામી ? ’ એનો જ છે, એટલે આ સ્થલે એ વિષેની જ ચર્ચા અને સમીક્ષા કરવાની છે.

જૈન સંપ્રદાયમાં આજે એક એવો મહાન્ વર્ગ છે અને પ્રાચીન કાલમાં પણ હતો, જે “ નિર્યુક્તિઓના પ્રણેતા ચતુર્દશ પૂર્વવિદ્ છેદસૂત્રકાર સ્થવિર આર્ય મદ્રબાહુસ્વામી જ છે ” એ પરંપરાને માન્ય રાખે છે અને પોષે છે. એ વર્ગની માન્યતાને લગતાં અર્વાચીન પ્રમાણોને—નિરર્થક લેખનું સ્વરૂપ મોટું થઈ ન જાય એ માટે—જતાં કરી, એ વિષેના જે પ્રાચીન ઉલ્લેખો મળે છે એ સૌનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી “ નિર્યુક્તિકાર મદ્રબાહુસ્વામી, ચતુર્દશ-પૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રબાહુસ્વામી નથી પણ તે કરતાં કોઈ જુદા જ સ્થવિર છે. ” એ પ્રામાણિક માન્યતાને લગતાં પ્રમાણો અને વિચારસરણી રજૂ કરવામાં આવશે.

૧. પ્રાચીન માન્યતા મુજબ દશશ્રુતસ્કંધ અને કલ્પને એક સૂત્ર તરીકે માનવામાં આવે. અશ્વઘ કલ્પ અને વ્યવહારને એક સૂત્રરૂપે માની લઈએ તો ચારને બદલે ત્રણ સૂત્રો થાવ.

अमे अही अमारी नवीन छतां प्रामाणिक मान्यताने अंगे जे प्रमाणो अने विचारो रजू करीए छीए तेने विद्वानो ध्यानपूर्वक विचारे अने तेनी साधक—बाधकताने लगता विचारो तेमज प्रमाणोने सौम्यताथी प्रगट करे. अही नोंधवामां आवती नवीन विचार-सरणीने अंगे कोई पण महाशय प्रामाणिक दलीलो तेमज ऐतिहासिक प्रमाणोद्वारा ऊहापोह करशे तो अमे तेना उपर जरूर विचार करीशुं. अमारी मान्यता विद्वद्गर्मां चर्चाईने तेनो वास्तविक निर्णय न आवे त्यां सुधी अमे एना उपर निर्भर रहेवा नथी इच्छता, अने ए ज कारणथी ' छेदसूत्रकार भद्रबाहुस्वामी ' करतां निर्युक्तिकार आचार्य तइन भिन्न होवानी अमारी दृढ मान्यता होवा छतां अमे अमारा तरफथी प्रकाशन पामेला प्रस्तुत बृहत्कल्प-सूत्र ग्रन्थनां शीर्षकोमां लांवा वखतथी चाली आवती रूढ मान्यता मुजब पूज्यश्रीभद्रबाहु-स्वामिविनिर्मितस्वोपज्ञनिर्युक्त्युपेतं बृहत्कल्पसूत्रं ए प्रमाणे ज लख्युं छे.

१

हवे अमे अमारी प्रतिज्ञा अनुसार प्रारंभमां “ निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहु स्वामी छे ” ए मान्यताने लगता प्राचीन उल्लेखो आपीए छीए.

१. “ अनुयोगदायिनः—सुधर्मस्वामिप्रभृतयः यावदस्य भगवतो निर्युक्तिकारस्य भद्र-बाहुस्वामिनश्चतुर्दशपूर्वधरस्याचार्योऽतस्तान् सर्वानिति ॥ ” आचाराङ्गसूत्र शीलाङ्गाचार्य-कृत टीका-पत्र ४.

२. “ न च केषाञ्चिदिहोदाहरणानां निर्युक्तिकालादर्वाकालाभाविता इत्यन्योक्तत्वमा-शङ्कनीयम्, स हि भगवाँश्चतुर्दशपूर्ववित् श्रुतकेवली कालत्रयविषयं वस्तु पश्यत्येवेति कथमन्यकृतत्वाशङ्का ? इति । ” उत्तराध्ययनसूत्र शान्तिसूरिकृता पाइयटीका-पत्र १३९.

३. “ गुणाधिकस्य वन्दनं कर्त्तव्यम् न त्वधमस्य, यत उक्तम्—“गुणाहि ए वंदणयं” । भद्रबाहुस्वामिनश्चतुर्दशपूर्वधरत्वाद् दशपूर्वधरादीनां च न्यूनत्वात् किं तेषां नमस्कारमसौ करोति ? इति । अत्रोच्यते—गुणाधिका एव ते, अव्यवच्छित्तिगुणाधिक्यात्, अतो न दोष इति । ” ओधनिर्युक्ति द्रोणाचार्यकृतटीका-पत्र ३.

४. “ इह चरणकरणक्रियाकलापतरुमूलकल्पं सामायिकादिषडध्ययनात्मकश्रुतस्कन्ध-रूपमावश्यकं तावदर्थतस्तीर्थकरैः सूत्रतस्तु गणधरैर्विरचितम् । अस्य चातीव गम्भीरार्थतां सकलसाधु—श्रावकवर्गस्य निलोपयोगितां च विज्ञाय चतुर्दशपूर्वधरेण श्रीमद्भद्रबाहुनैत-द्व्याख्यानरूपा “ आभिणिबोहियनाणं० ” इत्यादिप्रसिद्धग्रन्थरूपा निर्युक्तिः कृता । ” विशेषावश्यक मलघारिहेमचन्द्रसूरिकृत टीका-पत्र १.

५. “ साधूनामनुग्रहाय चतुर्दशपूर्वधरेण भगवता भद्रबाहुस्वामिना कल्पसूत्रं व्यव-हारसूत्रं चाकारि, उभयोरपि च सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिः । ” बृहत्कल्पपीठिका मलयगिरि-कृत टीका-पत्र २.

६. “ इह श्रीमदावश्यकदिसिद्धान्तप्रतिबद्धनिर्युक्तिशास्त्रसंसूत्रणसूत्रधारः.....श्री-

भद्रबाहुस्वामी.....कल्पनामधेयमध्ययनं निर्युक्तियुक्तं निर्युद्धवान् । ” बृहत्कल्प-
पीठिका श्रीक्षेमकीर्तिसूरिअनुसन्धिता टीका-पत्र १७७ ।

अहीं जे छ उल्लेखो आपवामां आग्या छे ए बधाय प्राचीन मान्य आचार्य-
वरोना छे अने ए “ निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वविद् भगवान् भद्रबाहुस्वामी छे ” ए मान्य-
ताने टेको आपे छे. आ उल्लेखोमां सौथी प्राचीन उल्लेख आचार्य श्रीशीलांकनो छे. जे
विक्रमनी आठमी शताब्दिना उत्तरार्धनो अथवा नवमी शताब्दिना आरंभनो छे. आ करतां
प्राचीन उल्लेख खंतपूर्वक तपास करवा छतां अमारी नजरे आवी शक्यो नथी.

उपर नोंधेल छ उल्लेखो पैकी आचार्य श्रीशान्त्याचार्यसूरिनो उल्लेख बाद करतां बाकीना
बधा य उल्लेखोमां सामान्य रीते एटली ज हकीकत छे के—“ निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वविद्
भद्रबाहुस्वामी छे—हता ” पण श्रीशान्त्याचार्यना उल्लेखमां एटली विशेष हकीकत छे के—
“ प्रस्तुत (उत्तराध्ययनसूत्रनी) निर्युक्तिमां केटलांक उदाहरणो अर्वाचीन अर्थात् चतुर्दश-
पूर्वधर निर्युक्तिकार भगवान् भद्रबाहुस्वामी करतां पाळ्ळना समयमां थएला महापुरुषोने
लगतां छे, माटे ‘ ए कोई बीजानां कहेलां—उमेरेलां छे ’ एवी शंका न लाववी; कारण के
भगवान् भद्रबाहुस्वामी चतुर्दशपूर्वविद् श्रुतकेवळी होई त्रणे काळना पदार्थोने साक्षात्
जाणी शके छे. एटले ए उदाहरणो कोई बीजानां उमेरेलां छे एवी शंका केम
थई शके ? ”

निर्युक्ति आदिमां आवती विरोधास्पद बावतो नो रदियो आपवा माटेनी जो कोई
मजबूतमां मजबूत दलील कहो के शास्त्रीय प्रमाण कहो तो ते आ एक श्रीशान्त्याचार्य
आपेल समाधान छे. अत्यारे मोटे भागे दूरेक जण मात्र आ एक दलीलने अनुसरीने ज
संतोष मानी ले छे, परंतु उपरोक्त समाधान आपनार पूज्य श्रीशान्तिसूरि पोते ज खरे
प्रसंगे ऊंडा विचारमां पडी घडीभर केवा थोमी जाय छे ? अने पोते आपेल समाधान
खामीवालुं भासतां केवा विकल्पो करे छे, ए आपणे आगळ उपर जोईशुं.

उपर छ विभागमां आपेल उल्लेखोने अंगे अमारे अहीं आ करतां विशेष कांई ज
चर्चवानुं नथी. जे कांई कहेवानुं छे ते आगळ उपर प्रसंगे प्रसंगे कहेवामां आवशे.

२

हवे अमे उपरोक्त अर्थात् “ निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वविद् भद्रबाहुस्वामी छे ” ए
मान्यताने बाधित करनार प्रमाणो नो उल्लेख करी ते पछी तेने लगती योग्य चर्चा रजू करीशुं.

१. (क) मूढणइयं सुयं कालियं तु ण णया समोयरंति इहं ।

अपुहुत्ते समोयारो, नत्थि पुहुत्ते समोयारो ॥ ७६२ ॥

जावंति अज्जवइरा, अपुहुत्तं कालियाणुओगे य ।

तेणाऽऽरेण पुहुत्तं, कालियसुय दिट्ठिवाए य ॥ ७६३ ॥

*

*

*

- (ख) तुंबवणसन्निवेशो, निग्गयं पिउसगासमझीणं ।
 छम्मासियं छसु जयं, माऊय समन्नियं वंदे ॥ ७६४ ॥
 जो गुज्झएहिं बालो, निमंतिओ भोयणेण वासंते ।
 पेच्छइ विणीयविणओ, तं वइररिसिं णमंसांमि ॥ ७६५ ॥
 उज्जेणीए जो जंभगेहिं आणक्खिऊण थुयमहिओ ।
 अक्खीणमहाणसियं सीहगिरिपसंसियं वंदे ॥ ७६६ ॥
 जस्स अणुण्णाए वायगत्तणे दसपुरम्मि णयरम्मि ।
 देवेहिं कया महिमा, पयाणुसारिं णमंसांमि ॥ ७६७ ॥
 जो कन्नाइ धणेण य, णिमंतिओ जुव्वणम्मि गिहवइणा ।
 नयरम्मि कुसुमनामे, तं वइररिसिं णमंसांमि ॥ ७६८ ॥
 जेणुद्धरिआ विज्जा, आगासगमा महापरिण्णाओ ।
 वंदांमि अज्जवइरं, अपच्छिमो जो सुयहराणं ॥ ७६९ ॥

* * *

- (ग) अपुहुत्ते अणुओगो, चत्तारि दुवार भासई एगो ।
 पूहुताणुओमकरणे, ते अत्थ तओ उ वोच्छिन्ना ॥ ७७३ ॥
 देविंदवंदिएहिं, महाणुभागेहिं रक्खिअज्जेहिं ।
 जुगमासज्ज विमत्तो, अणुओगो तो कओ चउहा ॥ ७७४ ॥
 माया य रुइसोमा, पिया य नामेण सोमदेव ति ।
 भाया य फग्गुरक्खिय, तोसलिपुत्ता य आयरिआ ॥ ७७५ ॥
 निज्जवण भइगुत्ते, वीसुं पढणं च तस्स पुव्वगयं ।
 पन्वाविओ य भाया, रक्खिअस्वमणेहिं जणओ य ॥ ७७६ ॥

* * *

- (घ) बहुरय पएस अव्वत्त समुच्छ दुग तिग अबद्धिगा चेव ।
 सत्तेए णिण्हगा खल्ल, तित्थम्मि उ वद्धमाणस्स ॥ ७७८ ॥
 बहुरय जमालिपभवा, जीवपएसा य तीसगुत्ताओ ।
 अव्वत्ताऽऽसाढाओ, सामुच्छेयाऽऽसमित्ताओ ॥ ७७९ ॥
 गंगाओ दो किरिया, छल्लगा तेरासियाण उप्पत्ती ।
 थेरा य गोइमाहिल, पुट्टमबद्धं परूविति ॥ ७८० ॥
 सावत्थी उसभपुरं, सेयविया मिहिल उरुल्लगातीरं ।
 पुरिमंतरंजि दसपुर, रहवीरपुरं च णयराइं ॥ ७८१ ॥
 चोइस सोलस वासा, चोइस वीसुत्तरा य दोण्णि सया ।
 अट्ठावीसा य दुवे, पंचेव सया उ चोयाला ॥ ७८२ ॥

पंचसया चुलसीया, छ च्चैव सया णवोत्तरा हुंति ।
गाणुप्पत्ती य दुवे, उप्पण्णा णिव्वुए सेसा ॥ ७८३ ॥

* * *

मिच्छादिट्ठीयाणं, जं तेसिं कारियं जहिं जत्थ ।
सव्वंपि तयं सुद्धं, मूले तह उत्तरगुणे य ॥ ७८८ ॥

* * *

पाडलिपुत्त महागिरि, अज्जसुहत्थी य सेट्ठि वसुभूती ।
वइदिस उज्जेणीए, जियपडिमा एलकच्छं च ॥ १२८३ ॥

आवश्यकनिर्युक्ति ।

२. अरहंते वंदिता, चउदसपुव्वी तहेव दसपुव्वी ।
एक्कारसंगसुत्तत्थधारए, सव्वसाहू य ॥ १ ॥
ओहेण उ णिज्जुत्तिं, वुच्छं चरणकरणाणुओगाओ ।
अप्पक्खरं महत्थं, अणुगहत्थं सुविहियाणं ॥ २ ॥

ओघनिर्युक्ति ।

३. अपुहुत्त-पुहुत्ताइं, निदिसिउं एत्थ होइ अहिगारो ।
चरणकरणाणुओगेण तस्स दारा इमे हुंति ॥ १ ॥

दशवैकालिकनिर्युक्ति ॥

४. जह जह पएसिणी जाणुगम्मि पालित्तओ भमाडेइ ।
तह तह सीसे वियणा, पणस्सइ मुरुंडरायस्स ॥ ४९८ ॥

* * *

नइ कण्ह-विन्न दीवे, पंचसया तावसाण णिवसंति ।
पव्वदिवसेसु कुलवइ, पालेवुत्तार सक्कारे ॥ ५०३ ॥
जण सावगाण खिसण, समियक्खण माइठाण लेवेण ।
सावय पयत्तकरणं, अविणय लोए चलण घोए ॥ ५०४ ॥
पडिलाभिय वच्चंता, निबुद्ध नइकूलमिलण समियाओ ।
विम्हिय पंच सया तावसाण पव्वज्ज साहा य ॥ ५०५ ॥

पिण्डनिर्युक्ति ।

५. (क) भगवं पि थूलभद्दो, तिक्खे चंकम्मिओ न उण छिन्नो ।
अग्गिसिहाए वुत्थो, चाउम्मासे न उण दद्दो ॥ १०४ ॥
उज्जेणि कालखमणा सागरखमणा सुवण्णभूमीए ।
इंदो आउयसेसं, पुच्छइ सादिबकरणं च ॥ १२० ॥

* * *

(સ્) ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રના ચાતુરંગીય અધ્યયનમાં ' બહુરય પપ્સ અવ્વત્ત સમુચ્છ૦ ' ઇત્યાદિ-(નિર્યુક્તિ ગાથા ૧૬૪ થી ગાથા ૧૭૮ સુધી)માં સાત નિહ્વો અને દિગંબરમતનું,- આવશ્યક-નિર્યુક્તિ ગાથા. ૭૭૮ થી ૭૮૩ માં છે તે કરતાં,-વિસ્તૃત વર્ણન છે.

(ગ) રહવીપુરં નયરં, દીવગમજ્ઞાણ અજ્ઞકળ્હે ય ।

સિવભૂઈસ્સુવહિમ્મિ, પુચ્છા થેરાણ કહ્ણા ય ॥ ૧૭૮ ॥

ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રનિર્યુક્તિ ।

૬ એગભવિણ્ ય બદ્ધાઉણ્ ય અભિમુહિયનામગોણ્ ય ।

એતે તિન્નિ ત્તિ દેસા, દબ્બમ્મિ ય પોંડરીયસ્સ ॥ ૧૪૬ ॥

વૃત્તિ:—'એગે'ત્યાદિ । એકેન ભવેન ગતેન અનન્તરભવ એવ ય: પૌંડરીકેષુ ઉત્પ-
ત્સ્યતે સ એકભવિક: । તથા તદાસન્નતર: પૌંડરીકેષુ વદ્ધાયુષ્ક:। તતોડપ્યાસન્નતમ: 'અભિ-
મુલ્લનામગોત્ર: ' અનન્તરસમયેષુ ય: પૌંડરીકેષુ ઉત્પદ્યતે । 'એતે' અનન્તરોક્તા: ત્રયોડપ્યાદે-
શ્વિશેષા દ્રવ્યપૌંડરીકેડવગન્તવ્યા ઇતિ ॥ સૂત્રકૃતાંગનિર્યુક્તિ શ્રુત૦ ૨, અધ્ય૦ ૧,
પત્ર ૨૬૭-૬૮ ।

આ ત્રિભાગમાં આપેલ આધારો 'નિર્યુક્તિકાર ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય ભદ્રબાહુ-
સ્વામી' હોવાની માન્યતાનો વિરોધ કરનારા છે. જે સુદ નિર્યુક્તિ અને ચૂર્ણિગ્રન્થોમાંના છે
એટલું જ નહિ પણ નિર્યુક્તિકાર 'ચતુર્દશપૂર્વધર ભદ્રબાહુસ્વામી' હોવાની માન્યતાને લગતા
પ્રથમ વિભાગમાં આપેલા પુરાવાઓ કરતાં વધારે પ્રાચીન તેમજ વિચારણીય છે. હવે અમે
આ પ્રમાણેની ચર્ચા કરતી વિચારસરણી રજૂ કરીએ છીએ.

નિર્યુક્તિકાર ભદ્રબાહુસ્વામી, એ જો ચતુર્દશપૂર્વધર ભદ્રબાહુસ્વામી જ હોય તો તેમણે
રચેલા નિર્યુક્તિગ્રંથોમાં નીચેની બાબતો ન જ હોવી જોઈએ, જે અત્યારે નિર્યુક્તિગ્રંથોમાં પ્રત્ય-
ક્ષપણે જોવામાં આવે છે.—

૧. (ક) આવશ્યકનિર્યુક્તિ ગાથા ૭૬૪ થી ૭૭૬ સુધીમાં સ્થવિર ભદ્રગુપ્ત (વજ્ર-
સ્વામીના વિદ્યાગુરુ), આર્ય સિંહગિરિ, શ્રીવજ્રસ્વામી, તોસલિપુત્રાચાર્ય, આર્યરક્ષિત, ફલ્ગુ-
રક્ષિત આદિ અર્વાચીન આચાર્યોને લગતા પ્રસંગોનું વર્ણન. (જુઓ ઉલ્લેખ ૧ સ્) .

(સ્) પિંડનિર્યુક્તિ ગાથા. ૪૯૮ માં પાદલિપ્તાચાર્યનો પ્રસંગ અને ગાથા ૫૦૩ થી
૫૦૫ માં વજ્રસ્વામીના મામા આર્ય સમિતસૂરિનો સંબંધ, બ્રહ્મદ્વીપિક તાપસોની પ્રવ્રજ્યા
અને બ્રહ્મદ્વીપિક શાસ્ત્રાની ઉત્પત્તિનું વર્ણન (જુઓ ઉલ્લેખ ૪) .

(ગ) ઉત્તરાધ્યયનનિર્યુક્તિ ગાથા ૧૨૦ માં કાલિકાચાર્યની કથા (જુઓ ઉલ્લેખ ૫ ક) .

૨. ઓઘનિર્યુક્તિ ગાથા. ૧ માં ચૌદપૂર્વધર, દશપૂર્વધર અને અગિયાર અંગજ્ઞાતાઓને
સામાન્ય નમસ્કાર કર્યો છે, એ પૂજ્ય શ્રીદ્રોણાચાર્યે જણાવ્યું છે તેમ અણઘટતો નથી પણ
આવ૦ નિ૦ ગાથા ૭૬૪ થી ૭૬૯ સુધીમાં દશપૂર્વધર શ્રીવજ્રસ્વામીને નામ લઈને
નમસ્કાર કરવામાં આવ્યો છે તે યોગ્ય નથી. (જુઓ ઉલ્લેખ ૧૧ તથા ૨ સ્) .

३. (क) आव० नि० गाथा ७६३ अने ७७४ मां जणाव्युं छे के—आर्य वज्रस्वामीना जमाना सुधी कालिकसूत्रादिनी जुदा जुदा अनुयोगरूपे वहेचणी थई न हती पण ते बाद ए वहेचणी थई छे, अने ए देवेंद्रवदित भगवान् आर्यरक्षिते काळ अने पोताना दुर्बलिका—पुष्यमित्र नामना विद्वान् शिष्यनी स्मरणशक्तिना हासने जोईने करी छे. (जुओ उल्लेख १ क अने ग).

(ख) दशवैकालिकनिर्युक्ति गाथा ४ मां अनुयोगना पृथक्त्व अपृथक्त्वनो उल्लेख छे, तेमां जणाव्युं छे के—आ शाखनो समावेश चरणकरणानुयोगमां थाय छे. (जुओ उल्लेख ३).

(ग) ओघनिर्युक्ति गाथा २ मां एनो पोतानो समावेश चरणकरणानुयोगमां होवानुं जणाव्युं छे. (उल्लेख २).

४. आव० नि० गाथा ७७८ थी ७८३ मां अने उक्त० नि० गाथा १६४ थी १७८ सुधीमां सात निहवो अने आठमा दिगंबरमतनी उत्पत्ति अने तेमनी मान्यताओनुं वर्णन करवामां आव्युं छे, जेमांना घणाखरा चतुर्दशपूर्वधर भद्रबाहुस्वामी पछी थएला छे. अर्थात् एकंदर श्रमणभगवान् महावीरना निर्वाण पछीना सात सैका सुधीमां बनेल प्रसंगो आ बन्ने निर्युक्तिग्रंथमां नोंधाएला छे. (जुओ उल्लेख १ घ तथा ५ ख).

५. सूत्रकृतांगनिर्युक्ति गाथा १६४ मां द्रव्यनिक्षेपने लगता त्रण आदेशो अर्थात् त्रण मान्यताओनो उल्लेख छे, जे चतुर्दशपूर्वधर भगवान् भद्रबाहु पछी थएल स्थविर आर्य सुहस्ती आदि अर्वाचीन स्थविरोनी मान्यतारूप होई तेनो उल्लेख निर्युक्तिग्रंथमां संगत न होई शके (उल्लेख ६).

उपर जणावेल बाबतो चतुर्दशपूर्वविद् भद्रबाहुकृत निर्युक्तिग्रंथोमां होय ए कोई पण रीते घटमान न कहेवाय. पूज्य श्रीशांत्याचार्यना कहेवा प्रमाणे ‘ निर्युक्तिकार त्रिकाळज्ञानी हता एटले निर्युक्तिमां ए बाबतोनो उल्लेख होवो अयोग्य नथी ’ ए वातने आपणे मानी लईए तेम छतां निर्युक्तिग्रंथोमां नाम लईने श्रीवज्रस्वामीने नमस्कार, अनुयोगनी पृथक्का, निहवादिनी उत्पत्ति, पोताना पछी उत्पन्न थएल आचार्योनी मान्यताओनो संग्रह आदि बाबतोनो उल्लेख कोई पण रीते संगत मानी शकाय नहि; कारण के—

(क) कोईपण महान् व्यक्ति “ नमो तित्थस्स, नमो आयरियाणं, नमो उवज्झायाणं, नमो सव्वसाहूणं ” इत्यादि वाक्यो द्वारा धर्म प्रत्येनो अथवा गुणो प्रत्येनो आदर प्रगट करवा माटे सामान्य नमस्कार करे ए अयोग्य नथी, पण ए ज व्यक्ति पोता करतां लघु दरजे रहेल व्यक्तिने नाम लईने नमस्कार करे ए तो कोईपण रीते उचित न गणाय अने एम बनी शके पण नहि. चौद पूर्वधर भगवान् भद्रबाहुस्वामी, ओघनिर्युक्तिना मंगला-चरणमां कथुं छे तेम गुणो प्रत्ये बहुमान दर्शाववा खातर दशपूर्वधर आदिने के सामान्यतया साधुसमुदायने नमस्कार करे एमां अणघटतुं कथुं ज नथी; पण तेओश्री स्थविर आर्य वज्रस्वामीने “ तं वइरिसिं नमंसांमि, वंदांमि अज्जवइरं ” ए रीते साक्षात् नाम लई

नमस्कार करे अथवा पोताना शिष्यने “ भगवं पि धूलभदो ” एम व्यक्तिगत नाम लई “ भगवं ” तरीके लखे ए क्यारे पण बनी न शके अने ए पद्धति विनयधर्मनी रक्षा खातर कोई पण शास्त्रकारने के श्रुतधरने मान्य न ज होई शके.

(ख) चतुर्दशपूर्वविद् भगवान् भद्रबाहुस्वामी, जेमणे अनुयोगनी अपृथक् दशमां निर्युक्तिग्रंथोनी रचना कर्यानुं कहेवामां आवे छे तेओश्री १ पोता पछी लगभग चार सैका बाद बननार अनुयोगपृथक्त्वनी घटनानो उल्लेख करे, २ तेमना पोताना पछी थनार स्थविरोनी जीवनकथा अने मान्यताओनी नोंध ले अने ३ केटलाक निह्वो अने दिगंबरमत, जे तेमना पोतानाथी केटलेय काळांतरे उत्पन्न थएला छे तेमनी उत्पत्ति अने मान्यताओने निर्युक्तिग्रंथोमां वर्णवे ए कोई पण प्रकारे स्वीकारी के कल्पी शकाय तेम नथी. जो उपर्युक्त घटनाओ बन्या अगाउ ज तेनो उल्लेख निर्युक्तिग्रंथोमां करी देवामां आवे तो ते ते मान्यता के मत अमुक पुरुषथी रूढ थयानुं कहेवामां आवे ए शी रीते कही शकाय ?.

(ग) जे दश आगमो उपर निर्युक्तिओ रचायानो उल्लेख आवश्यकनिर्युक्तिमां छे, ए पैकीनां आचारांग अने सूत्रकृतांग ए वे अंगआगमो चौदपूर्वधर आर्य भद्रबाहुस्वामीना जमानामां जैन साम्प्रदायिक मान्यतानुसार अतिमहान् अने परिपूर्ण 'हतां, तेमज एना प्रत्येक सूत्र पर एकी साथे चार अनुयोग प्रवृत्त हता, ए स्थितिमां उपरोक्त अंगआगमो उपर गूथा-एल निर्युक्तिग्रन्थो अति विशाल अने चार अनुयोगमय होवा जोईए, तेमज बीजा आगमग्रन्थो उपर निर्माण करेल निर्युक्तिग्रन्थो पण चार अनुयोगमय अने विस्तृत होवा जोईए, अने ते उपरांत एमां उपर निर्देश करेल अनुयोगनी पृथक्कानो के अर्वाचीन स्थविरोनी जीवनकथा साथे संबंध धरावती कोई पण बाबतनो उल्लेख सदंतर न होवो जोइए.

आ कथन सामे ‘ निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वधर श्रीभद्रबाहुस्वामी होवा ’नी मान्यता तरफ बलण धरावनारा विद्वानोनुं कहेवुं छे के—“ निर्युक्तिकार, चतुर्दशपूर्वविद् भद्रबाहुस्वामी ज छे. तेओश्रीए ज्यारे निर्युक्तिग्रंथोनी रचना करी त्यारे ए निर्युक्तिग्रंथो चार अनुयोगमय अने विशाल ज हता; पण ज्यारे स्थविर आर्यरक्षिते पोताना दुर्बलिका पुष्यमित्र नामना विद्वान् शिष्यनी विस्मृतिने तेमज तेमनी पाछळ भविष्यमां थनार शिष्य-प्रशिष्यादि संततिनी अत्यन्त मंदबुद्धिने ध्यानमां लई अनुयोगने पृथक् कर्था त्यारे उपरोक्त चार अनुयोगमय निर्युक्तिग्रन्थोने पण पृथग् अनुयोगरूपे व्यवस्थित करी लीधा. ”

जो के, जेम स्थविर आर्यरक्षित भगवाने अनुयोगने पृथक् कर्याना तेमज आर्यस्कंदिल आदि स्थविरोए माथुरी प्रमुख मित्र मित्र वाचनाओ द्वारा आगमोनी पुनर्व्यवस्था कर्याना

१ आवस्सयस्स दसकालियस्स तह उत्तरज्झमायारे ।

स्यगढे णिज्जुत्तिं वोच्छामि तहा दसणं च ॥ १४ ॥

कप्पस्स य णिज्जुत्तिं, ववहारस्सेव परंमनिउणस्स ।

सरियपण्णत्तीए, उच्छं इसिमासिआणं च ॥ १५ ॥

અથવા એ આગમોની વાચના ચાલુ કર્યા આદિને લગતા વિવિધ ઉલ્લેખો મળે છે, તેમ નિર્યુક્તિ-ગ્રંથોને વ્યવસ્થિત કરવાને લગતો એક પળ ઉલ્લેખ મળતો નથી; તેમ છતાં ઉપરોક્ત સમાધાનને આપણે કબૂલ કરી લઈએ તો પળ એ સમાધાન સામે એક વિરોધ તો ડૂમ્બો જ છે કે—

સ્થવિર આર્યરક્ષિતના જમાનામાં આચારાંગ અને સૂત્રકૃતાંગ એ બે અંગ આગમોનું પ્રમાણ તે જ હતું જે ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય ભદ્રવાહુસ્વામીના જમાનામાં હતું, એટલે એ નિર્યુક્તિગ્રંથો ચાર અનુયોગમય હોવાને બદલે મળે એક અનુયોગાનુસારી હો, પરંતુ એ નિર્યુક્તિગ્રંથોનું પ્રમાણ તો સૂત્રગ્રંથોની વિશાળતાને અનુસરી વિશાળ જ હોવું જોઈએ; પળ તેમ નહોતાં આપણા સામે વિદ્યમાન નિર્યુક્તિગ્રંથો માથુરી આદિ વાચનાઓ દ્વારા અતિસંસ્કાર પામેલ અને જૈન સામ્પ્રદાયિક માન્યતાનુસાર અતિ ટૂંકાઈ ગયેલ અંતિમ સૂત્રસંકલનાને જ આવાદ અનુસરે છે.

અનુયોગની પૃથક્કા આદિને લગતી બાબતો વિષે કદાચ એમ કહેવામાં આવે કે— “એ ઉલ્લેખો સ્થવિર આર્ય રક્ષિતે નિર્યુક્તિગ્રંથોની પુનર્વ્યવસ્થા કરી ત્યારે ઉમેરેલ છે” તો પળ નિર્યુક્તિગ્રંથોમાં ગોષ્ઠામાહિલ નિહ્વણ અને દિગંબરમતની ઉત્પત્તિને લગતી હકીકત નિર્યુક્તિગ્રંથમાં ક્યાંથી આવી ? કે જે વજ્રેયની ઉત્પત્તિ સ્થવિર શ્રીઆર્યરક્ષિત ભગવાનના સ્વર્ગવાસ પછી થયેલ છે. આ બાબતને ઉમેરનાર કોઈ ત્રીજા જ સ્થવિરને શોધવા જવું પડે એવું છે.

વસ્તુતઃ વિચાર કરવામાં આવે તો કોઈ પળ સ્થવિર મહર્ષિ પ્રાચીન આચાર્યના ગ્રંથને અતિ-વાર્ય રીતે વ્યવસ્થિત કરવાની આવશ્યકતા ડૂમ્બી થતાં તેમાં સંબંધ જોડવા પૂરતો ઘટતો ઉમેરો કે સહજ ફેરફાર કરે એ સહ્ય હોઈ શકે, પળ તેને બદલે તે મૂળ ગ્રંથકારના જમાનાઓ પછી બનેલી ઘટનાઓને કે તેવી કોઈ બીજી બાબતોને મૂળ ગ્રંથમાં નવેસર પેસાડી દે એથી એ ગ્રંથનું મૌલિકપણું, ગૌરવ કે પ્રામાણિકતા જલ્લવાય સ્વરાં ? આપણે નિર્વિવાદપણે કબૂલ કરવું જોઈએ કે મૂળ ગ્રંથમાં એવો નવો ઉમેરો ક્યારે ય પળ વાસ્તવિક તેમજ માન્ય ન કરી શકાય. કોઈ પળ સ્થવિર મહર્ષિ અળઘટતો ઉમેરો મૂળ ગ્રંથમાં ન જ કરે અને જો કોઈ કરે તો તેવા ઉમેરાને તે જ જમાનાના સ્થવિરો મંજૂર ન જ રાખે. અને તેમ બને તો તેની મૌલિકતામાં જરૂર ડૂળપ આવે.

અહીં પ્રસંગવશાત્ એક વાત સ્પષ્ટ કરી લઈએ કે, ચતુર્દશપૂર્વધર ભગવાન્ ભદ્ર-વાહુના જમાનાના નિર્યુક્તિગ્રંથોને આર્યરક્ષિતના યુગમાં વ્યવસ્થિત કરાય અને આર્યરક્ષિ-તના યુગમાં વ્યવસ્થિત કરાણેલ નિર્યુક્તિગ્રંથોને તે પછીના જમાનામાં વ્યવસ્થિત કરવામાં આવે, એટલું જ નહિ પળ એ નિર્યુક્તિગ્રંથોમાં ઉત્તરોત્તર ગાઢાં ને ગાઢાં ભરીને વધારો ઘટાડો કરવામાં આવે, આ જાતની કલ્પનાઓ જરાય યુક્તિસંગત નથી. કોઈ પળ મૌલિક ગ્રંથમાં આવા ફેરફારો કર્યા પછી એ ગ્રંથને મૂળ પુરુષના નામથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં સ્વરે જ એના પ્રણેતા મૂળ પુરુષની તેમજ તે પછીના સ્થવિરોની પ્રામાણિકતા દૂષિત જ થાય છે.

ઉપર જણાવવામાં આવ્યું તે સિવાય નિર્યુક્તિગ્રંથોમાં ત્રણ બાબતો એવી છે કે જે નિર્યુક્તિકાર ચતુર્દશપૂર્વધર હોવાની માન્યતા ધરાવતાં આપણને અટકાવે છે.

१ उत्तराध्ययनसूत्रमां अकाममरणीय नामना अध्ययनमां नीचे प्रमाणेनी निर्युक्ति गाथा छे:—

सव्वे एए दारा, मरणविभत्तीइ वणिणया कमसो ।

सगलणुउणे पयत्थे, जिण चउदसपुव्वि भासंति ॥ २३३ ॥

अर्थात्—मरणविभक्तिने लगतां बधां द्वारोने अनुक्रमे वर्णव्यां, (परंतु) पदार्थोने संपूर्ण अने विशद रीते जिन एटले केवळज्ञानी अने चतुर्दशपूर्वी (ज) कहे छे—कही शके छे.

आ गाथामां एम कहेवामां आव्युं छे के—“ पदार्थोने संपूर्ण अने विशद रीते केवळज्ञानी अने चौदपूर्वधर ज कहे छे ” जो निर्युक्तिकार पोते चौदपूर्वी होय तो गाथामां “ चउदसपुव्वी ” एम न लखे.

श्रीमान् शान्त्याचार्ये परीषहाध्ययनना अंतमां जणाव्युं छे के—“ भगवान् भद्रबाहु-स्वामी चतुर्दशपूर्वविद् श्रुतकेवलो होई त्रणे काळना पदार्थोने साक्षात् जाणी शके छे माटे अर्वाचीन उदाहरणो जोई एने माटे बीजानां करेलां हशे एम शंका न करवी ” परंतु आ प्रमाणे समाधान आपनार पूज्यश्री शान्त्याचार्येने उपरोक्त गाथानी टीका करतां घडीभर विचारमग्न थवा साथे केवुं मूंझावुं पड्युं छे ए आपणे नीचे आपेला एमनी टीकाना अंशने ध्यानमां लेतां समजी शकीए छीए—

“ सम्प्रत्यतिगम्भीरतामागमस्य दर्शयन्नात्मौद्धत्यपरिहारायाह भगवान् निर्युक्तिकारः—

सव्वे एए दारा० गाथाव्याख्या—‘ सर्वाणि ’ अशेषाणि ‘ एतानि ’ अनन्तरमुपदर्शितानि ‘ द्वाराणि ’ अर्थप्रतिपादनमुखानि ‘ मरणविभक्तेः ’ मरणविभक्त्यपरनाम्नोऽस्यैवाध्ययनस्य ‘ वर्णितानि ’ प्ररूपतानि, मयेति शेषः, ‘ कमसो ’ त्ति प्राग्वत् क्रमतः । आह एवं सकलाऽपि मरणवक्तव्यता उक्ता उत न ? इत्याह—सकलाश्च—समस्ता निपुणाश्च—अशेषविशेषकलिताः सकलनिपुणाः तान् पदार्थान् इह प्रशस्तमरणादीन् जिनाश्च—केवलिनः चतुर्दशपूर्विणश्च—प्रभवादयो जिनचतुर्दशपूर्विणो ‘ भाषन्ते ’ व्यक्तमभिदधति, अहं तु मन्दमति-त्वान्न तथा वर्णयितुं क्षम इत्यसिप्रायः । स्वयं चतुर्दशपूर्वित्वेऽपि यच्चतुर्दशपूर्व्युपादानं तत् तेषामपि षट्स्थानपतितत्वेन शेषमाहात्म्यख्यापनपरमदुष्टमेव, भाष्यगाथा वा द्वारगाथाद्वयादारभ्य लक्ष्यन्त इति प्रेर्यानवकाश एवेति गाथार्थः ॥ २३३ ॥ ”

उत्तराध्ययन पाइयटीका पत्र. २४०.

उपरोक्त टीकामां श्रीमान् शान्त्याचार्ये बे रीते समाधान करवा प्रयत्न कर्यो छे—“ १. निर्युक्तिकार पोते चौदपूर्वी होवा छतां “चउदसपुव्वी” एम लख्युं छे ते चौदपूर्वधरो आपस आपसमां अर्थज्ञाननी अपेक्षाए षट्स्थानपतित अर्थात् ओछावत्ती समजवाळा होवाथी पोताथी अधिकनुं माहात्म्य सूचववा माटे छे. २. अथवा द्वारगाथाथी लईने अहीं सुधीनी बघीये भाष्यगाथा होवी जोईए एटले शंकाने स्थान नथी. ”

आवुं वैकल्पिक अने निराधार समाधान ए क्यारेय पण वास्तविक न गणाय. तेमज

आ समाधानने चूर्णिकारनो टेको पण नथी. ज्यारे कोइ पण स्थळे विरोध जेवुं आवे त्यारे तेने स्वेच्छाथी “ भाष्यगाथा छे ” इत्यादि कही निराधार समाधान आपवाथी काम चाली शके नहि. एटले पूज्यश्री शान्तिसूरिजीनुं उपरोक्त वैकल्पिक समाधान,—जेना माटे खुद पोते पण शंकित छे,—मान्य राखी शकाय नहि.

२. सूत्रकृतांगसूत्रना बीजा श्रुतस्कंधना पहेला पुंडरीकाध्ययनमां ‘ पुंडरीक ’ पदना निक्षेपोनुं निरूपण करतां द्रव्यनिक्षेपना जे त्रण आदेशोनो निर्युक्तिकारे संग्रह कर्यो छे ए बृहत्कल्पसूत्रचूर्णिकारना कहेवा प्रमाणे स्थविर आर्यमंगु, स्थविर आर्यसमुद्र अने स्थविर आर्यसुहस्ती ए त्रण स्थविरोनी जुदी जुदी त्रण मान्यतारूप छे. चूर्णिकारे जणावेल वात साची होय,—बाधित होवा माटेनुं कोई प्रमाण नथी,—तो आपणे एम मानवुं जोईए के चतुर्दशपूर्वविद् भद्रबाहुकृत निर्युक्तिग्रंथोमां तेमना पछी थएल स्थविरोना आदेशोनो अर्थात् एमनी मान्यताओनो उल्लेख होई, ज न शके. अने जो ए स्थविरोना मतोनो संग्रह निर्युक्तिग्रंथोमां होय तो ‘ ए कृति चतुर्दशपूर्वधर भद्रबाहुनी नथी पण कोई बीजा ज स्थविरनी छे ’ एम कहेवुं जोईए. जो पाछळथएल स्थविरोनी कहेवाती, मान्यताओनो संग्रह चतुर्दशपूर्वधरनी कृतिमां होय तो ए मान्यताओ आर्यमंगु आदि स्थविरोनी कहेवाय ज नहि. जो कोई आ प्रमाणे प्रयत्न करे तो ए सामे विरोध ज ऊभो थाय. अस्तु, निर्युक्तिमां पाछळना स्थविरोना उपरोक्त द्रव्यनिक्षेपना त्रण आदेशो जोतां निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वधर भद्रबाहु-स्वामी होवानी मान्यता बाधित थाय छे.

३. उपर अमे जे बे प्रमाण टांकी आव्या ते करतां त्रीजुं प्रमाण वधारे सबळ छे अने ए दशाश्रुतस्कंधनी निर्युक्तिनुं छे. दशाश्रुतस्कंधनी निर्युक्तिना प्रारंभमां नीचे प्रमाणे गाथा छे—

वंदामि भद्रबाहुं, पाईणं चरिमसगलसुयनाणि ।

सुत्तस कारगमिसिं, दसासु कप्पे य ववहारे ॥ १ ॥

दशाश्रुतस्कंधनिर्युक्तिना आरंभमां छेदसूत्रकार चतुर्दशपूर्वधर स्थविर भद्रबाहुने उपर प्रमाणे नमस्कार करवामां आवे ए उपरथी सौ कोई समजी शके तेम छे के—“ निर्युक्तिकार चतुर्दश पूर्वधर भद्रबाहुस्वामी होय तो पोते पोताने आ रीते नमस्कार न ज करे. ” एटले आ उपरथी अर्थात् ज एम सिद्ध थाय छे के—निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वधर भद्रबाहुस्वामी नथी पण कोई बीजी ज व्यक्ति छे.

१. गणहरथेरकर्यं वा, **आएसा** मुक्कवागरणतो वा ।

धुवचलविसेसतो वा, अंगाऽणंगेषु णाणत्तं ॥ १४४ ॥

चूर्णिः—किं च **आएसा** जहा **अज्जमंगु** तिविहं संखं इच्छति—एगभविथं बद्धाउयं अभिमुहनामगोत्तं च ।
अज्जसमुद्दा दुविहं—बद्धाउयं अभिमुहनामगोत्तं च । **अज्जसुहत्थी** एगं—अभिमुहनामगोत्तं इच्छति ॥
कल्पभाष्यगाथा अने चूर्णि (लिखित प्रति)

अहीं कोईए एम कहेवानुं साहस न करवुं के—“ आ गाथा भाष्यकारनी अथवा प्रक्षिप्त गाथा हरो ’ कारण के—खुद चूर्णिकारे ज आ गाथाने निर्युक्तिगाथा तरीके जणावी छे. आ स्थळे सौनी जाणखातर अमे चूर्णिना ए पाठने आपीए छीए—

चूर्णि—तं पुण मंगलं नामादि चतुर्विधं आवस्सगाणुकमेण परूवेयव्वं । तत्थ भावमंगलं निञ्जुत्तिकारो आह—वंदामि भद्वाहुं, पाईणं चरिमसगलसुयणाणि । सुत्तस्स कारगमिसिं, दसासु कप्पे य ववहारे ॥ १ ॥

चूर्णिः—भद्वाहु नामेण । पाईणो गोत्तेणं । चरिमो अपच्छिमो । सगलाइं चोदसपु-
व्वाइं । किंनिमित्तं नमोक्कारो तस्स कज्जति ? उच्यते—जेण सुत्तस्स कारओ ण अत्थस्स,
अत्थो तित्थगगतो पसूतो । जेण भण्णति—अत्थं भासति अरहा० गाथा । कतरं सुत्तं ?
दसाओ कप्पो ववहारो य । कतरातो उद्धृतम् ? उच्यते—पञ्चखाणपुग्वातो । अहवा भाव-
मंगलं नन्दी, सा तहेव चउव्विहा ॥

—दशाश्रुतस्कंधनिर्युक्ति अने चूर्णि (लिखित प्रति)

अहीं अमे चूर्णिनो जे पाठ आप्यो छे एमां चूर्णिकारे “ भावमंगल निर्युक्तिकार कहे छे ” एम लखीने ज “ वंदामि भद्वाहुं० ” ए मंगलगाथा आपी छे एटले कोईने बीजी कल्पना करवाने अवकाश रहेतो नथी.

भगवान् भद्रबाहुनी कृतिरूप छेदसूत्रोमां दशाश्रुतस्कंधसूत्र सौथी पहेलुं होई तेनी निर्युक्तिना प्रारंभमां तेमने नमस्कार करवामां आव्यो छे ए छेदसूत्रोना प्रणेता तरीके अत्यंत औचित्यपात्र ज छे.

जो चूर्णिकार, निर्युक्तिकार तरीके चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहुने मानता होत, तो तेओश्रीने आ गाथाने निर्युक्तिगाथा तरीके जणाववा पहेलां मनमां अनेक विकल्पो ऊठ्या होत. एटले ए वात निर्विवादपणे स्पष्ट थाय छे के—“ चतुर्दशपूर्वधर भद्रबाहुस्वामी निर्युक्तिकार नथी ”

अमने तो लागे छे के निर्युक्तिकारना विषयमां उद्भवेलो गोटाळो चूर्णिकारना जमाना पछीनो अने ते नामनी समानतामांथी जन्मेले छे.

उपर अमे प्रमाणपुरःसर चर्चा करी आव्या ते कारणसर अमारी ए दृढ मान्यता छे के—आजना निर्युक्तिग्रंथो नथी चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहुस्वामीना रचेल के नथी ए, अनुयोगपृथक्त्वकार स्थविर आर्यरक्षितना युगमां व्यवस्थित कराएल; परंतु आजना आपणा निर्युक्तिग्रंथो उपराउपरी पडता भयंकर दुकाळो अने श्रमणवर्गनी यादशक्तिनी स्वामीने कारणे खंडित थएल आगमोनी स्थविर आर्यस्कंदिल, स्थविर नागार्जुन आदि स्थविरोए पुनःसंकलना अथवा व्यवस्था करी तेने अनुसरता होई ते पछीना छे.

उपर अमे जणावी आव्या ते मुजब आजना आपणा निर्युक्तिग्रंथो चतुर्दशपूर्वविद् स्थविर आर्य भद्रबाहुस्वामिकृत नथी—न होय, तो एक प्रश्न सहेजे ज उपस्थित थाय छे

के ल्यारे ए निर्युक्तिग्रन्थो कोणे रचेलो छे ? अने एनो रचनासमय कयो होवो जोईए ? आ प्रश्नने लगतां लभ्य प्रमाणो अने अनुमानो अमे आ नीचे रजू करीए छीए—

‘ छेदसूत्रकार चतुर्दशपूर्वधर भगवान् श्रीभद्रबाहुस्वामी ए ज निर्युक्तिकार छे ’ ए भ्रान्त मान्यता जो समान नाममांथी जन्मी होय,—अने ए प्रकारनी नामसमानतानी भ्रान्तिमांथी स्थविर आर्थ कालक, आचार्य श्रीसिद्धसेन, आचार्य श्रीहरिभद्र वगैरेना संबधमां जेम अनेक गोटाळाभरी भ्रान्त मान्यताओ ऊभी थई छे तेम तेवो संभव ज वधारे छे,—तो एम अनुमान करवुं अयोग्य नहि मनाय के—छेदसूत्रकार करतां कोई वीजा ज भद्रबाहु नामना स्थविर निर्युक्तिकार होवा जोईए—छे.

आ अनुमानना समर्थनमां अमे एक वीजुं अनुमान रजू करीए छीए—दशा, कल्प, व्यवहार अने निशीथ ए चार छेदसूत्रो, आवश्यकादि दश शास्त्र उपरनी निर्युक्तिओ, उवस-ग्गहरस्तोत्र अने भद्रबाहुसंहिता मळी एकंदर सोळें ग्रन्थो श्रीभद्रबाहुस्वामीनी कृति तरीके श्वेतांबर संप्रदायमां सर्वत्र प्रसिद्ध छे. आमांतां चार छेदसूत्रो चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्थ भद्रबाहुकृत तरीके सर्वमान्य छे, ए अमे पहेलां कही आव्या छीए. निर्युक्तिग्रन्थो अमे अनुमान कर्युं छे ते मुजब ‘ छेदसूत्रकार श्रीभद्रबाहुस्वामी करतां जुदा ज भद्रबाहुस्वामीए रचेलो छे.’ ए अमाहं कथन जो विद्वन्माय होय तो एम कही शकाय के—दशनिर्युक्तिग्रन्थो, उपसर्गहरस्तोत्र अने भद्रबाहुसंहिता ए वारे ग्रंथो एक ज भद्रबाहुकृत होवा जोईए. आ भद्रबाहु बीजा कोई नहि पण जेओ वाराहिसंहिताना प्रणेता ज्योतिर्विद् वराहमिहिरना पूर्वाश्रमना सहोदर तरीके जैन संप्रदायमां जाणीता छे अने जेमने अष्टांगनिमित्त अने मंत्रविद्याना पारगामी अर्थात् नैमित्तिक तरीके ओळखवामां आवे छे, ते छे. एमणे भाई साथे धार्मिक स्पर्धांमां आवतां भद्रबाहुसंहिता अने उपसर्गहरस्तोत्र जेवा मान्य ग्रन्थोनी रचना करी हती अथवा ए ग्रंथो रचवानी एमने अनिवार्य रीते आवश्यकता जणाई हती. भिन्नभिन्न संप्रदायना उपासक भाईओमां संहितापदालंकृत ग्रंथ रचवानी भावना जन्मे ए पारस्परिक स्पर्धा सिवाय भाग्ये ज संभवे.

१. ओघनिर्युक्ति, पिंडनिर्युक्ति अने पंचकल्पनिर्युक्ति आ त्रण निर्युक्तिरूप ग्रंथो अनुक्रमे आवश्यक-निर्युक्ति, दशवैकालिकनिर्युक्ति अने कल्पनिर्युक्तिना अंशरूप होई तेनी गणतरी अमे आ ठेकाणे जुदा ग्रंथ तरीके आपी नथी. संसक्तनिर्युक्ति, प्रहशान्तिस्तोत्र, सपादलक्षवसुदेवहिंडी आदि ग्रंथो भद्रबाहुस्वामिकृत होवा सामे अनेक विरोधो होई ए ग्रंथोनां नामनी नोंध पण अहीं लीधी नथी.

२. भद्रबाहुसंहिता ग्रंथ आजे लभ्य नथी. आजे मळतो भद्रबाहुसंहिता ग्रंथ कृत्रिम छे एम तेना जाणकारो कहे छे.

३. पावयणी १ धम्मकही २ बाई ३ जेमिन्तिओ ४ तवस्सी ५ य ।

विजा ६ सिद्धो ७ य कई ८ अट्टेव पभावगा भणिया ॥ १ ॥

अजरक्ख १ नंदिसेणो २ सिरियुतविणेष ३ भद्रबाहु ४ य ।

खवग ५ ऽज्जखवुड ६ भणिया ७ दिवायरो ९ वा इद्दऽऽहरणा ॥ २ ॥

निर्युक्तिकार अने उपसर्गहरस्तोत्रादिना रचयिता एक ज भद्रबाहु अने ते पण नैमित्तिक भद्रबाहु होवानुं अनुमान अमे एटला उपरथी करीए छीए के—आवश्यकनिर्युक्तिमां गाथा १२५२ थी १२७० सुधीमां गंधर्व नागदत्तनुं कथानक आपवामां आव्युं छे तेमां नागनुं विष उतारवा माटे क्रिया करवामां आवी छे अने उपसर्गहरस्तोत्रमां पण विसहरफुलिंग-मंतं इत्यादि द्वारा नागनो विषोत्तार ज वर्षववामां आव्यो छे. ए समानता एककर्तृमूलक होय एम मानवाने अमे स्वाभाविक रीते प्रेराइए छीए. निर्युक्तिग्रन्थमां मंत्रक्रियाना प्रयोग साथे 'स्वाहा' पदको निर्देश ए तेना रचयिताना ए वस्तु प्रत्येना प्रेमने अथवा एनी जाणकारीने सूचवे छे अने एवा अष्टांगनिमित्त अने मंत्रविद्याना पारगामी नैमित्तिक भद्रबाहु ज्योतिर्विद् वराहमिहिरना भाई सिवाय बीजा कोई जाणीता नथी. एटले एम अनुमान करवाने कारण मळे छे के—उपसर्गहरस्तोत्रादिना प्रणेता अने निर्युक्तिकार भद्रबाहु ए एक ज व्यक्ति होवी जोईए.

निर्युक्तिकार भद्रबाहु नैमित्तिक होवा माटे ए पण एक सूचक वस्तु छे के—तेमणे आवश्यकसूत्र आदि जे मुख्य दश शाखो उपर निर्युक्तिओ रची छे तेमां 'सूर्यप्रज्ञप्ति' शास्त्रने सामेल राखेल छे. आ उपरथी आपणे निर्युक्तिकारनी ए विद्या विषेनी कुशळता अने प्रेमने जोई शकीए छीए अने तेमना नैमित्तिक होवानुं अनुमान करी शकीए छीए.

आ करतां य निर्युक्तिकार आचार्य नैमित्तिक होवानुं सबळ प्रमाण आचारांगनिर्युक्ति-मांथी आपणने मळी आवे छे. आचारांगनिर्युक्तिमां 'दिक्' पदना भेदो अने ए भेदोनुं व्याख्यान करतां निर्युक्तिकार 'प्रज्ञापकदिशानी व्याख्या नीचे प्रमाणे आपे छे—

जत्थ य जो पणवओ, कस्स वि साहइ दिसासु य णिमित्तं ।

जत्तोमुहो य ठाई, सा पुव्वा पच्छओ अवरा ॥ ५१ ॥

अर्थात्—ज्यां रहीने जे प्रज्ञापक—व्याख्याता जे दिशामां मुख राखीने कोईने "निमित्त" कहे ते तेनी पूर्व दिशा अने पाछळनी बाजुमां पश्चिमदिशा जाणवी.

१. गंधर्वनागदत्तो, इच्छइ सपेहिं खिल्लिउं इहयं ।
 तं जइ कहंचि खज्जइ, इत्थ हु दोसो न कायवो ॥ १२५२ ॥
 एए ते पावाही, चत्तारि वि कोहमाणमयलोभा ।
 जेहि सया संसत्तं, जरियमिव जयं कलकलेइ ॥ १२६२ ॥
 एएहिं अहं स्वइओ, चउहि वि आसीविसेहिं पावेहिं ।
 विसनिग्घायणहेउं, चरामि विविहं तवोक्कन्मं ॥ १२६४ ॥

*

*

*

सिद्धे नमंसिल्लणं, संसारत्या य जे महाविज्जा ।
 वोच्छामि दंडकिरियं, सब्वविसनिवारणं विज्जं ॥ १२६९ ॥
 सब्वं पाणइवार्यं, पच्चक्खाई मि अलियवयणं च ।
 सब्वमदत्तादणं अब्बंभ परिग्गहं स्वाहा ॥ १२७० ॥

आ गाथामां निर्युक्तिकारे “ कस्सइ साहइ दिसासु य णिमित्तं ” एम जणाव्युं छे ए उपरथी आपणने खात्री थाय छे के तेना प्रणेताने निमित्तना विषयमां भारे शोख हतो. नहितर आवा आचारांगसूत्र जेवा चरणकरणानुयोगना तात्त्विक ग्रन्थनुं व्याख्यान करतां बीजा कोई तात्त्विक पदार्थनो निर्देश न करतां निमित्तनो निर्देश करवा तरफ तेना प्रणेतानुं ध्यान जाय ज शी रीते ?

केटलाक प्राचीन विद्वानो छेदसूत्र, निर्युक्ति, भद्रबाहुसंहिता, उपसर्गहरस्तोत्र ए बधा-यना प्रणेता चौदपूर्वधर भद्रबाहुस्वामी छे ए कहेवा साथे एम पण माने छे के एओश्री वाराहीसंहिता आदिना प्रणेता ज्योतिर्विद् वराहमिहिरना सहोदर हता, परंतु आ कथन कोई रीते संगत नथी. कारण के वराहमिहिरनो समय पंचसिद्धान्तिकाना अंतमां पोते निर्देश करे छे ते प्रमाणे शक संवत ४२७ अर्थात् विक्रम संवत ५६२ छठी शताब्दि उत्तरार्ध निर्णीत छे. एटले छेदसूत्रकार चतुर्दशपूर्वज्ञ भद्रबाहु अने उपसर्गहरस्तोत्रादिना रचयिता तेमज ज्योतिर्विद् वराहमिहिरना सहोदर भद्रबाहु तदन भिन्न ज नकी थाय छे.

उपसर्गहरस्तोत्रकार भद्रबाहु अने ज्योतिर्विद् वराहमिहिरनी परस्पर संकळाएली जे कथा चौदमी शताब्दिमां नोधपोथीने पाने चढेली छे ए सत्य होय तेम संभव छे एटले उपसर्गहरस्तोत्रकार भद्रबाहुस्वामीने चतुर्दशपूर्वधर तरीके ओळखाववामां आवे छे ए बराबर नथी. तेम ज भद्रबाहुसंहिताना प्रणेता तरीके ए ज चतुर्दशपूर्वधरने कहेवामां आवे छे ए पण वजूददार नथी रहेतुं. कारणके भद्रबाहुसंहिता अने वाराहीसंहिता ए समाननामक ग्रन्थो पारस्परिक विशिष्ट स्पर्धाना सूचक होई बन्नेयना समकालभावी होवानी वातने ज वधारे टेको आपे छे. आ रीते बे भद्रबाहु थयानुं फलित थाय छे. एक छेदसूत्रकार चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहु अने बीजा दश निर्युक्तिओ, भद्रबाहुसंहिता अने उपसर्गहरस्तोत्रना प्रणेता भद्रबाहु, जेओ जैन संप्रदायमां नैमित्तिक तरीके जाणीता छे.

आ बन्नेय समर्थ ग्रंथकारो भिन्न होवानुं ए उपरथी पण कही शकाय के—तित्थोगा-लिप्रकीर्णक, आवश्यकचूर्णि, आवश्यक हारिभद्रीया टीका, परिशिष्टपर्व आदि प्राचीन मान्य ग्रन्थोमां ज्यां चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्य भद्रबाहुनुं चरित्र वर्णववामां आव्युं छे त्यां बारबरसी दुकाळ, तेओश्रीनुं नेपाळ देशमां वसवुं, महाप्राणध्याननुं आराधन, स्थूलभद्र आदि मुनिओने वाचना आपवी, छेदसूत्रोनी रचना करवी इत्यादि हकीकत आवे छे पण वराहमिहिरना भाई होवानो, निर्युक्तिग्रन्थो, उपसर्गहरस्तोत्र, भद्रबाहुसंहिता आदिनी रचना करवी आदिने लगतो तेमज तेओ नैमित्तिक होवाने लगतो कशोय उल्लेख नथी. आथी एम सहेजे ज लागे के—छेदसूत्रकार भद्रबाहुस्वामी अने निर्युक्ति आदिना प्रणेता भद्रबाहुस्वामी बन्ने य जुदी जुदी व्यक्तिको छे.

निर्युक्तिकार भद्रबाहु ए विक्रमनी छद्मी सदीमां थएल ज्योतिर्विद् वराहमिहिरना सहोदर होई निर्युक्तिग्रंथोनी रचना विक्रमना छद्मा सैकामां थई छे ए निर्णय कर्या पछी अमारा सामे एक प्रश्न उपस्थित थाय छे के—पाक्षिकसूत्रमां सूत्रकीर्तनना प्रत्येक आलापकमां अने नंदीसूत्रमां अंगप्रविष्ट श्रुतज्ञानना निरूपणमां नीचे प्रमाणेना पाठो छे—

“ ससुत्ते सअत्थे संगंथे सनिज्जुत्तिए ससंगहणिए ” पाक्षिकसूत्र.

“ संखेज्जाओ निज्जुत्तीओ संखेज्जाओ संगहणीओ ” नंदीसूत्र.

अहीं आ बन्ने य सूत्रपाठो आपवानो आशय ए छे के—आ बन्ने य सूत्रो, जेनी रचना विक्रमना छद्मा सैकाना आरंभमां ज अथवा पांचमी शताब्दिना उत्तरार्धमां थई चूकवानो संभव बधारे छे, तेमां निर्युक्तिनो उल्लेख थएलो छे. उपर जणाववामां आव्युं छे तेम जो निर्युक्तिकार विक्रमना छद्मा सैकाना पहेला चरण के बीजा चरण लगभग थया होय तो ते पहेलां गंधाएल आ बन्ने य सूत्रोमां निर्युक्तिनो उल्लेख केम थयो छे ? ए प्रश्ननुं समाधान नीचे प्रमाणे थई शके छे—

पाक्षिकसूत्र अने नंदीसूत्रमां निर्युक्तिनो जे उल्लेख करवामां आव्यो छे ए अत्यारे आपणा सामे वर्तमान दश शास्त्रनी निर्युक्तिने लक्ष्मीने नहि किन्तु गोविंदनिर्युक्ति आदिने ध्यानमां राखीने करवामां आव्यो छे.

निर्युक्तिकार, स्थविर भद्रबाहुस्वामी थयानी वात सर्वत्र प्रसिद्ध छे परंतु एमना सिवाय बीजा कोई निर्युक्तिकार थयानी वातने कोई विरल व्यक्तिओ ज जाणती हशे. निशीथ-चूर्णिना ११ मा उद्देशामां ‘ ज्ञानस्तेन ’ नुं स्वरूप वर्णवतां भाष्यकारे जणाव्युं छे के—“गोविंदज्जो नाणे—अर्थात्—ज्ञाननी चोरी करनार गोविंदाचार्य जाणवा. ” आ गाथानी चूर्णिमां चूर्णिकारे गोविंदाचार्यने लगता एक विशिष्ट प्रसंगनी टूंक नोंध लीधी छे, त्यां लख्युं छे के—“ तेमणे एकेंद्रिय जीवने सिद्ध करनार गोविंदनिर्युक्तिनी रचना करी हती. ” आ उल्लेखने आधारे स्पष्ट रीते जाणी शकाय छे के—एक वखतना बौद्ध भिक्षु अने पाछ-ळथी प्रतिबोध पामी जैन दीक्षा स्वीकारनार गोविंदाचार्य नामना स्थविर निर्युक्तिकार थई गया छे, तेओश्रीए कया आगम उपर निर्युक्तिनी रचना करी हशे ए जाणवा माटेनुं आपणा सामे स्पष्ट प्रमाण के साधन विद्यमान नथी; तेम छतां चूर्णिकारना उल्लेखना औचित्यने ध्यानमां लेतां श्रीमान् गोविंदाचार्ये बीजा कोई आगम ग्रंथ उपर निर्युक्तिनी रचना करी हो या गमे तेम हो, ते छतां आचारांगसूत्र उपर खास करी तेना शस्त्रपरिज्ञानामक प्रथम अध्ययन उपर तेमणे निर्युक्ति रची होवी जोईए. शस्त्रपरिज्ञान अध्ययनमां मुख्यतया पांच स्थावरोनुं—एकेंद्रिय जीवोनुं अने त्रस जीवोनुं ज निरूपण छे. अत्यारे आपणा समक्ष गोविंदाचार्यकृत गोविंदनिर्युक्ति ग्रंथ नथी तेमज निशीथभाष्य, निशीथचूर्णि, कल्पचूर्णि आदिमां आवता गोविंदनिज्जुत्ति एटला सामान्य नामनिर्देश सिवाय कोई पण चूर्णि आदि प्राचीन ग्रंथोमां ए निर्युक्तिमांनी गाथादिनो प्रमाण तरीके उल्लेख थएलो जोवामां नथी

आव्यो; एटले अमे मात्र उपरोक्त अनुमान करीने ज अटकीए छीए, अहीं अमे सौनी जाण खातर उपरोक्त निशीथचूर्णिनो पाठ आपीए छीए.

गोविंदजो नाणे, दंसणे सुत्तथहेउअट्टा वा ।

पावंचियउवचरगा, उदायिवधगादिगा चरणे ॥

गोविंद० गाहा—गोविंदो नाम भिक्खू । सो य एगेण आयरिएण वादे जितो अट्टा-रसवारा । ततो तेण चित्तितं—सिद्धंतसरूवं जाव एतेसि नो लब्भति तावेते जेतुं ण सक्केति । ताहे सो नाणहरणट्टा तस्सेवाऽऽयरियस्स सगासे निक्खंतो । तस्स य सामायियादिपढंत-स्स सुद्धं सम्मत्तं । ततो गुरुं वंदित्ता भणति—देहि मे वते । आयरिओ भणाति—नणु दत्ताणि ते वताणि । तेण सब्भावो कहिओ । ताहे गुऽणा दत्ताणि से वताणि । पच्छा तेण एगिदियजीवसाहणं गोविंदनिज्जुत्ती कया ॥ एस नाणतेणो ॥ निशीथचूर्णि उद्देश ११

भावार्थ—गोविंद नामे बौद्ध भिक्षु हतो. ते एक जैनाचार्य साथे अठार वखत बादमां हायों. तेणे विचार्युं के—ज्यां सुधी आमना सिद्धांतना रहस्यने जाण्युं नथी त्यां सुधी आमने जीती शकासे नहि. ते भिक्षुए ज्ञाननी चोरी करवा माटे ते ज आचार्य पासे दीक्षा लीधी. सामायिकादि सूत्रो नो अभ्यास करतां तेने शुद्ध सम्यक्त्व प्राप्त थयुं. तेणे गुरुने कहुं के—मने व्रतो नो स्वीकार करावो. आचार्ये कहुं के—तने व्रतो नो स्वीकार कराव्यो ज छे. तेणे पोतानो आशय जणाव्यो. गुरुए तेने पुनः व्रतो आप्यां. तेणे एकेंद्रिय जीवोने साबित करनार गोविंदनिर्युक्तिनी रचना करी. ”

गोविंदनिर्युक्तिने निशीथचूर्णि आदिमां दर्शनप्रभावकशास्त्र तरीके जणाववामां आवेल छे—
गाणट्ट० गाथा—आयारादी गाणं, गोविंदणिज्जुत्तिमादी दंसणं, जत्थ विसए चरित्तं ण सुद्धति ततो निग्गमणं चरित्तट्टा ॥ निशीथचूर्णि उ० ११

सगुरुकुल—सदेसे वा, नाणे गहिए सई य सामथ्ये ।

वच्चइ उ अन्नदेसे, दंसणजुत्ताइ अत्थो वा ॥ २८८० ॥

चूर्णिः—सगुरु० गाहा । अप्पणो आयरियस्स जत्तिओ आगमो तम्मि सब्बम्मि गहिए स्वदेशे योऽन्येषामाचार्याणामागमस्तस्मिन्नपि गृहीते‘दंसणजुत्तादि अत्थो व’ त्ति गोविंदनिर्युत्तयाद्यर्थहेतोरन्यदेशं व्रजति ॥ कल्पचूर्णि पत्र. ११६.—पाटण संघना भंडारनी ताडपत्रीय प्रति ॥

‘ दंसणजुत्ताइ अत्थो व ’ त्ति दर्शनविशुद्धिकारणीया गोविन्दनिर्युक्तिः, आदिशब्दान् सम्मतितत्त्वार्थप्रभृतीनि च शास्त्राणि तदर्थः तत्प्रयोजनः प्रमाणशास्त्रकुशलानामाचार्याणां समीपे गच्छेत् ॥

कल्पटीका पत्र ८१६.

गोविंदनिर्युक्तिप्रणेता गोविंदाचार्य मारी समज प्रमाणे बीजा कोई नहि पण जेमने नंदी-सूत्रमां अनुयोगधर तरीके वर्णववामां आव्या छे अने जेओ युगप्रधानपट्टावलीमां अट्टावीसमा युगप्रधान होवा साथे जेओ माथुरी वाचनाना प्रवर्तक स्थविर आर्य स्कंदिलथी चोथा युग-

प्रधान छे ते ज होवा जोईए. एओश्री विक्रमना पांचमा सैकाना पूर्वार्धमां विद्यमान हता. एमणे रचेल गोविंदनिर्युक्तिने लक्ष्मीने ज पाक्षिकसूत्र तथा नंदीसूत्रमां निर्युक्तिनो उल्लेख करायो छे एम मानवुं मने वधारे संगत लागे छे. माहं आ वक्तव्य जो वास्तविक होय तो पाक्षिकसूत्र अने नंदीसूत्रमां थएल निर्युक्तिना उल्लेखने लगता प्रश्ननुं समाधान स्वयमेव थई जाय छे.

अंतमां अमे अमारुं प्रस्तुत वक्तव्य समाप्त करवा पहेलां टूंकमां एटलुं ज जणावीए छीए के छेदसूत्रकार अने निर्युक्तिकार स्थविरो भिन्न होवा माटेना तेमज भद्रबाहुस्वामी अनेक थवा माटेना स्पष्ट उल्लेखो भले न मळता हो, ते छतां आजे आपणा सामे जे प्राचीन प्रमाणो अने उल्लेखो विद्यमान छे ते उपरथी एटलुं चोक्स जणाय छे के—छेदसूत्रकार स्थविर अने निर्युक्तिकार स्थविर एक नथी पण जुदा जुदा ज महापुरुषो छे. आ वात निर्णीत छतां छेदसूत्रकार अने निर्युक्तिकार ए बन्नेयना एककर्तृत्वनी भ्रान्ति समान नाममांथी जन्मी होय, अने एवो संभव पण वधारे छे एटले आजे अनेकानेक विद्वानो आ अनुमान अने मान्यता तरफ सहेजे ज दोराय छे के—छेदसूत्रकार पण भद्रबाहुस्वामी छे अने निर्युक्तिकार पण भद्रबाहुस्वामी छे. छेदसूत्रकार भद्रबाहु चतुर्दशपूर्वधर छे अने निर्युक्तिकार भद्रबाहु नैमेत्तिक आचार्य छे. अमे पण अमारा प्रस्तुत लेखमां आ ज मान्यताने सप्रमाण पुरवार करवा सविशेष प्रयत्न कर्यो छे.

भाष्यकार श्रीसंघदासगणि क्षमाश्रमण.

प्रस्तुत कल्पभाष्यना प्रणेता श्रीसंघदासगणि क्षमाश्रमण छे. संघदासगणि नामना बे आचार्यो थया छे. एक वसुदेवहिंडि—प्रथम खंडना प्रणेता अने बीजा प्रस्तुत कल्पलघुभाष्य अने पंचकल्पभाष्यना प्रणेता. आ बन्नेय आचार्यो एक नथी पण जुदा जुदा छे, कारण के वसुदेवहिंडि—मध्यमखंडना कर्ता आचार्य श्रीधर्मसेनगणि महत्तरना कथनानुसारं वसुदेवहिंडि—प्रथम खंडना प्रणेता श्रीसंघदासगणि, 'वाचक' पदालंकृत हता ज्यारे कल्पभाष्यप्रणेता संघदासगणि 'क्षमाश्रमण' पदविभूषित छे. उपरोक्त बन्नेय संघदासगणिने लगती खास विशेष हकीकत स्वतंत्र रीते क्यांय जोवामां नथी आवती एटले तेमना अंगेनो परिचय आपवानी वातने आपणे गौण करीए तो पण बन्नेय जुदा छे के नहि तेमज भाष्यकार अथवा महाभाष्यकार तरीके ओळखाता भगवान् श्रीजिनभद्रगणि क्षमाश्रमण करतां पूर्ववर्ती छे के तेमना पछी थएला छे ए प्रश्नो तो सहज रीते उत्पन्न थाय छे. भगवान् श्रीजिनभद्रगणिने तेमना विशेषणवती ग्रंथमां वसुदेवहिंडि ग्रंथना नामनो उल्लेख अनेक वार कर्यो छे एटलुं ज नहि किन्तु वसुदेवहिंडि—प्रथम खंडमां आवता ऋषभदेवचरित्रनी संग्रहणी

१ सुब्वइ य किर वसुदेवेणं वाससतं परिभमंतेणं इमम्मि भरहे विज्जाहरिंदणरवतिवाणरकुलवेससंभवाणं कण्णमां सतं परिणीतं, तत्थ य सामा—विययमादियाणं रोहिणीपज्जवसाणाणं गुणतीस लंभता संघदासवायएणं उचंशिवदा वसुदेवहिंडी मध्यमखंड उपोदात ॥

।।थाओ वनावीने पण तेमां दाखल करी छे एटले वसुदेवहिंडि प्रथम खंडना प्रणेता श्रीसंघदासगणि वाचक तो निर्विवाद रीते तेमना पूर्वभावी आचार्य छे. परंतु भाष्यकार श्रीसंघदासगणि क्षमाश्रमण तेमना पूर्वभावी छे के नहि ए कोयडो तो अणउकल्यो ज रही जाय छे. आम छतां प्रासंगिक होय के अप्रासंगिक होय तो पण आ ठेकाणे ए बात कहेवी जोईये के—

भाष्यकार आचार्य एक नहि पण अनेक थई गया छे. एक भगवान् श्रीजिनभद्रगणि क्षमाश्रमण बीजा श्रीसंघदासगणि क्षमाश्रमण त्रीजा व्यवहारभाष्य आदिना प्रणेता अने चोथा कल्पबृहद्भाष्य आदिना कर्त्ता, आ प्रमाणे सामान्य रीते चार भाष्यकार आचार्य थवानी मारी मान्यता छे. पहला बे आचार्यो तो नामवार ज छे. चोथा कल्पबृहद्-भाष्यना प्रणेता आचार्य, जेमनुं नाम जाणी शक्युं नथी ए आचार्य तो मारी धारणा प्रमाणे कल्पचूर्णिकार अने विशेषचूर्णिकार करतां य पाळळ थएला आचार्य छे. तेनुं कारण ए छे के—सुद्रित कल्पलघुभाष्य, जेना प्रणेता आचार्य श्रीसंघदासगणि क्षमाश्रमण छे, तेनी १६६१ मी गाथामां प्रतिलेखनाना काळनुं—वखतनुं निरूपण करवामां आव्युं छे. तेनुं व्याख्यान करतां चूर्णिकार अने विशेषचूर्णिकारे जे आदेशांतरोनो अर्थात् पडिलेहणाना समयने लगती विध विध मान्यताओनो उल्लेख कर्यो छे ते करतां य नवी नवी बधारानी मान्यताओनो संग्रह कल्पबृहद्भाष्यकारे उपरोक्त गाथा उपरना महाभाष्यमां कर्यो छे; जे याकिनीमहत्तरासुनु आचार्य श्रीहरिभद्रसूरि विरचित पंचवस्तुक प्रकरणनी स्वोपज्ञवृत्तिमां उपलब्ध थार्य छे आ उपरथी ए बात निश्चित रीते कही शक्य के कल्पबृहद्भाष्यना प्रणेता आचार्य, कल्पचूर्णि—विशेषचूर्णिकार पछी थएला छे अने याकिनीमहत्तरासुनु आचार्य श्रीहरिभद्रसूरिथी काईक पूर्ववर्ती अथवा समसमयभावी छे. आ उपरथी एक बीजी बात उपर सहेजे प्रकाश पडे छे के—याकिनीमहत्तरासुनु आचार्य श्रीहरिभद्र भगवानने अति प्राचीन मानवानो जे आग्रह राखवामां आवे छे ते प्रामाणिकताथी दूर जाय छे.

आटलुं जणाव्या पछी एक बात ए कहेवी बाकी छे के—व्यवहार भाष्यना प्रणेता कोण आचार्य छे ते क्यांय मळतुं नथी; तेम छतां ए आचार्य एटले के व्यवहारभाष्यकार, श्रीजिनभद्रगणि क्षमाश्रमणथी पूर्वभावी होबानी मारी दृढ मान्यता छे. तेनुं कारण ए छे के—भगवान श्रीजिनभद्रगणि क्षमाश्रमणे पोताना विशेषणवती ग्रंथमां—

सीहो सुदाढनागो, आसग्गीवो य होइ अण्णेसि ।

सिहो मिगद्धओ ति य, होइ वसुदेवचरियम्मि ॥ ३३ ॥

१ प्रतिलेखनाना आदेशोने लगता उपरोक्त कल्पचूर्णि, विशेषचूर्णि, महाभाष्य अने पंचवस्तुक स्वोपज्ञ टीकाना- उल्लेखो जोवा इच्छनारने प्रस्तुत सुद्रित सनिर्युक्ति-लघुभाष्य-वृत्तिसहित बृहत्कल्पसूत्र द्वितीय विभाग पत्र ४८८-८९ गाथा १६६१ नी टीका अने ते उपरनी टिप्पणी जोवा मळासण छे.

सीहो चैव सुदाढो, जं रायगिहम्मि कविलवडुओ ति ।

सीसइ ववहारे गीयमोवसमिओ स णिकखंतो ॥ ३४ ॥

आ वे गाथा पैकी बीजी गाथामां व्यवहारना नामनो उल्लेख कर्यो छे, ए विषय व्यवहारसूत्रना छट्ठा उद्देशाना भाष्यमां—

सीहो तिविट्ठ निहतो, भमिउं रायगिह कवलिवडुग ति ।

जिणवर कहणमणुवसम, गीयमोवसम दिक्खा य ॥ १९२ ॥

आ प्रमाणे आवे छे. आ उपरथी 'श्रीजिनभद्रगणि करतां व्यवहारभाष्यकार पूर्ववर्त्ती छे' एमां लेश पण शंकाने स्थान नथी. आ उपरांत वीजुं ए पण कारण आपी शकाय के—भगवान् श्रीजिनभद्रनी महाभाष्यकार तरीकेनी प्रसिद्धि छे ए तेमना पूर्ववर्ती भाष्यकार अथवा लघुभाष्यकार आचार्योने ज आभारी होय.

आजे जैन आगमो उपर नीचे जणाव्या प्रमाणेना भाष्यग्रन्थो जोवामां तेमज सांभळवामां आव्या छे.

१-२ कल्पलघुभाष्य तथा कल्पबृहद्भाष्य, ३ महत् पंचकल्पभाष्य, ४-५ व्यवहारलघुभाष्य तथा व्यवहारबृहद्भाष्य, ६-७ निशीथलघुभाष्य तथा निशीथबृहद्भाष्य, ८ विशेषावश्यकमहाभाष्य, ९-१० आवश्यकसूत्र लघुभाष्य तथा महाभाष्य, ११ ओघनिर्युक्तिभाष्य १२ दशवैकालिकभाष्य, १३ पिंडनिर्युक्तिभाष्य.

आ प्रमाणे एकंदर बार भाष्यग्रंथो अत्यारे सांभळवामां आव्या छे. ते पैकी कल्पबृहद्भाष्य आजे अपूर्ण ज अर्थात् त्रीजा उद्देश अपूर्ण पर्यंत मळे छे. व्यवहार अने निशीथ उपरना बृहद्भाष्य ग्रंथो क्यांय जोवामां आव्या नथी. ते सिवायनां बधांय भाष्यो आजे उपलब्ध थाय छे जे पैकी महत्पंचकल्पभाष्य, व्यवहारलघुभाष्य अने निशीथ लघुभाष्य बाद करतां बधांय भाष्यो छपाई चूक्यां छे. अहीं आपेली भाष्योनां नामोनी नोंध पैकी फक्त कल्पलघुभाष्य, महत् पंचकल्पभाष्य अने विशेषावश्यक महाभाष्यना प्रणेताने ज आपणे जाणीए छीए. ते सिवायना भाष्यकारो कोण हता ए वात तो अत्यारे अंधारामां ज पडी छे. आम छतां जो के मारा पासे कशुं य प्रमाण नथी. छतां एम लागे छे के कल्प, व्यवहार अने निशीथ लघुभाष्यना प्रणेता श्रीसंघदासगणि क्षमाश्रमण होय तेवो ज संभव वधारे छे. कल्पलघुभाष्य अने निशीथलघुभाष्य ए बेमांनी भाष्यगाथाओनुं अति साम्यपणुं आपणने आ बन्ने य भाष्यकारो एक होवानी मान्यता तरफ ज दोरी जाय छे ।

अंतमां भाष्यकारने लगतुं वक्तव्य पूर्ण करवा पहेलां एक वात तरफ विद्वानोनुं लक्ष्य दोरवुं उचित छे के—प्रस्तुत बृहत्कल्पलघुभाष्यना प्रथम उद्देशनी समाप्तिमां भाष्यकारे—

“ उदिण्णजोहाउलसिद्धसेणो, स पत्थिवो णिज्जियसत्तुसेणो । ”

(गाथा ३२८९)

आ गाथामां, के जे आखुं प्रकरण अने आ गाथा निशीथलघुभाष्य सोळमा उद्देशामां

છે, તેમાં લલ્લેલા 'સિદ્ધસેનો' નામ સાથે ભગવાન્ શ્રીસંઘદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણને કોઈ નામાન્તર તરીકેનો સંબંધ તો નથી ? જો કે ચૂર્ણિકાર, વિશેષચૂર્ણિકાર આદિ આ સંબંધમાં યાસ કશું જ સૂચન કર્યું નથી, તેમ છતાં 'સિદ્ધસેન' શબ્દ એવો છે કે જે સહજ-ભાવે આપણું ધ્યાન ઝેંવે છે, એટલે કોઈ વિદ્વાનને કોઈ એવો ડલ્લેલ વગેરે વીજે ક્યાંયથી મઢી જાય કે જે સાથે આ નામનો કાંઈ અન્વય હોય તો જરૂર ધ્યાનમાં રાલ્લે. કારણ કે સિદ્ધસેનગણિ ક્ષમાશ્રમણના નામની સાક્ષી નિશીથચૂર્ણી પંચકલ્પચૂર્ણી આવશ્યક હારિ-મટ્ટી વૃત્તિ આદિ ગ્રંથોમાં અનેક વાર આવે છે. આ નામાદિ સાથે ભાષ્યકારનો શિષ્ય-પ્રશિષ્યાદિ સંબંધ હોય અથવા ભાષ્યકારતું કોઈ નામાન્તર હોય. અસ્તુ, ગમે તે હો વિદ્વા-નોને ઉપયોગી લાગે તો તેઓ આ બાબત લક્ષમાં રાલ્લે.

ટીકાકાર આચાર્યો.

પ્રસ્તુત બૃહત્કલ્પસૂત્ર મહાશાસ્ત્ર ઉપર લે સમર્થ આચાર્યો આ મઢીને ટીકા રચી છે. તે પૈકી આ પ્રસિદ્ધ પ્રાવચનિક અને સમર્થ ટીકાકાર આચાર્ય શ્રીમલયગિરિસૂરિ છે અને વીજા તપોગચ્છીય આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિ છે. આચાર્ય શ્રીમલયગિરિસૂરિવરે પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્ર ઉપર ટીકા રચવાની શરૂઆત કરી છે પરંતુ આ ટીકાને તેઓશ્રી આવશ્યકસૂત્ર-વૃત્તિની જેમ પૂર્ણ કરી શક્યા નથી. એટલે આચાર્ય શ્રીમલયગિરિજી આ રચેલી ૪૬૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ટીકા (મુદ્રિત પૃષ્ઠ ૧૭૬) પછીની આસ્વા આ ગ્રંથની સમર્થ ટીકા રચવા તરીકેના ગૌરવવંતા મેરુ જેવા મહાકાર્યને તપોગચ્છીય આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિ આપાડી લીધું છે અને ટીકાનિર્માણના મહાન્ કાર્યને પાંડિત્યભરી રીતે સાંગોપાંગ પૂર્ણ કરી તેમણે પોતાની જૈન પ્રાવચનિક ગીતાર્થ આચાર્ય તરીકેની યોગ્યતા સિદ્ધ કરી છે. અહીં આ બન્નેય સમર્થ ટીકાકારોનો ટૂંકમાં પરિચય કરાવવામાં આવે છે.

આચાર્ય શ્રીમલયગિરિસૂરિ

ગુણવંતી ગૂજરાતની ગૌરવવંતી વિભૂતિસમા, સમગ્ર જૈન પરમ્પરાને માન્ય, ગૂર્જરેશ્વર મહારાજ શ્રીકુમારપાલદેવપ્રતિબોધક મહાન્ આચાર્ય શ્રીહેમચન્દ્રના વિદ્યાસાધનાના સહચર, ભારતીય સમગ્ર સાહિત્યના ઉપાસક, જૈનાગમજ્ઞશિરોમણિ, સમર્થ ટીકાકાર, ગૂજરાતની ભૂમિમાં અશ્રાન્તપણે લાલ્લો શ્લોકપ્રમાણ સાહિત્યગંગાને રેલાવનાર આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ કોણ હતા ? તેમની જન્મભૂમી, જ્ઞાતિ, માતા-પિતા, ગચ્છ, દીક્ષાગુરુ, વિદ્યાગુરુ વગેરે કોણ હતા ? તેમના વિદ્યાભ્યાસ, ગ્રન્થરચના અને વિહારભૂમિનાં કેન્દ્રસ્થાન ક્યાં હતાં ? તેમને શિષ્યપરિવાર હતો કે નહિ ? ઇત્યાદિ દરેક બાબત આજે લગભગ અંધારામાં જ છે, છતાં શોધ અને અલ્લોકનને અંતે જે કાંઈ અલ્પ-સ્વલ્પ સામગ્રી પ્રાપ્ત થઈ છે તેના આધારે આ મહાપુરુષનો અહીં પરિચય કરાવવામાં આવે છે ।

આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ આ પોતે પોતાના ગ્રન્થોના અંતની પ્રશસ્તિમાં " યદ્વાપિ મલ-
યગિરિણા, સિદ્ધિ તેનાશ્રુતાં લોકઃ ॥ " આટલા સામાન્ય નામોલ્લેલ સિવાય પોતા અંગેની

बीजी कोई पण खास हकीकतनी नोंध करी नथी । तेम ज तेमना समसमयभावी के पाछळ थनार लगभग बधा य ऐतिहासिक ग्रन्थकारोए सुद्धां आ जैनशासनप्रभावक आग-मझधुरन्धर सैद्धान्तिक समर्थ महापुरुष माटे मौन अने उदासीनता ज धारण कर्यां छे । फक्त पंदरमी सदीमां थयेला श्रीमान् जिनमण्डनगणिए तेमना कुमारपालप्रबन्धमां ' आचार्य श्रीहेमचन्द्र विद्यासाधन माटे जाय छे ' ए प्रसंगमां आचार्य श्रीमलयगिरिने लगती विशिष्ट बाबतनो उल्लेख कर्यो छे; जेनो उतारो अहीं आपवामां आवे छे—

“ एकदा श्रीगुरुनापृच्छयान्यगच्छीयदेवेन्द्रसूरि-मलयगिरिभ्यां सह कलाकलापकौ-शलाद्यर्थं गौडदेशं प्रति प्रस्थिताः खिल्लूरग्रामे च त्रयो जना गताः । तत्र ग्लानो मुनिर्वैया-वृत्यादिना प्रतिचरितः । स श्रीरैवतकतीर्थे देवनमस्करणकृतार्तिः । यावद् प्रामाध्यक्षश्राद्धे-भ्यः सुखासनं प्रगुणीकृत्य ते रात्रौ सुप्तास्तावत् प्रत्युषे प्रबुद्धाः स्वं रैवतके पश्यन्ति । शासन-देवता प्रत्यक्षीभूय कृतगुणस्तुतिः ' भाग्यवतां भवतामत्र स्थितानां सर्वं भावि ' इति गौडदेशे गमनं निषिध्य महौषधीरनेकान् मन्त्रान् नाम-प्रभावाद्याख्यानपूर्वमाख्याय स्वस्थानं जगाम ।

एकदा श्रीगुरुभिः सुमुहूर्ते दीपोत्सवचतुर्दशीरात्रौ श्रीसिद्धचक्रमन्त्रः साम्नायः समुप-दिष्टः । स च पद्मिनीस्त्रीकृतोत्तरसाधकत्वेन साध्यते ततः सिध्यति, याचितं वरं दत्ते, नान्यथा । × × × × × ते च त्रयः कृतपूर्वकृत्याः श्रीअम्बिकाकृतसाम्निध्याः शुभध्या-नधीरधियः श्रीरैवतकदैवतदृष्टौ त्रियामिन्यामाह्वाना-ऽवगुण्ठन-मुद्राकरण-मन्त्रन्यास-विसर्ज-नादिभिरुपचारैर्गुरुकविधिना समीपस्थपद्मिनीस्त्रीकृतोत्तरसाधकक्रियाः श्रीसिद्धचक्रमन्त्रम-साधयन् । तत इन्द्रसामानिकदेवोऽस्याधिष्ठाता श्रीविमलेश्वरनामा प्रत्यक्षीभूय पुष्पवृष्टिं विधाय ' स्वेप्सितं वरं वृणुत ' इत्युवाच । ततः श्रीहेमसूरिणा राजप्रतिबोधः, देवेन्द्र-सूरिणा निजावदातकरणाय कान्तीनगर्याः प्रासाद एकरात्रौ ध्यानबलेन सेरीसकग्रामे समानीत इति जनप्रसिद्धिः, मलयगिरिसूरिणा सिद्धान्तवृत्तिकरणवर इति । त्रयाणां वरं दत्त्वा देवः स्वस्थानमगात् । ”

जिनमण्डनीय कुमारपालप्रबन्ध पत्र १२-१३ ॥

भावार्थ—आचार्य श्रीहेमचन्द्रे गुरुनी आज्ञा लई अन्यगच्छीय श्रीदेवेन्द्रसूरि अने श्रीमलयगिरि साथे कळाओमां कुशळता मेळववा माटे गौडदेश तरफ विहार कर्यो । रस्तामां आवता खिल्लूर गाममां एक साधु मांदा हता तेमनी त्रणे जणाए सारी रीते सेवा करी । ते साधु गिरनार तीर्थनी यात्रा माटे खूब झंखता हता । तेमनी अंतसमयनी भावना पूरी करवा माटे गामना लोकोने समजावी पालखी वगेरे साधननो बंदोबस्त करी रात्रे सुई गया । सवारे ऊठीने जुए छे तो त्रणे जणा पोतानी जातने गिरनारमां जुए छे । आ बखते शासनदेवताए आवी तेमने कहुं के—आप सौनुं धारेळुं बधुं य काम अहीं ज पार पडी जसे, हवे आ माटे आपने गौडदेशमां जवानी जरूरत नथी । अने विधि नाम माहात्म्य कहेवापूर्वक अनेक मन्त्र, औषधी वगेरे आपी देवी पोताने ठेकाणे चाली गई ।

एक वखत गुरुमहाराजे तेमने सिद्धचक्रनो मंत्र आम्नाय साथे आप्यो, जे काळी चौदशनी राते पद्मिनी स्त्रीना उत्तरसाधकपणाथी सिद्ध करी शकाय । × × × × × त्रणे जणाए विद्यासाधनाना पुरश्चरणने सिद्ध करी, अम्बिकादेवीनी सहायथी भगवान् श्रीनेमिनाथ सामे बेसी सिद्धचक्रमंत्रनी आराधना करी । मन्त्रना अधि-
ष्टायक श्रीविमलेश्वरदेवे प्रसन्न थई त्रणे जणाने कहुं के—तमने गमतुं वरदान मागो ।
त्यारे श्रीहेमचन्द्रे राजाने प्रतिबोध करवानुं, श्रीदेवेन्द्रसूरिए एक रातमां कान्तीनगरीथी
सेरीसामां मंदिर लाववानुं अने श्रीमलयगिरिए जैन सिद्धान्तोनी वृत्तिओ रचवानुं वर
माग्युं । त्रणेने तेमनी इच्छा प्रमाणेनुं वर आपी देव पोताने स्थाने चाल्यो गयो । ”

उपर कुमारपालप्रबन्धमांथी जे उतारो आपवामां आव्यो छे एमां मलयगिरि
नामनो जे उल्लेख छे ए बीजा कोई नहि पण जैन आगमोनी वृत्तिओ रचवानुं वर माग-
नार होई प्रस्तुत मलयगिरि ज छे । आ उल्लेख टूको होवा छतां एमां नीचेनी महत्त्वनी
बाबतो नो उल्लेख थएलो आपणे जोई शकीए छीए—१ पूज्य श्रीमलयगिरि भगवान्
श्रीहेमचन्द्र साथे विद्यासाधन माटे गया हता । २ तेमणे जैन आगमोनी टीकाओ
रचवा माटे वरदान मेळव्युं हतुं अथवा ए माटे पोते उत्सुक होई योग्य साहाय्यनी
मागणी करी हती । ३ ‘मलयगिरिसूरिणा’ ए उल्लेखथी श्रीमलयगिरि आचार्यपद-
विभूषित हता ।

श्रीमलयगिरि अने तेमनुं सूरिपद—पूज्य श्रीमलयगिरि महाराज आचार्यपद-
भूषित हता के नहि ? ए प्रश्ननो विचार आवतां, जो आपणे सामान्य रीते तेमना रचेल
ग्रन्थोना अंतनी प्रशस्तिओ तरफ नजर करीशुं तो आपणे तेमां तेओश्री माटे “ यद्वापि
मलयगिरिणा ” एटला सामान्य नामनिर्देश सिवाय बीजो कशो य खास विशेष उल्लेख
जोई शकीशुं नहि । तेमज तेमना पछी लगभग एक सैका बाद एटले के चौदमी सदीनी
शरुआतमां थनार तपागच्छीय आचार्य श्रीक्षेमकीर्त्तिसूरिए श्रीमलयगिरिविरचित बृह-
त्कल्पसूत्रनी अपूर्ण टीकाना अनुसन्धानना मंगलाचरण अने उैस्थानिकामां पण एमने
माटे आचार्य तरीकेनो स्पष्ट निर्देश कर्यो नथी । ए विषेनो स्पष्ट उल्लेख तो आपणने पंद्-
रमी सदीमां थनार श्रीजिनमण्डनगणिना कुमारपालप्रबन्धमां ज मळे छे । एटले सौ

१ बृहत्कल्पसूत्रनी टीका आचार्य श्रीक्षेमकीर्त्तिए वि. सं. १३३२ मां पूर्ण करी छे ॥

२ “ आगमदुर्गमपदसंज्ञयादितापो विलीयते विदुषाम् । यद्वचनचन्दनरसैर्मलयगिरिः स जयति
यथार्थः ॥ ५ ॥ श्रीमलयगिरिप्रभवो, यां कर्तुमुपाक्रमन्त मतिमन्तः । सा कल्पशास्त्रटीका, मयाऽनु-
सन्धीयतेऽल्पधिया ॥ ८ ॥

३ -चूर्णिकृता चूर्णिरासूत्रिता तथापि सा निबिडजडिमजम्बालजटालानामस्मादृशां जन्तूनां न
तथाबिधमवबोधनिबन्धनमुपजायत इति परिभाष्य शब्दानुशासनादिविश्वविद्याभ्युत्थोतिःपुञ्जपरमाणुघटित-
मूर्तिभिः श्रीमलयगिरिसुतैर्निर्घोषिष्यैः विवरणमुपचक्रमे ॥

कोईने एम लागशे के तेओश्री माटे आचार्य तरीकेनो स्पष्ट निर्देश करवा माटे आचार्य श्रीक्षेमक्रीचिं जेवाए ज्यारे उपेक्षा करी छे तो तेओश्री वास्तविक रीते आचार्यपदविभूषित हशे के केम ? अने अमने पण ए माटे तर्क-वितर्क थता हता । परंतु तपास करतां अमने एक एतुं प्रमाण जडी गयुं के जेथी तेओश्रीना आचार्यपदविभूषित होवा माटे बीजा कोई प्रमाणनी आवश्यकता ज रहे नहि । ए प्रमाण खुद श्रीमलयगिरिविरचित स्वोपज्ञ-शब्दानुशासनमांतुं छे, जेनो उल्लेख अहीं करवामां आवे छे—

“ एवं कृतमङ्गलरक्षाविधानः परिपूर्णमल्पग्रन्थं लघूपाय आचार्यो मलयगिरिः शब्दानुशासनमारभते । ”

आ उल्लेख जोया पळी कोईने पण तेओश्रीना आचार्यपणा विषे शंका रहेसे नहि ।

श्रीमलयगिरिसूरि अने आचार्य श्रीहेमचन्द्रनो सम्बन्ध—उपर आपणे जोई आव्या छीए के श्रीमलयगिरिसूरि अने भगवान् श्रीहेमचन्द्राचार्य विद्याभ्यासने विकसाववा माटे तेमज मंत्रविद्यानी साधना माटे साथे रहेता हता अने साथे विहारादि पण करता हता । आ उपरथी तेओ परस्पर अति निकट सम्बन्ध धरावता हता, ते छतां ए संबंध केटली हद सुधीनो हतो अने तेणे केवुं रूप लीधुं हतुं ए जाणवा माटे आचार्य श्रीमलयगिरिए पोतानी आवश्यकवृत्तिमां भगवान् श्रीहेमचन्द्रनी कृतिमांतुं एक प्रमाण टांकतां तेओश्री माटे जे प्रकारनो बहुमानभर्यो उल्लेख कर्यो छे ते आपणे जोइए । आचार्य श्रीमलयगिरिनो ए उल्लेख आ प्रमाणे छे—

“ तथा चाहुः स्तुतिषु गुरवः—

अन्योन्यपक्षप्रतिपक्षभावाद्, यथा परे मत्सरिणः प्रवादाः ।

नयानशेषानविशेषमिच्छन्, न पक्षपाती समयस्तथा ते ॥ ”

हेमचन्द्रकृत अन्ययोगव्यवच्छेदद्वान्त्रिशिका श्लोक ३० ॥

आ उल्लेखमां श्रीमलयगिरिए भगवान् श्रीहेमचन्द्रनो निर्देश “गुरवः” एवा अति बहुमानभर्या शब्दथी कर्यो छे । आ उपरथी भगवान् श्रीहेमचन्द्रना पाण्डित्य, प्रभाव अने गुणोनी छाप श्रीमलयगिरि जेवा समर्थ महापुरुष पर केटली ऊंडी पडी हती एनी कल्पना आपणे सहेजे करी शकीए छीए । साथे साथे आपणे ए पण अनुमान करी शकीए के— श्रीमलयगिरि श्रीहेमचन्द्रसूरि करतां वयमां भले नाना मोटा होय, परंतु व्रतपर्यायमां तो तेओ श्रीहेमचन्द्र करतां नाना ज हता । नहि तो तेओ श्रीहेमचन्द्राचार्य माटे गमे तेटलां गौरवतासूचक विशेषणो लखे पण “ गुरवः ” एम तो न ज लखे ।

मलयगिरिनी ग्रन्थरचना—आचार्य श्रीमलयगिरिए केटला ग्रन्थो रचया हता ए विषेनो स्पष्ट उल्लेख कयांय जोवामां नथी आवतो । तेम छतां तेमना जे ग्रन्थो अत्यारे मळे छे, तेम ज जे ग्रन्थोनां नामोनो उल्लेख तेमनी कृतिमां मळवा छतां अत्यारे ए मळता नथी, ए बघायनी यथाप्राप्त नोंव आ नीचे आपवामां आवे छे ।

मळता ग्रन्थो

नाम.	ग्रन्थश्लोकप्रमाण.	
१ भगवतीसूत्र द्वितीयशतकवृत्ति	३७५०	
२ राजप्रश्नीयोपाङ्गटीका	३७००	मुद्रित
३ जीवाभिगमोपाङ्गटीका	१६०००	मुद्रित
४ प्रज्ञापनोपाङ्गटीका	१६०००	मुद्रित
५ चन्द्रप्रज्ञस्युपाङ्गटीका	९५००	
६ सूर्यप्रज्ञस्युपाङ्गटीका	९५००	मुद्रित
७ नन्दीसूत्रटीका	७७३२	मुद्रित
८ व्यवहारसूत्रवृत्ति	३४०००	मुद्रित
९ बृहत्कल्पपीठिकावृत्ति—अपूर्ण	४६००	मुद्रित
१० आवश्यकवृत्ति—अपूर्ण	१८०००	मुद्रित
११ पिण्डनिर्युक्तिटीका	६७००	मुद्रित
१२ ज्योतिष्करण्डकटीका	५०००	मुद्रित
१३ धर्मसंग्रहणीवृत्ति	१००००	मुद्रित
१४ कर्मप्रकृतिवृत्ति	८०००	मुद्रित
१५ पंचसंग्रहवृत्ति	१८८५०	मुद्रित
१६ षडशीतिवृत्ति	२०००	मुद्रित
१७ सप्ततिकावृत्ति	३७८०	मुद्रित
१८ बृहत्संग्रहणीवृत्ति	५०००	मुद्रित
१९ बृहत्क्षेत्रसमासवृत्ति	९५००	मुद्रित
२० मलयगिरिशब्दानुशासन	५००० (?)	

अलभ्य ग्रन्थो

१ जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति टीका	२ ओघनिर्युक्ति टीका
३ विशेषावश्यक टीका	४ तत्त्वार्थाधिगमसूत्रटीका
५ धर्मसारप्रकरण टीका	६ देवेन्द्रनरकेन्द्रप्रकरण टीका

अहीं जे ग्रन्थोनां नामोनी नोंध आपवामां आवी छे तेमांथी श्रीमलयगिरिशब्दानु-

१ अहीं आपवामां आवेली श्लोकसंख्या केटलाकनी मूळग्रंथ सहितनी छे ॥

२ “ यथा च प्रमाणबाधितत्वं तथा तत्त्वार्थटीकायां भावितमिति ततोऽवधार्यम् ” प्रज्ञापनासूत्र-टीका ॥ ३ “ यथा चापुरुषार्थता अर्थकामयोस्तथा धर्मसारटीकायामभिहितमिति नेह प्रतायते । ” धर्मसंग्रहणीटीका ॥ ४ “ वृत्तादीनां च प्रतिपृथिवि परिमाणं देवेन्द्रनरकेन्द्रे प्रपञ्चितमिति नेह भूयः प्रपञ्च्यते ” संग्रहणीवृत्ति पत्र १०६ ॥

शासन सिवायना बधा य ग्रन्थो टीकात्मक ज छे । एटले आपणे आचार्य मलयगिरिने ग्रन्थकार तरीके ओळखीए ते करतां तेमने टीकाकार तरीके ओळखवा ए ज सुसंगत छे ।

आचार्य श्रीमलयगिरिनी टीकारचना—आज सुधीमां आचार्य श्रीहरिभद्र, गंधहस्ती सिद्धसेनाचार्य, श्रीमान् कोट्याचार्य, आचार्य श्रीशीलाङ्क, नवाङ्गीवृत्तिकार श्री-अभयदेवसूरि, मलधारी आचार्य श्रीहेमचन्द्र, तपा श्रीदेवेन्द्रसूरि आदि अनेक समर्थ टीकाकार आचार्यो थई गया छे ते छतां आचार्य श्रीमलयगिरिए टीकानिर्माणना क्षेत्रमां एक जुदी ज भात पाडी छे । श्रीमलयगिरिनी टीका एटले तेमना पूर्ववर्त्ता ते ते विषयना प्राचीन ग्रन्थो, चूर्णी, टीका, टिप्पण आदि अनेक शास्त्रोना दोहन उपरांत पोता तरफना ते ते विषयने लगता विचारोनी परिपूर्णता समजवी जोईए । गंभीरमां गंभीर विषयोने चर्चती बखते पण भाषानी प्रासादिकता, प्रौढता अने स्पष्टतामां जरा सरखी पण ऊणप नजरे पडती नथी अने विषयनी विशदता एटली ज कायम रहे छे ।

आचार्य मलयगिरिनी टीका रचवानी पद्धति टूंकमां आ प्रमाणेनी छे—तेओश्री सौ पहेलां मूलसूत्र, गाथा के श्लोकना शब्दार्थनी व्याख्या करतां जे स्पष्ट करवानुं होय ते साथे ज कही दे छे । त्सारपछी जे विषयो परत्वे विशेष स्पष्टीकरणनी आवश्यकता होय तेमने “ अयं भावः, किमुक्तं भवति, अयमाशयः, इदमत्र हृदयम् ” इत्यादि लखी आखा य वक्तव्यनो सार कही दे छे । आ रीते प्रत्येक विषयने स्पष्ट कर्था पछी तेने लगता प्रासंगिक अने आनुषंगिक विषयोने चर्चवानुं तेमज तद्विषयक अनेक प्राचीन प्रमाणोना उल्लेख करवानुं पण तेओश्री चूकता नथी । एटलुं ज नहि पण जे प्रमाणोना उल्लेख कर्यो होय तेने अंगे जरूरत जणाय त्यां विषय शब्दोना अर्थो, व्याख्या के भावार्थ लखवानुं पण तेओ भूलता नथी, जेथी कोई पण अभ्यासीने तेना अर्थ माटे मुझातुं न पडे के फांफां मारवां न पडे । आ कारणसर तेमज उपर जणाववामां आव्युं तेम भाषानी प्रासादिकता अने अर्थ तेमज विषयप्रतिपादन करवानी विशद पद्धतिने लीखे आचार्य श्रीमलयगिरिनी टीकाओ अने टीकाकारपणुं समग्र जैन समाजमां खूब ज प्रतिष्ठा पाम्यां छे ।

आचार्य मलयगिरिनुं बहुश्रुतपणुं—आचार्य मलयगिरिकृत महान् ग्रन्थराशिनुं अवगाहन करतां तेमां जे अनेक आगमिक अने दार्शनिक विषयोनी चर्चा छे, तेमज प्रसंगे प्रसंगे ते ते विषयने लगतां तेमणे जे अनेकानेक कल्पनातीत शास्त्रीय प्रमाणो टांकेलां छे; ए जोतां आपणे समजी शकीशुं के—तेओश्री मात्र जैन वाङ्मयनुं ज ज्ञान धरावता हता एम नहोतुं, परंतु उच्चमां उच्च कक्षाना भारतीय जैन-जैनेतर दार्शनिक साहित्य, ज्योतिर्विद्या, गणितशास्त्र, लक्षणशास्त्र आदिने लगता विविध अने विशिष्ट शास्त्रीय ज्ञाननो विशाल वारसो धरावनार महापुरुष हता । तेओश्रीए पोताना ग्रन्थोमां जे रीते पदार्थोनुं निरूपण कर्नुं छे ए तरफ आपणे सूक्ष्म रीते ध्यान आपीशुं तो आपणने लागशे के ए महापुरुष विपुल वाङ्मयवारिधिने चुंटीने पी ज गया हता । अने आम कहेवामां आपणे जरा पण

अतिशयोक्ति नथी ज करता । पूज्य आचार्य श्रीमलयगिरिसूरिवरमां भले गमे तेतुं विश्वविद्याविषयक पांडित्य हो ते छतां तेओश्री एकान्त निर्वृतिमार्गना धोरी अने निर्वृति-मार्गपरायण होई तेमने आपणे निर्वृतिमार्गपरायण जैनधर्मनी परिभाषामां आगमिक के सैद्धान्तिक युगप्रधान आचार्य तरीके ओळखीए ए ज वधारे घटमान वस्तु छे ।

आचार्य मलयगिरिनुं आन्तर जीवन—वीरवर्द्धमान—जैन—प्रवचनना अलंकार-स्वरूप युगप्रधान आचार्यप्रवर श्रीमलयगिरि महाराजनी जीवनरेखा विषे एकाएक कांई पण बोलवुं के लखवुं ए खरे ज एक अघरं काम छे ते छतां ए महापुरुष माटे टूंकमां पण लख्या सिवाय रही शकाय तेम नथी ।

आचार्य श्रीमलयगिरिविरचित जे विशाळ ग्रन्थराशि आजे आपणी नजर सामे विद्यमान छे ए पोते ज ए प्रभावक पुरुषना आन्तर जीवननी रेखा दोरी रहेल छे । ए ग्रन्थराशि अने तेमां वर्णवायला पदार्थो आपणने कही रखा छे के—ए प्रज्ञाप्रधान पुरुष महान् ज्ञानयोगी, कर्मयोगी, आत्मयोगी अगर जे मानो ते हता । ए गुणधाम अने पुण्यनाम महापुरुषे पोतानी जातने एटली छूपावी छे के एमना विशाळ साहित्यराशिमां कोई पण ठेकाणे एमणे पोताने माटे “ यद्वापि मलयगिरिणा ” एटला सामान्य नामनिर्देश सिवाय कशुं य लखुं नथी । वार वार वन्दन हो ए मान-मदविरहित महापुरुषना पादपद्मने !!! ।

आचार्य श्रीक्षेमकीर्तिसूरि—

आचार्य श्रीक्षेमकीर्तिसूरि तपागच्छनी परंपरामां थएल महापुरुष छे. एमना व्य-क्तित्व विषे विशिष्ट परिचय आपवानां साधनोमां मात्र तेमनी आ एक समर्थ ग्रंथरचना ज छे. आ सिवाय तेमने विशे बीजो कशो ज परिचय आपी शकाय तेम नथी. तेमज आज सुधीमां तेमनी बीजी कोई नानी के मोटी कृति उपलब्ध पण थई नथी. प्रस्तुत ग्रंथनी—टीकानी रचना तेमणे वि. सं० १३३२ मां करी छे ए उपरथी तेओश्री विक्रमनी तेरमी—चौदमी सदीमां थएल आचार्य छे. तेमना गुरु आचार्य श्रीविजयचंद्रसूरि हता, जेओ तपागच्छना आद्य पुरुष आचार्य श्रीजगबंदरसूरिवरना शिष्य हता अने तेओ बृहत्पो-शालिक तरीके ओळखाता हता. आचार्य श्रीविजयचन्द्रसूरि बृहत्पोशालिक केम कहेवाता हता ते विषेनी विशेष हकीकत जाणवा इच्छनारने आचार्य श्रीमुनिसुंदरसूरिविरचित त्रिदशतरंगिणी—गुर्वावली श्लोक १०० थी १३४ तथा पंन्यास श्रीमान् कल्याणविजयजी संपादित विस्तृत गूर्जरानुवाद सहित तपागच्छ पट्टावली पृष्ठ १५३ जोवा भलांमण छे.

बृहत्कल्पसूत्रनी प्रतिओनो परिचय ।

आजे विद्वान् मुनिगणना पवित्र करकमलोमां बृहत्कल्पसूत्र महाशास्त्रनो छट्टो भाग उपहाररूपे अर्पण करवामां आवे छे । आ भाग साथे ४२००० श्लोकप्रमाण निर्युक्ति-भाष्य-वृत्तियुक्त कल्प महाशास्त्र समाप्त थाय छे । आ महाशास्त्रना संपादन अने संशोधन माटे अमे तेनी नीचे जणाव्या प्रमाणे सात प्रतिओ एकत्र करी हती ।

- १ ता० प्रति-पाटण-श्रीसंघना भंडारनी ताडपत्रीय प्रति खंड बीजो तथा त्रीजो ।
- २ मो० प्रति-पाटण मोदीना भंडारनी कागळनी प्रति खंड चार संपूर्ण ।
- ३ ले० प्रति-पाटण लेहरू वकीलना भंडारनी कागळनी प्रति खंड चार संपूर्ण ।
- ४ भा० प्रति-पाटण भाभाना पाडाना भंडारनी कागळनी प्रति खंड त्रण संपूर्ण ।
- ५ त० प्रति-पाटण तपगच्छना भंडारनी कागळनी प्रति खंड प्रथम द्वितीय अपूर्ण ।
- ६ डे० प्रति-अमदावाद डेलाना भंडारनी कागळनी प्रति एक विभागमां संपूर्ण ।
- ७ कां० प्रति-बडोदरा-प्रवर्त्तक श्रीकान्तिविजयजी महाराजना भंडारनी कागळनी नवीन प्रति एक विभागमां संपूर्ण ।

प्रस्तुत महाशास्त्रना संशोधनमां अमे उपर जणाव्या प्रमाणेनी सात प्रतिओनो साद्यन्त उपयोग कर्यो छे । आ सात प्रतिओ पैकी भाभाना पाडानी प्रति सिवायनी बधीये प्रतिओमां विविध प्रकारना पाठभेदो होवा छतां य ए बधीय प्रतिओने एक वर्गमां मूकी शकय । तेनुं कारण ए छे के आ छ प्रतिओमां,—जेमां ताडपत्रीय प्रतिनो पण समावेश थाय छे,—तेमां एक ठेकाणे लेखकना प्रमादधी ५० श्लोक जेटलो अति महान् ग्रंथसंदर्भ पडी गयेलो—लखवामां रही गएलो एक सरस्वी रीते जोवामां आवे छे, ज्यारे मात्र भा० प्रतिमां ए आखो य ग्रंथसंदर्भ अखंड रीते जळवाएलो छे । प्रस्तुत संपादनमां अमे जे सात प्रतिओनो उपयोग कर्यो छे ते उपरांत पाटण आदिना भंडारनी बीजी संख्याबंध प्रतिओने अमे सरस्वावी जोई छे । परंतु ते पैकीनी एक पण प्रति अमारा जोवामां एवी नथी आवी जे अखंड पाठपरम्परा धरावनार भा० प्रति साथे मळी शके । आ रीते उपर जणावेली सात प्रतिओना बे वर्ग पडे छे । परन्तु आधी आगळ बधीने उपर्युक्त प्रतिओना विविध पाठो अने पाठभेद तरफ नजर करीए तो संशोधन माटे एकत्र करेली अमारी सात प्रतिओ सामान्य रीते चार विभागमां बह्नेचाई जाय छे—एक वर्ग ता० मो० ले० प्रतिओनो, बीजो वर्ग त० डे० प्रतिओनो, त्रीजो वर्ग भा० प्रतिनो अने चोथो वर्ग कां० प्रतिनो । आ

१ जुओ मुद्रित चोथा विभागना १००० पत्रनी २४मी पंक्तिथी १००२ पत्रनी २०मी पंक्ति सुधीनो अर्थात् २६०१ गाथानी अर्धा टीकाथी ३६०७ गाथानी अर्धा टीका सुधीनो हस्तचिह्ना वचमां रहेलो पाठ । आ समग्र टीका अंश, जेमां बीजा उद्देशानुं सोळमुं सूत्र पण समाय छे, ए आजना जैन ज्ञानभंडारोमांवी लगभग बधीए टीका प्रतिमाओमां पडी गएलो छे; जे फक्त पाटण-भाभाना पाडानी प्रतिमां अ अखंड रीते जळवाएलो मळयो छे ॥

चार वर्ग पैकी भा० प्रति मोटे भागे त० डे० प्रति साथे मळतापणुं धरावे छे ज्यारे कां० प्रति मोटे भागे मो० ले० प्रति साथे मळती थाय छे । आम छतां ए वस्तु खास ध्यान राखवा जेवी छे के-भा० प्रतिमां अने कां० प्रतिमां टीकाना संदर्भोना संदर्भो वधाराना-वधारे पडता जोवामां आवे छे । ज्यारे भा० प्रति कोई पाठभेद आपती होय छे त्यारे कां० प्रति मोटे भागे बीजी बधी प्रतिओ साथे मळती थई जाय छे । अने ज्यारे कां० प्रति पाठभेद आपती होय छे त्यारे भा० प्रति बीजी प्रतिओ साथे मळी जाय छे । भा० प्रति अने कां० प्रति परस्पर मळी जाय एवुं तो कोई विरल विरल स्थळे ज बनवा पाम्युं छे ।

उपर जणावेली सात प्रतिओ उपरांत प्रस्तुत कल्प महाशास्त्रना संशोधन माटे अने तुलना आवि माटे अमे नीचे जणावेली प्रतिओने पण सामे राखी हती—

- १ पाटण श्री संघना भंडारनी मूलसूत्रयुक्त कल्पभाष्यनी ताडपत्रीय प्रति ।
- २ पाटण श्रीसंघना भंडारनी कागळनी कल्पबृहद्भाष्यनी अपूर्ण प्रति ।
- ३ पाटण श्रीसंघना भंडारनी मूलसूत्रयुक्त कल्पचूर्णीनी ताडपत्रीय प्रति ।
- ४ पाटण मौंका मोदीनां भंडारनी कल्पचूर्णीनी कागळनी प्रति ।
- ५ पाटण लेहरू वकीलना भंडारनी कल्पविशेषचूर्णीनी कागळनी प्रति ।

प्रस्तुत महाशास्त्रना संशोधनमां उपर जणावेली निर्युक्ति-भाष्य-वृत्तियुक्त कल्पनी सात प्रतिओ अने सूत्र, भाष्य, महाभाष्य, चूर्णी, विशेषचूर्णीनी पांच प्रतिओ मळी एकंदर बार प्रतिओनो अमे साचंत परिपूर्ण रीते उपयोग कर्यो छे । अने आ रीते उपरोक्त बधीये प्रतिओनो सांगोपांग उपयोग करी आ आखा महाशास्त्रमां विविध पाठभेदो आपवामां आव्या छे, स्थाने ए पाठभेदोनी चूर्णी, विशेषचूर्णी अने बृहद्भाष्य साथे तुलना पण करवामां आवी छे । आ बारे प्रतिओ अने तेना खंडो वगैरेनो विस्तृत परिचय कल्पशास्त्रना मुद्रित पांच भागोमां यथास्थान आपवामां आवेलो छे । एटले आ विभागमां जे विशेष वक्तव्य छे ते ज कहेवामां आवशे ।

वधाराना पाठो, पाठभेदो आदि—प्रस्तुत बृहत्कल्पसूत्रना मुद्रित प्रथम भागमां जेम भा० त० डे० प्रतिमां वधाराना पाठो, पाठभेदो अने अवतरणो आवतां रखां छे ए ज रीते आगळना दरेक विभागोमां मो० ले० प्रतिमां,—के जे प्रतिओ ता० प्रति साथे मळती छे तेमां,—घणे ठेकाणे वधाराना पाठो, पाठभेदो अने अवतरणो आवतां रखां छे,—जे मो० ले० प्रति सिवाय बीजी कोई प्रतिमां नथी,—ते दरेक पाठ आदिने अमे ◁ ▷ आववा चिह्नोना वचमां मूकी तेनो ते दरेक स्थळे अमे टिप्पणीमां निर्देश करेलो छे । ए ज रीते त० डे० प्रतिमां केटलाक वधाराना पाठो छे, जे बीजी कोई प्रतिमां नथी, अने भा० प्रतिमां अने कां० प्रतिमां पण एक बीजाथी तहन स्वतंत्र प्रकारना अनेक वधाराना पाठो अने पाठभेदो आवे छे ए बघाय पाठो अमे यथायोग्य मूळमां के टिप्पणमां आप्या छे अने ते दरेक स्थळे अमे ते ते प्रतिओना नामनो निर्देश पण करेलो छे । आ बधा पाठ-

ભેદો પૈકી કેટલાક પાઠો ચૂર્ણને અનુસરતા અને કેટલાક પાઠો વિશેષચૂર્ણને અનુસરતા હોઈ તે દરેક પાઠોની તુલના માટે તે તે સ્થળે ચૂર્ણ અને વિશેષચૂર્ણના પાઠો પળ અમે ટિપ્પણીમાં આપેલા છે । માં પ્રતિમાં અને કાં પ્રતિમાં એટલા બધા પાઠભેદો આવતા રહ્યા છે, જેથી આ ઠેકાણે એમ કહીએ તો જરા ય વધારે પડતું નહિ ગણાય કે—આ આશો ય ગ્રંથ મોટે ભાગે માં પ્રતિ અને કાં પ્રતિમાં આવતા પાઠોભેદોથી જ ભરેલો છે; સ્વાસ કરી પાછળના વિભાગો જોઈએ તો તો કાં પ્રતિના પાઠભેદોથી જ મુખ્યત્વે ભરેલો છે । આ વે પ્રતિઓના પાઠભેદ આદિ વિષે અમને એમ લાગ્યું છે કે માં પ્રતિના દરેક પાઠો, પાઠભેદો આદિ બુદ્ધિમત્તાભરેલા અને વિશદ છે જ્યારે કાં પ્રતિમાંના કેટલાક વધારાના પાઠો મન્યના વિષયને વિશદ અને સ્પષ્ટ કરતા હોવા છતાં કેટલાય પાઠો અને પાઠભેદો પુનરુક્તિભર્યા અને કેટલીક વાર તો તદ્દન સામાન્ય જેવા જ છે; એટલું જ નહિ પણ કેટલીક વાર તો એ પાઠોમાં સુધારો—વધારો કરનારે મૂલો પણ કરી છે, જે અમે તે તે સ્થળે ટિપ્પણમાં પાઠો આપી જણાવેલ છે । આ ઠેકાણે કાં પ્રતિના પાઠભેદોને અંગે અમારે વે વાચતો સ્વાસ સૂચવવાની છે । જે પૈકી એક એ કે—કાં પ્રતિના કેટલાક અતિસામાન્ય પાઠભેદોની અમે નોંધ લીધી નથી । અને બીજી એ કે—પ્રસ્તુત ગ્રંથના સંપાદનની શરૂઆતમાં પ્રતિઓના પાઠભેદોને અંગે જોઈએ તેવો વિવેક નહિ કરી શકવાને લીધે કાં પ્રતિના કેટલાક વધારાના પાઠો અમે મૂલમાં દાખલ કરી દીધા છે, જે મૂલમાં આપવા જોઈએ નહિ । અમે એ દરેક પાઠોને ◁ ▷ આવા ચિહ્નના વચમાં આપીને ટિપ્પણીમાં સૂચના કરેલી છે એટલે પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રના વાંચનાર વિદ્વાન્ મુનિવર્ગને મારી વિજ્ઞાપિ છે કે—તેમણે આ પાઠોને મૂલ તરીકે ન ગણતાં ટિપ્પણીમાં સમજી લેવા ।

પ્રસ્તુત નિર્યુક્તિ-ભાષ્ય-વૃત્તિસમેત બૃહત્કલ્પ મહાશાસ્ત્રના સંશોધન માટે એકત્ર કરેલી સાત પ્રતિઓમાં આવતા વધારાના પાઠો અને પાઠભેદોને અંગે કેટલીક વસ્તુ જણાવ્યા પછી એ વસ્તુ જણાવવી જોઈએ કે ઉપરોક્ત સાત પ્રતિઓમાં પાઠોને અંગે એવી સમ-વિષમતા છે કે જેથી એની મૌલિકતાનો નિર્ણય કરવામાં મુશ્કેલી બુદ્ધિમાનો પણ ચકરાઈ જાય । કેટલીક વાર અમુક ગાથાનાં અવતરણો તંડેકાં પ્રતિમાં હોય તો એ અવતરણો માંમોંલે પ્રતિમાં ન હોય, કેટલીક વાર અમુક ગાથાનાં અવતરણો મોંલેકાં પ્રતિમાં હોય તો એ અવતરણો માંતંડે પ્રતિમાં ન હોય, કેટલીક વાર તંડે પ્રતિમાં હોય તો બીજી પ્રતિમાં ન હોય કેટલીક વાર મોંલે પ્રતિમાં હોય તો તે સિવાયની બીજી પ્રતિઓમાં ન હોય, કેટલીક વાર માં પ્રતિમાં કે કાં પ્રતિમાં અમુક અવતરણો હોય તો તે સિવાયની બીજી પ્રતિઓમાં એ ન હોય । આ જ પ્રમાણે આ ગ્રંથની પ્રતિઓમાં પાઠો અને પાઠભેદોને ઊગતી એવી અને એટલી બધી વિષમતાઓ છે, જેને જોઈ સતત શાસ્ત્રસંગી વિદ્વાન્ મુનિવરો પણ પાઠોની મૌલિકતાનો નિર્ણય કરવામાં મુશ્કેલી જાય ।

આ ઉપરાંત આ ગ્રંથમાં એક મોટી વિષમતા ગાથાઓના નિર્દેશને અંગે છે । તે એ

प्रकारनी के-टीकानी ज अमुक प्रति के प्रतिओमां अमुक गाथाओने निर्युक्तिगाथा तरीके जणावी छे, त्यारे अमुक प्रतिओमां ए ज गाथाओने पुरातनगाथा, संग्रहगाथा, द्वारगाथा के सामान्यगाथा तरीके जणावी छे । ए ज रीते अमुक प्रति के प्रतिओमां अमुक गाथाओने पुरातनगाथा तरीके जणावी छे त्यारे ए ज गाथाओने बीजी प्रति के प्रतिओमां निर्युक्तिगाथा, संग्रहगाथा आदि तरीके जणावी छे । आ रीते आ आखा य ग्रंथमां गाथाओना निर्देशना विषयमां खूब ज गोटाळो थयो छे । आचार्य श्रीक्षेमकीर्तिसूरिवरना जमाना पहेलां लखा-येली कल्पलघुभाष्य अने महाभाष्यनी प्राचीन प्रतिओमां तेमज चूर्णी-विशेषचूर्णीमां पण निर्युक्तिगाथा आदिनो जे विवेक करवामां आव्यो नथी अथवा थई शक्यो नथी, ए विवेक आचार्य श्रीक्षेमकीर्तिसूरिवरे शाना आधारे कर्यो ए वस्तु विचारणीय ज छे । भगवान् श्रीमलयगिरि महाराजे तो एम ज कही दीधुं छे के “निर्युक्ति अने भाष्य ए बने एकग्रंथरूपे परिपमी गयां छे.” ज्यारे आचार्य श्रीक्षेमकीर्तिसूरिवरे निर्युक्तिगाथा, भाष्यगाथा आदिना विवेकमाटे स्वतंत्र प्रयत्न कर्यो होई एमनी टीका शरू थाय छे त्यांथी अंतपर्यन्त आ निर्देशनो गोटाळो चाह्या ज कर्यो छे (आ माटे जुओ प्रस्तुत विभागने अंते आपेलुं चोथुं परिशिष्ट) । खरुं जोतां आ विषे आपणने एम लाग्या सिवाय नथी रहेतुं के आचार्य श्रीक्षेमकीर्ति महाराजे पूज्य आचार्य श्रीमलयगिरि सूरिवरना दीर्घदृष्टिभर्या राहने छोडीने प्रस्तुत ग्रंथमां निर्युक्तिगाथा आदिने जुदी पाडवानो जे निराधार प्रयत्न कर्यो छे ए जरा य औचित्यपूर्ण नथी । ए ज कारण छे के-प्रस्तुत टीका प्रतिओमां गाथाओना निर्देश अंगे महान् गोटाळो थयो छे ।

आ उपरांत पूज्य आचार्य श्रीमलयगिरिसूरिकृत टीकाविभागमां बधाराना पाठो के पाठभेद आदि खास कशुं य नथी, ज्यारे आचार्य श्रीक्षेमकीर्तिसूरिकृत टीकामां विषम पाठभेदो, विषम गाथानिर्देशो, विषम गाथाक्रमो, ओछीवत्ती गाथाओ अने टीकाओ विगेरे घणुं ज छे । ए जोतां एम कहेतुं जरा य अतिशयोक्तिभर्युं नथी के प्रस्तुत ग्रंथनी टीकामां खुद ग्रंथकारे ज बारंबार घणो घणो फेरफार कर्यो हसे । अमारुं आ कथन निराधार नथी, परंतु प्रस्तुत सटीक बृहत्कल्पसूत्रनी ग्रंथकारना जमानाना नजीकना समयमां लखायेली संख्याबंध प्राचीन प्रतिओने नजरे जोईने अमे आ वात कहीए छीए ।

संपादनपद्धति अने पाठभेदोनो परिचय

प्रस्तुत सटीक बृहत्कल्पसूत्र महाशास्त्रना संशोधन माटे उपर जणान्युं तेम निर्युक्ति-लघुभाष्य-टीकायुक्त प्राचीन अर्वाचीन ताडपत्रीय अने कागळनी मळीने सात प्रतिओ उपरांत केवळ सूत्र, केवळ लघुभाष्य अने केवळ चूर्णीनी ताडपत्रीय प्रतिओ तेम ज विशेषचूर्णी अने महाभाष्यनी कागळ उपर लखेली प्राचीन प्रतिओने, पूर्ण के अपूर्ण जेवी मळी तेवीने, आदिथी अंतसुधी अमे अमारा सामे राखी छे । आम छतां सौने जाणीने आश्चर्य थसे के

पाटण, अमदावाद, सुरत, वडोदरा, लींबडी, जैसलमेर विगेरे संख्याबंध स्थळोना ज्ञानभंडारो अने तेमांनी संख्याबंध ताडपत्रीय प्रतिओने तपासवा छतां गलितपाठ विनानी कहीए तेवी एक पण प्रति अमने मळी नथी । परंतु कोईमां क्यांय तो कोईमां क्यांय, ए रीते दरेके दरेक प्रतिमां सेंकडो टेकाणे पाठोनी अशुद्धिओनी वातने तो आपणे दूर राखीए, पण पंक्तिओनी पंक्तिओ अने संदर्भोना संदर्भो गळी गया छे । आ गळी गयेला संदर्भोनी पूर्ति अने अशुद्ध पाठोना सांगोपांग परिमार्जन माटे डपर जणावेल साधन-सामग्रीनो अमे संपूर्णपणे उपयोग कर्यो छे, एमां अमे केटला सफळ थया छीए, ए परीक्षातुं कार्य गीतार्थ मुनिवरो अने विद्वानोने ज सोंपीए छीए । आम छतां प्रस्तुत ग्रंथना संशोधनमां अमे जे पद्धति स्वीकारी छे अने अमने जे सम-विषमताओनो अनुभव थयो छे तेनो समप्रभावे अहीं उल्लेख करवो ए समुचित लागे छे, जेथी गंभीरतापूर्ण संशोधनमां रस लेनार विद्वानोने प्रत्यंतरोनी महत्ता, पाठभेदोतुं विभजन, संशोधनने लगती पद्धति अने विविध सामग्री आदिनो ख्याल आवी शके ।

१ अमारा संशोधनमां प्रतिओने साद्यन्तोपान्त तपासीने ज तेना वर्ग पाड्या छे । आ रीते जे जे प्रति अमने जुदा वर्गनी अथवा जुदा कुलनी जणाई छे ते दरेके दरेक प्रतिने अमे आदिथी अंत सुधी अक्षरशः मेळवी छे । आ रीते प्रस्तुत संशोधनमां अमे ताटी० मो० डे० भा० कां० आ पांच प्रतिओने आदिथी अंतसुधी अक्षरशः मेळवी छे, अने एमांना विविध पाठभेदोनी योग्य रीते संपूर्णपणे नोंध लीधी छे ।

२ ज्यां ज्यां अमुक प्रतिओमां अमुक पाठो अशुद्ध जणाया के लेखक आदिना प्रमादथी पडी गएला अर्थात् लखवा रही गएला लाग्या, ए बधाय पाठोतुं परिमार्जन अने पूर्ति अमे अमारी पासेनां प्रत्यंतरोने आधारे अने तदुपरांत चूर्णी, विशेषचूर्णी, बृहद्भाष्य अने बीजां शास्त्रोने आधारे करेल छे । प्रस्तुत मुद्रित कल्पशास्त्रमां एवां संख्याबंध स्थळो छे के ज्यां, निर्युक्ति-लघुभाष्य-टीकायुक्त बृहत्कल्पसूत्रनी प्रतिओमां पाठो पडी गएला छे अने अशुद्ध पाठो पण छे, तेवे स्थळे अमे चूर्णी, विशेषचूर्णी आदिना आधारे पाठपूर्ति अने अशुद्धिओतुं परिमार्जन कर्युं छे । दरेक अशुद्ध पाठोने स्थाने सुधारेला शुद्ध पाठोने अमे ( ) आवा गोल कोष्ठकमां आप्या छे अने पडी गएला पाठोने [ ] आवा चोरस कोष्ठकमां आप्या छे अने ए पाठोना समर्थन अने तुलना माटे ते ते स्थळे नीचे पाद-टिप्पणीमां चूर्णी विशेषचूर्णी आदिना पाठोनी नोंध पण आपी छे ।

३ सूत्र अने निर्युक्ति-लघुभाष्यने लगता पाठभेदो चूर्णी, विशेषचूर्णी अने टीकामां आपेलां प्रतीको अने तेना व्याख्यानने आधारे मळी शके (जुओ परिशिष्ट ८ मुं) ते करतां य बधारे अने संख्याबंध पाठभेदो, स्वतंत्र सूत्रप्रतिओ अने स्वतंत्र लघुभाष्यनी

प्रतिओमांथी उपलब्ध थया छे । ते पैकी विशिष्ट अने महत्वना पाठभेदोनी नोंध अमे ते ते स्थळे पादटिप्पणीमां आपी छे ।

४ टीकामां आवता अनेकानेक पाठभेदोनुं समर्थन चूर्णी, विशेषचूर्णी के उभयद्वारा थतुं होय त्यां ते ते चूर्णी आदिना पाठोनी नोंध अमे अवश्य आपी छे । तेम ज चूर्णी आदिमां विशिष्ट व्याख्याभेद, विशिष्ट पदार्थनुं वर्णन आदि जे काई जोवामां आव्युं ते दरेकनी नोंध अमे पादटिप्पणीमां करवा चूक्या नथी ।

५ कया पाठने मौलिक स्थान आपवुं ? ए माटे अमे मुख्यपणे ग्रंथकारनी सहज भाषाशैली अने प्रतिपादनशैलीने लक्षमां राख्यां छे । परंतु ज्यां लेखकना प्रमादादि कारणने लई पाठो गळी ज गया होय अने अमुक एकाद प्रति द्वारा ज ए पाठनुं अनुसंधान थतुं होय त्यां तो जे प्रकारनो पाठ मळी आव्यो तेने ज स्वीकारी लेवामां आव्यो छे ।

६ पाठभेदोनी नोंधमां लिपिभेदना भ्रमथी उत्पन्न थएला पाठभेदो, अर्थभेदो अने प्राकृतभाषा प्रयोग विषय पाठभेद आदि आपवा अमे प्रयत्न कर्यो छे ।

७ प्रस्तुत शास्त्रना संपादन माटे अमे जे अनेक प्रतिओ एकत्र करी छे तेना खंडो सळंग एक ज कुलना छे एम कहेवाने कशुं य साधन अमारा सामे नथी । कारण के केटलीक वार एम पण बनवा संभव छे के अमुक प्रतिना लखावनारे प्रस्तुत शास्त्रना अमुक खंडो अमुक कुलनी प्रति उपरथी लखाव्या होय अने अमुक खंडो जुदा कुलनी प्रति उपरथी लखाव्या होय । ए गमे ते हो, ते छतां अमारा सामे जे रूपे प्रतिओ विद्यमान छे तेना वर्तमान स्वरूप अने विभागोने लक्ष्मीने ज वर्ग के कुल पाडवामां आवेल छे ।

८ प्रस्तुत निर्युक्तिभाष्यवृत्तिसहित कल्पशास्त्रना संशोधन माटे अमे जे चार जुदा जुदा कुलनी प्रतिओ एकत्र करी छे तेमांनी ताडपत्रीय प्रति पंदरमा सैकाना उत्तरार्धमां लखाएली छे । बाकीनी कां० सिवायनी बधीए प्रतिओ सोलमा-सत्तरमा सैकामां कागळ उपर लखायेली छे । अमारा प्रस्तुत मुद्रण बाद आ ग्रंथनी बीजी त्रण ताडपत्रीय प्रतिओ जोवामां आवी छे । जेमांनी एक पूज्यपाद सूरिसम्राट् आचार्यभगवान् श्रीविजयनेमिसुरीश्वरजी महाराजना ज्ञानभंडारमां छे अने बे नकलो जेसलमेरना किल्लाना श्रीजिनभद्रसूरिज्ञानभंडारमां छे । आ त्रणे य नकलो विक्रमना पंदरमा सैकाना उत्तरार्धमां लखायेली छे अने ए अमे पाडेला कुल के वर्ग पैकी मो० ले० ताटी० कुलनी ज प्रतिओ छे । आ उपरांत उपर्युक्त जेसलमेरना भंडारमां विक्रम संबत् १३७८ मां लखाएल एक प्रथम खंडनी प्रति छे, जे आजे मळती प्रस्तुत ग्रंथनी नकलोमां प्राचीनमां प्राचीन गणाय । आ प्रतिने अमे अमारी मुद्रित नकल साथे अक्षरशः मेळवी छे अने तेथी जणायुं छे के आ प्रतिमां अमुक अमुक पाठोमां सविशेष फरक होवा छतां एकंदर ए प्रति उपर जणावेल मो० ले० ताटी०

કુલની જ પ્રતિ છે । અમે પણ અમારા પ્રસ્તુત સંપાદનમાં મુખ્યત્વે કરીને આ કુલને જ આદિથી અંત સુધી સ્થાન આપ્યું છે અને મૌલિક કુલ પણ આ જ છે । આમ છતાં માં પ્રતિ કે જેમાં ટીકાના સંદર્ભોના સંદર્ભોનું વધારેપણું, વ્યાખ્યાભેદો, ગાથાઓનું ઓછાવત્તાપણું હોવા છતાં જેમાં સંખ્યાબંધ સ્થલે પાઠોની અલંકાર પરંપરા જલ્દાયેલી છે કે જે પરંપરા અમારી પાસેની માં સિવાયની વધીયે પ્રતિઓમાં તેમ જ ઉપર જણાવેલી શ્રીવિજયનેમિસૂરિ મં અને જેસલમેરના શ્રીજિનભદ્રીય જૈન જ્ઞાનભંડારની તાહપત્રીય પ્રતિઓ સુદ્ધામાં નથી, જેની નોંધ અમે આગળ ઉપર આપીશું, એ પ્રતિનું કુલ પણ પ્રાચીન છે । જો કે અમારા પાસે જે માં પ્રતિ છે તે સંવત્ ૧૬૦૭ માં લખાયેલી છે, તેમ છતાં અમારા પ્રસ્તુત મુદ્રણ બાદ પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારક આચાર્યભગવાન્ શ્રીસાગરાનંદસૂરિપ્રવરના સુરતના જૈનાનંદ જ્ઞાનભંડારને જોતાં તેમાંથી વિક્રમના ચૌદમા સૈકાના ઉત્તરાર્ધમાં અથવા પંદરમા સૈકાના પ્રારંભમાં લખાણેલી નિર્યુક્તિભાષ્યટીકાયુક્ત બૃહત્કલ્પની પ્રતિનો એક અલંકાર મળી આવ્યો છે જે માં કુલના પૂર્વજ સમાન પ્રતિ છે । આ પ્રતિ માં પ્રતિ સાથે અક્ષરશઃ મળતી છે, એટલે આ કુલની પ્રતિમાં મળતી પાઠોની સમવિષમ પરંપરા અતિ પ્રાચીન છે । આ જ પ્રમાણે હેં તં પ્રતિની પરંપરા અર્વાચીન તો ન જ ગણાય અને કાં પ્રતિની પરંપરા પણ અર્વાચીન નથી । આ હકીકત વિચારતાં આટલું વધું વિષમતાભર્યું પરિવર્તન પ્રસ્તુત ટીકામાં શા કારણે થયું ? કોણે કર્યું ? વિગેરે પ્રશ્નો અણકલ્યા જ રહી જાય છે ।

સંપાદનપદ્ધતિ અને પ્રતિઓના પરિચય વિષે ઉપલક્ષ્ય દૃષ્ટિએ આટલું જણાવ્યા પછી એ પ્રતિઓની વિવિધ વિષમતાનો અભ્યાસ આપવો સવિશેષ ઉચિત છે । જેથી વિદ્વાનોને મંથના સંશોધનમાં પ્રત્યંતરોનું શું સ્થાન છે ? એ સમજાય અને પાઠોનો વિવેક કેમ કરવો તેનું માર્ગદર્શન થાય ।

સૂત્રવિષયક પાઠભેદો ।

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં કલ્પનું (બૃહત્કલ્પસૂત્રનું) મૂળ સૂત્ર છપાયેલું છે । જેની અમારા સામે ઉપર જણાવેલ કલ્પલઘુભાષ્ય અને કલ્પચૂર્ણીની તાહપત્રીય પ્રતિઓ પાછળ લખાણેલી વે પ્રતિઓ છે । આની અમે તામૂં અથવા તાં સંજ્ઞા રાખી છે । એમાં અને નિર્યુક્તિભાષ્ય-ટીકાયુક્ત બૃહત્કલ્પસૂત્રની દરેક પ્રતિઓમાં મુદ્રિતના ક્રમ પ્રમાણે સૂત્ર લખાયેલું છે એમાં, તથા કલ્પભાષ્ય, કલ્પચૂર્ણી અને કલ્પવિશેષચૂર્ણીમાં જે સમવિષમ સૂત્રપાઠભેદો છે તેની નોંધ આપવામાં આવે છે ।

૧ તામૂં માંથી મળેલ સૂત્રપાઠભેદ—પૃ. ૧૦૨૩ ટિ. ૧ (વિચૂં સમ્મત) ।

૨ ભાષ્યકારે નોંધેલ સૂત્રપાઠભેદ—પૃ. ૩૪૧ ટિ. ૧ ।

३ टीकाप्रतिओमांथी मळतो सूत्रपाठभेद—पृ. ९२३ टि. ४। आ ठेकाणे भा० सिवायनी टीका प्रतिओमां जे टीकापाठभेद छे तेने अनुसरतो सूत्रपाठ मात्र डे० प्रतिमां छे अने बीजी प्रतिओमां जे सूत्रपाठ छे तेने अनुसरती टीका फक्त भा० प्रतिमां ज छे। आनो अर्थ ए थयो के डे० प्रति अने भा० प्रतिमां छे प्रकारनो सूत्रपाठ छे तेने ज अनुसरती टीका छे, परंतु बीजी प्रतिओमां सूत्रपाठ जुदो छे अने टीका जुदी छे।

४ भा० प्रतिमां सूत्रपाठभेद—पृ. ११३७ टि. १-४। ११४८ टि. १। भा० प्रतिमां टीका पण आ पाठभेदने अनुसरती ज छे।

५ कां० प्रतिमां सूत्रपाठभेद—पृ. १३९९ टि. ३। १५६० टि. २। १५६३ टि. ४। १५७८ टि. २। १५८३ टि. २। १५८७ टि. ३। कां० मां टीका पण आ पाठभेदने अनुसरती ज छे।

६ कां० प्रतिमां शुद्ध सूत्रपाठ अने टीका—पृ. १५८३ टि. १।

७ कां० प्रतिमां पूर्ण सूत्रपाठ—पृ. ९०६ टि. १।

८ टीका प्रतिओमां पूर्ण सूत्रपाठ अने मूळ सूत्रप्रतिओमां अपूर्ण—पृ. ९७० टि. ९।

९ टीकाप्रतिओमां सूत्रपाठ अपूर्ण अने मूळ सूत्रप्रतिओमां पूर्ण—पृ. ९७० टि. १०। पृ. १४५६ सूत्र २७। आ ठेकाणे टीका प्रतिओमां सूत्र अपूर्ण छे अने असे पण प्रमादथी सूत्रने अधूरुं ज छपाव्युं छे; एथी विद्वानोए पत्र १४५६ नी १८ मी पंक्तिमां “उद्दिसावित्तए” पछी “ते य से वितरंति एवं से कप्पति जाव उद्दिसावित्तए। ते य से णो वितरंति एवं से नो कप्पति जाव उद्दिसावित्तए” आटलो पाठ ऊमेरी लेवो।

१० टीकाकार, चूर्णिकार अने विशेषचूर्णिकार ए त्रणेये मान्य करेल सूत्रपाठ क्यांयथी मळयो नथी—पृ. ११२८ टि. २-३-४।

११ भा० प्रतिमां सूत्रनी बे विभागे व्याख्या अने व्याख्याभेद—पृ. ८४८ टि. १-३। पृ. ११४८ टि. १ (चू. विचू. सम्मत)।

भाष्यविषयक पाठभेदो

प्रस्तुत संपादनमां कल्पलघुभाष्य छपाएळुं छे। ए भाष्यनी स्वतंत्र ताडपत्रीय अने कागळनी प्रतिओमां, जेनी असे ताभा० अथवा ता० संज्ञा राखी छे तेमां तेमज चूर्णी विशेषचूर्णी अने वृत्तिनी प्रतिओमां भाष्यगाथाओने लगता जे स्वतंत्र तेमज वृत्ति, चूर्णी, विशेषचूर्णी आदिने अनुसरता पाठभेदो, गाथाभेदो, ओळीवत्ती गाथाओ अने गाथाक्रमभेदो छे तेनी नोंध आ नीचे आपवामां आवे छे।

भाष्यना स्वतंत्र पाठभेदो

१ स्वतंत्र कल्पभाष्यनी प्रतिओमांथी उपलब्ध थपला स्वतंत्र भाष्यपाठभेदो—पृष्ठ ५
 टि. २।६ टि. ३-४।७ टि. १-३।८ टि. ६।९ टि. ३।५. १६ टि. ५।२०
 टि. १।२२ टि. १।२८ टि. १।३० टि. ३।३३ टि. २।३४ टि. १-४।५.
 ३५ टि. १।३६ टि. ३।६४ टि. ८।६६ टि. १।७० टि. १-२-४।७६ टि.
 १।८३ टि. ५।९४ टि. ६।१०४ टि. १ थी ५।११९ टि. २।१३३ टि. २।
 १३९ टि. १।१४३ टि. १।१४४ टि. १-२।१४९ टि. १-२।१५० टि. १-२-३।
 १५८ टि. २।१६५ टि. १।१६६ टि. १-२-३।२०३ टि. ३।२६४ टि. १।
 २६५ टि. २।३२१ टि. १।३२६ टि. १।३५५ टि. २।३६७ टि. ३।३८५
 टि. १।३८९ टि. १-२।४०५ टि. १।४१७ टि. १।४२७ टि. १-२।४५५
 टि. २।४५८ टि. २।६०३ टि. ६।६७३ टि. २।८०७ टि. ४।८६५ टि.
 १।८९५ टि. ५।९७८ टि. १।१००६ टि. २।१०३२ टि. ३ बृभा० सम्मत।
 १०३७ टि. २।१०४९ टि. १।१०६० टि. १।१०६३ टि. १।१०६४ टि. १।
 १०७० टि. १।१०९० टि. २।१११६ टि. १-२।११४१ टि. १-२-३-४-६।
 ११४२ टि. १।११४४ टि. १।१३०७ टि. ५।१३७९ टि. १-३-४।१३९०
 टि. २।१४२५ टि. ४।१४२६ टि. १-२।१४३२ टि. ४।१४५८ टि. १।
 १४६३ टि. २ चू० विचू० मान्य।१४७० टि. २।१४७७ टि. १।१५०५ टि.
 २।१५०९ टि. ३।१५१३ टि. १।१५२८ टि. २-४।१५२९ टि. १।
 १५३६ टि. ३।१५४४ टि. २।१५६१ टि. ४-५।१५७० टि. १।१५८२
 टि. १।१५८४ टि. ३।१५८५ टि. १-२।१५९३ टि. १।१५९६ टि. ३।
 १५९७ टि. २।१६१६ टि. २-३।१६२० टि. १।१६२६ टि. २।१६३५ टि.
 १।१६४१ टि. १।१६४७ टि. १।१६५१ टि. १।१६७० टि. १।

२ भा० त० डे० मो० ले० प्रतिओमांथी भाष्यगाथाओमां मळेलो स्वतंत्र
 पाठभेद—पृ० ९०१ टि. २।

३ भा० ताभा० प्रतिओमांथी भाष्यगाथाओमां मळेला स्वतंत्र पाठभेदो—पृ. ५२८
 टि. १।११४८ टि. ४।१२०२ टि. १।

४ मो० ताटी० प्रतिओमांथी भाष्यगाथाओमां मळेलो स्वतंत्र पाठभेद—पृ. ११२५
 टि. ३।

५ डे० प्रतिमांथी भाष्यगाथांमां मळेल स्वतंत्र पाठभेद—पृ. ५३९ टि. १।

६ मो० डे० प्रतिशोमांथी भाष्यगाथाशोमां मळेल स्वतंत्र पाठभेद—पृ. १३०७ टि. २ ।

७ कां० प्रतिमांथी भाष्यगाथाशोमां मळेला स्वतंत्र पाठभेदो—पृ. १५६३ टि. १ । १५८१ टि. २ ।

‘स्वतंत्र पाठभेदो’ एम कहेवानो आशय ए छे के—जे पाठभेदो विषे भाष्यकार, बृहद्भाष्यकार, चूर्णीकार के वृत्तिकारो कशुं य व्याख्यान के सूचन न करता होय तेवा पाठभेदो । वृत्ति चूर्णी आदिने अनुसरता भाष्यपाठभेदो

१ भा० प्रतिमांथी मळेला एक ज भाष्यगाथामां बे पाठभेदो—पृ. १०४५ टि. ३-४ ।

२ कां० प्रतिमांथी मळेला एक ज भाष्यगाथामां बे पाठभेदो—पृ. १६८४ टि. १-२ ।

३ चूर्णीकार तथा विशेषचूर्णीकारे दर्शविला एक ज गाथामां बे पाठभेदो—पृ. १४६३ टि. २ ।

४ बृहत्कल्पसूत्रवृत्तिनां प्रत्यन्तर आदिमांथी भाष्यगाथाने लगता उपलब्ध थएला त्रण त्रण पाठभेदो—

पृ. ५६५ टि. ५ (१ त० डे०, २ मो० ले०, ३ भा० कां०) ।

पृ. १०७३ टि. २ (१ ताभा० ताटी०, २ भा० डे०, ३ मो० ले० त०) ।

पृ. १३०८ टि० २ (१ ताटी० मो० ले० भा० त० डे०, २ ताभा०, ३ कां०) ।

पृ. १५९१ टि. २ । (१ मो० ले० त० डे० कां, २ ताभा०, ३ भा०) ।

पृ. १६१७ टि. १ । (१ सर्व टीकाप्रति, २ ताभा०, ३ चू० विचू०) ।

पृ. १६७४ टि. १ । (१ कां० विना चू० विचू०, २ कां०, ३ ताभा०) ।

५ बृहत्कल्पसूत्रवृत्तिनां प्रत्यन्तर आदिमांथी भाष्यगाथामां मळी आवेल पांच पाठभेदो—पृ. ११२१ टि. ३ (१ ताभा०, २ मो० त०, ३ भा० डे०, ४ ताटी० कां०, ५ बृभा०) ।

६ लिपिभेदजनित भाष्यपाठभेदो—पृ. १००५ टि. १ । १५०९ टि. ३ (श्रीहेम-चंद्राचार्ये स्वीकारेल उठ्ठे तुठ्ठे प्रयोग)

७ स्वतंत्र भाष्यप्रतिमांथी मळेला टीकाकारमान्य भाष्यपाठो—पृ. ६ टि. १ । १९ टि. ४ । ६४ टि. ४ । ८४ टि. १ । ६७८ टि. १ । ७११ टि. ३ । ९६० टि. २ । पृ. १००४ टि. १ । १०३८ टि. २ । ११०० टि. ४ । १२४९ टि. १ ।

८ ताभा० कां० प्रतिमांथी मळेल वृत्तिकारमान्य भाष्यपाठ—पृ. १६१९ टि. १ ।

९ टीकाकारमान्य भाष्यपाठोनी अनुपलब्धि—पृ. ४० टि. २ । २५९ टि. १ । ३०६ टि. १ । पृ. ३१६ टि. १ । ३४७ टि. ५ । ३९९ टि. ५ । ६५२ टि. ५ । ६७८ टि. १ । पृ. १०५३ टि. २ । १२७५ टि. २ । १३२५ टि. २ । १३५१ टि. २-३ । १४१४ टि. ३ । पृ. १६८४ टि. १ । आ स्थळोमां वृत्तिकारे जे पाठ मानीने व्याख्या करी छे ते पाठ कोई प्रतिमांथी मळयो नथी.

१० स्वतंत्र भाष्यप्रतिमांथी उपलब्ध थएला चूर्णिकारसम्मत भाष्यपाठो—*पृ. ९ टि. १ । १४ टि. ३ । *पृ. २४ टि. २ । *२६ टि. २ । २८ टि. ८ । ३८ टि. ७ । पृ. ५१ टि. २ । ६० टि. २ । ६३ टि. ४ । * ६५ टि. ४ । ३१५ टि. १ । ३८७ टि. २ । पृ. ८५८ टि. ५ । ९०५ टि. १ । ९६९ टि. ८ । १०२५ टि. १ । १५९५ टि. १ । १६६० टि. १ ।

११ स्वतंत्र भाष्यप्रतिमांथी मळी आवेला विशेषचूर्णिकारसम्मत भाष्यपाठो—पृ. ६२४ टि. २ । ७२९ टि. ४ । ९७७ टि. २ ।

१२ स्वतंत्र भाष्यप्रतिमांथी मळी आवेला चूर्णी-विशेषचूर्णिकारसम्मत भाष्यपाठो—पृ. ५०४ टि. १ । ८५८ टि. ५ । १००५ टि. १ । १२७३ टि. १ । १५६९ टि. २ । १५८१ टि. २ ।

भाष्यगाथाओनी अधिकता अने न्यूनता

लघुभाष्य, बृहद्भाष्य, चूर्णी, विशेषचूर्णी अने वृत्तिनी जुदी जुदी प्रतिओमां गाथाओ अने तेनी व्याख्यानुं आधिक्य अने न्यूनता छे, जेनी नोध आ नीचे आपवामां आवे छे—

१ चूर्णीमां अधिक गाथा—पृ. २४ टि. ३ । पृ. १२३ टि. १ ।

२ विशेषचूर्णीमां अधिक गाथा—पृ. ६४१ टि. ३ । पृ. ४९० (१६६४ गाथानी टीकामां)

३ त० डे० मो० ले० चूर्णीमां अधिक गाथा—पृ. ७९१ टि. ४ । आ गाथा मा० कां० विशेषचूर्णी अने बृहद्भाष्यमां नथी ।

४ भा० ताभा० मां अधिक गाथा—पृ. ७२४ टि. ३ ।

५ चूर्णीमां न्यूनगाथा—पृ. २६ टि. ३ । १३४ टि. १ । १४२ टि. ५ । २८२ टि. १ । पृ. ३१७ टि. १ । ७११ टि. १ ।

६ विशेषचूर्णीमां न्यून गाथा—पृ. ३५५ टि. १ । ३६१ टि. ३-४ । ४४२ टि. १ । पृ. ४४३ टि. १ । ५३६ टि. २ ।

- ८ चूर्णी-विशेषचूर्णी उभयमां न्यूनगाथा—पृ. ३६८ टि. १ । ६५१ टि. १ ।
 ९ भा० चूर्णी अने विशेषचूर्णीमां न्यूनगाथा—पृ. ५६६ टि. ३ । ५७४
 टि. ७ । पृ. ६११ टि. ३ । ९६७ टि. २ आ गाथा बृहद्भाष्यमां छे ।
 १० चू० विचू० बृभा० मां न्यून गाथा—पृ. ५५८ टि. ३ ।
 ११ कां० चूर्णी, विशेषचूर्णी अने बृभा० मां न्यून गाथा—पृ. ८७३ टि. ३ ।
 १२ भा० प्रतिमां न्यून गाथा—पृ. ८७४ टि. १ ।

लघुभाष्यनी गाथाओना पाठभेदो.

- (क) चूर्णीमां गाथाना पाठभेदो—पृ. ९ टि. १ । २६ टि. २ । ६५ टि. ४ ।
 १४६ टि. १ । ३६० टि. २ ।
 (ख) विशेषचूर्णीमां गाथापाठभेद—पृ. ३६० टि. २ ।
 (ग) चूर्णी-विशेषचूर्णीमां गाथापाठभेद—पृ. ३६० टि. ३-४ ।

भाष्यगाथाक्रमभेद आदि—टीका, लघुभाष्य, चूर्णी अने विशेषचूर्णीमां आवतो एकमेकथी जुदो पढतो भाष्यगाथाओनो क्रमभेद अने तेने लीचे थता अर्थभेद अने टीकाभेदने दर्शावतां स्थळोनी नोंध अहीं आपवामां आवे छे ।

- (क) चूर्णीमां गाथाक्रमभेद—*पृ. २३ टि. ३ । २५ टि. ३ । ३६ टि. १ ।
 * ९२ टि. २ । * ९४ टि. २-६ । * ११९ टि. १ । १५३ टि. १ ।
 १६५ टि. १ । २७७ टि. २ । * ५७२ टि. १ । ६५१ टि. ४ ।
 ७०४ टि. २ ।
 (ख) विशेषचूर्णीकारनो गाथाक्रमभेद—पृ. ४४३ टि. २ । ५१७ टि. १ । ६४०
 टि. ८ । ७५४ टि. ३ ।
 (ग) चूर्णीकार अने विशेषचूर्णीकार उभयमान्य गाथाक्रमभेद पृ. ५४९ टि. १ ।
 १५२५ टि. १ ।
 (घ) भा० प्रति अने चूर्णी उभयमान्य गाथाक्रमभेद पृ. ५१८ टि. ३ । ५२०
 टि. १ । ५७२ टि. १ । ६६३ टि. २ । ७१२ टि. १ । ७२४ टि. ३ ।
 (ङ) भा० विचू० उभयमान्य गाथाक्रमभेद—पृ. ७११ टि. १ ।
 (च) भा० प्रतिमां गाथानो क्रमभेद अने टीकाभेद—पृ. ८१३ टि. २ । ९४७ टि. ३ ।
 (छ) टीका, चूर्णी अने विशेषचूर्णी ए त्रणेमां गाथाक्रमभेद—पृ. ५१८ टि. ३ ।

(જ) તાહપત્રીય ભાષ્યપ્રતિમાં ગાથાક્રમભેદ—પૃ. ૭૨૪ ટિ. ૩ ।

(ઙ) ટીકાકાર-ચૂર્ણિકારમાન્ય ગાથાક્રમની કોઈ પળ પ્રતિમાંથી અપ્રાપ્તિ—પૃ. ૬૪ ટિ. ૨ ।

ભાષ્યપાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો

વૃત્તિ, ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી આદિમાં ભાષ્યગાથામાં જે પાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો છે તેની નોંધ અહીં આપવામાં આવે છે—

(ક) ચૂર્ણીમાંથી મળેલા ભાષ્યગાથામાં પાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો—પૃ. ૨૫ ટિ. ૧ ।
૩૮ ટિ. ૭ । ૬૦ ટિ. ૨ । ૬૩ ટિ. ૪ । ૩૧૫ ટિ. ૧ । ૩૮૭ ટિ. ૨ । ૧૫૯૫ ટિ. ૧-૨ ।

(લ) ચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણીમાંથી મળેલા ભાષ્યગાથામાં પાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો—
પૃ. ૧૦૦૪ ટિ. ૧ । ૧૦૦૫ ટિ. ૧ । ૧૨૭૩ ટિ. ૧ । ૧૪૬૩ ટિ. ૨ ।

(ગ) મા૦ ચૂર્ણીમાંથી મળેલા ભાષ્યગાથામાં પાઠભેદ અને વ્યાખ્યાભેદ—પૃ. ૩૦૬ ટિ. ૧ ।

(ઘ) મા૦માંથી મળેલા ભાષ્યગાથાપાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો—પૃ. ૩૧૨ ટિ. ૩ ।
૩૪૪ ટિ. ૪-૬ । ૯૪૪ ટિ. ૧-૨ । ૯૬૩ ટિ. ૩-૪ । ૧૧૫૭ ટિ. ૧ ।

(ઙ) મો૦માંથી મળેલો ભાષ્યગાથાપાઠભેદ અને વ્યાખ્યાભેદ—પૃ. ૧૩૨૧ ટિ. ૨-૪ ।

ટીકાના પાઠભેદો

જેમ પ્રસ્તુત કલ્પશાસ્ત્રની મૂલ, સૂત્ર, લઘુભાષ્ય, બૃહદ્ભાષ્ય, ચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણીની સ્વતંત્ર લિખિત પ્રતિઓ મળે છે તે રીતે કલ્પવૃત્તિની સ્વતંત્ર હસ્તલિખિત પ્રતિઓ છે જ નહીં । પરન્તુ વૃત્તિની દરેકે દરેક પ્રતિઓ, પ્રસ્તુત પ્રકાશન પામતા બૃહત્કલ્પના ભાગોની જેમ સૂત્ર, નિર્ગુક્તિ, લઘુભાષ્ય અને વૃત્તિ સાથેની જ મળે છે । વૃત્તિની આ પ્રતિઓને અમે વૃત્તિપ્રત્યન્તરો તરીકે ઓળખાવી છે । આવી સાત પ્રતિઓ અમે અમારા સંશોધન માટે અમારા સામે રાખી છે, જે જુદા જુદા ચાર વર્ગમાં વહેંચાઈ જાય છે । એમાં અનેકવિધ પાઠભેદો હપરાંત સેંકડો ઠેકાણે જુદી જુદી જાતના ટીકાસંદર્ભો પણ હપલબ્ધ થાય છે; ઘટ્ટું જ નહીં પણ સેંકડો ઠેકાંબે ૫ પ્રતિઓમાં, તાહપત્રીય પ્રાચીન પ્રતિઓ સુદ્ધામાં, પાઠોના પાઠો સંલિલ થઈ ગયા છે, જે અમને અમુક પ્રતિ કે પ્રતિઓમાંથી મળી આવ્યા છે । તેમજ કેટલે ચ ઠેકાણે અવતરણોની ન્યૂનાધિકતા અને વ્યાખ્યાન્તરો વગેરે પણ છે । આ વધી વિવિધતાની નોંધ અમે અમારા સુદ્રઘમાં પાદટિપ્પણીઓમાં તે તે ઠેકાણે નોંધી છે, જેની ચાદી આ નીચે ક્રમશઃ આપવામાં આવે છે ।

अवतरणोनी न्यूनाधिकता ।

नीचे जणावेलं स्थळोमां टीकानी सात प्रतिओ पैकी छ प्रतिओमां अवतरण होवा छतां फक्त भा० प्रतिमां ए अवतरण नथी-पृष्ठ ५७८ टि० १। ६१८ टि. २। ६२३ टि. ७। ६२५ टि. ६। ६२६ टि. २। ६३४ टि. १-२। ६४१ टि. २। ६४९ टि. ४। ६९७ टि. ३। ७१५ टि. ४। ७३० टि. ४। ८३३ टि. २। ८६६ टि. ५। ८७१ टि. ४। ८७२ टि. २। ८७३ टि. १। ९२५ टि. ३। ९२९ टि. ५। ९३२ टि. २। ९३४ टि. १। ९३८ टि. २। ९५५ टि. १। ९७५ टि. ३। ९८६ टि. ५-७। ९८७ टि. २। १०४८ टि. ३। १०८८ टि. १। १०९१ टि. २-४। १०९३ टि. १। १०९५ टि. २। ११०० टि. ३-५। ११५५ टि. १। ११५९ टि. २। ११८५ टि. २। ११८६ टि. २। ११८७ टि. २। ११९४ टि. ५। १२०६ टि. १। १२३४ टि. १। १२४० टि. १। १२४८ टि. २। १२५४ टि. १। १२५९ टि. १। १२६८ टि. १। १३१५ टि. १-२।

टीकानी पांच प्रतिओमां अवतरण होवा छतां फक्त भा० कां० प्रतिमां अवतरण नथी-पृ. ९७५ टि. ३। १३१८ टि. १।

भा० मो० ले० प्रतिओमां अवतरण नथी-पृ. ६२७ टि. १।

भा० त० डे० प्रतिओमां अवतरण नथी-पृ. ६९३ टि. २-३। ७१५ टि. ५। ७९४ टि. १। ८०० टि. २। ८२२ टि. ५। ८२५ टि. १। ८३५ टि. १। ८३९ टि. १। ८५५ टि. ३। ८८१ टि. ३। ८९२ टि. ३। ८९५ टि. ४। ८९६ टि. २।

भा० प्रतिमां ज अवतरण छे-पृ. ५११ टि. १। १३५८ टि. ३।

भा० कां० प्रतिमां ज अवतरण छे—७५९ टि. ५। ७९१ टि. १। १२४२ टि. २। आ स्थळोमां मात्र भा० कां० प्रतिओमां ज अवतरण छे, बीजी प्रतिओमां नथी।

कां० प्रतिमां ज अवतरण छे—पृ. ६८५ टि. १। ६८६ टि. ३। ७०७ टि. २। ७२६ टि. १-२। ७२८ टि. ४। ७३३ टि. १। ७६० टि. १। ७८४ टि. १। ७९२ टि. ३। ८०८ टि. ५। ८१५ टि. ६। ८१६ टि. ३। ८२३ टि. २। ८३५ टि. २। ८४४ टि. १। ८४६ टि. ३। ८४९ टि. १। ८५१ टि. ५। ८५४ टि. २। ८६९ टि. २। ८७० टि. ५। ८७१ टि. ४। ८७७ टि. ५। ८८७ टि. ५-७। ८९१ टि. २। ८९७ टि. १। ८९९ टि. १-२। ९०० टि. ७। ९०४ टि. ६। १३३७ टि. ५। १३५४ टि. २। १४२७ टि. २। १४३२ टि. १। १४३८ टि. ३। १४४० टि. १। १४४३ टि. १। १४४७ टि. १। १४४८ टि. १। १४४९ टि. १-३। १४५८ टि. ३। १४७० टि. १। १४९३ टि. ४। १५०४ टि. १-४।

૧૫૧૧ ટિ. ૧ । ૧૫૪૦ ટિ. ૩ । ૧૫૪૮ ટિ. ૧ । ૧૫૫૨ ટિ. ૫ । ૧૫૫૮ ટિ. ૨ । ૧૫૭૧ ટિ. ૧ । ૧૫૮૮ ટિ. ૨-૩ । ૧૫૯૮ ટિ. ૧-૫ । ૧૫૯૯ ટિ. ૨ । ૧૬૩૦ ટિ. ૪ । ૧૬૬૭ ટિ. ૧ । ૧૬૮૫ ટિ. ૧ । ૧૬૯૯ ટિ. ૨ । ૧૭૦૦ ટિ. ૫ ।

આ સ્થલોમાં કાં० સિવાયની છ પ્રતિઓમાં અવતરણ નથી । આ અવતરણ પૈકી જે અવતરણો અમને યોગ્ય લાગ્યાં છે તે અમે મૂલ્યમાં સ્વીકાર્યાં છે અને બાકીનાં પાદટિપ્પણી-માં નોંધ્યાં છે ।

મા० પ્રતિમાં અસંગત અવતરણ—પૃ. ૧૦૫૮ ટિ. ૨ ।

હે० માં અવતરણ ભિન્ન—૩૭૧ ટિ. ૨ ।

સંહિત-અસંહિત ટીકાપાઠો—

પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રના સંશોધન માટે અમે જે પ્રતિઓ સામે રાખી છે તે પૈકીની દરેકે દરેક પ્રતિમાં સેંકડો ઠેકાણે નાના મોટા ટીકાપાઠો અને ટીકાસંદર્ભો પડી ગયા છે । ૯ દરેક સંહિત પાઠોની પૂર્તિ અમે અમારા પાસેની જુદા જુદા વર્ગની પ્રતિઓના આધારે કરીને પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રને અસંહિત બનાવ્યું છે । ૯ટલે કયા કયા વર્ગની પ્રતિઓમાંથી કેવા સમ અને વિષમ રીતે અસંહિત પાઠો મળી આવ્યા છે તે સમજવા માટે તેની યાદી આ નીચે આપવામાં આવે છે ।

મા० પ્રતિમાંથી મળી આવેલા અસંહિત ટીકાપાઠો અને સંદર્ભો—પૃ. ૫૬૨ ટિ. ૪ । ૫૮૪ ટિ. ૧ । *૭૩૦ ટિ. ૩ । ૭૫૨ ટિ. ૨ । ૭૬૭ ટિ. ૧ । *૧૦૦૦ ટિ. ૪ । (અતિ મહાન્ ટીકા સંદર્ભ) ૧૦૧૧ ટિ. ૧ । ૧૦૩૮ ટિ. ૭ । ૧૦૪૬ ટિ. ૨-૩ (ચૂ. સમ્મત) । *૧૦૯૦ ટિ. ૧ । ૧૧૦૫ ટિ. ૨ । ૧૧૫૭ ટિ. ૪ । *૧૨૮૩ ટિ. ૩ । ૧૩૪૦ ટિ. ૧ । ૧૩૫૧ ટિ. ૩ (ચૂ. વિચૂ. સમ્મત) । ૧૩૬૮ ટિ. ૫ । ૧૪૫૨ ટિ. ૧ । ૧૪૭૪ ટિ. ૧ । *૧૪૮૫ ટિ. ૨ ।

મા० પ્રતિમાં સંહિત પાઠો—પૃ. ૫૫૨ ટિ. ૨ । ૫૫૭ ટિ. ૧ । ૫૫૮ ટિ. ૨ । ૫૬૨ ટિ. ૨ । ૫૮૯ ટિ. ૧ । ૬૧૨ ટિ. ૫ । ૬૨૦ ટિ. ૫ । ૬૩૦ ટિ. ૧ । ૬૪૧ ટિ. ૧ । ૬૪૭ ટિ. ૫ । ૬૪૯ ટિ. ૧ । ૬૫૩ ટિ. ૧-૨-૩-૫ । ૬૫૮ ટિ. ૫ । ૬૭૧ ટિ. ૩ । ૬૭૩ ટિ. ૩ । ૬૭૭ ટિ. ૧-૨ । ૬૭૭ ટિ. ૩ (ચૂર્ણાનુસારી) । ૬૯૭ ટિ. ૩ । ૭૧૭ ટિ. ૪ । ૭૪૬ ટિ. ૧ । ૭૫૨ ટિ. ૫ । ૭૮૦ ટિ. ૨ । *૮૦૩ ટિ. ૧ । ૮૦૯ ટિ. ૧ । ૮૧૩ ટિ. ૩ । ૮૨૪ ટિ. ૨ । ૮૪૨ ટિ. ૨ । ૮૬૯ ટિ. ૭ (ચૂ. વિચૂ. અનુસારી) । ૮૬૯ ટિ. ૧૧-૧૨ (ચૂ. વિચૂ. અનુસારી) । ૮૭૧ ટિ.

५। ८८९ टि. २। ९२६ टि. ३-४ (चू. विचू. सम्मत)। *९३० टि. ३। ९४२ टि. १। ९४३ टि. ३। ९४९ टि. १। ९५१ टि. २-३-४ (चू. विचू. सम्मत) ९६७ टि. २। (चू. विचू. सम्मत)। ९६८ टि. ४। ९७० टि. २-३। ९७१ टि. १। ९७२ टि. १-२। ९७६ टि. २-३। ९७९ टि. ५। ९८५ टि. ३। ९९८ टि. १। ९९९ टि. २। १०१० टि. १। १०१६ टि. १। १०६५ टि. १। १०६६ टि. १। १०६७ टि. १। १०७२ टि. २। १११२ टि. २। (चू. विचू. सम्मत)। ११२९ टि. १-२। ११३३ टि. २। ११३४ टि. १। ११३८ टि. १। *११३९ टि. ३ (चू. विचू. सम्मत)। ११६१ टि. २-३। ११६८ टि. ३-४। ११७० टि. ३। ११७५ टि. ४। ११८३ टि. ५। ११८४ टि. १। ११९४ टि. २। ११९६ टि. १। ११९८ टि. २। १२०१ टि. १-२। *१२३९ टि. १। १२७३ टि. ३। १३११ टि. २। १५३० टि. १।

कां० प्रतिमांथी उपलब्ध थपला अखंड टीकापाठो-पृ. ६६७ टि. ४। ६७१ टि. ५। ६९७ टि. १। ६९८ टि. २। ७२३ टि. २। ७३५ टि. १। ७४१ टि. १। ७४२ टि. १। ७४५ टि. १। ७४८ टि. २। ७५६ टि. २। ७६४ टि. १। ७७१ टि. १-४। ७७५ टि. ३-४। ८२० टि. १। ८२१ टि. ५। ८२७ टि. ६-७। ८२८ टि. १। ८३३ टि. ३। ८३६ टि. १। ८४२ टि. ३-४-५-७। ८४६ टि. १। ८६९ टि. ५। ८७९ टि. ५। ८८१ टि. ४। ८८३ टि. २। ८९४ टि. १। ९०८ टि. ८। ९२८ टि. ५। ९५७ टि. २ (चू. अनुसारी)। ९९० टि. १। १३१९ टि. ३-५। १३२९ टि. २। १३३२ टि. २। १३४२ टि. १। १३५९ टि. १। १३६१ टि. २। १३७० टि. १। १३७४ टि. २। १३८३ टि. २। १३८९ टि. ४। १३९६ टि. ५। १४०३ टि. १। १४३२ टि. ५। १४३३ टि. १-२। १४७० टि. ४। १४७८ टि. १। १५११ टि. ३। १५२३ टि. १। १५८९ टि. ३। १६५३ टि. १।

भा० कां०मांथी मळी आवेला अखंड टीकापाठो-पृ. ६७८ टि. ५। ६९८ टि. १। ७४५ टि. ३ (चू. विचू. सम्मत)। ७४७ टि. ३। ७५० टि. ४। ७५५ टि. २-४। ७८९ टि. १। ८२७ टि. ३। ८३६ टि. ३। ८४० टि. ६। ८४२ टि. ६। ८४७ टि. १। ८६८ टि. १-७। ८६९ टि. १-६ (चू. विचू. सम्मत)। ८७० टि. २। ८७५ टि. ६। ८७६ टि. १। ८८२ टि. २-४। ८८३ टि. ३। ८८५ टि. ३। ९०४ टि. १। ९०६ टि. ४। ९८६ टि. ४। १००७ टि. २। १०३८ टि. ६। १०३९ टि. २। १०५७ टि. २-३। १०६९ टि. १-४। १०८३ टि. ६। १०८४ टि. २ (चू. विचू. अनुसारी)। १०८५ टि. २। १०८६ टि. १। १०९४ टि. ४।

૧૦૯૫ ટિ. ૧ । ૧૦૯૭ ટિ. ૧ । ૧૧૦૯ ટિ. ૧ । ૧૧૧૦ ટિ. ૩ । ૧૧૨૧ ટિ. ૧ ।
 ૧૧૨૫ ટિ. ૨ । ૧૧૬૫ ટિ. ૧-૨ । ૧૧૬૬ ટિ. ૧-૪-૫ । ૧૧૬૭ ટિ. ૨ । ૧૧૬૮
 ટિ. ૧-૨ । *૧૧૭૪ ટિ. ૧ । ૧૧૮૩ ટિ. ૨ । ૧૧૯૪ ટિ. ૬ । ૧૫૨૬ ટિ. ૫ ।
 ૧૫૩૪ ટિ. ૮ ।

મા૦ કાં૦ માં સંહિત ટીકાપાઠો—પૃ. ૫૪૬ ટિ. ૨ । ૫૫૭ ટિ. ૨ । ૬૧૨
 ટિ. ૧ । ૬૭૪ ટિ. ૨-૩ । ૬૭૮ ટિ. ૫ । ૬૮૬ ટિ. ૪ । ૬૯૮ ટિ. ૧ । ૯૬૯
 ટિ. ૪ । ૧૩૦૮ ટિ. ૧ । ૧૩૧૯ ટિ. ૪ । ૧૩૨૦ ટિ. ૫-૮ । ૧૩૨૨ ટિ. ૩ ।
 ૧૩૨૫ ટિ. ૧ । ૧૩૨૬ ટિ. ૧ । ૧૩૨૭ ટિ. ૧-૩ । ૧૩૨૯ ટિ. ૧-૪ । ૧૩૩૧
 ટિ. ૨ । ૧૩૩૯ ટિ. ૧-૨ । ૧૩૪૦ ટિ. ૨-૩ । ૧૩૪૮ ટિ. ૩ । ૧૩૫૨ ટિ. ૧ ।
 ૧૩૫૩ ટિ. ૨-૩ ।

મા૦ ત૦ પ્રતિમાંથી મળેલા અસંહ ટીકાપાઠો—*પૃ. ૨૩૦ ટિ. ૪ । *૨૩૧ ટિ.
 ૭ । ૨૩૫ ટિ. ૩-૫ । ૨૩૬ ટિ. ૧ ।

ત૦ હે૦ પ્રતિમાંથી મળેલા અસંહ ટીકાપાઠો—પૃ ૨૩૨ ટિ. ૧ । ૨૩૩ ટિ. ૫ ।
 ૨૩૭ ટિ. ૧ । ૫૨૬ ટિ. ૩ । ૬૬૦ ટિ. ૧૧ ।

ત૦ કાં૦ પ્રતિમાંથી મળેલો અસંહ ટીકાપાઠ—*પૃ. ૨૧૨ ટિ. ૧૦ ।

મો૦ હે૦ પ્રતિઓમાંથી મળેલા અસંહ ટીકાપાઠો—*પૃ. ૨૪૪ ટિ. ૩ । *૨૪૫
 ટિ. ૩ । *પૃ. ૨૯૪ ટિ. ૧ । ૩૮૩ ટિ. ૫ । *૪૯૯ ટિ. ૨ । ૫૬૯ ટિ. ૫-૬ ।
 ૫૭૫ ટિ. ૫-૬ । ૫૭૬ ટિ. ૨ । ૫૮૦ ટિ. ૧ । ૫૮૨ ટિ. ૧-૨ । ૫૮૩ ટિ. ૨-૩ ।
 ૫૮૫ ટિ. ૧ । ૫૮૬ ટિ. ૩ । ૫૯૩ ટિ. ૩ । ૫૯૪ ટિ. ૨ । ૫૯૫ ટિ. ૧-૨ ।
 ૫૯૮ ટિ. ૧ । ૫૯૯ ટિ. ૧ । ૬૦૪ ટિ. ૪ । ૬૦૫ ટિ. ૧ । ૬૦૯ ટિ. ૨ । ૬૫૧
 ટિ. ૩ । ૬૭૦ ટિ. ૨ । ૬૭૯ ટિ. ૪ ।

મા૦ ત૦ હે૦ પ્રતિમાંથી પ્રાપ્ત થયેલા અસંહ ટીકાપાઠો—*પૃ. ૨૦૭ ટિ. ૭ ।
 ૨૦૯ । ૨૧૦ । ૨૨૧ । ૨૨૨ । ૨૨૩ । ૨૨૪ । ૨૨૫ । ૨૨૬ । *૨૨૮ (ચૂર્ણી
 અનુસારી મહાન્ ટીકાસંદર્ભ જુઓ ટિ. ૨) । *૨૩૧ (ચૂર્ણી અનુસારી જુઓ ટિ. ૨) ।
 ૨૩૨ । ૨૩૩ । ૨૩૬ । ૨૪૦ । *૨૪૧ । પૃષ્ઠ ૨૦૭ થી પૃષ્ઠ ૨૪૧ સુધીના આ પાઠો
 હસ્તચિહ્નના વચમાં આપેલા છે । ૬૪૯ ટિ. ૩ । ૯૬૦ ટિ. ૩ ।

તાટી૦ મા૦ ત૦ હે૦ પ્રતિઓમાં સંહિત અને મો૦ હે૦ કાં૦ પ્રતિઓમાં અસંહિત
 ટીકાપાઠો—પૃ. ૨૬૧ ટિ. ૬ । ૫૪૨ ટિ. ૧ । ૬૫૯ ટિ. ૧ । ૬૬૦ ટિ. ૫-૭-૮-૯-
 ૧૦ । ૬૬૫ ટિ. ૫ । ૭૧૪ ટિ. ૧ । ૭૨૦ ટિ. ૨-૪-૫ । ૭૨૧ ટિ. ૩ । ૭૪૩ ટિ. ૬ ।

७७२ टि. १। ७८१ टि. ४-५। ८०४ टि. २। ८१६ टि. २। ८१८ टि. ३।
 ८२३ टि. ४। ८२४ टि. ३। ८२६ टि. ५। ८२७ टि. ४-५। ८३१ टि. २-४।
 ८३२ टि. २-३। ८५५ टि. १। ८५७ टि. १। ८५८ टि. ४। ८६२ टि. ३। ८६३
 टि. ४-५। ८६९ टि. ८। ८७८ टि. १-२। ८८० टि. २-३-५। ८८१ टि. ३।
 ८८५ टि. १। ८८९ टि. ३। ८९३ टि. ४। ९०० टि. ३-४। ९०४ टि. ३।
 ९०७ टि. २।

भा० त० कां० प्रतिओए पूरा पाडेला अखंड टीकापाठो—*पृ. २११ टि. ३।
 *२२३ टि. ३ (चूर्णी अनुसारी पाठ)। २३३ टि. ८। २४१ टि. १। *१११८ टि. ३।

भा० मो० ले० प्रतिमांथी उपलब्ध थएला अखंड टीकापाठो—पृ. २४६ टि. २।
 ३१३ टि. १। ५२६ टि. २। ५६५ टि. १। ५७४ टि. ६। ५८५ टि. ४। ५८७
 टि. २। ६०० टि. २।

भा० मो० ले० प्रतिओमां खंडित टीकापाठो—पृ. ६३३ टि. १-२। ६३७ टि. ३।

मो० ले० त० डे० मां खंडित पाठो—पृ. ८७९ टि. ५।

टीकासंदर्भना पूर्वोत्तर अंशोनी खंडितता

प्रस्तुत ग्रन्थनी टीकाप्रतिओमां केटलीक वार टीकासंदर्भनो पूर्वांश अमुक प्रतिओमां
 होय तो उत्तर अंश अमुक प्रतिओमां होय छे । ज्यारे पूर्णपाठ कोई एकादमां ज होय छे
 तेवां स्थळो—पृ. १०३० टि. २। १०३१ टि. १। (आ स्थळे पूर्व अंश भा० प्रतिमां
 नथी अने उत्तर अंश ताटी० त० डे० मो० ले० प्रतिओमां नथी, ज्यारे अखंड पाठ फक्त
 कां० प्रतिमां छे) । १०६१ टि. १-३ (अहीं पूर्व अंश भा०मां नथी अने उत्तर अंश
 ताटी० मो० ले० डे०मां नथी, ज्यारे पूर्ण पाठ त० कां० मां छे) । १०९० टि. १
 (आ स्थळे संपूर्ण पाठ मात्र भा० प्रतिमां छे, कां० प्रतिमां खंडित स्वरूपे एक जुदो ज
 पाठ छे, ज्यारे बीजी प्रतिओमां आ पाठ सर्वथा छे ज नहीं) ।

शुद्ध अने अशुद्ध टीकापाठो

प्रस्तुत शास्त्रनी वृत्तिमां जेम अनेक स्थळोए पाठभेदो छे तेम ज लेखकोना प्रमादादि
 कारणोने लई पाठो गळी गया छे अथवा लखवा रही गया छे ते ज रीते टीकानी जुदी
 जुदी प्रतिओमां पाठो अशुद्ध पण थई गया छे । ए पाठोनी शुद्ध परंपरा कोई अगम्य
 कारणेने लई अमुक एकाद प्रतिमां जळवाई रही छे । एवां स्थळोनो निर्देश आ नीचे
 करवामां आवे छे ।

भा० प्रतिमांथी मळेला शुद्ध पाठो पृ. ६८ टि. ४। ७१ टि. ३। ८६ टि. ४।
 १७९ टि. २-३। १९२ टि. ६। १९३ टि. १। ३५३ टि. २।

कां० प्रतिमां शुद्ध पाठ-पृ. ९२९ टि. १ ।

मो० प्रतिमांथी मळेलो शुद्ध पाठ-पृ. ३५० टि. १ ।

डे० मो० प्रतिमांथी मळेलो शुद्ध पाठ-पृ. १०९ टि. १ ।

भा० कां० प्रतिओमां शुद्ध पाठ-पृ. ८८१ टि. २ । १०६३ टि. २ ।

बधीय प्रतिओमां अशुद्ध टीकापाठ-१२८८ टि. १ ।

टीकाकारे प्रमाण तरीके उद्धरेला ग्रन्थान्तरोना पाठोनी अनुपलब्धि अने रूपांतरता-
पृ. ३९ टि. २ । २९७ टि. ४ । ४९५ टि. १ । ५०५ टि. १ ।

वृत्तिप्रत्यन्तरोमां जुदा जुदा टीकासंदर्भो

प्रस्तुत महाशास्त्रनी वृत्तिनां प्रत्यन्तरोमां नाना पाठभेदो तो हजारोनी संख्यामां छे, परन्तु सैंकडो ठेकणे टीकाना संदर्भोना संदर्भो पण पाठभेदरूपे छे । आ रीतना पाठभेदो मोटेभागो ए प्रकारना छे के कोई अमुक कुलनी प्रति के प्रतिओमां अमुक पाठभेद होय तो बीजो पाठभेद अमुक कुलनी प्रति के प्रतिओमां होय; आम छतां केटलीक वार एम पण बन्युं छे के अमारा संशोधन माटे परीक्षापूर्वक एकत्र करेली जुदा जुदा कुलनी प्रतिओमांथी त्रण त्रण अने चार चार प्रकारना संदर्भरूप टीकापाठभेदो पण मळी आव्या छे । आ बघानी नोंघ अहीं आपवामां आवे छे—

भा० प्रतिमां टीकासंदर्भमां भिन्नता—पृ. १८६ टि. २ । *पृ. २०६ टि. ३ । २०७ टि. ५ । २०८ टि. १-८ । २११ टि. ५ । २१२ टि. १ । २१४ टि. १ । २१७ टि. २ । २२२ टि. २ । २२४ टि. ७ । २२५ टि. ६ । २२६ टि. ४ । २२८ टि. १ । २३५ टि. ५ । २७३ टि. १ । २७९ टि. २-३ । ३०२ टि. ३ । ३०४ टि. १ । ३०५ टि. ३ । *३३४ टि. २ । ३८० टि. २ । ३९८ टि. ४ । ४३० टि. २ । ४५५ टि. १ । ४८२ टि. २-३ । ४८६ टि. ३ । *५२० टि. १ । *५२१ टि. २ । *५२२ टि. ६ । ५४३ टि. ४ । *५८७ टि. १ । ५९० टि. ३ । ५९१ टि. ४ । ६०२ टि. २ । *६०३ टि. १० । ६०४ टि. २ । ६२२ टि. १ । ६५६ टि. ६ । ६५९ टि. ३ । *६६० टि. ११ । ६७२ टि. २ । ७१७ टि. १-३ । *७१२ टि. १-४ । ७४४ टि. ५ । ७५४ टि. २ । ८२५ टि. ३ । ८२६ टि. ३ । ८७४ टि. १ । ९२४ टि. ३ । ९६० टि. १ । ११९५ टि. १ । १२१२ टि. १ । १३२६ टि. ३ । १५१६ टि. १ ।

कां० प्रतिमां टीकासंदर्भमां भिन्नता—पृ. ७३७ टि. २ । ८७१ टि. ६ । १३६५ टि. १-२ । १३८६ टि. १ । १३९६ टि. १-२-३-४ । १४०० टि. १ । १४२५ टि. १ । १४५४ टि. १ । १५२९ टि. २ । १५३५ टि. २ । १५५४ टि. १ । १५६८ टि. २ ।

१५७२ टि. २ । १५७३ टि. २ । १५७४ टि. २ । १५८७ टि. ६ । १५८८ टि. ४ ।
१५९० टि. २ । १५९७ टि. ४ । १६७५ टि. १ । १६८२ टि. १ (भाष्यगाथानी
स्पष्ट व्याख्या) ।

मो० ले० कां० डे० प्रतिओमां संदर्भमां भिन्नता—पृ. २१६ टि. ३ ।

मो० ले० त० डे० कां० प्रतिओमां टीकासंदर्भमां भिन्नता—पृ. ७३३ टि. ४ ।

टीकानां जुदां जुदां प्रत्यन्तरोमां एक ज गाथानी व्याख्यामां उपलब्ध थतां त्रण त्रण
पाठभेदवाळां स्थळो—पृ. १८९ टि. १ (१ भा० ले० कां० २ त० मो० ३ डे०) ।

पृ. १९९ टि. २ (१ डे० त० २ भा० ३ मो० ले० कां०) ।

२०० टि. १ (१ मो० ले० कां० २ डे० त० ३ भा०) ।

२०४ टि. ३ (१ मो० ले० कां० २ डे० त० ३ भा०) । २०८ टि. ७
(१ डे० त० २ मो० ले० ३ भा०) ।

२०९ टि. ९-१० (१ डे० त० २ मो० ले० कां० ३ भा०) ।

२१० टि. २ (१ डे० त० २ मो० ले० कां० ३ भा०) ।

२११ टि. २ (१ डे० त० २ मो० ले० कां० ३ भा०) ।

२१२ टि. ३ (१ डे० त० २ मो० ले० कां० ३ भा०) ।

२१४ टि. ७ (१ डे० त० २ मो० ले० ३ भा०) ।

२२९ टि. ६ (१ डे० त० २ मो० ले० कां० ३ भा०) ।

२३१ टि. ६ (१ डे० मो० ले० कां० २ त० ३ भा०) ।

२४१ टि. ३ (१ त० २ भा० ३ डे०) टि. ५ (१ त० २ भा० ३ डे० मो०
ले० कां०) ।

२४५ टि. ६-७ (१ डे० त० कां० २ ले० मो० ३ भा०) ।

३०७ टि. ४ (१ मो० ले० २ भा० त० डे० ३ कां०) ।

३१४ टि. १ (१ मो० ले० २ भा० ३ त० डे० कां०) ।

३२८ टि. १ (१ भा० २ त० ३ मो० ले० कां०) ।

३९२ टि. १ (१ त० डे० कां० २ मो० ले० ३ भा०) ।

४३१ टि. २ (१ मो० ले० २ भा० ३ त० डे० कां०) ।

४३४ टि. १ (१ त० डे० २ भा० ३ मो० ले०), टि. २ (१ मो० ले० त०
डे० २ भा० ३ कां०) ।

४५२ टि. ४-५ (१ मो० ले० २ त० डे० कां० ३ भा०) ।

* ४८० टि. ६ (१ मो० ले० २ भा० चू. विचू. अनुसारी ३ त० डे० कां०) ।

- ५४७ टि. ३ (१ मो० ले० कां० २ त० डे० ३ भा०) ।
 ५६१ टि. ४ (१ मो० ले० २ त० डे० कां० ३ भा०) ।
 ५९१ टि. २-३ (१ मो० ले० २ भा० ३ त० डे० कां०) ।
 ६१६ टि. ३ (१ ताटी० मो० ले० २ त० डे० कां० ३ भा०) ।
 ६४७ टि. ३ (१ मो० ले० २ त० डे० कां० ३ भा०) ।
 ६५२ टि. १ (१ मो० ले० २ त० डे० ३ भा०) ।
 ६५६ टि. ३ (१ मो० ले०, २ भा०, ३ त० डे०) ।
 * ६६० टि. १ (१ मो० ले० २ त० डे० ३ भा० चू. विचू. अनुसारी ।
 ७३७ टि. १ (१ त० डे० मो० ले० २ भा० चू. विचू. अनुसारी ३ कां० ।
 ७५६ टि. ३ (१ त० डे० मो० ले० २ भा० ३ कां०) ।
 ८६६ टि. ३ (१ मो० ले० २ भा० त० डे० ३ कां०) ।
 ८९७ टि. ३ (१ ताटी० त० डे० मो० ले० २ भा० ३ कां०) ।
 ९०० टि. २ (१ ताटी० त० डे० मो० ले० २ भा० ३ कां०) ।
 ९०८ टि. २ (१ ताटी० त० डे० मो० ले० २ भा० ३ कां०) ।
 ९०९ टि. ३ (१ भा० २ ताटी० मो० कां० ३ त० डे० ले०) ।
 ९३७ टि. १ (१ मो० ले० २ त० डे० ३ ताटी० भा० कां०) ।
 ९४० टि. २ (१ ताटी० कां० २ त० डे० मो० ले० ३ भा०) ।
 ९८५ टि. २ (१ भा० कां० २ मो० ले० ३ ताटी० त० डे०) ।
 ९८८ टि. ४. (१ ताटी० भा० कां० २ मो० ले० डे० ३ त०) ।
 ९९७ टि. १ (१ भा० कां० २ त० ३ ताटी० मो० ले० डे०) ।
 ९९९ टि. ३ (१ मो० ले० त० डे० २ भा० कां० चूर्णनुसारी ३ ताटी०) ।
 १००९ टि. ६ (१ ताटी० कां० मो० ले० २ भा० ३ त० डे०) ।
 १०२१ टि. १ (१ मो० ले० २ त० डे० ३ भा० कां०) ।
 १०३३ टि. १ (१ भा० कां० २ मो० ले० ३ त० डे०) ।
 १०५५ टि. २ (१ ताटी० भा० २ मो० ले० ३ त० डे० कां०) ।
 १०६७ टि. २ (१ भा० ताटी० २ त० डे० मो० ले० ३ कां०) ।
 १०८२ टि. ३ (१ कां० २ मो० ले० ताटी० त० डे० ३ भा०) ।
 १२७८ टि. ३ (१ कां० २ भा० ३ ताटी० मो० डे०) ।
 १२८४ टि. २ (१ भा० २ कां० ३ ताटी० मो० डे०) ।
 १३१७ टि. ५ (१ भा० २ ताटी० मो० डे० ३ कां०) ।
 १३२० टि. ३-६ (१ ताटी० मो० डे० २ भा० ३ कां०) ।

૧૩૩૫ ટિ. ૪-૫-૬ (૧ તાટી૦ મો૦ ડે૦ ૨ મા૦ ૩ કાં૦) ।

૧૩૫૩ ટિ. ૧ (૧ તાટી૦ મો૦ ડે૦ ૨ મા૦ ૩ કાં૦) ।

૧૬૬૯ ટિ. ૩ (૧ તાટી૦ ડે૦ ૨ મો૦ લે૦ ૩ મા૦ કાં૦) ।

ટીકાપ્રતિઓમાં એક જ ગાથાની વ્યાખ્યામાં ડપલબ્ધ થતાં ચાર ચાર પાઠભેદવાળાં સ્થળો—પૃ. ૧૦૪ ટિ. ૪ (૧ મો૦ લે૦ કાં૦ ૨ તાટી૦ ૩ ત૦ ડે૦ ૪ મા૦) ।

પૃ. ૧૦૧૨ (૧ મા૦ ૨ ત૦ ડે૦ મો૦ લે૦ ૩ કાં૦ ૪ તાટી૦) ।

પૃ. ૧૦૬૪ ટિ. ૨ (૧ મા૦ ૨ કાં૦ ૩ મો૦ લે૦ ૪ તાટી૦ ત૦ ડે૦) ।

ટીકાપાઠભેદો સાથે ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણીની તુલના—

પ્રસ્તુત ગ્રંથના સંશોધન માટે અમે વૃત્તિનાં જે પ્રયત્નરો એકત્ર કર્યાં છે તેમાં નાના મોટા અને સંદર્ભરૂપ વિવિધ પાઠભેદો છે । એ પાઠભેદો પૈકીના કેટલાક પાઠભેદો ચૂર્ણી-કારની વ્યાખ્યાને અનુસરતા છે અને કેટલાક વિશેષચૂર્ણીને અનુસરતા છે, જ્યારે કેટલાક પાઠભેદો ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી ઉભયને અનુસરતા છે । આ દરેક સ્થળોએ અમે તુલના માટે ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણીના પાઠો પાદટિપ્પણીમાં તે તે પાઠભેદો સાથે આપેલા છે, જેની યાદી આ નીચે આપવામાં આવે છે—

ચૂર્ણી સાથે તુલના—

મા૦ પ્રતિના ટીકાપાઠભેદ અને સંદર્ભભેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—૧૯૩ ટિ. ૧ । ૨૦૦ ટિ. ૬ । ૨૦૮ ટિ. ૮ । ૨૦૯ ટિ. ૨ । ૨૨૩ ટિ. ૬ । ૨૩૧ ટિ. ૮ । ૨૪૫ ટિ. ૧ । ૨૪૬ ટિ. ૩ । ૩૦૦ ટિ. ૧ । ૩૦૬ ટિ. ૧-૨ । ૩૧૩ ટિ. ૨ । ૩૧૯ ટિ. ૩ । * ૩૨૦ ટિ. ૨ । (ટિપ્પણી ૩૧૯ થી ચાલુ) । ૪૭૨ ટિ. ૧ । * ૫૬૩ ટિ. ૧ । ૬૭૯ ટિ. ૧ । ૭૭૩ ટિ. ૩ । ૭૭૫ ટિ. ૨ । ૧૦૪૬ ટિ. ૨-૩ । ૧૨૮૧ ટિ. ૩ ।

કાં૦ પ્રતિના પાઠભેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૭૭૧ ટિ. ૩ । ૮૯૫ ટિ. ૩ ।

મા૦ કાં૦ પ્રતિના ટીકાપાઠભેદ અને સંદર્ભભેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૮૧૪ ટિ. ૪ । ૯૯૯ ટિ. ૩ । ૧૩૧૦ ટિ. ૨ ।

મા૦ ત૦ કાં૦ પ્રતિઓના પાઠભેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૨૨૩ ટિ. ૩ । ૨૩૧ ટિ. ૨ ।

મો૦ લે૦ ત૦ ડે૦ કાં૦ પ્રતિઓના પાઠભેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૨૩૫ ટિ. ૬ । ૭૮૦ ટિ. ૫ ।

વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—

મા૦ પ્રતિના પાઠભેદ આદિની વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૫૦૭ ટિ. ૩ । ૬૦૩

टि. ४। ६४२ टि. १। ६५८ टि. १। *७१२ टि. १। ७८० टि. १। ८४३ टि. १।

मो० ले० प्रतिना टीकापाठभेदनी विशेषचूर्णी साथे तुलना—पृ. ५९५ टि. २।

मो० ले० त० डे० कां० प्रतिओना पाठभेदनी विशेषचूर्णी साथे तुलना पृ. ५०७
टि. ३। ५७३ टि. ३।

मो० ले० भा० कां० ना पाठभेदनी विशेषचूर्णी साथे तुलना—पृ. ६२५ टि. ३।

भा० त० डे० कां० प्रतिओना पाठभेदनी विशेषचूर्णी साथे तुलना—पृ. १०९४ टि. २।

चूर्णी विशेषचूर्णी उभय साथे तुलना—

भा० प्रतिना टीकापाठभेद अने संदर्भभेदनी चूर्णी विशेषचूर्णी ए उभय साथे सरखामणी—पृ. ३४१ टि. ४। ३४७ टि. ५। ३९१ टि. २। ३९२ टि. ३-५। ४५२ टि. ३। ४६७ टि. १। * ४७२ टि. १। ४७४ टि. ६। * ४८० टि. ६। ४९९ टि. १। ५०४ टि. ३। ५१० टि. २। * ५१८ टि. ३। * ५६६ टि. ३। ५७३ टि. ७। ५७४ टि. ७। ६१२ टि. ६। * ६३० टि. ४। ६४५ टि. ९। * ६६१ टि. १। ६६२ टि. ६। ६७९ टि. ६। ७४४ टि. ४। ८३५ टि. ७। ९०१ टि. ३। १०५५ टि. ३।

कां० प्रतिना टीकापाठोनी चूर्णी विशेषचूर्णी साथे तुलना—पृ. ४३४ टि. २। १३२० टि. ३। १३९४ टि. ३।

त० डे० कां० प्रतिओना पाठभेदनी चूर्णी विशेषचूर्णी साथे तुलना—पृ. ५७३ टि. ५।

भा० मो० ले० प्रतिओना पाठभेदनी चूर्णी विशेषचूर्णी साथे तुलना—पृ. ६४६ टि. ३।

ताभा० भा० त० डे० कां० प्रतिओना पाठभेदनी चूर्णी विशेषचूर्णी साथे तुलना—
पृ. ६४० टि. ७। १०९४ टि. २।

मो० ले० भा० त० डे० प्रतिओना पाठभेदनी चूर्णी विशेषचूर्णी साथे तुलना—
पृ. १३१९ टि. २। १३५२ टि. २। १४५९ टि. १। १५५९ टि. १। १५९७ टि. ३।

मो० ले० त० डे० कां० प्रतिओना पाठभेदनी चूर्णी विशेषचूर्णी साथे तुलना—
पृ. ४१४ टि. २। ८६५ टि. ७।

जुदा जुदा कुलनां प्रत्यन्तरोमांथी मळी आवता जुदा जुदा पाठभेदो पैकी अमुक पाठभेद चूर्णी साथे सरखामणी घराबलो होय छे, ज्यारे बीजो पाठभेद विशेषचूर्णी साथे तुलना घरावे छे। आ जातना पाठोनी तुलना माटे ते ते स्थळे पादटिप्पणीसां चूर्णी

विशेषचूर्णीना पाठो आपवामां आव्या छे । आ प्रकारना पाठभेदोने दर्शावतां स्थळोनी नोंध आ नीचे आपवामां आवे छे—पृ. ६२४ टि. १ (भा० पाठ विशेषचूर्णनुसारी, मो०ले० त० डे० कां० पाठ चूर्णनुसारी) । पृ. ७११ टि. १ (भा० पाठ विचू० अनुसारी, मो० ले० त० डे० कां० पाठ स्वतन्त्र, चूर्णीपाठ त्रीजा ज प्रकारनो) । ८४२ टि. ९ (भा० पाठ विचू० सम्मत, त० डे० कां० मो० ले० पाठ चूर्णीबृहद्भाष्य-सम्मत) । ९६२ (भा० कां० पाठ चूर्णीसम्मत, ताटी० मो० ले० त० डे० पाठ विशेषचूर्णीसम्मत) ।

टीकाना अशुद्ध के खंडित पाठोने सुधारवामां चू० विचू०नो आधार—पृ. ११०३ टि. १ । ११६१ टि. ४ ।

महश्वनी पादटिप्पणीओ—

प्रस्तुत बृहत्कल्प महाशास्त्रना विषयने स्पष्ट करवा माटे अथवा अर्थ के वस्तुवर्णनमां नवीनतानी दृष्टिए स्थाने स्थाने जे चूर्णी, विशेषचूर्णी के उभयना पाठोनी असे पाद-टिप्पणीमां नोंध आपी छे तेवां स्थळोनी यादी अहीं आपवामां आवे छे ।

चूर्णीपाठोनां स्थळो—पृ. २ टि. १ । ७ टि. ४ । ११ टि. १ । १४ टि. १ । १५ टि. ३ । १६ टि. १ । १७ टि. ५-६ । २१ टि. ३ । * २२ टि. २ । * २३ टि. १-२-६ । * २४ टि. ३ । * २५ टि. ३ । * २६ टि. २ । २७ टि. १ । * २८ टि. ४ । ४९ टि. १-२ । ६१ टि. २ । ६८ टि. ९ । ७५ टि. २ । ८२ टि. १ । ८३ टि. २-४ । * ८५ टि. २ । ८६ टि. ३ । * ८७ टि. १ । * ९३ टि. १-३-४ । * ९४ टि. २ । * ९९ टि. १ । १०३ टि. ३ । * १२८ टि. १ । १३३ टि. १ । १४१ टि. ३ । * १८४ टि. ३ । १९४ टि. १ । * २०१ टि. ३ । २०५ टि. १ । २३२ टि. ४ । २४१ टि. २ । २४२ टि. २ । * २५३ टि. १ । * २६० टि. १-२ । २६२ टि. २ । * २६६ टि. १ । २७९ टि. १ । २८८ टि. १ । २८९ टि. १ । २९७ टि. ४ । २९८ टि. २ । ३०३ टि. २ । ३०८ टि. २ । * ३२५ टि. १-२ । ३३० टि. २ । ३४३ टि. १ । ३५६ टि. २ । ३६६ टि. १ । ३६८ टि. ४-५ । ३८३ टि. ४ । ३८४ टि. १ । ३९९ टि. १ । ४१३ टि. १ । ५०५ टि. १ । * ५९३ टि. ५ । ६०० टि. १ । ६३८ टि. २ । ८७० टि. ३ । ९७१ टि. ९ । १२३२ टि. १ । १३४१ टि. १ । १५७७ टि. २ । १६१० टि. ३ ।

विशेषचूर्णीपाठोनां स्थळो—पृ. ३६८ टि. ७ । ३९९ टि. २ । ४०७ टि. ४ । ४३९ टि. १ । ४४२ टि. १ । ४४३ टि. १ । ४८८ टि. १ । ५३४ टि. १ । ५९७

ટિ. ૪। ૬૫૪ ટિ. ૧। ૬૭૫ ટિ. ૩। * ૭૨૬ ટિ. ૩। ૭૮૪ ટિ. ૩। ૯૧૭ ટિ. ૧।
૯૧૯ ટિ. ૧। ૧૦૯૦ ટિ. ૩। ૧૦૯૩ ટિ. ૨। ૧૨૩૨ ટિ. ૨। ૧૪૯૩ ટિ. ૧।

ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણી ડમયપાઠોનાં સ્થલો—પૃ. ૩૪૨ ટિ. ૧। ૩૪૩ ટિ. ૧। ૩૪૯
ટિ. ૨। ૩૬૮ ટિ. ૨-૭। ૩૬૯ ટિ. ૧-૨। ૩૭૬ ટિ. ૧। ૩૮૧ ટિ. ૧। ૩૮૪
ટિ. ૨। ૩૯૨ ટિ. ૪। ૩૯૭ ટિ. ૧। ૩૯૯ ટિ. ૫। ૪૦૮ ટિ. ૨। ૪૩૩ ટિ. ૩।
૪૭૧ ટિ. ૨। ૪૯૭ ટિ. ૧। ૫૦૫ ટિ. ૨। ૫૦૮ ટિ. ૬। ૫૧૦ ટિ. ૧। ૫૨૧
ટિ. ૧। ૫૩૪ ટિ. ૧। ૫૫૬ ટિ. ૫। ૫૭૩ ટિ. ૫-૭।* ૬૧૬ ટિ. ૫। ૬૩૮
ટિ. ૧। ૬૬૬ ટિ. ૨। ૬૭૫ ટિ. ૧। ૭૫૩ ટિ. ૪। ૭૮૧ ટિ. ૯। ૮૪૩ ટિ.
૫। ૯૦૬ ટિ. ૨। ૯૨૬ ટિ. ૩-૬-૭। ૯૨૮ ટિ. ૩। ૯૮૩ ટિ. ૨-૩। ૯૮૪
ટિ. ૨। ૧૦૧૮ ટિ. ૨। ૧૦૩૨ ટિ. ૧। ૧૦૮૯ ટિ. ૩। ૧૧૫૮ ટિ. ૧। ૧૧૬૯
ટિ. ૧। ૧૧૭૫ ટિ. ૩। ૧૨૩૨ ટિ. ૧। ૧૩૮૧ ટિ. ૨। ૧૩૯૭ ટિ. ૭। ૧૪૮૪
ટિ. ૨। ૧૫૫૭ ટિ. ૨। ૧૫૬૦ ટિ. ૧। ૧૫૭૦ ટિ. ૨। ૧૫૭૫ ટિ. ૧। ૧૬૦૧
ટિ. ૧। ૧૬૧૦ ટિ. ૧। ૧૬૧૨ ટિ. ૧। ૧૬૩૬ ટિ. ૨।

બૃહદ્ગ્રાહ્યના પાઠોનાં સ્થલો—પૃ. ૪૮૮ ટિ. ૧। ૬૧૧ ટિ. ૩। ૧૧૬૯ ટિ. ૨।

ગ્રન્થ પરિચય ।

પ્રંથકારો અને પ્રંથની પ્રતિઓ વિષે લખ્યા પછી પ્રસ્તુત પ્રંથના બાહ્ય અને અંતરંગ સ્વરૂપ વિષે થોડું બતાવી દેવું અહીં ઉચિત મનાશે । પ્રસ્તુત બૃહત્કલ્પસૂત્ર અને તેના ઉપરની વ્યાખ્યાઓ વગેરેનો પરિચય આપવા પહેલાં, પ્રસ્તુત શાસ્ત્ર હેદ્ આગમોમાંનું એક હોઈ હેદ્ આગમ સાહિત્ય કેટલું છે એનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે । સામાન્ય રીતે જૈન આગમોની સંખ્યા પીસ્તાલીસની ગણાય છે । એ પીસ્તાલીસ આગમોમાં હેદ્ આગમોનો સમાવેશ થઈ જાય છે અને એ હેદ્ આગમો છ છે । તેના ઉપર જેટલું વ્યાખ્યાસાહિત્ય રચાયું છે અને આજે જેટલું ઉપલબ્ધ થાય છે તે આ નીચે જણાવવામાં આવે છે ।

હેદ્ આગમ સાહિત્ય—

નામ	કર્તા	શ્લોકસંખ્યા.
૧ દશાશ્રુતસ્કન્ધ	મદ્રબાહુસ્વામી	૨૧૦૬
” નિર્યુક્તિ	”	ગા. ૧૪૪
” ચૂર્ણી		૨૨૨૫
” વૃત્તિ	બ્રહ્મર્ષિ પાર્શ્વચન્દ્રીય	૩૧૦૦
” સ્તબક (ભાષાનુવાદ)		

२ कल्पो (बृहत्कल्पसूत्र)	भद्रबाहुस्वामी	३७५
,, निर्युक्ति-लघुभाष्य भाष्य-संघदासगणि क्षमाश्रमण	गा. ६४९० श्लो. ७५००	
,, ,, बृहद्भाष्य अपूर्ण		
,, चूर्णी		११०००
,, विशेषचूर्णी		१४०००
,, वृत्ति	मलयगिरि-क्षेमकीर्ति	३५०००
,, अवचूरी	सौभाग्यसागर	१५००
,, स्तवक		
,, पंचकल्पमहाभाष्य	संघदासगणि क्षमाश्रमण गा. २५७४ श्लो. ३१३५	
,, चूर्णी		३२४५
३ व्यवहार सूत्र	भद्रबाहुस्वामी	६८८
,, भाष्य	गा. ४६२९ श्लो. ५७८६	
,, चूर्णी		१०३६०
,, वृत्ति	मलयगिरि	२९०००
,, स्तवक		
४ निशीथसूत्र	भद्रबाहुस्वामी	८२५
,, भाष्य	गा. ६५२९ श्लो. ७५००	
,, विशेषचूर्णी	जिनदास महत्तर	२८०००
,, ,, विशोदेशकव्याख्या	श्रीचन्द्रसूरि	
,, स्तवक		
५ महानिशीथसूत्र		४५४४
,, स्तवक		
६ जीतकल्पसूत्र	जिनभद्रगणि क्षमाश्रमण	गा. १०३
,, भाष्य		गा. २६०६
,, चूर्णी	सिद्धसेनाचार्य	१०००
,, ,, टिप्पनक	श्रीचन्द्रसूरि	११२०
,, वृत्ति	तिलकाचार्य	१८००

कल्पबृहद्भाष्य—अहीं जे छ छेदग्रंथोने लगती नौध आपवामां आवी छे तेमां “कल्पबृहद्भाष्य अपूर्ण” एम जणाव्युं छे तेनुं कारण ए छे के—पाटण, जेसलमेर, भाण्डारकर इन्स्टीटयुट पूना विगेरे दरेक स्थळे आ ग्रंथनी हस्तप्रतिओ अधूरी ज मळे छे । जेसलमेरमां ताडपत्र उपर लखाएली बे नकलो छे पण ते बन्ने य प्रथमखंड छे ।

बीजो खंड क्यांय जोवामां आव्यो नथी । आचार्य श्री क्षेमकीर्ति ए बृहत्कल्पनी टीका रची त्यारे तेमना सामे आ बृहद्भाष्यनी पूर्ण नकल हती ए तेमणे टीकामां आपेलां बृहद्भाष्यनां उद्धरणोथी निश्चितपणे जाणी शकाय छे ।

कल्पचूर्णी अने विशेषचूर्णी—कल्पचूर्णी अने कल्पविशेषचूर्णीनी जे बे ताडपत्रीय प्राचीन प्रतीओ आजे मळे छे तेमां लखावनाराओनी गरबडथी एटले के चूर्णी—विशेषचूर्णीना खंडोनो विवेक न करवाथी केटलीक प्रतिओमां चूर्णी—विशेषचूर्णीतुं मिश्रण थई गयुं छे ।

पंचकल्पमहाभाष्य—पंचकल्पमहाभाष्य ए ज पंचकल्पसूत्र छे । घणाखरा विद्वान् साधुओ एवी भ्रमणामां छे के—पंचकल्पसूत्र उपरतुं भाष्य ते पंचकल्पभाष्य अने ते उपरनी चूर्णी ते पंचकल्पचूर्णी, परंतु आ तेमनी मान्यता भ्रान्त अने भूलभरेली छे । पंचकल्प नामतुं कोई सूत्र हतुं नहीं अने छे पण नहीं । बृहत्कल्पसूत्रनी केटलीक प्राचीन प्रतिओना अंतमां “ पंचकल्पसूत्रं समाप्तम् ” आवी पुष्पिकामात्रथी भूलावामां पडीने केटलाको एम कहे छे के—में अमुक भंडारमां जोयुं छे पण आ भ्रान्त मान्यता छे । खरी रीते, जेम पिंडनिर्युक्ति ए दशवैकालिकनिर्युक्तिनो अने ओचनिर्युक्ति ए आवश्यकनिर्युक्तिनो पृथक् करेलो अंश छे, ते ज रीते पंचकल्पभाष्य ए कल्पभाष्यनो एक जुदो पाडेलो विभाग छे; नहीं के स्वतंत्र कोई सूत्र । आचार्य श्रीमलयगिरि महाराज अने श्रीक्षेमकीर्तिसूरि महाराज प्रस्तुत बृहत्कल्पसूत्रनी टीकामां बारंबार आ रीते ज उल्लेख करे छे ।

निशीथविशेषचूर्णी—आजे जेने सौ निशीथचूर्णी तरीके ओळखे छे ए निशीथसूत्र उपरनी विशेषचूर्णी छे । निशीथचूर्णी होवी जोईए परंतु आजे एनो क्यांय पत्तो नथी । आजे तो आपणा सामे निसीहविसेसचुण्णी ज छे ।

छेद आगमसाहित्यने जाण्या पछी आपणे ग्रंथना मूळ विषय तरफ आवीए ।

ग्रंथनुं मूळ नाम—

प्रस्तुत ‘ बृहत्कल्पसूत्र ’तुं मूळ नाम ‘ कप्पो ’ छे । तेनी प्राकृत—संस्कृत व्याख्या—टीकाओने पण कल्पभासं, कल्पस्स चुण्णी आदि नामोथी ज ओळखवामां आवे छे । एटले निष्कर्ष ए थयो के—आ ग्रंथतुं ‘ बृहत्कल्पसूत्र ’ नाम पाळ्ळथी शरू थयुं छे । तेतुं कारण ए छे के दशाश्रुतस्कंधना आठमा अध्यायरूप पर्युषणाकल्पसूत्रनी जाहेर वाचना बध्या पछी ए कल्पसूत्र अने प्रस्तुत कल्पशास्त्रने अलग अलग समजवा माटे एकतुं नाम कल्पसूत्र अने प्रस्तुत कल्पशास्त्रतुं नाम बृहत्कल्पसूत्र राखवामां आव्युं छे । आजे जैन जनतानो मोटो भाग ‘ कल्पसूत्र ’ नामथी पर्युषणाकल्पसूत्रने ज समजे छे, बल्के ‘ कल्पसूत्र ’ नाम पर्युषणाकल्पसूत्र माटे रूढ थई गयुं छे । एटले आ शास्त्रने भिन्न समजवा माटे ‘ बृहत्कल्प-

सूत्र' नाम आप्युं छे ते योग्य ज छे । प्रस्तुत सूत्र प्रमाणमां नानुं एटले के मात्र ४७५ श्लोकप्रमाण होवा छतां एमां रहेला गांभीर्यनी दृष्टिए एने एक महाशास्त्र ज कहेवुं जोईए । आ एक प्राचीनतम आचारशास्त्र छे अने जैन धर्मशास्त्रोमां तेनुं स्थान घणुं ऊंचु छे । तेमांय जैन श्रमणो माटे तो ए जीवनधर्मनुं महाशास्त्र छे । आनी भाषा प्राचीन प्राकृत अथवा अर्धमागधी होवा छतां जेम बीजां जैन आगमो माटे बन्युं छे तेम आनी भाषाने पण टीकाकार आचार्य श्रीमलयगिरि अने श्रीक्षेमकीर्तिसूरिए बदली नाखी छे । खरुं जोतां आनुं परिवर्त्तन केटले अंशे उचित छे ए एक प्रश्न ज छे; तेम छतां साथे साथे आजे ए पण एक मोटो सवाल छे के—ते ते आगमोनी प्राचीन प्राचीनतम विविध प्रतिओ के तेनां प्रत्यन्तरो सामे राखीए त्यारे तेमां जे भाषा अने प्रयोगो विषयक वैविध्य जोवामां आवे छे ते, समर्थ भाषाशास्त्रीने गळे पण डचुरो वाळी दे तेवां होय छे । तेमां पण निर्युक्ति, भाष्य, महाभाष्य, चूर्णी, विशेषचूर्णी वगैरे व्याख्याकारोना अपरिमित अने संख्यातीत पाठभेदो अने पाठविकारो मळे त्यारे तो चक्कर आवी जाय तेवुं बने एवी बात छे । आ परिस्थितिमां अमुक जवाबदारी लईने बेठेला टीकाकार आदि विषे आपणे एकाएक बोलवा जेवुं कशुं य नथी रहेतुं ।

व्याख्यासाहित्य—

कल्पमहाशास्त्र उपर व्याख्यानरूपे निर्युक्ति—भाष्य, चूर्णी, विशेषचूर्णी, बृहद्भाष्य, वृत्ति, अवचूरी अने स्तवक ग्रंथोनी रचना थई छे । ते पैकी आ प्रकाशनमां मूळसूत्र, निर्युक्ति—भाष्य अने वृत्तिने प्रसिद्ध करवामां आवेल छे, जेनो परिचय अही आपवामां आवे छे ।

निर्युक्ति—भाष्य—

आवश्यकनिर्युक्तिमां खुद निर्युक्तिकारभगवाने “ कल्पस उ णिञ्जुत्ति० ” (गाथा ९५) एम जणावेल होवाथी प्रस्तुत कल्पमहाशास्त्र उपर निर्युक्ति रचवामां आवी छे । तेम छतां आजे निर्युक्ति अने भाष्य, ए बन्ने य परस्पर भळी जईने एक ग्रंथरूप थई जवाने लीधे तेनुं पृथक्करण प्राचीन चूर्णीकार आदि पण करी शक्या नथी । टीकाकार आचार्य श्रीमलयगिरिए पण “ सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिर्भाष्यं चैको ग्रन्थो जातः ” एम जणावी निर्युक्ति अने भाष्यने जुदा पाडवानुं जतुं कर्नुं छे; ज्यारे आचार्य श्रीक्षेमकीर्तिए ए प्रयत्न कर्यो छे । तेम छतां तेमां तेओ सफळ नथी थया बल्के एथी गोटाळो ज थयो छे । ए ज कारण छे के टीकानां प्रत्यन्तरोमां तथा चूर्णी—विशेषचूर्णीमां ए माटे विविध निर्देशो मळे छे (जुओ परिशिष्ट चोथुं) । स्वतंत्र प्राचीन भाष्यप्रतिओमां पण आ अंगेनो कशो विवेक नजरे नथी आवतो । आ कारणसर अमे अमारा प्रस्तुत प्रकाशनमां निर्युक्ति—भाष्य

પ્રંથની ગાથાઓના અંકો સઠંગ જ રાહ્યા છે । અને એ રીતે બધી મઠ્ઠીને ૬૪૯૦ ગાથાઓ થઈ છે । પ્રાચીન ભાષ્યપ્રતિઓમાં અનેક કારણસર ગાથાઓ વેવઢાવાથી તેમ જ અસ્તવ્યસ્ત ગાથાઓ અને ગાથાંકો હોવાથી તેની ગાથાસંખ્યાની અમે ડ્પેક્ષા કરી છે । અમારો ગાથાક્રમ અતિ વ્યવસ્થિત, પ્રામાણિક અને અતિ સુસંગત છે । ભાષાદૃષ્ટિએ પ્રાચીન ભાષ્યપ્રતિઓની ગાથાની ભાષામાં અને આચાર્ય શ્રીમલ્લયગિરિ-ક્ષેમકીર્તિએ આપેલી ભાષ્ય-ગાથાની ભાષામાં ઘણો ઘણો ફરક છે; પરંતુ અમારે ટીકાકારોને ન્યાય આપવાનો હોવાથી તેમણે પોતાની ટીકામાં જે સ્વરૂપે ગાથાઓ લખી છે તેને જ પ્રમાણ માનીને અમે કામ ચલાવ્યું છે । આમ છતાં સ્થાને સ્થાને અનેકવિધ મહત્ત્વના પાઠભેદો વગેરે નોંધવામાં અમે આઢસ કર્યું નથી । ભાષ્યની ભાષા મુખ્યત્વે પ્રાકૃત જ છે, તેમ છતાં ઘણે સ્થલે ગાથાઓમાં માગધી અને શૌરસેનીના પ્રયોગો પણ જોવામાં આવે છે । કેટલીક ગાથાઓ પ્રસંગવશ માગધી કે શૌરસેની ભાષામાં પણ રચાયલી છે । હંદની દૃષ્ટિએ આશું ભાષ્ય પ્રધાનપણે આર્યાહંદમાં રચાયું છે, તેમ છતાં સંખ્યાબંધ સ્થલે ઔચિત્ય પ્રમાણે વીજા વીજા હંદો પણ આવે છે ।

વૃત્તિ—

પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રની વૃત્તિનો પ્રારંભ આચાર્ય શ્રીમલ્લયગિરિએ કર્યો છે અને તેની સમાપ્તિ લગભગ સવાસો વર્ષ બાદ તપા આચાર્યપ્રવર શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિએ કરી છે । વૃત્તિની ભાષા મુખ્યત્વે સંસ્કૃત હોવા છતાં તેમાં પ્રસંગોપાત આવતી કથાઓ પ્રાકૃત જ છે । વૃત્તિનું પ્રમાણ સૂત્ર-નિર્યુક્તિ-ભાષ્ય મઠ્ઠીને ૪૨૫૦૦ શ્લોક લગભગ છે, ઇટલે જો આમાંથી સૂત્ર નિર્યુક્તિ-ભાષ્યને બાદ કરીએ તો વૃત્તિનું પ્રમાણ ૩૪૫૦૦ શ્લોક લગભગ થાય છે । આમાંથી લગભગ ૪૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા આચાર્ય શ્રીમલ્લયગિરિની છે અને બાકીની આશ્લીએ ટીકા આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિપ્રણીત છે ।

ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણી—

ચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણી, એ બૃહત્કલ્પસૂત્ર ડ્પરની પ્રાચીન પ્રાચીનતમ વ્યાખ્યાઓ છે । આ વ્યાખ્યાઓ સંસ્કૃતમિશ્રિત પ્રાકૃતપ્રધાન ભાષામાં રચાણી છે । આ વ્યાખ્યાઓની પ્રાકૃતભાષા આચાર્ય શ્રીહેમચન્દ્રાદિવિરચિત પ્રાકૃતવ્યાકરણાદિના નિયમોને વશવર્ત્તી ભાષા નથી, પરંતુ એક જુદા કુલની જ પ્રાકૃતભાષા છે । આ વ્યાખ્યાઓમાં આવતા વિવિધ પ્રયોગો જોતાં ઇની ભાષાનું નામ શું આપવું એ પ્રશ્ન એક કોયઢારૂપ જ છે । હું માનું છું કે આને કોઈ સ્વતંત્ર ભાષાનું નામ આપવું તે કરતાં “મિશ્રપ્રાકૃતભાષા” નામ આપવું એ જ વધારે સંગત વસ્તુ છે । ભાષાના વિષયમાં રસ લેનાર પ્રત્યેક ભાષાશાસ્ત્રીને માટે જૈન આગમો અને તેના ડ્પરના નિર્યુક્તિ-ભાષ્ય-ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણી પ્રંથોનું અધ્યયન અને અવલોકન પરમ આવશ્યક વસ્તુ છે ।

बृहद्भाष्य—

निर्युक्ति, भाष्य अने बृहद्भाष्य ए त्रणे य जैन आगम उपरना व्याख्याग्रंथो हम्मेशां पद्यबंध ज होय छे । प्रस्तुत बृहद्भाष्य पण गाथाबंध छे । टीकाकार आचार्य श्रीक्षेमकीर्ति-महाराज सामे प्रस्तुत बृहद्भाष्य संपूर्ण होवा छतां आजे एने संपूर्ण मेळववा अमे भाग्य-शाळी थई शक्या नथी । आजे ज्यां ज्यां आ महाभाष्यनी प्रतिओ छे त्यां प्रथम खंड मात्र छे । जेसलमेरदुर्गना श्रीजिनभद्रघरि जैन ज्ञानमंडारमां वयारे आ ग्रंथना वे खंडो जोया त्यारे मनमां आशा जन्मी के आ ग्रंथ पूर्ण मळ्यो, पण तपास करतां निराशा साथे जोयुं के बन्ने य प्रथम खंडनी ज नकलो छे । आनी भाषा पण प्राचीन मिश्र प्राकृतभाषा छे अने मुख्यत्वे आर्या छंद होवा छतां प्रसंगोपात बीजा बीजा पण छंदो छे ।

अवचूरी—

बृहत्कल्पसूत्र उपर एक अवचूरी (अतिसंक्षिप्त टीका) पण छे । एना प्रणेता श्रीसोभाग्यसागरसूरि छे अने ए १५०० श्लोकप्रमाण छे । मूळ ग्रंथना शब्दार्थने स्पष्ट रीते समजवा इच्छनार माटे आ अवचूरी महत्त्वनी छे अने ए, टीकाने अनुसरीने ज रचाएली छे । प्रस्तुत अवचूरीनी प्रति संवत् १६२८ मां लखाएली होई ए ते पहेलां रचाएली छे ।

आन्तर परिचय

प्रस्तुत बृहत्कल्प महाशास्त्रना आन्तर परिचय माटे अमे दरेक भागमां विस्तृत विषयानुक्रमणिका आपी छे, जे बधा य भागोनी मळीने १५२ पृष्ठ जेटली थाय छे, ते ज पर्याप्त छे । आ अनुक्रमणिका जोवाथी आस्वा ग्रंथमां शुं छे ते, दरेके दरेक विद्वान् मुनिवर आदि सुगमताथी जाणी-समजी शकशे । तेम छतां प्रस्तुत महाशास्त्र ए, एक छेदशास्त्र तरीके ओळखातुं होई ते विषे अने तेना अनुसंधानमां जे जे खास उचित होय ते अंगे विचार करवो अति आवश्यक छे ।

छेद आगमो—

छेद आगमो बधां मळीने छनी संख्यामां छे, जेनो उल्लेख अने तेने लगता विशाल व्याख्यासाहित्यनी नोंध अमे उपर करी आठ्या छीए । आ छेदआगमोमां, मनसा वाचा कर्मणा अविसंवादी जीवन जीवना परमज्ञानी तीर्थंकर, गणधर, स्थविर आदि महर्षिओए जगतता मुमुक्षु निर्ग्रंथ-निर्ग्रंथीओने एकांत कल्याण साधना माटे जे मौलिक अहिंसा, सत्य, अचौर्य, ब्रह्मचर्य, अपरिग्रहव्रतादिरूप मार्ग दर्शाव्यो छे ते अंगे ते ते देश, काळ तेम ज ते ते युगना मानवोनी स्वाभाविक शारीरिक अने मानसिक वृत्तिओ अने वळणने ध्यानमां लई बाधक नियमोनुं विधान करवामां आव्युं छे; जेने शास्त्रीय परिभाषामां

अपवाद कहेवामां आवे छे । आ अपवादो अर्थात् बाधक नियमो उत्सर्ग एटले के मौलिक मार्गना विधान सामे होवा छतां ए, मौलिक मार्गना बाधक न होतां तेना साधक छे । आधी समजाशे के छेदआगमोमां अतिगंभीर भावे एकान्त आत्मलक्षी बनीने मौलिक अहिसादि नियमो अंगे ते ते अनेकविध वर्त्तमान परिस्थितिने लक्षमां लई बाधक नियमो अंगे विधान अने विचार करवामां आव्या छे । तात्त्विक दृष्टिए विचारतां एम कही शकाय के जैन छेदआगमो ए, एकान्त उच्च जीवन जीवनार गीतार्थ जैन स्थविरो अने आचार्योनी सूक्ष्मेक्षिका अने तेमनी प्रौढ प्रतिभानो सर्वोच्च परिचय आपनार महान् शास्त्रो छे ।

उत्सर्ग अने अपवाद—

प्रस्तुत बृहत्कल्पसूत्र, ए छेदआगमोमांनुं एक होई एमां उत्सर्ग अने अपवाद मार्गनुं अर्थात् साधक-बाधक नियमोनुं विधान करवामां आव्युं छे । ए उत्सर्ग-अपवादो कया केटला अने कई कई बाबत विषे छे ? ए ग्रंथनुं अवलोकन करनार जोई जाणी शकशे । परंतु ए उत्सर्ग अने अपवादाना निर्माणनो मूळ पायो शो छे ? अने जीवनतत्त्वोनुं रहस्य समजनारे अने तेनुं मूल्य मूलवनारे पोताना जीवनमां तेनो उपयोग कई रीते करवानो छे-करवो जोईए ? ए विचारवुं अने समजवुं अति आवश्यक छे । आ वस्तु अति महत्त्वनी होई खुद निर्युक्ति-भाष्यकार भगवंतोए अने तदनुगामी प्राकृत-संस्कृत व्याख्या-कारोए सुद्धां प्रसंग आवतां ए विषे घणा ऊंडाणथी अनेक स्थले विचार कर्यो छे ।

जगतना कोई पण धर्म, नीति, राज्य, प्रजा, संघ, समाज, सभा, संस्था के मंडळो,—त्यागी हो के संसारी,—ए तेना एकधारा मौलिक बंधारण उपर नभी के जीवी शके ज नहि; परंतु ए सौने ते ते सम-विषम परिस्थिति अने संयोगोने ध्यानमां राखीने अनेक साधक बाधक नियमो घडवा पडे छे अने तो ज ते पोताना अस्तित्वने चिरकाळ सुधी टकावी राखी पोताना उद्देशोने सफल के चिरंजीव बनावी शके छे । आम छतां जगतना धर्म, नीति, राज्य, प्रजा, संघ, समाज वगैरे मात्र तेना नियमोना निर्माण उपर ज जाग्या जीव्या नथी, परन्तु ए नियमोना प्रामाणिक शुद्ध एकनिष्ठ पालनने आधारे ज ते जीव्या छे अने जीवनने उन्नत बनाव्युं छे । आ शाश्वत नियमने नजर सामे राखीने, जीवनमां वीतरागभावनाने मूर्त्तरूप आपनार अने ते माटे एकधारो प्रयत्न करनार जैन गीतार्थ महर्षिओए उत्सर्ग-अपवादानुं निर्माण कर्युं छे ।

‘उत्सर्ग’ शब्दनो अर्थ ‘मुख्य’ थाय छे अने ‘अपवाद’ शब्दनो अर्थ ‘गौण’ थाय छे । प्रस्तुत छेदआगमोने लक्षीने पण उत्सर्ग-अपवाद शब्दनो ए ज अर्थ छे । अर्थात् उत्सर्ग एटले आन्तर जीवन, चारित्र अने गुणोनी रक्षा, शुद्धि के वृद्धि माटेना मुख्य नियमोनुं विधान अने अपवाद एटले आन्तर जीवन आदिनी रक्षां, शुद्धि के वृद्धि

माटेना बाधक नियमोनुं विधान । उत्सर्ग-अपवादना घडतर विशेषेना मूळ उद्देश तरफ जोतां बन्नेयनुं महत्त्व के मुख्यपणुं एक समान छे । एटले सर्वसाधारणने सहजभावे एम लाग्या विना नहि रहे के एक ज हेतु माटे आवुं द्वैविध्य केम ? । परंतु जगतनुं सूक्ष्म रीते अबलोकन करनारने ए वस्तु समजाया विना नहि रहे के-मानवजीवनमां सहज भावे सदाने माटे जे शारीरिक अने खास करीने मानसिक निर्बळताए अधिकार जमाव्यो छे ए ज आ द्वैविध्यनुं मुख्य कारण छे । आ परिस्थितिने प्रत्यक्ष जोया जाण्या पछी धर्म, नीति, संघ, समाज, प्रजा आदिना निर्माताओ पोतानी साथे रहेनार अने चालनारनी बाह्य अने आंतर परिस्थितिने ध्यानमां न ले अने साधक-बाधक नियमोनुं विधान न करे तो ए धर्म, नीति, राज्य, प्रजा, संघ वगैरे वहेलामां वहेला ज पछी भागे । आ मौलिक सूक्ष्म वस्तुने लक्षमां राखी जैन संघनुं निर्माण करनार जैन स्थविरोए ए संघ माटे उत्सर्ग-अपवादनुं निर्माण करी पोताना सर्वोच्च जीवन, गंभीर ज्ञान, अनुभव अने प्रतिभानो परिचय आप्यो छे ।

उत्सर्ग-अपवादी मर्यादामांथी ज्यारे परिणामिपणुं अने शुद्ध वृत्ति परवारी जाय छे त्यारे ए उत्सर्ग अने अपवाद, उत्सर्ग-अपवाद न रहेतां अनावार अने जीवननां महान् दूषणो बनी जाय छे । आ ज कारणथी उत्सर्ग-अपवादनुं निरूपण अने निर्माण करवा पहेलां भाष्यकार भगवंते परिणामी, अपरिणामी अने अतिपरिणामी शिष्यो एटले डे अनुयायी-ओनुं निरूपण कर्युं छे (जुओ गाथा ७९२-९७ पृ. १४९-५०) अने जणाव्युं छे के-यथावस्थित वस्तुने समज्जनार ज उत्सर्गमार्ग अने अपवादमार्गनी आराधना करी शके छे । तेम ज आवा जिनाज्ञावशर्त्ती महानुभाव शिष्यो-त्यागी अनुयायीओ ज छेद आगमज्ञानना अधिकारी छे अने पोताना जीवनने निराबाध राखी शके छे । ज्यारे परिणामिभाव अदृश्य थाय छे अने जीवनमां शुद्ध सात्त्विक साधुताने बदले स्वार्थ, स्वच्छंदता अने उपेक्षावृत्ति जन्मे छे त्यारे उत्सर्ग अपवादनुं वास्तविक ज्ञान अने पवित्र-पावन वीतराग-धर्मनी आराधना दूर ने दूर ज जाय छे अने अंते आराधना करनार पछी भागे छे ।

आटलो विचार कर्षा पछी आपणने समजाशे के उत्सर्ग अने अपवादनुं जीवनमां शुं स्थान छे अने एनुं महत्त्व केवुं, केटहुं अने कई दृष्टिए छे ? । प्रस्तुत महाशास्त्रमां अनेक विषयो अने प्रसंगोने अनुलक्षीने आ अंगे खूब खूब विचार करवामां आव्यो छे । आंतर के बाह्य जीवननी एवी कोई पण बाबत नथी के जे अंगे उत्सर्ग-अपवाद लागु न पडे । ए ज कारणथी प्रस्तुत महाशास्त्रमां कहेवामां आव्युं छे के “जेटला उत्सर्गो-मौलिक नियमो छे तेटला अने ते ज अपवादो-बाधक नियमो छे अने जेटला बाधक नियमो-अपवादो छे तेटला अने ते ज मौलिक नियमो-उत्सर्गो छे ” (जुओ गा० ३२२) । आ ज

हकीकतने सविशेष स्पष्ट करतां भाष्यकार भगवन्ते जणाव्युं छे के—“उत्सर्गना स्थानमां एटले के उत्सर्गमार्गना अधिकारी माटे उत्सर्ग ए उत्सर्ग छे अने अपवाद ए अपवाद छे, परंतु अपवादना स्थानमां अर्थात् अपवाद मार्गना अधिकारी माटे अपवाद ए उत्सर्ग छे अने उत्सर्ग ए अपवाद छे । आ रीते उत्सर्ग अने अपवाद पोत-पोताना स्थान अने परिस्थिति परत्वे श्रेयस्कर, कार्यसाधक अने बळवान् छे ” (जुओ गा० ३२३-२४) । उत्सर्ग अपवादनी समतुलानुं आटलुं सूक्ष्म निदर्शन ए, जैनदर्शननी महान् तत्त्वज्ञता अने अनेकान्तदर्शननी सिद्धिनुं विशिष्ट प्रतीक छे ।

उत्सर्ग अपवादनी समतुलानुं निदर्शन कर्या पछी तेने एकधारुं व्यापक अने विषेय मानी लेवुं जोईए नहि, परंतु तेमां सत्यदर्शिपुं अने विवेक होवा जोईए । एटला ज माटे भाष्यकार भगवन्ते कह्युं छे के—

ण वि किंचि अणुणायं, पडिसिद्धं वा वि जिणवरिंदेहिं ।

एसा तेसिं आणा, कजे सच्चेण होतव्वं ॥ ३३३० ॥

अर्थात्—जिनेश्वरोए कशाय माटे एकांत विधान के निषेध कर्यो नथी । तेमनी आज्ञा एटली ज छे के कार्य प्रसंगे सत्यदर्शी अर्थात् सरळ अने राग-द्वेषरहित थवुं जोईए ।

स्थविर श्रीधर्मदासगणिए उपदेशमालाप्रकरणमां पण आ ज आशयनी वस्तु कही छे—

तम्हा सवाणुन्ना, सवनिसेहो य पवयणे नत्थि ।

आयं वयं तुल्लिज्जा, लाहाकंखि व वाणियओ ॥ ३९२ ॥

अर्थात्—जिनागममां कशाय माटे एकान्त आज्ञा के एकान्त मनाई छे ज नहि । फक्त दरेक कार्य करतां लाभनो विचार करनार वाणिआनी माफक आवक अने खर्चनी एटले के नफा-टोटानी सरखामणी करची ।

उपर जणाववामां आव्युं ते उपरथी समजी शकाशे के उत्सर्ग अपवादनी मूळ जीवादोरी सत्यदर्शिता छे । ब्यां ए चाली जाय के तेमां ऊणप आवे त्यां उत्सर्ग ए उत्सर्ग नथी रहेतो अने अपवाद ए अपवाद पण नथी रही शकतो । एटलुं ज नहि, परंतु जीवनमांथी सत्यनो अभाव थतां पारमार्थिक जीवन जेवी कोई वस्तु ज नथी रहेती । आचारंगसूत्र श्रु० १ अ० ३ उ० ३ मां कहेवामां आव्युं छे के—“पुरिसा ! सच्चमेव समभिजाणाहि, सच्चस्स आणाए उवट्टिए से मेहावी मारं तरइ—अर्थात् हे आत्मन् ! तुं सत्यने बराबर ओळख, सत्यनी मर्यादामां रही प्रयत्न करनार विद्वान ज संसारने पार करे छे” । आनो अर्थ ए छे के—उत्सर्ग—अपवादस्वरूप जिनाज्ञा के जिनप्रवचननी आराधना करनारनुं जीवन दर्पण जेवुं स्वच्छ अने स्फटिकनी जेम पारदर्शी होवुं जोईए ।

उत्सर्ग-अपवादना गांभीर्यने जाणतारे जीवनमां तळवारनी धार उपर अधवा अजमार्गमां (जेनी बे बाजु ऊंडी खीणो आवी होय तेवा अति सांकडा पहाडी मार्गमां) चालवुं पडे छे । जीवनना द्वैधीभाव के स्वार्थने अहीं जरा जेटळुं य स्थान नथी । उत्सर्ग-अपवादना शुद्ध संपूर्ण ज्ञान अने जीवननी एकधारता, ए बन्नेयने सदा माटे एक साथे ज चालवानुं होय छे ।

उपर आपणे उत्सर्ग-अपवादना स्वरूप अने मर्यादा विषे जे विचार्युं अने जाण्युं ते उपरथी आ वस्तु तरी आवे छे के-उत्सर्गमार्ग जीवननी सबळता उपर ऊभो छे, च्यारे अपवादमार्गनुं विधान जीवननी निर्बळताने आभारी छे । अहीं दरेकने सहज भावे ए प्रश्न थया विना नहि रहे के-जैन गीतार्थ स्थविर भगवंतोए अपवादमार्गनुं विधान करीने मानवजीवननी निर्बळताने केम पोषी ? । परंतु खरी रीते ए वात एम छे ज नहि । साची हकीकत ए छे के-जेम पगपाळा मुसाफरी करनार भूख, तरस के थाक वगेरे लागतां रस्तामां पडाव नाखे छे अने जरूरत जणातां त्यां रात्रिवासो पण करे छे; ते छतां जेम ए मुसाफरनो रात्रिवास ए एना आगळ पहाँचवामां अंतरायरूप नथी, परंतु जलदी आगळ वधवामां सहायरूप छे । ते ज रीते अपवादमार्गनुं विधान ए जीवननी भूमिकाने निर्बळ वनाववा माटे नथी, पण बमणा वेगथी आगळ वधारवा माटे छे । अल-बत जेम मार्गमां पडाव नाखनार मुसाफरने जंगल जेवां भयानक स्थानो होय त्यारे साव-धान, अप्रमत्त अने सजाग रहेवुं पडे छे, तेम आंतर जीवनना मार्गमां आवतां भयस्थानो-मां अपवादमार्गनुं आसेवन करनार त्यागी निर्गन्थ-निर्ग्रन्थीओने पण सतत सावधान अने सजाग रहेवानुं होय छे । जो आन्तर जीवननी साधना करनार आ विषे मोळो पडे तो तेना पवित्रपावन जीवननो भुक्को ज बोली जाय, एमां बे मत ज नथी । एटले ज अपवादमार्गनुं आसेवन करनार माटे “पाकी गयेला गुमडावाळा माणस”नुं उदाहरण आपवामां आवे छे । जेम गुमडुं पाकी गया पछी तेमांनी रसी काढतां ते माणस पोताने ओछामां ओछुं दरद थाय तेवी चोक्कसाईपूर्वक साचवीने दवावीने रसी काढे छे, ते ज रीते अपवादमार्गनुं आसेवन करनार महानुभाव निर्ग्रन्थ निर्ग्रन्थीओ वगेरे पण पोताना संयम अने ब्रतोने ओछामां ओछुं दूषण लागे के हानि पहाँचे तेम न-छूटके ज अपवादमार्गनुं आसेवन करे ।

प्रस्तुत बृहत्कल्पसूत्र छेदआगममां अने बीजां छेद आगमोमां जैन निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थी-ओना जीवनने स्पर्शता मूळ नियमो अने उत्तरनियमोने लगता प्रसंगोने लक्ष्मीने गंभीर-भावे विविध विचारणाओ, मर्यादाओ, अपवादो वगेरेनुं निरूपण करवामां आव्युं छे । ए निरूपण पाळ्ळ जे तात्त्विकता काम करी रही छे तेने गीतार्थो अने विद्वानो आत्म-लक्ष्मी थईने मध्यस्थ भावे विचारे अने जीवनमां ऊतारे ।

निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघ—

प्राचीन काळमां जैन साधु-साध्वीओ माटे निर्ग्रन्थ निर्ग्रन्थी, भिक्षु भिक्षुणी, यति यतिनी, पाषंड पाषंडिनी वगैरे शब्दानो प्रयोग थतो । आजे आ बघा शब्दानुं स्थान मुख्यत्वे करीने साधु अने साध्वी शब्दे लीधुं छे । प्राचीन युगना उपर्युक्त शब्दो पैकी यतिशब्द यतिसंस्थाना जन्म पछी अणगमतो अने भ्रष्टाचारसूचक बनी गयो छे । पाषण्ड-शब्द पण दरेक सम्प्रदायना मान्य आगमादि ग्रन्थोमां वपरावा छतां आजे ए मात्र जैन साधुओ माटे ज नहि पण दरेक सम्प्रदाय माटे अपमानजनक बनी गयो छे ।

निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीसंघनी व्यवस्था अने बंधारण विषे, भयंकर दुष्काळ आदि कारणो-ने लई छिन्नभिन्न दशामां आवी पडेलं आजनां मौलिक जैन आगमोमां पण वैज्ञानिक-दंगनी हकीकतोनां जे बीजो मळी आवे छे अने तेने पाछळना स्थविरोए विकसावीने पुनः पूर्ण रूप आपवा जे प्रयत्न कर्यो छे, ए जोतां आपणने जणाशे के ते काळे निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थी संघनी व्यवस्था अने बंधारण केटलां व्यवस्थिन हतां अने एक सार्वभौम राज-सत्ता जे रीते शासन चलावे तेटला शुद्ध निर्ग्रन्थताना गौरव, गांभीर्य, धीरज अने दमाम-पूर्वक तेनुं शासन नभतुं हतुं । आ ज कारणथी आजनां जैन आगमो श्वेतांबर जैन श्रीसंघ,—जेमां मूर्तिपूजक, स्थानकवासी अने तेरापंथी त्रणेयनो समावेश थाय छे,—ने एक सरखी रीते मान्य अने परम आदरणीय छे ।

दिगंबर जैन श्रीसंघ “मौलिक जैन आगमो सर्वथा नाश पासी गयां छे” एम मानिने प्रस्तुत आगमोने मान्य करतो नथी । दिगंबर श्रीसंघे आ आगमोने गमे ते काळे अने गमे ते कारणे जतां कर्यां हो; परंतु एथी तेणे घणुं खोयुं छे एम आपणने सहज भावे लागे छे अने कोई पण विचारकने एम लाग्या बिना नहि रहे । कारण के जगतनी कोई पण संस्कृति पासे तेना पोताना घडतर माटेनुं मौलिक वाङ्मय होवुं ए अनिवार्य वस्तु छे । एना अभावमां एना निर्माणनो बीजो कोई आधारस्तंभ ज न बने । आजे दिगंबर श्रीसंघ सामे ए प्रश्न अणडकल्यो ज पड्यो छे के जगतभरना धर्मो अने संप्रदायो पासे तेना आधारस्तंभरूप मौलिक साहित्य छिन्न-भिन्न, अपूर्ण के विकृत, गमे तेवा स्वरूपमां पण विद्यमान छे, ज्यारे मात्र दिगंबर संप्रदाय पासे तेमना मूल पुरुषोए एटले के तीर्थंकरभगवंत अने गणधरोए निर्मित करेल मौलिक जैन आगमनो एक अक्षर सरखो य नथी रखो ! ।

आ जातनी कल्पना बुद्धिसंगत के युक्तिसंगत नथी एटलुं ज नहि, पण गमे तेवा श्रद्धालुने पण अकळामण पेदा करे के मुझवी मूके तेवी छे । कारण के समग्र जैनदर्शन-मान्य अने जैनतत्त्वज्ञानना प्राणभूत महाबन्ध (महाधवल सिद्धान्त) वगैरे महान् ग्रंथोनुं

निर्माण जेना आधारे थईं शके एवा मौलिक ग्रंथोनुं अति प्रभावित ज्ञान अने तेनुं पारम्पर्य ते जमानाना निर्ग्रन्थो पासे रह्युं अने जैन आगमोनुं ज्ञान एकी साथे सर्वथा नाश पामी गयुं, तेमांना एकाद अंग, श्रुतस्कंध, अध्ययन के उद्देश जेटळुं य ज्ञान कोई पासे न रह्युं, एटळुं ज नहि, एक गाथा के अक्षर पण याद न रह्यो; आ वस्तु कोई पण रीते कोईने य गळे ऊतरे तेवी नथी । अस्तु । दिगंबर श्रीसंघना अग्रणी स्थविर भगवंतोए गमे ते कारणे जैन आगमोने जतां कर्यां होय, ते छतां ए वात चोक्कस छे के तेमणे जैन आगमोने जतां करीने पोतानी मौलिक ज्ञानसंपत्ति खोवा उपरांत बीजुं घणुं घणुं खोयुं छे, एमां वे मत नथी ।

आजनां जैन आगमो मात्र सांप्रदायिक दृष्टिए ज प्राचीन छे तेम नथी, पण ग्रंथनी शैली, भाषाशास्त्र, इतिहास, समाजशास्त्र, ते ते युगनी संस्कृतिनां सूचन आदि द्वारा प्राचीनतानी कसोटीं करनारा भारतीय अने पाश्चात्य विद्वानो अने स्कोलरो पण जैन आगमोनी मौलिकताने मान्य राखे छे । अहीं एक वात खास ध्यानमां राखवा जेवी छे के आजनां जैन आगमोमां मौलिक अंशो घणा घणा छे एमां शंका नथी, परंतु जेटळुं अने जे कांई छे ए बधुं य मौलिक छे, एम मानवा के मनाववा प्रयत्न करवो ए सर्वज्ञ भगवंतोने दूषित करवा जेवी वस्तु छे । आजनां जैन आगमोमां एवा घणा घणा अंशो छे, जे जैन आगमोने पुस्तकारूढ करवामां आव्यां त्यारे के ते आसपासमां ऊमेराएला के पूर्त्ति कराएला छे, केटलाक अंशो एवा पण छे के जे जैनेतर शास्त्रोने आधारे ऊमेराएला होई जैन दृष्टिथी दूर पण जाय छे, इत्यादि अनेक बाबतो जैन आगमना अभ्यासी गीतार्थ गंभीर जैन मुनिगणे विवेकथी ध्यानमां राखवा जेवी छे ।

निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघना महामान्य स्थविरो—

आपणा राष्ट्रीय उत्थान माटेनी हीलचालोना युगमां जेम हजारो अने लाखोनी संख्यामां देशना महानुभावो बहार नीकळी पड्या हता, ए ज रीते ए पण एक युग हतो ज्यारे जनतामांनो अमुक मोटो वर्ग संसारना विविध त्रासोथी उभगीने श्रमण-वीर-वर्धमान भगवानना त्यागमार्ग तरफ बल्यो हतो । आथी ज्यारे निर्ग्रन्थसंघमां राजाओ, मंत्रीओ, धनाढ्यो अने सामान्य कुटुंबीओ पोताना परिवार साथे हजारोनी संख्यामां दाखळ थवा लाग्या त्यारे तेमनी व्यवस्था अने नियन्त्रण माटे ते युगना संवस्थविरोए दीर्घदर्शितापूर्वक संघना नियंत्रण माटेना नियमोनुं अने नियन्त्रण राखनार महानुभाव योग्य व्यक्तिओ अने तेमने विषेना नियमोनुं निर्माण कर्युं हतुं । आ विषेनुं विस्तारथी विवेचन करवा माटे एक स्वतंत्र पुस्तक ज लखवुं जोईए, परंतु अत्यारे तो अहीं प्रसंगोपात मात्र ते विषेनी स्थूल

રુપરેखा જ આપવામાં આવે છે । પ્રારંભમાં આપણે જાણી લઈએ કે નિર્મથ-નિર્મથીસંઘના વ્યવસ્થાપક મહામાન્ય સ્થવિરો કોણ હતા ? એમને કયે નામે ઓઢ્ઢલવામાં આવતા અને તેમના અધિકારો અને જવાબદારીઓ શાં શાં હતાં ? ।

નિર્મથ-નિર્મથીસંઘમાં જવાબદાર મહામાન્ય સ્થવિરો પાંચ છે-૧ આચાર્ય, ૨ ઉપાધ્યાય, ૩ પ્રવર્તક, ૪ સ્થવિર અને ૫ રત્નાધિક । આ પાંચે જવાબદાર સ્થવિરમહાનુભાવો અધિકારમાં ઉત્તરોત્તર ઉતરતા હોવા છતાં તેમનું ગૌરવ લગભગ એકધારું માનવામાં આવ્યું છે । આ પાંચે સંઘપુરુષો સંઘવ્યવસ્થા માટે જે કાંઈ કરે તે પરસ્પરની સહાનુભૂતિ અને જવાબદારીપૂર્વક જ કરી શકે, એવી તેમાં વ્યવસ્થા છે । સુદ આચાર્યભગવંત સૌથી વિશેષ માન્ય વ્યક્તિ હોવા છતાં મહત્ત્વના પ્રસંગમાં પોતાની સાથેના ઉપાધ્યાય આદિ સ્થવિરોની સહાનુભૂતિ મેઢ્ઢવ્યા વિના કશું ય કરી ન શકે, એવી આમાં યોજના છે । એકંદર રીતે જૈન સંઘવ્યવસ્થામાં વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યને ઓઢ્ઢામાં ઓઢ્ઢું અથવા નહિ જેવું જ સ્થાન છે; સ્વરી રીતે ‘ નથી ’ એમ કહીએ તો સ્વોટું નથી । આ જ કારણ છે કે જૈન ધાર્મિક કોઈ પળ પ્રકારની સંપત્તિ કદિ વ્યક્તિને અધીન રાખવામાં નથી આવી, છે પળ નહિ અને હોવી પળ ન જોઈએ ।

૧ આચાર્યભગવંતનો અધિકાર મુસ્યત્વે નિર્મથનિર્મથીસંઘના ઉચ્ચકક્ષાના અધ્યયન અને શિક્ષાને લગતો । ૨ ઉપાધ્યાયશ્રીનો અધિકાર સાધુઓની પ્રારંભિક અને લગભગ માધ્યમિક કક્ષાના અધ્યયન અને શિક્ષાને લગતો છે । આ બન્નેય સંઘપુરુષો નિર્મથ-નિર્મથીસંઘની શિક્ષા માટેની જવાબદાર વ્યક્તિઓ છે । ૩ પ્રવર્તકનો અધિકાર સાધુજીવનને લગતા આચાર-વિચાર-વ્યવહારમાં વ્યવસ્થિત રીતે અતિ ગંભીરભાવે નિર્મથ-નિર્મથીઓને પ્રવૃત્તિ કરાવવાનો અને તે અંગેની મહત્ત્વની શિક્ષા વિષેનો છે । ૪ સ્થવિરનો અધિકાર જૈન નિર્મથસંઘમાં પ્રવેશ કરનાર શિષ્યોને-નિર્મથોને સાધુધર્મોપયોગી પવિત્ર આચારાદિને લગતી પ્રારંભિક શિક્ષા અધ્યયન વગેરે વિષેનો છે । ત્રીજા અને ચોથા નંબરના સંઘસ્થવિરો નિર્મથ-નિર્મથીસંઘની આચાર-ક્રિયાવિષયક શિક્ષા ઉપરાંત જીવન-વ્યવહાર માટે ઉપયોગી દરેક બાહ્ય સામગ્રી વિષેની એટલે વલ્લ, પાત્ર, ઉપકરણ, ઔષધ વગેરે પ્રત્યેક વાબતની જવાબદારી ધરાવનાર વ્યક્તિઓ છે । પહેલા બે સંઘસ્થવિરો નિર્મથ-નિર્મથીસંઘના જ્ઞાન વિષેની જવાબદારીવાઢ્ઢા છે અને ત્રીજા બે સંઘસ્થવિરો નિર્મથ-નિર્મથીસંઘની ક્રિયા-આચાર વિષેની જવાબદારીવાઢ્ઢા છે । નિર્મથ-નિર્મથીસંઘમાં મુસ્ય જવાબદાર આ ચાર મહાપુરુષો છે । એમને જે પ્રકારની જવાબદારી સોંપવામાં આવી છે તેનું આપણે પૃથક્કરણ કરીએ તો આપણને સ્પષ્ટપણે જણાઈ આવશે કે શ્રમણ વીર-વર્ધમાન ભગવાને જે જ્ઞાન-ક્રિયારૂપ નિર્વાણમાર્ગનો ઉપદેશ કર્યો છે તેની સુવ્યવસ્થિત રીતે આરાધના, રક્ષા અને પાલન થઈ શકે-એ વસ્તુને લક્ષમાં રાખીને જ પ્રસ્તુત સંઘસ્થવિરોની સ્થાપના કરવામાં આવી છે ।

५ रत्नाधिक ए निर्ग्रथ-निर्ग्रथीसंघमांना विशिष्ट आगमज्ञानसंपन्न, विज्ञ, विवेकी, गंभीर, समयसूचकता आदि गुणोथी अलंकृत निर्ग्रथो छे । ड्यारे ड्यारे निर्ग्रथ-निर्ग्रथी-संघने लगतां नानां के मोटां गमे ते जातनां विविध कार्यो आवी पडे त्यारे तेनो निर्वाह करवाने आचार्य आदि संघस्थविरोनी आज्ञा थतां आ महानुभावो इनकार न जतां हम्मेशाने माटे खडे पगे तैयार होय छे । वृषभ तरीके ओळखाता बळवान् अने धैर्यशाळी समर्थ निर्ग्रथो के जेओ गंभीर मुश्केलीना प्रसंगोमां पोताना शारीरिक बळनी कसोटीद्वारा अने जीवनना भोगे पण आखा निर्ग्रथ-निर्ग्रथीसंघने हम्मेशां साचववा माटेनी जवाब-दारी धरावे छे, ए वृषभोनो समावेश आ रत्नाधिक निर्ग्रथोमां ज थाय छे ।

उपर सामान्य रीते संघस्थविरोनी जवाबदारी अने तेमनी फरजो विषे टूंकमां उल्लेख करवामां आव्यो छे, ते छतां कारण पडतां एकबीजा एकमेकने कोई पण कार्यमां संपूर्ण जवाबदारीपूर्वक सहकार आपवा माटे तैयार ज होय छे अने ए माटेनी दरेक योग्यता एटले के प्रभावित गीतार्थता, विशिष्ट चारित्र, स्थितप्रज्ञता, गांभीर्य, समयसूचकता आदि गुणो ए प्रभावशाळी संघपुरुषोमां होय छे-होवा ज जोईए ।

उपर आचार्यने माटे जे अधिकार जणाववामां आव्यो छे ते मात्र शिक्षाध्यक्ष वाचनाचार्यने अनुलक्षीने ज समजवो जोईए । एटले वाचनाचार्य सिवाय दिगाचार्य बगोरे बीजा आचार्यो पण छे के जेओ निर्ग्रथ-निर्ग्रथीओ माटे विहारप्रदेश, अनुकूल-प्रतिकूल क्षेत्र बगोरेनी तपास अने विविध प्रकारनी व्यवस्थाओ करवामां निपुण अने समर्थ होय छे ।

गच्छ, कुल, गण, संघ अने तेना स्थविरो—

मात्र गणतरीना ज निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओनो समुदाय होय त्यारे तो उपर जणाव्या मुजबना पांच संघस्थविरोथी काम चाली शके । परंतु ड्यारे हजारोनी संख्यामां साधुओ होय त्यारे तो उपर जणावेला मात्र गणतरीना संघपुरुषो व्यवस्था जाळवी न शके ते माटे गच्छ, कुल, गण अने संघनी व्यवस्था करवामां आवी हती अने ते दरेकमां उपर्युक्त पांच संघस्थविरोनी गोठवण रहेती अने तेओ अनुक्रमे गच्छाचार्य, कुलाचार्य, गणा-चार्य अने संघाचार्य आदि नामोथी ओळखाता ।

उपर जणावेला आचार्य आदि पांच संघपुरुषो कोई पण जातनी अगवड सिवाय जेटला निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओनी दरेक व्यवस्थाने जाळवी शके तेदला निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओना संघने गच्छ कहेवामां आवतो । एवा अनेक गच्छोना समूहने कुल कहेता । अनेक कुलोना जूथने गण अने अनेक गणोना समुदायने संघ तरीके ओळखता । कुल-गण-संघनी जवाबदारी धरावनार आचार्य उपाध्याय आदि ते ते उपपदनामथी

अर्थात् कुलाचार्य कुलोपाध्याय कुलप्रवर्त्तक कुलस्थविर कुलरत्नाधिक आदि नामथी ओळखाता । गच्छो अने गच्छाचार्य आदि कुलाचार्य आदिने जवाबदार हता, कुलो गणाचार्य आदिने जवाबदार हतां, गणो संघाचार्य आदिने जवाबदार हता । संघाचार्य ते युगना समग्र निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघ उपर अधिकार धरावता अने ते युगानो समस्त निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघ संघाचार्यने संपूर्णपणे जवाबदार हतो । जे रीते गच्छ कुल गण संघ एक बीजाने जवाबदार हता ते ज रीते एक बीजाने एक बीजानी जवाबदारी पण अनिवार्य रीते लेवी पडती हती अने लेता पण हता ।

उदाहरण तरीके कोई निर्ग्रन्थ के निर्ग्रन्थी लांबा समय माटे बीमार रहेता होय, अपंग थई गया होय, गांडा थई गया होय, भणता-गणता न होय के भणवानी जरूरत होय, आचार्य आदिनी आज्ञा पाळता न होय, जड जेवा होय, उल्लंठ होय, निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओमां झगडो पडयो होय, एक बीजाना शिष्य-शिष्याने नसाडी गया होय, दीक्षा छोडवा उत्सुक होय, कोई गच्छ आदिए एक बीजानी मर्यादानो लोप कर्यो होय अथवा एक बीजाना क्षेत्रमां निवासस्थानमां जबरदस्तीथी प्रवेश कर्यो होय, गच्छ आदिना संचालक संघपुरषो पोतानी फरजो बजावी शके तेम न होय अथवा योग्यताथी के फरजोथी भ्रष्ट होय, इत्यादि प्रसंगो आवी पडे ते समये गच्छ, कुलने आ विषेनी जवाबदारी सोंपे तो ते कुलाचार्ये स्वीकारवी ज जोईए । तेम ज प्रसंग आवे कुल, गणने आ जातनी जवाबदारी भळावे तो कुलाचार्ये पण ते लेवी जोईए । अने काम पडतां गण, संघने कहे त्यारे ते जवाबदारीनो नीकाल संघाचार्ये लाववो ज जोईए ।

निर्ग्रन्थीसंघनी महत्तराओ—

जेम श्रमण वीर-वर्धमान भगवानना निर्ग्रन्थसंघमां अग्रगण्य धर्मव्यवस्थापक स्थविरोनी व्यवस्था करवामां आवी छे ए ज रीते ए भगवानना निर्ग्रन्थीसंघ माटे पण पोताने लगती घणीखरी धर्मव्यवस्था जाळववा माटे महत्तराओनी एटले निर्ग्रन्थीसंघ-स्थविराओनी व्यवस्था करवामां आवी छे ।

अहीं प्रसंगोपात् महत्तराशब्द विषे जरा विचार करी लईए । निर्ग्रन्थीसंघनी वडील साध्वी माटे महत्तरापद् पसंद करवामां आव्युं छे, महत्तमा नहि-ए सहेतुक छे एम लागे छे अने ते ए के श्रमण वीर-वर्धमानप्रभुना संघमां निर्ग्रन्थीसंघने निर्ग्रन्थ-संघनी अधीनतामां राखवामां आव्यो छे, एटले ए स्वतंत्रपणे क्यारे य महत्तम गणायो नथी, के तेने माटे 'महत्तमा' पदनी व्यवस्था करवामां आवे । ए ज कारण छे के-निर्ग्रन्थसंघनी जेम निर्ग्रन्थीसंघमां कोई स्वतंत्र कुल-गण-संघने लगती व्यवस्था पण करवामां नथी आवी । अहीं कोईए एवी कल्पना करवी जोईए नहि के- 'आ रीते तो

निर्ग्रन्थीसंघने पराधीन ज बनाववामां आव्यो छे । कारण के खरुं जोतां श्रमण वीर-वर्धमान भगवंतना संघमां कोईने य माटे मानी लीबेली स्वतंत्रताने स्थान ज नथी—ए उपर कहेवाई गयुं छे । अने ए ज कारणने लीबे निर्ग्रन्थसंघमांना अमुक दरज्जाना गीतार्थ माटे पण महत्तरपद ज मान्य करवामां आव्युं छे ।

निर्ग्रन्थीसंघमां प्रवर्तिनी, गणावच्छेदिनी, अभिषेका अने प्रतिहारी—आ चार महत्तराओ प्रभावयुक्त अने जवाबदार व्यक्तिओ मनाई छे । निर्ग्रन्थसंघमां आचार्य, उपाध्याय, प्रवर्तक अने स्थविर अथवा रत्नाधिकवृषभनो जे दरज्जो छे ते ज दरज्जो निर्ग्रन्थीसंघमां प्रवर्तिनी, गणावच्छेदिनी, अभिषेका अने प्रतिहारीनो छे । प्रवर्तिनीने महत्तरा तरीके, गणावच्छेदिनीने उपाध्याया तरीके, अभिषेकाने स्थविरा तरीके अने प्रतिहारी निर्ग्रन्थीने प्रतिश्रयपाली, द्वारपाली अथवा टूके नामे पाली तरीके ओळखवामां आवती हती । आ चारे निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघमान्य महानुभाव पदस्थ निर्ग्रन्थीओ निर्ग्रन्थ-संघना अग्रगण्य संघस्थविरोनी जेम ज ज्ञानादिगुणपूर्ण अने प्रभावसंपन्न व्यक्तिओ हती—ए वस्तुनो ख्याल प्रस्तुत कल्पभाष्यनी नीचेनी गाथा उपरथी आवी शकशे ।

काएण उवचिया खलु पडिहारी संजईण गीयत्था ।

परिणय भुत्त कुलीणा अभीय वायामियसरीरा ॥ २३३४ ॥

आ गाथामां बतावेल्ला प्रतिहारी—पाली निर्ग्रन्थीना लक्षण उपरथी समजी शकाशे के निर्ग्रन्थीसंघ विषेनी सविशेष जवाबदारी धरावनार आचार्या प्रवर्तिनी वगेरे केवी प्रभावित व्यक्तिओ हती ? ।

निर्ग्रन्थीसंघमां अमुक प्रकारनां महत्त्वनां कार्यो ओछामां ओछां होवाथी अने ए कार्यो विषेनी जवाबदारी निर्ग्रन्थसंघना अग्रगण्य आचार्य आदिस्थविरो उपर होवाथी, ए संघमां स्थविरा अने रत्नाधिकाओ तरीकेनी स्वतंत्र व्यवस्था नथी । परंतु तेने बदले वृषभस्थानीय पाली—प्रतिहारी साध्वीनी व्यवस्थाने ज महत्त्व आपवामां आव्युं छे । आ पाली—प्रतिहारी साध्वीनी योग्यता अने तेनी फरजनुं प्रसंगोपात जे दिग्दर्शन कराववामां आव्युं छे (जुओ कल्पभाष्य गाथा २३३४ थी ४१ तथा ५९५१ आदि) ते जोतां आपणने निर्ग्रन्थी-संघना बंधारणना घडवैया संघस्थविरोनी विशिष्ट कुशलतानुं मान थाय छे ।

उपर जणाव्या प्रमाणे निर्ग्रन्थीसंघनी महत्तरिकाओनी व्यवस्था पाछळ महत्त्वनो एक ख्याल ए पण छे के निर्ग्रन्थीसंघनी अंगत व्यवस्था माटे तेमने डगले ने पगले पर-वशता न रहे । तेम ज दरेक बाबत माटे एक बीजाना सहवासमां के अतिप्रसंगमां आववुं न पडे । अही ए वस्तु ध्यानमां रहे के—जैन संस्कृतिना प्रणेताओए निर्ग्रन्थसंस्था

अने निर्ग्रन्थीसंस्थाने प्रारंभथी ज अलग करी दीधेल छे अने आजे पण बन्ने य अलग ज छे । खास कारणे अने नियत समये ज तेमने माटे परस्पर मळवानी मर्यादा बांधवामां आवी छे । ब्रह्मव्रतनी मर्यादा माटे आ व्यवस्था अतिमहत्त्वनी छे अने आ जातनी मर्यादा, जगतनो इतिहास जोतां, जैन श्रमणसंघना महत्तरोनी दीर्घदर्शिता प्रत्ये मान पेदा करे तेवी वस्तु छे ।

आटलुं जाण्या पछी आपणे ए पण समजी लेवुं जोईए के निर्ग्रन्थसंघना महत्तरोनी व्यवस्था जेम ज्ञानक्रियात्मक मोक्षमार्गनी आराधना, रक्षा अने पालन माटे करवामां आवी छे ते ज रीते निर्ग्रन्थीसंघनी महत्तरिकाओनी व्यवस्था पण ए ज उद्देशने ध्यानमां राखीने करवामां आवी छे । तेम ज निर्ग्रन्थसंघ अने संघमहत्तरो जे रीते एक बीजाने पोतपोतानी फरजो माटे जवाबदार छे ते ज रीते निर्ग्रन्थीसंघ अने तेनी महत्तराओ पण पोतपोतानी फरजो माटे परस्परने जवाबदार छे । अहीं ए ध्यानमां रहे के श्रमण वीर-वर्धमान भगवानना संघमां स्त्रीसंघने जे रीते जवाबदारीभर्या पूज्यस्थाने विराजमान करी अनाबाध जवाबदारी सौंपवामां आवी छे तेम ज स्त्रीसंघमाटेना नियमोनुं जे रीते निर्माण करवामां आव्युं छे ते रीते स्त्रीसंस्था माटे जगतना कोई पण संप्रदायमां होवानोभाग्ये ज संभव छे ।

उपर निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघना अग्रगण्य पांच स्थविर भगवंतो अने स्थविराओनो संक्षेपमां परिचय कराववामां आव्यो छे, तेमनी योग्यता अने फरजो विषे जैन आगमोमां घणुं घणुं कहेवामां आव्युं छे । ए ज रीते निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघ विषे अने तेमनी योग्यता आदि विषे पण घणुं घणुं कहेवामां आव्युं छे ।

निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघ—

श्रमण भगवान् महावीरना निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघमां ते ते योग्यता अने परिस्थितिने लक्ष्मीने तेमना घणा घणा विभागो पाडवामां आव्या छे । तेम ज तेमनी योग्यता अने पारस्परिक फरजो विषे पण कल्पनातीत वस्तुनी व्यवस्था करवामां आवी छे । बाल, वृद्ध, ग्लान, तपस्वी, अध्ययन-अध्यापन करनारा, वैयावृत्य-सेवा करनारा, निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थी-संघनी विविध प्रकारनी सगबडो जाळववानी प्रतिज्ञा लेनार आभिप्रहिक वैयावृत्यकरो, गच्छवासी, कल्पधारी, प्रतिमाधारी, गंभीर, अगंभीर, गीतार्थ, अगीतार्थ, सहनशील असहनशील वगैरे अनेक प्रकारना निर्ग्रन्थो हता ।

उपर जणाव्या प्रमाणेना श्रमण महावीर भगवानना समस्त निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीसंघ माटे आन्तर अने बाह्य जीवनने स्पर्शती दरेक नानी-मोटी बाबतो प्रस्तुत महाशास्त्रमां अने व्यवहारसूत्र आदि अन्य छेदग्रन्थोमां रजू करवामां आवी छे । जेम के-१ गच्छ-कुल-

गण-संघना स्थविरो-महत्तरो-पदस्थोनी योग्यता, तेमनुं गौरव अने तेमनी पोताने तेम ज निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीसंघने लगती अध्ययन अने आचार विषयक सारणा, वारणा, नोदनादि विषयक विविध फरजो, २ संघमहत्तरोनी पारस्परिक फरजो, जवाबदारीओ अने मर्यादाओ, ३ निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीसंघनी व्यवस्था जाळववा माटे अने उपरवट थई मर्यादा बहार वर्त्तनार संघस्थविरोथी लई दरेक निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीना अपराधोनी विचार करवा माटे संघसमितियोनी रचना, तेनी मर्यादाओ-कायदाओ, समितियोना महत्तरो, जुदा जुदा अपराधोने लगती शिक्षाओ अने अयोग्य रीते न्याय तोलनार अर्थात् न्याय भंग करनार समितिमहत्तरो माटे सामान्य शिक्षार्थी लई अमुक मुदत सुधी के सदाने माटे पदभ्रष्ट करवा सुधीनी शिक्षाओ, ४ निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीसंघमां दाखल करवा योग्य व्यक्तियोनी योग्यता अने परीक्षा, तेमना अध्ययन, महाव्रतोनी रक्षा अने जीवनशुद्धिने साधती तात्त्विक क्रियाओ, ५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओनी स्वगच्छ, परगच्छ आदिने लक्ष्मीने पारस्परिक मर्यादाओ अने फरजो । आ अने आ जातनी संख्याबंध बाबतो जैन आगमोमां अने प्रस्तुत महाशास्त्रमां झीणवटंधी छणवामां आवी छे; एटलुं ज नहि पण ते दरेक माटे सूक्ष्मेक्षिका अने गंभीरताभर्या उत्सर्ग-अपवादरूपे विधान पण करवामां आव्युं छे अने प्रायश्चित्तोनी निर्देश पण करवामां आव्यो छे । उल्लंठमां उल्लंठ अने पापीमां पापी निर्ग्रन्थो तरफ प्रसंग आवतां संघमहत्तरोए केवी रीते काम लेवुं ? केवी शिक्षाओ करवी ? अने केवी रहेम राखवी ? वगैरे पण गंभीरभावे जणाववामां आव्युं छे । प्रस्तुत महाशास्त्रने स्थितप्रज्ञ अने पारिणामिक बुद्धिथी अवलोकन करनार अने विचारनार, जैन संघपुरुषो अने तेमनी संघबंधारणविषयक कुशलता माटे जरूर आह्लादित थशे एमां लेश पण शंका नथी ।

उपर निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघना बंधारण विषे जे काई टूंकमां जणाववामां आव्युं छे, ए बधी प्रकाशयुगनी नामशेष वीगतो छे । ए प्रकाशयुग श्रमण महावीर भगवान् बाद अमुक सैकाओ सुधी चाल्यो छे । एमां सौ पहेलां भंगाण पड्यानुं आपणने स्थविर आर्यमहागिरि अने स्थविर आर्यसुहस्तिना युगमां जाणवा मळे छे । भंगाणनुं अनुसंधान तुरत ज थई गयुं छे परंतु ते पछी धीरे धीरे सूत्रवाचना आदि कारणसर अमुक सदीओ बाद घणुं मोटुं भंगाण पडी गयुं छे । संभव छे के-घणी मुडकेली छतां आ संघसूत्र-संघ-बंधारण ओछामां ओछुं, छेवटे भगवान् श्रीदेवर्द्धिगणि क्षमाश्रमण आदि स्थविरोए आगमोने पुस्तकारूढ करवा निमित्ते वल्लभी-वलाभां संघमेलापक कर्यो त्यां सुधी काईक नभ्युं होय (?) । आ पछी तो जैनसंघनुं आखुं बंधारण छिन्नभिन्न अने अस्तव्यस्त थई गयुं छे । आपणने जाणीने आश्चर्य थशे के-आ माटे खुद कल्पभाष्यकार भगवान् श्रीसंघ-दासगणि क्षमाश्रमणे पण पोताना जमानामां, जैन संघमां लगभग अति नालायक घणा घणा संघमहत्तरो ऊभा थवा माटे फरियाद करी छे । तेओश्रीए जणाव्युं छे के—

आयरियत्तणत्तरितो, पुव्वं सीसत्तणं अकाऊणं ।

हिंडति चोप्पायरितो, निरंकुसो मत्तहत्थि व ॥ ३७३ ॥

अर्थ—पोते पहेलां शिष्य बन्या सिवाय (अर्थात् गुरुकुलवासमां रही गुरुसेवा-पूर्वक जैन आगमोनो अभ्यास अने यथार्थ चारित्रतुं पालन कर्या विना) आचार्यपद लेवाने माटे तलपापड थई रहेल साधु (आचार्य बन्या पछी) मदोन्मत्त हस्तीनी पेटे निरंकुश थईने चोक्खा मूर्ख आचार्य तरीके भटके छे ॥ ३७३ ॥

छन्नालयम्मि काऊण, कुंडियं अभिमुहंजली सुद्धितो ।

गेरू पुच्छति पसिणं, किन्नु हू सा वागरे किंचि ॥ ३७४ ॥

अर्थ—जेम कोई गैरूकपरिव्राजक त्रिदंड उपर कुंडिकाने मूकीने तेना सामे बे हाथ जोड़ी ऊभो रही पगे पडीने काई प्रश्न पूछे तो ते कुंडिका काई जवाब आपे खरी ? । जेतुं आ कुंडिकानुं आचार्यपणुं छे तेतुं ज उपरोक्त आचार्यनुं आचार्यपणुं छे ॥ ३७४ ॥

सीसा वि य तूरंती, आयरिया वि हु लहुं पसीयंति ।

तेण दरसिक्खियाणं, भरिओ लोओ पिसायाणं ॥ ३७५ ॥

अर्थ—[मानभूख्या] शिष्यो आचार्य आदि पदवीओ मेळववा माटे ऊतावळा थाय छे अने जिनागमोना मर्मोनो विचार नहि करनार आचार्यो एकदम शिष्योने मोटाईनां पूतळां बनाववा महेरबान थई जाय छे । आ कारणथी कशुं य नहीं समजनार अनघड जाचार्यपिशाचोथी आखो लोक भराई गयो छे ॥ ३७५ ॥

प्रस्तुत भाष्यगाथाओथी जणाशे के भाष्यकारना जमाना पहेलां ज जैन संघबंधा-रणनी अने निर्मन्थनिर्मन्थीओना ज्ञाननी केवी दुर्दशा थई गई हती ? । इतिहासनां पानां उथलावतां अने जैन संघनी भूतकालीन आखी परिस्थितितुं दिग्दर्शन करतां जैन निर्मन्थोनी ज्ञानविषयक दुर्दशा ए अतिसामान्य घरगध्यु वस्तु जेवी जणाय छे । चतुर्दशपूर्वधर भगवान् श्रीभद्रबाहुस्वामी अने श्रीकालिकाचार्य भगवान् समक्ष जे प्रसंगो वीती गया छे, ए आपणने दिग्मूढ बनावी दे तेवा छे । भगवान् श्रीभद्रबाहुस्वामी पासे विद्याध्ययन माटे, ते युगना श्रीसंघनी प्रेरणाथी “ थूलभद्रस्सामिपमुक्खाणि पंच मेहावीणं सताणि गताणि ” अर्थात् स्थूलभद्रस्वामी आदि पांच सो बुद्धिमान् निर्मन्थो गया हता, परंतु आवश्यक्कचूर्णिमां पूज्यश्री जिनदासगणि महत्तरे जणाव्या मुजब “ मासेण एक्केण दोहिं तिहिं ति सव्वे ओसरिता ” (मा. २, पत्र १८७) एटले के एक, बे अने त्रण महिनामां तो भावी संघपुरुष भगवान् श्रीस्थूलभद्रने बाद करतां बाकीना बधा य बुद्धिनिघानो पलायन थई गया । भगवान् श्रीभद्रबाहुस्वामीने “ जो संघरस आणं अतिकमति तरस को दंडो ? ” पूछनार जैनसंघे

उपरोक्त बुद्धिनिधानो नो जवाव लीधानो कयांय कशो य उल्लेख नथी । अने आटला मोटा वर्गने पूछवा जेटली संघनी गुंजायश कल्पवी पण मुश्केल छे । २ स्थविर आर्यकालक माटे पण कहेवामां आवे छे के तेमना शिष्यो तेमनी पासे भणता नहोता, ए माटे तेओ तेमने छोडीने पोते एकला चाली नीकळ्या हता । ३ आ उपरांत भाष्यकार भगवाने पण भाष्यमां पोताना जमानाना निर्ग्रन्थोना ज्ञान माटे भयंकर अपमानसूचक “ दरसिक्खि-याणं पिसायाणं ” शब्दथी ज आखी परिस्थितिनुं दिग्दर्शन कराव्युं छे । ४ बल्लभीमां पुस्तकारूढ थयाने मात्र छ सैका थया बाद थनार नवांगवृत्तिकार पूज्यश्री अभयदेवाचार्य महाराजने अंगसूत्रो उपर टीका करती बखते जैन आगमोनी नितान्त अने एकान्त अशुद्ध ज प्रतिओ मळी तेम ज पोताना आगमटीकाग्रंथोनुं संशोधन करवा माटे जैन आगमोनुं विशिष्ट पारम्पर्य धरावनार योग्य व्यक्ति मात्र चैत्यवासी श्रमणोमांथी भगवान् श्रीद्रोणाचार्य एक ज मळी आव्या । आ अने आवी बीजी अनेक ऐतिहासिक हकीकतो जैन निर्ग्रन्थोनी विद्यारुचि माटे फरियाद करी जाय छे । आ परिस्थिति छतां जैन निर्ग्रन्थसंघना सद्भाग्ये तेना नामने उज्ज्वल करनार अने सदीओनी मलिनता अने अंधकारने भूसी नाखनार, गमे तेटली नानी संख्यामां छतां दुनिआना कोई पण इतिहासमां न जडे तेवा समर्थ युगपुरुषो पण युग-युगांतरे प्रगट थता ज रह्या छे, जेमणे जैन निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघ माटे सदीओनी खोट पूरी करी छे । जैननिर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीसंघ सदा माटे ओपतो-दीपतो रह्यो छे, ए आ युगपुरुषो नो ज प्रताप छे । परंतु आजे पुनः ए समय आवी लाग्यो छे के परिमित-संख्यामां रहैला जैन निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीओनुं संघसूत्र अहंता-ममता, असहनशीलता अने पोकळ धर्मने नामे चालती पारस्परिक ईर्ष्याने लीघे छिन्नभिन्न, अस्तव्यस्त अने पांगलुं बनी गयुं छे । आपणे अंतरथी एवी शुभ कामना राखीए के पवित्रपावन जैन आगमोना अध्ययन आविद्वारा तेमांनी पारमार्थिक तत्त्वचिन्तना आपणा सौनां महापापोने धोई नाखो अने पुनः प्रकाश प्राप्त थाओ ।

प्रकीर्णक हकीकतो —

प्रस्तुत महाशास्त्र अमुक दृष्टिए जैन साम्प्रदायिक धर्मशास्त्र होवा छतां ए, एक एवी तात्त्विक जीवनदृष्टिने लक्ष्मीने लखाएलुं छे के--गमे ते सम्प्रदायनी व्यक्तित्वे आ महा-शास्त्रमांथी प्रेरणा जाग्या विना नहि रहे । आ उपरांत बीजी अनेक बाह्य दृष्टिए पण आ ग्रंथ उपयोगी छे । ए उपयोगिताने दर्शवन्नार एवां तेर परिशिष्टो अमे आ विभागने अंते आप्यां छे, जेनो परिचय आ पछी आपवामां आवशे । आ परिशिष्टोना अवलोकनथी विविध विद्याकळांनुं तलस्पर्शी अध्ययन करनारे समजी ज लेवुं जोईए के प्रस्तुत ग्रंथमां ज

નહિ, દરેક જૈન આગમમાં અથવા સમગ્ર જૈન વાઙ્મયમાં આપણી પ્રાચીન સંસ્કૃતિને લગતી વિપુલ સામગ્રી ભરી પડી છે. અમે અમારાં તેર પરિશિષ્ટોમાં જે વિસ્તૃત નોંધો અને ઉતારા આપ્યા છે તે કરતાં પણ અનેકગુણી સામગ્રી જૈન વાઙ્મયમાં ભરી પડી છે, જેનો જ્યાં પ્રસ્તુત ગ્રંથના દરેકે દરેક વિભાગમાં આપેલી વિષયાનુક્રમણિકા જોવાથી આવી જશે.

પરિશિષ્ટોનો પરિચય

પ્રસ્તુત ગ્રંથને અંતે ગ્રંથના નવનીતરૂપ તેર પરિશિષ્ટો આપ્યાં છે, જેનો પરિચય આ નીચે આપવામાં આવે છે—

૧ પ્રથમ પરિશિષ્ટમાં મુદ્રિત કલ્પશાસ્ત્રના છ વિભાગો પૈકી કયા વિભાગમાં ક્યાંથી ક્યાં સુધીનાં પાનાં છે, કયો અર્થાધિકાર ઉદ્દેશ આદિ છે અને ભાષ્ય કઈ ગાથાથી ક્યાં સુધીની ગાથાઓ છે, એ આપવામાં આવેલ છે, જેથી વિદ્વાન્ મુનિવર્ગ આદિને પ્રસ્તુત શાસ્ત્રના અધ્યયન, સ્થાનઅન્વેષણ આદિમાં સુગમતા અને અનુકૂળતા રહે.

૨ બીજા પરિશિષ્ટમાં કલ્પ (પ્રા. કલ્પો) મૂળશાસ્ત્રનાં સૂત્રો પૈકી જે સૂત્રોને નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી કે ટીકામાં જે જે નામથી ઓળખાવ્યાં છે તેની અને તેનાં સ્થલોની નોંધ આપવામાં આવી છે.

૩ ત્રીજા પરિશિષ્ટમાં આજ્ઞા ય મૂળ કલ્પશાસ્ત્રનાં વધાં ય સૂત્રોનાં નામોની,—જેનાં નામો નિર્યુક્તિ-ભાષ્યકારાદિ આપ્યાં નથી તે સુદ્ધાંની—યોગ્યતા વિચારીને ક્રમવાર સલંગ નોંધ આપવામાં આવી છે. તેમ જ સાથે સાથે જે જે સૂત્રોનાં નામોમાં અમે ફેરફાર આદિ કરેલ છે તેનાં કારણો વગેરે પણ આપવામાં આવ્યાં છે.

૪ ચોથા પરિશિષ્ટમાં કલ્પમહાશાસ્ત્રની નિર્યુક્તિગાથાઓ અને ભાષ્યગાથાઓ એકાકાર થઈ જવા છતાં ટીકાકાર આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિએ તે ગાથાઓને જુદી પાઢવા માટે જે પ્રયત્ન કર્યો છે તેમાં જુદાં જુદાં પ્રત્યન્તરો અને ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી જોતાં પરસ્પરમાં કેવી સંવાદિતા અને વિસંવાદિતા છે તેની વિભાગશઃ નોંધ આપી છે.

૫ પાંચમા પરિશિષ્ટમાં કલ્પભાષ્યની ગાથાઓનો અકારાદિક્રમ આપ્યો છે.

૬ છઠ્ઠા પરિશિષ્ટમાં કલ્પટીકાકાર આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ અને શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિએ ટીકામાં સ્થાને-સ્થાને જે અનેકાનેક શાસ્ત્રીય ઉદ્ધરણો આપ્યાં છે તેનો અકારાદિક્રમ, તે તે ગ્રંથોના યથાપ્રાપ્ત સ્થાનાદિનિર્દેશપૂર્વક આપવામાં આવ્યો છે.

૭ સાતમા પરિશિષ્ટમાં ભાષ્યમાં તથા ટીકામાં આવતા લૌકિક ન્યાયોની નોંધ આપવામાં આવી છે. એ નોંધ, નિર્ણયસાગર પ્રેસ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ “લૌકિકન્યાયા-

ञ्जलि ” जेवा संग्रहकारोने उपयोगी थाय, ए दृष्टिए आपवामां आवी छे । केटलीक वार आवा प्राचीन ग्रंथोमां प्रसंगोपात जे लौकिक न्यायो नो उल्लेख करवामां आव्यो होय छे ते उपरथी ते ते लौकिक न्यायो केटला प्राचीन छे तेनो इतिहास मळी जाय छे । तेम ज तेवा न्यायोनुं विवेचन पण आवा ग्रंथोमांथी प्राप्त थई जाय छे ।

८ आठमा परिशिष्टमां वृत्तिकारोए वृत्तिमां दर्शावैला सूत्र तथा भाष्यविषयक पाठ-भेदोनां स्थळोनी नोंध आपवामां आवी छे ।

९-१० नवमा दशमा परिशिष्टोमां वृत्तिकारोए वृत्तिमां उल्लिखित ग्रन्थ अने ग्रन्थकारोनां नामोनी यादी आपवामां आवी छे ।

११ अगीआरमा परिशिष्टमां कल्पभाष्य, वृत्ति, टिप्पणी आदिमां आवतां विशेष-नामो नो अकारादिक्रमथी कोश आपवामां आव्यो छे ।

१२ बारमा परिशिष्टमां कल्पशास्त्रमां आवतां अगीचारमा परिशिष्टमां आपेलां विशेषनामोनी विभागवार नोंध आपवामां आवी छे ।

१३ तेरमा परिशिष्टमां आखा कल्पमहाशास्त्रमां आवता, पुरातत्त्वविदोने उपयोगी अनेकविध उल्लेखोनी विस्तृत नोंध आपवामां आवी छे । आ परिशिष्ट अतिउपयोगी होई एनी विस्तृत विषयानुक्रमणिका, ग्रन्थना प्रारंभमां आपेला विषयानुक्रममां आपवामां आवी छे । आ परिशिष्टने जोवाथी पुरातत्त्वविदोना ध्यानमां ए वस्तु आवी जशे के जैन आगमोना विस्तृत भाष्य, चूर्णी, विशेषचूर्णी, टीका बगोरेमां तेमने उपयोगी थाय तेवी ऐतिहासिक, भौगोलिक, सामाजिक, सांप्रदायिक तेम ज विविध विषयने लगती केवी अने केटली विपुल सामग्री भरी पडी छे । अने कथासाहित्य भाषासाहित्य आदिने लगती पण घणी सामग्री छे । प्रस्तुत परिशिष्टमां में तो मात्र मारी दृष्टिए ज अमुक उल्लेखोनी तारवणी आपी छे । परंतु हुं पुरातत्त्वविदोने खात्री आपुं छुं के आ महाशास्त्ररत्नाकरमां आ करतांय विपुल सामग्री भरी पडी छे ।

अंतमां गीतार्थ जैन मुनिवरो अने विद्वानोनी सेवामां प्रार्थना छे के—अमे गुरु-शिष्ये प्रस्तुत महाशास्त्रने सर्वांग पूर्ण बनाववा काळजीभर्यो प्रयत्न कर्यो छे ते छतां अमारी समझनी खामीने लीवे जे जे स्वलनाओ थई होय तेनी क्षमा करे, सुधारे अने अमने सूचना पण आपे । अमे ते ते महानुभावोना सदा माटे ऋणी रहीशुं ।

संवत् २००८ कार्तिक शुदि १३ } ले० गुरुदेव श्रीचतुरविजयजीमहाराजचरणसेवक
बीकानेर (राजस्थान) } मुनि पुण्यविजय

५४	२	-कारणं वेरिओ	-कारणवेरिओ
५४	४	एरिसं ।	एरिसं० ।
५४	२६	कोवे	कोवो
६०	१२	वन्ही	वण्ही
६३	२३	दरिसियं ।	दरिसियं ति
६३	३०	जोग नि०	जोग नि°
६४	८	उ दुगाई	दु--तिगाई
१००	२२	पीठकस्यो-	पीठस्यो-
१०३	२९	भागस्य	भाग्यस्य
१०६	१५	कोमुइया संगामि[य]या	कोमुइया [तह] संगामिया
१०७	१	मुह	मुहं
१०९	७	॥ ३६२ ॥	॥
१०९	९	॥ ३६३ ॥	॥ ३६२ ॥ ३६३ ॥
१०९	२१	छड्ढंता	छड्ढंती
११०	२६	एँवमुक्ते स मौनमध्यतिष्ठत् ।	०
११०	२९	क्रीकाकः । ततो	क्रीकाकः । एवमुक्ते स मौनम- ध्यतिष्ठत् । ततो
११०	३४	४ कोष्ठकान्त० इत्यादि टिप्पणी	०
१२६	४	दोसाओ	दोसा उ
१२६	२६	दोसाओ	दोसा उ
१५५	२८	च;	च; तत्र
१५७	३०	“ भावापरिणते दोण्हं	भावापरिणते “ दोण्हं
१६०	२४	छड्ढणिका उड्ढाहो	छड्ढणि काउड्ढाहो
१७२	२	उपस्थापना	उपस्थाना
१७२	८	उपस्थापनायां	उपस्थानायां
१७६	२	मध्यमस्य	मध्यमस्य
१८७	१४	-नेर्षालु-	-नेर्ष्यालु-
१९६	२५	अपगासे	अ पगासे
२०६	१०	संस्तारकं	संस्तारके
२१७	२७	पडिमिलंति	पडिमिलिति
२२६	१७	-मनर्थकं	मनर्थकत्वं

२३७	१३	-मेधाविभ्यां	-मेधाभ्यां
२४७	९	गेरुकः-	अत्र च गेरुकः-
२४९	९	अत्राचार्यै-	अत्र चाचार्यै-
२५१	१९	एरिसाई	एरिसाई

द्वितीयो विभागः

२९४	१५	चेदं	चेदं च
३००	२७	-कल्प-	-कल्प-
३००	३१	' विविधम् '	' विविधं '
३०२	१५	प्रवर्त्तते	वर्त्तते
३१४	२४	-दत्ता,	-दत्ताः,
३१७	१८	-द्भुतेन	-द्भुतेन
३१९	१२	भाणियं	भणियं
३१९	२३	मत्तुम् '	मर्त्तुम् '
३२५	३०	पुनर्यावत्	पुनर्विभाषागाथाभिर्यावत्
३३३	१६	पुरतो	पुरतो
३३६	१७	संस्तरति	संस्तरन्ति
३३९	१३	-कर्म-कर्मोद्दे-	-कर्मिकर्मोद्दे-
३३९	१५	सर्वेऽप्यौघोद्दे-	सर्वेऽप्यौघोद्दे-
३५१	५	यथा नन्द-	यथाऽऽनन्द-
३५५	८	ति	तु
३७७	३२	तदा स्वाद-	तदास्वाद-
३७८	३	सञ्जायते	सञ्जायेत
३८२	३३	वीजा-	विजा--
३८५	१०	प्रीणितायाः	-प्रीणितायाः
३८५	१२	इत्युच्यते	उच्यते
३९१	२०	-च्छेत् ।	-च्छेत् ।
३९१	३१	२ अतो	२ ° त् । अतो
३९१	२१	-अतः	-अतः
३९२	३१	पर्यं	पर्यं
३९५	२	प्रतीच्छकान्	प्रतीच्छकान्
४०३	१०	-नाथ विशे-	-नाथ यद् विशे-

४०४	१	पृच्छकाय	प्रच्छकाय
४१३	२३	अ दोसु	गह दोसु
४१९	१८	गोणाई	गोणाइ
४२६	१५	—मानत्वात् । नवर-	-मानत्वात् । [उक्कृष्टपदेऽपि सहस्रपृथक्त्वमेव,] नवर-
४२८	१४	-सुषमा	—सुषमा
४३४	३३	मदं भा०	'मदं भा०
४३४	३३	मदं कां०	'मदं कां०
४४७	१७	'नीहरणं'	'नीहरणं'
४५३	१६	छप्पईअ-	छप्पइअ-
४५८	२२	व (वि)	वि
४६५	२९	महिषः	महिषः सः
४६७	८	वैयावृत्त्य-	वैयावृत्य-
४७२	१४	तीवां	तीत्रां
४७२	२३	(?)	(यथा वा)
४७४	७	दवाई	दवाइ
४७४	२९-३०	अयं च प्रक्षिप्तप्राय एव, अनन्त- रगाथाटीकायामेतदर्थनिरूपणात् ॥	॥
४७८	४	पातमसंलो-	पातसंलो-
४९१	१७	नन्द्यां	नद्यां
४९५	१०	कुसुमा वि य	पसवा वि य
५०२	३	—भाष्यमाणः	—भाषमाणः
५०६	७	होति	होति
५१०	९	जीविक्षप-	—जीवितक्षप-
५१५	२५	समधि कतरः	समधिकतरः
५२१	२८	इत्यपि	इति
५२४	२६	कारितानि अभूत-	कारितानि तानि अन्तर्भू-
५३४	२८	कथं	कथं वा
५५१	२३	मूर्खो यो	मूर्खीयो
५५१	३२	३ मूर्खीयो नाम भा० कां० चूर्णौ च ॥	३ मूर्खो यो नाम भा० कां० चूर्णौ च विना ॥

५५२	८	प्रतिचार-	प्रतिचर-
५५७	१४-१५	[विशेषचूर्णि]	विशेषचूर्णि-
५६०	११	' प्रियधर्मिणः '	' प्रियधर्मणः '
५६६	१६	जुत्तं	जुत्तं"ति
५८३	८	-बन्ध इ-	-बद्ध इ-
५८३	३०	-पङ्क्तिनि-	-पक्तिनि-
५८८	८	संस्तरति	संस्तरन्ति
५९१	१०	यन्निद-	यद् 'आहरणं' निद-
५९५		-नीकाद्युपस-	-नीकाद्युपस-
५९६		उच्यन्ते	उच्यते

तृतीयो विभागः

६१८	२१	कृषीबलानां	कृषीबलानां
६१९	२०	'आदीपित'	'आदीपित'
६१९	२९	-स्मिन् याऽपि	-स्मिन् एवंविधेऽर्थे याऽपि
६२२	५	-र्मलीमसशरीरस्य समागमनं (समागमः-)	-र्मलमलीमसशरीरस्य समागमः-
६४३	२४	गृहेषु विश्रान्ते	गृहेषु प्रतिश्रान्ते विश्रान्ते
६४५	१४	वृन्देन	वृन्दशब्देन
६६५	३	॥ २३४४ ॥	॥ २३४४ ॥ किञ्च—
६६७	२८	निवार-	वार-
७११	२४-२५	चूर्णो पुनर्नयं "रणो य इत्थि- याए०" इति गाथाऽत्राग्रे वा व्याख्याता दृश्यते ॥	चूर्णो पुनः "रणो य इत्थि- याए०" इत्यादि २५१३- १४-१५ गाथात्रिकं "तेरिच्छं पि य०" २५३४ गाथायाः प्राग्व्याख्यातं दृश्यते ॥
८०७	२६	मतवाल-	मतवाल-
८०७	२६	[गिरिकं(ज)ज	[गिरिजन्न
८८७	१०	भंजई	भंजइ
९०६	२२	२४	२९
९०६	२८	२४	२९
९१३	२१	मास पुरिवद्धा	मासपुरि वद्धा

चतुर्थो विभागः

९८६	२५	अण्णायं च	अण्णाउंछ
१०६९	२०	तु,	तू,
१०७३	२९	-मादिसू ।	मादिसु ।
१०९४	१५	-हडिए,	-हडीए,
११७६	१७	३३४७	४३४७
११९३	१०	एतिं	एंतिं
११९८	२९	सुप्रतीत्वात्	सुप्रतीतत्वात्
१२०७	१९	-नमति,	नमति १,
१२१६	२०	-च्छेदं,	-च्छेदो,
१२४९	४	च	व
१२६२	३१	अपू वं	अपूर्वं
१२७१	८	४२७४	४७२४
१२९१	१३	थंडिल्ल	थंडिल्ल-
१२९१	१७	-स्थण्डिल	-स्थण्डिल-

पञ्चमो विभागः

१३१३	२९	पड्डावरादि	पड्डवरादी
१३२५	६	लहुग मासो	लहुगमासो
१३७४	८	तच्चन्नियस्स	तच्चन्नियस्स
१४५६	१८	उद्दिसावित्तए । नो से	उद्दिसावित्तए । ते य से वित- रंति एवं से कप्पति जाव उद्दि- सावित्तए । ते य से णो वित- रंति एवं से णो कप्पति जाव उद्दिसावित्तए । नो से
१५३६	१४	थूभाईता	थूभाइता
१५९१	१९	सयसहस्सं	सयसाहस्सं

षष्ठो विभागः

१६३१	२२	भगिणि	भगिणी
१६३४	३३	वाआङ्गा-	वा आङ्गा-

१६५३	२८	॥ ६२२५ ॥ ^२	॥ ६२२५ ॥ अन्यच्च
१६५३	३१	—पण्ण ^०	०
१६६१	१८	तदनन्ता	तदनन्तरं
१६६१	१९	महतरं	महता
१६६७	१२	ऐर्या-	ऐर्या-
१६७५	१९	प्रतिप्रक्ष-	प्रतिप्रक्ष-
१७०४	२८	उ विंति	उविंति
१७१०	१७	प्राप्तुयां	प्राप्तुयां (?)
१७११	१४	-सारैः	-सारैः

षष्ठविभागपरिशिष्टानि

७	३५	२५	२२
२५	३६	१००० बहिया	९९९-१००० बहिया
३६	१७	अवधारिया	अवधीरिया
१२०	१-१०	[ ]	[याज्ञवल्क्यस्मृतौ १ । ३ । विष्णुपुराणे ३ । ६ ।]
१२०	१-१२	२--१--४९	५-१-४९
१२०	२-१४	[ ]	[अनुयोगद्वारसूत्रे]
१२१	२-३५	[भिषग्वरशास्त्रे]	[भिषग्वरशास्त्रे-माधवनिदाने]
१२२	१-२४	[ ]	[भरतनाट्यशास्त्रे अ० १७ श्लो० ६]
१२३	२-३३	[ ]	०
१२४	२-३९	[ ]	[कल्पवृहद्भाष्ये]
१९५	४	१	६

॥ अर्हम् ॥

बृहत्कल्पसूत्र षष्ठ विभागनो विषयानुक्रम ।

षष्ठ उद्देश ।

गाथा	विषय	पत्र
६०६०-६१२८	वचनप्रकृत सूत्र १	१६०१-१९
	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओने अलीकवचन, हीलि- तवचन, खिसितवचन, परुषवचन, अगा- रस्थितवचन अने व्यवशमितोदीरणवचन ए छ प्रकारनां अवचनो-दुर्वचनो बोलवां कल्पे नहि	
६०६०-६२	वचनप्रकृतनो पूर्वसूत्र साथे सम्बन्ध	१६०१-२
	वचनसूत्रनी व्याख्या	१६०२
६०६३-६१२८	वचनसूत्रनी विस्तृत व्याख्या	१६०२-१९
६०६३	छ प्रकारनां अवक्तव्य वचनो	१६०२
६०६४-६७	अलीकवचननुं स्वरूप	१६०३-९
६०६४	अलीकवचनना व्याख्यानविषयक द्वारगाथा	१६०२
६०६५	अलीकवचनना वक्ता अने वचनीय- अलीकवचनना विषयरूप आचार्य आदि अने तेमने लक्ष्मीने प्रायश्चित्तो	१६०३
६०६६-८७	अलीकवचननां १ प्रचला २ आर्द्र ३ मरुक ४ प्रत्याख्यान ५ गमन ६ पर्याख ७ समुद्देश ८ संखडी आदि सत्तर खान्ने, ए खान्नेनुं स्वरूप अने तेने लगातां प्रायश्चित्तो	१६०३-९
६०८६-८९	हीलित, खिसित आदि अवचनने लभवां प्रायश्चित्तो	१६०६
६०९०	हीलितवचननुं स्वरूप	१६०९
६०९१-९८	खिसितवचननुं स्वरूप अने तद्विषयक व्यायोपश्रुतग्रन्थक साधुनुं दृष्टान्त	१६१०-११
६०९९-६११४	परुषवचननुं स्वरूप	१६११-१६
६०९९-६१०१	लौकिकपरुषवचननुं स्वरूप अने ते अने व्याध अने वैदिकपुत्रीओनुं दृष्टान्त	१६११-१३

गाथा	विषय	पत्र
६१०२-४	लोकोत्तरपरुषवचननुं स्वरूप, तेना आलप्त, व्याहृत आदि पांच स्थानको अने ते विषे चण्डेरुद्राचार्यनुं दृष्टान्त	१६१२
६१०५-११	लोकोत्तरपरुषवचनना तुष्णीक, हुङ्कार आदि पांच प्रकार, तेने लगतां प्रायश्चित्तो अने ते प्रायश्चित्तोनी अलीकभाषी अने अलीकभाषणीय आचार्य, उपाध्याय, भिक्षु, स्थविर अने क्षुल्लक ए पांच निर्ग्रन्थपुरुषो तेमज प्रवर्तिनी, अभिषेका, भिक्षुणी, स्थविरा अने क्षुल्लिका ए पांच निर्ग्रन्थीओने आश्री चारणिका	१६१३-१५
६११२-२०	निष्ठुर-कर्कश, अगारस्थित अने व्यव-शमितोदीरणवचननुं स्वरूप अने तद्विषयक प्रायश्चित्तो	१६१६-१७
६१२१-२८	छ प्रकारनां अवक्तव्य वचनने लगतो अपवाद यतनाओ	१६१८-१९

६१२९-६२	प्रस्तारप्रकृत सूत्र २	१६१९-२७
	साध्वाचारविषयक छ प्रस्तारोतुं-प्रायश्चित्त-रचनाना प्रकारोतुं निरूपण	
६१२९	प्रस्तारप्रकृतनो पूर्वसूत्र साथे संबध	१६२०
	प्रस्तारसूत्रनी व्याख्या	१६२०
६१३०-३२	प्रस्तारसूत्रगत 'प्रस्तार' अने 'सम्मं अपडि-पूरेमाणे' पदनी व्याख्या	१६२०-२१
६१३३	छ प्रस्तारपदो	१६२१
६१३४-४१	प्राणवधवादविषयक प्रायश्चित्तप्रस्तारो अने तद्विषयक दर्दुर, शुनकादि दृष्टान्तो	१६२१-२३
६१४२-४८	मृषावाद अने अदत्तादानवादविषयक प्रायश्चित्तप्रस्तार अने ते विषे अनुक्रमे संखडि अने मोदकनां दृष्टान्तो	१६२३-२४
६१४९-५२	अविरतिवादविषयक प्रायश्चित्तप्रस्तार	१६२४-२५

गाथा	विषय	पत्र
६१५३-५६	अपुरुषवादविषयक प्रायश्चित्तप्रस्तार	१६२५-२६
६१५७-६१	दासवादविषयक प्रायश्चित्तप्रस्तार	१६२६
६१६२	प्रस्तारविषयक अपवादो	१६२७

६१६३-८१	कण्टकाद्युद्धरणप्रकृत सूत्र ३-६	१६२७-३३
	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयक कण्टकाद्युद्धरण आश्री सूत्रचतुष्टय	
६१६३-६५	कण्टकाद्युद्धरणसूत्रनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	१६२७-२८
६१६६-८१	कण्टकाद्युद्धरणसूत्रचतुष्कनी व्याख्या निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थी आश्री कण्टकाद्युद्धरणविष- यक उत्सर्गमार्ग, तेना विपर्यासथी उद्भवता दोषो, ते दोषोनुं स्वरूप, प्रायश्चित्तो, अपवाद अने यतनाओ	१६२८-३३

६१८२-९३	दुर्गप्रकृत सूत्र ७-९	१६३३-३६
	निर्ग्रन्थीविषयक दुर्गसूत्र पंकसूत्र अने नौसूत्र	
६१८२	दुर्गादिसूत्रनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	१६३३
	दुर्गादिसूत्रोनी व्याख्या	१६३३
६१८३-९३	दुर्गादिसूत्रोनी विस्तृत व्याख्या, तद्विषयक प्रायश्चित्त अने यतना	१६३४-३६

६१९४-६३१०	क्षिप्तचित्तादिप्रकृत सूत्र १०-१८	१६३६-६५
६१९४-६२४०	१० क्षिप्तचित्तासूत्र	१६३६-४६
६१९४	क्षिप्तचित्तासूत्रनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	१६३६
	क्षिप्तचित्तासूत्रनी व्याख्या	१६३७
६१९५-६२४०	क्षिप्तचित्तासूत्रनी विस्तृत व्याख्या	१६३७-४६
६१९५	क्षिप्तचित्त थवानां कारणो	१६३७
६१९६	लौकिकक्षिप्तचित्त अने तेने लगतां सोमि- लब्राह्मण आदिनां दृष्टान्तो	१६३७

ગાથા	વિષય	પત્ર
૬૧૯૭-૧૯	લોકોત્તરિકક્ષિપ્તચિત્તા અને તે વિષે રાજક્ષુ- લ્હિકાનું દૃષ્ટાન્ત	૧૬૩૭
૬૨૦૦-૧	વિવિધ કારણોને લઈ ક્ષિપ્તચિત્ત થયેલ નિર્મ્મથીને સમજાવવાના પ્રકારો-યુક્તિઓ	૧૬૩૮-૪૦
૬૨૧૦-૪૦	ક્ષિપ્તચિત્તા નિર્મ્મથીની સારસંભાળનો વિધિ, તેમ નહિ કરનારને પ્રાયશ્ચિત્તો, દોષો અને તે અંગેની યતનાઓ	૧૬૪૦-૪૬
૬૨૪૧-૬૬	૧૧ દીપ્તચિત્તાસૂત્ર	૧૬૪૭-૬૦
૬૨૪૧-૫૫	દીપ્તચિત્તાસૂત્રની વિસ્તૃત વ્યાખ્યા	૧૬૪૭-૫૦
૬૨૪૧-૪૨	દીપ્તચિત્ત થવાનાં કારણો	૧૬૪૭
૬૨૪૩-૪૯	લૌકિકદીપ્તચિત્ત અને તે વિષે રાજા શાલિવાહનનું દૃષ્ટાન્ત	૧૬૪૭-૪૯
૬૨૫૦-૫૫	લોકોત્તરિક દીપ્તચિત્તા અને તે અંગેની યતનાઓ	૧૬૪૯-૫૦
૬૨૫૬-૬૨	૧૨ યક્ષાવિષ્ટાસૂત્ર	૧૬૫૧-૬૨
૬૨૫૬-૫૭	યક્ષાવિષ્ટાસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ	૧૬૫૧
૬૨૫૮-૬૨	યક્ષાવિષ્ટ થવાનાં કારણો, તે વિષે ૧ સપત્ની ૨ મૃતક અને ૩ સજ્જિલકનાં દૃષ્ટાન્તો અને તે અંગેની યતનાઓ	૧૬૫૧-૫૨
૬૨૬૩-૬૭	૧૩ ઉન્માદપ્રાપ્તાસૂત્ર	૧૬૫૩-૬૪
૬૨૬૩-૬૭	ઉન્માદના પ્રકારો, તેનું સ્વરૂપ અને તે અંગેની યતનાઓ	૧૬૫૩-૫૪
૬૨૬૮-૭૬	૧૪ ઉપસર્ગપ્રાપ્તાસૂત્ર	૧૬૫૪-૬૬
૬૨૬૮	ઉપસર્ગપ્રાપ્તાસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ	૧૬૫૪
૬૨૬૯-૭૬	દિવ્ય, માનુષિક અને આમિયોગ્ય ઇ ત્રણ પ્રકારના ઉપસર્ગનું સ્વરૂપ અને ઉપસર્ગપ્રા- પ્તાની રક્ષા ન કરવાને લગતાં પ્રાયશ્ચિત્તો	૧૬૫૪-૫૬
૬૨૭૬-૭૮	૧૫ સાધિકરણાસૂત્ર	૧૬૬૬-૬૭
	સાધિકરણાસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ અને અધિકરણ-ક્રેવાનું ઉપસમન આદિ.	

गाथा	विषय	पत्र
६२७९-८०	१६ सप्रायश्चित्तासूत्र सप्रायश्चित्तासूत्रनो पूर्वसूत्र साथे संबंध अने तेने लगती यतना	१६५७
६२८१-८४ ६२८१	१७ भक्तपानप्रत्याख्यातासूत्र भक्तपानप्रत्याख्यातासूत्रनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	१६५७-५८ १६५८
६२८२-८४	भक्तपानप्रत्याख्यातासूत्रनी व्याख्या	१६५८
६२८५-६३१० ६२८५	१८ अर्थजातासूत्र अर्थजातासूत्रनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	१६५८-६५ १६५९
६२८६-६३१०	अर्थजातासूत्रनी विस्तृत व्याख्या अर्थजाताने छोडाववाना उपायो, यतना वगैरे	१६५९-६५
<hr/> <hr/>		
६३११-४८	परिमन्थप्रकृत सूत्र १९	१६६६-७६
६३११-१३	साध्वाचारना छ परिमन्थो-व्याघातो परिमन्थप्रकृतनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	१६६६
६३१४-४८	परिमन्थसूत्रनी व्याख्या	१६६७
६३१४-१६	परिमन्थसूत्रनी विस्तृत व्याख्या	१६६७-७६
६३१७-२०	परिमन्थपदना निक्षेपो कौक्कुचिक, मौखरिक, चक्षुर्लोल अने त्रिंति- णिक पदनी व्याख्या, भेद, प्रायश्चित्त अने दोषो	१६६७-६८ १६६८-६९
६३२१-२२	स्थानकौक्कुचिकनुं स्वरूप अने तेने लगता दोषो	१६६९
६३२३	शरीरकौक्कुचिकनुं स्वरूप	१६६९
६३२४-२६	भाषाकौक्कुचिकनुं स्वरूप, तेने लगता दोषो अने ते अंगे श्रेष्ठी, मृत अने सुप्तनां दृष्टान्तो	१६७०
६३२७-२८	मौखरिकनुं स्वरूप, दोषो अने तेने लगतुं लेखहारकनुं दृष्टान्त	१६७१
६३२९-३१	चक्षुर्लोलनुं स्वरूप, दोष आदि	१६७१
६३३२-३४	त्रिंतिणिकनुं स्वरूप	१६७२
६३३५-४८	साध्वाचारना छ परिमन्थने लगता अपवाद आदि	१६७२-७६

गाथा	विषय	पत्र
६३४९-६४९०	कल्पस्थितिप्रकृत सूत्र २०	१६७६-१७०७
६३४९	साधुओना छ कल्पो कल्पस्थितिप्रकृतनो पूर्वसूत्र साथे संबंध	१६७६
६३५०-६४९०	कल्पस्थितिसूत्रनी व्याख्या	१६७७
६३५०-५६	कल्पस्थितिसूत्रनी विस्तृत व्याख्या	१६७७-१७०७
६३५७	'कल्प' अने 'स्थिति' पदनी व्याख्या	१६७७-७८
६३५८-६२	षड्विध कल्पस्थिति	१६७८
६३६३-६४४६	१ सामायिककल्पस्थितिनुं निरूपण	१६७८-७९
६३६३-६४	२ छेदोपस्थापनीयकल्पस्थितिनुं निरूपण	१६८०-९७
६३६५-७४	छेदोपस्थापनीयसंयतनी कल्पस्थितिनां दश स्थित स्थानो	१६८०
६३७५-७७	१ आचेलक्यकल्पद्वार	१६८०-८२
६३७८-८०	अचेलकनुं स्वरूप, तीर्थकरोने आश्री अचे- लक-सचेलकपणानो विभाग, वस्त्रोनुं स्वरूप, वस्त्र धारण करवाना विधिविपर्या- सने लगतां प्रायश्चित्तो	
६३८१-९७	२ औद्देशिककल्पद्वार	१६८२-८३
६३८१	३ शय्यातरपिण्डकल्पद्वार	१६८३-८४
६३८२-८३	४ राजपिण्डकल्पद्वार	१६८४-८७
६३८४	राजपिण्डकल्पविषयक द्वारागाथा	१६८४
६३८५-९५	राजानुं स्वरूप	१६८४
६३९६-९७	आठ प्रकारनो राजपिण्ड	१६८४
६४०२-७	राजपिण्ड लेवाने लगता दोषो	१६८५-८६
६४०८-२४	राजपिण्ड ग्रहण करवाने लगतो अपवाद अने यतना	१६८७
	५ कृतिकर्मकल्पद्वार	१६८७
	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थी आश्री वन्दनव्यवहार- विषयक कल्प	
	६ व्रतकल्पद्वार	१६८८-८९
	चोवीस तीर्थकरोना निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीने आश्री पंचव्रतात्मक अने चतुर्व्रतात्मक धर्मनी व्यवस्था अने तेनां कारणो	
	७ ज्येष्ठकल्पद्वार	१६८९-९२

गाथा	विषय	पत्र
	चोवीस तीर्थकरना निर्भ्रन्थ-निर्भ्रन्थीने आश्री कृतिकर्मविषयक ज्येष्ठ-लघुत्व व्यवहार, छेदोपस्थापनचारित्रारोपणने लगता त्रण आदेशो अने ए त्रणे आदेशोनुं वर्णन	
६४२५-३०	८ प्रतिक्रमणकल्पद्वार	१६९२-९३
६४३१	९ मासकल्पकल्पद्वार	१६९४
६४३२-३६	१० पर्युषणाकल्पद्वार	१६९४-९५
६४३७-४१	दशविध कल्पविषे प्रमाद करनारने लागता दोषो	१६९५-९६
६४४२-४६	स्थापनाकल्प अने तेना अकल्पस्थापनाकल्प अने शैक्षस्थापनाकल्प ए वे भेदोनुं व्याख्यान	१६९६-९७
६४४७-८१	३ निर्विंशमान अने ४ निर्विष्टकाधिक कल्पस्थितिनुं निरूपण	१६९७-१७०४
	परिहारविशुद्धिककल्पनुं निरूपण	
६४८२-८४	५ जिनकल्पस्थितिनुं निरूपण	१७०४-५
६४८५-८६	६ स्थविरकल्पस्थितिनुं निरूपण	१७०५
६४८७-८८	कल्पाध्ययनोक्त विधिना विपर्यासथी अने तेना पालनथी थता हानि अने लाभ	१७०५-६
६४८९-९०	कल्पाध्ययनशास्त्रना अधिकारी अने अनधि- कारीनुं निरूपण	१७०६
	ज्ञाननय अने क्रियानयनुं निरूपण अने कल्पशास्त्रनी समाप्ति	१७०७-९
	कल्पवृत्तिना अनुसंधानकार अने पूर्ण करनार आचार्य श्रीक्षेमकीर्त्तिसूरिवरनी प्रशस्ति	१७१०-१२

परिशिष्टानि

१-१९८

१ प्रथमं परिशिष्टम्

३

मुद्रितस्य निर्युक्ति-भाष्य-वृत्त्युपेतस्य बृह-
त्कल्पसूत्रस्य विभागाः

२ द्वितीयं परिशिष्टम्

४-८

बृहत्कल्पसूत्रस्य निर्युक्ति-भाष्य-चूर्णि-विशेष-
चूर्णि-वृत्तिकृद्भिर्निर्दिष्टानां प्रकृतनाम्नां सूत्र-
नाम्नां चानुक्रमणिका

३ तृतीयं परिशिष्टम्

९-१९

समग्रस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य प्रकृतनाम्नां सूत्र-

नाम्नां तद्विषयस्य चानुक्रमणिका

४ चतुर्थं परिशिष्टम्

२०-२९

बृहत्कल्पसूत्रचूर्णि-विशेषचूर्णि-वृत्तिकृद्भिर्वि-
भागशो निर्दिष्टानां निर्युक्तिगाथा-सङ्ग्रहगाथा-
पुरातनगाथादीनामनुक्रमणिका

५ पञ्चमं परिशिष्टम्

३०-११९

बृहत्कल्पसूत्रस्य निर्युक्ति-भाष्यगाथानाम-
कारादिवर्णक्रमेणानुक्रमणिका

६ षष्ठं परिशिष्टम्

१२०-१३२

बृहत्कल्पसूत्रवृत्त्यन्तः वृत्तिकृद्भ्यामुद्धृतानां
गाथादिप्रमाणानामनुक्रमणिका

७ सप्तमं परिशिष्टम्

१३३

बृहत्कल्पसूत्रभाष्य-वृत्त्यन्तर्गता लौकिकन्यायाः

८ अष्टमं परिशिष्टम्

१३३

बृहत्कल्पसूत्रस्य वृत्तौ वृत्तिकृद्भ्यां निर्दिष्टानि
सूत्र-भाष्यगाथापाठान्तरावेदकानि स्थलानि

९ नवमं परिशिष्टम्

१३४

बृहत्कल्पसूत्रवृत्त्यन्तर्गतानां ग्रन्थकृतां नामानि

१० दशमं परिशिष्टम्

१३५-१३७

बृहत्कल्पसूत्रभाष्य-वृत्त्यन्तः प्रमाणत्वेन
निर्दिष्टानां ग्रन्थानां नामानि

११ एकादशं परिशिष्टम्

१३८-१४८

बृहत्कल्पसूत्र-निर्युक्ति-भाष्य-वृत्ति-दिप्पण्या-
द्यन्तर्गतानां विशेषनाम्नामनुक्रमणिका

१२ द्वादशं परिशिष्टम्

१४९-१५४

बृहत्कल्पसूत्र-तन्निर्युक्ति-भाष्य-वृत्त्याद्यन्त-
र्गतानां विशेषनाम्नां विभागशोऽनुक्रमणिका

१३ त्रयोदशं परिशिष्टम्

१५५-१९८

बृहत्कल्पसूत्र-तन्निर्युक्ति-भाष्य-टीकादिगताः
पुरातत्त्वविदासुपयोगिनो विभागशो विविधा

उल्लेखाः

त्रयोदशपरिशिष्टस्य विषयानुक्रमः

[१ वृत्तिकृतोर्मङ्गलादि]

- (१) श्रीमलयगिरिसूरिकृतं मङ्गलमुपोद्घातग्रन्थश्च
- (२) श्रीक्षेमकीर्त्तिसूरिकृतं मङ्गलमुपोद्घातग्रन्थश्च

[२ वृत्तिकृतः श्रीक्षेमकीर्त्तैः प्रशस्तिः]

[३ जैनशासनम्]

[४ जैनचैत्य-धर्मचक्र-स्तूपादि]

- (१) साधार्मिक-मङ्गल-शाश्वत-भक्तिकैल्यानि
- (२) धर्मचक्रम्
- (३) स्तूपः
- (४) जीवन्तस्वामिप्रतिमाः

[५ जैनस्थविराचार्या राजानश्च]

- (१) श्रेणिकराजः
- (२) चण्डप्रद्योतराजः
- (३) मौर्यपदव्युत्पत्तिः चन्द्रगुप्तश्चाणक्यश्च
- (४) मौर्यचन्द्रगुप्त-बिन्दुसारा-ऽशोक-कुणाल-सम्प्रतयः
- (५) सम्प्रतिराजः आर्यमहागिरि-आर्यसुहस्तिनौ च
- (६) आर्यसुहस्तिः आर्यसमुद्र आर्यमञ्जुश्च
- (७) आर्यवज्रस्वामी
- (८) कालकाचार्याः तत्प्रशिष्यः सागरश्च
- (९) कालकाचार्या गर्दभिल्लश्च
- (१०) शालवाहनदृपः
- (११) पादलिप्ताचार्याः
- (१२) सुसुण्डराजः
- (१३) सिद्धसेनाचार्याः
- (१४) लटाचार्याः

[६ वारिखलादिपरिव्राजकादयः]

- (१) वारिखलपरिव्राजका वानप्रस्थतापसाश्च
- (२) चक्रचरः
- (३) कर्मकारभिक्षुकाः
- (४) उडङ्कर्विः ब्रह्महत्याया व्यवस्था च

[७ वानमन्तर-यक्षादि]

- (१) ऋषिपालो वानमन्तरः
- (२) कुण्डलमेष्ठो वानमन्तरः
- (३) घण्टिकयक्षः
- (४) भण्डीरयक्षः
- (५) सीता हलपद्धतिदेवता

[८ विद्यादि]

- (१) आभोगिनी विद्या
- (२) अश्व-महिष-दृष्टिविषसर्पोत्पादनादि
- (३) यन्त्रप्रतिमा

[९ जनपद-ग्राम-नगरादिविभागः]

- (१) आर्या-ऽनार्यजनपद-जात्यादि
- (२) मण्डलम्
- (३) जनपदप्रकारौ
- (४) ग्राम-नगर-खेट-कर्वट-मडम्ब-पत्तना-ऽऽकर-द्रोणमुख-निगम-राजधानी-आश्रम-निवेश-सम्बाध-घोष-अंशिका-पुटमेदन-सङ्कराः
- (५) सूत्रपातानुसारेण ग्रामस्य प्रकाराः
- (६) प्राकारभेदाः तत्स्थानानि च
- (७) भिन्नभिन्नजनपदेषु धान्यनिष्पत्तिप्रकाराः
- (८) पणितशाला भाण्डशाला कर्मशाला पचनशाला इन्धनशाला व्याधरणशाला च

[१० विशिष्टग्राम-नगर-जनपदादि]

- (१) अन्धजनपदः
- (२) अवन्तीजनपदः
- (३) आनन्दपुरम्
- (४) उज्जयिनी नगरी
- (५) उत्तरापथः
- (६) कच्छदेशः
- (७) काञ्चीनगरी
- (८) काननद्वीपः
- (९) कुणालाजनपदः

- (१०) कुणालानगरी
- (११) कुसुमनगरम्
- (१२) कोङ्कणदेशः
- (१३) कोण्डलमिण्टपुरम्
- (१४) कोशलापुरी
- (१५) गोल्लविषयः
- (१६) चीनाजनपदः
- (१७) डिम्भरेलकम्
- (१८) ताम्रलिप्तीनगरी
- (१९) तोसलिदेशः
- (२०) तोसलिनगरम्
- (२१) दक्षिणापथः
- (२२) द्रविडजनपदः
- (२३) द्वारिकापुरी
- (२४) द्वीपवेलाकुलम्
- (२५) धर्मचक्रभूमिका
- (२६) नेपालविषयः
- (२७) पाटलीपुत्रनगरम्
- (२८) पाण्डुमथुरा पाश्चात्यजनपदश्च
- (२९) पूर्वदेशः
- (३०) प्रतिष्ठानपुरम्
- (३१) प्रभासतीर्थम्
- (३२) भिल्लमालदेशः
- (३३) शृगुकच्छपुरम्
- (३४) मगधाजनपदः
- (३५) मथुरानगरी
- (३६) मलयदेशः
- (३७) महाराष्ट्रदेशः
- (३८) यवनविषयः
- (३९) राजगृहनगरम्
- (४०) छाटविषयः
- (४१) शैलपुरम्
- (४२) सिन्धुदेशः
- (४३) सिन्धुसौवीरदेशः
- (४४) सुमनोमुखनगरम्
- (४५) सुराष्ट्रदेशः
- (४६) स्थूणानगरी

[११ गिरि-नदी-सरः-तडागादि]

- (१) अर्जुदपर्वतः
- (२) इन्द्रपदः-गजाग्रपदगिरिः

- (३) उज्जयन्तगिरिः सिद्धिशिला धारोदकं च
- (४) ऐरावती नदी
- (५) गङ्गा-सिन्धू नद्यौ
- (६) प्राचीनवाहः सरस्वती च
- (७) बन्नासा-महिरावणनद्यौ
- (८) ऋषितडागं सरः
- (९) भूततडागम्
- (१०) ज्ञातखण्डम्

[१२ सङ्घडी-यात्रा-अष्टाहिकामहादि]

- (१) सङ्घडिशब्दस्यार्थः
- (२) देशविदेशेषु जैनेतरदर्शनसङ्घडि-यात्रादि
- (३) देशविदेशेषु जैनदर्शनसङ्घडि-यात्रादि
- (४) आवाहमह-पर्वतमह-विवाहमह-तडागमह-
नदीमह-मण्डीरयक्षयात्रा-थूममहाः

[१३ आपणाः-हट्टाः]

- (१) पणि-विपणी
- (२) कुत्रिकापणाः तत्र च मूल्यविभागादि
- (३) कौलालिकापणाः-पणितशाला
- (४) रसापणाः
- (५) कोट्टकम्

[१४ नाणकानि-सिक्काः]

[१५ वस्त्रादिसम्बद्धो विभागः]

- (१) वस्त्रपञ्चकम्
- (२) सुरायाः प्रकाराः
- (३) सहस्रानुपातिविषम्

[१६ प्राकृतन्याकरणविभागः]

[१७ मागधभाषामयानि पद्यानि]

[१८ लौकिका न्यायाः]

- (१) कोट्टकचक्रपरम्परन्यायः
- (२) छागलन्यायः
- (३) वणिगन्यायः

[१९ आयुर्वेदसम्बद्धो विभागः]

- (१) महावैद्यः अष्टाङ्गायुर्वेदस्य निर्माता च
- (२) रोग-औषधादि

[२० शकुनशास्त्रसम्बद्धो विभागः]

[२१ कामशास्त्रसम्बद्धो विभागः]

[२२ ग्रन्थनामोल्लेखाः]

॥ अहम् ॥

पूज्यश्रीभद्रबाहुस्वामिविनिर्मितस्वोपज्ञनिर्युक्तयुपेतं

बृहत् कल्पसूत्रम् ।

श्रीसङ्खदासगणिक्षमाश्रमणसूत्रितेन लघुभाष्येण भूषितम् ।
आचार्यश्रीमलयगिरिपादविरचितयाऽर्धपीठिकावृत्त्या तपाश्रीक्षेमकीर्त्या-
चार्यवरानुसन्धितया शेषसमग्रवृत्त्या समलङ्कितम् ।

षष्ठ उद्देशकः

समग्रग्रन्थसत्त्वानि त्रयोदश परिशिष्टानि च ।

॥ अर्हम् ॥

षष्ठोद्देशप्रकृतानामनुक्रमः ।

१६१

सूत्रम्	प्रकृतनाम	पत्रम्
१	वचनप्रकृतम्	१६०१-१९
२	प्रस्तारप्रकृतम्	१६१९-२७
३-६	कण्टकाद्युद्धरणप्रकृतम्	१६२७-३३
७-९	दुर्गप्रकृतम्	१६३३-३६
१०-१८	क्षिप्तचित्तादिप्रकृतम्	१६३६-६५
१९	परिमन्थप्रकृतम्	१६६६-७६
२०	कल्पस्थितिप्रकृतम्	१६७६-१७१२

॥ श्रीमद्विजयानन्दस्वरिवरेभ्यो नमः ॥

पूज्यश्रीभद्रबाहुस्वामिविनिर्मितस्वोपज्ञनिर्युक्त्युपेतं
बृहत् कल्पसूत्रम् ।

श्रीसङ्घदासगणिकक्षमाश्रमणसूत्रितेन लघुभाष्येण भूषितम् ।
तपाश्रीक्षेमकीर्त्याचार्यविहितया वृत्त्या समलङ्कृतम् ।

षष्ठ उद्देशकः ।

— च च न प्र कृ त म् —

व्याख्यातः पञ्चमोद्देशकः, सम्प्रति षष्ठ आरभ्यते, तस्येदमादिसूत्रम्—

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा इमाइं छ
अवयणाइं वइत्तए । तं जहा—अलियवयणे हीलि-
यवयणे खिसियवयणे फरुसवयणे गारत्थियवयणे
विओसवियं वा पुणो उदीरित्तए १ ॥

5

अथास्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—

कारणे गंधपुलागं, पाउं पलविज्ज मा हु सक्खीवा ।

इह पंचम-छट्टाणं, थेरा संबंधमिच्छंति ॥ ६०६० ॥

कारणे कदाचिदार्यिका गन्धपुलाकं पीत्वा सक्खीवा सती मा अलिकादिवचनानि प्रलपेत्,
अत इदं सूत्रमारभ्यते । 'इति' एवं पञ्चम-षष्ठोद्देशकयोः सम्बन्धं 'स्वविराः' श्रीभद्रबाहु-10
स्वामिन इच्छन्ति ॥ ६०६० ॥ अथ प्रकारान्तरेण सम्बन्धमाह—

दुचरिमसुत्ते वुत्तं, वादं परिहारिओ करेमाणो ।

बुद्धी परिभूय परे, सिद्धंतावेत संबंधो ॥ ६०६१ ॥

१ "णो कप्पत्ति उभयस्स-वि इमाइं छ सुत्ताइं उच्चारयेन्वाइं । उद्देशाभिसंबंधो—कारणं गणपत्रयम् ।"
इति चूर्णौ । "णो कप्पइ इमाइं छ सुत्तं उच्चारयेत्त्वं । उद्देशाभिसंबंधो—कारणं गाथात्रयम् ।" इति
विशेषचूर्णौ ॥ २ अलिक-हीलितादि° कां ॥ ३ 'योः यथाक्रममन्तिमा-ऽऽदिसूत्रविषयं
सम्ब° कां ॥ ४ बुद्धिं परि° ताभां ॥

पञ्चमोद्देशके द्विचरिमसूत्रे इदमुक्तम्—‘परिहारिकः’ प्रवचनवैयावृत्यमवलम्बमानो वादं कुर्वन् ‘परस्य’ वादिनो बुद्धिं ‘परिमूय’ पराजित्य ‘सिद्धान्तापेते’ सूत्रोत्तीर्णमपि ब्रूयात्, परमिमौनि षडप्यवचनानि मुक्त्वा । एष प्रकारान्तरेण सम्बन्धः ॥ ६०६१ ॥ अथवा—

दिव्वेहिं छंदिओ हं, भोगेहिं निच्छिया मए ते य ।

5

इति गारवेण अलियं, वइज्ज आईय संबंधो ॥ ६०६२ ॥

पञ्चमोद्देशकस्यादिसूत्रं उक्तम्—“देवः स्त्रीरूपं कृत्वा साधुं भोगैर्निमग्नयेत्,” स च तान् मुक्त्वा गुरुसकाशमागत आलोचयेत्—‘दिव्यैर्भोगैः’ ‘छन्दितः’ निमग्नितोऽहं परं मया ते भोगा नेप्सिताः ‘इति’ एवं गौरवेण कश्चिदलीकं वदेत् । अत ईदं षष्ठोद्देशकस्यादिसूत्रमारभ्यते । एष उद्देशकद्वयस्याप्यादिसूत्रयोः परस्परं सम्बन्धः ॥ ६०६२ ॥

10

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—“नो कप्पइ” त्ति वचनव्यत्ययाद् नो कल्पन्ते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा ‘इमानि’ प्रत्यक्षासन्नानि ‘षड्’ इति षट्सङ्ख्याकानि ‘अवचनानि’ नञः कुत्सार्थत्वाद् अप्रशस्तानि वचनानि ‘वदितुं’ भाषितुम् । तद्यथा—अलीकवचनम्, हीलितवचनम्, खिसितवचनम्, परुषवचनम्, अगारस्थिताः—गृहिणस्तेषां वचनम्, ‘व्यवशमितं वा’ उपशमितमधिकरणं ‘पुनइ’ भूयोऽप्युदीरयितुं न कल्पत इति प्रक्रमः, अनेन

15 व्यवशमितस्य पुनरुदीरणवचनं नाम षष्ठमवचनमुक्तमिति सूत्रसङ्केपार्थः ॥

अथ भाष्यकारो विस्तरार्थमभिधित्सुराह—

छ च्चैव अवचन्वा, अलिगे हीला य खिस फरुसे य ।

गारत्थ विओसविए, तेसिं च परुवणा इणमो ॥ ६०६३ ॥

षडेव वचनानि ‘अवक्तव्यानि’ साधूनां वक्तुमयोग्यानि । तद्यथा—अलीकवचनं हीलित-
20 वचनं खिसितवचनं परुषवचनं गृहस्थवचनं व्यवशमितोदीरणवचनम् । ‘तेषां च’ षण्णामपि यथाक्रममियं प्ररूपणा ॥ ६०६३ ॥ तामेव प्ररूपणां चिकीर्षुरलीकवचनविषयां द्वारगाथामाह—

वत्ता वयणिज्जो या, जेसु य ठाणेसु जा विसोही य ।

जे य भणओ अवाया, सप्पडिपक्खा उ णेयव्वा ॥ ६०६४ ॥

यः ‘वक्ता’ अलीकवचनभाषकः, यश्च ‘वचनीयः’ अलीकवचनं यमुद्दिश्य भण्यते, येषु च
25 स्थानेष्वलीकं सम्भवति, यादृशी च तत्र ‘शोधिः’ प्रायश्चित्तम्, ये चालीकं भणतः ‘अपायाः’ दोषास्ते ‘सप्रतिपक्षाः’ सापूर्वादा अत्र भणनीयतया ज्ञातव्या इति द्वारगाथासमासार्थः ॥ ६०६४ ॥

१ °चरिमे—उपान्त्यसूत्रे कां० ॥ २ वादं कर्तुं गच्छेत्, स च वादं कुर्वन् भा० ॥ ३ °मानि अलीकादीनि षड् कां० ॥ ४ °त्—‘दिव्यैः’ देवसम्बन्धिभिः भोगैः कां० ॥ ५ इदं तत्प्रतिषेधकं प्रस्तावात् तज्जातीयहीलिताद्येव वचनपञ्चकप्रतिषेधकं च षष्ठो कां० ॥ ६ अनेनानेकविधेन सम्बन्धं कां० ॥ ७ °नम् अगारस्थं कां० ॥ ८ °मपि वचनानां यथा कां० ॥ ९ °कीर्षुः प्रथमतोऽलीकवचनविषयां तावद् द्वारं कां० ॥ १० °वादाः । एतानि द्वाराणि अत्र भणनीयतया ज्ञातव्यानि इति द्वारगाथासमासार्थः ॥ ६०६४ ॥ साम्प्रतमे-
नामेव विवरीषुः प्रथमतो वक्ता वचनीयो वेति द्वारद्वयं युगपद् विवृणोति—आयं कां० ॥

साम्प्रतमेनामेव विवृणोति—

आयरिए अभिसेगे, भिक्खुम्मि य थेरए य खुड्डे य ।

गुरुगा लहुगा गुरु लहु, भिण्णे पडिलोम विइएणं ॥ ६०६५ ॥

इहाचार्यादिर्वक्त्रा वचनीयोऽपि स एवैकतरस्तत इदमुच्यते—आचार्य आचार्यमलीकं भणति चतुर्गुरु, अभिषेकं भणति चतुर्लघु, भिक्षुं भणति मासगुरु, स्थविरं भणति मासलघु, क्षुल्लकं^५ भणति भिन्नमासः । “पडिलोम विइएणं” ति द्वितीयेनाऽऽदेशेनैतदेव प्रायश्चित्तं प्रतिश्लोमं वक्तव्यम् । तद्यथा—आचार्य आचार्यमलीकं भणति भिन्नमासः, अभिषेकं भणति मासलघु, एवं यावत् क्षुल्लकं भणतश्चतुर्गुरु । एवमभिषेकादीनामप्यलीकं भणतां स्वस्थाने परस्थाने च प्रायश्चित्तमिदमेव मन्तव्यम् । अभिलापश्चेत्थं कर्तव्यः—अभिषेक आचार्यमलीकं भणति चतुर्गुरु, अभिषेकं भणति चतुर्लघु इत्यादि ॥ ६०६५ ॥ तच्चालीकवचनं येषु स्थानेषु सम्भवति 10 तानि सप्रायश्चित्तानि दर्शयितुकामो द्वारगाथाद्वयमाह—

पयला उल्ले मरुए, पच्चक्खाणे य गमण परिआए ।

समुद्देश संखडीओ, खुड्डग परिहारिय मुहीओ ॥ ६०६६ ॥

अवस्सगमणं दिसासुं, एगकुले चैव एगदव्वे य ।

पडियाखित्ता गमणं, पडियाखित्ता य भुंजणयं ॥ ६०६७ ॥

15

प्रचलापदमार्द्रपदं मरुकपदं प्रत्याख्यानपदं गमनपदं पर्यायपदं समुद्देशपदं सङ्खडीपदं क्षुल्लक-
पदं पारिहारिकपदं “मुहीउ” ति पदैकदेशे पदसमुदायोपचाराद् घोटकमुखीपदम् ॥ ६०६६ ॥

अवश्यङ्गमनपदं दिग्विषयपदं एककुलगमनपदं एकद्रव्यग्रहणपदं प्रत्याख्याय गमनपदं प्रत्या-
ख्याय भोजनपदं चेति द्वारगाथाद्वयसमासार्थः ॥ ६०६७ ॥ अथैतदेव प्रतिद्वारं विवृणोति—

पयल्लासि किं दिवा ण पयलामि लहु दुच्चनिह्वे गुरुगो ।

20

अन्नहाइत निह्वे, लहुगा गुरुगा बहुतराणं ॥ ६०६८ ॥

कोऽपि साधुर्दिवा प्रचलयते, स चान्येन साधुना भणितः—किमेवं दिवा प्रचलयसे ?; स प्रत्याह—न प्रचलाये; एवं प्रथमवारं निह्वानस्य मासलघु । ततो भूयोऽप्यसौ प्रचलयितुं प्रवृत्तस्तेन साधुना भणितः—मा प्रचलायिष्ठाः; स प्रत्याह—न प्रचलाये; एवं द्वितीयवारं निह्वे मासगुरु । ततस्तथैव प्रचलयितुं प्रवृत्तस्तेन च साधुनाऽन्यस्य साधोर्दर्शितः, यथा— 25

१ मुच्यते—आचार्येऽभिषेके भिक्षौ च स्थविरे च क्षुल्लके वचनीये आचार्यादेरेव वक्तव्यथाक्रमं गुरुका लघुका गुरुमासो लघुमासो भिन्नमासश्चेति प्रायश्चित्तम् । तद्यथा— आचार्य कां ॥ २ भिन्नमासः । अभिषेकादीनामाचार्यापेक्षया यथाक्रमं प्रमाणतयां हीन-हीनतर-हीनतमा-ऽत्यन्तहीनतमत्वात् । “पडिलोम कां ॥ ३ गुरु । अत्र चादेशे इदं कारणमाममयन्ति वृद्धाः—क्षिष्टैरात्मना समानेन सह वक्तव्यम् नासमावेनेति विद्वत्प्रवादः, अतो यथा यथाऽऽचार्य आचार्य आत्मनोऽसदृशं प्रत्यलीकं भूते तथा तथ्य प्रायश्चित्तं गुरुतरम् सदृशं प्रति भणतः स्वल्पतरमिति । एवमभिषे^० कां ॥ ४ लायसि किं दिवा ताभा ॥ ५ यत्ते, उपविष्टः सन् निद्रायत इत्यर्थः, सु. चम. कां ॥

पञ्चमोद्देशके द्विचरिमसूत्रे इदमुक्तम्—‘परिहारिकः’ प्रवचनवैयावृत्यमवलम्बमानो वादं कुर्वन् ‘परस्य’ वादिनो बुद्धिं ‘परिमूय’ पराजित्य ‘सिद्धान्तापेतं’ सूत्रोत्तीर्णमपि ब्रूयात्, परमिमानि षडप्यवचनानि मुक्त्वा । एष प्रकारान्तरेण सम्बन्धः ॥ ६०६१ ॥ अथवा—

दिव्वेहिं छंदिओ हं, भोगेहिं निच्छिद्या मए ते य ।

इति गारवेण अलियं, वइज्ज आईय संबंधो ॥ ६०६२ ॥

पञ्चमोद्देशकस्यादिसूत्रं उक्तम्—“देवः स्त्रीरूपं कृत्वा साधुं भोगैर्निमग्नयेत्,” स च तान् भुक्त्वा गुरुसकाशमागत आलोचयेत्—‘दिव्यैर्मोगैः’ ‘छन्दितः’ निमग्नितोऽहं परं मया ते भोगा नेप्सिताः ‘इति’ एवं गौरवेण कश्चिदलीकं वदेत् । अत ईदं षष्ठोद्देशकस्यादिसूत्रमारभ्यते । एष उद्देशकद्वयस्याप्यादिसूत्रयोः परस्परं सम्बन्धः ॥ ६०६२ ॥

- 10 अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—“नो कप्पइ” त्ति वचनव्यत्ययाद् नो कल्पन्ते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा ‘इमानि’ प्रत्यक्षासन्नानि ‘षड्’ इति षट्सङ्ख्याकानि ‘अवचनानि’ नञः कुत्सार्थत्वाद् अप्रशस्तानि वचनानि ‘वदितुं’ भाषितुम् । तद्यथा—अलीकवचनम्, हीलितवचनम्, खिसितवचनम्, परुषवचनम्, अगारस्थिताः—गृहिणस्तेषां वचनम्, ‘व्यवशमितं वा’ उपशमितमधिकरणं ‘पुनइ’ भूयोऽप्युदीरयितुं न कल्पत इति प्रक्रमः, अनेन 15 व्यवशमितस्य पुनरुदीरणवचनं नाम षष्ठमवचनमुक्तमिति सूत्रसङ्केपार्थः ॥

अथ भाष्यकारो विस्तरार्थमभिधित्सुराह—

छ च्चैव अवत्तव्वा, अलिगे हीला य खिस फरुसे य ।

गारत्थ विओसविए, तेसिं च परुवणा इणमो ॥ ६०६३ ॥

षडेव वचनानि ‘अवक्तव्यानि’ साधूनां वक्तुमयोग्यानि । तद्यथा—अलीकवचनं हीलित- 20 वचनं खिसितवचनं परुषवचनं गृहस्थवचनं व्यवशमितोदीरणवचनम् । ‘तेषां च’ षण्णार्थमपि यथाक्रममियं प्ररूपणा ॥ ६०६३ ॥ तामेव प्ररूपणां चिकीर्षुरलीकवचनविषयां द्वारगाथामाह—

वत्ता वयणिज्जो या, जेसु य ठाणेषु जा विसोही य ।

जे य भणओ अवाया, सप्पडिपक्खा उ णेयव्वा ॥ ६०६४ ॥

यः ‘वक्ता’ अलीकवचनभाषकः, यश्च ‘वचनीयः’ अलीकवचनं यमुद्दिश्य भण्यते, येषु च 25 स्थानेष्वलीकं सम्भवति, यादृशी च तत्र ‘शोधिः’ प्रायश्चित्तम्, ये चालीकं भणतः ‘अपायाः’ दोषास्ते ‘सप्रतिपक्षाः’ सापूर्वादा अत्र भणनीयतया ज्ञातव्या इति द्वारगाथासमासार्थः ॥ ६०६४ ॥

१ °चरिमे-उपान्त्यसूत्रे कां० ॥ २ वादं कर्तुं गच्छेत्, स च वादं कुर्वन् भा० ॥ ३ °मानि अलीकादीनि षड् कां० ॥ ४ °त्—‘दिव्यैः’ देवसम्बन्धिभिः भोगैः कां० ॥ ५ इदं तत्प्रतिषेधकं प्रस्तावाद् तज्जातीयहीलिताद्येव वचनपञ्चकप्रतिषेधकं च षष्ठो कां० ॥ ६ अनेनानेकविधेन सम्बन्धं कां० ॥ ७ °नम् अगारस्थं कां० ॥ ८ °मपि वचनानां यथा कां० ॥ ९ °कीर्षुः प्रथमतोऽलीकवचनविषयां तावद् द्वारं कां० ॥ १० °वादाः । एतानि द्वाराणि अत्र भणनीयतया ज्ञातव्यानि इति द्वारगाथासमासार्थः ॥ ६०६४ ॥ साम्प्रतमे-नामेव विवरीषुः प्रथमतो वक्ता वचनीयो वेति द्वारद्वयं युगपद् विवृणोति—आयं कां० ॥

साम्प्रतमेनामेव विवृणोति—

आयरिए अभिसेगे, भिक्खुम्मि य धेरए य खुहे य ।

गुरुगा लहुगा गुरु लहु, भिण्णे पडिलोम विहएणं ॥ ६०६५ ॥

इहाचार्यादिवक्ता वचनीयोऽपि स एवैकतरस्तत इदमुच्यते—आचार्य आचार्यमलीकं भणति चतुर्गुरु, अभिषेकं भणति चतुर्लघु, भिक्षुं भणति मासगुरु, स्थविरं भणति मासलघु, क्षुल्लकं^५ भणति भिन्नमासः । “पडिलोम विहएणं” ति द्वितीयेनाऽऽदेशेनैतदेव प्रायश्चित्तं प्रतिलोमं वक्तव्यम् । तद्यथा—आचार्य आचार्यमलीकं भणति भिन्नमासः, अभिषेकं भणति मासलघु, एवं यावत् क्षुल्लकं भणतश्चतुर्गुरु । एवमभिषेकादीनामप्यलीकं भणतां स्वस्थाने परस्थाने च प्रायश्चित्तमिदमेव मन्तव्यम् । अभिलापश्चेत्थं कर्तव्यः—अभिषेक आचार्यमलीकं भणति चतुर्गुरु, अभिषेकं भणति चतुर्लघु इत्यादि ॥ ६०६५ ॥ तच्ञालीकवचनं येषु स्थानेषु सम्भवति 10 तानि सप्रायश्चित्तानि दर्शयितुकामो द्वारगाथाद्वयमाह—

पयला उल्ले मरुए, पच्चक्खाणे य गमण परियाए ।

समुद्देश संखडीओ, खुड्डग परिहारिय मुहीओ ॥ ६०६६ ॥

अवस्सगमणं दिसासुं, एगकुले चैव एगदव्वे य ।

पडियाखित्ता गमणं, पडियाखित्ता य भुंजणयं ॥ ६०६७ ॥

15

प्रचलापदमार्द्रपदं मरुकपदं प्रत्याख्यानपदं गमनपदं पर्यायपदं समुद्देशपदं सङ्खडीपदं क्षुल्लक-पदं पारिहारिकपदं “मुहीउ” चि पदैकदेशे पदसमुदायोपचाराद् घोटकमुखीपदम् ॥ ६०६६ ॥

अवश्यङ्गमनपदं दिग्विषयपदं एककुलगमनपदं एकद्रव्यग्रहणपदं प्रत्याख्याय गमनपदं प्रत्याख्याय भोजनपदं चेति द्वारगाथाद्वयसमासार्थः ॥ ६०६७ ॥ अथैतदेव प्रतिद्वारं विवृणोति—

पयलांसि किं दिवा ण पयलामि लहु दुच्चनिह्वे गुरुगो ।

20

अन्नहाइत निह्वे, लहुगा गुरुगा बहुतराणं ॥ ६०६८ ॥

कोऽपि साधुर्दिवा प्रचलयते, स चान्येन साधुना भणितः—किमेवं दिवा प्रचलायसे ?; स प्रत्याह—न प्रचलायसे; एवं प्रथमवारं निहुवानस्य मासलघु । ततो भूयोऽप्यसौ प्रचलायितुं प्रवृत्तस्तेन साधुना भणितः—मा प्रचलायिष्ठाः; स प्रत्याह—न प्रचलायसे; एवं द्वितीयवारं निह्वे मासगुरु । ततस्तथैव प्रचलायितुं प्रवृत्तस्तेन च साधुनाऽन्यस्य साधोर्दर्शितः, यथा— 25

१ मुच्यते—आचार्येऽभिषेके भिक्षौ च स्थविरे च क्षुल्लके वचनीये आचार्यादेरेव चकुर्यथाक्रमं गुरुका लघुका गुरुमासो लघुमासो भिन्नमासश्चेति प्रायश्चित्तम् । तद्यथा—आचार्य कां ॥ २ भिन्नमासः । अभिषेकादीनामाचार्यापेक्षया यथाक्रमं प्रमाणतया हीन-हीनतर-हीनतमाऽत्यन्तहीनतमत्वात् । “पडिलोम कां ॥ ३ गुरु । अत्र चादेशे इदं कारणमाममयन्ति वृद्धाः—शिष्टैरात्मना समानेन सह वक्तव्यम् नासमानेनेति विद्वत्प्रवादः, अतो यथा यथाऽऽचार्य आचार्य आत्मनोऽसदृशं प्रत्यलीकं ब्रूते तथा तथैव प्रायश्चित्तं गुरुतरम् सदृशं प्रति भणतः स्वल्पतरमिति । एवमभिषेकं कां ॥ ४ लायसि किं दिवा ताभां ॥ ५ षंते, उपविष्टः सन् निद्रायत इत्यर्थः, सु. च्या. कां ॥

एष प्रचलायते परं न मन्यते; ततस्तेनान्येन साधुना भणितोऽपि यदि निहृते तदा चतुर्लघु ।
अथ तेन साधुना 'बहुतराणां' द्वि-त्रादीनां साधूनां दर्शितस्तैश्च भणितोऽपि यदि निहृते
तदा चतुर्गुरु ॥ ६०६८ ॥

निह्ववणे निह्ववणे, पच्छित्तं वड्ढए य जा सपयं ।

४ लहु-गुरुमासो सुहुमो, लहुगादी बायरो होति ॥ ६०६९ ॥

एवं निह्ववने निह्ववने प्रायश्चित्तं वर्द्धते यावत् 'स्वपदं' पाराञ्चिकम् । तद्यथा—पञ्चमं वारं
निह्ववानस्य षड्लघु, षष्ठं वारं षड्गुरु, सप्तमं छेदः, अष्टमं वारं मूलम्, नवममनवस्थाप्यम्,
दशमं वारं निह्ववानस्य पाराञ्चिकम् । अत्र च प्रचलादिषु सर्वेष्वपि द्वारेषु यत्र यत्र लघुमासो
गुरुमासो वा भवति तत्र तत्र सूक्ष्मो मृषावादः, यत्र तु चतुर्लघुकादिकं स बादरो मृषावादो
10 भवति ॥ ६०६९ ॥ गतं प्रचलाद्वारम् । अथार्द्रद्वारमाह—

किं नीसि वासमाणे, ण णीमि नणु वासबिंदवो एए ।

भुंजंति णीह मरुगा, कर्हिं ति नणु सव्वगेहेसु ॥ ६०७० ॥

कोऽपि साधुर्वर्षे पतति प्रस्थितः, स चापरेण भणितः—किं 'वासमाणे' वर्षति निर्ग-
च्छसि ?; स प्राह—नाहं वासन्ते निर्गच्छामि; एवं भणित्वा तथैव प्रस्थितः । तत इतरेण
15 साधुना भणितः—कथं 'न निर्गच्छामि' इति भणित्वा निर्गच्छसि ?; स प्राह—“वास्तु शब्दे”
इति धातुपाठात् 'वासति' शब्दायमाने यो गच्छति स वासति निर्गच्छति इत्यभिधीयते, अत्र
तु न कश्चिद् वासति किन्तु वर्षविन्दव एते तेषु गच्छामि । एवं छलवादेन प्रत्युत्तरं ददानस्य
तथैव प्रथमवारादिषु मासलघुकादिकं प्रायश्चित्तम् । अथ मरुकद्वारम्—तत्र कोऽपि साधुः
कारणे विनिर्गत उपाश्रयमागम्य साधून् भणति—निर्गच्छत साधवः ! यतो भुञ्जते मरुकाः;
20 एवमुक्ते ते साधव उद्गाहितभाजना भणन्ति—“कर्हिं ति” चि क ते मरुका भुञ्जते ?; इतरः
प्राह—ननु सर्वेऽप्यात्मीयगृहेषु । एवं छलेनोत्तरं प्रयच्छति ॥ ६०७० ॥

अथ प्रत्याख्यानद्वारमाह—

भुंजसु पच्चक्खातं, महं ति तक्खण पभुंजिओ पुट्ठो ।

किं व ण मे पंचविहा, पच्चक्खाया अविरई उ ॥ ६०७१ ॥

25 कोऽपि साधुः केनापि साधुना भोजनवेलायां भणितः—‘भुञ्जस्व’ समुद्दिश; स प्राह—
प्रत्याख्यातं मया इति; एवमुक्त्वा मण्डल्यां तत्क्षणादेव 'प्रमुक्तः' भोक्तुं प्रवृत्तः । ततो द्वितीयेन
साधुना पृष्टः—आर्य ! स्वयेत्थं भणितं 'मया प्रत्याख्यातम्'; स प्राह—किं वा मया प्राणा-
तिपातादिका पञ्चविधाऽविरतिर्न प्रत्याख्याता येन प्रत्याख्यानं न घटते ? ॥ ६०७१ ॥

अथ गमनद्वारमाह—

१ 'कं पाराञ्चिकान्तं प्रायश्चित्तं स बादं कां ॥ २ 'वारादिषु दशमवारांतेषु मास-
लघुकादिकं पाराञ्चिकान्तं प्रायश्चित्तम् । एवमुत्तरेष्वपि द्वारेषु मासलघुकादिका प्राय-
श्चित्तयोजना स्वयमेवानयैव रीत्या कर्तव्या । अथ मरुकद्वारम् कां ॥ ३ 'णति—भो
भोः साधवः ! निर्गच्छत यतो कां ॥

वच्चसि नाहं वच्चे, तक्खण वच्चंति पुच्छिओ भणइ ।

सिद्धंतं न विजाणसि, नणु गम्मइ गम्ममाणं तु ॥ ६०७२ ॥

केनापि साधुना चैत्यवन्दनादिप्रयोजने व्रजता कोऽपि साधुरुक्तः—किं त्वमपि व्रजसि ?, आगच्छसि इत्यर्थः; स प्राह—नाहं व्रजामि; एवमुक्त्वा तत्क्षणादेव व्रजितुं प्रवृत्तः; ततस्तेन पूर्वप्रस्थितसाधुना भणितः—कथं 'न व्रजामि' इति भणित्वा व्रजसि ?; स भणति—सिद्धान्तं न विजानीषे त्वम्, 'ननु' इत्याक्षेपे, भो मुग्ध ! गम्यमानमेव गम्यते नागम्यमानम्, यस्मिंश्च समये त्वयाऽहं पृष्टस्तस्मिन्नाहं गच्छामीति ॥ ६०७२ ॥ अथ पर्यायद्वारमाह—

दस एयस्स य मज्झ य, पुच्छिय परियाग बेइ उ छलेण ।

मम नव पवंदियम्मिं, भणाइ बे पंचगा दस उ ॥ ६०७३ ॥

कोऽपि साधुरात्मद्वितीयः केनापि साधुना वन्दितुकामेन पृष्टः—कति वर्षाणि भवतां 10 पर्यायः ? इति । स एवंपृष्टो भणति—एतस्य साधोर्मम च दश वर्षाणि पर्याय इति । एवं छलेन तेनोक्ते स प्रच्छकसाधुः 'मम नव वर्षाणि पर्यायः' इत्युक्त्वा 'प्रवन्दितः' वन्दितुं लभस्तत इतरश्छलवादी भणति—उपविशत भगवन्तः ! यूथमेव वन्दनीया इति । 'कथं पुनरहं वन्दनीयः ?' इति तेनोक्ते छलवादी भणति—मम पञ्च वर्षाणि पर्यायः, एतस्यापि साधोः पञ्च, एवं द्वे पञ्चके मीलिते दश भवन्ति, अतो यूयमावयोरुभयोरपि वन्दनीया इति भणति ॥ ६०७३ ॥ 15

अथ समुद्देशद्वारमाह—

वड्डइ उ समुद्देशो, किं अच्छह कत्थ एस गगणम्मि ।

वड्डंति संखडीओ, घरेसु णणु आउखंडणया ॥ ६०७४ ॥

कोऽपि साधुः काथिकादिभूमौ निर्गत आदित्यं राहुणा अस्यमानं दृष्ट्वा साधून् स्वस्थाना-
सीनान् भणति—आर्याः ! समुद्देशो वर्तते, किमेवमुपविष्टास्तिष्ठथ ?; ततस्ते साधवः 'नायमलीकं 20 ब्रूते' इति कृत्वा गृहीतभाजना उत्थिताः पृच्छन्ति—कुत्रासौ समुद्देशो भवति ?; स प्राह—
नन्वेष गगनमार्गे सूर्यस्य राहुणा समुद्देशः प्रत्यक्षमेव दृश्यते । अथ सङ्खडीद्वारम्—कोऽपि
साधुः प्रथमालिका-पानकादिविनिर्गतः प्रत्यागतो भणति—प्रचुराः सङ्खड्यो वर्तन्ते, किमेवं
तिष्ठथ ?; ततस्ते साधवो गन्तुकामाः पृच्छन्ति—कुत्र ताः सङ्खड्यः ?; स छलवादी भणति—
ननु खेषु खेषु गृहेषु सङ्खड्यो वर्तन्त एव; साधवो भणन्ति—कथं ता अप्रसिद्धाः सङ्खड्य 25
उच्यन्ते ?; छलवादी भणति—“नणु आउखंडणय” चि 'ननु' इत्याक्षेपे, पृथिव्यादिजीवा-
नामार्थेषु गृहे गृहे रन्धनादिभिरारम्भैः सङ्खण्ड्यन्ते ते कथं न सङ्खड्यो भवन्ति ? ॥ ६०७४ ॥

अथ क्षुल्लकद्वारमाह—

सुड्डग ! जणणी तें मता, परुण्णों जियइ चि अण्ण भणितम्मि ।

माइत्ता सव्वजिया, भर्विसु तेणस ते माता ॥ ६०७५ ॥

80

कोऽपि साधुरुपाश्रयसमीपे मृतां शुनीं दृष्ट्वा क्षुल्लकं कमपि भणति—क्षुल्लक ! जननीं तव

१ 'युंषि खण्ड्यन्ते यकासु आरम्भपद्वतिषु (?) ताः सङ्खड्य इति व्युत्पत्त्यर्थसम्भवाद्
भवन्तीति भावः ॥ ६०७५ ॥ अथ कां० ॥

मृता; ततः स क्षुल्लकः 'प्ररुदितः' रोदितुं लम्; तमेवं रुदन्तं दृष्ट्वा स साधुराह—मा रुदिहि, जीवति ते जननी; एवमुक्ते क्षुल्लकोऽपरे च साधवो भणन्ति—कथं पूर्वं मृतेत्युत्तवा सम्प्रति जीवतीति भणसि ?; स प्राह—एषा शुनी मृता सा तव माता भवति । क्षुल्लको ब्रूते—कथमेषा मम माता ?; मृषावादिसाधुराह—सर्वेऽपि जीवा अतीते काले तव मातृत्वेन बभूवुः ।

5 तथा च प्रज्ञप्तिसूत्रम्—

एगमेगस्स णं भंते ! जीवस्स सव्वजिया माइत्ताए पिइत्ताए भाइत्ताए भज्जत्ताए पुत्तत्ताए धूयत्ताए भूतपुब्बा ? हंता गोयमा ! एगमेगस्स जाव भूतपुब्बा (शत० उ०) ।

तेनैव कारणेनैषा शुनी त्वदीया माता इति ॥ ६०७५ ॥ अथ पारिहारिकद्वारमाह—

ओसण्णे ददूणं, दिट्ठा परिहारिग ति लहु कहणे ।

10 कत्थुजाणे गुरुओ, वयंत-दिट्ठेसु लहु-गुरुगा ॥ ६०७६ ॥

छल्लहुगा उ णियत्ते, आलोएंतम्मि छग्गुरू होंति ।

परिहरमाणा वि कहं, अप्परिहारी भवे छेदो ॥ ६०७७ ॥

किं परिहरंति णणु खाणु-कंटए सव्वे तुब्भे हं एगो ।

सव्वे तुब्भे बहि पवयणस्स पारंत्थिओ होति ॥ ६०७८ ॥

15 कोऽपि साधुरुद्याने स्थितानवसन्नान् दृष्ट्वा प्रतिश्रयमागत्य भणति—मया पारिहारिका दृष्टा इति; साधवो जानते यथा—शुद्धपारिहारिकाः समागतौ; एवं छलाभिप्रायेण कथयत एव मासलघु । भूयस्ते साधवः (ग्रन्थाम्रम् ७००० । सर्वग्रन्थाम्रम्—४०८२५ ।) पारिहारिकसाधुदर्शनोत्सुकाः पृच्छन्ति—कुत्र ते दृष्टाः ?; स प्राह—उद्याने; एवं भणतो मासगुरु । ततः साधवः पारिहारिकदर्शनार्थं चलिता व्रजन्तो यावद् न पश्यन्ति तावत् तस्य कथयत-
20 श्वतुर्लघु । तत्रगतैर्दृष्टेष्ववसन्नेषु कथयतश्चतुर्गुरु ॥ ६०७६ ॥

'अवसन्ना अमी' इति कृत्वा निवृत्तेषु तेषु कथयतः षड्लघवः । ते साधव ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य गुरुणामालोचयन्ति—विप्रतारिता वयमनेन साधुनेति; एवं ब्रुवाणेषु तस्य षड्गुरु । आचार्यैरुक्तम्—किमेवं विप्रतारयसि ?; स वष्टोत्तरं दातुमारब्धः—परिहरन्तोऽपि कथमपरिहारिणो भवन्ति ?; एवं ब्रुवतश्छेदः ॥ ६०७७ ॥

25 साधवो भणन्ति—किं ते परिहरन्ति येन परिहारिका उच्यन्ते ?; इतरः प्राह—स्थाणु-कण्टकादिकं तेऽपि परिहरन्ति; एवमुत्तरं ददतो मूलम् । ततस्तैः सर्वैरपि साधुभिरुक्तः—वृष्टोऽसि यदेवंगतेऽप्युत्तरं ददासीति; ततः स प्राह—सर्वेऽपि यूयमेकत्र मृता अहं पुनरे-कोऽसहायो अतः पराजीये, न पुनः परिफल्गु मदीयं जल्पितम्; एवं भणतोऽनवस्थाप्यम् । अथ ज्ञानमदीवल्लिप्त एवं ब्रवीति—सर्वेऽपि यूयं प्रवचनस्य बाह्याः; एवं सर्वानधिक्षिपन् पारा-
30 श्चिको भवति ॥ ६०७८ ॥ इदमेवान्त्यपदं व्याचष्टे—

१ धूयत्ताए सुण्हत्ताए सुहि-सयण-संबंध-संशुयत्ताए उववण्णपुब्बा ? हंता गोयमा ! एगमेगस्स णं जीवस्स सव्वजीवा जाव उववण्णपुब्बा । अत एतेनैव कारं कां ॥ १ ताः अतो वन्दनीयास्ते भगवन्तः; 'इति' एवं कां ।

किं छागलेण जंपह, किं मं होप्पेह एवऽजाणंता ।

बहुएहिं को विरोहो, सलभेहि व नागपोतस्स ॥ ६०७९ ॥

किमेवं छागलेन न्यायेन जरूपथ ? , बोत्कटवन्मूर्खतया किमेवमेव प्रलपथ ? इत्यर्थः । किं वा मामेवमजानन्तोऽपि “होप्पेह” गले घृत्वा प्रेरयथ ? । अथवा ममापि बहुभिः सह को विरोधः ? शलभैरिव नागपोतस्येति ॥ ६०७९ ॥ अथ घोटकमुखीद्वारमाह—

भणइ य दिट्ठ नियत्ते, आलोएँ आमं ति घोडगमुहीओ ।

माणुस सव्वे एणे, सव्वे ब्राहिं पवयणस्स ॥ ६०८० ॥

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो मासा हवंति लहु-गुरुगा ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेओ मूलं तह दुगं च ॥ ६०८१ ॥

एकः साधुर्विचारमूमौ गत उद्यानोद्देशे वडवाश्वरन्तीरवलोक्य प्रतिश्रयमागतः साधूनां 10
विस्मितमुखः कथयति— शृणुत आर्याः ! अद्य मया यादृशमाश्चर्यं दृष्टम् ; साधवः पृच्छन्ति—
क्रीदृशम् ? ; स प्राह—घोटकमुख्यः स्त्रियो दृष्टाः ; एवं भणतो मासलघु । ते साधव ऋजुस्वभा-
वाश्चिन्तयन्ति यथा—घोटकाकारमुखा मनुष्यस्त्रियोऽनेन दृष्टा इति ; ततस्ते पृच्छन्ति—कुत्र
तास्त्वया दृष्टाः ? ; स प्राह—उद्याने ; एवं ब्रुवतो मासगुरु । साधवः ‘द्रष्टव्यास्ताः’ इत्यभि-
प्रायेण ब्रजन्ति तदानीं कथयतश्चतुर्लघु । दृष्टासु वडवासु चतुर्गुरु । प्रतिनिवृत्तेषु साधुषु षड्- 15
लघु । गुरुणामालोचिते षड्गुरु । ततो गुरुभिः पृष्टो यदि भणति—आमम् , घोटकमुख्य
एवैताः, यतो घोटकवद् दीर्घमधोमुखं च मुखं वडवानां भवतीति ; एवं ब्रवीति तदा छेदः । ततः
साधुभिर्भणितः—कथं ताः स्त्रिय उच्यन्ते ? ; इतरः प्राह—यदि न स्त्रियस्ताहिं किं मनुष्याः ? ;
एवं ब्रुवाणस्य मूलम् । ‘सर्वे यूयमेकत्र मिलिताः, अहं पुनरेक एव’ एवं भणतोऽनवस्थाप्यम् ।
‘सर्वेऽपि प्रवचनस्य बाह्याः’ इति भणतः पाराञ्चिकम् ॥ ६०८० ॥ ६०८१ ॥ 20

अथान्त्यं प्रायश्चित्तत्रयं प्रकारान्तरेणाह—

सव्वेगत्था मूलं, अहगं इक्कल्लगो य अणवट्ठो ।

सव्वे बहिभावा पवयणस्स वयमाणे चरिमं तु ॥ ६०८२ ॥

‘यूयं सर्वेऽप्येकत्र मिलिताः’ इति भणतो मूलमेव । ‘अहमेककः किं करोमि ? इति भण-
तोऽनवस्थाप्यम् । ‘सर्वेऽपि यूयं प्रवचनस्य बाह्याः’ इति वदति पाराञ्चिकम् ॥ ६०८२ ॥ 25
इदमेवान्त्यपदं व्याख्याति—

किं छागलेण जंपह, किं मं हंफेह एवऽजाणंता ।

बहुएहिं को विरोहो, सलभेहि व नागपोयस्स ॥ ६०८३ ॥

गतार्था ॥ ६०८३ ॥ अथावश्यंज्ञमनद्वारमाह—

गच्छसि ण ताव गच्छं, किं सु ण जासि ति पुच्छितो भणति । 30

वेला ण ताव जायति, परलोगं वा वि मोक्खं वा ॥ ६०८४ ॥

कोऽपि साधुः केनापि साधुना पृष्टः—आर्य ! गच्छसि भिक्षाचर्याम् ? ; स प्राह—अवश्यं

गमिष्यामि; इतरेण साधुना भणितः—यद्येवं तत उत्तिष्ठ ब्रजावः; स प्राह—न तावदद्यापि गच्छामि; इतरेण भणितम्—किं “खुः” इति वितर्के ‘न यासि’ न गच्छसि ? त्वया हि भणितम्—अवश्यं गमिष्यामि; एवंपृष्टो भणति—न तावदद्यापि परलोकं गन्तुं वेला जायते अतो न गच्छामि, यद्वा मोक्षं गन्तुं नाद्यापि वेला अतो न गच्छामि; “अपिः” सम्भावने, ४ किं सम्भावयति ? अवश्यं परलोकं मोक्षं वा गमिष्यामीति ॥ ६०८४ ॥

अथ “दिसासु” चि पदं व्याख्याति—

कतरिं दिसं गमिस्ससि, पुव्वं अवरं गतो भणति पुट्ठो ।

किं वा ण होति पुव्वा, इमा दिसा अवररगामस्स ॥ ६०८५ ॥

एकः साधुरेकेन साधुना पृष्टः—आर्य ! कतरां दिशं भिक्षाचर्यां गमिष्यसि ?; स एवं-
10 पृष्टो ब्रवीति—पूर्वां गमिष्यामि । ततः प्रच्छकः साधुः पात्रकाण्युद्धाह्वारं दिशं गतः, इतरोऽपि पूर्वदिग्गमनप्रतिज्ञाता तामेवापरां दिशं गतः, तेन साधुना पृष्टः—‘पूर्वां गमिष्यामि’ इति भणित्वा कस्मादपरामायातः ?; स प्राह—किं वाऽपरस्य ग्रामस्येयं दिक् पूर्वा न भवति येन मदीयं वचनं विरुध्येत ? ॥ ६०८५ ॥ अथैककुलद्वारमाह—

अहमेगकुलं गच्छं, वच्चह बहुकुलपवेसणे पुट्ठो ।

15 भणति कहं दोण्णि कुले, एगसरीरेण पविसिस्सं ॥ ६०८६ ॥

कश्चित् केनचिद् भिक्षार्थमुत्थितेनोक्तः—आर्य ! एहि ब्रजावो भिक्षाम्; स प्राह—ब्रजत यूयं अहमेकमेव कुलं गमिष्यामि; एवमुक्त्वा बहुषु कुलेषु प्रवेष्टुं लभः ततोऽपरेण साधुना पृष्टः—कथम् ‘एककुलं गमिष्यामि’ इति भणित्वा बहूनि कुलानि प्रविशसि ?; स एवं पृष्टो भणति—द्वे कुले एकेन शरीरेण युगपत् कथं प्रवेक्ष्यामि ?, एकमेव कुलमेकस्मिन् काले प्रवेष्टुं
20 शक्यम् न बहूनीति भावः ॥ ६०८६ ॥ अथैकद्रव्यग्रहणद्वारमाह—

वच्चह एगं दव्वं, घेच्छं षोग्गह पुच्छित्तो भणती ।

गहणं तु लक्खणं षोग्गलाण णऽण्णोसि तेणोगं ॥ ६०८७ ॥

कोऽपि साधुर्भिक्षार्थं गच्छन् कमपि साधुं भणति—ब्रजावो भिक्षायाम्; स प्राह—ब्रजत यूयम्, अहमेकमेव द्रव्यं ग्रहीष्यामि; एवमुक्त्वा भिक्षां पर्यटन् अनेकानाम्—ओदन-द्वितीयाङ्गा-
25 दीनां बहूनां द्रव्याणां ग्रहणं कुर्वन् साधुभिः पृष्टो भणति—“गहणं तु” इत्यादि, गतिलक्षणो धर्मास्तिकायः, स्थितिलक्षणो धर्मास्तिकायः, अवगाहलक्षण आकाशास्तिकायः, उपयोगलक्षणो जीवास्तिकायः, ग्रहणलक्षणः पुद्गलास्तिकायः, एषां च पञ्चानां द्रव्याणां मध्यात् पुद्गलानामेव ग्रहणरूपं लक्षणम् नान्येषां धर्मास्तिकायादीनाम्, तेनाहमेकमेव द्रव्यं गृह्णामि न बहूनीति ॥ ६०८७ ॥

30 व्याख्यातं द्वितीयद्वारगाथायाः (गा० ६०६७) पूर्वार्द्धम् । अथ “पडियाखित्ता गमणं, पडियाखित्ता य भुंजणय” चि पश्चार्द्धं व्याख्यायते—‘प्रत्याख्याय’ ‘नाहं गच्छामि’ इति प्रति-

१ ततो बहुकुलप्रवेशनेऽपरेण कां० ॥ २ पृष्टः—कथम् ‘एकमेव द्रव्यं ग्रहीष्ये’ इत्युक्त्वा बहूनि द्रव्याणि गृह्णामि ?; ततोऽसौ भणति—“गहणं तु” कां० ॥

षिष्य गमनं करोति, 'प्रत्याख्याय च' 'नाहं भुञ्जे' इति भणित्वा भुञ्जे; अपरेण च साधुना पृष्टो ब्रवीति—गम्यमानं गम्यते नागम्यमानम्, भुज्यमानमेव भुज्यते नाभुज्यमानम् । अनेन च पञ्चा-
ङ्गेन गमनद्वार-प्रत्याख्यानद्वारे व्याख्याते इति प्रतिपत्तव्यम् । इह च सर्वत्रापि प्रथमवारं भणतो
मासलघु । अथाभिनिवेशेन तदेव निकाचयति तदा पूर्वोक्तनीत्या पाराश्विकं यावद् द्रष्टव्यम् ॥

तदेवं येषु स्थानेष्वलीकं सम्भवति यादृशी च तत्र शोधिस्तदभिहितम् । सम्प्रति 'येऽपाया ४
सापवादाः' (गा० ६०६४) इति द्वारम्—तत्राऽनन्तरोक्तान्यलीकानि भणतो द्वितीयसाधुना
सहासङ्ख्यडाद्युत्पत्तेः संयमा-ऽऽत्मविराधनारूपा सप्रपञ्चं सुधिया वक्तव्याः । अपवादपदं तु
पुरस्ताद् भणियते ॥

गतमलीकवचनम् । अथ हीलितादीन्यभिस्तुः प्रथमतः प्रायश्चित्तमतिदिशति—

एमेव य हीलाए, खिसा-फरुसवयणं च वदमाणो ।

1D

गारत्थि विओसविते, इमं च जं तेसि णाणचं ॥ ६०८८ ॥

एवमेव हीलावचनं खिसावचनं परुषवचनमगारस्ववचनं व्यवशमितोदीरणवचनं च वदताः
प्रायश्चित्तं मन्तव्यम् । यच्च तेषां नानात्वं तद् इदं भवति ॥ ६०८८ ॥

आदिह्हेसुं चउसु वि, सोही गुरुमाति भिन्नमासंता ।

पणुवीसतो विमाओ, विसेसितो विदिय पडिलोमं ॥ ६०८९ ॥

15

'आदिमेषु चतुर्ष्वपि' हीलित-खिसित-परुष-गृहस्ववचनेषु शोधिश्चतुर्गुरुकादिका भिन्न-
मासान्ता आचार्यादीनां प्राग्बद् मन्तव्या । तद्यथा—आचार्य आचार्य हीलयति चतुर्गुरु १
उपाध्याय्यं हीलयति चतुर्लघु २ भिक्षुं हीलयति मासगुरु ३ स्वविरं हीलयति मासलघु ४ श्रुलकं
हीलयति भिन्नमासः ५ । एतान्याचार्यस्व तपः-कालभ्यां गुरुकाणि भवन्ति । एते आचार्यस्य पञ्च
संयोगा उक्ताः, उपाध्यायादीनामपि चतुर्णामेवमेव पञ्च पञ्च संयोगा भवन्ति, सर्वसङ्ख्यैते
पञ्चविंशतिर्भवन्ति । अत एवाह—'पञ्चविंशतिकः' पञ्चविंशभङ्गपरिमाणो विभागोऽत्र
भवति । स च तपः-कालभ्यां विशेषितः कर्तव्यः । द्वितीयादेशेन चैतदेव प्रायश्चित्तं प्रति-
लोमं निज्ञेयम्, भिन्नमासाद्यं चतुर्गुरुकान्तमित्यर्थः । एवं खिसित-परुष-गृहस्ववचनेष्वपि
शोधिर्मन्तव्या ॥ ६०८९ ॥ अथ हीलितवचनं व्याख्याति—

गणि वायए बहुस्सुए, मेहावाऽऽयस्वि धम्मकहि वादी ।

25

अप्पकसाए धूले, तणुए दीहे य मढहे य ॥ ६०९० ॥

इह गणि-वाचकादिभिः पदेः सूचयाऽसूचया वा परं हीलयति । सूचका यथा—'वर्षं च
गणि-वृषभा अतः को नाम गणि-वृषभैः सहासाकं विरोधः ? । असूचका यथा—'कस्त्वं गणी-
नामसि ? किं वा स्वया गणिना निष्पद्यते ? ; यद्वा—'गणीभवन्नपि त्वं न किञ्चिद् जानासि,
केन वा त्वं गणिः कृतः ? इति । एवं वाचकदिष्वपि पदेषु भावनीयम् । नवरम्—'वाचकः' ३०
पूर्वगतश्रुतधारी, 'बहुश्रुतः' अक्षरविचित्रश्रुतः, 'मेधवी' महत्त-धरवा-मर्त्यमेधविशेषः
त्रिधा, 'आचार्यः' गच्छाधिपतिः, 'धर्मकथी वादी च' प्रतीतः । 'अप्पकसाए' ति बहुक-

षाया वयम्, को नामाल्पकषायैः सह विरोधः ? । “थूले तणुए” ति स्थूलशरीरा वयम्, कस्तनुदेहैः सह विरोधः ? । “दीहे य मडहे य” ति दीर्घदेहा वयं सदैवोपरि शिरोघट्टनं प्राप्नुमः, को मंडभदेहैः समं विरोधः ? । एषा सूचा । असूचायां तु—बहुकषायस्त्वम्, स्थूल-शरीरस्त्वम् इत्यादिकं परिस्फुटमेव जल्पति । एवमसूचया सूचया वा यत् परं हील्यति तदेतद् ऽहीलितवचनम् ॥ ६०९० ॥ अथ खिसितवचनमाह—

गहियं च अहाघोसं, तहियं परिपिडियाण संलावो ।

अमुएणं सुत्तथो, सो वि य उवजीवितुं दुक्खं ॥ ६०९१ ॥

एकेन साधुना ‘यथाघोषं’ यथा गुरुभिरभिलाषा भणिताः तथा श्रुतं गृहीतम् । स चैवं-गृहीतसूत्रार्थः प्रतीच्छकादीन् वाचयति । यदा च प्रतीच्छक उपतिष्ठते तदा तस्य जाति-
10 कुलदीनि पृष्ठा पश्चात् तैरेव खिसां करोति । इतश्च अन्यत्र साधूनां ‘परिपिण्डितानां’ स्वाध्यायमण्डल्या उत्थितानां संलापो वर्तते—कुत्र सूत्रार्थो परिशुद्धौ प्राप्येते ? । तत्रैकसं यथाघोषश्रुतग्राहकं साधुं व्यपदिशति, यथा—अमुकेन सूत्रार्थो शुद्धौ गृहीतौ परं स ‘उपजीवितुं’ सेवितुं ‘दुःखं’ दुष्करः ॥ ६०९१ ॥ कथम् ? इत्याह—

जह कोति अमयरुक्खो, विसकंठगवल्लिवेढितो संतो ।

15 ष चइज्जइ अंहीतुं, एवं सो खिसमाणो उ ॥ ६०९२ ॥

यथा कोऽप्यमृतवृक्षो विषकण्टकवल्लीभिर्वेष्टितः सन् ‘आलीतुं’ आश्रयितुं न शक्यते एव-मसावपि साधुः प्रतीच्छकान् खिसन् नाश्रयितुं शक्यः ॥ ६०९२ ॥ तथाहि—

ते खिसणापरद्धा, जाती-कुल-देस-कम्मपुच्छाहिं ।

आसागता णिरासा, वच्चंति विरागसंजुत्ता ॥ ६०९३ ॥

20 अस्तसोपसम्पद्यते तं पूर्वमेव पृच्छति—का तव जातिः ? किं नामिका माता ? को वा पिता ? कसिन् वा देशे सज्जातः ? किं वा कृप्यादिकं कर्म पूर्वं कृतवान् ? ; एवं पृष्ठा पश्चात् तान् पठतो हीना-ऽधिकाक्षराबुद्धारणादेः कुतोऽपि कारणात् कुपितस्त्रैरेव जात्यादिभिः खिसति । ततः ‘ते’ प्रतीच्छका जाति-कुल-देश-कर्मपृच्छाभिः पूर्वं पृष्ठाः ततः खिसनया प्रारब्धाः—त्याजिताः सन्तः ‘सूत्रार्थो गृहीष्यामः’ इत्याशयाऽऽगताः ‘निराशाः’ क्षीणमनोरथा विरागसंयुक्ताः—

25 “दिद्धा सि कसेरुमई, अणुमूया सि कसेरुमई ।

पीयं च ते पाणिययं, वरि तुह नाम न दंसणयं ॥”

इति मणिसा खगच्छं ऋजन्ति ॥ ६०९३ ॥

सुत्त-ऽत्थाणं गहणं, अहगं काहं ततो पडिनियत्तो ।

जाति कुल देस कम्मं, पुच्छति खल्लाह घण्णागं ॥ ६०९४ ॥

30 एवं तदीयवृत्तान्तमाकर्ष्य कोऽपि साधुर्मणति—अहं तस्य सकाशे गत्वा सूत्रार्थयोर्ग्रहणं करिष्ये, तं चाचार्यं खिसनादोषाद् निवर्तयिष्यामि । एवमुक्त्वा येषामाचार्याणां स शिष्यस्ते-

१ “मडहं सिद्धत्ययमेतं” इति चूर्णो विशेषचूर्णो च ॥ २ अहियतुं तामा० ॥ ३ पीतं तुह पाणिययं, वरि तुह णाम्णं ण दंसणयं ॥ इति पाठः चूर्णो ॥

षामन्तिके गत्वा पृच्छति—योऽसौ युष्माकं शिष्यः स कुत्र युष्माभिः प्राप्तः ? । आचार्याः प्राहुः—वइदिसनामकस्य नगरस्यासन्ने गोर्बरग्रामे । ततोऽसौ साधुस्ततः प्रतिनिवृत्तो गोर्बरग्रामं गत्वा पृच्छति—अमुकनामा युवा युष्मदीये ग्रामे पूर्वं किमासीत् ? । ग्रामेयकैरुक्तम्—आसीत् । ततः—का तस्य माता ? को वा पिता ? किं वा कर्म ? । तैरुक्तम्—“खल्लाड धण्णागं” ति नापितस्य धन्निका नाम दासी, सा खल्लाडकोलिकेन सममुषितवती, तस्याः सम्बन्धी 5 पुत्रोऽसौ ॥ ६०९४ ॥

एवं श्रुत्वा तस्य साधोः सकाशं गत्वा भणति—अहं तवोपसम्पदं प्रतिपद्ये । ततस्तेन प्रतीच्छ्य पृष्टः—कुत्र त्वं जातः ? का वा ते माता ? इत्यादि । एवंपृष्टोऽसौ न किमपि ब्रवीति । तत इतरश्चिन्तयति—नूनमेषोऽपि हीनजातीयः । ततो निर्बन्धे कृते स साधुः प्राह—

थाणम्मि पुच्छियम्मि, ह णु दाणि कहेमि ओहिता सुण्णा । 10

साहिस्सऽण्णे कस्स व, इमाइँ तिक्खाइँ दुक्खाइँ ॥ ६०९५ ॥

स्थाने भवद्भिः पृष्टे सति “ह णु दाणि” चि तत इदानीं कथयामि, अवहिताः शृणुत यूयम्, कस्यान्यस्य ‘इमानि’ ईदृशानि तीक्ष्णानि दुःखानि कथयिष्यामि ? ॥ ६०९५ ॥

वइदिस गोब्बरग्रामे, खल्लाडग धुत्त कोलिय त्थेरो ।

ण्हाविय धण्णिय दासी, तेसिं मि सुतो कुणह गुज्झं ॥ ६०९६ ॥ 15

वइदिसनगरासन्ने गोर्बरग्रामे धूर्तः कोलिकः कश्चित् खल्लाटः स्थविरः, तस्य नापितदासी धन्निका नाम भार्या, तयोः सुतोऽस्म्यहम्; एतद् गुह्यं कुरुत, मा कस्यापि प्रकाशयतेत्यर्थः ॥ ६०९६ ॥

जेट्ठो मज्झ य भाया, गम्भत्थे किर ममम्मि पव्वइतो ।

तमहं लद्धसुतीओ, अणु पव्वइतोऽणुराणेण ॥ ६०९७ ॥ 20

मम ज्येष्ठो भ्राता गर्भस्थे किल मयि प्रव्रजित इति मया श्रुतम् । ततोऽहमेवं लब्धश्रुतिको भ्रातुरनुराणेण तमनु—तस्य पश्चात् प्रव्रजितः ॥ ६०९७ ॥

एवं श्रुत्वा स खिसनकारी साधुः किं कृतवान् ? इत्याह—

आगारविसंवइयं, तं नाउं सेसचिंधसंवदियं ।

णिउणोवायच्छलितो, आउंटण दाणमुभयस्स ॥ ६०९८ ॥ 25

‘न मदीयस्य भ्रातुरेवंविध आकारो भवति’ इत्याकारविसंवदितं ज्ञात्वा शेषैश्च—जात्यादि-भिश्चिद्दैः संवदितं ज्ञात्वा चिन्तयति—अहो ! अमुना निपुणोपायेन छलितोऽहम्, यदेव-मन्यव्यपदेशेन मम जात्यादिकं प्रकटितम् । ततः ‘आवर्तनं’ मिथ्यादुष्कृतदानपूर्वं ततो दोषा-दुपरमणम् । ततस्तस्मै सूत्रा-ऽर्थरूपस्योभयस्य दानं कृतमिति ॥ ६०९८ ॥

गतं खिसितवचनम् । अथ परुषवचनमाह—

दुविहं च फरुसवयणं, लोइय लोउत्तरं समासेणं ।

लोउत्तरियं ठप्पं, लोइयं वोच्छं तिमं णातं ॥ ६०९९ ॥

द्विविधं परुषवचनं समासतो भवति—लौकिकं लोकोत्तरिकं च । तत्र लोकोत्तरिकं स्वाप्यम्,

पश्चाद् भणियत इत्यर्थः । लौकिकं तु परुषवचनमिदानीमेव वक्ष्ये । तत्र चेदं ज्ञातं भवति ॥ ६०९९ ॥

अन्नोन्न समणुरत्ता, वाहस्स कुडुंभियस्स वि य धूया ।

तासिं च फरुसवयणं, आमिसपुच्छा समुप्पण्णं ॥ ६१०० ॥

5 व्याघस्य कुटुम्बिनोऽपि च “धूताः” दुहितरौ अन्योन्यं समनुरक्ते, परस्परं सरुयौ इत्यर्थः । तयोश्च परुषवचनमामिषपृच्छया समुत्पन्नम् ॥ ६१०० ॥ कथम् ? इति चेद् उच्यते—

केष्साऽऽणीतं पिसियं, फरुसं पुण पुच्छिया भणति वाही ।

किं खु तुमं पिताए, आणीतं उत्तरं वोच्छं ॥ ६१०१ ॥

व्याघदुहित्रा पुद्गलमानीतम्, ततः कुटुम्बिदुहित्रा सा भणिता—केनेदं पिशितमानीतम् ? ।

10 ततो ‘व्याधी’ व्याघदुहिता पृष्ट्वा सती परुषवचनं भणति—किं खु ? त्वदीयेन पित्राऽऽनीतम् । कुटुम्बिदुहिता भणति—किं मदीयः पिता व्याघः येन पुद्गलमानयेत् ? । एवं लौकिकं परुषवचनम् । अथ ‘उत्तरं’ लोकोत्तरिकं वक्ष्ये ॥ ६१०१ ॥ प्रतिज्ञातमेवाह—

फरुसम्मि चंडरुहो, अवन्ति लाभे य सेह उत्तरिए ।

आलचे वाहिचे, वावारिय पुच्छिय णिसिद्धे ॥ ६१०२ ॥

15 परुषवचने चण्डरुद्र उदाहरणम्, अवन्त्यां नगर्यां शैक्षस्य लाभः तस्य सज्जात इति तदुदाहरणस्यैव सूचा कृता । एतल्लोकोत्तरिकं परुषवचनम् । एतच्चैतेषु स्थानेषूपपद्यते—“आलचे” इत्यादि, ‘आलसो नाम’ ‘आर्य ! किं तव वर्त्तते ?’ इत्येवमाभाषितः १, ‘व्याहृतः’ ‘इत एहि’ इत्येवमाकारितः २, ‘व्यापारितः’ ‘इदमिदं च कुरु’ इति नियुक्तः ३, ‘पृष्टः’ ‘किं कृतं ? किं वा न कृतम् ?’ इत्यादि पर्यन्युक्तः ४, ‘निसृष्टः’ ‘गृहाण, मुञ्च, पिब’ इत्येव-
20 भादिष्टः ५ । एतेषु पञ्चसु स्थानेषु परुषवचनं सम्भवति इति निर्युक्तिगाथासमासार्थः ॥ ६१०२ ॥

अथैनां निवरीषुश्चण्डरुद्रदृष्टान्तं तावदाह—

ओसरणे सवयंसो, इम्मसुतो वत्थभूसियसरीरो ।

दायण त चंडरुदे, एस पवंचेति अग्हे चि ॥ ६१०३ ॥

भूर्ति आणय आणीते दिक्खितो कंदिउं गता मिचा ।

25 वत्तोसरणे पंथं, पेहा वय दंडगाऽऽउद्धो ॥ ६१०४ ॥

उच्चयिन्यां नगर्यां रथयात्रोत्सवे ‘ओसरणं’ बहूनां साधूनामेकत्र मीलकः समजनि । तत्र संवयसो वस्त्रभूषितशरीरः इम्यस्सुतः साधूनामन्तिके समायतो भणति—मां प्रत्राजयत । ततः साधवश्चिन्तवन्ति—एषः ‘प्रपञ्चयति’ विप्रतारयत्यस्मानिति । तैश्चण्डरुद्राचार्यस्य दर्शनं कृतम् “घृप्यतां कलिना कलिः” इति कृत्वा ॥ ६१०३ ॥

१ “वाहधूताए योगलं आणीतं । कुडुंभियधूताए भणिता—केण तं आणीतं ? । इतराए भणितं—किं तुमं आपेहिसि ? । कुडुंभियधूया भणति—किं अहं वाहधूया ? । एवं अचंखडं जातम् ।” इति चूर्णौ विशेष-
चूर्णौ च ॥ २ किमनावाचं वर्त्तते तव ? इत्येवमाचार्यादिनाऽऽभाषिं कां० ॥ ३ नामेव
भाष्यकारो विव० कां० ॥

ततश्चण्डरुद्रस्योपस्थितः—प्रजाजयत मामिति । ततस्तेनोक्तम्—‘भूर्ति’ क्षारमानय । ततस्तेन भूतावानीतायां लोचं कृत्वा दीक्षितः । ततस्तदीयानि मित्राणि ‘क्रन्दित्वा’ प्रभूतं रुदित्वा स्वस्नानं गतानि । वृत्ते च समवसरणे चण्डरुद्रेण शैक्षो भणितः—पन्थानं प्रत्युपेक्षस्व येन प्रभाते ब्रजामः । ततः प्रत्युपेक्षिते पथि प्रभाते पुरतः शैक्षः पृष्टतश्चण्डरुद्रः “वय” चि ब्रजति । स च शैक्षो गच्छन् स्थाणावास्फिटितः । ततश्चण्डरुद्रो रुष्टः ‘दुष्टशैक्षः’ इति भणन्^५ शिरसि दण्डकेन ताडयति । शैक्षो मिथ्यादुष्कृतं करोति भणति च—सम्यगायुक्तो गमिष्यामि । ततश्चण्डरुद्रस्तदीयोपशमेनावृत्तश्चिन्तयति—अहो ! अस्याभिनवदीक्षितस्यापि कियान् शमप्रकर्षः ? मम तु मन्दभाग्यस्य चिरप्रव्रजितस्याप्येवंविधः परमकोटिसुपगतः क्रोधः; इति परिभावयतः क्षपकश्रेणिमधिरूढस्य केवलज्ञानमुत्पेदे ॥ ६१०४ ॥

एवं चण्डरुद्रस्य ‘दुष्टशैक्षः’ इत्यादिभणनमिव परुषवचनं मन्तव्यम् । अथ ‘आलसादिषु¹⁰ पदेषु परुषं भवति’ इति यदुक्तं तस्य व्याख्यानमाह—

तुसिणीए हुंकारे, किं ति व किं चडगरं करोसि चि ।

किं णिव्रुति ण देसी, केवतिर्यं वा वि रडसि चि ॥ ६१०५ ॥

आचार्यादिभिरालसो व्याहृतो व्यापारितः पृष्टो निसृष्टो वा तूष्णीको भवति, हुंकारं वा करोति, ‘किम् ?’ इति वा भणति, ‘किं वा चटकरं करोषि ?’ इति ब्रवीति, ‘किं निर्वृतिं न¹⁵ ददासि ?’ इति ब्रूते, ‘कियद्वा रटिप्यसि ?’ इति भणति । एते सर्वेऽपि परुषवचनप्रकाराः ॥ ६१०५ ॥ अथैतेष्वेव प्रायश्चित्तमाह—

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो मासा हवंति लहु-गुरुगा ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१०६ ॥

लघुको मासो गुरुको मासश्चत्वारो मासा लघवश्चत्वारो मासा गुरवः षण्मासा लघवः²⁰ षण्मासा गुरवः छेदो मूलं तथा ‘द्विकम्’ अनवस्थाप्यं पाराञ्चिकं चेति ॥ ६१०६ ॥

एतदेव प्रायश्चित्तं चारणिकया गाथाद्वयेन दर्शयति—

आयरिण्णाऽऽलचो, आयरितो चैव तुसिणितो लहुओ ।

रडसि चि छग्गुरुंतं, वाहितें गुरुगादि छेदंतं ॥ ६१०७ ॥

लहुगाई वावारितें, मूलंतं चतुगुरुगाइ पुच्छिण्ण वमं ।

णीसड्ड छसु पतेस्स, छल्लहुगादी तु चरिमंतं ॥ ६१०८ ॥

25

आचार्येण आलस आचार्य एव तूष्णीको भवति मासलघु । अथ हुंकारादिकं रटसीति पर्यन्तं करोति तदा षड्गुरुकान्तम् । तद्यथा—हुंकारं करोति मासगुरु, ‘किम् ?’ इति भाषते नं ‘मस्तकेन वन्दे’ इति ब्रवीति चतुर्लघु, ‘किं चटकरं करोषि ?’ इति ब्रुवाणस्य चतुर्गुरु, ‘किं निर्वृतिं न ददासि ?’ इति भाषमाणस्य षड्लघु, ‘कियन्तं वा कालं रटसि ?’ इति ब्रुवतः षड्गुरु ।³⁰

१ २ः । इह च परेणाभाषितस्य यत् तूष्णीकत्वं तत् तस्यासमाधाननिबन्धनतया परुषवचनमिव परुषवचनमित्युपमानाद् द्रष्टव्यम् ॥ ६१०५ ॥ अथै कं० ॥ २ ३ः चार्थः ‘आर्य ! वृत्तंतेऽनाबाधं भवताम्’ इत्युक्तः सन् एव तूष्णीं कं० ॥

व्याहृतस्य तूष्णीकतादिषु पदेषु मासगुरुकादारब्धं छेदान्तं ज्ञेयम् ॥ ६१०७ ॥

व्यापारितस्य चतुर्लघुकादारब्धं मूलान्तम् । पृष्टस्य चतुर्गुरुकादारब्धं 'नवमम्' अनवस्था-
प्यम् । 'निसृष्टस्य' 'इदं गृहाण, भुङ्क्व' इत्यायुक्तस्य 'षट्स्वपि' तूष्णीकादिपदेषु षड्लघुकादारब्धं
चरमं—पाराञ्चिकं तदन्तं ज्ञातव्यम् ॥ ६१०८ ॥ एवमाचार्येणौचार्यस्यालसादिपदेषु शोधिरुक्ता ।
४ अथाऽऽचार्येणैवालसादीनामुपाध्यायप्रभृतीनां शोधिं दर्शयितुमाह—

एवमुवज्ज्ञाएणं, भिक्खु थैरेण खुड्डएणं च ।

आलत्ताइपएहिं, इक्किक्कपयं तु हासिज्जा ॥ ६१०९ ॥

'एवम्' आचार्यवदुपाध्यायेन भिक्षुणा स्थविरेण क्षुल्लकेन च समं आलसादिपदैः प्रत्येकं
तूष्णीकतादिप्रकारषट्के यथाक्रममेकैकं प्रायश्चित्तपदं हासयेत् । तद्यथा—आचार्य उपाध्याय-
10 मनुरूपेणाभिलाषेनालपति ततो यदि उपाध्यायस्तूष्णीक आस्ते तदा गुरुभिन्नमासः, हुङ्कारं
करोति मासलघुं, एवं यावत् 'किमेतावन्मात्रमारटसि ?' इति भणतः षड्लघु । व्याहृतस्यैतेष्वेव
तूष्णीकादिषु पदेषु लघुमासादारब्धं षड्गुरुकान्तम्, व्यापारितस्य गुरुमासादिकं छेदान्तम्,
पृष्टस्य चतुर्लघुकादिकं मूलान्तम्, निसृष्टस्य चतुर्गुरुकादिकमनवस्थाप्यान्तं द्रष्टव्यम् । एवमा-
चार्येणैव भिक्षोरालसादिषु पदेषु लघुभिन्नमासादारब्धं मूलान्तम्, स्थविरस्य गुरुविंशतिरात्रि-
15 न्दिवादारब्धं छेदान्तम्, क्षुल्लकस्य लघुविंशतिरात्रिन्दिवादारब्धं षड्गुरुकान्तं प्रायश्चित्तं प्रति-
पत्तव्यम् ॥ ६१०९ ॥ एवं तावदाचार्यस्याचार्यादिभिः पञ्चभिः पदैः समं चारणिका दर्शिता ।
साम्प्रतमुपाध्यायादीनां चतुर्णामप्याचार्यादिपदपञ्चकेन चारणिकां दर्शयति—

आयरियादभिसेगो, एकगहीणो तदिकिणा भिक्खु ।

थैरो तु तदिकेणं, थैरा खुड्डो वि एगेणं ॥ ६११० ॥

20 आचार्याद् 'अभिषेकः' उपाध्याय आलापादिपदानि कुर्वाणश्चारणिकायामेकेन प्रायश्चित्त-
पदेन हीनो भवति । तद्यथा—उपाध्याय आचार्यमालपति 'क्षमाश्रमणाः ! कथं वर्तते ?'
इत्यादि, एवमालस आचार्यस्तूष्णीक आस्ते भिन्नमासो गुरुकः, हुङ्कारं करोति मासलघु, एवं

१ 'व्याहृतस्य तु' 'इत आगच्छत' इत्येवमाकारितस्य तूष्णीकतादिषु पदेषु मासगुरु-
कादारब्धं छेदान्तं ज्ञेयम् ॥ 'व्यापारितस्य' 'इदं कुरु इदं मा कुरु' इति नियुक्तस्य चतु-
र्लघुकादारब्धं मूलान्तम् । 'पृष्टस्य' 'किं कृतम् ? किं वा न कृतम्' इत्यादिपर्यनुयुक्तस्य
चतुर्गुरुकादारब्धं कां० ॥ २ 'त्याद्यादिष्टस्य' 'ष' कां० ॥ ३ 'णालपितादेराचार्यस्य तूष्णी-
कतादिपदेषु कां० ॥ ४ 'नां तूष्णीकतादिपदेषु शो' कां० ॥ ५ 'घु, 'किम्' इति भाषते
मासगुरु । 'किं चटकरं करोषि ?' इति ब्रुवाणस्य चतुर्लघु । 'किं निर्वृतिं न ददासि ?'
इति जल्पतश्चतुर्गुरु । 'किमेताव' कां० ॥ ६ 'षु प्रत्येकं तूष्णीकतादिभिः पदैर्लघु' कां० ॥
७ मासलघु, 'किम् ?' इति भाषते मासगुरु, 'किं चटकरं करोषि ?' इति भणति
चतुर्लघु, 'किं निर्वृतिं न ददासि ?' इति ब्रुवतश्चतुर्गुरु, 'कियद्वाऽऽरटसि ?' इति जल्पतः
षड्लघु । एवं व्याहृत-व्यापारित-पृष्ट-निसृष्टपदेष्वपि यथाक्रमं मासलघु-मासगुरु-चतु-
र्लघु-चतुर्गुरुकप्रारब्धमनेनैव चारणिकां कां० ॥

तेनैव चारणिकाक्रमेण तावद् नेयं यावद् उपाध्यायेनाचार्यस्य निसृष्टस्य 'किमेतावदारटसि १' इतिज्ञवाणस्यानवस्थाप्यम् । अथोपाध्याय उपाध्यायमालपति तत आलप्तादिषु पञ्चसु पदेषु तूष्णीकतादिभिः षड्भिः पदैः प्रत्येकं चार्यमाणैर्लघुभिन्नमासादारब्धं मूले तिष्ठति । एवमुपाध्यायेनैव भिक्षोरालप्तादिषु पदेषु तूष्णीकतादिभिरेव पदैर्गुरुविंशतिरात्रिन्दिवादारब्धं छेदान्तम्, स्वविरस्य लघुविंशतिरात्रिन्दिवादारब्धं षड्गुरुकान्तम्, क्षुल्लकस्य गुरुपञ्चदशरात्रिन्दिवादारब्धं 5 षड्लघुकान्तं द्रष्टव्यम् । यदा तु भिक्षुराचार्यादीनालपति तदा ततः—उपाध्यायादेकेन पदेन हीनो भवति, सर्वचारणिकाप्रयोगेण लघुपञ्चदशरात्रिन्दिवादारब्धं प्रायश्चित्तं मूले तिष्ठतीत्यर्थः । यदा तु स्वविर आलपति तदा ततः—भिक्षोरेकेन पदेन हीनो भवति, सर्वचारणिकाप्रयोगेण गुरुदशरात्रिन्दिवादारब्धं छेदे तिष्ठतीत्यर्थः । यदा तु क्षुल्लक आचार्यादीनालपति तदा सोऽप्येकेन पदेन हीनो भवति । तद्यथा—क्षुल्लक आचार्यमालपति यदि आचार्यस्तूष्णीका-10 दीनि पदानि करोति तत आलप्तादिषु पञ्चसु पदेषु लघुविंशतिरात्रिन्दिवादारब्धं षड्गुरुके तिष्ठति । एवं क्षुल्लकेनैवोपाध्यायस्यालप्तादिषु पदेषु तूष्णीकतादिभिः षड्भिः पदैः प्रत्येकं चार्यमाणैर्गुरुपञ्चदशकादारब्धं षड्लघुकान्तम्, भिक्षोर्लघुपञ्चदशकादारब्धं चतुर्गुरुकान्तम्, स्वविरस्य गुरुदशकादारब्धं चतुर्लघुकान्तम्, क्षुल्लकस्य लघुदशकादारब्धं मासगुरुकान्तं प्रायश्चित्तं भवति । एवं सर्वचारणिकाप्रयोगेण लघुदशकादारब्धं षड्गुरुके तिष्ठतीति ॥ ६११० ॥ 15

एवं तावन्निर्ग्रन्थानामुक्तम् । अथ निर्ग्रन्थीनामतिदिशन्नाह—

भिक्षुसुरिसी तु गणिणी, थेरसरिच्छी तु होइ अभिसेगा ।

भिक्षुणि सुडुसरिच्छी, गुरु-लहुपणगाइ दो इयरा ॥ ६१११ ॥

इह निर्ग्रन्थीवर्गोऽपि पञ्च पदानि, तद्यथा—प्रवर्तिनी अभिषेका भिक्षुणी स्वविरा क्षुल्लिका च । तत्र 'गणिनी' प्रवर्तिनी सा भिक्षुसदृशी मन्तव्या । किमुक्तं भवति ?—प्रवर्तिनी प्रवर्तिनी-20 प्रभृतीनां पञ्चानामन्यतमामालप्तादिभिः प्रकौरैरालपति, सा चाऽऽलप्यमाना तूष्णीकादिपदषट्कं करोति ततो भिक्षावालपति यदाचार्यादीनां प्रायश्चित्तमुक्तं तत् तासां प्रवर्तिनीप्रभृतीनां मन्तव्यम् । अथाभिषेका प्रवर्तिन्यादीनामन्यतरामालपति सा च तूष्णीकादिपदानि करोति ततः स्वविरे आलपति यदाचार्यादीनां प्रायश्चित्तमुक्तं तत् तासां द्रष्टव्यम्, अत एवाह— स्वविरसदृशा अभिषेका भवति । अथ भिक्षुणी प्रवर्तिनीप्रभृतिकामालपति सा च तूष्णी-25 कादीनि करोति ततः क्षुल्लके आलपति यदाचार्यादीनां प्रायश्चित्तमुक्तं तत् तासामपि यथाक्रमं ज्ञेयम्, अत एवाह—भिक्षुणी क्षुल्लकसदृशी । अथ स्वविरा प्रवर्तिनीप्रभृतिकामालपति ततः प्रवर्तिन्यास्तूष्णीकादिपदषट्कं कुर्वाणया गुरुपञ्चदशकादिकं षड्लघुकान्तम्, अभिषेकाया लघुपञ्चदशकादिकं चतुर्गुरुकान्तम्, भिक्षुण्या गुरुदशकादिकं चतुर्लघुकान्तम्, स्वविराया लघु-दशकादिकं मासगुरुकान्तम्, क्षुल्लिकाया गुरुपञ्चकादिकं मासलघुकान्तं ज्ञेयम् । अथ क्षुल्लिका 30

१ तास्मालप्यमानास्तूष्णीकतादिपदषट्कं कुर्वन्ति ततो भिक्षावालपति यदाचार्यादीनां प्रायश्चित्तमुक्तं तत् तासां द्रष्टव्यम् । अथाभिषेकया आलपितादिप्रकारपञ्चकेन प्रवर्तिनी-प्रभृतयः पञ्चापि जल्पिताः सन्तस्तूष्णीकतादिपदषट्कं कुर्वन्ति ततः स्वविरे कं० ॥

प्रवर्तिनीप्रभृतिकामालपति सा च तूष्णीकादीनि पदानि करोति ततः प्रवर्तिन्या लघुपञ्चदशकादिकं चतुर्गुरुकान्तम्, अभिवेकाया गुरुदशकादिकं चतुर्लघुकान्तम्, भिक्षुण्या लघुदशकादिकं मासगुरुकान्तम्, स्वविराया गुरुपञ्चकादिकं मासलघुकान्तम्, क्षुल्लिकाया लघुपञ्चकादिकं गुरु-भिन्नमासान्तं मन्तव्यम् । अत एवाह—“गुरु-लघुपणगाइ दो इयर” चि ‘इतरे’ स्वविरा-
 ५ क्षुल्लिके तयोर्द्वयोरपि यन्नाक्रमं गुरुपञ्चकादिकं लघुपञ्चकादिकं च प्रायश्चित्तं भवति ॥६१११॥

इह परुषग्रहणेन निष्ठुर-कर्कशे अपि सूचिते, ततस्तयोः प्रायश्चित्तं दर्शयितुं परुषस्य च प्रकारान्तरेण शोभिमभिधातुमाह—

लहुओ य लहुसगर्मि, गुरुगो आगाढ फरुस वयमाणे ।

गिदुर-ककसवयणे, गुरुगा य पतोसओ जं च ॥ ६११२ ॥

10 ‘लहुसके’ श्लोके परुषवचने सामान्यतोऽभिधीयमाने मासलघु । आगाढपरुषं वदतो मास-गुरु । निष्ठुरवचने कर्कशवचने चत्वारो गुरुवः । यच्च ते परुषं भणिताः प्रद्वेषतः करिष्यन्ति तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तम् ॥ ६११२ ॥

अथ किमिदं निष्ठुरं ? किं वा कर्कशम् ? इत्याशङ्कावकाशं विलोक्याऽऽह—

निव्वेद पुच्छितर्मि, उग्मामइल चि गिदुरं सव्वं ।

15 मेहुण संसट्टं ककसाइं विव्वेग साहेति ॥ ६११३ ॥

कयाऽपि महेल्या कोऽपि साधुः पृष्टः—केन निर्वेदेन त्वं प्रव्रजितः ? । स प्राह—मदीया भोजिका ‘उद्ग्रामिका’ दुःशीला अतोऽहं प्रव्रजितः । एवमादिकं सर्वमपि निष्ठुरमुच्यते । तथा मैथुने ‘संसट्टं’ विलीनभावं दृष्ट्वा प्रव्रजितोऽहम् । एवं निर्वेदं यत् कथयति तदेवमादीनि वचांसि कर्कशानि मन्तव्यानि ॥ ६११३ ॥ इदमेव व्याचष्टे—

20 मयं व अं होइ रयावसाणे, तं चिकणं गुज्ज मलं झरंतं ।

अंगेसु अंगाइं विगूहयंती, गिन्वेयमेयं मम जाण सोमे ! ॥ ६११४ ॥

सखेदणीसट्टविमुक्कगतो, मारेण छिन्नो ससई व दीहं ।

हीओ मि जं आसि रयावसाणे, अणेगसो तेणं दमं पवण्णो ॥६११५॥

यद् रतावसाने मृतमिव भवति तदेवविधं शुभं चिकणं मलं ‘क्षरत्’ परिगल्दु, भार्वा
 25 चात्मीयेष्वजेषु चात्मीयान्येवाङ्गानि जुगुप्सनीयतया निगूहयन्ती मया दृष्टा, एतद् मे ‘निर्वेदं’ निर्वेदकारणं हे सौम्ये ! आनीहि ॥ ६११४ ॥ तथा—

सखेदं ‘धीसट्टं’ अन्वर्थं विमुक्कगात्रः क्षिणिलीकृताङ्गो मारेण ‘छिन्नः’ वृटितो मार-वाहको वया दीहं निःश्वसिति तथाऽहमपि रतावसाने यदनेकश एवंविधः ‘आसम्’ अमूवं तद् व्यतीव ‘हीतः’ लज्जितः, एतेन निर्वेदेन ‘दमं’ संयमं पाठान्तरेण व्रतं वा प्रपन्नोऽहम् ॥६११५॥

१ ‘वति ॥ ६१११ ॥ तदेवं दर्शितं परुषवचनविषयं प्रायश्चित्तविकुलम्बम् । इह च वचनं अं ॥ २ ‘ओ व संसं व वामा ॥ ३ ‘अ वतं प’ वामा ॥ ४ स साधुस्तथा पृष्टः सख प्रपन्नव्रतमीयं निर्वेदमाह—यद् रता’ अं ॥ ५ ‘इमिति । एवमादिकं निर्वेदं यत् कथयति तत् कर्कशवचनं मन्तव्यम् ॥ ६११५ ॥ अं ॥

मत्तं परुषवचनम् । अत्रागारस्थितवचनमाह—

अरे हरे बंधण पुत्ता, अंन्वो बप्पो त्ति भाय मामो त्ति ।

मद्विय सामिय गोमिय, लहुओ लहुआ य गुरुआ य ॥ ६११६ ॥

अरे इति वा हरे इति वा ब्राह्मण इति वा पुत्र इति वा यदि आमन्नणवचनं श्रुते तदा मासलंघु । अर्वो बप्पो आतइ मामक उपलक्षणत्वाद् अम्ब भाग्ग्िनेय इत्यादीन्यपि यदि वक्ति 5 तं च चतुर्लुं । अथ मद्विन् स्वामिन् गोमिन् इत्यादीनि गौरवगर्भाणि वचांसि श्रुते तदा चतुर्गुरुकाः आज्ञादयश्च दोषाः ॥ ६११६ ॥

संथवमादी दोसा, हवंति धी मुंड ! को व तुह बंधु ।

मिच्छत्तं दिय वयणे, ओमावणता य सामि त्ति ॥ ६११७ ॥

आत-मात्रकादीनि वचनानि ब्रुवाणेन संस्तवः—पूर्वसंस्तवादिरूपः कृतो भवति, ततश्च प्रति-10 बन्धादयो बहवो दोषा भवन्ति । अम्ब तात इत्यादि ब्रुवतः श्रुत्वा लोकश्चिन्त्येत्—अहो ! एतेषामपि मातृ-पित्रादयः पूजनीयाः । अविरतिकाश्चामन्नयतो भूयस्तदा दोषाः । बद्धा स गृहस्वस्तेनास-श्रुतसम्बन्धोद्भवेन रुष्टो ब्रूयात्—धिग् मुण्ड ! कस्तवात्र 'बन्धुः' स्वजनोऽस्ति येनैवं प्रल्पसि ! । उपलक्षणमिदम्, अरे हरे इत्यादि ब्रुवतः परो ब्रूयात्—स्वं तावद् मां न जानीषे कोऽप्यहमस्मिं ततः किमेवम् अरे इत्यादि भणसि ! । एवमसङ्गडादयो दोषाः । 15 'द्विजवचने च' ब्राह्मण इत्येवमभिधाने च मिथ्यात्वं भवति । स्वामिन् इत्याद्यभिधाने च प्रवचनस्यापभ्रान्तता भवति ॥ ६११७ ॥ गतमगारस्थितवचनम् । अथ व्यवसमितोदीरणवचनमाह—

स्वामित-चोसविताइं, अधिकरणाइं तु जे उईरेंति ।

ते पावा णायव्वा, वेसिं च परुवणा इणमो ॥ ६११८ ॥

क्षामितानि—वचसा मिथ्यादुष्कृतप्रदानेन क्षामितानि, चोसवितानि—विविधमनेकधा मनसा 20 व्युत्सृष्टानि, क्षामितानि च तानि व्युत्सृष्टानि चेति क्षामित-व्युत्सृष्टानि । एवंविधान्नाधिकरणानि ये भूय उदीरयन्ति ते 'पावाः' साधुधर्मबाध्या ज्ञातव्याः । तेषां च ईयं प्ररूपणा ॥ ६११८ ॥

उष्पायग उप्पण्णे, संबद्धे कक्खडे य वाहू य ।

आवट्टणा य मुच्छण, समुघावउतिवायणा चैव ॥ ६११९ ॥

लहुओ लहुगा गुरुगा, छम्मासा होंति लहुग गुरुगा य ।

छेदो मूलं च तहा, अणवट्टप्पो य पारंची ॥ ६१२० ॥

द्वौ साधु पूर्व कलहं कृतवन्तौ, तत्र च क्षामित-व्युत्सृष्टेऽपि तस्मिन्नाधिकरणेऽन्यदा तयोरेक इव भवति—एवं नाम त्वया तदानीमहमित्थमित्थं च भणितः; एष उपादक उच्यते, अस्य

१ अत्तो बप्पो ताभा । चूर्णो अंप्पो बप्पो इति दृश्यते ॥ २ अत्रान्तरे ग्रन्थोद्गम—८००० कां० ॥ ३ एवति, ब्रह्म चरतीति ब्राह्मण इति व्युत्पत्त्यर्थस्य तत्राघटनात् । स्वामिन् इत्याद्यभिधाने च प्रवचनस्यापभ्रान्तता भवति, अहो ! चातुकारिणोऽमी इत्यादि ॥ ६११७ ॥ कां० ॥ ४ 'इयं' वक्ष्यमाणलक्षणा प्ररूपणा ॥ ६११८ ॥ तामेवाह—उपायम कां० ॥ ५ इह गाथादयस्यापि पदानां यथासङ्गं योजना कार्या । लक्षणा—द्वौ साधु कां० ॥ ६० २०४

च मासलघु । इतरोऽपि ब्रूते—अहमपि त्वया तदानीं किं स्तोकं भणितः ?; एवमुक्त उत्पादकः प्राह—यदि तदानीं त्वमभणिष्यस्तदा किमहमेवमेव त्वाममोक्षयम् ?; एवमधिकरणमुत्पन्न-मुच्यते, तत्र द्वयोरपि चतुर्लघु । सम्बद्धं नाम—वचसा परस्परमाक्रोशनं कर्तुमारब्धं तत्र चतुर्गुरु । कर्कशं नाम—तटस्थितैरुपशम्यमानावपि नोपशाम्यतस्तदा षड्लघु । “बाहु” त्ति रोषभरपर-
5 वशतया बाह्वाहवि युद्धं कर्तुं लभौ तत्र षड्गुरुकाः । आवर्तना नाम—एकेनापरो निहत्य पातितस्तत्र च्छेदः । योऽसौ निहतः स मूच्छी यदि प्राप्तस्तदा मूलम् । मारणान्तिकसमुद्घाते समवहतेऽनवस्थाप्यम् । अतिपातना—मरणं तत्र पाराञ्चिकम् ॥ ६११९ ॥ ६१२० ॥

अथ द्वितीयपदमाह—

पढमं विगिंचणट्टा, उवलंभ विविंचणा य दोसु भवे ।

10 अणुसासणाय देसी, छट्टे य वगिंचणा भणिता ॥ ६१२१ ॥

‘प्रथमम्’ अलीकवचनमयोग्यशैक्षस्य विवेचनार्थं वदेत् । ‘द्वयोस्तु’ हीलित-खिसितवचन-योर्यथाक्रममुपालम्भ-विवेचने कारणे भवतः, शिक्षादानमयोग्यशैक्षपरित्यागश्चेत्यर्थः । परुषवचनं तु स्त्रसाध्यस्यानुशासनां कुर्वन् ब्रूयात् । गृहस्ववचनं पुनः ‘देशीं’ देशभाषामाश्रित्य भणेत । ‘षष्ठे च’ न्यवशमितोदीरणवचने शैक्षस्य विवेचनं कारणं भणितम् । गाथायां स्त्रीत्वनिर्देशः

15 प्राकृतत्वादिति^१ द्वारागाथासमासार्थः ॥ ६१२१ ॥ अथैनां विवरीषुराह—

कारणियदिविस्वतं तीरियम्मि कजे जहंति अणलं तू ।

संजम-जसरकस्वट्टा, होढं दाऊण य पलादी ॥ ६१२२ ॥

कारणे—अश्विचादौ अनलः—अयोग्यः शैक्षो दीक्षितः, ततः ‘तीरिते’ समापिते तस्मिन् कार्ये तं अनलं ‘जहन्ति’ परित्यजन्ति । कथम् ? इत्याह—‘संयम-यश्चोरक्षार्थं’ संयमस्य प्रवचनयशः-
20 प्रवादस्व च रक्षणार्थं ‘होढं’ गाढमलीकं दत्त्वा पलायन्ते, शीघ्रमन्यत्र गच्छन्तीत्यर्थः ॥ ६१२२ ॥

यः पुनराचार्यः सामाचार्यः सारणादिप्रदाने वा सीदति तसुद्दिश्येत्थं हीलितवचनं वदेत्—

केणोस गणि त्ति कतो, अहो! गणी भणति वा गणिं अगणिं ।

एवं विसीतमाणस्स कुणति गणिणो उवालंभं ॥ ६१२३ ॥

केनासमीक्षितकारिणैष गणी कृतः ?, यद्वा अहो ! अयं गणी, अथवा गणिनमप्यगणिनं
25 भणति । एवं गणिनः सामाचार्यः शिक्षादाने वा विषीदत उपाळम्भं करोति ॥ ६१२३ ॥

अगणिं पि भणाति गणिं, जति नाम पढेज्ज गारवेण वि ता ।

एमेव सेसएसु वि, वाचगमादीसु बोएज्जा ॥ ६१२४ ॥

यदि कोऽपि बहुशोऽपि भण्यमानो न पठति ततस्तमगणिनमपि गणिनं भणति यदि नाम गौरवेणापि पठेत् । एवमेव शेषेष्वपि वाचकादिषु पदेषु द्वितीयपदं ‘योजयेत्’ योजनं
30 कुर्यात् ॥ ६१२४ ॥

१ गतं व्यवशमितोदीरणवचनम् । अथ द्विती^० इतिरूपमवतरणं कां० ॥ २^० त्ति निर्युक्ति-गाथासमासार्थः ॥ ६१२१ ॥ अथैनामेव भाष्यकारो विवरीषुं कां० ॥ ३^० वाचकादिषु^० वाचक-बहुश्रुत-मेधाविप्रभृतिषु पदेषु कां० ॥

स्त्रिंसावयणविहाणा, जे च्विय जाती-कुलादि पुञ्जुत्ता ।

कारणियदिक्स्त्रियाणं, ते च्वेव विगिंचणोवाया ॥ ६१२५ ॥

स्त्रिंसावचनविधानानि यान्येव जाति-कुलादीनि पूर्वमुक्तानि त एव 'कारणिकदीक्षितानां' अयोभ्यानां कारणप्रव्राजितानां विवेचने-परिष्ठापने उपाया मन्तव्याः ॥ ६१२५ ॥

खरसज्झं मउयवइं, अगणेमाणं भणंति फरुसं पि ।

5

द्व्वफरुसं च वयणं, वयंति देसिं समासज्जा ॥ ६१२६ ॥

इह यः कठोरवचनभणनमन्तरेण शिक्षां न प्रतिपद्यते स खरसाध्य उच्यते, तं खरसाध्यं सुद्धीं वाचनमगणयन्तं परुषमपि भणन्ति । यद्वा 'देशीं' देशभाषां समासाद्य द्रव्यतः परुषवचनमपि वदन्ति । द्रव्यतो नाम-न दुष्टभावतया परुषं भणन्ति किन्तु तत्स्वाभाव्यात्, यथा मारुवाः परुषवाक्या भवन्ति ॥ ६१२६ ॥

10

भट्टि त्ति अमुगभट्टि, त्ति वा वि एमेव गोमि सामि त्ति ।

जह णं भणाति लोगो, भणाति तह देसिमासज्ज ॥ ६१२७ ॥

भट्टिन् इति वा अमुगभट्टिन् इति वा एवमेव गोमिन् इति वा स्वामिन् इति वा यथा यथा लोको भणति तथा तथा 'देशीं' देशभाषामाश्रित्य साधवोऽपि भणन्ति ॥ ६१२७ ॥

स्वामिय-वोसवियाइं, उप्पाएऊण द्व्वतो रुद्धो ।

15

कारणदिक्स्त्रिय अनलं, आसंस्वडिउ त्ति धाडेति ॥ ६१२८ ॥

यः कारणे अनलो दीक्षितस्तेन समं समापिते कार्ये क्षामित-व्युत्सृष्टान्यधिकरणान्युत्पाद्य 'द्रव्यतः' दुष्टभावं विना 'रुष्टः' कुपितः, बहिः कृत्रिमान् कोपविकारान् दर्शयन्नित्यर्थः, आसङ्गडिकोऽयं इति दोषमुत्पाद्य तमनलं शैक्षं 'घाटयति' गच्छाद् निष्काशयति ॥ ६१२८ ॥

॥ वचनप्रकृतं समाप्तम् ॥

20

प्र-स्ता-र-प्र-कृ-त-म्

सूत्रम्—

छ कप्पस्स पत्थारा पणत्ता, तं जहा—पाणाइवा-
यस्स वायं वयमाणे, मुसावायस्स वायं वयमाणे,
अदिण्णादाणस्स वायं वयमाणे, अविरइयावायं
वयमाणे, अपुरिसवायं वयमाणे, दासवायं वयमाणे ।

25

१ 'लादिया कुत्ता ताभा' कं० विना ॥ २ 'ति तं देसिं' ताभा० ॥ ३ इति वा "जह" इति इह उत्तरत्र च धीप्साया गम्यमानत्वाद् यथा यथा लोको भणति "जं" इति तद् वचनं प्रवीति तथा तथा कं० ॥

इच्चेते छ कप्पस्स पत्थारे पत्थरित्ता सम्मं अप्प- डिपूरेमाणे तट्टाणपत्ते सिया २ ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

तुल्लहिकरणा संखा, तुल्लहिंगारो व वादिओ दोसो ।

अहवा अयमधिगारो, सा आवत्ती इहं दाणं ॥ ६१२९ ॥

‘द्वयोरपि’ अनन्तर-प्रस्तुतसूत्रयोस्तुल्याधिकरणा सङ्ख्या, समानः षट्सङ्ख्यालक्षणोऽधिकार इत्यर्थः । यद्वा वाचिको दोषस्तुल्याधिकारः, उभयोरपि सूत्रयोर्वचनदोषोऽधिकृत इति भावः । अथवाऽयमपरोऽधिकार उच्यते—‘सा’ पूर्वसूत्रोक्ता शोधिरापत्तिरूपा, इह तु तस्या एव शोधेर्दानमधिक्रियते ॥ ६१२९ ॥

10 अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—कल्पः—साधुसमाचारस्तस्य सम्बन्धेन तद्विशुद्धि-कारणत्वात् ‘प्रस्ताराः’ प्रायश्चित्तप्रश्नाविशेषाः षट् प्रज्ञप्तः । तद्यथा—प्राणातिपातस्य ‘वादं’ वार्ता वाचं वा वदति साचौ प्रायश्चित्तप्रस्तारो भवतीत्येकः १ । एवं सृष्टावादस्य वादं वदति द्वितीयः । अदत्तादानस्य वादं वदति तृतीयः । अविरतिः—अब्रह्म, यद्वा न विद्यते विरतिरस्याः सा अविरतिक—स्त्री तद्वादं वदति चतुर्थः । अपुरुषः—नपुंसकस्तद्वादं वदति पञ्चमः । दासवादं षड् वदति षष्ठः । ‘इति’ इत्युपप्रदर्शने । एवंप्रकारानेतान् षट् कल्पस्य ‘प्रस्तारान्’ प्रायश्चित्तप्रश्ना-विशेषान् ‘प्रस्तीर्य’ अभ्युषणमत आत्मनि प्रस्तुतान् विष्णव ‘प्रस्तारयिता वा’ अभ्याख्यानदाता साधुः सख्यन् ‘अप्रतिपूरयन्’ अभ्याख्येयार्थस्यासङ्गततया अभ्याख्यानसमर्थनं कर्तुमशक्नुवन् तस्यैव—प्राणातिपातादिकर्तुरिव स्थानं प्राप्तस्तत्स्थानप्राप्तः स्यात्, प्राणातिपातादिकर्तुरिव दण्ड-नीचो भवेदिति भावः । अथवा प्रस्तारान् ‘प्रस्तीर्य’ विरचय्याऽऽचर्यैणाभ्याख्यायन्दाता

20 ‘अप्रतिपूरयन्’ अपरापरप्रत्ययवचनैश्च सत्यमकुर्वन् स्तत्स्थानप्राप्तः कर्तव्य इति शेषः, यत्र प्रायश्चित्तपदे विवदमानोऽवतिष्ठते न पदान्तरमारमते तत् पदं प्रापणीय इति भावः । एष सूत्रार्थः ॥ अथ भाष्यकारो विषमपदव्याख्यामाह—

पत्थारो उ विरचणा, सो ज्जोतिस छंद गणित पच्छित्ते ।

पच्छित्तेण तु पगयं, तस्स तु मेदा बहुविगप्पा ॥ ६१३० ॥

25 प्रस्तारो वाच विरचणा, स्थापना इत्यर्थः । स च अतुल्य—ज्जोतिस—छन्दःप्रस्तारो गणितप्रस्तारः प्रायश्चित्तप्रस्तारश्चेति । अत्र प्रायश्चित्तप्रस्तारेण प्रकृतम् । ‘तस्य च’ प्रायश्चित्तस्यामी ‘बहुविकल्पाः’ अनेकप्रकारा मेदा मनन्ति ॥ ६१३० ॥ तद्यथा—

उच्चातमशुग्घाते, मीसे य पसंणिं अप्पसंणी य ।

आवअप्प-दानमहं, पडुव वत्थुं दुपक्खे वी ॥ ६१३१ ॥

30 इह प्रायश्चित्तं द्विधा—उच्चातमनुद्धातं च । उच्चातं—लघुकम्, तच्च लघुमासादि । अनु-द्धातिकं—गुरुकम्, तच्च गुरुमासादि । तदुभयमपि द्विधा—मिश्रं चशब्दाद् अमिश्रं च । मिश्रं

१ °नि होति अपसंणी । आव° तामा० ॥

नाम—लघुमासादिकं तपः-कालयोरेकतरेण द्वाभ्यां वा गुरुकम्, गुरुमासादिकं वा तपसा-
कालेन वा द्वाभ्यां वा लघुकम् । अमिश्रं तु लघुमासादिकं तपः-कालाभ्यां द्वाभ्यामपि लघु-
कम्, गुरुमासादिकं वा द्वाभ्यामपि गुरुकम् । उभयमपि च तपः-कालविशेषरहितं पुनरपि
द्विधा—प्रसज्जि अप्रसज्जि च । प्रसज्जि नाम—यद् अमीक्षणप्रतिसेवारूपेण शङ्का-भोजिका-घाटि-
कादिपरम्परारूपेण वा प्रसज्जेन युक्तम्, तद्विपरीतमप्रसज्जि । भूयोऽप्येतदेकैकं द्विधा—आपत्ति-
प्रायश्चित्तं दासप्रायश्चित्तं च । एतत् सर्वमपि प्रायश्चित्तं 'द्विपक्षेऽपि' श्रमणपक्षे श्रमणीपक्षे
च वस्तु प्रतीत्य मन्तव्यम् । वस्तु नाम—आचार्यादिकं प्रवर्तिनीश्रमृत्तिकं च, उक्ते यस्य वस्तुनो
यत् प्रायश्चित्तं योग्यं तत् तस्य भवतीति भावः । एष प्रायश्चित्तप्रस्तार उच्यते ॥ ६१३१ ॥

“सम्भं अक्षुडिपूरेमाणे” चि पदं व्यञ्चये—

जात्रिसष्यणऽमिसत्तो, स चाधिकारी ण तस्स ठाणस्स ।

10

सम्भं अपूरयंतो, पञ्चगिरमप्पणो कुणति ॥ ६१३२ ॥

‘अक्षुडिपूरेण’ दूर्द्धुरमात्रादिनाऽभ्याख्यानेन ‘सः’ साधुः ‘अभिसम्भः’ अभ्यासः तत्र तस्य
स्वल्पेण ‘अभिसम्भः’ न योग्यः अप्रमत्तत्वात्; अतोऽभ्यासकर्म दत्त्वा सम्भम् ‘अक्षुडिपूरणम्’
अनिर्वाह्यम् आत्मनः प्रत्यक्षिर्न करोति, तं दोषमात्मनो लगयतीत्यर्थः ॥ ६१३२ ॥

कृता विषमद्वय्याख्या भाष्यकृता । सम्प्रति निर्युक्तिविस्तरः—

15

छ वेव य पत्थारा, पाणवह मुसे अदत्तदाणे य ।

अविरति-अशुरिसवाते, दासावातं च वत्तम्भणे ॥ ६१३३ ॥

अत्रैव प्रस्तावाः भवन्ति । तद्यथा—प्राणवधवादं सुषावादादं अदत्तादानादपानिरेक्षित-
वादादमपुरुषवादादं दासवादादं च वदति इति ॥ ६१३३ ॥

तत्र आत्मवधवादे प्रस्तारं तावदभिविस्तुराह—

20

दहुर सुय्यं सप्पे, मूसग पाणातिवाहुदाहरथा ।

दत्तेसि पत्थारं, वोच्छामि अहाणुपुव्वीए ॥ ६१३४ ॥

आणासिपत्ते पत्तानि ‘उदाहरणाभि’ निदर्शनानि भवन्ति—दूरः शुनकः कर्त्तुं मूक-
श्चेति । ‘एतेषाम्’ एतद्विषयमित्यर्थः ‘प्रस्तारं’ प्रायश्चित्तरचनाविशेषं यथानुपूर्वा वक्ष्यामि
॥ ६१३४ ॥ तत्र दूर्द्धुरविषयं तावदाह—

25

ओमो चोदिजंतो, दुपेहियादीसु संपसारेति ।

अहमवि ञं चोदिस्सं, न य लब्भति तारिसं छेहुं ॥ ६१३५ ॥

‘अवमः’ अवमत्तल्लिको शल्लिकेन दुःप्रत्युपेक्षितादिषु स्वल्पितेषु भूयो भूयो नोवमानः
‘सम्पसारयति’ मनसि पर्यालोचयति—अहमपि “णं” एतं शल्लिकं नोदयिष्यामि । एवं

१° वानिष्पन्नेन शङ्का-भोजिका-घाटिकानिवेदनादिपरम्परानिष्पन्नेन वा प्रसज्जप्राय-
श्चित्तेन युक्तम्, कां० ॥ २° ना वक्ष्यमाणलक्षणेनाऽभ्याख्या कां० ॥ ३° ‘अस्तावत्’
प्रायश्चित्तरचनाविशेषं भवन्ति, न पञ्च न वा सप्त इत्येवकारार्थः । तत्रैव कां० ॥
४° प्रतिज्ञातमेव निर्वाह्यम् दूर्द्धुरविषयं प्रस्तारं तावदाह इति सम्प्रतिपत्त्यां कां० ॥

पर्यालोच्य प्रयत्नेन गवेषयन्नपि तादृशं छिद्रं रात्रिकस्य न लभते ॥ ६१३५ ॥

अन्नेण घातिए दहुरम्मि दह्नु चलणं कतं ओमो ।

उद्वितो एस तुमे, ण मि त्ति वितियं पि ते णत्थी ॥ ६१३६ ॥

अन्यदा च भिक्षादिपर्यटने अन्येन केनापि ददुरे घातिते रात्रिकेन च तस्योपरि 'चलनं'
5 पादं कृतं दृष्ट्वाऽवमो ब्रवीति—एष ददुरस्त्वयाऽपद्रावितः । रात्रिको वक्ति—न मयाऽपद्रा-
वितः । अवमः प्राह—'द्वितीयमपि' मृवावादं व्रतं 'ते' तत्र नास्ति ॥ ६१३६ ॥

एवंभणतस्तस्येयं प्रायश्चित्तरचना—

वच्चति भणाति आलोय निकाए पुच्छित्ते णिसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सन्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१३७ ॥

10

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होंति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१३८ ॥

स एवमुक्त्वा ततो निवृत्त्याऽऽचार्यसकाशं व्रजति मासलघु । आगत्य भणति यथा—तेन
ददुरो मारितः, एवंभणतो मासगुरु । योऽसावभ्याख्यातः स गुरुणां सकाशमागतः, आचा-
र्यैश्चोक्तम्—“आलोय” चि आर्य ! सम्यगालोचय, किं सत्यं भवता ददुरो मारितः ?; स
15 प्राह—न मारयामि, एवमुक्तेऽभ्याख्यानदातुश्चतुर्लघु । “निकाए” चि इतरो निकाचयति
रात्रिकस्तु मूयोऽपि तावदेव भणति तदा चतुर्गुरु । अवमरात्रिको भणति—यदि न प्रत्यय-
स्ततस्तत्र गृहस्थाः सन्ति ते पृच्छयन्ताम्, ततो वृषभा गत्वा पृच्छन्ति, पृष्टे च सति षड्लघु ।
गृहस्थाः पृष्टाः सन्तः “णिसिद्धं” निषेधं कुर्वन्ति—नास्मामिर्ददुरव्यपरोपणं कुर्वन् दृष्टं इति
षड्गुरु । “साहु” चि ते साधवः समागता आलोचयन्ति नापद्रावित इति तदा छेदः ।
20 “गिहि” चि अथासावभ्याख्यानदाता भणति—“गृहस्थाः” असंयता यत् प्रतिभासते तद्
अलीकं सत्यं वा ब्रुवते, एवंभणतो मूलम् । अथासौ भणति—“मिलिय” चि गृहस्थाश्च यूयं
चैकत्र मिलिता अहं पुनरेक इतिब्रुवतोऽनवस्थाप्यम् । सर्वेऽपि यूयं प्रवचनस्य बाह्या इति-
भणतः पाराञ्चिकम् । एवमुत्तरोत्तरं वदतः पाराञ्चिकं यावत् प्रायश्चित्तप्रस्तारो भवति
॥ ६१३७ ॥ ६१३८ ॥ अथेदमेव भावयति—

25

किं आगओ सि णाहं, अडामि पाणवहकारिणा सिद्धिं ।

सम्मं आलोय चि य, जा तिण्णि तमेव वियडेति ॥ ६१३९ ॥

रात्रिकं विना स एकाकी समायातो गुरुभिरुक्तः—किमेकाकी त्वमागतोऽसि ? । स
प्राह—नाहं प्राणवषकारिणा सार्द्धमयामि । एवमुक्ते रात्रिक आगतो गुरुभिरुक्तः—सम्य-
गालोचय, कोऽपि प्राणी त्वया व्यपरोपितः ? न वा ? इति । स प्राह—न व्यपरोपितः ।
30 एवं त्रीन् चारान् यावदालोचाप्यते । यदि त्रिष्वपि वारेषु तदेव 'विकटयति' आलोचयति
तदा परिस्फुटमेव कथ्यते ॥ ६१३९ ॥

१ 'दधिरतिलक्षणं व्रतं 'ते' तत्र नास्ति, न केवलं प्रथममित्यपिशब्दार्थः ॥ ६१३६ ॥ कं० ॥
२ 'वेचनं निषिद्धं निषेधमित्यर्थः कुर्वन्ति कं० ॥

तुमए किर दहुरओ, हओ त्ति सो वि य भणाति ण मए त्ति ।

तेण परं तु पसंगो, धावति एके व वितिए वा ॥ ६१४० ॥

किं इति द्वितीयस्य साधोर्मुखादस्माभिः श्रुतम्—त्वया दर्दुरः 'हतः' विनाशितः । स प्राह—न मया हत इति । 'ततः परम्' एवंभणनानन्तरं 'प्रसङ्गः' प्रायश्चित्तवृद्धिरूपः 'एकस्मिन्' रात्रिके 'द्वितीये वा' अवमरात्रिके धावति । किमुक्तं भवति ?—यदि तेन रात्रिकेन ४ सत्येनैव दर्दुरो व्यपरोपितः ततो यदि 'सम्यगालोचय' इतिभण्यमानो भूयो भूयो निहुते तदा तस्य प्रायश्चित्तवृद्धिः । अथ तेन न व्यपरोपितः ततः 'इतरस्य' अभ्याख्यानं निकाचयतः प्रायश्चित्तं वर्द्धते ॥ ६१४० ॥ इदमेव भावयति—

एकस्स मुसावादो, काउं णिण्हाइणो दुवे दोसा ।

तत्थ वि य अप्पसंगी, भवति य एक्को व एक्को वा ॥ ६१४१ ॥ 10

'एकस्य' अभ्याख्यानदातुरेक एव मृषावादलक्षणो दोषः । यस्तु दर्दुरवधं कृत्वा निहुते तस्य द्वौ दोषौ—एकः प्राणातिपातदोषो द्वितीयो मृषावाददोष इति । 'तत्रापि च' अभ्याख्याने प्राणातिपाते वा कृतेऽपि 'एको वा' अवमरात्रिकः 'एको वा' रात्रिको यदि अप्रसङ्गी भवति तदा न प्रायश्चित्तवृद्धिः । किमुक्तं भवति ?—यदि अवमरात्रिकोऽभ्याख्यानं दत्त्वा न निकाचयति यो वाऽभ्याख्यातः सोऽपि न रुष्यति तदा न प्रायश्चित्तवृद्धिः । अथाभ्याख्याता 15 भूयो भूयः समर्थयति इतरोऽपि भूयो भूयो रुष्यति तदा प्रायश्चित्तवृद्धिः । एवं दर्दुरविषयः प्रस्तारो भावितः । शुनक-सर्प-मूषकविषया अपि प्रस्तारा एवमेव भावनीयाः ॥ ६१४१ ॥

गतः प्राणातिपातप्रस्तारः । सम्प्रति मृषावादा-ऽदत्तादानयोः प्रस्तारमाह—

मोसम्मि संखडीए, मोयगगहणं अदत्तदानम्मि ।

आरोवणपत्थारो, तं चेव इमं तु णाणत्तं ॥ ६१४२ ॥

20

मृषावादे सङ्खडीविषयं निदर्शनम् । अदत्तादाने मोदकग्रहणम् । एतयोर्द्वयोरप्यारोपणायाः प्रायश्चित्तस्य प्रस्तारः स एव मन्तव्यः । इदं तु 'नानात्वं' विशेषः ॥ ६१४२ ॥

दीण-कलुणोहि जायति, पडिसिद्धो विसति एसणं हणति ।

जंपति मुहप्पियाणि य, जोग-त्तिगिच्छा-निमिच्चाहं ॥ ६१४३ ॥

कस्यामपि सङ्खड्यामकालत्वात् प्रतिषिद्धौ साधू अन्यत्र गतौ, ततो मुहूर्तान्तरे रत्नाधिके-25 नोक्तम्—ब्रजामः सङ्खड्याम्, इदानीं भोजनकालः सम्भाव्यते । अवमो भणति—प्रतिषिद्धोऽहं न ब्रजामि । ततोऽसौ निवृत्त्याऽऽचार्यायेदमालोचयति, यथा—अयं दीन-करुणवचनैर्याचते, प्रतिषिद्धोऽपि च प्रविशति, एषणां च 'हन्ति' प्रेरयति, अथवा एष गृहं प्रविष्टो सुखमि-

१ °तः । सोऽपि च रत्नाधिकः 'भणति' प्रतिब्रूते—न मया कां० ॥ २ °ख्यातः प्राणातिपातं वा कृतवान् सोऽपि यदि न रुष्यति न वा निहुते तदा कां० ॥ ३ °ष्यति स्वापराधं निहुते वा तदा कां० ॥ ४ °तविषयः प्रस्ता' कां० ॥ ५ अयं रत्नाधिको दीन-करुणवचनैर्याचते, प्रतिषिद्धोऽपि च गृहपतिगृहं प्रायोग्यलम्पटतया भूयोभूयः प्रविशति, एषणां कां० ॥

याणि योग-चिकित्सा-निमित्तानि जल्पति । एवंविधमृषावादवादं वदतः प्रायश्चित्तप्रस्तारो भवति ॥ ६१४३ ॥ स चायम्—

वच्चइ मणाइ आलोय णिकाए पुच्छिए णिसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सव्वे, पत्थारो जाव वदमाणे ॥ ६१४४ ॥

5

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होंति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१४५ ॥

गाथाद्वयमपि गतार्थम् (गा० ६१३७-३८) ॥ ६१४४ ॥ ६१४५ ॥

अथादत्तादाने मोदकग्रहणदृष्टान्तं भावयति—

जा फुसति माणमेगो, वितिओ अण्णत्थ लडुते ताव ।

10

लडूण णीति इयरो, ते दिस्स इमं कुणति कोई ॥ ६१४६ ॥

एकत्र गेहे भिक्षा लब्धा, सा चावमेन गृहीता । यावद् असौ 'एकः' अम्मरान्तिको भ्रामनं 'स्पृशति' सम्प्राप्तं तावद् 'द्वितीयः' रत्नाधिकः 'अन्यत्र' सङ्ख्यां लडुकान् लब्धवान्, लब्ध्वा च निर्गच्छति । 'इतरः पुनः' अवमः 'तान्' मोदकान् दृष्ट्वा कश्चिदीर्ष्याल्लिखितं करोति ॥ ६१४६ ॥ किम् ! इत्यत्र आह—

11

वच्चइ मणाइ आलोय निकाए पुच्छिए निसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सव्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१४७ ॥

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होंति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१४८ ॥

"वच्चइ" चि स निवृत्त्य गुरुसकाशं व्रजति । आगम्य च भणति आलोचयति—रत्नाधिकेना-
१० दत्ता मोदका गृहीता इति । शेषं प्राग्वत् (गा० ६१३७-३८) ॥ ६१४७ ॥ ६१४८ ॥

अथाविरत्तिकावादे प्रस्तारमाह—

रातिणितवाइतेणं, खलिय-मिलिय-पेछणाए उदएणं ।

देउल मेहुण्णम्मि, अब्भक्खाणं कुडंगे वा ॥ ६१४९ ॥

कश्चिदवमरान्तिको रत्नाधिकेनाभीक्षणं शिष्यमाणश्चिन्तयति—एषः 'रत्नाधिकवातेन' 'रत्ना-
२० धिकोऽहम्' इति गर्वेण मां दशविधचक्रवालसामाचार्यामस्त्वलितमपि कषायोदयेन तर्जयति, यथा—हे दुष्टशैक्षक ! स्वलितोऽसीति । तथा मां निम्नतरमपि पदं पदेन विच्छिन्नं सूत्र-
मुच्चारयन्तं 'हा दुष्टशैक्ष ! किमिति मिलितमुच्चारयसि ?' इति तर्जयति । तथा "पेछण" चि अन्यैः साधुभिर्वायमाणोऽपि कषायोदयतो मां हस्तेन प्रेरयति । अथवैषा सामाचार्यैः—
रत्नाधिकस्य सर्वं क्षन्तव्यमिति, ततस्तथा करोमि यथा एष मम लघुको भवति । ततोऽन्यदा
30 द्वावपि भिक्षाचर्यायै गतौ, तौ च तृषितौ बुभुक्षितौ चेत्येवं चिन्तितवन्तौ—अस्मिन् आर्या-
दैवकुले 'कुडङ्गे वा' वृक्षविषमे प्रथमालिकां कृत्वा पानीयं वास्याम इति; एवं चिन्तयित्वा
तौ तदभिमुखं प्रस्थितौ । अत्रान्तरेऽवमरत्नाधिकः परिव्राजिकामेकां तदभिमुखमागच्छन्तौ

दृष्टा स्थितः, 'लब्ध एष इदानीम्' इति चिन्तयित्वा तं रत्नाधिकं वदति—अहो ज्येष्ठार्य !
कुरु त्वं प्रथमालिकां पानीयं वा, अहं पुनः संज्ञां न्युत्सक्ष्यामि ॥ ६१४९ ॥ एवमुक्त्वा त्वरितं
व्रसतावागत्य मैथुनेऽभ्याख्यानं दातुं यथा आलोचयति तथा दर्शयति—

जेड्डजेण अकज्जं, सज्जं अज्जाघरे कयं अज्जं ।

उवजीवितो य भंते !, मए वि संसङ्ककप्पोऽत्थ ॥ ६१५० ॥

ज्येष्ठार्येणाद्य 'सद्यः' इदानीमार्यागृहे कृतं 'अकार्यं' मैथुनसेवालक्षणम्, ततो भदन्त !
तत्संसर्गतो मयाऽपि 'संसृष्टकरूपः' मैथुनप्रतिसेवा 'अत्र' अस्मिन् प्रस्तावे उपजीवितः ॥ ६१५० ॥

अत्राप्ययं प्रायश्चित्तप्रस्तारः—

वच्चति भणाति आलोय निकाए पुच्छिए णिसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सव्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१५१ ॥

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होंति गुरुमा य ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१५२ ॥

अवमरालिको निवृत्त्य गुरुसकाशं व्रजति लघुमासः । आगम्य च गुरुन् भणति—
ज्येष्ठार्येण मया चाकृत्यमासेवितम्, अतो मम तावद् महाव्रतान्यारोपयत; एवं रत्नाधिकस्य
लघुभवनाभिप्रायेण भणतो गुरुमासः । रत्नाधिक आगतः सूरिणा भणितः—किं त्वया 15
संसृष्टकरूप आसेवितः ? स प्राह—नासेवितः, ततश्चतुर्लघु । इतरो निकाचयति चतुर्गुरु
इत्यादि प्राग्बद् द्रष्टव्यम् (गा० ६१३७-३८) ॥ ६१५१ ॥ ६१५२ ॥

गतोऽविरतिकारवादः । अथापुरुषवादमाह—

तइओ चि कथं जाणसि, दिट्ठा णीया सें तेहि मी बुचो ।

वड्ढतिं ततिओ तुब्भं, पव्वावेतुं मम वि संका ॥ ६१५३ ॥

दीसति य पाडिरुवं, ठित-चंक्रमित-सरीर-भासाहिं ।

बहुसो अपुरिसवयणे, सवित्थराऽऽरोवणं कुज्जा ॥ ६१५४ ॥

कोऽपि साधुस्तथैव छिद्रान्वेषी भिक्षातो निवृत्त्य रत्नाधिकमुद्दिश्याऽऽचार्यं भणति—
एष साधुः 'तृतीयः' त्रैशिकः । आचार्यः प्राह—कथं जानासि ? । स प्राह—मयैतस्य
निजका दृष्टाः तैरहमुक्तः—वर्तते युष्माकं तृतीयः प्रनाजयितुम् ?; ततो ममापि हृदये 25
शङ्का जाता ॥ ६१५३ ॥ अपि च—

अस्य साधोः 'प्रतिरूपं' नपुंसकानुरूपं रूपं स्थित-चङ्कमित-शरीर-भाषादिभिर्लक्षणैर्दृश्यते ।

एवं बहुज्ञः 'अपुरुषवचने' नपुंसकवादे वर्तमानस्य सविस्तरमारोपणां कुर्यात् ॥ ६१५४ ॥

तत्रा—

वच्चति भणाति आलोय निकाए पुच्छिए निसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सव्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१५५ ॥

१ 'नीमुपाय इति चिन्त' कां० ॥ २ 'वादविषयः प्रस्तारः । अथापुरुषवादे प्रस्तारमाह
इतिरूपमवतरणं कां० ॥ ३ 'यम् 'द्वारोषणां' प्रायश्चित्तविरचनाकरणां कुर्यात्' कां० ॥

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होंति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१५६ ॥

स निवृत्त्य एकाकी प्रतिश्रयं व्रजति लघुमासः । आगतो गुरुन् भणति—एष साधुसै-
राशिक एतदीयसज्ञातकैरुक्तः, अत्र गुरुमासः । शेषं प्राग्वत् (गा० ६१३७-३८)
४ ॥ ६१५५ ॥ ६१५६ ॥ अथ दासवादमाह—

खरओ त्ति कइं जाणसि, देहायारा कर्हिति से हंदी ! ।

छिकोवण उब्भंडो, णीयासी दारुणसभावो ॥ ६१५७ ॥

कोऽपि साधुस्त्वैव रत्नाधिकमुद्दिश्याचार्यं भणति—अयं साधुः 'खरकः' दास इति ।
आचार्यं आह—कयं जानासि ? । इतरः प्राह—एतदीयनिजकैर्मम कथितम् । तथा 'देहाकाराः'
१० कुञ्जातादयः "से" तस्य "हंदी" इत्युपप्रदर्शने दासत्वं कथयन्ति । तथा "छिकोवण" त्ति
शीघ्रकोपनोऽयम्, "उब्भंडो नाम" असंवृतपरिधानादिः, "नीचासी" नीचतरे आसने उपवेश-
नशीलः, दारुणस्वभाव इति प्रकटार्थम् ॥ ६१५७ ॥ अथ "देहाकार" त्ति पदं व्याख्याति—

देहेण वा विरुवो, खुजो वडभो य वाहिरप्पादो ।

फुडमेव से आयारा, कर्हिति जह एस खरओ त्ति ॥ ६१५८ ॥

१५ स प्राह—देहेनाप्ययं विरूपः, तद्यथा—कुञ्जो वडभो बाह्यपादो वा । एवमादयस्तस्याऽऽ-
काराः स्फुटमेव कथयन्ति, यथा—एषः 'खरकः' दास इति ॥ ६१५८ ॥ अथाऽऽचार्यः प्राह—

केइ सुरुव दुरुवा, खुजा वडभा य वाहिरप्पाया ।

न हु ते परिभवियव्वा, वैयणं व अणारियं वोत्तुं ॥ ६१५९ ॥

इह नामकर्णोदयवैचिञ्चतः 'केचिद्' नीचकुलोत्पन्ना अपि दासादयः सुरूपा भवन्ति,
२० 'केचित् तु' राजकुलोत्पन्ना अपि दूरूपाः भवन्ति, तथा कुञ्जा वडभा बाह्यपादा अपि भवन्ति,
अतः 'नहि' नैव ते परिभवितव्याः 'अनार्यं वा वचनं' 'दासोऽयम्' इत्यादिकं वक्तुं योग्याः
॥ ६१५९ ॥ अत्रापि प्रायश्चित्तप्रस्तारः—

वच्चति मणाति आलोय निकाए पुच्छिए निसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सव्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१६० ॥

२५ मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होंति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१६१ ॥

[व्याख्या प्राग्वत्] ॥ ६१६० ॥ ६१६१ ॥ गतो दासवादः । अथ द्वितीयपदमाह—

१ 'रुकोऽस्तीत्यत्र गुरुमासः । शेषं प्राग्वत् ॥ ६१५५ ॥ ६१५६ ॥ उक्तोऽपुरुषवादे
प्रस्तारः । अथ दासवादे प्रस्तारमभिधातुकाम इदमाह कां० ॥ २ वयणं अवगारियं वोत्तुं
ताभा० ॥ ३ स निवृत्त्य एकाकी वसति व्रजति लघुको मासः । वसतिमागम्य गुरुणा-
मन्तिके रत्नाधिकमुद्दिश्य भणति—अयं साधुर्दास इव लक्ष्यते इति भणतो गुरुमासः ।
इत्यादि प्रागुक्तनीत्या (गा० ६१३७-३८) सर्वमपि यथायोग्यं वक्तव्यम् ॥ ६१६० ॥ ६१६१ ॥
तदेवं दर्शिताः वडमि प्रस्ताराः । अथ द्वितीयपदमाह कां० ॥

विइयपयमणाभोगे, सहसा वीचूण वा समाउट्टे ।

जाणंतो वा वि पुणो, विविचणट्ठा वदेज्जा वि ॥ ६१६२ ॥

द्वितीयपदे अनाभोगेन सहसा वा प्राणवधादिविषयं वादमुक्त्वा भूयः 'समावर्तेत' प्रत्या-
वर्तेत, मिथ्यादुष्कृतमपुनःकरणेन दद्यादित्यर्थः । अथवा जानन्नपि, पुनःशब्दो विशेषणे, स
चैतद् विशिनष्टि—योऽयोम्यः शैक्षः प्रत्राजितस्तस्य विवेचनार्थं प्राणातिपातादिवादमपि ७
वदेद् येनासावुद्वेजितो गणाद् निर्गच्छति ॥ ६१६२ ॥

॥ प्रस्तारप्रकृतं समाप्तम् ॥

क ण्ट का छु द्द र ण प्र कृ त म्

सूत्रम्—

निग्गंथस्स य अहेपादंसि क्खाणू वा कंटगे वा हीरे
वा सक्करे वा परियावजेज्जा, तं च निग्गंथे नो संचाइ-
ज्जा नीहरित्तए वा विसोहित्तए वा, तं निग्गंथी
नीहरमाणी वा विसोहेमाणी वा नाइक्कमइ ३ ॥

निग्गंथस्स य अर्च्छिसि पाणे वा बीए वा रए वा
परियावजेज्जा, तं च निग्गंथे नो संचाइज्जा नीहरि-
त्तए वा विसोहित्तए वा, तं निग्गंथी नीहरमाणी वा
विसोहेमाणी वा नाइक्कमइ ४ ॥

निग्गंथीए अहेपादंसि क्खाणू वा कंटए वा हीरए
वा सक्करे वा परियावजेज्जा, तं च निग्गंथी नो संचा-
इज्जा नीहरित्तए वा विसोहित्तए वा, तं च निग्गंथे
नीहरमाणे वा विसोहेमाणे वा नाइक्कमइ ५ ॥

निग्गंथीए अर्च्छिसि पाणे वा बीए वा रए वा
जाव निग्गंथे नीहरमाणे वा विसोहेमाणे वा नाइ-
क्कमइ ६ ॥

अस्य सूत्रचतुष्टयस्य सम्बन्धमाह—

पायं मता अक्कप्पा, इयापि वा कप्पिता इये सुचा ।

आरोक्कवा गुरु चि च, तेष तु अप्पोप्पव ससहप्पव ॥ ६१६३ ॥

10

15

20

25

‘प्रायः’ प्रायेण ‘अकल्पिकानि’ ‘नो कल्पन्ते’ इति निषेधप्रतिपादकानि सूत्राणि इहा-
ध्ययने गतानि । ‘इदानीम्’ इत ऊर्द्धमिमानी कल्पिकसूत्राणि भण्यन्ते । ‘वा’ विभाषायाम्,
सूत्रेणानुज्ञायार्थतः प्रतिषेधः क्रियते, एवं वैकल्पिकान्यनुज्ञासूत्राणीत्यर्थः । अथ किमर्थमत्र
सूत्र एवानुज्ञा कृता ? इत्याह—“आरोवणा” इत्यादि । यदि कारणे निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थी
४ निर्ग्रन्थ्या वा निर्ग्रन्थः कण्टकादिकं न नीहरति तदा चतुर्गुरु । एवमारोपणा ‘गुरुका’ महती
तेन कारणेन ‘अन्योन्यं’ परस्परं समनुज्ञा सूत्रेषु कृता ॥ ६१६३ ॥

आह—यदि सूत्रेणानुज्ञातं ततः किमर्थमर्थतः प्रतिषिध्यते ? इति अत आह—

जह चैव य पडिसेहे, होंति अणुन्ना तु सन्वसुत्तेसु ।

तह चैव अणुण्णाए, पडिसेहो अत्थतो पुव्वं ॥ ६१६४ ॥

10 यथैव कण्टतः सूत्रपदैः प्रतिषेधे कृते सर्वसूत्रेष्वप्यर्थतोऽनुज्ञा भवति तथैव येषु सूत्रेषु
साक्षात् ‘अनुज्ञातम्’ अनुज्ञा कृता तेषु पूर्वमर्थतः प्रतिषेधस्ततोऽनुज्ञा क्रियते ॥ ६१६४ ॥

अथवा प्रकारान्तरेण सम्बन्धः, तमेवाह—

तट्ठाणं वा वुत्तं, निग्गंथो वा जता तु ण तरेज्जा ।

सो जं कुणति दुहड्ढो, तदा तु तट्ठाणमावजे ॥ ६१६५ ॥

15 अथवा ‘तत्स्थानं’ तस्य—प्राणातिपातादिकर्तुः स्थानं—प्रायश्चित्तं सम्यगप्रतिपूरयतोऽभ्या-
स्यानदातुर्भवति इत्युक्तम् । अत्रापि निर्ग्रन्थः कण्टकादिकं यदा उद्धर्तुं ‘न तरेत्’ न शक्नु-
यात् तदा यदि निर्ग्रन्थी तस्य कण्टकादिनीहरणं न करोति तदा स निर्ग्रन्थः ‘दुःस्वार्तः’
पीडितो यद् आत्मविराघनां संयमविराघनां वा करोति ‘तत्स्थानं’ तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तं सा
निर्ग्रन्थी आपर्षते । अत इदं सूत्रमारभ्यते ॥ ६१६५ ॥

20 अनेन सम्बन्धेनायातस्वास्य व्याख्या—निर्ग्रन्थस्य ‘अधःपादे’ पादतले स्थाणुर्वा कण्टको
वा हीरो वा शर्करो वा ‘पर्यापतेत्’ अनुप्रविशेत्, ‘तच्च’ कण्टकादिकं निर्ग्रन्थो न शक्नुयात्
‘नीहर्तुं वा’ निष्काशयितुं वा ‘विशोधयितुं वा’ निःशेषमपनेतुम्, तद् निर्ग्रन्थी नीहरन्ती
वा विशोधयन्ती वा नातिक्रामति, आज्ञामिति गम्यते इति प्रथमसूत्रम् ॥

द्वितीयसूत्रे—निर्ग्रन्थस्य ‘अक्षिण’ लोचने ‘प्राणा वा’ मशकादयः सूक्ष्माः ‘बीजानि वा’

25 सूक्ष्माणि श्यामाकादीनि ‘रजो वा’ सचित्तमचित्तं वा पृथिवीरजः ‘पर्यापतेत्’ प्रविशेत्,

१ ‘यने उद्देशषट्केऽपि गतानि । ‘इदानीम्’ इत ऊर्द्धमिमानी ‘वा’ इति विकल्पेन
कल्पिकानि सूत्राणि भण्यन्ते । सूत्रेणानुज्ञायार्थतः कं० ॥ २ ‘स्परं निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थ्याश्च
कण्टकोद्धरणादौ समनुज्ञा पतेषु चतुर्ष्वपि सूत्रेषु कं० ॥ ३ ‘ष्वपि ‘अर्थतः’ निर्युक्तौ
भाष्ये वाऽनुज्ञा कं० ॥ ४ ‘द्यते । उपलक्षणमिदम्, तेन निर्ग्रन्थ्या अशक्नुवत्याः कण्टका-
द्युद्धरणं यदि निर्ग्रन्थो न कुरुते तदा निर्ग्रन्थी यत् परितापादिकमवाप्नोति तन्निष्पन्नं
निर्ग्रन्थस्य प्रायश्चित्तम् इत्यत्र सूत्रचतुष्टयेऽभिधीयते ॥ ६१६५ ॥ अनेन कं० ॥ ५ ‘स्य,
अशब्दोच्चारणोपन्यासे, ‘अधः’ कं० ॥ ६ ‘सू ॥ तथा—निर्ग्रं कं० ॥

‘तच्च’ प्राणादिकं निर्ग्रन्थो न शक्नुयान्नीहर्तुमित्यादि प्राग्वत् ॥

तृतीय-चतुर्थसूत्रे निर्ग्रन्थीविषये एवमेव व्याख्यातव्ये । इति सूत्रचतुष्टयार्थः ॥

अथ निर्युक्तिविस्तरः—

पाए अच्छि विलग्ने, समणाणं संजएहि कायव्वं ।

समणीणं समणीहिं, वोच्चत्थे होंति चउगुरुगा ॥ ६१६६ ॥

5

पादे अक्षिण वा विलम्बे कण्टक-कणुकादौ श्रमणानां संयतैर्नीहरणं कर्तव्यम्, श्रमणीनां पुनः श्रमणीभिः कार्यम् । अथ व्यत्यासेन कुर्वन्ति तदा चतुर्गुरवः ॥ ६१६६ ॥

एते चापरे दोषाः—

अण्णत्तो च्चिय कुंटसि, अण्णत्तो कंटओ खतं जातं ।

दिट्ठं पि हरति दिट्ठिं, किं पुण अदिट्ठ इतरस्स ॥ ६१६७ ॥

10

संयतः संयत्याः पार्श्वीत् कण्टकमाकर्षयन् कैतवेन यथाभावेन वा अपावृत उपविशेत् ततः सा तं तथास्थितं पश्यन्ती कण्टकस्थानादन्यत्रान्यत्र शल्योद्धरणादिना कुण्टयेत्, खन्यादित्यर्थः । ततः साधुर्भूयात्—अन्यत एव त्वं कुण्टयसि कण्टकश्चान्यत्र समस्ति एवं मे क्षतं सज्जातम् । सा प्राह—‘इतरस्य’ पुरुषस्य सम्बन्धि सागारिकं दृष्टमपि भुक्तभोगिन्याः स्त्रिया अनेकशो विलोकितमपि दृष्टिं हरति किं पुनरदृष्टमभुक्तभोगिन्याः?, तस्याः सुतरां दृष्टिं 15 हरतीत्यर्थः । एवं भिन्नकथायां प्रतिगमनादयो दोषाः ॥ ६१६७ ॥

यदा तु निर्ग्रन्थो निर्ग्रन्थ्याः कण्टकमुद्धरति तदाऽयं दोषः—

कंटग-कणुए उद्धर, धणितं अवलंब मे भमति भूमी ।

शूलं च बत्थिसीसे, पेछेहिं धणं थणो फुरति ॥ ६१६८ ॥

काचिदार्यिका कैतवेनेदं ब्रूयात्—‘कण्टक-कणुके’ पादे कण्टकं चक्षुषि च कणुकमुद्धर, 20 ‘धणियं’ अत्यर्थं मामवलम्बस्व, यतो मम भ्रमिवशेन भूमिर्भ्रमति । शूलं वा बस्तिशीर्षे मम समायाति तेन स्तनः स्फुरति, अतो धनं प्रेरय । एवं भिन्नकथायां सद्यश्चारित्रविनाशः ॥ ६१६८ ॥

एए चैव य दोसा, कहिया थीवेद आदिसुचेसु ॥

अयपाल-जंबु-सीउण्हपाडणं लोगिगी रोहा ॥ ६१६९ ॥

‘एत एव’ अनन्तरोक्तौ दोषाः स्त्रीवेदविषयाः ‘आदिसूत्रेषु’ सूत्रकृताङ्गान्तर्गतस्त्रीपरि- 25

१ °याच्चिर्हर्तुं वा विशोधयितुं वा, निर्ग्रन्थी निर्हरन्ती वा विशोधयन्ती वा नातिक्राम-
स्याशामिति द्वितीयसूत्रम् ॥ तथा निर्ग्रन्थ्याश्च ‘अधःपादे’ पादतले स्थाणुर्वा कण्टको वा
हीरो वा शर्करो वा ‘पर्यापद्येत’ अनुप्रविशेत् ‘तच्च’ कण्टकादिकं निर्ग्रन्थी न शक्नुयात्
निर्हर्तुं वा विशोधयितुं वा, तद् निर्ग्रन्थो निर्हरन् वा विशोधयन् वा नातिक्रामतीति
तृतीयसूत्रम् ॥ निर्ग्रन्थ्याश्चाक्षिण प्राणा वा बीजानि वा रजो वा पर्यापद्येत, ‘तच्च’
प्राणादिकं निर्ग्रन्थी न शक्नुयाद् निर्हर्तुं वा विशोधयितुं वा, तं निर्ग्रन्थो निर्हरन् वा
विशोधयन् वा नातिक्रामतीति चतुर्थसूत्रम् । इति सूत्रचतुष्टयार्थः सं० ॥ २ °यतैरेव
तस्य कण्टकादेरुद्धरणं कर्त्तुं सं० ॥ ३ °काः चकाराद् अपरे च बहवो दोषाः सं० ॥

ज्ञाध्ययनादिषु सविस्तरं कथिताः । अत्र चाजापालक-शीतोष्ण-जम्बूपातनोपलक्षिता लौकिकी रोहायाः कथा । तद्यथा—

रोहा नामं परिव्वाइया । ताए अयावालगो दिट्ठो । सो ताए अभिरुईओ । तीए चितियं—विज्ञाणं से परिक्रामि । सो य तथा जंबूतरुवराखुडो । तीए फलाणि पणईओ । 5 तेण भन्नई—किं उण्हाणि देमि ? उयाहु सीयलाणि ? ति । तीए भण्णइ उण्हाणि । तओ तेण धूलीए उवरिं पाडियाणि, भणिया—खाहि ति । तीए फूमिउं धूलिं अवणेउं खइयाणि । पच्छा सा भणइ—कहं भणसि उण्हाणि ? । तेण भन्नइ—जं उण्हयं होइ तं फूमिउं सीयली-कज्जइ । सा तुट्ठा । पच्छा भणति माइट्ठाणेणं—कंटओ मे लगो ति । सो उद्धरिउमारद्धो । तीए सणियंसणियं हासियं । सो वि तुसिणीओ कंटगं पुलोएत्ता भणइ—न दीसइ कंटगो 10 ति । तीए तस्स पण्ही दिण्णा । एवं सो कहयवकंटउद्धरणेणं तीए खलीकओ । एवं साहुणो वि एवंविहा दोसा उप्पज्जंति ॥ ६१६९ ॥ किञ्च—

मिच्छते उड्ढाहो, विराहणा फास भावसंबंधो ।

पडिगमणादी दोसा, भुत्तमभुत्ते य षेयन्वा ॥ ६१७० ॥

मिथ्यात्वं नाम—निर्ग्रन्थ्याः कण्टकमुद्धरन्तं संयतं दृष्ट्वा लोको ब्रूयात्—यथा वादिनस्तथा 15 कारिणोऽपि न भवन्ति । उड्ढाहो वा भवेत्—अहो ! यद् एवमियं पादे गृहीता तद् नून-मन्यदाऽप्यनयोः साङ्गत्यं भविष्यति । विराघना वा संयमस्य भवति, कथम् ? इत्याह— 'स्पर्शतः' शरीरसंस्पर्शेनोभयोरपि भावसम्बन्धो भवति । ततो मुक्तभोगिनोरमुक्तभोगिनोर्वा तयोः प्रतिगमनादयो दोषा ज्ञातव्याः ॥ ६१७० ॥ अथ मिथ्यात्वपदं भावयति—

दिट्ठे संका भोइय, घाडिग णाती य गामबहिया य ।

20 चचारि छ च लहु गुरु, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१७१ ॥

आरक्खियपुरिसाणं, तु साहये पावती भवे मूलं ।

अणवट्ठो सेट्ठीणं, दसमं च णिवस्स कथितम्मि ॥ ६१७२ ॥

तस्याः कण्टकमुद्धरन् केनचिद् दृष्टः, तस्य च 'शङ्का' 'किं मन्ये मैथुनार्थम् ?' इति-लक्षणा यदि भवेत् तदा चतुर्लघु । भोजिकायाः कथने चतुर्गुरु । घाटितनिवेदने षड्लघु । 25 ज्ञातिज्ञापने षड्गुरु । ग्रामाद् बहिः कथने च्छेदः ॥ ६१७१ ॥

मूलादित्रयं पुनरित्थं मन्तव्यम्—

आरक्षिकपुरुषाणां कथने मूलं प्राप्नोति । श्रेष्ठिनः कथितेऽनवस्थाप्यं भवेत् । नृपस्य कथने 'दशमं' वाराश्चिकम् । एते संयतानां संयतीनां च परस्परं कण्टकोद्धरणे दोषा उक्ताः ॥ ६१७२ ॥

एए चेव य दोसा, अस्संजतिकाहि पच्छकम्मं च ।

१ °स्तरं परमगुरुभिः कथिताः । तदर्थिना सूत्रकृताङ्गटीकैवावलोकनीया । अत्र चाजा° कं० ॥ २ °वती तहा मूलं भा० ॥ ३ निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थी निर्ग्रन्थ्या वा निर्ग्रन्थः कण्टक मुद्धरन्तौ यदि केनचिद् दृष्टौ, तस्य च का० ॥ ४ अथाऽसंयतैरसंयतीभिश्च कण्टकोद्धरणं कारयतां दोषात्माह इत्यन्तरर्थं का० ॥

गिहिर्हि पञ्चकर्मं, तम्हा समणोहिं कायव्वं ॥ ६१७३ ॥

एत एव दोषा असंयतिकामिः कण्टकोद्धरणं कारयतो मन्तव्याः, 'पश्चात्कर्म च' अप्का-
येन हस्तप्रक्षालनरूपं तासु भवति । गृहिभिस्तु कारयतः पश्चात्कर्म भवति न पूर्वाक्ता दोषाः ।
अतः श्रमणैः श्रमणानां कण्टकोद्धरणं कर्तव्यम् ॥ ६१७३ ॥ अत्र परः प्राह—

एवं सुत्तं अफलं, सुत्तनिवातो तु असति समणाणं ।

5

गिहि अण्णतित्थि गिहिणी, परउत्थिगिणी तिविह भेदो ॥ ६१७४ ॥

यदि संयतीभिः न कारयितव्यं तत एवं सूत्रमफलं प्राप्नोति । सूरिराह—सूत्रनिपातैः
श्रमणानामभावे मन्तव्यः । तत्र च प्रथमं गृहिभिः कण्टकोद्धरणं कारणीयम्, तदभावेऽ-
न्यतीर्थिकैः, तदप्राप्तौ गृहस्थाभिः, तदसम्भवे परतीर्थिकीभिरपि कारयितव्यम् । एषु च प्रत्येकं
त्रिविधो भेदः । तद्यथा गृहस्थस्त्रिविधः—पश्चात्कृतः श्रावको यथाभद्रकश्च । एवं परतीर्थि-
कोऽपि त्रिधा मन्तव्यः । गृहस्था परतीर्थिकी च त्रिविधा—स्थविरा मध्यमा तरुणी चेति ।
तत्र गृहस्थेन कारयन् प्रथमं पश्चात्कृतेन, ततः श्रावकेण, ततो यथाभद्रकेणापि कारयति ।
स च कण्टकाकर्षणानन्तरं प्रज्ञापनीयः—मा हस्तप्रक्षालनं कार्षीः । एवमुक्ते यद्यसावशौच-
वादी तदा हस्तं हस्तेनैव प्रोञ्छति प्रस्फोटयति वा ॥ ६१७४ ॥ अथ शौचवादी ततः—

जइ सीसम्मि ण पुंछति, तणु पोत्तेसु व ण वा वि पप्फोडे ।

15

तो सि अण्णेसि असति, दवं दलंति मा वोदगं घाते ॥ ६१७५ ॥

यदि हस्तं शीर्षे वा तनौ वा 'पोत्तेषु वा' वक्षेषु न प्रोञ्छति न वा प्रस्फोटयति 'गृहे
गतो हस्तं प्रक्षालयिष्यामि' इति कृत्वा, ततः "से" तस्य अन्येषाम् 'असति' अभावे प्राशुक-
मात्मीयं द्रवं हस्तधावनाय ददति, मा 'उदकम्' अप्कायं घातयेदिति कृत्वा । गृहस्थानामभावे
परतीर्थिकेनापि कारयन् एवमेव पश्चात्कृतादिक्रमेण कारयेत् । तेषामभावे गृहस्थाभिरपि कार-
येत् ॥ ६१७५ ॥ कथम् ? इत्याह—

माया भगिणि धूया, अज्जिय णत्तीय सेस तिविधाओ ।

आगाढे कारणम्मि, कुसलेहिं दोहिं कायव्वं ॥ ६१७६ ॥

या तस्य निर्ग्रन्थस्य माता भगिनी दुहिता वा 'अर्थिका वा' पितामही 'नसुका वा' पौत्री
तया कारयितव्यम् । एतासामभावे याः 'शेषाः' अनालबद्धाः स्त्रियस्ताभिरपि कारयेत् । ताश्च
त्रिविधाः—स्थविरा मध्यमास्तरुण्यश्च । तत्र प्रथमं स्थविरया, ततो मध्यमया, ततस्तरुण्याऽपि
कारयितव्यम् । आगाढे कारणे कुशलाभ्यां द्वाभ्यामपि कण्टकोद्धरणं कर्तव्यम्, कारयितव्य-

अन्यतीर्थिकैः कण्टकोद्धरणं सूत्रेऽनुज्ञातमपि साधुभिः न कारं कां ॥ २ ततः सूत्राव-
ताः श्रमणानाम् 'असति' अभावे कां ॥ ३ मा वा दगं ताभां कां । एतदनुसारेणैव कां
दीक्षा, हस्तं टिप्पणी ४ ॥ ५ तस्य 'अन्यस्य' अशौचवादिनः 'असति' अभावे प्राशुकमात्मीयं
द्रवं हस्तधावनाय ददति, मा शौचवादितया गृहं गतः सन् 'उदकम्' अप्कायं घातयेदिति
कृत्वा । हस्त्यर्थाश्चेतिवदत्र (?) चौरादिको हस्तघातुरवगन्तव्यः । तथा गृहस्थानां कां ॥
५ 'आगाढे कारणे' अन्येनोद्धर्तुमशक्य-प्रबलव्यथाकारिकण्टकलक्षणे कुशलाभ्यां कां ॥

मित्यर्थः ॥ ६१७६ ॥ के पुनस्ते द्वे ? इत्याह—

गिहि अण्णतित्थि पुरिसा, इत्थी वि य गिहिणि अण्णतित्थीया ।
संबंधि एतरा वा, वइणी एमेव दो एते ॥ ६१७७ ॥

गृहस्थपुरुषोऽन्यतीर्थिकपुरुषश्चेति द्वयम्, गृहस्थी अन्यतीर्थिकी चेति वा द्वयम्, सम्बन्धिनी 'इतरा वा' असम्बन्धिनी व्रतिनी एवं वा द्वयम् । एतेषां द्विकानामन्यतरेण कुशलेन आगाढे कारणे कारयितव्यम् ॥ ६१७७ ॥ आह—'श्रमणानामभावे सूत्रनिपातो भवति' (गा० ६१७४) इत्युक्तम्, कदा पुनरसौ साधूनामभावो भवति ? इत्याह—

तं पुण सुण्णारण्णे, दुट्टारण्णे व अकुसलेहिं वा ।

कुसले वा दूरत्थे, ण चएइ पदं पि गंतुं जे ॥ ६१७८ ॥

10 'साधवो न भवन्ति' इति यदुक्तं तत् पुनरित्थं सम्भवति—'शून्यारण्यं' ग्रामादिभिर्विहरिता अटवी, 'दुष्टारण्यं वा' व्याघ्र-सिंहादिभयाकुलम्, एतयोः साधूनामभावो भवेत् । उपलक्षणत्वाद् अशिवादिभिः कारणैरेकाकी सज्जात इत्यपि गृह्यते । एषा साधूनामसदसत्ता । सदसत्ता तु सन्ति साधवः परमकुशलाः—कण्टकोद्धरणेऽदक्षाः, अथवा यः कुशलः सः 'दूरस्थः' दूरे वर्तते, स च कण्टकविद्धपादः पदमपि गन्तुं न शक्नोति ततः पूर्वोक्ता यतना कर्तव्या 15 ॥ ६१७८ ॥ अथ सामान्येन यतनामाह—

परपक्ख पुरिस गिहिणी, असोय-कुसलाण मोत्तु पडिवक्खे ।

पुरिस जयंत मणुण्णे, होंति सपक्खेतरा वा तू ॥ ६१७९ ॥

इह प्रथमं पश्चाद्ध व्याख्याय ततः पूर्वाद्ध व्याख्यास्यते । ये 'यतमानाः' संविग्नाः साम्भोगिकाः पुरुषास्तैः प्रथमं कारयेत्, तदभावे अमनोज्ञैः—असाम्भोगिकैः, तदभावे ये इतरे—
20 पार्श्वस्वादयस्तैर्वा कारयेत् । एषा स्वपक्षे यतना भणिता । अथैष स्वपक्षो न प्राप्यते ततः 'परपक्खे'त्यादि पूर्वाद्धम्—'परपक्षे' गृहस्था-ऽन्यतीर्थिकरूपे प्रथमं पुरुषैः, ततः 'गेहिनीभिः' स्त्रीभिरपि कारयेत्, तत्राप्यशौचवादिभिः कुशलैश्च कारापणीयम् । अत एवाह—अशौचवादि-कुशलानां 'प्रतिपक्षाः' ये शौचवादिनोऽकुशलाश्च तान् मुक्त्वा कारयितव्यम् । अथै-
25 तेषु न प्राप्यन्ते तदा संयतीभिरपि कारयेत्, तत्रापि प्रथमं मातृ-भगिन्यादिभिर्नालंबद्वाभिः, तदभावेऽसम्बन्धिनीभिरपि स्थविरा-मध्यमा-तरुणीभिर्यथाक्रमं कारयेत् ॥ ६१७९ ॥

कथं पुनस्तया कण्टक उद्धरणीयः ? इत्याह—

सङ्खुद्धर णक्खेण व, अच्छिव वत्थंतरं व इत्थीसु ।

भूमि-कड्ड-तलोरुसु, काऊण सुसंबुडा दो वि ॥ ६१८० ॥

शूलयोद्धरणेन नखेन वा पादमस्पृशन्ती कण्टकमुद्धरति । अथैवं न शक्यते ततो वस्त्रा-
30 न्तरितं पादं भूमौ कृत्वा यद्वा काष्ठे वा तले वा ऊरौ वा कृत्वा उद्धरेत् । 'द्वावपि च' संयती-संयतौ सुसंबुतावुपविशतः । एषः 'स्त्रीषु' कण्टकमुद्धरन्तीषु विधिरवगन्तव्यः ॥ ६१८० ॥

१ 'ति "जे" इति पादपूरणे निपातो वाक्यालङ्कारे, ततः कां० ॥ २ 'तुः' पाद-पूरणे । एषा कां० ॥ ३ 'न "णक्खेण व" चि नखहरणिकथा वा पादं कां० ॥

एमेव य अच्छिम्नि, चंपादिद्वंद्वौ णवरि नाणत्तं ।

निगंग्थीण तहेव य, णवरिं तु असंबुडा काई ॥ ६१८१ ॥

एवमेव अश्लिस्त्रेऽपि सर्वमपि वक्तव्यम् । 'नवरं' नानात्वं चम्पादृष्टान्तोऽत्र भवति । यथा किल चम्पायां सुभद्रया तस्य साधोश्चक्षुषि पतितं तृणमपनीतं तथाऽन्यस्यापि साधो-श्चक्षुषि प्रविष्टस्य तृणादेः कारणे निर्ग्रन्थ्याऽपनयनं सम्भवतीति दृष्टान्तभावार्थः । निर्ग्रन्थी-५ नामपि सूत्रद्वयं तथैव वक्तव्यम् । नवरम्—काचिदसंबुता भवति ततः प्रतिगमनादयः पूर्वोक्ता दोषा भवेयुः । द्वितीयपदे निर्ग्रन्थस्तासां प्रागुक्तविधिना कण्टकादिकमुद्धरेत् ॥ ६१८१ ॥

॥ कण्टकाद्युद्धरणप्रकृतं समाप्तम् ॥

दु र्ग प्र कृ त म्

सूत्रम्—

10

निगंग्थे निगंग्थिं दुगंग्थिं वा विसमंसि वा पठ्वयंसि
वा पक्खुलमाणिं वा पवडमाणिं वा गिण्हमाणे वा
अवलंबमाणे वा नाइक्कमइ ७ ॥

निगंग्थे निगंग्थिं सेयंसि वा पंकंसि वा पणगंसि वा
उदगंसि वा ओकसमाणिं वा ओवुज्झमाणिं वा
गिण्हमाणे वा अवलंबमाणे वा नाइक्कमइ ८ ॥

15

निगंग्थे निगंग्थिं नावं आरुभमाणिं वा ओरुभमाणिं
वा गिण्हमाणे वा अवलंबमाणे वा नातिकमइ ९ ॥

अस्य सूत्रत्रयस्य सम्बन्धमाह—

सो पुण दुग्गे लगेज्ज कंटओ लोयणम्मि वा कणुगं ।

20

इति दुग्गसुत्तजोगो, थला जलं चैयरे दुविहे ॥ ६१८२ ॥

यः पूर्वसूत्रे पादप्रविष्टः कण्टको लोचने वा कणुकं प्रविष्टमुक्तं स कण्टकस्तच्च कणुकं दुर्गे गच्छतः प्रायो लगेत्, अतो दुर्गसूत्रमारभ्यते । 'इति' एष दुर्गसूत्रस्य योगः—सम्बन्धः । दुर्गं च—स्खलं ततः स्खलाज्जलं भवतीति कृत्वा दुर्गसूत्रानन्तरम् 'इतरस्सिन्' जलप्रतिबद्धे 'द्विविधे' पक्कविषये नौविषये च सूत्रे आरम्भः क्रियते ॥ ६१८२ ॥

25

अनेन सबन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—निर्ग्रन्थो निर्ग्रन्थी दुर्गे वा विषमे वा पर्वते वा 'पक्खुलमाणिं व' चि प्रकर्षेण स्खलद्गत्या गच्छन्तीम्, भूमावसम्प्राप्तां वा पतन्तीम्,

१ यथा कण्टकोद्धरणसूत्रे उत्सर्गतोऽपवादतन्त्रोक्तं यवमेव अं० ॥

पतितुकाममित्यर्थः । “पवडमाणिं व” चि प्रकर्षेण—भूमौ सर्वैरपि गात्रैः पतन्तीम् । “गिण्ड-
माणे व” चि बाह्यादावङ्गे गृह्णन् वा, “अवलम्बमाणे व” चि ‘अवलम्बमानो वा’ बाह्यादौ
गृहीत्वा धारयन्; अथवा ‘गृह्णन्’ सर्वाङ्गीणां धारयन्, ‘अवलम्बमानः’ देशतः करेण गृह्णन्,
साहाय्यमित्यर्थः । नातिक्रामति स्वाचारमाज्ञां वा इति प्रथमसूत्रम् ॥

८ द्वितीयसूत्रमप्येवमेव । नवरम्—सेको नाम—पङ्के पनके वा सजले यत्र निमज्ज्यते
तत्र वा, पङ्कः—कर्दमः तत्र वा, पनको नाम—आगन्तुकः प्रतनुद्रवरूपः कर्दम एव तत्र वा,
उदकं प्रतीतं तत्र वा, “ओकसमाणिं व” चि ‘अपकसन्तीं वा’ पङ्क-पनकयोः परिहसन्तीं
“ओजुज्जमाणिं व” चि ‘अपोद्भमानां वा’ सेकेन उदकेन वा नीयमानां गृह्णन् वा अवलम्बमानो
वा नातिक्रामति ॥

10 तृतीयसूत्रे निर्ग्रन्थीमेव नावमारोहन्तीं वा अवरोहन्तीं वा गृह्णानो वा अवलम्बमानो वा
नातिक्रामति इति सूत्रत्रयार्थः^३ ॥ सम्प्रति भाष्यकारो विषमपदानि व्याचष्टे—

तिविहं च होति दुर्गं, रुक्खे सावय मणुस्सदुर्गं च ।

णिष्कारणम्मि गुरुगा, तत्थ वि आणादिणो दोसा ॥ ६१८३ ॥

त्रिविधं च भवति दुर्गम्, तद्यथा—वृक्षदुर्गं श्वापददुर्गं मनुष्यदुर्गं च । यद् वृक्षैरतीव

15 गहनतया दुर्गं यत्र वा पथि वृक्षः पतितः तद् वृक्षदुर्गम् । यत्र व्याघ्र-सिंहादीनां भयं
तद् श्वापददुर्गम् । यत्र स्लेच्छ-बोधिकादीनां मनुष्याणां भयं तद् मनुष्यदुर्गम् । एतेषु
त्रिष्वपि दुर्गेषु यदि निष्कारणे निर्ग्रन्थी गृह्णाति अवलम्बते वा तदा चतुर्गुरुं, आज्ञा-
दयश्च दोषाः ॥ ६१८३ ॥

मिच्छते सत्तिकरणं, विराहणा फास भावसंबंधो ।

20 पडिगमणादी दोसा, भुत्ता-ऽभुत्ते व षेयव्वा ॥ ६१८४ ॥

निर्ग्रन्थी गृह्णन्तं तं दृष्ट्वा कोऽपि मिथ्यात्वं गच्छेत्—अहो ! मायाविनोऽमी, अन्यद्
वदन्ति अन्यच्च कुर्वन्ति । स्मृतिकरणं वा मुक्तभोगिनो भवति, अमुक्तभोगिनस्तु कुतूहलम् ।
ततश्च संयमविराधना । स्पर्शतश्च भावसम्बन्धो भवति । ततः प्रतिगमनादयो दोषा मुक्ता-
नाममुक्तानां वा साधु-साध्वीनां ज्ञातव्याः ॥ ६१८४ ॥ अथ विषमपदं व्याख्याति—

25 तिविहं च होति विसमं, भूमिं सावय मणुस्सविसमं च ।

तम्मि वि सो चेव गमो, णावोदग सेय जतणाए ॥ ६१८५ ॥

त्रिविधं च भवति विषमम्—भूमिविषमं श्वापदविषमं मनुष्यविषमं च । भूमिविषमं नाम—
गर्ता-पाषाणाद्याकुले मूमागः, श्वापद-मनुष्यविषमे तु श्वापद-मनुष्यदुर्गवद् मन्तव्ये । अत्र
भूमिविषमेणाधिकारः । पर्वतपदं तु प्रतीतत्वाद् न व्याख्यातम् । ‘तस्मिन्नपि’ विषमे पर्वते वा

30 निर्ग्रन्थी गृह्णतश्चतुर्गुरुकप्रायश्चित्तादिरूपः स एव गमो भवति यो दुर्गे भणितः । तथा ‘नावु-

१ भू ‘आरोहन्तीं वा’ प्रविशन्तीम् ‘अवरोहन्तीं वा’ उत्तरन्तीं गृह्णानो कां० ॥
२ ‘संयमः’ ॥ अथ भाष्यं भा० ॥ ३ ‘रुक्काः’ । ‘तत्रापि’ तादृशेऽपि दुर्गे निर्ग्रन्थ्या निष्कारणे
ग्रहणेऽवलम्बने वा आज्ञादयो दोषाः ॥ ६१८३ ॥ अपरे चामी दोषाः—मिच्छते कां० ॥

दके सेकादौ च' वक्ष्यमाणस्वरूपे निर्मन्थीं गृह्णतो निष्कारणे त एव दोषाः । “जयणाए”
त्ति कारणे यतनया दुर्गादिषु गृहीयादवलम्बेत वा । यतना चाग्रतो वक्ष्यते ॥ ६१८५ ॥

अथ प्रस्खलन-प्रपतनपदे व्याचष्टे—

भूमिँ असंपत्तं, पत्तं वा हत्थ-जाणुगादीहिं ।

पक्खुलणं णायञ्चं, पवडण भूमिय गत्तेहिं ॥ ६१८६ ॥

5

भूमावसम्प्राप्तं हस्त-जानुकादिभिः प्राप्तं वा प्रस्खलनं ज्ञातव्यम् । भूमौ प्राप्तं सर्वगात्रैश्च
यत् पतनं तत् प्रपतनम् ॥ ६१८६ ॥

अहवा वि दुग्ग विसमे, थद्धं भीतं व गीत थेरो तु ।

सिचयंतरेतरं वा, गिण्हंतो होति निदोमो ॥ ६१८७ ॥

‘अथवा’ इति प्रकारान्तरद्योतकः । उक्तास्तावद् निर्मन्थीं गृह्णतो दोषाः, परं द्वितीयपदे 10
दुर्गे विषमे वा तां स्तब्धां भीतां वा गीतार्थः स्वविरः सिचयेन—वस्त्रेणान्तरिताम् इतरां वा
गृह्णन् निर्दोषो भवति ॥ ६१८७ ॥ व्याख्यातं प्रथमसूत्रम् । सम्प्रति द्वितीयसूत्रं व्याख्याति—

पंको खलु चिक्खल्लो, आगंतू पयणुओ दुओ पणओ ।

सो पुण सजलो सेओ, सीतिज्जति जत्थ दुविहे वी ॥ ६१८८ ॥

पङ्कः खलु चिक्खल्ल उच्यते । आगन्तुकः प्रतनुको द्रुतश्च पनकः । यत्र पुनः ‘द्विविधेऽपि’ 15
पङ्के पनके वा “सीइज्जति” निमज्जते स पुनः सजलः सेक उच्यते ॥ ६१८८ ॥

पंक्क-पणएसु नियमा, ओगसणं बुढभणं सिया सेए ।

थिमियम्मि णिमज्जणता, सजले सेए सिया दो वि ॥ ६१८९ ॥

पङ्क-पनकयोर्नियमाद् ‘अपकसनं’ इसनं भवति । सेके तु “बुज्जणं” ‘अपोहनं’ यानीयेन
हरणं स्यात् । स्तिमिते तु तत्र निमज्जनं भवेत् । सजले तु सेके ‘द्वे अपि’ अपवहन-निमज्जने 20
स्याताम् ॥ ६१८९ ॥ अथ तृतीयं नौसूत्रं व्याख्याति—

ओयारण उत्तारण, अत्थुरण ववुग्गहे य सतिकारो ।

छेदो व दुवेगयरे, अतिपिच्छण भाव मिच्छत्तं ॥ ६१९० ॥

कारणे निर्मन्थीं नावम् ‘अवतारयन्’ आरोपयन् उत्तारयन् वा यथास्तरणं वपुर्महं वा करोति
तदा स्मृतिकारो भुक्तभोगिनोस्तयोर्भवति । छेदो वा नखादिभिर्द्वयोरेकतरस्य भवेत् । अतिपेरणे 25
च ‘भावः’ मैथुनाभिलाष उत्पद्येत । मिथ्यात्वं वा तद् दृष्ट्वा कश्चिद् गच्छेत् ॥ ६१९० ॥

एते नावुदके निर्मन्थीं गृह्णतो दोषा उक्ताः । अथ लेपोपरि सन्तारयतो दोषानाह—

अंतोजले वि एवं, गुज्झंगप्फास इच्छऽणिच्छंते ।

मुषेज्ज व आयत्ता, जा होउ करेतु वा हावै ॥ ६१९१ ॥

‘अन्तर्जलेऽपि’ जलाभ्यन्तरेऽपि गच्छन्तीं गृह्णत एवमेव दोषा मन्तव्याः । तथा गुष्णाङ्ग- 30
स्पर्शं मोह उदियात्, उदिते च मोहे यदि इच्छति नेच्छति वा तत् उमबबाऽपि दोषाः ।

१ पत्तं, संपत्तं वा वि हत्थ-जाणूहिं तामा० ॥ २ तनमिति ॥ ६१८६ ॥ अथ प्रथम-
सूत्रविषयं द्वितीयपदमाह—अहवा कं० ॥

यद्वा स उदीर्णमोहस्तां जलमध्ये मुञ्चेत्, आयत्ता यस्माद् भवतु करोतु वा 'हावान्' मुख-
विकारानिति । कारणे तु नावुदके लेपोपरि वा अवतारणं उत्तारणं वा कुर्वन् यतनया गृही-
याद् अवलम्बेत वा ॥ ६१९१ ॥ अथ ग्रहणा-ऽवलम्बनपदे व्याख्याति—

सर्वंगियं तु ग्रहणं, करेर्हि अवलंबणेगदेसम्मि ।

5 जह सुचं तासु कयं, तद्देव वतिणो वि वतिणीए ॥ ६१९२ ॥

ग्रहणं नाम सर्वाङ्गीणं कराभ्यां यद् गृह्यते । अवलम्बनं तु तद् उच्यते यद् एकस्मिन्
देशे—बाह्यादौ ग्रहणं क्रियते । तद्देवं यथा तासु निर्ग्रन्थीषु 'सूत्रं' सूत्रत्रयं कृतम् । किमुक्तं
भवति ?—यथा निर्ग्रन्थो निर्ग्रन्थ्याः कारणे ग्रहणमवलम्बनं वा कुर्वन् नाऽऽज्ञामतिक्रामतीति
सूत्रत्रयेऽपि भणितम्; तथैवार्थत इदं द्रष्टव्यम्—'व्रतिनोऽपि' साधोरपि दुर्गादौ पङ्कादौ नावु-
10 दकादौ वा प्रपततो व्रतिन्या कारणे ग्रहणमवलम्बनं वा कर्तव्यम् ॥ ६१९२ ॥

कया पुनर्यतनया ? इति चेद् अत आह—

जुगलं गिलाणगं वा, असहं अण्णेण वा वि अतरंतं ।

गोवालकंचुगादी, सारक्खण णालबद्धादी ॥ ६१९३ ॥

'युगलं नाम' बालो वृद्धश्च तद्वा, अपरं वा ग्लानम् अत एव 'असहिष्णुं' दुर्गादिषु गन्तु-
15 मशक्नुवन्तम्, 'अन्येन वा' ग्लानत्ववर्जेन कारणेन 'अतरन्तम्' अशक्तम्, गोपालकञ्चुकादि-
परिधानपुरस्सरं नालबद्धा संयती, आदिग्रहणेनानालबद्धाऽपि संरक्षति, गृह्णाति अवलम्बते वा
इत्यर्थः ॥ ६१९३ ॥

॥ दुर्गप्रकृतं समाप्तम् ॥

क्षि प्त चि ता दि प्र कृ त म्

30 सूत्रम्—

खित्तचित्तं निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे वा अव-
लंबमाणे वा नाइक्कमइ १० ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

ओवुज्झंती व भया, संफासा रागतो व खिप्येज्जा ।

25 संबंधत्थविहिण्णू, वदंति संबंधमेयं तु ॥ ६१९४ ॥

पानीयेनापोह्यमाना वा भयात् खिप्येत, क्षिप्तचित्ता भवेदित्यर्थः । यद्वा संस्पर्शतो यो राग
उत्पद्यते तस्माद्वा तत्र साधावन्वत्र गते सति क्षिप्तचित्ता भवेत् । अतः क्षिप्तचित्तासूत्रमार-
भ्यते । एवं सम्बन्धार्थविधिज्ञाः सूरयोऽत्र सूत्रे एनं सम्बन्धं वदन्ति ॥ ६१९४ ॥

१ तदेवं व्याख्यातं तृतीयमपि सूत्रम् । सम्प्रति निर्ग्रन्थानामेतदेव सूत्रत्रयमतिदिश-
आह—“जह सुचं तासु कयं” इत्यादि, यथा नि० का० ॥ २ “जुगलं नाम संजतं गिलाणं संजति
च निग्गंथिं, अथवा बाल-वुद्धा” इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ॥ ३ यद्वा गृह्यतोऽवलम्बमानस्य वा
निर्ग्रन्थस्य सम्बन्धी यः संस्पर्शः तस्माद् यो राग का० ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—“खित्तचित्तं” ति क्षिसं—नष्टं राग-भया-ऽपमानैश्चित्तं यस्याः सा क्षिसचित्ता, तां निर्भ्रन्थीं निर्भ्रन्थो गृह्णानो वाऽवलम्बमानो वा नातिक्रामति आशामिति सूत्रार्थः ॥ अथैनं भाष्यकारो विस्तरेण प्ररूपयितुमाह—

रागेण वा भएण व, अहवा अवमाणिया णरिंदेण ।

एतेहिं खित्तचित्ता, वणिताति परूविता लोए ॥ ६१९५ ॥

8

रागेण यदि वा भयेनाथवा ‘नरेन्द्रेण’ प्रजापतिना, उपलक्षणमेतत्, सामान्येन वा प्रभुणा ‘अपमानिताः’ अपमानं ग्राहिताः, एतैः खलु कारणैः क्षिसचित्ता भवन्ति । ते च लोके उदाहरणत्वेन पररूपिता वणिगादयः । तत्र रागेण क्षिसचित्ता यथा—वणिग्भार्या भर्तारं मृतं श्रुत्वा क्षिसचित्ता जाता ॥ ६१९५ ॥ भयेनापमानेन च क्षिसचित्तत्वे उदाहरणान्याह—

भयओ सोमिलबडुओ, सहसोत्थरिया य संजुगादीसु ।

10

णरवतिणा व पतीण व, विमाणिता लोगिगी खेत्ता ॥ ६१९६ ॥

‘भयतः’ भयेन क्षिसचित्तो यथा गजसुकुमालमारको जनार्दनभयेन सोमिलनामा ‘बटुकः’ ब्राह्मणः । अथवा ‘संयुगादिषु’ संयुगं—सङ्गमस्तत्र, आदिशब्दात् परबलसमापतनादिपरिग्रहः, तैः, गाथायां सप्तमी तृतीयार्थे, ‘सहसा’ अतर्कितम् ‘अवस्तृताः’ समन्ततः परिगृहीता मनुष्या भयेन क्षिसचित्ता भवन्ति । एवं भयेन क्षिसचित्तत्वे उदाहरणमुक्तम् । सम्प्र- 15
त्यपमानत आह—नरपतिना समस्तद्रव्यापहरणतः काचिद् विमानिता पत्या वा काचिन्महेलाऽपमानिता क्षिसचित्ता भवेत् । एवमादिका लौकिकी क्षिसचित्ता मन्तव्या ॥ ६१९६ ॥

सम्प्रति लोकोत्तरिकीं तामेवाह—

रागम्मि रायखुड्डी, जड्ढाति तिरिक्ख चरिय वातम्मि ।

रागेण जहा खेत्ता, तमहं वोच्छं समासेणं ॥ ६१९७ ॥

20

‘रागे’ सप्तमी तृतीयार्थे रागेण क्षिसचित्ता यथा वक्ष्यमाणा राजशुद्धिका । भयेन यथा ‘जड्ढादीन्’ हस्तिप्रभृतीन् तिरश्चो दृष्ट्वा । अपमानतो यथा चरिकया कयाचिद् वादे पराजिता सती काचिन्निर्भ्रन्थी क्षिसचित्ता जायते । तत्र रागेण यथा राजशुद्धिका क्षिसचित्ताऽभवत् तदहं वक्ष्ये समासेन ॥ ६१९७ ॥

जियसत्तू य णरवती, पव्वज्जा सिक्खणा विदेसम्मी ।

25

काऊण पोतणम्मिं, सव्वायं णिव्वुतो भगवं ॥ ६१९८ ॥

एक्का य तस्स भगिणी, रज्जसिरिं पयहिऊण पव्वइया ।

मातुयअणुराएणं, खेत्ता जाता इमा तु विही ॥ ६१९९ ॥

जितशत्रुर्नाम नरपतिः । तस्य प्रव्रज्याऽभवत्, धर्मं तथाविधानां स्वविराणामन्तिके श्रुत्वा प्रव्रज्यां स प्रतिपन्नवानित्यर्थः । प्रव्रज्यानन्तरं च तस्य ‘शिक्षणा’ ग्रहणशिक्षा आसेव- 30
नाशिक्षा च प्रवृत्ता । कालान्तरे च स विदेशं गतः । पोतनपुरे च परतीर्थिभिः सह वाद उपस्थितः । ततस्तैः सह शोभनो वादः सद्वादस्तं दत्त्वा महतीं जिनशासनप्रभावनां कृत्वा स भगवान् ‘निर्वृतः’ मुक्तिपदवीमधिरूढः ॥ ६१९८ ॥

एका च 'तस्य' जितशत्रो राज्ञो भगिनी आतुरनुरागेण राज्यश्रियं प्रहाय जितशत्रुप्रव्रज्याप्रतिपत्त्यनन्तरं कियताऽपि कालेन प्रव्रजिता । सा च तं ज्येष्ठभ्रातरं विदेशे पोतनपुरे कालगतं श्रुत्वा आतुरनुरागेण 'क्षिसा' अपहृतचित्ता जाता । तत्र च 'अयम्' अनुशिष्टिरूपस्तस्याः प्रगुणीकरणे विधिः ॥ ६१९९ ॥ तमेवाह—

5 तेलोकदेवमहिता, तित्थगरा णीरता गता सिद्धिं ।
थेरा वि गता केई, चरण-गुणपभावगा धीरा ॥ ६२०० ॥

तस्या भ्रात्रादिमरणं श्रुत्वा क्षिसचित्तीभूताया आश्रासनार्थमियं देशना कर्तव्या, यथा— मरणपर्यवसानो जीवलोकः । तथाहि—ये तीर्थकरा भगवन्तः त्रैलोक्यदेवैः—त्रिसुवन-निवासिभिर्भवनपत्यादिभिः महितास्तेऽपि 'नीरजसः' विगतसमस्तकर्मपरमाणवः सन्तो गताः 10 सिद्धिम् । तथा स्थविरा अपि केचिन्महीयांसो गौतमस्वामिप्रभृतयः 'चरण-गुणप्रभावकाः' चरणं—चारित्र्यं गुणः—ज्ञानं ताभ्यां जिनशासनस्य प्रभावकाः 'धीराः' महासत्त्वा देव-दानवैरप्य-क्षोभ्याः सिद्धिं गताः । तद् यदि भगवतामपि तीर्थकृतां महतामपि च महर्षीणामीदृशी गतिस्ततः का कथा शेषजन्तूनाम् ? । तस्मादेतादृशीं संसारस्थितिमनुचिन्त्य न शोकः कर्तव्य इति ॥ ६२०० ॥ तथा—

15 बंभी य सुंदरी या, अन्ना वि य जाउ लोगजेडाओ ।
ताओ वि अ कालगया, किं पुण सेसाउ अजाओ ॥ ६२०१ ॥

सुगमा (गा० ३७३८) ॥ ६२०१ ॥ अन्यच्च—

न हु होति सोतियव्वो, जो कालगतो दढो चरिचम्मि ।
सो होति सोतियव्वो, जो संजमदुब्बलो विहरे ॥ ६२०२ ॥

20 "न हु" नैव स शोचयितव्यो भवति यश्चारित्रे दृढः सन् कालगतः । स खलु भवति शोचयितव्यो यः संयमे दुर्बलः सन् विहृतवान् ॥ ६२०२ ॥ कथम् ? इत्याह—

जो जह व तह व लद्धं, भुंजति आहार-उवधिमादीयं ।
समणगुणमुक्कजोगी, संसारपवड्डतो होति ॥ ६२०३ ॥

यो नाम यथा वा तथा वा, दोषदुष्टतया निर्दोषतया वा इत्यर्थः, लब्धमाहारोपभ्यादिकं 25 'मुक्के' उपभोग-परिभोगविषयीकरोति स श्रमणानां गुणाः—मूलगुणोत्तरगुणरूपाः श्रमणगुणा-स्तैर्मुक्काः—परित्यक्तास्तद्रहिता ये योगाः—मनो-वाक्कायव्यापारास्ते श्रमणगुणमुक्तयोगाः ते यस्य सन्ति स श्रमणगुणमुक्तयोगी संसारप्रवर्षको भवति । ततो यः संयमदुर्बलो विहृतवान् स एव शोच्यः, भवदीयस्तु भ्रात्रादिः कालगतो दृढश्चारित्रे ततः स परलोकेऽपि सुगतिमागिति न करणीयः शोकः ॥ ६२०३ ॥ सम्प्रति "जड्वादितिरिक्ख" इत्यस्य व्याख्यानार्थमाह—

30 जड्वादी तेरिच्छे, सत्थे अगणीय थणिय विज्जू य ।
ओमे पडिभेसणता, चरियं पुव्वं परूवेउं ॥ ६२०४ ॥

जड्वाः—हस्ती, आदिशब्दात् सिंहादिपरिमहः, तान् तिरश्चो दृष्ट्वा । किमुक्तं भवति ?— गजं वा मदोन्मत्तं सिंहं वा गुञ्जन्तं व्याघ्रं वा तीक्ष्णनखर-विकरालमुखं दृष्ट्वा काऽपि निर्भन्धी

भयतः क्षिप्तचित्ता भवति । काऽपि पुनः 'शस्त्राणि' खड्गादीन्यायुधानि दृष्ट्वा, ह्यमत्र भावना—
केनापि परिहासेनोद्गीर्णं खड्गं कुन्तं क्षुरिकादिकं वा दृष्ट्वा काऽपि 'हा ! मामेप मारयति' इति
सहसा क्षिप्तचित्ता भवति । एवम् 'अमौ' प्रदीपनके लभे 'स्तनिते वा' मेघगजिते श्रुते विद्युतं
वा दृष्ट्वा भयतः क्षिप्तचित्ता भवेत् । एवंविधायां भयेन क्षिप्तचित्तायां को विधिः ? इत्याह—
'अवमा' तस्या अपि या लघुतरी क्षुल्लिका सा वक्ष्यमाणनीत्या तस्य सिंहादेः प्रतिभेषणां 5
करोति, तत इतरा भयं मुञ्चतीति । या तु वादे पराजिताऽपमानतः क्षिप्तचित्तीभूता तस्याः
प्रगुणीकरणार्थं यथा चरिकया सा पराजिता तां पूर्वं 'प्ररूप्य' प्रज्ञाप्य तदनन्तरं तया स्वमुखो-
च्चरितेन वचसा क्षिप्तचित्ततोच्चारयितव्या ॥ ६२०४ ॥ अथापमानतः क्षिप्तचित्तां भावयति—

अवहीरिया व गुरुणा, पवत्तिणीए व कम्मि वि पमादे ।

वातम्मि वि चरियाए, परातियाए इमा जयणा ॥ ६२०५ ॥ 10

'गुरुणा' आचार्येणावधीरिता, अथवा प्रवर्तिन्या कस्मिंश्चित् प्रमादे वर्तमाना सती गाढं
शिक्षिता भवेत् ततोऽपमानेन क्षिप्तचित्ता जायेत । यदि वा चरिकया वादे पराजिता इत्यप-
मानतः क्षिप्तचित्ता स्यात् । तस्यां च भयेन क्षिप्तचित्तायामियं यतना ॥ ६२०५ ॥

कण्णम्मि एस सीहो, गहितो अह धारियो य सो हत्थी ।

सुङ्खलतरिया तुज्झं, ते वि य गमिया पुरा पाला ॥ ६२०६ ॥ 15

इह "पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात्" "पाला" इत्युक्ते हस्तिपालाः सिंहपाला वा
द्रष्टव्याः । तेऽपि 'पुरा' पूर्वं 'गमिताः' प्रतिबोधिताः कर्तव्याः, यथा—अस्माकमेका क्षुल्लिका
युष्मदीयं सिंहं हस्तिनं वा दृष्ट्वा क्षोभमुपागता, ततः सा यथा क्षोभं मुञ्चति तथा कर्तव्यम् ।
एवं तेषु प्रतिबोधितेषु सा क्षिप्तचित्तीभूता तेषामन्तिके नीयते, नीत्वा च तासां मध्ये या
तस्या अपि क्षुल्लिकाया लघुतरी तया स सिंहः कर्णे धार्यते, हस्ती वा तया धार्यते । ततः सा 20
क्षिप्तचित्ता प्रोच्यते—स्वतोऽपि या 'क्षुल्लकतरा' अतिशयेन लघुस्तया एष सिंहः कर्णे घृतः,
अथवा हस्ती अनया धाटितः, त्वं तु विभेषि, किं त्वमेतस्या अपि मीरुर्जाता ? , धार्ष्ट्यमव-
लम्ब्यतामिति ॥ ६२०६ ॥

सत्थऽग्गी थंमेतुं, पणोल्लणं णस्सते य सो हत्थी ।

थेरी चम्म विकङ्कण, अलायचक्कं तु दोसुं तु ॥ ६२०७ ॥ 25

यदि शस्त्रं यदि वाऽग्निं दृष्ट्वा क्षिप्ता भवेत् ततः शस्त्रमग्निं च विद्यया स्तम्भित्वा तस्य
पादाभ्यां प्रणोदनं कर्तव्यम्, भणितव्यं च तां प्रति—एषोऽस्माभिरग्निः शस्त्रं च पादाभ्यां
प्रणुजः, त्वं तु ततोऽपि विभेषीति । यदि वा पानीयेनार्द्रीकृतहस्तादिभिः सोऽग्निः स्पृश्यते,
मप्यते च—एतस्मादपि तव किं भयम् ? । तथा यतो हस्तिनस्तस्या भयमभूत् स हस्ती स्वयं
पराङ्मुखो गच्छन् दृश्यते, यथा—यतस्त्वं विभेषि स हस्ती 'नश्यति' नश्यन् वर्तते ततः 30
कथं त्वमेवं मीरोरपि मीरुर्जाता ? । तथा या गर्जितं श्रुत्वा भयमग्रहीत् तं प्रति उच्यते—
स्थविरा नभसि शुष्कं चर्म विकर्षति; एवं चोक्त्वा शुष्कचर्मण आकर्षणशब्दः श्राव्यते, ततो
भयं जरयति । तथा यदि अग्नेः स्तम्भनं न ज्ञायते तदा 'द्वयोः' अमौ विद्युति च भयं प्रप-

आया अलातचक्रं पुनः पुनरकस्माद् दृश्यते यावदुभयोरपि भयं जीर्णं भवति ॥ ६२०७ ॥

अथ वादे पराजयादपमानतः क्षिप्तचित्तीभूताया यतनामाह—

एईएँ जिता मि अहं, तं पुण सहसा ण लक्खियं णाय ।

धिकतकतितव लज्जाविताए पउणायई खुड्डी ॥ ६२०८ ॥

४ तह वि य अठायमाणे, सारक्खमरक्खणे य चउगुरुगा ।

आणाइणो य दोसा, विराइण इमेहिं ठाणेहिं ॥ ६२०९ ॥

यया चरिकाया सा पराजिता सा प्रज्ञाप्यते यथोक्तं प्राक् । ततः साऽऽगत्य वदति—

एतयाऽहं वादे जिताऽस्मि, 'तत् पुनः' स्वयंजयनमनया सहसा न लक्षितम्, ततो मे लोकस्य

पुरतो जयप्रवादोऽभवत् । एवमुक्ते सा चरिका धिक्कृतं—धिक्कारस्तत्कैतवेन—तद्व्याजेन 'लज्जाप्यते'

10 लज्जां ग्राह्यते, लज्जां च ग्राहिता सती साऽपसार्यते । ततः क्षिप्ता भण्यते—किमिति त्वमपमानं

गृहीतवती ! वादे हि ननु त्वयैषा पराजिता, तथा च त्वत्समक्षमेव एषा धिक्कारं ग्राहितेति ।

एवं यतनायां क्रियमाणायाम् यदि सा क्षुल्लिका प्रगुणीभवति ततः सुन्दरम् ॥ ६२०८ ॥

'तथापि च' एवं यतनायामपि च क्रियमाणायाम् 'अनवतिष्ठति' अनिर्वर्तमाने क्षिप्तचित्तत्वे

संरक्षणं वक्ष्यमाणयतनया कर्तव्यम् । अरक्षणे प्रायश्चित्तं चत्वारो गुरुकाः, आज्ञादयश्च दोषाः,

15 विराधना चामीभिः 'स्थानैः' प्रकारैर्भवति ॥ ६२०९ ॥ तान्येवाह—

छक्कायाण विराइण, झामण तेणे निवायणे चव ।

अगड विसमे पडेज व, तम्हा रक्खंति जयणाए ॥ ६२१० ॥

तथा क्षिप्तचित्तया इतस्ततः परिभ्रमन्त्या षण्णां कायानां—पृथिवीकायिकादीनां विराधना

क्रियते । 'ध्यामनं' प्रदीपनकं तद् वा कुर्यात् । यदि वा स्तैन्यम्, अथवा निपातनमात्मनः

20 परस्य वा विधीयते । 'अवटे' कूपेऽथवाऽन्यत्र विषमे पतेत् । तदेवमसंरक्षणे इमे दोषास्तस्माद्

रक्षन्ति 'यतनया' वक्ष्यमाणया ॥ ६२१० ॥ साम्प्रतमेनामेव गाथां व्याचिख्यासुराह—

सस्सगिहादीणि दहे, तेणेज व सा सयं व हीरेजा ।

मारण पिट्टणमुमए, तद्दोसा जं च सेसाणं ॥ ६२११ ॥

सस्यं—धान्यं तद्भूतं गृहं सस्यगृहं तदादीनि, आदिशब्दात् शेषगृहा-ऽऽपणादिपरिग्रहः,

25 'दहेत्' क्षिप्तचित्तयाऽग्निप्रदानेन भस्मसात्कुर्यात्, एतेन ध्यामनमिति व्याख्यातम् । यदि वा

'स्तेनयेत्' चोरयेत्, अथवा सा स्वयं केनापि ह्रियेत, अनेन स्तैन्यं व्याख्यातम् । मारणं

पिट्टनमुमयसिन् स्यात्, किमुक्तं भवति !—सा क्षिप्तचित्तत्वेन परवशा इव स्वयमात्मानं मार-

येत् पिट्टयेद्वा, यदि वा परं मारयेत् पिट्टयेद्वा, सा वा परेण मार्यते पिट्ट्यते वेति । 'तद्दोसा

जं च सेसाणं' इति तस्याः—क्षिप्तचित्ताया दोषाद् यच्च 'शेषाणं' साध्वीनां मारणं पिट्टनं वा ।

30 तथाहि—सा क्षिप्तचित्ता सती यदा व्यापादयति पिट्टयति तदा परे स्वरूपमजानानाः शेषसा-

ध्वीनामपि घात-प्रहारादिकं कुर्युः तन्निमित्तमपि प्रायश्चित्तमरक्षणे द्रष्टव्यम् । शेषाणि तु

स्थानानि सुगमानीति न व्याख्यातानि ॥ ६२११ ॥

यदुक्तं “तस्माद् रक्षन्ति यतनया” (गा० ६२१०) इति तत्र यतनामाह—

महिद्धि ए उड्ड निवेसणे य, आहार विविचणा विउस्मग्गो ।

रक्खंताण य फिडिया, अगवेसणें होंति चउगुरुगा ॥ ६२१२ ॥

महद्धिको नाम—ग्रामस्य नगरस्य वा रक्षाकारी तस्य कथनीयम् । तथा “उड्ड निवेसणे य” ति मृदुबन्धैस्तथा संयतनीया यथा स्वयमुत्थानं निवेशनं च कर्तुं समर्था भवति । तथा 5 यदि ‘वातादिना धातुक्षोभोऽस्या अभूत्’ इति ज्ञायते तदाऽपथ्याहारपरिहारेण स्निग्ध-मधु-रादिरूप आहारः प्रदातव्यः । “विरिञ्चण” ति उच्चारदेस्तस्याः परिष्ठापनं कर्तव्यम् । यदि पुनः ‘देवताकृत एष उपद्रवः’ इति ज्ञायते तदा प्राशुकैपणीयेन क्रिया कार्या । तथा “विउस्मग्गो” इति ‘किमयं वातादिना धातुक्षोभः ? उत देवताकृत उपद्रवः ?’ इति परिज्ञानाय देवतारा-धनार्थं कायोत्सर्गः करणीयः । ततस्तयाऽऽकम्पितया कथिते सति तदनुरूपो यत्नो यथोक्तस्वरूपः 10 करणीयः । एवंपरक्षतामपि यदि सा कथञ्चित् स्फिटिता स्यात् ततस्तस्या गवेषणं कर्तव्यम् । अगवेषणे प्रायश्चित्तं चत्वारो गुरुकाः । एष द्वारगाथासङ्केपार्थः ॥ ६२१२ ॥

साम्प्रतमेनामेव विवरीषुः प्रथमतो महद्धिकद्वारं विवृणोति—

अम्हं एत्थ पिसादी, रक्खंताणं पि फिड्ढति कताई ।

सा हु परिरक्खियन्वा, महिद्धिगाऽऽरक्खिए क्कहणा ॥ ६२१३ ॥ 15

‘महद्धिके’ ग्रामस्य नगरस्य वा रक्षाकारिण्यारक्षके कथना कर्तव्या, यथा—‘अत्र’ एत-स्निग्धुप्राशयेऽस्माकं रक्षतामप्येषा ‘पिशाची’ ग्रथिला कदाचित् ‘स्फिटति’ अपगच्छति सा ‘हुः’ निश्चितं परिरक्षयितव्या, प्रतिपन्नचारित्रत्वादिति ॥ ६२१३ ॥

व्याख्यातं महद्धिकद्वारम् । अधुना “उड्ड निवेसणे य” इति व्याख्यानयति—

मिउंबंधेहिं तहा णं, जमेंति जह सा सयं तु उड्ढेति । 20

उच्चरग सत्थरहिते, बाहि कुडंडे असुन्नं च ॥ ६२१४ ॥

मृदुबन्धैस्तथा “णं” इति तां क्षिप्तचित्तां ‘यमयन्ति’ बध्नन्ति यथा सा स्वयमुत्तिष्ठति, तुशब्दस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वाद् निविशते च । तथा सा तस्मिन्नपवरके स्थाप्यते यत्र न किमपि शस्त्रं भवति, यतः सा क्षिप्तचित्तया युक्तमयुक्तं वाऽजानती शस्त्रं दृष्ट्वा तेनाऽऽत्मानं व्यापा-दयेत् । तस्य चापवरकस्य द्वारं बहिः ‘कुडण्डेन’ वंशटोकरादिना बध्यते येन न निर्गत्याप- 25 गच्छति । तथा अशून्यं यथा भवति एवं सा वारेण वारेण प्रतिजागर्यते, अन्यथा शून्यमा-त्मानमुपलभ्य बहुतरं क्षिप्तचित्ता भूयात् ॥ ६२१४ ॥

उच्चरगस्स उ असती, पुव्वकतऽसती य खम्मते अगडो ।

तस्सोवारिं च चक्कं, ण छिवति जह उप्फिडंती वि ॥ ६२१५ ॥

अपवरकस्य ‘असति’ अभावे ‘पूर्वकृते’ पूर्वज्ञाते कूपे निर्जले सा प्रक्षिप्यते । तस्याभावेऽवटो 30 नवः सन्त्यते, स्वचित्त्वा च तत्र प्रक्षिप्यते । प्रक्षिप्य च तस्यावटस्योपरि ‘चक्रं’ रत्नं स्वगनाय तस्मा दीमते यथा सा ‘उत्तिस्फटन्त्यपि’ उल्लसन्त्यपि तच्चक्रं ‘न च्छुपति’ न स्पृशति ॥ ६२१५ ॥

१ मउबंधेहिं तहा संजमंति ताभा० ॥

साम्प्रतं “आहार विगिचणा” इत्यादि व्याख्यानयति—

निद्ध महुरं च भक्तं, करीससेजा य णो जहा वातो ।

‘देविय धाउक्खोमे, णातुस्सग्गो ततो किरिया ॥ ६२१६ ॥

यदि ‘वातादिना धातुक्षोभोऽस्याः सञ्जातः’ इति ज्ञायते तदा भक्तमपथ्यपरिहारेण स्निग्धं
5 मधुरं च तस्यै दातव्यम्, शय्या च करीषमयी कर्तव्या, सा हि सोष्णा भवति, उष्णे च
वात-श्लेष्मापहारः, यथा च वातो न लभ्यते तथा कर्तव्यम् । तथा किमयं ‘दैविकः’ देवेन—
मृतादिना कृत उपद्रवः ? उत धातुक्षोभः ? इति ज्ञातुं देवताराधनाय ‘उत्सर्गः’ कायोत्सर्गः
क्रियते । तस्मिंश्च क्रियमाणे यद् आकम्पितया देवतया कथितं तदनुसारेण ततः क्रिया कर्तव्या ।
यदि दैविक इति कथितं तदा प्राशुकैषणीयेन तस्या उपचारः, शेषसाध्वीनां तपोवृद्धिः,
10 तदुपशमनाय च मन्नादिस्मरणमिति । अथ वातादिना धातुक्षोभ इति कथितं तदा स्निग्ध-
मधुराद्युपचार इति ॥ ६२१६ ॥ सम्प्रति “रक्खंताण य फिडिए”त्यादि व्याख्यानयति—

अगडे पलाय मग्गण, अण्णगणो वा वि जो ण सारक्खे ।

गुरुगा जं वा जत्तो, तेसिं च णिवेयणं काउं ॥ ६२१७ ॥

अगडे इति सप्तमी पञ्चम्यर्थे, ततोऽयमर्थः—‘अवटात्’ कृपाद्, उपलक्षणमेतद्, अप-
15 वरकाद्वा यदि पलायते कथमपि ततस्तस्याः ‘मार्गणम्’ अन्वेषणं कर्तव्यम् । तथा ये तत्राऽ-
न्यत्र वाऽऽसन्ने दूरे वाऽन्यगणा विद्यन्ते तेषां च निवेदनाकरणम्, निवेदनं कर्तव्यमिति
भावः । यथा—अस्सदीया एका साध्वी क्षिप्तचित्ता नद्या वर्तते । ततस्तैरपि सा गवेषणीया,
दृष्टा च सा सङ्गहणीया । यदि पुनर्न गवेषयन्ति नापि संरक्षन्ति स्वगणवर्तिन्या अन्यगण-
वर्तिन्या वा तदा तेषां प्रायश्चित्तं चत्वारः ‘गुरुकाः’ गुरुमासाः । यच्च करिष्यति षड्जीवनि-
20 कायविराधनादिकं यच्च प्राप्स्यति मरणादिकं तन्निमित्तं च तेषां प्रायश्चित्तमिति ॥ ६२१७ ॥

ळम्मासे पडियरिउं, अणिच्छमाणेसु भुज्जयरओ वा ।

कुल-गण-संघसमाए, पुव्वगमेणं णिवेदेति ॥ ६२१८ ॥

पूर्वोक्तप्रकारेण तावत् प्रतिचरणीया यावत् षष्मासा भवन्ति । ततो यदि प्रगुणा जायते
तर्हि सुन्दरम् । अथ न प्रगुणीभूता ततः ‘भूयस्तरकमपि’ पुनस्तरामपि तस्याः प्रतिचरणं
25 विधेयम् । अथ ते साधवः परिश्रान्ता भूयस्तरकं प्रतिचरणं नेच्छन्ति, ततस्तेष्वनिच्छस्तु
कुल-गण-सङ्घसमवायं कृत्वा ‘पूर्वगमेन’ ग्लानद्वारोक्तप्रकारेण तस्मै निवेदनीयम्, निवेदिते
च ते कुलादयो यथाक्रमं तां प्रतिचरन्ति ॥ ६२१८ ॥

अथ सा राजादीनां सञ्जातका भवेत् तदा इयं यतना—

रओ निवेइयम्मिं, तेसिं वयणे गवेसणा होति ।

80

ओसह वैजा संबंधुवस्सए तीसु वी जयणा ॥ ६२१९ ॥

यदि राज्ञोऽन्येषां वा सा पुत्र्यादिका भवेत् ततो राज्ञः, उपलक्षणमेतद्, अन्येषां वा

१ दिव्विय तामा० ॥ २ सोष्मा भ० कां० ॥ ३ °दनां कृत्वा स्थातव्यम् । निवेदना
नाम-यथा अस्स० कां० ॥

स्वजनानां निवेदनं क्रियते, यथा—युष्मदीयेषा पुत्र्यादिका क्षिप्तचित्ता जाता इति । एवं निवेदिते यदि ब्रुवते राजादयः, यथा—मम पुत्र्यादीनां क्रिया स्वयमेव क्रियमाणा वर्तते तत इहैव तामप्यानयत इति । ततः सा तेषां वचनेन तत्र नीयते, नीतायाश्च तत्र तस्या गवेषणा भवति । अयमत्र भावार्थः—साधवोऽपि तत्र गत्वा औषध-भेषजानि प्रयच्छन्ति प्रतिदिवसं च शरीरस्योदन्तं वहन्ति । यदि पुनः 'सम्बन्धिनः' स्वजना वदेयुः—वयमौषधानि वैद्यं वा 5 सम्प्रयच्छामः, परमस्माकमासन्ने उपाश्रये स्थित्वा यूयं प्रतिचरथ । तत्र यदि शोभनो भावस्तदा एवं क्रियते । अथ गृहस्थीकरणाय तेषां भावस्तदा न तत्र नयनं किन्तु स्वोपाश्रय एव ध्रियते । तत्र च 'तिसृष्वपि' आहारोपधि-शय्यासु यतना कर्तव्या । एष द्वारगाथासङ्घेपर्यः ॥ ६२१९ ॥

साम्प्रतमेनामेव विवरीषुः प्रथमतः "रन्नो निवेइयम्मी" इत्येतद् व्याख्यानयति—

पुत्तादीणं किरियं, सयमेव घरम्मि कोइ कारेति ।

10

अणुजाणंते य तर्हि, इमे वि गंतुं पडियरंति ॥ ६२२० ॥

यदि 'कोऽपि' राजाऽन्यो वा क्षिप्तचित्तायाः साध्याः स्वजनो गृहे 'स्वयमेव' साधुनिवेदनात् प्राग् आत्मनैव पुत्र्यादीनां 'क्रियां' चिकित्सां कारयति तदा तस्मै निवेदिते—'युष्मदीया क्षिप्तचित्ता जाता' इति कथिते यदि तेऽनुजानन्ति, यथा—अत्र समानयत इति; ततः सा तत्र नीयते, नीतां च सतीम् 'इमेऽपि' गच्छवासिनः साधवो गत्वा प्रतिचरन्ति ॥ ६२२० ॥ 15

ओसह विञ्जे देमो, पडिजग्गह णं इहं ठिताऽऽसण्णं ।

तेसिं च णाउ भावं, णं देंति मा णं गिहीकुञ्जा ॥ ६२२१ ॥

कदाचित् स्वजना ब्रूयुः, यथा—औषधानि वैद्यं च वयं ददमः, केवलम् 'इह' अस्मिन्न-स्माकमासन्ने प्रदेशे स्थिताः "णं" इति एनां प्रतिजागृत । तत्र तेषां यदि भावो विरूपो गृहस्थीकरणात्मकस्तस्तेषां तथारूपं भावमिज्जिताकारकुशला ज्ञात्वा न ददति, न तेषामासन्ने 20 प्रदेशे नयन्तीति भावः । कुतः ? इत्याह—मा तां गृहस्थीकुर्युरिति हेतोः ॥ ६२२१ ॥

सम्प्रति "तीसु वी जयणे"त्येतद् व्याख्यानयति—

आहार उवहि सिञ्जा, उग्गम-उप्पायणादिसु जयंति ।

वायादी खोभम्मि व, जयंति पत्तेग मिस्सा वा ॥ ६२२२ ॥

आहारे उपघौ शय्यायां च विषये उद्गमोत्पादनादिषु, आदिशब्दाद् एषणादिदोषपरिग्रहः, 25 'यतन्ते' यत्नपरा भवन्ति, उद्गमोत्पादनादोषविशुद्धाहाराद्युत्पादने प्रतिचरका अन्येऽपि च यतमानास्तां प्रतिचरन्तीति भावः । एषा यतना दैविके क्षिप्तचित्तत्वे द्रष्टव्या । एवं वातादिना घातुक्षोभेऽपि 'प्रत्येकं' साम्भोगिकाः 'मिश्रा वा' असाम्भोगिकैः सम्मिश्राः पूर्वोक्तप्रकारेण यतन्ते ॥ ६२२२ ॥

पुण्डुहिट्ठो य विही, इह वि करंताण होति तह चेव ।

30

तेइच्छम्मि कयम्मि य, आदेसा तिण्णि सुद्धा वा ॥ ६२२३ ॥

१ णं तर्हि ठियं सच्चं । तेसिं भा० तामा० ॥ २ ण णेंति तामा० ॥ ३ तामित्येनां भा० ॥ ४ जयंता भा० कं० तामा० ॥

यः पूर्व-प्रथमोद्देशके ग्लानसूत्रे उद्दिष्टः-प्रतिपादितो विधिः स एव 'इहापि' क्षिप्तचि-
त्तासूत्रेऽपि वैयावृत्यं कुर्वतां तथैव भवति ज्ञातव्यः । 'चैकिस्ये च' चिकित्सायाः कर्मणि च
'कृते' प्रगुणीभूतायां च तस्यां त्रय आदेशाः प्रायश्चित्तविषया भवन्ति । एके ब्रुवते-गुरुको
व्यवहारः स्थापयितव्यः । अपरे ब्रुवते-लघुकः । अन्ये व्याचक्षते-लघुसकः । तत्र तृतीय
5 आदेशः प्रमाणम्, व्यवहारसूत्रोक्तत्वात् । अथवा सा 'शुद्धा' न प्रायश्चित्तभाक्, परवशतया
राग-द्वेषाभावेन प्रतिसेवनात् ॥ ६२२३ ॥ एतदेव विभावयिपुरिदमाह—

चउरो य हुंति भंगा, तेसिं वयणम्मि होति पणवणा ।

परिमाए मज्झम्मी, पट्टवणा होति पच्छित्ते ॥ ६२२४ ॥

इह चारित्रविषये वृद्धि-हान्यादिगताश्चत्वरो भवन्ति भङ्गास्तेषां प्ररूपणा कर्तव्या । 'नोद-
10 कवचने च' 'कथं साऽप्रायश्चित्ती ?' इत्येवंरूपे 'प्रज्ञापना' सूत्रेः प्रतिवचनरूपा भवति । ततः
पर्वदो मध्ये अगीतार्थप्रत्ययनिमित्तं 'प्रायश्चित्तस्य' लघुस्वरूपस्य 'प्रस्थापना' प्रदानं तस्याः
शुद्धाया अपि कर्तव्यमिति ॥ ६२२४ ॥

सम्प्रति चतुरो भङ्गान् कथयन् प्रायश्चित्तदानाभावं भावयति—

वद्धति हायति उभयं, अवद्धियं च चरणं भवे चउहा ।

15 खइयं तहोवसमियं, मिस्समहकस्वाय खेतं च ॥ ६२२५ ॥

कस्यापि चारित्रं वर्धते, कस्यापि चारित्रं हीयते, कस्यापि चारित्रं हीयते वर्धते च,
कस्यापि 'अवस्थितं' न हीयते न च वर्धते, एते चत्वरो भङ्गाश्चारित्रस्य । साम्प्रतममीषामेव
चतुर्णां भङ्गानां यथासङ्घेन विषयान् प्रदर्शयति—"खइयं" इत्यादि । क्षपकश्रेणिप्रतिपन्नस्य
क्षायिकं चरणं वर्धते । उपशमश्रेणीतः प्रतिपत्तने औपशमिकं चरणं हानिसुपगच्छति ।
20 क्षायोपशमिकं तत्तद्भाग-द्वेषोत्कर्षा-ऽपकर्षवशातः क्षीयते परिवर्धते च । यथाख्यातं 'क्षिप्तं च'
पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात् क्षिप्तचित्तचारित्रं चावस्थितम्, यथाख्यातचारित्रे सर्वथा
राग-द्वेषोदयाभावात् क्षिप्तचित्तचारित्रे परवशतया प्रवृत्तेः स्वतो राग-द्वेषाभावात् । तदेवं यतः
क्षिप्तचित्ते चारित्रमवस्थितं अतो नासौ प्रायश्चित्तभागिति ॥ ६२२५ ॥

पर आह—ननु सा क्षिप्तचित्ताऽऽश्रवद्वारेषु चिरकालं प्रवर्तिता बहुविधं चासमञ्जसतया
25 प्रलपितं लोक-लोकोत्तरविरुद्धं च समाचरितं ततः कथमेषा न प्रायश्चित्तभाक् ? अत्र सूरिराह—

कामं आसवदारेसु वद्धियं पलवितं बहुविधं च ।

लोगविरुद्धा य पदा, लोउत्तरिया य आइण्णा ॥ ६२२६ ॥

न य बंधहेउविमलत्तयेण कम्मस्स उवचयो होति ।

लोगो वि एत्थ सक्खी, जह एस परव्वसा कासी ॥ ६२२७ ॥

30 'कामम्' इत्यनुमतौ अनुमतमेतद्, यथा—तथाऽऽश्रवद्वारेषु चिरकालं वर्तितं बहुविधं
च प्रलपितं लोकविरुद्धानि लोकोत्तरविरुद्धानि च पदानि 'आचीर्णानि' प्रतिसेवितानि ॥ ६२२६ ॥

तथापि 'न च' नैव तस्याः क्षिप्तचित्तायाः 'बन्धहेतुत्रिकलत्वेन' बन्धहेतवः—राग-द्वेषादय-
स्ताद्विकलत्वेन कर्मोपचयो भवति, कर्मोपचयस्य राग-द्वेषसमाचरिताद्यधीनत्वात्, तस्याश्च राग-

द्वेषविकलत्वात् । तस्याश्च राग-द्वेषविकलत्वं न वचनमात्रसिद्धं किन्तु लोकोऽपि 'अत्र' अस्मिन् विषये साक्षी, यथा—एषा सर्वं परवशाऽकार्षीदिति । ततो राग-द्वेषाभावान्न कर्मोपचयः, तस्य तदनुगतत्वात् ॥ ६२२७ ॥ तथा चाह—

राग-द्वेषाणुगया, जीवा कम्मस्स बंधगां होंति ।

रागादिविसेसेण य, बंधविसेसो वि अविगीओ ॥ ६२२८ ॥

5

राग-द्वेषाभ्यामनुगताः—सम्बद्धा राग-द्वेषानुगताः सन्तो जीवाः कर्मणो बन्धका भवन्ति । ततः 'राग-द्वेषविशेषेण' राग-द्वेषतारतम्येन 'बन्धविशेषः' कर्मबन्धतर-तमभावः 'अविगीतः' अविप्रतिपन्नः । ततः क्षिप्तचित्ताया राग-द्वेषाभावतः कर्मोपचयाभावः ॥ ६२२८ ॥

अमुमेवार्थं दृष्टान्तेन द्रढयति—

कुणमाणा वि य चेद्वा, परतंता णट्टिया बहुविहातो ।

10

किरियाफलेण जुञ्जति, ण जहा एमेव एतं पि ॥ ६२२९ ॥

यथा 'नर्तकी' यन्ननर्तकी काष्ठमयी 'परतन्ना' परायत्ता परप्रयोगत इत्यर्थः, 'बहुधा अपि' बहुप्रकारा अपि, तुशब्दोऽपिशब्दार्थः, चेष्टाः कुर्वाणा 'क्रियाफलेन' कर्मणा न युज्यते; 'एवमेव' अनेनैव प्रकारेण एनामपि क्षिप्तचित्तामनेका अपि विरुद्धाः क्रियाः कुर्वाणामकर्मको-पचयां पश्यत ॥ ६२२९ ॥ अथात्र परस्य मतमाशङ्कमान आह—

15

जइ इच्छसि सासेरा, अचेतणा तेण से चओ णत्थि ।

जीवपरिगृहीया पुण, बोंदी असमंजसं समता ॥ ६२३० ॥

यदि त्वमेतद् 'इच्छसि' अनुमन्यसे, यथा—'सासेरा' इति देशीपदत्वाद् यन्नमयी नर्तकी अचेतना तेन कारणेन 'से' तस्याः 'चयः' कर्मोपचयो नास्ति, 'बोन्दिः' तनुः पुनः 'जीवपरिगृहीता' जीवेनाधिष्ठिता, जीवपरिगृहीतत्वाच्चावश्यं तद्विरुद्धचेष्टातः कर्मोपचयसम्भवः, 20 ततो या सासेरादृष्टान्तेन समता आपादिता सा 'असमञ्जसम्' अयुज्यमाना, अचेतन-सचेतनयोर्दृष्टान्त-दार्ष्टान्तिकयोर्वैषम्यात् ॥ ६२३० ॥ अत्राऽऽचार्यः प्राह—

चेयणमचेयणं वा, परतंतत्तेण णणु हु तुल्लाईं ।

ण तथा विसेसितं एत्थ किंचि भणती सुण विसेसं ॥ ६२३१ ॥

इह वस्तु चेतनं वाऽस्तु अचेतनं वा, यदि परतन्नं तदा ननु 'हुः' निश्चितं 'परतन्नत्वेन' 25 परायत्ततया यतो द्वे अपि तुल्ये ततो न किञ्चिद् वैषम्यम् । पर आह—न त्वयाऽत्र परक-र्मोपचयचिन्तायां 'किञ्चिदपि' मनागपि विशेषितं येन 'जीवपरिगृहीतत्वेऽप्येकत्र कर्मोपचयो भवति, एकत्र न' इति प्रतिपद्यामहे । अत्राचार्यः 'भणति' ब्रूते—शृणु मण्यमानं विशेषम् ॥ ६२३१ ॥ तमेवाह—

णणु सो चेव विसेसो, जं एक्कमचेतणं सच्चित्तं ।

30

जह चयेणे विसेसो, तह भणसु इमं णिसामेह ॥ ६२३२ ॥

ननु 'स एव' यन्ननर्तकी-स्वाभाविकनर्तकीदृष्टान्तसूचितो विशेषः—यद् 'एकं शरीरं'

यन्ननर्तकीसत्कं परायत्ततया चेष्टमानमप्यचेतनम्, 'एकं तु' स्वाभाविकनर्तकीशरीरं स्वायत्ततया प्रवृत्तेः 'सचित्तं' सचेतनमिति । पर आह—यथा एष चेतने विशेषो निःसन्दिग्धप्रतिपत्ति-विषयो भवति तथा 'भणत' प्रतिपादयत । आचार्यः प्राह—ततः 'इदं' वक्ष्यमाणं 'निशमय' आकर्णय ॥ ६२३२ ॥ तदेवाह—

5 जो पेच्छिओ परेणं, हेऊ वमणस्स होइ कायाणं ।

तत्थ न दोसं इच्छसि, लोणेण समं तहा तं च ॥ ६२३३ ॥

यः परेण प्रेरितः सन् 'कायानां' पृथिव्यादीनां 'व्यसनस्य' सङ्घटन-परितापनादिरूपस्य 'हेतुः' कारणं भवति 'तत्र' तस्मिन् परेण प्रेरिततया कायव्यसनहेतौ यथा न त्वं दोषमिच्छसि; अनात्मवशतया प्रवृत्तेः । कथं पुनर्दोषं नेच्छामि ? इत्यत आह—'लोकेन समं' लोकेन सह,

10 लोके तथादर्शनत इत्यर्थः । तथाहि—यो यत्रानात्मवशतया प्रवर्तते तं तत्र लोको निर्दोष-मभिमन्यते । अत एव परप्रेरिततया कायव्यसनहेतुं निर्दोषमभिमन्यताम् । यथा च तं निर्दोषमिच्छसि तथा 'तामपि च' क्षिसचित्तां निर्दोषां पश्य, तस्या अपि परायत्ततया तथारूपासु चेष्टासु प्रवृत्तेः ॥ ६२३३ ॥ एतदेव सविशेषं भावयति—

पस्संतो वि य काए, अपच्चलो अप्पगं विधारेउं ।

15 जह पेच्छितो अदोसो, एमेव इमं पि पासामो ॥ ६२३४ ॥

यथा परेण प्रेरित आत्मानं 'विधारयितुं' संस्थापयितुम् 'अप्रत्यलः' असमर्थः सन् पश्यन्नपि 'कायान्' पृथिवीकायिकादीन् विराधयन् अभिक्कापुत्राचार्य इव 'अदोषः' निर्दोषः; 'एवमेव' अनेनैव प्रकारेण परायत्ततया प्रवृत्तिलक्षणेन 'इमामपि' क्षिसचित्तामदोषां पश्यामः ॥ ६२३४ ॥

इह पूर्वं प्रगुणीमृतायास्तस्याः प्रायश्चित्तदानविषये त्रय आदेशा गुरुकादय उक्ता अतस्ता-
20 नेव गुरुकादीन् प्ररूपयति—

गुरुगो गुरुगतरागो, अहागुरुगो य होइ ववहारो ।

लहुओ लहुयतरागो, अहालहूगो य ववहारो ॥ ६२३५ ॥

लहुसो लहुसतरागो, अहालहूसो य होइ ववहारो ।

एतेसिं पच्छित्तं, वोच्छामि अहाणुपुव्वीए ॥ ६२३६ ॥

25 गुरुतो य होइ मासो, गुरुगतरागो य होइ चउमासो ।

अहगुरुगो छम्मासो, गुरुगे पक्खम्मि पडिवत्ती ॥ ६२३७ ॥

तीसा य पण्णवीसा, वीसा पन्नरसेव य ।

दस पंच य दिवसाइं, लहुसगपक्खम्मि पडिवत्ती ॥ ६२३८ ॥

गुरुगं च अट्ठमं खलु, गुरुगतरागं च होइ दसमं तु ।

30 आहागुरुग दुवालस, गुरुगे पक्खम्मि पडिवत्ती ॥ ६२३९ ॥

छट्ठं च चउत्थं वा, आयंबिल-एगठाण-पुरिमड्ढा ।

निव्वियगं दायव्वं, अहलहुसगगम्मि सुद्धो वा ॥ ६२४० ॥

आसां षण्णामपि गाथानां व्याख्या पूर्ववत् (गा० ६०३९ तः ४४) । नवरम्—

इहागीतार्थप्रत्ययार्थं यथालघुत्वको व्यवहारः प्रस्थापयितव्यः ॥ ६२३५ ॥ ६२३६ ॥
॥ ६२३७ ॥ ६२३८ ॥ ६२३९ ॥ ६२४० ॥

सूत्रम्—

**दित्तचित्तं निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे वा अवलंब-
माणे वा नाइक्कमइ ११ ॥**

5

अस्य व्याख्या प्राग्वत् । नवरम्—दीप्तचित्ता—लाभादिमदेन परवशीभूतहृदया ॥

अथ भाष्यकारो विस्तरमभिधित्सुराह—

एसेव गमो नियमा, दित्तादीणं पि होइ णायव्वो ।

जो होइ दित्तचित्तो, सो पलवति णिच्छियव्वाइं ॥ ६२४१ ॥

‘एष एव’ अनन्तरोक्तक्षिप्तचित्तानिर्ग्रन्थीसूत्रगत एव ‘गमः’ प्रकारो लौकिक-लोकोत्तरि-10
कभेदादिरूपः ‘दीप्तादीनामपि’ दीप्तचित्ताप्रभृतीनामपि निर्ग्रन्थीनां नियमाद् वेदितव्यः ।
यत् पुनर्नानात्वं तद् अभिधातव्यम् । तदेवाधिकृतसूत्रेऽभिधित्सुराह—“जो होइ” इत्यादि,
यो भवति दीप्तचित्तः सोऽनीप्सितव्यानि बहूनि प्रलपति, बहूनीप्सितप्रलपनं तस्य लक्षणम्,
क्षिप्तचित्तस्त्वपहृतचित्ततया मौनेनाप्यवतिष्ठत इति परस्परं सूत्रयोर्विशेष इति भावः ॥ ६२४१ ॥

अथ कथमेष दीप्तचित्तो भवति ? इति तत्कारणप्रतिपादनार्थमाह—

15

इति एस असम्माणा, खित्ता सम्माणतो भवे दित्ता ।

अग्गी व इंधणेणं, दिप्पति चित्तं इमेहिं तु ॥ ६२४२ ॥

‘इति’ अनन्तरसूत्रोक्ता ‘एषा’ क्षिप्तचित्ता ‘असम्मानतः’ अपमानतो भवति । ‘दीप्ता’
दीप्तचित्ता पुनः ‘सम्मानतः’ विशिष्टसम्मानावाप्तितो भवति । तच्च चित्तं दीप्यतेऽग्निरिवेन्वनैः
‘एभिः’ वक्ष्यमाणैर्लाभमदादिभिः ॥ ६२४२ ॥ तानेवाह—

20

लाभमएण व मत्तो, अहवा जेऊण दुअए सत्तू ।

दित्तम्मि सायवाहणो, तमहं वोच्छं समासेण ॥ ६२४३ ॥

लाभमदेन वा मत्तः सन् दीप्तचित्तो भवति, अथवा दुर्जयान् शत्रून् जित्वा, एतस्मिन्नुभ-
यस्मिन्नपि ‘दीप्ते’ दीप्तचित्ते लौकिको दृष्टान्तः सातवाहनो राजा । ‘तमहं’ सातवाहनदृष्टान्तं
समासेन वक्ष्ये ॥ ६२४३ ॥ यथाप्रतिज्ञातमेव करोति—

25

महुराऽऽणत्ती दंडे, सहसा णिग्गम अपुच्छिउं कयरं ।

तस्स य तिक्खा आणा, दुहा गता दो वि पाडेउं ॥ ६२४४ ॥

सुतजम्म-महुरपाडण-निहिलंभनिवेदणा जुगव दित्तो ।

सयणिअ खंम कुडे, कुडेइ इमाइं पलवंतो ॥ ६२४५ ॥

गोयावरीए षडीए तडे अ पतिट्ठाणं नगरं । तत्थ सालवाहणो राया । तस्स खरओ 30
अमच्चो । अन्नया सो सालवाहणो-राया दंडनायगमाणवेइ—महुरं वेत्तुणं सिग्घमागच्छ ।

१ सुतजम्मण महुरापाडणे य जुगवं निवेदित्ते दित्तो तामा० ॥

सो य सहसा अपुच्छिऊण दंडेहिं सह निग्गओ । तओ चिंता जाया—का महुरा वेत्तन्वा ?
 दक्खिणमहुरा उत्तरमहुरा वा ? । तस्स आणा तिक्खा, पुणो पुच्छिऊं न तीरति । तओ
 दंडा दुहा काऊण दोसु वि पेसिया । गहियाओ दो वि महुराओ । तओ वद्धावगो पेसिओ ।
 तेण गंतूण राया वद्धाविओ—देव ! दो वि महुराओ गहियाओ । इयरो आगओ—
 5 देव ! अगमहिसीए पुत्तो जाओ । अण्णो आगतो—देव ! असुगत्य पदेसे विपुलो निही
 पायडो जातो । तओ उवरुवरिं कल्लाणनिवेयणेण हरिसवसविस्सप्पमाणहियओ परव्वसो जाओ ।
 तओ हरिसं भरिउमचायंतो सयणिज्जं कुट्टइ. खंभे आहणइ, कुट्टे विह्वइ, बहूणि य अस-
 मंजसाणि पळवति । तओ खरगेणामच्चेणं तमुवाएहिं पडिवोहिउकामेण खंभा कुट्टा बहू विह-
 विया । रत्ता पुच्छियं—(ग्रन्थाग्रम्—८००० सर्वग्रन्थाग्रम्—४१८२५) केणेयं विह-
 10 वियं ? । सो मणेइ—तुब्भेहिं । ततो 'मम सम्मुहमलीयमेयं भणति' रुट्ठेणं रत्ता सो खरगो पाएण
 ताडितो । तओ संकेइयपुरिसेहिं उप्पाडिओ अण्णत्थ संगोवित्तो य । तओ कम्हिइ पओयणे
 समावडिए रणा पुच्छिओ—कत्थ अमच्चो चिट्ठति ? । संकेइयपुरिसेहि य 'देव ! तुम्हं
 अविणयकारि' त्ति सो मारिओ । राया विसूरियुं पयत्तो—दुट्टु कयं, मए तया न किं पि
 चेह्यं ति । तओ सभावत्थो जाओ ताहे संकेइयपुरिसेहिं विन्नत्तो—देव ! गवेसामि, जइ वि
 15 कयइ चंडालेहिं रक्खिओ होज्जा । तओ गवेसिऊण आण्णिओ । राया संतुट्ठो । अमच्चेण
 सब्भावो कहिओ । तुट्ठेण विउल्ल भोगा दिस्सा ॥

साम्प्रतमक्षरार्थो विवियते—सातवाहनेन राज्ञा मथुराग्रहणे "दंडि" षि दण्डनायकस्या-
 ज्ञप्तिः कृता । ततो दण्डाः सहसा 'कां मथुरां गृहीमः ?' इत्यष्ट्वा निर्गताः । तस्य च राज्ञ
 आन्ना तीक्ष्णा, ततो न भूयः प्रष्टुं शक्नुवन्ति । ततस्ते दण्डा द्विधा गताः, द्विधा विभज्य एके
 20 दक्षिणमथुरायामपरे उत्तरमथुरायां गता इत्यर्थः । द्वे अपि च मथुरे पातयित्वा ते
 समागताः ॥ ६२४४ ॥

सुतजन्म-मथुरापातन-निधिलभानां युगपद् निवेदनायां हर्षवशात् सातवाहनो राजा
 'दीप्तः' दीप्तचित्तोऽभवत् । दीप्तचित्ततया च 'इमानि' वक्ष्यमाणानि प्रलपन् शयनीय-स्तम्भ-
 कुल्यानि कुड्यति ॥ ६२४५ ॥ तत्र यानि प्रलपति तान्याह—

25 सच्चं भण गोदावरि !, पुव्वसमुद्रेण साविया संती ।
 साताहणकुलसरिसं, जति ते कूले कुलं अत्थि ॥ ६२४६ ॥
 उत्तरतो हिमवंतो, दाक्षिणतो सालिवाहणो रत्ता ।
 समभारभरकंता, तेण न पळत्थए पुहवी ॥ ६२४७ ॥

हे गोदावरि ! पूर्वसमुद्रेण 'शपिता' दत्तक्षपणा सती सत्यं 'भण' ब्रूहि—यदि तव
 30 कूले सातवाहनकुलसदृशं कुलमस्ति ॥ ६२४६ ॥

'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि हिमवान् गिरिः दक्षिणतस्तु सालवाहनो राजा, तेन समभार-
 भराश्रान्ता सती पृथिवी न पर्यस्यति, अन्यथा यदि अहं दक्षिणतो न स्यां ततो हिमवद्गिरि-
 भराश्रान्ता निभमतः पर्यसेत् ॥ ६२४७ ॥

एयाणि य अन्नाणि य, पलवियवं सो अणिच्छियव्वाइं ।

कुसलेण अमच्चेणं, खरगेणं सो उवाएणं ॥ ६२४८ ॥

‘एतानि’ अनन्तरोदितानि अन्यानि च सोऽनीप्सितव्यानि बहूनि प्रलपितवान् । ततः कुसलेन खरकनाम्नाऽमात्येनोपायेन प्रतिबोधयितुकामेनेदं विहितम् ॥ ६२४८ ॥ किम्? इत्याह—

विद्ववितं केणं ति व, तुभेहिं पायतालणा खरए ।

5

कथं त्ति मारिओ सो, दुडु त्ति य दरिसिते भोगा ॥ ६२४९ ॥

‘विद्रावितं’ विनाशितं समस्तं स्तम्भ-कुड्यादि । राज्ञा पृष्टम्—केनेदं विनाशितम्? । अमात्यः सम्मुखीभूय सरोषं निष्ठुरं वक्ति—युष्माभिः । ततो राज्ञा कुपितेन तस्य पादेन ताडना कृता । तदनन्तरं सङ्केतितपुरुषैः स उत्पाटितः सङ्कोपितश्च । ततः समागते कस्मिंश्चित् प्रयोजने राज्ञा पृष्टम्—कुत्रामात्यो वर्तते? । सङ्केतितपुरुषैरुक्तम्—देव! युष्मत्पादानाम-10 विनयकारी इति मारितः । ततः ‘दुष्टं कृतं मया’ इति प्रभूतं विसूरितवान् । स्वस्वीभूते च तस्मिन् सङ्केतितपुरुषैरमात्यस्य दर्शनं कारितम् । ततः सद्भावकथनानन्तरं राज्ञा तस्मै विपुला भोगाः प्रदत्ता इति ॥ ६२४९ ॥ उक्तो लौकिको दीप्तचित्तः । अथ तमेव लोकोत्तरिकमाह—

महज्जयण भत्त खीरे, कंवल्लग पडिग्गहे य फलए य ।

पासाए कप्पट्टी, वातं काऊण वा दित्ता ॥ ६२५० ॥

15

‘महाध्ययनं’ पौण्डरीकादिकं दिवसेन पौरुष्या वा कयाचिद् मेधाविन्या झुल्लिकया आगमितम्, अथवा भक्तमुत्कृष्टं लब्ध्वा ‘नास्मिन् क्षेत्रे भक्तमीदृशं केनापि लब्धपूर्वम्’, यदि वा क्षीरं चतुर्जातकसम्मिश्रमवाप्य ‘नैतादृशमुत्कृष्टं क्षीरं केनापि लभ्यते’, यदि वा कम्बलरत्न-मतीवोत्कृष्टम् अथवा विशिष्टवर्णादिगुणोपेतमपलक्षणहीनं पतद्गहं लब्ध्वा, “फलगे य” त्ति यदि वा ‘फलकं’ चम्पकपट्टकादिकम् अथवा प्रासादे सर्वोत्कृष्टे उपाश्रयत्वेन लब्धे, “कप्पट्टी”-20 ति ईश्वरदुहितरि रूपवत्यां प्रज्ञादिगुणयुक्तायां लब्धायां प्रमोदते, प्रमोदभरवशाच्च दीप्तचित्ता भवति । एतेन “लाभमदेन वा मत्तः” (गा० ६२४३) इति पदं लोकोत्तरे योजितम् । अधुना “दुर्जयान् शत्रून् जित्वा” (गा० ६२४३) इति पदं योजयति—वादं वा परप्रवा-दिन्या दुर्जयया सह कृत्वा तां पराजित्यातिहर्षतः ‘दीप्ता’ दीप्तचित्ता भवति ॥ ६२५० ॥

एतासु दीप्तचित्तासु यतनामाह—

25

दिवसेण पोरिसीए, तुमए पठितं इमाएँ अद्वेणं ।

एतीएँ णत्थि गव्वो, दुम्मेहतरीएँ को तुज्झं ॥ ६२५१ ॥

दिवसेन पौरुष्या वा त्वया यत् पौण्डरीकादिकमध्ययनं पठितं तद् अनया दिवसस्य पौरुष्या वाऽर्द्धेन पठितं तथाऽप्येतस्या नास्ति गर्वः, तत्र पुनर्दुर्मेघस्तरकायाः को गर्वः?, नैव युक्त इति भावः, एतस्या अपि तव हीनप्रज्ञत्वात् ॥ ६२५१ ॥

30

तद्वस्स दुगुंळण, दिट्ठतो भावणा असरिसेणं ।

काण्डणं होति दित्ता, वादकरणे तत्थ जा ओमा ॥ ६२५२ ॥

यद् उत्कृष्टं कलमशाल्यादिकं भक्तं क्षीरं कम्बलरत्नादिकं वा तथा लब्धं तस्य द्रव्यस्य जुगुप्सनं क्रियते, यथा—नेदमपि शोभनम्, अमुको वाऽस्य दोष इति । यदि वा 'दृष्टान्तः' अन्येनापीदृशमानीतमिति प्रदर्शनं क्रियते । तस्य च दृष्टान्तस्य भावना 'असदृशेन' शतभागेन सहस्रभागेन वा या तस्याः सकाशाद् हीना तथा कर्तव्या । या तु वादं कृत्वा दीप्ताऽभूत् तस्याः प्रगुणीकरणाय पूर्वं चरिकादिकं प्रचण्डा परवादिनी प्रज्ञाप्यते, ततः सा तस्या वादाभिमानिन्याः पुरतस्ततोऽप्यवमतरा या साध्वी तथा वादकरणे परजयं प्राप्यते, एवमपभाजिता सती प्रगुणीभवति ॥ ६२५२ ॥

दुल्लभद्वयं देसे, पडिसेहितगं अलद्रपुर्वं वा ।

10

आहारोवहि वसही, अक्षतजोणी व धूया वि ॥ ६२५३ ॥

यत्र देशे क्षीर-घृतादिकं द्रव्यं दुर्लभं तत्र तद् अन्यासामार्थिकाणां 'प्रतिषिद्धं' 'न प्रयच्छामः' इति दायकेन निषिद्धं 'अलब्धपूर्वं वा' कयाऽपि पूर्वं तत्र न लब्धं तत्र तद् लब्ध्वा दीप्तचित्ता भवतीति वाक्यशेषः, यद्वा सामान्येनोत्कृष्ट आहार उत्कृष्ट उपधिरुत्कृष्टा वा वसतिर्लब्धा अक्षतयोनिः वा 'दुहिता' काचिदीश्वरपुत्रिका लब्धा तत्रेयं यतना ॥ ६२५३ ॥

15

पगयम्मि पणवेत्ता, विज्जाति विसोधि कम्ममादी वा ।

खुड्डीय बहुविहे आणियम्मि ओभावणा पउणा ॥ ६२५४ ॥

'प्रकृते' विशिष्टतरे भक्त-क्षीर-कम्बल-रत्नादिकेऽवमतरायाः सम्पादयितव्ये तथाविधं श्रावकमितरं वा प्रज्ञाप्य, तदभावे कस्यापि महर्द्धिकस्य विद्यां आदिशब्दाद् मन्त्र-चूर्णादीन् यावत् 'कर्मादि' कार्मणमपि प्रयुज्य, आदिशब्दः स्वगतानेकभेदसूचकः, ततः क्षुल्लिकतराया 20 गुणतः शतभाग-सहस्रभागादिना हीनाया विशिष्टमाहारादिकं सम्पादयन्ति । ततो विद्यादि-प्रयोगजनितपापविशुद्धये 'विशोधिः' प्रायश्चित्तं ग्राह्यम् । एवं क्षुल्लिकया 'बहुविधे' क्षीरादिके आनीते सति तस्या अपभाजना क्रियते ततः प्रगुणा भवति ॥ ६२५४ ॥

अदिट्टसह्व कर्हणं, आउट्टा अभिणवो य पामादो ।

कयमिचे य विवाहे, सिद्धाइसुता कतितवेणं ॥ ६२५५ ॥

25

यस्तया श्राद्धो न दृष्टः—अदृष्टपूर्वस्तस्यादृष्टस्य श्राद्धस्य 'कथनं' प्रज्ञापना, उपलक्षणमेतद्, अन्यस्य महर्द्धिकस्य विद्यादिप्रयोगतोऽभिमुखीकरणम्, ततस्ते आवृत्ताः सन्तस्तस्या लब्ध्याभि-मानिन्याः समीपमागत्य ब्रुवते—वयमेतया क्षुल्लिकया प्रज्ञापितास्ततः 'अभिनव एव' कृतमात्र एव युष्माकमेष प्रासादो दत्त इति । तथा कैतवेन 'सिद्धादिसुताः' सिद्धपुत्रादिदुहितरः कृत-मात्र एव विवाहे उत्पादनीयाः । इयमत्र भावना—सिद्धपुत्रादीनां प्रज्ञापनां कृत्वा तदुहितरः 30 कृतमात्रविवाहा एव व्रतार्थं तत्समक्षमुपस्थापनीयाः येन तस्या अपभाजना जायते । ततः प्रगुणीभूतायां तस्यां यदि तासां न तात्त्विकी व्रतश्रद्धा तदा शकुनादिवैगुण्यमुद्भाव्य मुच्यन्ते ॥ ६२५५ ॥

सूत्रम्—

जक्खाइडिट्टिं निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे वा २ नाइ-
कमइ १२ ॥

अस्य सम्बन्धमाह—

पोग्गल असुभसमुदयो, एस अणागंतुंगो व दोण्हं पि ।

5

जक्खावेसेणं पुण, नियमा आगंतुको होइ ॥ ६२५६ ॥

‘द्वयोः’ क्षिप्तचित्ता-दीप्तचित्तयोः ‘एषः’ पीडाहेतुत्वानान्तरमुद्दिष्टोऽशुभपुद्गलसमुदयः
‘अनागन्तुकः’ स्वशरीरसम्भवी प्रतिपादितः । यक्षावेशेन पुनर्यो यतिपीडाहेतुःशुभपुद्गलसमुदयः
स नियमादागन्तुको भवति । ततोऽनागन्तुकाशुभपुद्गलसमुदयप्रतिपादनान्तरमागन्तुकाशु-
भपुद्गलसमुदयप्रतिपादनार्थमेष सूत्रारम्भः ॥ ६२५६ ॥ प्रकारान्तरेण सम्बन्धमाह— 10

अहवा भय-सोगजुया, चित्तहण्णा व अतिहरिसिता वा ।

आविस्सति जक्खेहिं, अयमण्णो होइ संबंधो ॥ ६२५७ ॥

‘अथवा’ इति प्रकारान्तरोपदर्शने । भय-शोकयुक्ता वा चिन्तादिता वा, एतेन क्षिप्तचित्ता
उक्ता; अतिहर्षिता वा या परवशा, अनेन दीप्तचित्ताऽभिहिता; एषा द्विविधाऽपि यक्षैः
परवशहृदयतया ‘आविश्यते’ आलिङ्ग्यते । ततः क्षिप्त-दीप्तचित्तामूत्रानन्तरं यक्षाविष्टासूत्र-15
मित्ययमन्यो भवति सम्बन्धः ॥ ६२५७ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—सा च प्राग्वत् ॥ सम्प्रति यतो यक्षाविष्टा भवति
तत् प्रतिपादनार्थमाह—

पुव्वभवियवेरेणं, अहवा राएण राइया संती ।

एतेहिं जक्खइड्डा, सवत्ति भयए य सज्जिलगा ॥ ६२५८ ॥

20

‘पूर्वभविकेन’ भवान्तरभाविना वैरेण अथवा रागेण रञ्जिता सती यक्षैराविश्यते । एताभ्यां
द्वेष-रागाभ्यां कारणाभ्यां यक्षाविष्टा भवति । तथा चात्र पूर्वभविके वैरे सपत्नीदृष्टान्तो रागे
भृतकदृष्टान्तः सज्जिलकदृष्टान्तश्चेति ॥ ६२५८ ॥ तत्र सपत्नीदृष्टान्तमाह—

वेस्सा अकामतो गिज्जराए मरिऊण वंतरी जाता ।

पुव्वसवत्तिं खेत्तं, करेति सामण्णभावम्मि ॥ ६२५९ ॥

25

एगो सेट्ठी । तस्स दो महिला । एगा पिया, एगा वेस्सा, अनिष्टेत्यर्थः । तत्थ जा वेस्सा
सा अकामनिज्जराए मरिऊण वंतरी जाया । इयरा वि तहारूवाणं साहुणीणं पायमूले पव्व-
इया । सा य वंतरी पुव्वभववेरेण छिड्डाणि मग्गइ । अन्नया पमत्तं दहूण छलियाइया ॥

अक्षरार्थस्त्वयम्—श्रेष्ठिसत्का ‘द्वेष्या’ अनिष्टा भार्याऽकामनिर्जराया मृत्वा व्यन्तरी जाता ।
ततः पूर्वसपत्नीं श्रामण्यभावे व्यवस्थितां पूर्वभविकं वैरमनुस्मरन्ती ‘क्षिप्तां’ यक्षाविष्टां कृत-30

१ ‘तुगो दुवेष्हं तामा० ॥ २ ‘यः जीवस्वीकृतमनोवर्गणान्तर्गताशुभबलिकविशेषरूपः
‘अनागन्तुकः’ का० ॥

वती । गाथायां वर्तमाननिर्देशः प्राकृतत्वात् ॥ ६२५९ ॥ अथ भृतकदृष्टान्तमाह—

भयतो कुडुंबिणीए, पडिसिद्धो वाणमंतरो जातो ।

सामण्णम्मि पमत्तं, छलेति तं पुव्ववेरेणं ॥ ६२६० ॥

एग कोडुंबिणी ओरालसरीरा एगेण भयगेणं ओरालसरीरेणं पत्थिया । सो तीए 5 निच्छीओ । तओ सो गाढमज्झोववन्नो तीए सह संपयोगमलभमाणो दुक्खसागरमोगाढो अकामनिज्जराए मरिऊण वंतरो जाओ । सा य कोडुंबिणी संसारवासविरत्ता पव्वइया । सा तेण आभोइया । पमत्तं दडूण छलिया ॥

अक्षरार्थस्त्वयम्—‘भृतकः’ कर्मकरः कुडुम्बिन्या प्रतिषिद्धो वानमन्तरो जातः । ततः श्रामण्यस्थितां तां प्रमुत्तां मत्वा पूर्ववैरेण छलितवान् ॥ ६२६० ॥

10 अथ सज्जिलकदृष्टान्तमाह—

जेट्टो कणेट्टभज्जाएँ मुच्छिओ णिच्छितो य सो तीए ।

जीवंते य मयम्मी, सामण्णे वंतरो छलए ॥ ६२६१ ॥

एगम्मि गामे दो सज्जिलका, भायरो इत्यर्थः । तथ जेट्टो कणिट्टस्स भारियाए अज्झो- 15 ववन्नो । सो तं पत्थेइ । सा नेच्छइ भणइ य—तुमं अप्पणो लहुबंधवं जीवंतं न पाससि ? । तेण चित्थियं—जाव एसो जीवए ताव मे नत्थि एसा । एवं चित्थित्ता छिइं लभिऊण विस-संचारेण मारिओ लहुभाया । तओ भणियं—जस्स तुमं भयं कासी सो मतो, इयारिणं पूरेहि मे मणोरहं । तीए चित्थियं—नूणमेतेण मारितो, धिरत्थु कामभोगाणमिति संवेगेण पव्वइया । इयरो वि दुहसंतत्तो अकामनिज्जराए मओ वंतरो जातो विभंगेणं पुव्वभवं पासइ । तं साहुणि दडूण पुव्वभवियं वेरमणुसरंतो पमत्तं छलियाइओ ॥

20 अक्षरयोजना त्वियम्—ज्येष्ठः कनिष्ठभार्यायां मूर्छितः, न चासौ तथा ईप्सितः किन्तु ‘जीवन्तं स्वभ्रातरं न पश्यसि ?’ इति भणितवती । ततः ‘अस्मिन् जीवति ममैषा न भवति’ इतिबुद्ध्या तं मारितवान् । मृते च तस्मिन् श्रामण्ये स्थितां तां व्यन्तरो जातः सन् छलितवान् ॥ ६२६१ ॥ अथैवंचलिताया यतनामाह—

तस्स य भूततिगिच्छा, भूतरवावेसणं सयं वा वि ।

25 णीउत्तमं च भावं, णाउं किरिया जहा पुव्वं ॥ ६२६२ ॥

तस्या एवं ‘भूतरवावेशनं’ भूतरवैः—भूतप्रयुक्तासमज्जसप्रलापैः आवेशनं—यक्षावेशनं मत्वा भूतचिकित्सा कर्तव्या । कथम् ? इत्याह—‘तस्य’ भूतस्य नीचमुत्तमं च भावं ज्ञात्वा । कथं ज्ञात्वा ? इत्याह—‘स्वयं वा’ कायोत्सर्गेण देवतामाकम्प्य तद्वचनतः सम्यक् परिज्ञाय, अपि- 30 शब्दाद् अन्यस्माद्वा मान्त्रिकादेः सकाशाद् ज्ञात्वा । तस्याः क्रिया विधेया, यथा ‘पूर्वं’ क्षिप्त-चित्ताया उक्ता ॥ ६२६२ ॥ इह यक्षाविष्टा किलोन्मादप्राप्ता भवति ततो यक्षाविष्टासूत्रा-नन्तरमुन्मादप्राप्तासूत्रमाह—

उम्मायपत्तिं निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे वा २ नातिक्रमइ १३ ॥

अस्य व्याख्या प्राग्वत् ॥ अथोन्मादप्ररूपणार्थं भाष्यकारः प्राह—

उम्मातो खलु दुविधो, जक्खाएसो य मोहणिज्जो य ।

जक्खाएसो वुत्तो, मोहेण इमं तु वोच्छामि ॥ ६२६३ ॥

5

उन्मादः 'खलु' निश्चितं 'द्विविधः' द्विप्रकारः । तद्यथा—यक्षावेशहेतुको यक्षावेशः, कार्ये कारणोपचारात् । एवं मोहनीयकर्मोदयहेतुको मोहनीयः । चशब्दौ परस्परसमुच्चयार्थौ स्वगतानेकमेदसंसूचकौ वा । तत्र यः 'यक्षावेशः' यक्षावेशहेतुकः सोऽनन्तरसूत्रे उक्तः । यस्तु 'मोहेन' मोहनीयोदयेन; मोहनीयं नाम—येनात्मा मुह्यति, तच्च ज्ञानावरणं मोहनीयं वा द्रष्टव्यम्, द्वाभ्यामप्यात्मनो विपर्यासापादनात्, तेनोत्तरत्र "अहव पित्तमुच्छाए" 10 इत्याद्युच्यमानं न विरोधभाक्; "इमो" चि अयम्—अनन्तरमेव वक्ष्यमाणतया प्रत्यक्षीभूत इव तमेवेदानीं वक्ष्यामि ॥ ६२६३ ॥ प्रतिज्ञातं निर्वाहयति—

रूवंगं दड्डुणं, उम्मातो अहव पित्तमुच्छाए ।

तहायणा णिवाते, पित्तम्मि य सक्करादीणि ॥ ६२६४ ॥

रूपं च—नटादेराकृतिः अङ्गं च—गुह्याङ्गं रूपाङ्गं तद् दृष्ट्वा कस्या अप्युन्मादो भवेत् । 15 अथवा 'पित्तमुच्छया' पित्तोद्रेकेण उपलक्षणत्वाद् वातोद्रेकवशतो वा स्यादुन्मादः । तत्र रूपाङ्गं दृष्ट्वा यस्या उन्मादः सज्जातस्तस्यास्तस्य—रूपाङ्गस्य विरूपावस्थां प्राप्तस्य दर्शना कर्तव्या । या तु वातेनोन्मादं प्राप्ता सा निवाते स्थापनीया । उपलक्षणमिदम्, तेन तैलादिना शरीरस्याभ्यङ्गो घृतपायनं च तस्याः क्रियते । 'पित्ते' पित्तवशादुन्मत्तीभूतायाः शर्करा-क्षीरादीनि दातव्यानि ॥ ६२६४ ॥ कथं पुनरसौ रूपाङ्गदर्शनेनोन्मादं गच्छेत् ? इत्याह— 20

दड्डुण नडं काई, उत्तरवेउव्वितं मतणखेत्ता ।

तेणेव य रूवेणं, उड्डुम्मि कयम्मि निच्चिण्णा ॥ ६२६५ ॥

काचिदल्पसत्त्वा संयती नटं दृष्ट्वा, किंविशिष्टम् ? इत्याह—'उत्तरवैकुर्विकम्' उत्तरकाल-भाविक्खा-ऽऽभरणादिविचित्रकृत्रिमविभूषाशोभितम्, ततः काचिद् 'मदनक्षिप्ता' उन्मादप्राप्ता भवेत् तत्रेयं यतना—उत्तरवैकुर्विकापसारणेन तेनैव स्वाभाविकेन रूपेण < १ स नटस्तस्या 25 निर्भ्रन्थ्या दृश्यते । अथासौ नटः स्वभावतोऽपि सुरूपस्ततोऽसौ ऊर्द्ध्वं—वमनं कुर्वन् तस्या दृश्यते, ततः > तस्मिन्नूर्द्ध्वे कृते सति काचिदल्पकर्मा निर्विण्णा भवति, तद्विषयं विरागं गच्छतीत्यर्थः ॥ ६२६५ ॥

पण्णवितो उ दुरूवो, उम्मंडिज्जति अ तीएँ पुरतो तु ।

रूववतो पुण भत्तं, तं दिज्जति जेण छड्ढेति ॥ ६२६६ ॥

30

१ < 1 > एतच्चिह्नान्तर्वर्ती पाठः कां० एव वर्तते ॥ २ अमुमेवार्थं सविशेषमाह—पण्ण० इत्यवतरणं कां० ॥

अन्यच्च—यदि नटः स्वरूपतो दुरूपो भवति ततः स पूर्वं प्रज्ञाप्यते, प्रज्ञापितश्च सन् 'तस्याः' उन्मादप्राप्तायाः पुरतः 'उन्मण्ड्यते' यत् तस्य मण्डनं तत् सर्वमपनीयते ततो विरूपरूपदर्शनतो विरागो भवति । अथासौ नटः स्वभावत एव रूपवान्—अतिशायिना उद्भटरूपेण युक्तस्ततस्तस्य भक्तं मदनफलमिश्रादिकं तद् दीयते येन भुक्तेन तस्याः पुरतः 'छर्दयति' उद्भवति, ५ उद्भवन् च कुर्वन् किञ्चसौ जुगुप्सनीयो भवति ततः सा तं दृष्ट्वा विरज्यत इति ॥ ६२६६ ॥

गुञ्जंगमि उ वियडं, पञ्जावेऊण खरगमादीणं ।

तहायणे विरागो, तीसे तु हवेञ्ज दडूणं ॥ ६२६७ ॥

यदि पुनः कस्या अपि गुञ्जाङ्गविषय उन्मादो भवति न रूप-लावण्याद्यपेक्षः ततः 'खरकादीनां' द्व्यक्षरकप्रभृतीनां 'विकटं' मद्यं पाययित्वा प्रसुप्तीकृतानां पूतिमद्योद्दालखरण्डितसर्वशरीराणामत 10 एव मक्षिकाभिणिभिणायमानानां "तहायणे" चि तस्य—गुञ्जाङ्गस्य मद्योद्दालादिना बीभत्सीभूतस्य दर्शना क्रियते । तच्च दृष्ट्वा तस्या आर्थिकाया विरागो भवेत् ततः प्रगुणीभवति ॥ ६२६७ ॥

सूत्रम्—

उवसग्गपत्तं निग्गंथिं निग्गंथे गिणहमाणे वा २
नातिक्रमइ १४ ॥

15 अस्य सम्बन्धमाह—

मोहेण पित्ततो वा, आतासंवेतिओ समक्खाओ ।

एसो उ उवस्सग्गो, अयं तु अण्णो परसमुत्थो ॥ ६२६८ ॥

'मोहेन' मोहनीयोदयेनेत्यर्थः 'पित्ततो वा' पित्तोदयेन य उन्मत्तः सः 'आत्मसंवेदिकः' आत्मनैवात्मनो दुःखोत्पादकः समाख्यातः, यच्चात्मनैवात्मदुःखोत्पादनमेष आत्मसंवेदनीय 20 उपसर्गः । ततः पूर्वमात्मसंवेदनीय उपसर्ग उक्तः । तत उपसर्गाधिकारादयमन्यः परसमुत्थ उपसर्गोऽनेन प्रतिपाद्यत इति ॥ ६२६८ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—सा च प्राग्वत् ॥ तत्रोपसर्गप्रतिपादनार्थमाह—

तिविहे य उवस्सग्गे, दिव्वे माणुस्सए तिरिक्खे य ।

दिव्वे य पुव्वभणिए, माणुस्से आभिओग्गे य ॥ ६२६९ ॥

25 त्रिविधः खलु परसमुत्थ उपसर्गः । तद्यथा—दैवो मानुष्यकस्त्रैश्च । तत्र 'दैवः' देव-कृतः 'पूर्वम्' अनन्तरसूत्रस्याधस्ताद् मणितः, 'मानुष्यः पुनः' मनुष्यकृतः 'आभियोग्यः' विद्याद्यभियोगजनितस्तावद् मप्यते ॥ ६२६९ ॥

विज्जाए मंतेण व, चुण्णेण व जोतिया अणप्पवसा ।

अणुसासणा लिहावण, खमए मधुरा तिरिक्खाती ॥ ६२७० ॥

१ उन्मत्ततारूप उपसर्गः सः 'आत्मसंवेदिकः' आत्मसंवेदनीयनामा समाख्यातः । इदमुक्तं भवति—इह किल दैव मानुष्यकस्त्रैश्चाऽऽत्मसंवेदनीयमेवात् चतुर्विधा उप-सर्गा भवन्ति । ततः पूर्वमात्मं कां० ॥

विद्यया वा मन्त्रेण वा चूर्णेन वा 'योजिता' सम्बन्धिता सती काचिदनात्मवशा भवेत् तत्र 'अनुशासना' इति येन रूपलुब्धेन विद्यादि प्रयोजितं तस्यानुशिष्टिः क्रियते, यथा—एषा तपस्विनी महासती, न वर्तते तव तां प्रति ईदृशं कर्तुम्, एवंकरणे हि प्रभूततरपापोपचयसम्भव इत्यादि । अथैवमनुशिष्टोऽपि न निवर्तते तर्हि तस्य तां प्रतिविद्यया विद्वेषणमुत्पाद्यते । अथ नास्ति तादृशी प्रतिविद्या ततः "लिहावण" चि तस्य सागारिकं विद्याप्रयोगतस्तस्याः पुरतः ५ आलेखाप्यते येन सा तद् दृष्ट्वा 'तस्य सागारिकमिदमिति बीभत्सम्' इति जानाना विरागमुपपद्यते । "स्वमए महुरा" इति मथुरायां श्रमणीप्रभृतीनां बोधिकस्तेनकृत उपसर्गोऽभवत् तं क्षपको निवारितवान्, एषोऽपि मानुष उपसर्गः । तैरश्वमाह—“तिरिक्खाइ” चि तिर्यञ्चो ग्राभेयका आरण्यका वा श्रमणीनामुपसर्गान् कुर्वन्ति ते यथाशक्ति निराकर्तव्याः ॥ ६२७० ॥

साम्प्रतमेनामेव गाथां विवरीपुराह—

10.

विज्ञादऽभिओगो पुण, एसो माणुस्सओ य दिव्वो य ।

तं पुण जाणंति क्हं, जति णामं गेण्हए तस्स ॥ ६२७१ ॥

विद्यादिभिः 'अभियोगः' अभियुज्यमानता । एष पुनः 'द्विविधः' द्विप्रकारः, तद्यथा—मानुषिको दैवश्च । तत्र मनुष्येण कृतो मानुषिकः । देवस्यायं तेन कृतत्वाद् दैवः । तत्र देवकृतो मनुष्यकृतो वा विद्यादिभिरभियोग एष एव यत् तस्मिन् दूरस्थितेऽपि तत्प्रभावाद् सा 15 तथारूपा उन्मत्ता जायते । अथ 'तं' विद्याद्यभियोगं दैवं मानुषिकं वा कथं जानन्ति ? । सूरिराह—तयोर्देव-मानुषयोर्मध्ये यस्य नाम साऽभियोजिता गृह्णाति तत्कृतः स विद्याद्यभियोगो ज्ञेयः ॥ ६२७१ ॥ साम्प्रतं "अणुसासणा लिहावण" इत्येतद् व्याख्यानयति—

अणुसासियम्मि अठिए, विहेसं देति तह वि य अठंते ।

जक्खीए कोवीणं, तीसे पुरओ लिहावेंति ॥ ६२७२ ॥

20

येन पुरुषेण विद्यादि अभियोजितं तस्यानुशासना क्रियते । अनुशासितेऽप्यस्थिते विद्याप्रयोगतस्तां विवक्षितां साध्वीं प्रति तस्य विद्याद्यभियोक्तुर्विद्वेषं 'ददति' उत्पादयन्ति वृषभाः । तथापि च तस्मिन् अतिष्ठति 'यक्ष्या' शुन्या तदीयं कौपीनं तस्याः पुरतो विद्याप्रयोगतो लेहयन्ति येन सा तद् दृष्ट्वा तस्येदं सागारिकमिति जानाना विरज्यते ॥ ६२७२ ॥

सम्प्रति प्रतिविद्याप्रयोगे ईढादरताख्यापनार्थमाह—

25

विसस्स विसमेवेह, ओसहं अग्गिमग्गिणो ।

मंतस्स पडिमंतो उ, दुज्जणस्स विवज्जणं ॥ ६२७३ ॥

विषस्यौषधं विषमेव, अन्यथा विषानिवृत्तेः । एवमग्नेर्भूतादिप्रयुक्तस्यौषधमग्निः । मन्त्रस्य प्रतिमन्त्रः । दुर्जनस्यौषधं 'विवर्जनं' ग्राम-नगरपरित्यागेन परित्यागः । ततो विद्याद्यभियोगे साधु-साध्वीरक्षणाय प्रतिविद्यादि प्रयोक्तव्यमिति ॥ ६२७३ ॥

30

जइ पुण होज्ज गिलाणी, णिरूभमाणी उ तो सें तेइच्छं ।

१ एतदनन्तरं ग्रन्थाग्रम्—२००० कां० ॥ २ °त् स तथारूप उन्मत्तो जाय° कां० विना ॥ ३ दृढतरता° डे० मो० ले० ॥

संवरियमसंवरिया, उवालभंते णिसिं वसभा ॥ ६२७४ ॥

यदि पुनर्विद्याद्यभियोजिता तदभिसुखं गच्छन्ती निरुध्यमाना ग्लाना भवति ततः “से”
‘तस्याः’ साध्याश्चिकित्सां ‘संवृताः’ केनाप्यलक्ष्यमाणाः कुर्वन्ति । तथा ‘असंवृताः’ येन
विद्याद्यभियोजितं तस्य प्रत्यक्षीभूता वृषभाः ‘निशि’ रात्रौ तं उपालभन्ते भेषयन्ति पिष्टयन्ति
५ च तावद् यावद् असौ तां मुञ्चतीति ॥ ६२७४ ॥ “खमए महुर” त्ति अस्य व्याख्यानमाह—

धूममह सङ्घिसमणी, बोहिय हरणं तु णिवसुताऽऽतावे ।

मज्जेण य अकंदे, कयम्मि जुद्धेण मोएति ॥ ६२७५ ॥

महुरानयरीए धूमो देवनिम्मितो । तस्स महिमानिमित्तं सङ्घीतो समणीहिं समं निग्गयातो ।
रायपुत्तो य तत्थ अदूरे आयावंतो चिद्धइ । ताओ सङ्घी-समणीओ बोहिएहिं गहियाओ तेणं-
10 तेणं आणियाओ । ताहिं तं साहुं दहूणं अकंदो कओ । तओ रायपुत्तेण साहुणा जुद्धं दाऊण
मोइयाओ ॥

अक्षरगमनिका त्वियम्—स्तूपस्य ‘महे’ महोत्सवे श्राद्धिकाः श्रमणीभिः सह निर्गताः ।
तासां ‘बोधिकैः’ चौरैर्हरणम् । नृपसुतश्च तत्रादूरे आतापयति । बोधिकैश्च तास्तस्य मध्येन
नीयन्ते । ताभिश्च तं दृष्ट्वाऽऽक्रन्दे कृते स युद्धेन तेभ्यस्ता मोचयति ॥ ६२७५ ॥

15 उक्तो मानुषिक उपसर्गः । सम्प्रति तैरश्चमाह—

गामेणाऽऽरण्येण व, अभिभूतं संजतिं तु तिरिगेणं ।

थद्धं पकंपियं वा, रक्खेज्ज अरक्खणे गुरुगा ॥ ६२७६ ॥

ग्राम्येणाऽऽरण्येन वा तिरश्चाऽभिभूतां संयतीं यदि वा ‘स्तब्धां’ तद्भयात् स्तम्भीभूतां
‘प्रकम्पितां वा’ तद्भयप्रकम्पमानशरीरां रक्षेत् । यदि पुनर्न रक्षति सत्यपि बले ततोऽरक्षणे
20 प्रायश्चित्तं ‘गुरुकाः’ चत्वारो गुरुका मासाः ॥ ६२७६ ॥

सूत्रम्—

साहिगरणं निग्गंथिं निग्गंथे गिणहमाणे वा २

नातिक्रमइ १५ ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

25 अभिभवमाणो समणिं, परिग्गहो वा से वारिते कलहो ।

किं वा सति सचीए, होइ सपक्खे उविक्खाए ॥ ६२७७ ॥

‘श्रमणीं’ साध्वीमभिभवन् गृहस्थो यदि वा “से” ‘तस्य’ गृहस्थस्य ‘परिग्रहः’ परिजनः,
स चाऽभिभवन् वारितः कलहं श्रमण्या सार्द्धं कुर्यात् ततो य उपशामनालब्धिमन् साधुस्तेन
कलह उपशमयितव्यः, न पुनरुपेक्षा विधेया । कुतः ? इत्याह—किं वा सत्यां शक्तौ ‘स्वपक्षे’
30 स्वपक्षस्योपेक्षया ? नैव किञ्चिदिति भावः । केवलं स्वशक्तिनैष्णिकस्योपेक्षानिमित्तप्रायश्चित्तापत्तिश्च
भवति, तस्मादवश्यं स्वशक्तिः परिस्फोरणीया । एतत्प्रदर्शनार्थमधिकृतसूत्रमारभ्यते ॥ ६२७७ ॥

१ °न पूर्वसूत्रोक्तनीत्या उपसर्गयन् गृहं कां ॥

अस्य व्याख्या प्राग्वत् ॥ अत्र भाष्यम्—

उत्पण्णे अहिगरणे, ओसमणं दुविहऽतिक्रमं दिस्स ।

अणुसासण भेस निरुंभणा य जो तीएँ पडिपक्खो ॥ ६२७८ ॥

संयत्या गृहस्थेन सममधिकरणे उत्पन्ने द्विविधमतिक्रमं दृष्ट्वा तस्याधिकरणस्य व्यवशमनं कर्तव्यम् । किमुक्तं भवति ?—स गृहस्थोऽनुपशान्तः सन् तस्याः संयत्याः संयमभेदं जीवित-५ भेदं चेति द्विविधमतिक्रमं कुर्यात् तत उपशमयितव्यमधिकरणम् । कथम् ? इत्याह—यः 'तस्याः' संयत्याः 'प्रतिपक्षः' गृहस्थस्तस्य प्रथमतः कोमलवचनैरनुशासनं कर्तव्यम्, तथाऽप्य-तिष्ठति 'भीषणं' भापनं कर्तव्यम्, तथाऽप्यभिभवतो 'निरुंभणं' यस्य या लब्धिस्तेन तया निवारणं कर्तव्यम् ॥ ६२७८ ॥

सूत्रम्—

सपायच्छित्तं निग्गंथिं निग्गंथे गिणहमाणे वा २
नातिक्रमइ १६ ॥

अस्य सम्बन्धमाह—

अहिगरणम्मि कयम्मि, खामिय समुपड्डिताए पच्छित्तं ।

तप्पढमताए भएणं, होति किलंता व वहमाणी ॥ ६२७९ ॥

अधिकरणे कृते क्षामिते च तस्मिन् समुपस्थितायाः प्रायश्चित्तं दीयते, ततः साधिकरण-सूत्रानन्तरं प्रायश्चित्तसूत्रमुक्तम् ॥

अस्य व्याख्या—प्राग्वत् ॥

सा सपायश्चित्ता 'तत्प्रथमतायां' प्रथमतः प्रायश्चित्ते दीयमाने 'भयेन' 'कथमहमेतत् प्रायश्चित्तं वक्ष्यामि ?' इत्येवंरूपेण विषण्णा भवेत्, यदि वा प्रायश्चित्तं वहन्ती तपसा क्लान्ता 20 भवेत् ॥ ६२७९ ॥ तत्रेयं यतना—

पायच्छित्ते दिण्णे, भीताएँ विसज्जणं किलंताए ।

अणुसड्ढि वहंतीए, भएण खित्ताइ तेइच्छं ॥ ६२८० ॥

प्रायश्चित्ते दत्ते यदि बिभेति ततस्तस्या भीतायाः क्लान्तायाश्च विसर्जनम्, प्रायश्चित्तं मुक्तकलं क्रियत इत्यर्थः । अथ वहन्ती क्लाम्यति ततस्तस्या वहन्त्या अनुशिष्टिर्दीयते, यथा—मा भैषीः, 25 बहु गतम्, स्तोत्रं तिष्ठति, यदि वा वयं साहाय्यं करिष्याम इति । अथैवमनुशिष्यमाणाऽपि भयेन क्षिप्तचित्ता भवति ततस्तस्याः 'चैकित्स्यं' चिकित्सायाः कर्म कर्तव्यम् ॥ ६२८० ॥

सूत्रम्—

भत्त-पाणपडियाइक्खियं निग्गंथिं निग्गंथे गिणहमाणे
वा २ नातिक्रमइ १७ ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

पच्छित्तं इत्तिरिओ, होइ तवो वणिणओ य जो एस ।

आवकथितो पुण तवो, होति परिण्णा अणसणं तु ॥ ६२८१ ॥

‘प्रायश्चित्तं’ प्रायश्चित्तरूपं यद् एतत् तपोऽनन्तरसूत्रे वर्णितम् एतत् तप इत्वरं भवति, यत् पुनः परिज्ञारूपं तपोऽनशनं तद् यावत्कथिकम्, तत इत्वरतपःप्रतिपादनानन्तरं यावत्क-
४ थिकतपःप्रतिपादनार्थमधिकृतं सूत्रम् ॥ ६२८१ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—प्राग्वत् । नवरम्—भक्तं च पानं च भक्त-पाने ते प्रत्याख्याते यथा सा तथोक्ता । क्तान्तस्य परनिपातः सुखादिदर्शनात् ॥ अत्र भाष्यम्—

अडुं वा हेउं वा, समणीणं विरहिते कहेमाणो ।

मुच्छाएँ विपडिताए, कप्पति गहणं परिण्णाए ॥ ६२८२ ॥

10 ‘श्रमणीनाम्’ अन्यासां साध्वीनां ‘विरहिते’ अशिवादिभिः कारणैरभावे एकाकिन्या आर्थिकाया भक्त-पानप्रत्याख्याताया अर्थं वा हेतुं वा कथयतो निर्ग्रन्थस्य यदि सा मूर्च्छया विपतेत्, ततो मूर्च्छया विपतितायास्तस्याः “परिण्णाए” त्ति ‘परिज्ञायाम्’ अनशने सति करपते ग्रहणम्, उपलक्षणत्वाद् अवलम्बनं वा कर्तुम् ॥ ६२८२ ॥ इदमेव व्याचष्टे—

गीतऽज्जाणं असती, सव्वाऽसतीए व कारण परिण्णा ।

15 पाणग-भत्त समाही, कहणा आलोत् घीरवणं ॥ ६२८३ ॥

गीतार्थानामार्थिकाणाम् ‘असति’ अभावे यदि वाऽशिवादिकारणतः सर्वासामपि साध्वीना-
मभावे एकाकिन्या जातया ‘परिज्ञा’ भक्तप्रत्याख्यानं कृतम्, ततस्तस्याः कृतभक्त-पानप्रत्या-
ख्यानायाः सीदन्त्या योग्यपानकप्रदानेन चरमेप्सितभक्तप्रदानेन च समाधिरूपादनीयः ।
‘कथनी’ धर्मकथना यथाशक्ति स्वशरीरानाबाधया कर्तव्या । तथा ‘आलोकम्’ आलोचनां सा
20 दापयितव्या । यदि कथमपि चिरजीवनेन भयमुत्पद्यते, यथा—नाद्यापि अत्रियते, किमपि
भविष्यति इति न जानीम इति; तस्या घीरापना कर्तव्या ॥ ६२८३ ॥

जति वा ण णिव्वहेज्जा, असमाही वा वि तम्मि गच्छम्मि ।

करणिज्जं अण्णत्थ वि, ववहारो पच्छ सुद्धा वा ॥ ६२८४ ॥

यदि वा प्रबलबुभुक्षवेदनीयोदयतया कृतभक्त-पानप्रत्याख्याना सा न निर्वहेत्, न याव-
25 त्कथिकमनशनं प्रतिपालयितुं क्षमा इति यावत्, असमाधिर्वा तस्मिन् गच्छे तस्या वर्तते
ततोऽन्यत्र नीत्वा यद् उचितं तत् तस्याः करणीयमिति । अथ पश्चादनशनप्रत्याख्यानमङ्ग-
विषयस्तस्याः ‘व्यवहारः’ प्रायश्चित्तं दातव्यः । अथ स्वगच्छासमाधिमात्रेणान्यत्र गता ततः
सा मिथ्यादुष्कृतप्रदानमात्रेण शुद्धेति ॥ ६२८४ ॥

सूत्रम्—

30 अट्टजायम्मि निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे वा अव-
लंबमाणे वा नाइक्कमइ १८ ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

वुत्तं हि उत्तमद्वे, षडियरणद्वा व दुक्खरे दिक्खा ।

इंती व तस्समीवं, जति हीरति अट्टजायमतो ॥ ६२८५ ॥

उक्तं 'हि' यस्मात् पूर्वं पञ्चकल्पे—'उत्तमार्थे' उत्तमार्थ—प्राक्सूत्राभिहितं प्रतिपत्तुकामस्य "दुक्खरे" चि द्व्यक्षरस्य द्व्यक्षरिकाया वा दीक्षा दातव्या, यदि वा 'प्रतिचरणाय' 'एषा दीक्षिता ५ मां ग्लानां सतीं प्रतिचरिष्यति' इतिनिमित्तं द्व्यक्षरिका दीक्षिता भवति, सा च पश्चाद् दायकैः प्रतिगृह्येत तस्या वोचमार्थप्रतिपत्त्या मूलं 'आयान्ती' आगच्छन्ती बोधिकादिना स्तेनेन यदि ह्रियते अतस्तां प्रति अर्थजातसूत्रावकाशः ॥ ६२८५ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—सा च प्राग्वत् ॥ साम्प्रतमर्थजातशब्दव्युत्पत्ति-
प्रतिपादनार्थमाह—

10

अट्टेण जीएँ कज्जं, संजातं एस अट्टजाता तु ।

तं पुण संजमभावा, चालिजंती समवलंबे ॥ ६२८६ ॥

'अर्थेन' अर्थितया सज्जातं कार्यं यथा यद्वा अर्थेन—द्रव्येण जातम्—उत्पन्नं कार्यं यस्याः सा अर्थजाता, गमकत्वादेवमपि समासः । उपलक्षणमेतत्, तेनैवमपि व्युत्पत्तिः कर्तव्या—
अर्थः—प्रयोजनं जातोऽस्या इत्यर्थजाता । कथं पुनरसौ अवलम्बनं क्रियते? इत्याह—'तां 15 पुनः' प्रथमव्युत्पत्तिसूचितां संयमभावात् चाल्यमानां द्वितीय-तृतीयव्युत्पत्तिपक्षे तु द्रव्याभावेन प्रयोजनानिष्पत्त्या वा सीदन्तीं 'समवलम्बेत' साहाय्यकरणेन सम्यग् धारयेत्, उपलक्षणत्वाद् गृहीयादपि ॥ ६२८६ ॥ अथ निर्युक्तिकारो येषु स्थानेषु संयमस्थिताया अप्यर्थजातमुत्पद्यते तानि दर्शयितुमाह—

सेवगभज्जा ओमे, आवण्ण अणत्त बोहिये तेणे ।

20

एतेहि अट्टजातं, उप्पज्जति संजमठिताए ॥ ६२८७ ॥

'सेवकभार्यायां' सेवकभार्याविषयम्, एवम् 'अवमे' दुर्भिक्षे, "आवण्णे"ति दासत्वप्राप्ता-
याम्, "अणत्ते"ति ऋणार्तायां परं विदेशगमनादुत्तमर्गेनानाप्तयाम्, तथा 'बोधिकाः'
अनार्या म्लेच्छाः 'स्तेनाः' आर्यजनपदजाता अपि शरीरापहारिणस्तैरपहरणे च, एतैः
कारणैरर्थजातं संयमस्थिताया अपि उत्पद्यते । एष निर्युक्तिगाथासङ्केपार्थः ॥ ६२८७ ॥ 25

साम्प्रतमेनामेव विवरीषुः सेवकभार्याद्वारमाह—

पियविप्पयोगदुहिया, णिक्खंता सो य आगतो पच्छा ।

अगिलारिणं च गिलारिणं, जीवियक्किच्छं विसज्जेति ॥ ६२८८ ॥

कोऽपि राजादीनां सेवकः, तेन राजसेवाव्यप्रेणात्मीया भार्या परिष्ठापिता, ततः सा प्रिय-
विप्रयोगदुःखिता 'निष्क्रान्ता' तथारूपाणां स्वविराणामन्तिके प्रव्रजिता, स च पुरुषः पश्चात् 30
तयाऽर्थी जातस्ततस्तस्याः सकाशमागतः पुनरपि तां मार्गयति ततः को विधिः? इत्याह—
अग्लानामपि तां 'ग्लानां' ग्लानवेषां कुर्वन्ति, विरेचनादीनि च तस्याः क्रियन्ते, ततोऽसौ

‘जीवितकृच्छ्रां’ ‘कृच्छ्रेणैयं जीवति’ इतिबुद्ध्या विसर्जयति ॥ ६२८८ ॥

अत्रैव द्वितीयमुदाहरणमाह—

अपरिग्रहहियागणियाऽविसर्जिया सामिणा विणिक्खंता ।

बहुगं मे उवउत्तं, जति दिज्जति तो विसजेमि ॥ ६२८९ ॥

5 न विद्यते परिग्रहः कस्यापि यस्याः साऽपरिग्रहा, सा चासौ गणिका चापरिग्रहगणिका, सा येन सममुषितवती स देशान्तरं गतः, ततस्तेन अविसर्जिता सती ‘विनिष्क्रान्ता’ प्रव्रजिता । अन्यदा च स स्वामी समागतो भणति—बहुकं ‘मे’ मदीयं द्रव्यमनया ‘उपयुक्तम्’ उपयोगं नीतम्, मुक्तमित्यर्थः, तद् यदि दीयते ततो विसृजामि ॥ ६२८९ ॥

एवमुक्ते यत् कर्तव्यं स्थविरैस्तदाह—

10 सरमेद वण्णभेदं, अंतद्वाणं विरेयणं वा वि ।

वरधणुग पुंस्तभूती, गुलिया सुहुमे य ज्ञाणम्मि ॥ ६२९० ॥

गुटिकाप्रयोगतस्तस्याः स्वरभेदं वर्णभेदं वा स्थविराः कुर्वन्ति यथा स तां न प्रत्यभिजानाति । यदि वा ग्रामान्तरादिप्रेषणेन ‘अन्तर्धानं’ व्यवधानं क्रियते । अथवा तथाविधौषधप्रयोगतो विरेचनं कार्यते येन सा ग्लानेव लक्ष्यते, ततः ‘एषा कृच्छ्रेण जीवति’ इति ज्ञात्वा स तां 15 मुञ्चति । अथवा शक्तौ सत्यां यथा ब्रह्मदत्तहिण्ड्यां धनुपुत्रेण वरधनुना मृतकवेषः कृतस्तथा निश्चला निरुच्छ्वासा सूक्ष्ममुच्छ्वसनं तिष्ठति येन मृतेति ज्ञात्वा तेन विसृज्यते । यदि वा यथा पुष्यभूतिराचार्यः सूक्ष्मे ध्याने कुशलः सन् ध्यानवशात् निश्चलः निरुच्छ्वासः स्थितः (आवश्यके प्रतिक्रमणाध्ययने योगसङ्ग्रहेषु निर्यु० गा० १३१७ हारि० टीका पत्र ७२२) तथा तथाऽपि सूक्ष्मध्यानकुशलया सत्या तथा स्थातव्यं यथा स मृतेत्यवगम्य मुञ्चति ॥ ६२९० ॥

20 एतेषां प्रयोगाणामभावे—

अणुसिद्धिमणुवरंतं, गमेति णं मित्त-णातगादीहिं ।

एवं पि अठायंते, करंति सुत्तम्मि जं बुत्तं ॥ ६२९१ ॥

अनुशिष्टिस्तस्य दीयते । तथा यदि नोपरतस्ततस्तस्य पुरुषस्य यानि मित्राणि ये च ज्ञात- 25 यस्तैः आदिशब्दाद् अन्यैश्च तथाविधैः स्थविरास्तं ‘गमयन्ति’ बोधयन्ति येन स तस्या मुक्त- लनं करोति । एवमप्यतिष्ठति तस्मिन् यदुक्तं सूत्रे तत् कुर्वन्ति । किमुक्तं भवति ?—अर्थ- जातमपि दत्त्वा सा तस्मात् पुरुषाद् मोचयितव्या । एतत् तस्याः सूत्रोक्तमवलम्बनं मन्तव्यम् ॥ ६२९१ ॥ गतं सेवकभार्याद्वारम् । अथावमद्वारमाह—

सकुडुंबो मधुराए, णिक्खिक्खिउणं गयम्मि कालगतो ।

ओमे फिडित परंपर, आवण्णा तस्स आगमणं ॥ ६२९२ ॥

30 मधुरायां नगर्यां कोऽपि वणिक् सकुडुम्बोऽपि प्रवित्रजिषुरव्यक्तां दारिकां मित्रस्य गृहे निक्षिप्य ततः प्रत्रज्यां प्रतिपद्यान्यत्र गतः । गते च तस्मिन् स मित्रमृतः पुरुषः काल-

१ पुस्तसिक्के, गुं ताभा० । चूर्णिकृता एष एव पाठ आहतः । आवश्यकनिर्युक्ति-चूर्णि- वृत्त्यादावप्ययमेव पाठ आहतोऽस्ति ॥ २ ॥ तथा आवश्यके योगसङ्ग्रहोक्तः पुष्य० कं० ॥

गतः । ततस्तस्य कालगमनानन्तरं 'अवमे' दुर्मिक्षे जाते सति तदीयैः पुत्रैरनाद्रियमाणा सा दारिका ततो गृहात् 'स्फिटिता' परिभ्रष्टा सती परम्परकेण दासत्वमापन्ना । तस्य च पितुर्यथाविहारक्रमं विहरतस्तस्यामेव मथुरायामागमनम् । तेन च तत् सर्वं ज्ञातम् ॥ ६२९२ ॥ सम्प्रति तन्मोचने विधिमाह—

अणुसासण कह ठवणं, भेसण ववहार लिंग जं जत्थ ।

5

दूराऽऽभोग गवेसण, पंथे जयणा य जा जत्थ ॥ ६२९३ ॥

पूर्वमनुशासनं तस्य कर्तव्यम् । ततः कथाप्रसङ्गेन कथनं स्थापत्यापुत्रादेः करणीयम् । एवमप्यतिष्ठति यद् निष्कामता स्थापितं द्रव्यं तद् गृहीत्वा समर्पणीयम् । तस्याभावे निजकानां तस्य वा 'भेषणं' भापनमुत्पादनीयम् । यदि वा राजकुले गत्वा व्यवहारः कार्यः । एवमप्यतिष्ठति यद् यत्र लिङ्गं पूज्यं तत्र तत् परिगृह्य सा मोचनीया । तस्यापि प्रयोगस्याभावे दूरेण—उच्छिन्नस्वामिकतया दूरदेशव्यवधानेन वा यद् निधानं तस्याभोगः कर्तव्यः । तदनन्तरं तस्य 'गवेषणं' साक्षान्निरिक्षणं करणीयम् । गवेषणाय च गमने 'पश्चि' मार्गे यतना यथा ओघनिर्युक्तौ उक्ता तथा कर्तव्या । या च यत्र यतना साऽपि तत्र विधेया यथासूत्रमिति द्वारगाथासङ्केपार्थः ॥ ६२९३ ॥ साम्प्रतमेनामेव विवरीषुः प्रथमतोऽनुशासन-कथनद्वारे प्राह—

निच्छिण्णा तुज्झ घरे, इसिकण्णा मुंच होहिती धम्मो ।

15

सेहोवट्ट विचित्रं, तेण व अण्णेण वा णिहितं ॥ ६२९४ ॥

एषा ऋषिकन्या तव गृहेऽवमादिकं समस्तमपि निस्तीर्णा अधुना व्रतग्रहणार्थमुपतिष्ठते अतो मुञ्चैनाम्, तव भूयान् धर्मो भविष्यति । एतावता गतमनुशासनद्वारम् । तदनन्ता कथनमिति स्थापत्यापुत्रकथा कथनीया—यथा स स्थापत्यापुत्रो व्रतं जिघृक्षुर्वासुदेवेन महतरं निष्क्रमणमहिम्ना निष्काम्य पार्श्वस्थितेन व्रतग्रहणं कारितः एवं युष्माभिरपि कर्तव्यम् ॥ 20

अथ स्थापितद्वारम्—“सेहोवट्ट” इत्यादि । शैक्षः कश्चिदुपस्थितः तस्य यद् 'विचित्रं' बहुविधमर्थजातं कापि स्थापितमस्ति, यदि वा गच्छान्तरे यः कोऽपि शैक्ष उपस्थितः तस्य हस्ते यद् द्रव्यमवतिष्ठते तद् गृहीत्वा तस्मै दीयते । अथवा 'तेनैव' पित्रा 'अन्येन वा' साधुना निष्कामता यद् द्रव्यजातं क्वचित् पूर्वं 'निहितं' स्थापितमस्ति तद् आनीय तस्मै दीयते ॥ ६२९४ ॥ तदभावे को विधिः ? इत्याह—

25

नीयल्लगाण तस्स व, भेसण ता राउले सतं वा वि ।

अविरिक्का मो अम्हे, कहं व लज्जा ण तुज्झं ति ॥ ६२९५ ॥

'निजकानाम्' आत्मीयानां स्वजनानां भेषणं कर्तव्यम्, यथा—वयं 'अविरिक्ताः' अविभक्तरीकथा वर्तामहे ततो मोचयत मदीयां दुहितरम्, कथं वा युष्माकं न लज्जा अभूत् यद् एवं मदीया पुत्रिका दासत्वमापन्नाऽद्यापि धृता वर्तते ? । अथवा येन गृहीता वर्तते तस्य भेषणं-30 विधेयम्; यथा—यदि मोचयसि तर्हि मोचय, अन्यथा भवतस्तं श्रापं दास्यामि येन न त्वं नेदं वा तव कुटुम्बकमिति । एवं भेषणेऽपि कृते यदि न मुञ्चति यदि वा ते स्वजना न

किमपि प्रयच्छन्ति तदा स्वयं राजकुले गत्वा निजकैः सह व्यवहारः करणीयः, व्यवहारं च कृत्वा भाग आत्मीयो गृहीत्वा तस्मै दातव्यः । यद्वा स एव राजकुले व्यवहारेणाकृष्यते, तत्र च गत्वा वक्तव्यम्, यथा—इयमृषिकन्या व्रतं जिघृक्षुः केनापि कपटेन धृताऽनेन वर्तते, यूयं च धर्मव्यापारनिषण्णाः, ततो यथा इयं धर्ममाचरति यथा चामीषामृषीणां समाधिरुपजायते 5 तथा यतध्वमिति ॥ ६२९५ ॥ ततः—

नीयल्लएहि तेण व, सद्धिं ववहार कातु मोदणता ।

जं अंचितं व लिंगं, तेण गवेसित्तु मोदेइ ॥ ६२९६ ॥

एवं निजकैस्तेन वा सार्द्धं व्यवहारं कृत्वा तस्या मोचना कर्तव्या । अस्यापि प्रकारस्याभावे यद् यत्र लिङ्गमर्चितं तत् परिगृह्णाति । ततः 'तेन' अर्चितलिङ्गेन तल्लिङ्गधारिणां मध्ये ये 10 महान्तस्तत्पार्श्वीद् गवेषयित्वा तां मोचयन्ति ॥ ६२९६ ॥

अथ "दूराऽऽभोगे"त्यादिव्याख्यानार्थमाह—

पुट्टा व अपुट्टा वा, चुतसामिणिहिं कहिंति ओहादी ।

घेचूण जावदडुं, पुणरवि सारक्खणा जतणा ॥ ६२९७ ॥

यदि वा 'अवध्यादयः' अवधिज्ञानिनः, आदिशब्दाद् विशिष्टश्रुतज्ञानिपरिग्रहः, पृष्टा वा 15 अपुष्टा वा तथाविधं तस्य प्रयोजनं ज्ञात्वा 'च्युतस्वामिनिधिम्' उच्छिन्नस्वामिकं निर्धि कथयन्ति, तदानीं तेषां तत्कथनस्योचितत्वात् । ततः 'यावदर्थ' यावता प्रयोजनं तावद् गृहीत्वा पुनरपि तस्य निधेः संरक्षणं कर्तव्यम् । प्रत्यागच्छता च यतना विधेया, सा चाग्ने स्वयमेव वक्ष्यते ॥ ६२९७ ॥

सोऊण अट्टजायं, अडुं पडिजगती उ आयरिओ ।

20 संघाडगं च देती, पडिजगति णं गिलाणं पि ॥ ६२९८ ॥

निधिग्रहणाय मार्गे गच्छन्तं तम् 'अर्थजातं' साधुं श्रुत्वा साम्भोगिकोऽसाम्भोगिको वाऽऽचार्योऽर्थ 'प्रतिजागर्ति' उत्पादयति । यदि पुनः तस्य द्वितीयसङ्घाटको न विद्यते ततः सङ्घाटकमपि ददाति । अथ कथमपि स ग्लानो जायते ततस्तं ग्लानमपि सन्तं प्रतिजागर्तिं न तूपेक्षते, जिनाज्ञाविराधनप्रसक्तेः ॥ ६२९८ ॥ यदुक्तमनन्तरं "यतना प्रत्यागच्छता कर्तव्या" तामाह—

25 काउं णिसीहियं अट्टजातमावेदणं गुरुहत्थे ।

दाऊण पडिक्कमते, मा पेहंता मिया पासे ॥ ६२९९ ॥

यत्रान्यगणे स प्राबूर्णिक आयाति तत्र नैषेधिकीं कृत्वा 'नमः क्षमाश्रमणेभ्यः' इत्यादि कृत्वा च मध्ये प्रविशति, प्रविश्य च यद् अर्थजातं तद् गुरुभ्य आवेदयति, आवेद्य च तदर्थजातं गुरुहस्ते दत्त्वा प्रतिक्रामति । कस्मान्न स्वपार्श्व एव स्थापयति? इति चेद् अत 30 आह—मा 'प्रेक्षमाणाः' निरीक्षमाणा मृगा इव मृगा अनीतार्थाः क्षुल्लकादयः पश्येयुः, गुरुहस्ते च स्थितं न निरीक्षन्ते, अस्मद्रूपणां समर्पितमिति विरूपसङ्कल्पापवृत्तेः ॥ ६२९९ ॥

सम्प्रति "जयणा य जा जत्थे"ति तद्व्याख्यानार्थमाह—

सण्णी व सावतो वा, केवतितो दिज्ज अट्टजायस्स ।

पुत्रुप्पण्ण णिहाणे, कारणजाते गहण सुद्धो ॥ ६३०० ॥

यत्र 'संज्ञी' सिद्धपुत्रः श्रावको वा वर्तते तत्र गत्वा तस्मै स्वरूपं निवेदनीयं प्रज्ञापना च कर्तव्या । ततो यत् तस्य पूर्वोत्पन्नं प्रकटं निधानं तन्मध्यादसौ सिद्धपुत्रादिः प्रज्ञापितः सन् तस्य 'अर्थजातस्य' द्रव्यार्थिनः साधोः कियतोऽपि भागान् दद्यात् । अस्य प्रकारस्वाभावे यद् निधानं दूरमवगाढं वर्तते तदपि तेन सिद्धपुत्रादिना उत्खन्य दीयमानमधिकृते कारणजाते 5 गृह्णानोऽपि शुद्धः, भगवदाज्ञया वर्तनात् ॥ ६३०० ॥ गतमवमद्वारम् । इदानीमापन्नाद्वारमाह—

थोवं पि धरेमाणी, कत्थइ दासत्तमेइ अदलंती ।

परदेसे वि य लब्भति, वाणियधम्मे ममेस ची ॥ ६३०१ ॥

स्तोकमपि ऋणं शेषं धारयन्ती क्वचिद्देशे काऽपि स्त्री तद् ऋणमददती कालक्रमेण ऋण-वृद्ध्या दासत्वम् 'एति' प्रतिपद्यते । तस्या एवं दासत्वमापन्नायाः स्वदेशे दीक्षा न दातव्या । 10 अथ कदाचित् परदेशे गता सती अज्ञातस्वरूपा अशिवादिकारणतो वा दीक्षिता भवति तत्र वणिजा परदेशे वाणिज्यार्थं गतेन दृष्टा भवेत् तत्रार्थं किल न्यायः—परदेशेऽपि वणिज आत्मीयं लभ्यं लभन्ते । तत एवं वणिग्धर्मं व्यवस्थिते सति स एवं श्रूयात्—ममैषा दासी इति न मुञ्चाम्यमुमिति ॥ ६३०१ ॥ तत्र यत् कर्तव्यं तत्प्रतिपादनार्थं द्वारगाथामाह—

नाहं विदेसयाऽऽहरणमादि विज्जा य मंत जोए य ।

15

निमित्ते य राय धम्मे, पासंड गणे धणे चैव ॥ ६३०२ ॥

या तव दासत्वमापन्ना वर्तते न साऽहं किन्तु अहमन्यस्मिन् विदेशे जाता, त्वं तु सहक्ष-तया विप्रलब्धोऽसि । अथ सा प्रभूतजनविदिता वर्तते तत एवं न वक्तव्यं किन्तु स्थापत्या-पुत्राद्याहरणं कथनीयम्, यद्यपि कदाचित् तच्छ्रवणतः प्रतिबुद्धो मुत्कलयति । आदिशब्दाद् गुटिकाप्रयोगतः स्वरभेदादि कर्तव्यमिति परिग्रहः । एतेषां प्रयोगाणामभावे विद्या मन्त्रो योगो 20 वा ते प्रयोक्तव्या यैः परिगृहीतः सन् मुत्कलयति । तेषामप्यभावे 'निमित्तेन' अतीता-ऽनागत-विषयेण राजा उपलक्षणमेतद् अन्यो वा नगरप्रधान आवर्जनीयो येन तत्प्रभावात् स प्रेर्यते । धर्मो वा कथनीयो राजादीनां येन ते आवृत्ताः सन्तस्तं प्रेरयन्ति । एतस्यापि प्रयोगस्याभावे पाषण्डान् सहायान् कुर्यात् । यद्वा यः 'गणः' सारस्वतादिको बलवांस्तं सहायं कुर्यात् । तद-भावे दूराऽऽभोगादिना प्रकारेण धनमुत्पाद्य तेन मोचयेत् । एष द्वारगाथासंक्षेपार्थः ॥ ६३०२ ॥ 25

साम्प्रतमेनामेव गाथां विवरीषुराह—

सारिक्खण्ण जंपसि, जाया अण्णत्थ ते वि आमं ति ।

बहुजणविण्णायम्मि, थावच्चसुतादिआहरणं ॥ ६३०३ ॥

यदि बहुजनविदिता सा न भवति, यथा—इयं तद्देशजाता इति; तत एवं श्रूयात्—अहमन्यत्र विदेशे जाता, त्वं तु साहक्ष्येण विप्रलब्ध एवमसमञ्जसं जल्पसि । एवमुक्ते 30 तेऽपि तत्रत्याः 'आमम्' एवमेतद् यथेयं वदतीति साक्षिणो जायन्ते । अथ तद्देशजाततया सा बहुजनविज्ञाता ततस्तस्यां बहुजनविज्ञातायां पूर्वोक्तं न वक्तव्यं किन्तु स्थापत्यापुत्राद्याहरणं

प्रतिबोधनाय कथनीयम् ॥ ६३०३ ॥ “आहरणमाई” इत्यत्रादिशब्दव्याख्यानार्थमाह—
सरभेद वण्णभेदं, अंतद्वाणं विरेयणं वा वि ।

वरधणुग पुस्सभूती, गुलिया सुहुमे य ज्ञाणम्मि ॥ ६३०४ ॥

गुटिकाप्रयोगतस्तस्याः स्वरभेदं वर्णभेदं वा कुर्यात् । यद्वा अन्तर्द्धानं प्रामान्तरप्रेषणेन वा
व्यवधानम् । विरेचनं वा ग्लानतोपदर्शनाय कारयितव्या येन ‘कृच्छ्रेणैषा जीवति’ इति ज्ञात्वा
विसर्जयति । यदि वा वरधनुरिव गुटिकाप्रयोगतः पुष्यभूतिराचार्य इव वा सूक्ष्मध्यानवशतो
निश्चला निरुच्छ्वासा तथा स्याद् यथा मृतेति ज्ञात्वा परित्यज्यते । विद्या-मन्त्र-प्रयोगा वा तस्य
प्रयोक्तव्या येन तैरभियोजितो मुक्तलयति । एतेषां प्रयोगाणामभावे राजा निमित्तेन धर्मकथया
वाऽऽवर्त्यते, ततस्तस्य प्रभावेण स प्रेर्यते ॥ ६३०४ ॥

10 अस्याऽपि प्रकारस्याभावे को विधिः ? इत्याह—

पासंडे व सहाए, गिण्हति तुज्झं पि एरिसं अत्थि ।

होहामो य सहाया, तुब्भ वि जो वा गणो बलितो ॥ ६३०५ ॥

पाषण्डान् वा सहायान् गृह्णाति । अथ ते सहाया न भवन्ति तत इदं तान् प्रति वक्त-
व्यम्—युष्माकमपीदृशं प्रयोजनं भवेद् भविष्यति तदा युष्माकमपि वयं सहाया भविष्यामः ।

15 एवं तान् सहायान् कृत्वा तद्बलतः स प्रेरणीयः । यदि वा यो मल्ल-सारस्वतादिको गणो
बलीयान् तं सहायं परिगृह्णीयात् ॥ ६३०५ ॥

एएसिं असतीए, संता व जता ण होंति उ सहाया ।

ठवणा दूराभोगण, लिंगेण व एसिउं देंति ॥ ६३०६ ॥

‘एतेषां’ पाषण्डानां गणानां वा ‘असति’ अभावे यदि वा सन्तोऽपि ते सहाया न भवन्ति
20 तदा “ठवण” चि निष्क्रामता यद् द्रव्यं स्थापितं तेन सा मोचयितव्या । यदि वा ‘दूराभोग-
नेन’ प्रागुक्तप्रकारेणैव अथवा यद् यत्र लिङ्गमर्चितं तेन धनम् ‘एषयित्वा’ उत्पाद्य ददाति
तस्मै वरवृषभाः ॥ ६३०६ ॥ गतमापन्नाद्वारम् । अथ ऋणार्तादिद्वाराप्याह—

एमेव अणत्ताए, तवतुलणा णवरि तत्थ णाणचं ।

बोहिय-तेणेहि हिते, ठवणादि गवेसणे जाव ॥ ६३०७ ॥

25 ‘एवमेव’ अनेनैव दासत्वापन्नागतेन प्रकारेण ‘ऋणार्ताया अपि’ प्रभूतं ऋणं धारयन्त्या
अन्यदेशे दीक्षिताया मोक्षणे यतना द्रष्टव्या । नवरम्—अत्र धनदानचिन्तायां नानात्वम् ।
किं तत् ? इत्याह—तपस्तुलना कर्तव्या । तथा बोधिकाः स्तेनाश्च—प्रागुक्तस्वरूपास्तैर्हताया
आर्थिकाया गवेषणं नियमेन कर्तव्यम् । तत्र च कर्तव्येऽनुशासनादिकं तदेव मन्तव्यं यावद्
अर्थजातस्य स्थापना तथा आदिशब्दाद् निधानस्य दूराभोगनादिप्रयोगेणापि सा मोचयितव्या ।

30 अथ ऋणार्तायां या तपस्तुलनोक्ता सा भाव्यते—स द्रव्यं मार्गयन् वक्तव्यः—साधवस्त-
पोधना अहिरण्य-सुवर्णाः, लोकेऽपि यद् यस्य भाण्डं भवति स तत् तस्मै उत्तमर्णाय ददाति,
अस्माकं च पार्श्वे धर्मस्तस्मात् त्वमपि धर्मं गृह्णाण ॥ ६३०७ ॥ एवमुक्ते स प्राह—

जो णार्ते कतो धम्मो, तं देउ ण एत्थियं समं तुलइ ।

हाणी जावेगाहं, तावतिथं विज्जथंभणता ॥ ६३०८ ॥

योऽनया कृतो धर्मस्तं सर्वं मह्यं ददातु । एवमुक्ते साधुभिर्वक्तव्यम्—नैतावद् दद्वः, यतो नैतावत् समं तुलति । स प्राह—एकेन संवत्सरेण हीनं प्रयच्छतु; तदपि प्रतिषेधनीयः । ततो ब्रूयात्—द्वाभ्यां संवत्सराभ्यां हीनं दत्त; तदपि निषेध्यः । एवं तावद् विभाषा कर्तव्या यावद् ‘एकेन दिवसेन कृतोऽनया धर्मस्तं प्रयच्छत’ ततो वक्तव्यम्—नाभ्यधिकं दद्वः ६ किन्तु यावत् तव गृहीतं मुहूर्तादिकृतेन धर्मेण तोल्यमानं समं तुलति तावत् प्रयच्छामः । एवमुक्ते यदि तोलनाय ढौकते तदा विद्यादिभिस्तुला स्तम्भनीया येन क्षणमात्रकृतेनापि धर्मेण सह न समं तोलयतीति । धर्मतोलनं च धर्माधिकरणिक-नीतिशास्त्रप्रसिद्धमिति ततोऽवसात-व्यम् । अथासौ क्षणमात्रकृतस्यापि धर्मस्यालभात् तपो ग्रहीतुं नेच्छेत् ततो वक्तव्यम्—एषा वणिग्ग्यायेन शुद्धा ॥ ६३०८ ॥

10

स प्राह—कः पुनर्वणिग्ग्यायो येनैषा शुद्धा क्रियते ? साधवो ब्रुवते—

वत्थाणाऽऽभरणणि य, सव्वं छड्डेउ एगवत्थेणं ।

पोतम्मि विवण्णम्मि, वाणितधम्मि हवति सुद्धो ॥ ६३०९ ॥

यथा कोऽपि वाणिजः प्रभूतं ऋणं कृत्वा प्रवहणेन समुद्रमवगाढः, तत्र ‘पोते’ प्रवहणे विपन्ने आत्मीयानि परकीयानि च प्रभूतानि वस्त्राण्याभरणानि चशब्दात् शेषमपि च नाना-15 विधं क्रयाणकं सर्वं ‘छर्दयित्वा’ परित्यज्य ‘एकवस्त्रेण’ एकेनैव परिधानवाससा उत्तीर्णः ‘वणिग्धर्मे’ वणिग्ग्याये ‘शुद्धो भवति’ न ऋणं दाप्यते । एवमियमपि साध्वी तव सत्कमा-त्मीयं च सारं सर्वं परित्यज्य निष्क्रान्ता संसारसमुद्रादुत्तीर्णा इति वणिग्धर्मेण शुद्धा, न धनिका ऋणमात्मीयं याचितुं लभन्ते, तस्माद् न किञ्चिदत्र तवाभाव्यमस्तीति करोत्विदानी-सेषा स्वेच्छया तपोवाणिज्यम्, पोतपरिभ्रष्टवणिगिव निर्ऋणो वाणिज्यमिति ॥ ६३०९ ॥ 20

सम्प्रत्युपसंहारव्याजेन शिक्षामपवादं चाह—

तम्हा अपरायत्ते, दिक्खेज्ज अणारिए य वज्जेज्जा ।

अद्धाण अणाभोगा, विदेस असिवादिस्स दो वी ॥ ६३१० ॥

यस्मात् परायत्तदीक्षणेऽनार्यदेशगमने चैते दोषास्तस्मादपरायत्तान् दीक्षयेत् अनार्याश्च देशान् बोधिक-स्तेनबहुलान् वर्जयेत् । अत्रैवापवादमाह—“अद्धाण” चि अध्वानं प्रतिपन्नस्य 25 ममोपग्रहमेते करिष्यन्तीति हेतोः परायत्तानपि दीक्षयेत्, यदि वाऽनाभोगतः प्रवाजयेत्, त्रिदेशस्था वा स्वरूपमजानाना दीक्षयेयुः । अशिवादिषु पुनः कारणेषु “दो वि” चि ‘द्वे अपि’ परायत्तदीक्षणा-ऽनार्यदेशगमने अपि कुर्यात् । किमुक्तं भवति ?—अशिवादिषु कारणेषु समुपस्थि-तेषु परायत्तानपि गच्छोपग्रहनिमित्तं दीक्षयेत्, अनार्यानापि च देशान् विहरेदिति ॥ ६३१० ॥

॥ क्षिप्तचित्तादिप्रकृतं समाप्तम् ॥

30

परिमन्थप्रकृतम्

सूत्रम्—

छ कप्पस्स पलिमंथू पणत्ता, तं जहा—कोकुइए
 संजमस्स पलिमंथू १ मोहरिए सच्चवयणस्स पलि-
 5 मंथू २ चक्खुलोलए इरियावहियाए पलिमंथू ३
 तित्तिणिए एसणागोयरस्स पलिमंथू ४ इच्छालो-
 भए मुत्तिमग्गस्स पलिमंथू ५ भिज्जानियाणकरणे
 मोक्खमग्गस्स पलिमंथू ६ । सच्चवत्थ भगवता
 अनियाणया पसत्था १९ ॥

10 अस्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—

दप्पेण जो उ दिक्खेति एरिसे एरिसेसु वा विहरे ।

तत्थ ध्रुवो पलिमंथो, को सो कतिभेद संबंधो ॥ ६३११ ॥

‘दर्पेण’ कारणमन्तरेण य आचार्यः ‘इदृशान्’ परायत्तान् दीक्षयति, यो वा ‘ईदृशेषु’
 अनार्येषु देशेषु दर्पतो विहरति, तत्र ‘ध्रुवः’ निश्चितोऽवश्यम्भावी परिमन्थः, अतः कोऽसौ
 15 कतिभेदो वा परिमन्थः ? इत्याशङ्कानिरासाय प्रस्तुतसूत्रारम्भः । एष सम्बन्धः ॥ ६३११ ॥

अहवा सच्चो एसो, कप्पो जो वण्णिओ पलंवादी ।

तस्स उ विवक्खभूता, पलिमंथा ते उ वज्जेज्जा ॥ ६३१२ ॥

‘अथवा’ इति सम्बन्धस्य प्रकारान्तरघोतने । य एष षट्सपि उद्देशकेषु प्रलम्बादिकैः
 ‘कल्पः’ समाचार उक्तः ‘तस्य’ कल्पस्य विपक्षभूताः ‘परिमन्थाः’ कौकुच्य-मौखर्यादयो
 20 भवन्ति, अतस्तान् वर्जयेदिति ज्ञापनार्थमधिकृतसूत्रारम्भः ॥ ६३१२ ॥

अथवा वज्रमध्येऽयमुद्देशकः, तथाहि—

आइम्मि दोन्नि लक्का, अंतम्मि य लक्कगा दुवे हुंति ।

सो एस वहरमज्झो, उहेसो होति कप्पस्स ॥ ६३१३ ॥

अस्मिन् षष्ठोद्देशके आदौ ‘द्वे षट्के’ भाषाषट्क-प्रस्तारषट्कलक्षणे भवतः अन्तेऽपि च ‘द्वे
 25 षट्के’ परिमन्थषट्क-कल्पस्थितिषट्करूपे भवतः, ततः ‘स एषः’ कल्पोद्देशको वज्रमध्ये भवति,
 वज्रवदादावन्ते च द्वेयोः षट्कयोः सद्भावाद् विस्तीर्णः मध्ये तु सङ्घिप्त इत्यर्थः । तत्रार्थं
 षट्कद्वयं प्राग् अभिहितमेव, अथान्यं षट्कद्वयमभिधीयते । तत्रापि प्रथमं तावदिदम् ॥ ६३१३ ॥

१ °कः प्रलम्बपरिहारदिरूपः ‘कल्पः’ कां० ॥ २ द्वयोर्द्वयोर्वक्तव्यपदार्थषड्गयोः
 सद्भावाद् विस्तीर्णः मध्ये तु प्रतिसूत्रमेकैकस्य पदार्थस्य वक्तव्यतया सम्भवात्
 सङ्घिप्त कां० ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—‘षड्’ इति षट्सङ्ख्याः ‘कल्पस्य’ कल्पाध्ययनोक्त-
साधुसमाचारस्य परिः—सर्वतो मश्नन्ति—विलोडयन्तीति परिमन्थवः, उणादित्वादुप्रत्ययः,
पाठान्तरेण परिमन्था वा, व्याघातका इत्यर्थः, ‘प्रज्ञताः’ तीर्थकरादिभिः प्रणीताः ।
तद्यथा—“कुकुइए” चि “कुचण् अवस्पन्दने” इति वचनात् कुत्सितम्—अप्रत्युपेक्षित-
त्वादिना कुचितम्—अवस्पन्दितं यस्य स कुकुचितः, स एव प्रज्ञादिदर्शनात् स्वार्थिकाण्प्रत्ययेऽ
कौकुकितः; कुकुचा वा—अवस्पन्दितं प्रयोजनमस्येति कौकुकिकः; सः ‘संयमस्य’ पृथिव्यादि-
रक्षणरूपस्य ‘परिमन्थुः’ व्याघातकारी १ । “मोहरिए” चि मुखं—प्रभृतभाषणातिशायि
वदनमस्यास्तीति मुखरः, स एव मौखरिकः—बहुभाषी, विनयादेराकृतिगणत्वाद् इकण्प्रत्ययः;
यद्वा मुखेनारिमावहतीति व्युत्पत्त्या निपातनाद् मौखरिकः; ‘सत्यवचनस्य’ मृषावादविरतेः
परिमन्थुः, मौखर्ये सति मृषावादसम्भवात् २ । चक्षुषा लोलः—चञ्चलो यद्वा चक्षुः लोलं 10
यस्य स चक्षुर्लोलः, स स्तूप-देवकुलादीनि विलोकमानो व्रजति, ईर्या—गमनं तस्याः पन्था
ईर्यापथस्तत्र भवा या समितिः सा पैर्यापथिकी—ईर्यासमितिस्तस्याः परिमन्थुर्भवति ३ ।
‘तिन्तिणिकः’ आहाराद्यभावे खेदाद् यत्किञ्चनाभिधायी, स एषणा—उद्गमादिदोषविमुक्तभक्त-
पानादिगवेषणारूपा तत्प्रधानो यो गोचरः—गोरिव मध्यस्थतया भिक्षार्थं चरणं स एषणागो-
चरस्तस्य परिमन्थुः; सखेदो हि अनेषणीयमपि गृह्णातीति भावः ४ । इच्छा—अभिलाषः 15
स चासौ लोभश्च इच्छालोभः, महालोभ इत्यर्थः, यथा निद्रानिद्रा महानिद्रेति; स च इच्छा-
लोभः—अधिकोपकरणादिमेलनलक्षणः ‘मुक्तिमार्गस्य’ मुक्तिः—निष्परिग्रहत्वम् अलोभतेत्यर्थः
सैव निर्वृतिपुरस्य मार्ग इव मार्गस्तस्य परिमन्थुः ५ । “भिज्ज” चि लोभस्तेन यद् निदान-
करणं—देवेन्द्र-चक्रवर्त्यादिविभूतिप्रार्थनं तद् ‘मोक्षमार्गस्य’ सम्यग्दर्शनादिरूपस्य परिमन्थुः,
आर्तध्यानचतुर्थभेदरूपत्वात् । भिज्जाग्रहणेन यदलोभस्य भवनिर्वेद-मार्गानुसारितादिप्रार्थनं 20
तत्र मोक्षमार्गस्य परिमन्थुरित्यावेदितं प्रतिपत्तव्यम् ६ । ननु तीर्थकरत्वादिप्रार्थनं न राज्यादि-
प्रार्थनवद् दुष्टम्, अतस्तद्विषयं निदानं मोक्षस्य परिमन्थुर्न भविष्यति, नैवम्, यत आह—
“सव्वत्थे”त्यादि ‘सर्वत्र’ तीर्थकरत्व-चरमदेहत्वादिविषयेऽपि आस्तां राज्यादौ ‘अनिदानता’
अप्रार्थनमेव ‘भगवता’ समग्रैश्वर्यादिमता श्रीमन्महावीरस्वामिना “पसत्थ” चि ‘प्रशंसिता’
श्लाघिता । एष सूत्रार्थः ॥ अथ निर्युक्तिविस्तरः—

25

पल्लिमंथे णिक्खेवो, गामा एगट्टिया इमे पंच ।

पल्लिमंथो वक्खेवो, वक्खेवोड विणास विग्घो य ॥ ६३१४ ॥

‘परिमन्थे’ परिमन्थपदस्य निक्षेपश्चतुर्धा कर्तव्यः । तस्य चामूनि पञ्च एकार्थिकानि
भवन्ति—परिमन्थो व्याक्षेपो व्याखोटो विनाशो विन्नश्चेति ॥ ६३१४ ॥

स च परिमन्थश्चतुर्धा—नाम-स्थापना-द्रव्य-भावभेदात् । तत्र नाम-स्थापने सुगमे 30
द्रव्य-भावपरिमन्थौ प्रतिपादयति—

करणे अधिकरणम्मि य, कारण कम्मो य दच्चपल्लिमंथो ।

१ अथ भाष्यकारः परिमन्थुपदं विषमत्वाद् विचरीषुराह इत्यवतरणं का० ॥

एमेव य भावमि वि, चउसु वि ठाणेसु जीवे तु ॥ ६३१५ ॥

‘करणे’ साधकतमे ‘अधिकरणे’ आधारे कारकः—कर्ता तस्मिन् तथा ‘कर्मणि च’ व्याप्ये द्रव्यतः परिमन्थो भवति । तथाहि—करणे येन मन्थानादिना द्रव्यादिकं मथ्यते, अधिकरणे यस्यां पृथिवीकायनिष्पन्नायां मन्थन्यां दधि मथ्यते, कर्तरि यः पुरुषः स्त्री वा दधि विलोडयति, कर्मणि तन्मथ्यमानं यद् नवनीतादिकं भवति, एष चतुर्विधो द्रव्यपरिमन्थः । एवमेव ‘भावेऽपि’ भावविषयः परिमन्थश्चतुर्विधोऽपि करणादिषु स्थानेषु भवति । तद्यथा—करणे येन कौत्कुच्यादिव्यापारेण दधितुल्यः संयमो मथ्यते, अधिकरणे यस्मिन् आत्मनि स मथ्यते, कर्तरि यः साधुः कौत्कुच्यादिभावपरिणतस्तं संयमं मश्नाति, कर्मणि यद् मथ्यमानं संयमादिकमसंयमादितया परिणमते । एष चतुर्विधोऽपि परिमन्थो जीवादानन्यत्वाद् जीव एव 10 मन्तव्यः ॥ ६३१५ ॥ अथ करणे द्रव्य-भावपरिमन्थौ भाष्यकारोऽपि भावयति—

द्वमि मंथितो खलु, तेणं मंथिज्जए जहा दधियं ।

दधितुल्लो खलु कप्पो, मंथिज्जति कोकुआदीहिं ॥ ६३१६ ॥

द्रव्यपरिमन्थो मन्थिकः, मन्थान इत्यर्थः, ‘तेन’ मन्थानेन यथा दधि मथ्यते तथा दधितुल्यः खलु ‘कल्पः’ साधुसमाचारः कौत्कुचिकादिभिः प्रकारैर्मथ्यते, विनाश्यत इत्यर्थः 15 ॥ ६३१६ ॥ तदेवं व्याख्यातं परिमन्थपदम् । सम्प्रति शेषाणि सूत्रपदानि कौत्कुचिकादीनि व्याचिर्यापुराह—

कोकुइओं संजमस्स उ, मोहरिए चैव सच्चवयणस्स ।

इरियाएँ चक्खुलोलो, एसणसमिईएँ तित्तिणिए ॥ ६३१७ ॥

णासेति मुत्तिमग्गं, लोमेण णिदाणताए सिद्धिपहं ।

एतेसिं तु पदानं, पत्तेय परूवणं वोच्छं ॥ ६३१८ ॥

कौत्कुचिकः संयमस्य, मौखरिकः सत्यवचनस्य, चक्षुर्लोल ईर्यासमितेः, तित्तिणिक एषणासमितेः परिमन्थुरिति प्रकमादवगम्यते ॥ ६३१७ ॥

लोमेन च मुक्तिमार्गं नाशयति, निदानतया तु सिद्धिपथम् । एतेषां पदानां प्रत्येकं प्ररूपणां वक्ष्ये ॥ ६३१८ ॥ प्रतिज्ञातमेव करोति—

ठाणे सरीर भासा, तिविधो पुणं कुकुओ समासेणं ।

चलणे देहे पत्थर, सविगार कहकहे लहुओ ॥ ६३१९ ॥

आप्पाइणो य दोसा, विराहणा होइ संजमा-SSयाए ।

१ मंथतो तामा० मो० ले० ॥ २ मन्थकः मो० ले० ॥ ३ र्थः । ते भावतः परिमन्थ्या उच्यन्ते ॥ ६३१६ ॥ तदेवं व्याख्यातं विषमत्वात् परिमन्थपदं भाष्यकृता । सम्प्रति निर्युक्तिविस्तरमाह—कोकु० कां० ॥ ४ “लोमेण” त्ति पदैकदेशे पदसमुदायोपचाराद् इच्छालोमेन मुक्ति० कां० ॥ ५ पदानां सूत्रोक्तानां षण्णामपि ‘प्रत्येकं’ पृथक् पृथक् प्ररूपणां वक्ष्ये ॥ ६३१८ ॥ प्रतिज्ञातमेव निर्वाहयन् कौत्कुचिकप्ररूपणां तावद् निर्युक्तिकार एव करोति—ठाणे कां० ॥ ६ णं कुकुओ तामा० ॥

जंते व णट्टियां वा, विराहण मइल्लए सुत्ते ॥ ६३२० ॥

‘स्थाने’ स्थानविषयः शरीरविषयो भाषाविषयश्चेति त्रिविधः समासेन कौकुचिकः । तत्र स्थानकौकुचिको यश्चलनम्-अमीक्षणं भ्रमणं करोति । देहः-शरीरं तद्विषयः कौकुचिको यः प्रस्तरान् हस्तादिना क्षिपति । यस्तु ‘सविकारं’ परस्य हास्योत्पादकं भाषते, ‘कहक्कहं वा’ महता शब्देन हसति स भाषाकौकुचिकः । एतेषु त्रिष्वपि प्रत्येकं मासल्लुषु, आज्ञादयश्च 5 दोषाः । संयमे आत्मनि च विराधना भवति । यन्नकवद् नर्तिकावद्वा भ्राम्यन् [स्थान-शरीर]-कौकुचिक उच्यते । यस्तु महता शब्देन हसति तस्य मक्षिकादीनां मुखप्रवेशेन संयम-विराधना शूलादिरोगप्रकोपेनात्मविराधना । “मएल्लए सुत्ति” चि मृतदृष्टान्तः सुप्तदृष्टान्त-श्चात्र हास्यदोषदर्शनाय भवति, स चोत्तरत्र दर्शयिष्यते ॥ ६३१९ ॥ ६३२० ॥

अथैतदेव निर्युक्तिगाथाद्वयं विभावयिषुः स्थानकौकुचिकं व्याचष्टे—

10

आवडइ खंभकुड्डे, अभिक्खणं भमति जंतए चैव ।

कमफंदण आउंटण, ण यावि बद्धासणो ठाणे ॥ ६३२१ ॥

इहोपविष्ट ऊर्द्धस्थितो वा स्तम्भे कुड्ये वा य आपतति, यन्नकमिव वाऽमीक्षणं भ्रमति, क्रमस्य-पादस्य स्पन्दनमाकुञ्चनं वा करोति, न च नैव ‘बद्धासनः’ निश्चलासनस्तिष्ठति, एष स्थानकौकुचिकः ॥ ६३२१ ॥ अत्रामी दोषाः—

15

संचारोवतिगादी, संजमें आयाऽहि-विञ्जुगादीया ।

दुब्बद्ध कुहिय मूले, चडप्फडंते य दोसा तु ॥ ६३२२ ॥

सञ्चारकाः-कुड्यादौ सञ्चरणशीला ये उवहकादयः-उद्देहिका-मन्थुकीटिकप्रभृतयो जीवा-स्तेषां या विराधना सा संयमविषया मन्तव्या । आत्मविराधनायामहि-वृश्चिकादयस्तत्रोपद्रव-कारिणो भवेयुः, यदि वा यत्र स्तम्भादौ स आपतति तद् दुर्बद्धं मूले वा कुथितं भवेत् तत- 20 स्तस्य पतने परितापनादिका ग्लानारोपणा, “चडप्फडंते य” चि अमीक्षणमितस्ततो भ्राम्यतः सन्निर्विसन्धीभवेद्वित्यादयो बहवो दोषाः । एवमुत्तरत्रापि दोषा मन्तव्याः ॥ ६३२२ ॥

अथ शरीरकौकुचिकमाह—

कर-भोफणा-धनु-पादादिएहिं उच्छुभति पत्थरादीए ।

भमुगा-दाटिग-थण-पुतविकंपणं णट्टवाइत्तं ॥ ६३२३ ॥

25

कर-भोफणा-धनुः-पादादिभिः प्रस्तरादीन् य उत्-प्रावर्येन क्षिपति स शरीरकौकुचिकः । भू-दाटिका-स्तन-पुतानां विकम्पनं-विविधम्-अनेकप्रकारैः कम्पनं यत् करोति तद् नृत्तपा-

१ भवति । तत्र स्थानकौकुचिकस्य यन्नकवद् भ्राम्यतः शरीरकौकुचिकस्य तु नर्तकीवद् नृत्यतः षट्कायविराधना । भाषाकौकुचिकस्य पुनर्महता शब्देन प्रसारितवदनस्य हसतो मक्षिकादीनां मुखप्रवेशेन संयमविराधना परिस्फुटैव । तथा भ्राम्यतो नृत्यतो हसतश्च शूलादिरोगप्रकोपेनाऽऽत्मविराधना द्रष्टव्या । “मएल्लए कां ॥ २ ० भुर्भाष्यकारः स्थान-कौकुचिकं तावदाह—आव° कां ॥ ३ ताडी° डे° विनाऽन्यत्र—°का-मधु कीटिका° मो° ले° । ‘का-कुन्थु-कीटिका° भां° कां ॥ ४ °नायां चिन्त्यमानायामहि° कां ॥ ५ नृत्तपा° ३० ॥

तित्वमुच्यते, नर्तकीत्वमित्यर्थः । एतेन “नद्विद्या व” चि पदं व्याख्यातं प्रतिपत्तव्यम् ॥ ६३२३ ॥ गतः शरीरकौकुचिकः । अथ भाषाकौकुचिकमाह—

छेलिय मुहवाइत्ते, जंपति य तथा जहां परो हसति ।

कुणइ य रूप बहुविधे, वग्घाडिय-देसभासाए ॥ ६३२४ ॥

5 यः सेण्टितं मुखवादित्रं वा करोति, तथा वा वचनं जल्पति यथा परो हसति, बहु-
विधानि वा मयूर-हंस-कोकिलादीनां जीवानां रुतानि करोति, वग्घाडिकाः—उद्धट्टककारिणीः
देशभाषा वा—मालव-महाराष्ट्रादिदेशप्रसिद्धास्तादृशीर्भाषा भाषते याभिः सर्वेषामपि हास्यमुप-
जायते, एष भाषाकौकुचिकः ॥ ६३२४ ॥ अस्य दोषानाह—

मच्छिगमाहपवेसो, असंपुडं चैव सेड्ढिदिडुंतो ।

10 दंडिय घतणो हासण, तेइच्छिय तत्तफालेणं ॥ ६३२५ ॥

तदीयभाषणदोषेण ये मुखं विस्फार्य हसन्ति तेषां मुखे मक्षिकादयः प्राणिनः प्रविशेयुः,
प्रविष्टाश्च ते यत् परितापनादिकं प्राप्नुवन्ति तन्निष्पन्नं तस्य प्रायश्चित्तम् । हसतश्च मुखम-
सम्पुटमेव भवेद्, न मूयो मिलेदित्यर्थः । तथा चात्र श्रेष्ठिदृष्टान्तः—

कश्चिद् ‘दण्डिकः’ राजा, तस्य “घयणो” भण्डः । तेन राजसभायामीदृशं किमपि ‘हासनं’
15 हास्यकारि वचनं भणितं येन प्रभूतजनस्य हास्यमायातम् । तत्र श्रेष्ठिनो महता शब्देन हसतो
मुखं तथैव स्थितं न सम्पुटीभवति । वास्तव्यवैद्यानां दर्शितो नैकेनापि प्रगुणीकर्तुं पारितः ।
नवरं प्राघुणकेनैकेन चैकित्सिकेन लोहमयः फालः तप्तः—अग्निवर्णः कृत्वा मुखे दौकितः,
ततस्तदीयेन भयेन श्रेष्ठिनो मुखं सम्पुटं जातम् ॥ ६३२५ ॥

अथ प्रागुद्दिष्टं मृत-सुप्तदृष्टान्तद्वयमाह—

20 गोयर साहू हसणं, गवक्खे दडुं निवं भणति देवी ।

हसति मयगो कहां सो, चि एस एमेव सुत्तो वी ॥ ६३२६ ॥

एगो साहू गोचरचरियाए हिंडमाणो हसंतो देवीए गवक्खोवविडाए दिट्ठो । राया
भणिओ—सामि । पेच्छ अच्छेरयं, मुयं माणुसं हसंतं दीसइ । राया संभंतो—कहं कहिं
बा ? । सा साहुं दरिसेइ । राया भणइ—कहं मउ ? चि । देवी भणइ—इह भवे शरीर-

25 संस्कारादिसकलसांसारिकसुखवर्जितत्वाद् मृत इव मृतः ॥

एवं सुत्तदिडुंतो वि भाणियव्वो ॥

अक्षरंगमनिका त्वियम्—गोचरे साधोः पर्यटतः ‘हसनं’ हास्यं दृष्ट्वा देवी नृपं भणति—
मृतको हसति । नृपः पृच्छति—कुत्र स मृतको हसति ? । देवी हस्तसंज्ञया दर्शयति—एष
इति । ‘एवमेव’ मृतवत् सुप्तोऽपि मन्तव्यः, उभयोरपि निश्चेष्टतया विशेषाभावात् ॥ ६३२६ ॥

30 गतः कौकुचिकः । सम्प्रति मौखरिकमाह—

मुहरिस्स गोण्णणामं, आवहति अरिं मुहेण भासंतो ।

लहुगो य होति मासो, आणादि विराहणा दुविहा ॥ ६३२७ ॥

मौखरिकस्य 'गौणं' गुणनिष्पन्नं नाम 'मुखेन' प्रभूतभाषणादिमुखदोषेण भाषमाणः 'अरिं' वैरिणम् 'आवहति' करोतीति मौखरिकः । तस्यैवं मौखरिकत्वं कुर्वाणस्य लघुको मासः आज्ञादयश्च दोषाः । विराधना च संयमाऽऽत्मविषया द्विविधा । तत्र संयमविराधना मौखरिकस्य सत्यव्रतपरिमन्थुतया सुप्रतीता ॥ ६३२७ ॥ आत्मविराधनां तु दृष्टान्तेनाह—

को गच्छेज्जा तुरियं, अमुगो त्ति य लेहएण सिद्धम्मि ।

सिग्घाऽऽगतो य ठविओ, केणाहं लेहगं हणति ॥ ६३२८ ॥

एगो राया । तस्स किंचि तुरियं कज्जं उप्पन्नं ताहे सभामज्जे भणइ—को सिग्घं वच्चेज्जा ? । लेहगो भणइ—अमुगो पवणवेगेणं गच्छइ त्ति । रत्ता सो पेसिओ तं कज्जं काऊण तद्दिवसमेव आगओ । रत्ता 'एसो सिग्घगामि' त्ति काउं धावणओ ठविओ । तेण रुद्धेणं पुच्छियं—केणाहं सिग्घो त्ति अक्खातो ? । अन्नेण सिद्धं—जहा लेहएणं । पच्छा सो 10 तेण तल्लिच्छेण छिइं लद्धूण उहविओ । एवं चेव जो संजओ मोहरियत्तं करेइ सो आय-विराहणं पावेइ त्ति ॥

अक्षरार्थस्त्वयम्—'कस्त्वरितं गच्छेत् ?' इति राज्ञोक्ते लेखकेन शिष्टम्—अमुक इति । ततः स तत् कार्यं कृत्वा शीघ्रमागतः । ततः 'स्थापितैः' राज्ञा दौत्यकर्मणि नियुक्तः । ततः 'केनाहं कथितः ?' इति पृष्ट्वा 'लेखकेन' इति विज्ञाय लेखकं हतवान् । गाथायामतीतकालेऽपि 15 वर्तमानानिर्देशः प्राकृतत्वात् ॥ ६३२८ ॥ गतो मौखरिकः । अथ चक्षुर्लोलमाह—

आलोकयणा य कहणा, परियट्टाऽणुपेहणा अणाभोए ।

लहुगो य होति मासो, आणादि विराहणा दुविहा ॥ ६३२९ ॥

स्तूपादीनामालोकनां कुर्वाणः 'कथनां' धर्मकथां परिवर्तनाम् अनुप्रेक्षां च कुर्वन् यदि 'अनाभोगेन' अनुपयुक्तो मार्गो व्रजति तदा लघुमासः, आज्ञादयश्च दोषाः, द्विविधा च 20 विराधना भवेत् ॥ ६३२९ ॥ इदमेव भावयति—

आलोएंतो वच्चति, थूभादीणि व कहेति वा धम्मं ।

परियट्टणाऽणुपेहण, न यावि पंथम्मि उवउत्तो ॥ ६३३० ॥

'स्तूपादीनि' स्तूप-देवकुला-ऽऽरामादीनि आलोकमानो धर्मं वा कथयन् परिवर्तनामनुप्रेक्षां वा कुर्वाणो व्रजति । यद्वा सामान्येन 'न च' नैवोपयुक्तः पथि व्रजति एष चक्षुर्लोल उच्यते 25 ॥ ६३३० ॥ अंस्यैते दोषाः—

छक्कायाण विराहण, संजमें आयाए कंटगादीया ।

आवडणें भाणभेदो, खद्धे उड्ढाह परिहाणी ॥ ६३३१ ॥

अनुपयुक्तस्य गच्छतः संयमे षट्कायानां विराधना भवेत् । आत्मविराधनायां कण्टका-दयः पदयोर्लगेयुः, विषमे वा प्रदेशे आपतनं भवेत् तत्र भाजनभेदः । 'खद्धे च' प्रचुरे 30 भक्त-पाने भूमौ छर्दिते उड्ढाहो भवेत्—अहो ! बहुभक्षका अमी इति । भाजने च भिन्ने

१ °णा-ऽसमञ्जसभाषणादि° कां० ॥ २ °कः, पृषोदरादित्वादिष्टरूपनिष्पत्तिः । तस्यै° कां० ॥ ३ °पितोऽसौ राज्ञा डे० ॥ ४ पुनरमी दो° कां० ॥

‘परिहाणिः’ सूत्रार्थपरिमन्थो भाजनान्तरगवेषणे तत्परिकर्मणायां च भवति ॥ ६३३१ ॥

गतश्चक्षुर्लोलः । अथ तिनित्णिकमाह—

तित्तिणिण्यं पुञ्च भणिते, इच्छालोभे य उवहिमतिरेगे ।

लहुओ तिबिहं व तहिं, अतिरेगे जे भणिय दोसा ॥ ६३३२ ॥

5 तिनित्णिक आहारोपधि-शय्याविषयभेदात् त्रिविधः, स च ‘पूर्व’ पीठिकायां सप्रपञ्चमुक्त इति नेहोच्यते । स च सुन्दरमाहारादिकं गवेषयन्नेषणासमितेः परिमन्थुर्भवतीति । इच्छालोभस्तु स उच्यते यद् लोभाभिभूतत्वेनोपधिमतिरिक्तं गृह्णाति, तत्र लघुको मासः । त्रिविधं वा तत्र प्रायश्चित्तम् । तद्यथा—जघन्ये उपधौ प्रमाणेन गणनया वाऽतिरिक्ते धार्यमाणे पञ्चकम्, मध्यमे मासलघु, उत्कृष्टे चतुर्लघु । ये चातिरिक्ते उपधौ दोषाः पूर्व तृतीयोद्देशके
10 भणितास्ते द्रष्टव्याः ॥ ६३३२ ॥ अथ निदानकरणमाह—

अनियाणं निव्वाणं, काऊणमुवड्डितो भवे लहुओ ।

पावति धुवमायातिं, तम्हा अणियाणया सेया ॥ ६३३३ ॥

‘अनिदानं’ निदानमन्तरेण साध्यं निर्वाणं भगवद्भिः प्रज्ञप्तम्, ततो यो निदानं करोति तस्य तत् कृत्वा पुनरकरणेनोपस्थितस्य लघुको मासः प्रायश्चित्तम् । अपि च यो निदानं
15 करोति स यद्यपि तेनैव भवग्रहणेन सिद्धिं गन्तुकामस्तथापि ‘ध्रुवम्’ अवश्यम् ‘आयातिं’ पुनर्भवागमनं प्राप्नोति, तस्मादनिदानता श्रेयसी ॥ ६३३३ ॥ इदमेव व्याचष्टे—

इह-परलोगनिमित्तं, अवि तित्थकरचचरिमदेहत्तं ।

सन्वत्थेसु भगवता, अणिदाणत्तं पसत्थं तु ॥ ६३३४ ॥

इहलोकनिमित्तम्—‘इहैव मनुष्यलोकेऽस्य तपसः प्रभावेण चक्रवर्त्यादिभोगानहं प्राप्नुयाम्,
20 इहैव वा भवे विपुलान् भोगानासादयेयम्’ इतिरूपम् परलोकनिमित्तं—मनुष्यापेक्षया देवभवा-
दिकः परलोकस्तत्र ‘महर्द्धिक इन्द्रसामानिकादिरहं भूयासम्’ इत्यादिरूपं सर्वमपि निदानं प्रतिषिद्धम् । किं बहुना ? तीर्थकरत्वेन—आर्हन्त्येन युक्तं चरमदेहत्वं मे भवान्तरे भूयात् इत्येतदपि नाशंसनीयम् । कुतः ? इत्याह—‘सर्वाथेषु’ सर्वेष्वपि—ऐहिका-ऽऽमुष्मिकेषु प्रयो-
जनेषु अभिष्वङ्गविषयेषु भगवताऽनिदानत्वमेव ‘प्रशस्तं’ श्लाघितम् । तुशब्द एवकारार्थः, स
25 च यथास्थानं योजितः ॥ ६३३४ ॥

व्याख्याताः षडपि परिमन्थवः । साम्प्रतमेतेष्वेव द्वितीयपदमाह—

विइयपदं गेलण्णे, अद्धाणे चैव तह य ओमम्मि ।

मोत्तूणं चरिमपदं, गायब्बं जं जहिं कमति ॥ ६३३५ ॥

द्वितीयपदं ग्लानत्वे अध्वनि तथा अवमे च भवति, तच्च ‘चरमपदं’ निदानकरणरूपं
30 मुक्त्वा ज्ञातव्यम्, तत्र द्वितीयपदं न भवतीत्यर्थः । शेषेषु तु कौकुचिकादिषु यद् यत्र क्रमते तत् तत्रावतारणीयम् ॥ ६३३५ ॥ एतदेव भावयति—

१ °अ द्वितीयपदं क्रमते तत् तत्रावतारणीयम् । एषा निर्युक्तिगाथा ॥ ६३३५ ॥ अथै-
नामेव भाष्यकृद् व्याख्यानयति—कडिं कां० ॥

कटिवेयणमवतंसे, गुदपागऽरिमा भगंदलं वा वि ।

गुदखील सकरा वा, ण तरति वद्वासणो होउं ॥ ६३३६ ॥

कटिवेदना कस्यापि दुःसहा, 'अवतंसो वा' पुरुषव्याधिनामको रोगो भवेत्, एवं गुदयोः पाकोऽर्शासि भगन्दरं गुदकीलको वा भवेत्, 'शर्करा' कृच्छ्रमूत्रको रोगः स वा कस्यापि भवेत्, ततो न शक्नोति वद्वासनः 'भवितुं' स्यात्तुम् । एवंविधे ग्लानत्वेऽभीक्षणपरिस्पन्दनादिकं ऽ स्थानकौकुचिकत्वमपि कुर्यात् ॥ ६३३६ ॥

उव्वत्तेति गिलाणं, ओसहकजे व पत्थरे छुभति ।

वेवति य खित्तचित्तो, वितियपदं होति दोसुं तु ॥ ६३३७ ॥

ग्लानम् 'उद्धर्तयति' एकस्मात् पार्श्वतो द्वितीयस्मिन् पार्श्वे करोति, 'औषधकार्ये वा' औषधदानहेतोस्तमेव ग्लानमन्यत्र सङ्गाम्य भूयस्तत्रैव स्थापयति, यस्तु क्षिप्तचित्तः स परवश- 10 तथा 'प्रस्तरान्' पाषाणान् क्षिपति वेपते वा, चशब्दात् सेण्डितं मुखवादिनादिकं वा करोति । एतद् द्वितीयपदं यथाक्रमं 'द्वयोरपि' शरीर-भाषाकौकुचिकयोर्भवति ॥ ६३३७ ॥

मौखरिकत्वेऽपवादमाह—

तुरियगिलाणाहरणे, मुहरितं कुज वा दुपक्खे वी ।

ओसह विजं मंतं, पेळ्ळिजा सिग्घगामि चि ॥ ६३३८ ॥

15

त्वरितं ग्लाननिमित्तमौषधादेः आहरणे कर्तव्ये 'द्विपक्षे' संयतपक्षे संयतीपक्षे च मौखरिकत्वं कुर्यात् । कथम्? इत्याह—एष शीघ्रगामी अत औषधमानेतुं विद्यां मन्त्रं वा प्रयोक्तुं "पेळ्ळिज्ज" चि प्रेर्यताम्, व्यापार्यतामित्यर्थः ॥ ६३३८ ॥^३

अच्चाउरकजे वा, तुरियं व न वा वि इरियमुवओगो ।

विज्जस्स वा वि कहणं, भए व विस सूल ओमजे ॥ ६३३९ ॥

20

अत्यातुरस्य वा—आगाढग्लानस्य कार्ये त्वरितं गच्छेत्, 'न वाऽपि' नैवेर्यायामुपयोगं दद्यात्, वैद्यस्य वा 'कथनं' धर्मकथां कुर्वन् गच्छेद् येन स आवृत्तः सम्यग् ग्लानस्य चिकित्सां करोति, भये वा मन्त्रादिकं परिवर्तयन् गच्छति, विषं वा केनापि साधुना भक्षितं तस्य मन्त्रेणापमार्जनं कुर्वन्, विषविद्या वा नवगृहीता तां परिवर्तयन् गच्छति, शूलं वा कस्यापि साधोरुद्धावति तदपमार्जयन् गच्छति ॥ ६३३९ ॥

25

तित्तिणिया वि तदड्ढा, अलब्भमाणे वि दव्वतित्तिणिता ।

वेजे गिलाणगादिसु, आहारुवधी य अतिरित्तो ॥ ६३४० ॥

तस्य—ग्लानस्य उपलक्षणत्वाद् आचार्यादेश्चार्थाय 'तिन्तिणिकताऽपि' स्निग्ध-मधुराहारादिसं- योजनलक्षणा कर्तव्या । अलभ्यमाने वा ग्लानप्रायोग्ये^४ औषधादौ 'द्रव्यतिन्तिणिकता' 'हा !

१ °यति, स एव ग्लानमितस्ततः कुर्वन् स्थापयन् वा स्थानकौकुचिकत्वं विदध्यादपि । तथा यस्तु क्षिप्तचित्तः उपलक्षणत्वाद् दीप्तचित्तादिर्वा स परवशं कां ॥ २ करोति महता शब्देन हसति वा । एतं कां ॥ ३ अथ चक्षुर्लोलत्वे द्वितीयपदमाह इत्यवतरणं कां ॥ ४ °ग्ये पथ्यौषधादौ द्रव्ये-द्रव्यतश्चित्ताभिष्वङ्गमन्तरेण तित्तिं कां ॥

कष्टं न लभ्यते ग्लानयोग्यमत्र' इत्येवंरूपा कार्या । इच्छालोभे पुनरिदं द्वितीयपदम्—वैद्यस्य दानार्थं ग्लानार्थं वा आहार उपधिश्चातिरिक्तोऽपि ग्रहीतव्यः, आदिशब्दाद् आचार्यादिपरिग्रहः, गणचिन्तको वा गच्छोपग्रहहेतोरतिरिक्तमुपधिं धारयेत् ॥ ६३४० ॥ एवं तावद् निदानपदं वर्जयित्वा शेषेषु सर्वेष्वपि ग्लानत्वमङ्गीकृत्य द्वितीयपदमुक्तम् । सम्प्रति तदेवाध्वनि दर्शयति—

5 अवयवस्वंतो व भया, कहेति वा सत्थिया-ऽऽतिअचीणं ।

विज्रं आइसुतं वा, खेद भदा वा अणाभोगा ॥ ६३४१ ॥

अध्वनि स्तेनानां सिंहादीनां वा भयादप्रेक्षमाण इतश्चेतश्च विलोकमानोऽपि ब्रजेत् । यदि वा अध्वनि गच्छन् सार्थिकानाम् 'आयत्तिकानां वा' सार्थचिन्तकानां धर्मं कथयति येन ते आवृत्ताः सन्तो भक्तपानाद्युपग्रहं कुर्युः । अथवा विद्या काचिदभिनवगृहीता सा 'मा विस्-
10 रिष्यति' इति कृत्वा परिवर्तयन्ननुप्रेक्षमाणो वा गच्छेत् । 'आदिश्रुतं' पञ्चमङ्गलं तद्वा चौरादिभये परावर्तयन् ब्रजेत् । 'खेदो नाम' परिश्रमः तेन आतुरीभूतो भयाद्वा सम्भ्रान्त ईर्यायामुपयुक्तो न भवेदपि । "अणाभोग" चि विस्मृतिवशात् सहसा वा नेर्यायामुपयोगं कुर्यात् ॥ ६३४१ ॥

संजोयणा पलंबातिगाण कप्पादिगो य अतिरेगो ।

ओमादिए वि विहुरे, जोइज्जा जं जहिं कमति ॥ ६३४२ ॥

15 अध्वनि गच्छन्नाहारादीनां संयोजनामपि कुर्यात् । प्रलम्बादीनां विकरणकरणाय पिप्पल-
कादिकमतिरिक्तमप्युपधिं गृह्णीयाद् धारयेद्वा । अथवा परलिङ्गेन तानि ग्रहीतव्यानि ततः परलिङ्गमपि धारयेत् । कल्पाः—और्णिकादयस्तदादिकः आदिशब्दात् पात्रादिकश्च दुर्लभ उपधिरतिरिक्तोऽपि ग्रहीतव्यः । तदेवमध्वनि द्वितीयपदं भावितम् । एवम् अवमं—दुर्भिक्षं तत्र आदिशब्दाद् अशिवादिकारणेषु वा 'विधुरे' आत्यन्तिकायामापदि पञ्चविधं परिमन्थमङ्गीकृत्य
20 यद् यत्र द्वितीयपदं क्रमते तत् तत्र योजयेत् । एवं निदानपदं मुक्त्वा पञ्चस्वपि कौकुचिका-
दिषु परिमन्थेषु द्वितीयपदमुक्तम् ॥ ६३४२ ॥ आह—निदाने किमिति द्वितीयपदं नोक्तम् ?
उच्यते—नास्ति । कुतः ? इति चेद् अत आह—

जा सालंबणसेवा, तं बीयपदं वयंति गीयत्था ।

आलंबणरहियं पुण, निसेवणं दप्पियं बेति ॥ ६३४३ ॥

25 या 'सालम्बनसेवा' ज्ञानाद्यालम्बनयुक्ता प्रतिषेवा तां द्वितीयं पदं गीतार्था वदन्ति, आलम्ब-
नरहितां पुनः 'निषेवणां' प्रतिषेवां दर्पिकां ब्रुवते । तच्चालम्बनं निदानकरणे किमपि न विद्यते,
"सव्वत्थ अनियाणया भगवया पसत्थे"ति वचनात् ॥ ६३४३ ॥^३

आह—भोगार्थं विधीयमानं निदानं तीव्रविपाकं भवतीति कृत्वा मा क्रियताम्, यत् पुनरमुना प्रणिधानेन निदानं करोति—मा मम राजादिकुले उत्पन्नस्य भोगाभिष्वक्तस्य प्रव्रज्या
30 न भविष्यतीत्यतो दरिद्रकुलेऽहमुत्पद्येयम्, तत्रोत्पन्नस्य भोगाभिष्वक्तो न भविष्यति; एवं निदानकरणे को दोषः ? सूरिराह—

१ अजितसुतं कां० विना । अहियसुतं ताभ्य० । "आदिसुतं पंचमंगलं, दंडपरिहारणिसितं अणु-
पेहतो परियदंतो वा वच्चेज्ज" इति विशेषचूर्णौ ॥ २ अत्रान्तरे ग्रन्थाग्रम्—९५०० कां० ॥

एवं सुनीहरो मे, होहिति अप्य चि तं परिहरंति ।

हंदि ! हु षेच्छंति भवं, भववोच्छित्तिं विमग्गंता ॥ ६३४४ ॥

‘एवम्’ अवधारणे । किमवधारयति ? दरिद्रकुले उत्पन्नस्य ‘मे’ ममात्माऽसंयमात् ‘सुनिर्हरः’ सुनिर्गमो भविष्यति, सुखेनैव संयममङ्गीकरिष्यामि इत्यर्थः; ‘इति’ ईदृशमपि यद् निदानं तदपि साधवः परिहरन्ते । कुतः ? इत्याह—‘हन्दि !’ इति नोदकामन्नणे । हुः इति यस्मादर्थे । ५ हे सौम्य ! यस्माद् निदानकरणेन भवानां परिवृद्धिर्भवति, सर्वोऽपि च प्रव्रज्याप्रयत्नोऽस्माकं भवव्यवच्छित्तिनिमित्तम्, ततो भवव्यवच्छित्तिं विविधैः प्रकारैर्मार्गयन्तः साधवो भवं नेच्छन्ति ॥ ६३४४ ॥ अमुमेवार्थं दृष्टान्तेन द्रढयति—

जो रयणमणग्वेयं, विकिञ्जऽप्पेण तत्थ किं साहू ।

दुग्गयभवमिच्छंते, एसो च्चिय होति दिट्ठंतो ॥ ६३४५ ॥ 10

यः ‘अनर्ध्यम्’ इन्द्रनील-मरकतादिकं रत्नम् ‘अल्पेन’ खल्पमूल्येन काचादिना विक्रीणीयात् तत्र ‘किं साधु’ किं नाम शोभनम् ? न किञ्चिदित्यर्थः । ‘दुर्गतभवं’ दरिद्रकुलोत्पत्तिमिच्छत एष एव दृष्टान्त उपनेतव्यो भवति । तथाहि—अनर्ध्यरत्नस्थानीयं चारित्र्यम्, निरुपमा-ऽनन्तानन्दमयमोक्षफलसाधकत्वात्; काचशकलस्थानीयो दुर्गतभवः, तुच्छत्वात् । ततो यश्चारित्र्यविक्रयेण तत्प्रार्थनं करोति स मन्दभाग्योऽनर्ध्यरत्नं विक्रीय काचशकलं गृह्णातीति 15 मन्तव्यम् ॥ ६३४५ ॥ अपि च—

संगं अणिच्छमाणो, इह-परलोए य मुच्चति अवस्सं ।

एसेव तस्स संगो, आसंसति तुच्छतं जं तु ॥ ६३४६ ॥

इहलोकविषयं परलोकविषयं च ‘सङ्गं’ मुक्तिपदप्रतिप्रक्षभूतमभिष्वङ्गमनिच्छन्नवश्यं ‘मुच्यते’ कर्मविमुक्तो भवति । कः पुनस्तस्य सङ्गः ? इत्याह—एष एव तस्य सङ्गो यद् 20 मोक्षाख्यविपुलफलदायिना तपसा तुच्छकं फलम् ‘आशास्ते’ प्रार्थयति ॥ ६३४६ ॥

१ मन्तव्यम् । तथा च दशाश्रुतस्कन्धसूत्रम्—एवं खलु समणाउसो ! मए धम्मं पणत्ते, जस्स णं धम्मस्स निग्गंथे वा निग्गंथी वा सिक्खाए उवट्टिए इमं पयारूवं नियानं करेज्जा—जइ इमस्स तव-नियम-बंभचेरवासस्स फलवित्तिविसेसे अत्थि तो वयमवि आगमिस्सा णं जाइ इमाइ अंतकुलाणि वा तुच्छकुलाणि वा दरिद्रकुलाणि वा एएसि णं अन्नयरंसि कुलंसि पुमत्ताए पच्चायामो एवं मे आया परियाए सुनीहरे भविस्सइ । एवं खलु समणाउसो ! निग्गंथे वा निग्गंथी वा नियानं किच्चा तस्स ठाणस्स अणालोइय-अप्पडिक्कंते कालमासे कालं किच्चा अन्नयरंसे देवलोएसु देवत्ताए उववज्जित्ता ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं ३ अणंतरं चयं चइत्ता अंत-तुच्छ-दरिद्रकुलेसु पच्चायाइ से णं भंते ! तहारूवाणं श्रेराणं अंतिए केवलिपन्नत्तं धम्मं पडिमुत्तिता पच्चइज्जा ? हंता ! पवइज्जा । से णं भंते ! तेणेव भवग्गाहणेणं सिज्जिज्जा ? नो इणट्ठे समट्ठे, एवं खलु समणाउसो ! तस्स नियानस्स पावए फलविवागे जं नो संचाएइ तेणेव भवग्गाहणेणं सिज्जित्तए ॥ यत एवमतो न विधेयं निदानम् ॥ ६३४५ ॥ अपि च कां० ॥

तद् भूयोऽपि निदानस्यैव पर्यायकथनद्वारेण दोषमाह—

बंधो ति णियाणं ति य, आससजोगो य होंति एगट्टा ।

ते पुण ण बोहिहेऊ, बंधावचया भवे बोही ॥ ६३४७ ॥

बन्ध इति वा निदानमिति वा आशंसायोग इति वा एकार्थानि पदानि भवन्ति । 'ते पुनः' बन्धादयः 'न बोधिहेतवः' न ज्ञानाद्यवाप्तिकारणं भवन्ति, किन्तु ये 'बन्धापचयाः' कारणे कार्योपचारात् कर्मबन्धस्यापचयहेतवोऽनिदानतादयस्तेभ्यो बोधिर्भवति ॥ ६३४७ ॥

आह—यदि नाम साधवो भवं नेच्छन्ति ततः कथं देवलोकेषूत्पद्यन्ते ? उच्यते—

नेच्छंति भवं समणा, सो पुण तेसिं भवो इमेहिं तु ।

पुव्वतव-संजमेहिं, कम्मं तं चावि संगेणं ॥ ६३४८ ॥

- 10 'श्रमणाः' साधवो नेच्छन्त्येव भवं परं स पुनः 'भवः' देवत्वरूपस्तेषाममीभिः कारणैर्भवेत् । तद्यथा—पूर्वं—वीतरागावस्थापेक्षया प्राचीनावस्थाभावि यत् तपस्तेन, सरागावस्थाभाविना तपसा साधवो देवलोकेषूत्पद्यन्ते इत्यर्थः, एवं पूर्वसंयमेन—सरागेण सामायिकादिचारित्रेण साधूनां देवत्वं भवति । कुतः ? इत्याह—“कम्मं” ति पूर्वतपः-संयमावस्थायां हि देवायु-देवगतिप्रभृतिकं कर्म बध्यते ततो भवति देवेशूपपातः । एतदपि कर्म केन हेतुना बध्यते ? 15 इति चेद् अत आह—तदपि कर्म 'सङ्गेन' संज्वलनक्रोधादिरूपेण बध्यते ॥ ६३४८ ॥

॥ परिमन्थप्रकृतं समाप्तम् ॥

क ल्प स्थि ति प्र कृ त म्

सूत्रम्—

- 20 छविहा कप्पट्टिती पणत्ता, तं जहा—सामाइय-
संजयकप्पट्टिती १ छेतोवट्टावणियसंजयकप्पट्टिती २
निव्विसमाणकप्पट्टिती ३ निव्विट्टुकाइयकप्पट्टिती
४ जिणकप्पट्टिती ५ थेरकप्पट्टिति ६ ति बेमि २० ॥

अथास्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—

पलिमंथविप्पमुक्कस्स होति कप्पो अवट्टितो णियमा ।

- 25 कप्पे य अवट्टाणं, वदंति कप्पट्टितिं थेरा ॥ ६३४९ ॥

अनन्तरसूत्रोक्तैः परिमन्थैर्विप्रमुक्तस्य साधोः 'अवस्थितः' सर्वकालभावी कल्पो नियमाद् भवति । यच्च कल्पेऽवस्थानं तामेव कल्पस्थितिं 'स्थविराः' श्रीगौतमादयः सूरयो वदन्ति । अतः परिमन्थसूत्रानन्तरं कल्पस्थितिसूत्रमारभ्यते ॥ ६३४९ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—'षड्विधा' षट्प्रकारा कल्पे—कल्पशास्त्रोक्तसाधु-

समाचारे स्थितिः—अवस्थानं कल्पस्थितिः कल्पस्य वा स्थितिः—मर्यादा कल्पस्थितिः ‘प्रज्ञप्ता’ तीर्थकर-गणधरैः प्ररूपिता । ‘तद्यथा’ इति उपन्यासार्थः । ‘सामायिकसंयतकल्पस्थितिः’ समः—राग-द्वेषरहितस्तस्य आयः—लाभो ज्ञानादीनां प्राप्तिरित्यर्थः, समाय एव सामायिकं—सर्व-सावद्ययोगविरतिरूपम् तत्प्रधाना ये संयताः—साधवस्तेषां कल्पस्थितिः सामायिकसंयतकल्प-स्थितिः १ । तथा पूर्वपर्यायच्छेदेनोपस्थापनीयम्—आरोपणीयं यत् तत् छेदोपस्थापनीयम्, 5 व्यक्तितो महाव्रतारोपणमित्यर्थः, तत्प्रधाना ये संयतास्तेषां कल्पस्थितिः छेदोपस्थापनीयसंयत-कल्पस्थितिः २ । निर्विशमानाः—परिहारविशुद्धिकल्पं वहमानास्तेषां कल्पस्थितिः निर्विशमान-कल्पस्थितिः ३ । निर्विष्टकायिका नाम—यैः परिहारविशुद्धिकं तपो व्यूढम्, निर्विष्टः—आसे-वितो विविक्षितचारित्रलक्षणः कायो यैस्ते निर्विष्टकायिका इति व्युत्पत्तेः, तेषां कल्पस्थितिः निर्विष्टकायिककल्पस्थितिः ४ । जिनाः—गच्छनिर्गताः साधुविशेषास्तेषां कल्पस्थितिः जिन्- 10 कल्पस्थितिः ५ । स्थविराः—आचार्यादयो गच्छप्रतिबद्धास्तेषां कल्पस्थितिः स्थविरकल्पस्थितिः ६ । ‘इतिः’ अध्ययनपरिसमाप्तौ । ‘ब्रवीमि’ इति तीर्थकर-गणधरोपदेशेन सकलमपि प्रस्तुत-शास्त्रोक्तं कल्पा-ऽकल्पविधिं भणामि, न पुनः स्वमनीषिकया इति सूत्रसङ्घेपार्थः ॥

सम्प्रति विस्तारार्थं विभणेषुर्भाव्यकारः कल्पस्थितिपदे परस्याभिप्रायमाशङ्क्य परिहरन्नाह—

आहारो चि य ठाणं, जो चिड्ढति सो ठिइ चि ते बुद्धी ।

15

ववहार पडुच्चैवं, ठिइरेव तु णिच्छए ठाणं ॥ ६३५० ॥

“कल्पस्थितिः” इति सूत्रे यत् पदं तत्र कल्पः—आधार इति कृत्वा स्थानम्, यस्तु तत्र कल्पे तिष्ठति स स्थितेरनन्यत्वात् स्थितिः, ततश्चैवं पृथग्नामा-ऽभिधेयत्वेन स्थिति-स्थानयोः परस्परमन्यत्वमापन्नमिति ‘ते’ तव बुद्धिः स्यात् तत्रोच्यते—“व्यवहारं” व्यवहारनयं प्रतीय ‘एवं’ स्थिति-स्थानयोरन्यत्वम्, ‘निश्चयतस्तु’ निश्चयनयामिप्रायेण यैव स्थितिस्तदेव स्थानम्, 20 तुशब्दाद् यदेव स्थानं सैव स्थितिः ॥ ६३५० ॥ कथं पुनः ? इत्यत आह—

ठाणस्स होति गमणं, पडिपक्खो तह गती ठिइए तु ।

एतावता सकिरिए, भवेज्ज ठाणं व गमणं वा ॥ ६३५१ ॥

सक्रियस्य जीवादिद्रव्यस्य तावदेतावदेव क्रियाद्वयं भवति—स्थानं वा गमनं वा । तत्र स्थानस्य गमनं प्रतिपक्षो भवति, तत्परिणतस्य स्थानाभावात् । एवं स्थितेरपि गतिः प्रतिपक्षो 25 भवति ॥ ६३५१ ॥ ततः किम् ? इत्याह—

ठाणस्स होति गमणं, पडिपक्खो तह गती ठिइए उ ।

ण य गमणं तु गतिमतो, होति पुढो एवमितरं पि ॥ ६३५२ ॥

स्थानस्य गमनं प्रतिपक्षो भवति न स्थितिः, स्थितेरपि गतिः प्रतिपक्षो न स्थानम्, एवं स्थिति-स्थानयोरैकत्वम् । तथा ‘न च’ नैव गमनं गतिमतो द्रव्यात् ‘पृथग्’ व्यतिरिक्तं भवति, 30 एवम् ‘इतरदपि’ स्थानं स्थितिमतो द्रव्यादव्यतिरिक्तं मन्तव्यम् ॥ ६३५२ ॥

इदमेव व्यतिरेकद्वारेण द्रढयति—

जय गमणं तु गतिमतो, होञ्ज पुढो तेण सो ण गच्छेज्जा ।

जह गमणातो अण्णा, ण गच्छति वसुंधरा कसिणा ॥ ६३५३ ॥

यदि गमनं गतिमतः पुरुषादेः पृथग् भवेत् ततः 'असौ' गतिमान् न गच्छेत् । दृष्टान्त-
माह—यथा गमनात् 'अन्या' पृथग्भूता 'कृत्स्ना' सम्पूर्णा वसुन्धरा न गच्छति । कृत्स्नाग्रहणं
5 लेष्टुप्रभृतिकस्तदवयवो गच्छेदपि इति ज्ञापनार्थम् । एवं स्थानेऽपि भावनीयम् ॥ ६३५३ ॥

अत एवमतः स्थितमेतत्—

ठाण-ट्टिङ्गाणचं, गति-गमणाणं च अत्थतो णत्थि ।

वंजणणाणचं पुण, जहेव वयणस्स वायातो ॥ ६३५४ ॥

स्थान-स्थित्योर्गति-गमनयोश्चार्थतो नास्ति नानात्वम्, एकार्थत्वात्; व्यञ्जननानात्वं पुनरस्ति ।
10 यत्रैव वचनस्य वाचश्च परस्परमर्थतो नास्ति भेदः, शब्दतः पुनरस्तीति ॥ ६३५४ ॥

अथवा नात्र स्थितिशब्दोऽवस्थानवाची किन्तु मर्यादावाचकः । तथा चाह—

अहवा ज एस कप्पो, परलंबमादि बहुधा समक्खातो ।

छट्टाणा तस्स ठिई, ठिति त्ति मेर त्ति एगट्टा ॥ ६३५५ ॥

अथवा य एष प्रस्तुतशास्त्रे प्रलम्बादिकः 'बहुधा' अनेकविधः कल्पः समाख्यातः तस्य
15 'षट्स्थाना' षट्प्रकारा स्थितिर्भवति । स्थितिरिति मर्यादा इति चैकार्थो शब्दो ॥ ६३५५ ॥
भूयोऽपि विनेयानुग्रहार्थं स्थितेरेवैकार्थिकान्याह—

पतिट्टा ठावणा ठाणं, ववत्था संठिती ठिती ।

अवट्टाणं अवत्था य, एकट्टा चिट्टणाऽऽति य ॥ ६३५६ ॥

प्रतिष्ठा स्थापना स्थानं व्यवस्था संस्थितिः स्थितिः अवस्थानम् अवस्था च, एतान्येकार्थि-
20 क्रमि पदानि । तथा "चिट्टणं" ऊर्द्धस्थानम् आदिशब्दाद् निषदनं त्वग्वर्तनं च, एतानि
त्रीण्यपि स्थितिविशेषरूपाणि मन्तव्यानि ॥ ६३५६ ॥ सा च कल्पस्थितिः षोढा, तद्यथा—

सामाइए य छेदे, निव्विसमाणे तहेव निव्विट्ठे ।

जिणकप्पे थेरेसु य, छव्विह कप्पट्टिती होति ॥ ६३५७ ॥

सामायिकसंयतकल्पस्थितिः छेदोपस्थापनीयसंयतकल्पस्थितिः निर्विशमानकल्पस्थितिः तथैव
25 निर्विष्टकायकल्पस्थितिः जिनकल्पस्थितिः स्थविरकल्पस्थितिश्चेति षड्विधा कल्पस्थितिः
॥ ६३५७ ॥ अथैनामेव यथाक्रमं विवरीषुः प्रथमतः सामायिककल्पस्थितिं विवृणोति—

कतिठाण ठितो कप्पो, कतिठाणेहिं अट्टितो ।

वुत्तो धूतरजो कप्पो, कतिठाणपतिट्टितो ॥ ६३५८ ॥

यः किरु 'धुतरजाः' अपनीतपापकर्मा सामायिकसाधूनां 'कल्पः' आचारो भगवद्विरुक्तः
30 स कतिषु स्थानेषु स्थितः? कतिषु च स्थानेषु अस्थितः? कतिस्थानप्रतिष्ठितश्चोक्तः?
॥ ६३५८ ॥ सूरिराह—

१ °म्बविधि-मासकल्पविधिप्रभृतिकोऽनेक° कां० ॥ २ °वृण्वन् शिष्येण प्रश्नं कार-
यति—कति कां० ॥

चउठाणठिओ कप्पो, छहिं ठाणेहिं अट्टिओ ।

एसो धूयरय कप्पो, दसट्टाणपतिट्टिओ ॥ ६३५९ ॥

चतुःस्थानस्थितः कल्पः, षट्सु च स्थानेष्वस्थितः । तदेवमेष धुतरजाः सामायिकसंयत-
कल्पो दशस्थानप्रतिष्ठितः, केषुचित् स्थित्या केषुचित् पुनरस्थित्या दशसु स्थानेषु प्रतिबद्धो
मन्तव्य इत्यर्थः ॥ ६३५९ ॥ इदमेव व्यक्तीकरोति—

चउहिं ठिता छहिं अठिता, पढमा वितिया ठिता दसविहम्मि ।

वहमाणा णिच्चिसगा, जेहि वहं ते उ णिच्चिट्ठा ॥ ६३६० ॥

‘प्रथमाः’ सूत्रक्रमप्रामाण्येन सामायिकसंयतास्ते चतुर्षु स्थानेषु स्थिताः, षट्सु पुनरस्थिताः ।
गाथायां सप्तम्यर्थे तृतीया । ये तु ‘द्वितीयाः’ छेदोपस्थापनीयसंयतास्ते दशविधेऽपि कल्पे
स्थिताः । पश्चाद्धेन तृतीय-चतुर्थकल्पस्थित्योः शब्दार्थमाह—“वहमाणा” इत्यादि । ये 10
परिहारविशुद्धिकं तपो वहन्ति ते निर्विशमानकाः । यैस्तु तदेव तपो व्यूढं ते निर्विष्टकायिका
उच्यन्ते ॥ ६३६० ॥ आह—कानि पुनस्तानि चत्वारि षड् वा स्थानानि येषु सामायिकसंयता
यथाक्रमं स्थिता अस्थिताश्च ? इति अत्रोच्यते—

सिज्जायरपिंडे या, चाउज्जामे य पुरिसजेट्ठे य ।

कितिकम्मस्स य करणे, चत्तारि अत्रट्टिया कप्पा ॥ ६३६१ ॥

“सिज्जातरपिंडे” चि “सूचनात् सूत्रम्” इति शय्यातरपिण्डस्य परिहरणं चतुर्यामः पुरुष-
ज्येष्ठश्च धर्मः कृतिकर्मणश्च करणम् । एते चत्वारः कल्पाः सामायिकसाधूनामप्यवस्थिताः ।
तथाहि—सर्वेऽपि मध्यमसाधवो महाविदेहसाधवश्च शय्यातरपिण्डं परिहरन्ति, चतुर्थं च
धर्ममनुपालयन्ति, ‘पुरुषज्येष्ठश्च धर्मः’ इति कृत्वा तदीया अप्यार्यिकाश्चिरदीक्षिता अपि तद्विन-
दीक्षितमपि साधुं वन्दन्ते, कृतिकर्म च यथारात्रिकं तेऽपि कुर्वन्ति । अत एते चत्वारः कल्प- 20
अवस्थिताः ॥ ६३६१ ॥ इमे पुनः षडनवस्थिताः—

आचेलकुहेसिय, सपडिकमणे य रायपिंडे य ।

मासं पज्जोसवणा, छप्पेतऽणवट्टिता कप्पा ॥ ६३६२ ॥

आचेलक्यमौद्देशिकं सप्रतिक्रमणो धर्मो राजपिण्डो मासकल्पः पर्युषणाकल्पश्चेति षडप्येते
कल्पा मध्यमसाधूनां विदेहसाधूनां चानवस्थिताः । तथाहि—यदि तेषां वस्त्रप्रत्ययो रागो द्वेषो 25
वा उत्पद्यते तदा अचेलः, अथ न रागोत्पत्तिस्ततः सचेलः, महामूल्यं प्रमाणातिरिक्तमपि च
वस्त्रं गृह्णन्तीति भावः । ‘औद्देशिकं नाम’ साधूनुद्दिश्य कृतं भक्तादिकम् आधाकर्मत्वर्थः,
त्रदप्यन्यस्य साधोरर्थाय कृतं तेषां कल्पते, तदर्थं तु कृतं न कल्पते । प्रतिक्रमणमपि अदि
अतिचारो भवति ततः कुर्वन्ति अतिचाराभावे न कुर्वन्ति । राजपिण्डे यदि वक्ष्यमाणः दोषः

१ ‘चतुःस्थानस्थितः’ वक्ष्यमाणनीत्या शय्यातरपिण्डपरिहारादौ स्थानचतुष्टये निय-
मेन कृतावस्थानः कल्पः, ‘षट्सु च स्थानेषु’ आचेलक्यादिषु वक्ष्यमाणनीत्येवास्थितः ।
तदेव कां० ॥ २ ‘दशविधेऽपि’ वक्ष्यमाणलक्षणे कल्पे ‘स्थिताः’ अवश्यन्तव्यं कृताव-
स्थानाः । पश्चां कां० ॥ ३ ‘काः’ । “जेहि वहं ते उ निच्चिट्ठा” चि प्राकृतत्वाद् यैस्तु कां० ॥

भवन्ति ततः परिहरन्ति अन्यथा गृह्णन्ति । मासकल्पे यदि एकक्षेत्रे तिष्ठतां दोषा न भवन्ति ततः पूर्वकोटीमप्यासते, अथ दोषा भवन्ति ततो मासे पूर्णेऽपूर्णे वा निर्गच्छन्ति । पर्युषणायामपि यदि वर्षासु विहरतां दोषा भवन्ति तत एकत्र क्षेत्रे आसते, अथ दोषा न भवन्ति ततो वर्षारात्रेऽपि विहरन्ति ॥ ६३६२ ॥

5. गता सामायिकसंयतकल्पस्थितिः । अथ छेदोपस्थापनीयसाधूनां कल्पस्थितिमाह—

दसठाणठितो कप्पो, पुरिमस्स य पच्छिमस्स य जिणस्स ।

एसो धुतरत्त कप्पो, दसठाणपत्तिट्ठितो होति ॥ ६३६३ ॥

दशस्थानस्थितः कल्पः पूर्वस्य च पश्चिमस्य च जिनस्य तीर्थे छेदोपस्थापनीयसाधूनां मन्तव्यः । तदेवमेव धुंतरजाः कल्पो दशस्थानप्रतिष्ठितो भवति ॥ ६३६३ ॥

10. तान्येव दश स्थानानि दर्शयति—

आचेलकुद्देसिय, सिजायर रायपिंड कितिकम्मे ।

वत्त जेट्ट पडिकमणे, मासं-पज्जोसवणकप्पे ॥ ६३६४ ॥

आचेलकल्पम् १ औद्देशिकं २ शय्यातरपिण्डो ३ राजपिण्डः ४ कृतिकर्म ५ व्रतानि ६ “जेट्ट” त्ति पुरुषज्येष्ठो धर्मः ७ प्रतिक्रमणं ८ मासकल्पः ९ पर्युषणाकल्पश्च १० इति द्वार-
प्रगाथासमासार्थः ॥ ६३६४ ॥ साम्प्रतमेनामेव विवरीपुराह—

दुविहो होति अचेलो, संताचेलो असंतचेलो य ।

तित्थगर असंतचेलो, संताचेलो भवे सेसा ॥ ६३६५ ॥

द्विविधो भवत्यचेलः—सदचेलोऽसदचेलश्च । तत्र तीर्थकरा असदचेलः, देवदूष्यपतना-
नन्तरं सर्वदैव तेषां चीवराभावात् । ‘शेषाः’ सर्वेऽपि जिनकल्पिकादिसाधवः सदचेलः, जघ-
न्यतोऽपि रजोहरण-मुखवस्त्रिकासम्भवात् ॥ ६३६५ ॥

आह—यद्येवं ततः कथममी अचेलो भण्यन्ते ? उच्यते—

सीसावेढियपुत्तं, णदिउत्तरणम्मि नग्गयं बेंति ।

जुण्णेहि णग्गियां मी, तुर सालिय ! देहि मे पोत्तिं ॥ ६३६६ ॥

जलतीमनभयात् शीर्षे—शिरसि आवेष्टितं पोतं—परिधानवस्त्रं येन स शीर्षवेष्टितपोतस्तम्,
25 एवंविधं सचेलमपि ‘नद्युत्तरणे’ अगाधायाः कस्याश्चिद् नद्या उत्तरणं कुर्वन्तं हृष्टा नम्रकं
ब्रुवते, ‘नम्रोऽयम्’ इति लोके वक्तारो भवन्तीत्यर्थः । यथा वा काचिदविरतिका परिजीर्ण-
वस्त्रपरिधाना प्राक्समर्पितवेतनं तन्तुवायं शाटिकानिष्पादनालसं ब्रवीति, यथा—जीर्णैर्वस्त्रैः
परिहितैर्नम्रिकाऽहमस्मि ततस्त्वरस्व ‘हे शालिक !’ तन्तुवाय ! देहि मे ‘पोतिकां’ शाटिकाम्
॥ ६३६६ ॥ अथात्रैवोपनयमाह—

30. जुन्नेहिं खंडिएहि य, असव्वतणुपाउतेहिं ण य णिच्चं ।

संतेहिं वि णिग्गंथा, अचेलगा होंति चेलेहिं ॥ ६३६७ ॥

१ ‘यस्यसंयतकल्प’ कां० ॥ २ ‘धुतरजाः’ प्रक्षालितसकलपापमलपटलः कल्पो कां० ॥
३ ‘कालक्षणोपकरणद्वयसम्भ’ कां० ॥ ४ ‘या मि, तुर’ तामा० ॥

एवं 'जीर्णैः' पुराणैः, 'खण्डितैः' छिन्नैः, 'असर्वतनुप्रावृतैः' खल्पप्रमाणतया सर्वस्मिन् शरीरेऽप्रावृतैः प्रमाणहीनैरित्यर्थः, न च 'नित्यं' सदैव प्रावृतैः किन्तु शीतादिकारणसद्भावे, एवंविधैश्चैलैः 'सद्भिरपि' विद्यमानैरपि निर्ग्रन्था अचेलका भवन्ति ॥ ६३६७ ॥

अत्र पराभिप्रायमाशङ्क्य परिहरति—

एवं दुग्गत-पहिता, अचेलगा ह्येति ते भवे बुद्धी ।

5

ते खलु असंततीए, धरंति ण तु धम्मबुद्धीए ॥ ६३६८ ॥

यदि जीर्ण-खण्डितादिभिर्वस्त्रैः प्रावृतैः साधवोऽचेलकास्तत एवं दुर्गताश्च-दरिद्राः पथि-काश्च-पान्था दुर्गत-पथिकास्तेऽपि अचेलका भवन्तीति 'ते' तव बुद्धिः स्यात् तत्रोच्यते— 'ते खलु' दुर्गत-पथिकाः 'असत्तया' नव-व्यूत-सदशकादीनां वस्त्राणामसम्पत्त्या परिजीर्णादीनि वासांसि धारयन्ति, न पुनर्धर्मबुद्ध्या, अतो भावतस्तद्विषयमूर्च्छापरिणामस्यानिवृत्तत्वाच्चैते 10 अचेलकाः; साधवस्तु सति लाभे महाधनादीनि परिहृत्य जीर्ण-खण्डितादीनि धर्मबुद्ध्या धार-यन्तीत्यतोऽचेल उच्यन्ते ॥ ६३६८ ॥ यद्येवमचेलस्ततः किम् ? इत्याह—

आचेलको धम्मो, पुरिमस्स य पच्छिमस्स य जिणस्स ।

मज्झिमगाण जिणाणं, होति अचेलो सचेलो वा ॥ ६३६९ ॥

अचेलकस्य भाव आचेलक्यम्, तदत्रास्तीति आचेलक्यः, अत्रादेराकृतिगणत्वादप्रत्ययः । 15 एवंविधो धर्मः पूर्वस्य च पश्चिमस्य च जिनस्य तीर्थे भवति । मध्यमकानां तु जिनानामचेलः सचेलो वा भवति ॥ ६३६९ ॥ इदमेव भावयति—

पाडिमाए पाउता वा, णऽतिकमंते उ मज्झिमा समणा ।

पुरिम-चरिमाण अमहद्दणा तु भिण्णा इमे मोत्तुं ॥ ६३७० ॥

'मध्यमाः' मध्यमतीर्थकरसत्काः साधवः 'प्रतिमया वा' नम्रतया 'प्रावृता वा' प्रमाणा-20 तिरिक्त-महामूल्यादिभिर्वासोभिराच्छादितवपुषो नातिक्रामन्ति भागवतीमाज्ञामिति गम्यते । पूर्व-चरमाणां तु प्रथम-पश्चिमतीर्थकरसाधूनां 'अमहाधनानि' खल्पमूल्यानि 'भिन्नानि च' अकृत्स्नानि, प्रमाणोपेतान्यदशकानि चेत्यर्थः, परमिमानि कारणानि मुक्त्वा ॥ ६३७० ॥

तान्येवाह—

आसज्ज खेत्तकल्पं, वासावासे अभाविते असहू ।

25

काले अद्धानम्मि य, सागरि तेणे व पाउरणं ॥ ६३७१ ॥

'क्षेत्रकल्पं' देशविशेषाचारमासाद्याभिन्नान्यपि प्रात्रियन्ते, यथा सिन्धुविषये तादृशानि प्रावृत्य हिण्ड्यते । वर्षावासे वा वर्षाकल्पं प्रावृत्य हिण्ड्यते । 'अभावितः' शैक्षः कृत्स्नानि प्रावृतो हिण्डते यावद् भावितो भवति । असहिष्णुः शीतमुष्णं वा नाधिसोढुं शक्नोति ततः कृत्स्नं प्रावृणुयात् । 'काले वा' प्रत्युषे भिक्षार्थं प्रविशन् प्रावृत्य निर्गच्छेत् । अध्वनि वा प्रावृता 30 गच्छन्ति । यदि सागारिकप्रतिबद्धप्रतिश्रये स्थितास्ततः प्रावृताः सन्तः कायिकादिभुवं गच्छन्ति । स्तेना वा पथि वर्तन्ते तत उत्कृष्टोपार्थि स्कन्धे कक्षायां वा विण्टिकां कृत्वा उपरि

१ °स्तेऽपि जीर्ण-खण्डितादिवस्त्रपरिधायितया अचेल° कं० ॥ २ °बद्धे उपाश्रये भा० ॥

सर्वाङ्गीणं प्रावृता गच्छन्ति । एतेषु कारणेषु कृत्स्नस्योपधेः प्रावरणं कर्तव्यम् ॥ ६३७१ ॥ तथा—

निरुवहय लिङ्गभेदे, गुरुगा कप्पति तु कारणजाए ।

गेलुण्ण लोय रोगे, सरीरवेतावडितमादी ॥ ६३७२ ॥

निरुपहतो नाम—नीरोगस्तस्य लिङ्गभेदं कुर्वतश्चतुर्गुरुकाः । अथवा निरुपहतं नाम—यथा-
६ जातलिङ्गं तस्य भेदे चतुर्गुरु ॥ तस्य च लिङ्गभेदस्येमे भेदाः—

खंधे दुवार संजति, गरुलऽद्वंसे य पट्टु लिङ्गदुवे ।

लहुगो लहुगो लहुगा, तिसु चउगुरु दोसु मूलं तु ॥ ६३७३ ॥

स्कन्धे कल्पं करोति मासलघु । शीर्षद्वारिकां करोति मासलघु । संयतीप्रावरणं करोति
चतुर्लघु । गरुडपाक्षिकं प्रावृणोति, अर्घासकृतं करोति, कटीपट्टकं बध्नाति, एतेषु त्रिष्वपि
१० चतुर्गुरु । गृहस्थलिङ्गं परलिङ्गं वा करोति द्वयोरपि मूलम् ॥ ६३७३ ॥

द्वितीयपदे तु—कारणजाते लिङ्गभेदोऽपि कर्तुं कल्पते । कुत्र ? इत्याह—ग्लानत्वं
कस्यापि विद्यते तस्योद्वर्चनमुपवेशनमुत्थापनं वा कुर्वन् कटीपट्टकं बध्नीयात् । लोचं वाऽन्यस्य
साधोः कुर्वाणः कटीपट्टकं बध्नाति । “रोगि” त्ति कस्यापि रोगिणोऽर्शासि लम्बन्ते द्वौ आतरौ
वा शूनौ स कटीपट्टकं बध्नीयात् । “सरीरवेयावडियं” ति मृतसंयतशरीरस्य वैयावृत्यं—नीहरणं
१५ कुर्वन्, आदिग्रहणात् प्रतिश्रयं प्रमार्जयन् अलाबूनि वा विहायसि लम्बमानः कटीपट्टकं
बध्नीयात् ॥ ६३७२ ॥ गृहिलिङ्गा-ऽन्यलिङ्गयोरयमपवादः—

असिवे ओमोयरिए, रायहुडे व वादिदुडे वा ।

आगाढ अन्नलिङ्गं, कालक्खेवो व गमणं वा ॥ ६३७४ ॥

स्वपक्षप्रान्ते आगाढे अशिवेऽन्यलिङ्गं कृत्वा तत्रैव कालक्षेपं कुर्वन्ति, अन्यत्र वा
२० गच्छन्ति । एवं ‘राजद्विष्टे’ राज्ञि साधूनामुपरि द्वेषमापन्ते, ‘वादिद्विष्टे वा’ वादपराजिते
कापि वादिनि व्यपरोपणादिकं कर्तुकामे, एवंविधे आगाढे कारणेऽन्यलिङ्गम् उपलक्षणत्वाद्
गृहिलिङ्गं वा कृत्वा कालक्षेपो वा गमनं वा विधेयम् ॥ ६३७४ ॥

गतमाचेलक्यद्वारम् । अथौद्देशिकद्वारमाह—

आहा अघे य कम्मो, आयाहम्मो य अत्तकम्मो य ।

२५ तं पुण आहाकम्मं, कप्पति ण व कप्पती कस्स ॥ ६३७५ ॥

१ इह पूर्वार्द्ध-पश्चार्द्धपदानां यथासह्यं योजना कार्या । तद्यथा—स्कन्धे चतुष्पलं
मुत्कलं वा कल्पं करोति लघुको मासः । शीर्षद्वारिकां-कल्पेन शिरःस्थगनरूपां करोति
लघुको एव मासः । संयतीवदुभावपि बाहू आच्छाद्य प्रावृणोति चतुर्लघुकाः । गरुड-
पाक्षिकम्-एकत उभयतो वा स्कन्धोपरि कल्पाञ्चलानामारोपणरूपं प्रावृणोति,
अर्घासकृतम्-उत्तरासङ्गलक्षणं करोति, कटीपट्टकं बध्नाति, एतेषु त्रिष्वपि प्रत्येकं
चतुर्गुरु । गृहस्थलिङ्गं परलिङ्गं वा करोति द्वयोरपि मूलम् ॥ ६३७३ ॥

अथात्रैव द्वितीयपदमाह—“कप्पइ उ कारणजाए” इत्यादि अर्द्धव्याख्यातप्राक्-
नगाथायाः शेषम् । द्वितीयपदे तु कारणजाते कं० ॥

आधाकर्म अधःकर्म आत्मघ्नम् आत्मकर्म चेति औद्देशिकस्य—साधूनुद्दिश्य कृतस्य भक्तादेश्चत्वारि नामानि । 'तत् पुनः' आधाकर्म कस्य कल्पते ? कस्य वा न कल्पते ? ॥ ६३७५ ॥
एवं शिष्येण पृष्टे सूरिराह—

संघस्सोह विभाए, समणा-समणीण कुल गणे संघे ।

कडमिह ठिते ण कप्पति, अड्ढित कप्पे जमुद्दिस्स ॥ ६३७६ ॥ 5

अस्या व्याख्या सविस्तरं तृतीयोद्देशके कृता अतोऽत्राक्षरार्थमात्रमुच्यते—ओघतो वा विभागतो वा सङ्घस्य श्रमणानां श्रमणीनां कुलस्य गणस्य सङ्घस्य वा सङ्कल्पेन यद् भक्त-पानादिकं कृतं तत् 'स्थितकल्पिकानां' प्रथम-पश्चिमसाधूनां न कल्पते । ये पुनरस्थितकल्पे स्थिताः तेषां यमुद्दिश्य कृतं तस्यैवैकस्य न कल्पते अन्येषां तु कल्पते ॥ ६३७६ ॥

द्वितीयपदे तु स्थितकल्पिकानामपि कल्पते । यत आह—

10

आयरिए अभिसेए, भिक्खुम्मि गिलाणगम्मि भयणा उ ।

तिक्खुत्तडडविपवेसे, चउपरियड्ढे ततो गहणं ॥ ६३७७ ॥

आचार्येऽभिषेके भिक्षौ वा ग्लाने सङ्घाते सति आधाकर्मणो 'भजना' सेवनाऽपि क्रियते । तथा अटवी-विप्रकृष्टोऽध्वा तस्यां प्रवेशे कृते यदि शुद्धं न लभ्यते ततः त्रिकृत्वः शुद्धमन्वेषितमपि यदि न लब्धं ततश्चतुर्थे परिवर्ते आधाकर्मणो ग्रहणं कार्यम् ॥ ६३७७ ॥ 15

गतमौद्देशिकद्वारम् । अथ शय्यातरपिण्डद्वारमाह—

तित्थंकरपडिक्कुट्टो, आणा अण्णात उग्गमो ण सुज्जे ।

अविमुत्ति अलाघवता, दुल्लभ सेज्जा विउच्छेदो ॥ ६३७८ ॥

आद्यन्तवर्जैर्मध्यमैर्विदेहजैश्च तीर्थकैरेराधाकर्म कथञ्चिद् भोक्तुमनुज्ञातं न पुनः शय्यातर-पिण्डो अतस्तैः प्रतिकुष्ट इति कृत्वा वर्जनीयोऽयम् । "आण" चि तं गृह्यता तीर्थकृतामाज्ञा 20 कृता न भवति । "अण्णाय" चि यत्र स्थितस्तत्रैव भिक्षां गृह्यता अज्ञातोच्छं सेवितं न स्यात् । "उग्गमो न सुज्जे" चि आसन्नादिभावतः पुनः पुनस्तत्रैव भिक्षा-पानकादिनिमित्तं प्रविशत उद्गमदोषा न शुष्येयुः । स्वाध्यायश्रवणादिना च प्रीतः शय्यातरः क्षीरादि स्निग्धद्रव्यं ददाति, तच्च गृह्यता 'अविमुक्तिः' गार्ह्याभावो न कृतः स्यात् । शय्यातर-तत्पुत्र-आतृव्यादिभ्यो बहू-पकरणं स्निग्धाहारं च गृह्यत उपकरण-शरीरयोर्लाघवं न स्यात् । तत्रैव चाहारादि गृह्यतः शय्या- 25 तरवैमनस्यादिकरणात् शय्या दुर्लभा स्यात्, सर्वथा तद्व्यवच्छेदो वा स्यात् । अतस्तत्पिण्डो वर्जनीयः ॥ ६३७८ ॥ अथ द्वितीयपदमाह—

दुविहे गेलण्णम्मि, निमंतणे दव्वदुल्लभे असिवे ।

ओमोदरिय पओसे, भए य गहणं अणुण्णातं ॥ ६३७९ ॥

'द्विविधे' आगाढा-ऽनागाढे ग्लानत्वे शय्यातरपिण्डोऽपि ग्राह्यः । तत्रगाढे क्षिप्रमेव 30 अनागाढे पञ्चकपरिहाण्या मासलघुके प्राप्ते सतीति । 'निमन्त्रणे च' शय्यातरनिर्वन्धे सकृत् तं गृहीत्वा पुनः पुनः प्रसङ्गो निवारणीयः । दुर्लभे च क्षीरादिद्रव्येऽन्यत्रालभ्यमाने तथाऽशिवेऽ-

वमौदर्ये राजप्रद्वेषे तस्करादिभये च शय्यातरपिण्डस्य ग्रहणमनुज्ञातम् ॥ ६३७९ ॥

अत्र दुर्लभद्रव्यग्रहणे विधिमाह—

तिक्खुत्तो सक्खेत्ते, चउद्दिंसिं जोयणम्मि कडजोगी ।

दव्वस्स य दुल्लभता, सागारिणिसेवणा ताहे ॥ ६३८० ॥

5 त्रिकृत्वः स्वक्षेत्रे चतसृषु दिक्षु सक्रोशयोजने गवेषितस्यापि घृतादेर्द्रव्यस्य यदा दुर्लभता भवति तदा सागारिकपिण्डस्य निषेवणं कर्तव्यम् ॥ ६३८० ॥

गतं सागारिकपिण्डद्वारम् । अथ राजपिण्डद्वारमाह—

केरिसगु त्ति व राया, भेदा पिंडस्स के व से दोसा ।

केरिसगम्मि व कज्जे, कप्पति काए व जयणाए ॥ ६३८१ ॥

10 कीदृशोऽसौ राजा यस्य पिण्डः परिह्रियते ? इति । के वा 'तस्य' राजपिण्डस्य भेदाः ? । के वा 'से' तस्य ग्रहणे दोषाः ? । कीदृशे वा कार्ये राजपिण्डो ग्रहीतुं कल्पते ? । कया वा यतनया कल्पते ? । एतानि द्वाराणि चिन्तनीयानि ॥ ६३८१ ॥ तत्र प्रथमद्वारे निर्वचनं तावदाह—

मुइए मुद्धभिसिच्चे, मुत्तितो जो होइ जोणिसुद्धो उ ।

अभिसिच्चो व परेहिं, सतं व भरहो जहा राया ॥ ६३८२ ॥

15 राजा चतुर्द्धा—मुदितो मूर्धाभिषिक्तश्च १ मुदितो न मूर्धाभिषिक्तः २ न मुदितो मूर्धाभिषिक्तः ३ न मुदितो न मूर्धाभिषिक्तः । तत्र मुदितो नाम—यो भवति 'योनिशुद्धः' शुद्धोभयपक्षसम्भूतः, यस्य माता-पितरौ राजवंशीयाविति भावः । यः पुनः 'परेण' मुकुटबद्धेन पट्टबद्धेन राज्ञां प्रजया वा राज्येऽभिषिक्तः । यो वा 'स्वयं' आत्मनैवाभिषिक्तो यथा भरतो राजा एष मूर्धाभिषिक्त उच्यते ॥ ६३८२ ॥ एषु विधिमाह—

20 पढमग भंगे वज्जो, होतु व मा वा वि जे तहिं दोसा ।

सेसेसु होतऽपिंडो, जहिं दोसा ते विवज्जंति ॥ ६३८३ ॥

प्रथमे भङ्गे राजपिण्डः 'वर्य्यः' परित्यक्तव्यः, ये 'तत्र' राजपिण्डे गृह्यमाणे दोषास्ते भवन्तु वा मा वा तथापि वर्जनीयः । 'शेषेषु' त्रिषु भङ्गेषु 'अपिण्डः' राजपिण्डो न भवति तथापि येषु दोषा भवन्ति 'तान्' द्वितीयादीनपि भङ्गान् वर्जयन्ति । इयमत्र भावना—यः सेनापति-मन्त्रि-पुरोहित-श्रेष्ठि-सार्थवाहसहितो राज्यं भुङ्क्ते तस्य पिण्डो वर्जनीयः, अन्यत्र तु भजनेति ॥ ६३८३ ॥

गतं 'कीदृशो राजा ?' इति द्वारम् । अथ 'के तस्य भेदाः ?' इति द्वारं चिन्तयन्नाह—

असणाईआ चउरो, वत्थे पादे य कंबले चव ।

पाउंछणए य तथा, अट्टविधो रायपिंडो उ ॥ ६३८४ ॥

30 'अशनादयः' अशन-पान-खादिम-खादिमरूपा ये चत्वारो भेदाः ४ यच्च वखं ५ पात्रं ६

१ परेणं इति पाठानुसारेण टीका, न चासौ पाठः कस्मिंश्चिदप्यादर्शे उपलभ्यते । कां० पुस्तके तु परेणं इति परेहिं इति पाठद्वयानुसारेण टीका, दृश्यतां टिप्पणी २ ॥ २ ० ॥ 'परेवा' प्रधानपुरुषे राज्येऽभिषिक्तः स मूर्धाभिषिक्तः, यो वा स्वयं कां० ॥ ३ एतेषु चतुर्ष्वपि भङ्गेषु विधिं कां० ॥

कम्बलं ७ 'पादप्रोच्छनकं' रजोहरणं ८ एषोऽष्टविधो राजपिण्डः ॥ ६३८४ ॥

अथ 'के तस्य दोषाः ?' इति द्वारमाह—

अट्टविह रायपिंडे, अण्णतरागं तु जो पडिग्गाहे ।

सो आणा अणवत्थं, मिच्छत्त विराहणं पावे ॥ ६३८५ ॥

अष्टविधे राजपिण्डे 'अन्यतरत्' अशनादिकं यः प्रतिगृह्णाति स साधुराज्ञामङ्गमनवस्थां ५ मिथ्यात्वं विराधनां च प्राप्नुयात् ॥ ६३८५ ॥ एते चापरे दोषाः—

ईसर-तलवर-माडंबिहिसिद्धीहिं सत्थवाहेहिं ।

णिंतेहिं अतिंतेहि य, वाघातो होति भिक्खुस्स ॥ ६३८६ ॥

ईश्वर-तलवर-माडम्बिकैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैश्च निर्गच्छद्भिः 'अतियद्भिश्च' प्रविशद्भि-
भिक्षोर्भिक्षार्थं प्रविष्टस्य व्याघातो भवति ॥ ६३८६ ॥ एतदेव व्याचष्टे— 10

ईसर भोइयमाई, तलवरपट्टेण तलवरो होति ।

वेट्टणवट्टो सेट्टी, पच्चंतऽहिवो उ माडंबी ॥ ६३८७ ॥

ईश्वरः 'भोगिकादिः' ग्रामस्वामिप्रभृतिक उच्यते । यस्तु परितुष्टनृपतिप्रदत्तेन सौवर्णेन तलवरपट्टेनाङ्कितशिराः स तलवरो भवति । श्रीदेवताध्यासितः पट्टो वेष्टनकमुच्यते, तद् यस्य राज्ञाऽनुज्ञातं स वेष्टनकबद्धः श्रेष्ठी । यस्तु 'प्रत्यन्ताधिपः' छिन्नमडम्बनायकः स माडम्बिकः । 15 सार्थवाहः प्रतीत इति कृत्वा न व्याख्यातः ॥ ६३८७ ॥¹

जा णिति इंति ता अच्छओ अ सुत्तादि-भिक्खवाहाणी य ।

इरिया अमंगलं ति य, पेह्लाऽऽहणणा इयरहा वा ॥ ६३८८ ॥

एते ईश्वरादयो यावद् निर्गच्छन्ति प्रविशन्ति च तावद् असौ साधुः प्रतीक्षमाण आस्ते, तत एवमासीनस्य सूत्रार्थयोर्भैक्षस्य च परिहाणिर्भवति । अश्व-हस्त्यादिसम्मर्देन चेर्यां 20 शोधयितुं न शक्नोति । अथ शोधयति ततस्तैरभिघातो भवति । कोऽपि निर्गच्छन् प्रविशन् वा तं साधुं विलोक्यामङ्गलमिति मन्यमानस्तेनैवाश्व-हस्त्यादिना प्रेरणं कशादिना वाऽऽहननं कुर्यात् । "इतरहा व" ति यद्यपि कोऽप्यमङ्गलं न मन्यते तथापि जनसम्मर्दे प्रेरणमाहननं वा यथाभावेन भवेत् ॥ ६३८८ ॥ किञ्च—

लोभे एसणघाते, संका तेणे नपुंस इत्थी य ।

25

इच्छंतमणिच्छंते, चाउम्मासा भवे गुरुगा ॥ ६३८९ ॥

राजभवनप्रविष्टः 'लोभे' उत्कृष्टद्रव्यलोभवशत एषणाघातं कुर्यात् । 'स्तेनोऽयम्' इत्यादिका च शङ्का राजपुरुषाणां भवेत् । नपुंसकः स्त्रियो वा तत्र निरुद्धेन्द्रियाः साधुसुपसर्गियेयुः । तत्र चेच्छतोऽनिच्छतश्च संयमविराधनादयो बहवो दोषाः । राजभवनं च प्रविशतः शुद्धशुद्धेनाऽपि चत्वारो मासा गुरुकाः प्रायश्चित्तम् ॥ ६३८९ ॥ एनामेव गाथां व्याख्यानयति— 30

अन्नत्थ एरिसं दुल्लभं ति गेण्हेज्जऽणेसणिज्जं पि ।

१ अथ तैर्यथा व्याघातो भवति तथा दर्शयति इत्यवतरणं कां० ॥ २ तावच्छेष उ सुत्तां ताभा० ॥

अषणेणावि अवहिते, संकिञ्जति एस तेणो त्ति ॥ ६३९० ॥

अन्तःपुरिकाभिरुक्कष्टं द्रव्यं दीयमानं दृष्ट्वा 'नास्त्यन्यत्रेदृशम्, दुर्लभं वा' इति लोभव-
शतोऽनेषणीयमपि गृहीयात् । राज्ञश्च विप्रकीर्णं सुवर्णादौ द्रव्येऽन्येनाप्यपहृते स एव साधुः
शङ्क्यते एष स्तेन इति ॥ ६३९० ॥

5 संका चारिग चोरे, मूलं निस्संक्रियम्मि अणवट्ठो ॥

परदारि अभिमरे वा, णवमं णिस्संकिए दसमं ॥ ६३९१ ॥

चारिकोऽयं चौरा वाऽयं भविष्यति इति शङ्कायां मूलम् । निःशङ्कितेऽनवस्थाप्यम् ।
पारदारिकशङ्कायामभिमरशङ्कायां च 'नवमम्' अनवस्थाप्यम् । निःशङ्किते 'दशमं' पाराञ्चिकम्
॥ ६३९१ ॥

10 अलमंता पवियारं, इत्थि-नपुंसका बला वि गेण्हेजा ।

आयरिय कुल गणे वा, संघे व करेज्ज पत्थारं ॥ ६३९२ ॥

तत्र 'प्रविचारं' बहिर्निर्गममलभमानाः स्त्री-नपुंसका बलादपि साधुं गृहीयुः । तान्
यदि प्रतिसेवते तदा चारित्रविराधना । अथ न प्रतिसेवते तदा ते उड्ढाहं कुर्युः । ततः
प्रान्तापनादयो दोषाः । अथवा राजा रुष्ट आचार्यस्य कुलस्य गणस्य वा सङ्घस्य वा 'प्रस्तारं'

15 विनाशं कुर्यात् ॥ ६३९२ ॥

अण्णे वि होंति दोसा, आइण्णे गुम्म रतणमादीया ।

तण्णिस्साएँ पवेसो, तिरिक्ख मणुया भवे दुड्ढा ॥ ६३९३ ॥

अन्येऽपि तत्र प्रविष्टस्य दोषा भवन्ति । तद्यथा—रत्नादिभिराकीर्णं "गुम्म" त्ति 'गौल्मिकाः'
स्थानपालास्ते 'अतिभूमिं प्रविष्टः' इति कृत्वा तं साधुं गृह्णन्ति प्रान्तापयन्ति वा, एवमादयो
20 दोषाः । अथवा 'तन्निश्रया' तस्य—साधोर्निश्रया रत्नादिमोषणार्थं स्तेनकाः प्रवेशं कुर्युः । 'तिर्यञ्चः'
वानरादयः 'मनुजाश्च' म्लेच्छादयो दुष्टास्तत्र राजभवने भवेयुस्ते साधोरुपद्रवं कुर्वीरन् ॥ ६३९३ ॥
एनामेव निर्युक्तिगाथां व्याख्याति—

आइण्णे रतणादी, गेण्हेज्ज सयं परो व तन्निस्सा ।

गोम्मिय गहणाऽऽहणणं, रण्णो व णिवेदिए जं तु ॥ ६३९४ ॥

25 रत्नादिभिराकीर्णं स प्रविष्टः स्वयमेव तद् रत्नादिकं गृहीयात्, परो वा तन्निश्रया गृहीयात् ।
गौल्मिकाश्च ग्रहणमाहननं वा कुर्युः । राज्ञो वा ते तं साधुं निवेदयन्ति उपदौकयन्ति ततो
निवेदिते सति 'यत्' प्रान्तापनादिकमसौ करिष्यति तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तम् ॥ ६३९४ ॥

चारिय चोराऽभिमरा, कामी व विसंति तत्थ तण्णीसा ।

वाणर-तरच्छ-वग्घा, मिच्छादि णरा व घातेजा ॥ ६३९५ ॥

30 चारिकाश्चौरा अभिमराः कामिनो वा तत्र तस्य—साधोर्निश्रया प्रविशेयुः । तथा वानर-तरक्षु-

१ 'चारिकाः' हेरिकाः 'चौराः' स्तेनाः 'अभिमराः' घातकाः 'कामिनो वा' अन्तःपुर-
लुब्धाः, एते 'तत्र' राजभवने तस्य-साधोर्कां ॥

व्याघ्रा म्लेच्छादयो वा नरास्तत्र साधुं घातयेयुः ॥ ६३९५ ॥

अथ कीदृशो कार्ये कल्पते ? कया वा यतनया ? इति द्वारद्वयमाह—

दुविहे गेलण्णम्मी, णिमंतणे दव्वदुल्लभे असिवे ।

ओमोयरिय पदोसे, भए य गहणं अणुण्णायं ॥ ६३९६ ॥

तिक्खुत्तो सक्खित्ते, चउदिसिं जोयणम्मि कडजोगी ।

दव्वस्स य दुल्लभया, जयणाए कप्पई ताहे ॥ ६३९७ ॥

5

गाथाद्वयं शय्यातरपिण्डवद् द्रष्टव्यम् (गा० ६३७९-८०) । नवरम् आगाढे ग्लानत्वे क्षिप्रमेव राजपिण्डं गृह्णाति । अनागाढे तु त्रिकृत्वो मार्गयित्वा यदा न लभ्यते तदा पञ्चकपरिहाप्या चतुर्गुरुकप्राप्तो गृह्णाति । 'निमन्त्रणे तु' राज्ञा निर्वन्धेन निमन्त्रितो भणति—यदि भूयो न भणसि ततो गृह्णीमो वयम् नान्यथा । अवमेऽशिवे चान्यत्रालभ्यमाने राजकुलं वा 10 नाशिवेन गृहीतं ततस्तत्र गृह्णाति । राजद्विष्टे तु अपरस्मिन् राज्ञि कुमारे वा प्रद्विष्टे बोधिक-म्लेच्छभये वा राज्ञो गृहादनिर्गच्छन् गृह्णीयात् ॥ ६३९६ ॥ ६३९७ ॥

गतं राजपिण्डद्वारम् । अथ कृतिकर्मद्वारमाह—

कितिकम्मं पि य दुविहं, अब्भुट्ठाणं तहेव वंदणगं ।

समणेहि य समणीहि य, जहारिहं होति कायव्वं ॥ ६३९८ ॥

15

कृतिकर्मापि च द्विविधम्—अभ्युत्थानं तथैव वन्दनकम् । एतच्च द्विविधमपि तृतीयो-द्देशके सविस्तरं व्याख्यातम् । उभयमपि च श्रमणैः श्रमणीभिश्च 'यथाहं' यथारत्नाधिकं परस्परं कर्तव्यम् ॥ ६३९८ ॥ तथा श्रमणीनामयं विशेषः—

सव्वाहिं संजतीहिं, कितिकम्मं संजताण कायव्वं ।

पुरिसुत्तरितो धम्मो, सव्वजिणाणं पि तित्थम्मि ॥ ६३९९ ॥

20

सर्वाभिरपि संयतीभिश्चिरप्रव्रजिताभिरपि संयतानां तद्दिनदीक्षितादीनामपि कृतिकर्म कर्तव्यम् । कुतः ? इत्याह—'सर्वजिनानामपि' सर्वेषामपि तीर्थकृतां तीर्थे पुरुषोत्तरो धर्म इति ॥ ६३९९ ॥

तुच्छत्तणेण गव्वो, जायति ण य संकत्ते परिभवेणं ।

अण्णो वि होज्ज दोसो, थियासु माहुज्जहज्जासु ॥ ६४०० ॥

25

स्त्रियाः साधुना वन्द्यमानायास्तुच्छत्वेन गर्वा जायते । गर्विता च साधुं परिभवबुद्ध्या पश्यति । ततः परिभवेन 'न च' नैव साधोः 'शङ्कते' विभेति । अन्योऽपि दोषः स्त्रीषु 'माधुर्यहार्यासु' मार्दवभ्राह्मसु वन्द्यमानासु भवति, भावसम्बन्ध इत्यर्थः ॥ ६४०० ॥

अवि य हु पुरिसपणीतो, धम्मो पुरिसो य रक्खित्तं सत्तो ।

लोगविरुद्धं चेर्यं, तम्हा समणाण कायव्वं ॥ ६४०१ ॥

30

१ °युः । यत् एवं ततो न ग्रहीतव्यो राजपिण्डः ॥ ६३९५ ॥ कां० ॥ २ 'सर्वाभिरपि' प्रथम-पश्चिम-अभ्युत्थानतीर्थकरसम्बन्धिनीभिः संयतीभिः कां० ॥ ३ 'कृतिकर्म' वन्दनका-ऽ-भ्युत्थानलक्षणं द्विविधमपि कर्त्तं कां० ॥

‘अपि च’ इति कारणान्तराभ्युच्चये । पुरुषैः—तीर्थकर-गणधरलक्षणैः प्रणीतः पुरुषप्रणीतो धर्मः । पुरुष एव च तं धर्मं ‘रक्षितुं’ प्रत्यनीकादिनोपद्रव्यमाणं पालयितुं शक्तः । लोकविरुद्धं च ‘एतत्’ पुरुषेण स्त्रिया वन्दनम् । तस्मात् श्रमणानां ताभिः कर्तव्यम् ॥ ६४०१ ॥

गतं कृतिकर्मद्वारम् । अथ व्रतद्वारमाह—

४

पंचायामो धम्मो, पुरिमस्स य पच्छिमस्स य जिणस्स ।

मज्झिमगाण जिणाणं, चाउज्जामो भवे धम्मो ॥ ६४०२ ॥

पञ्च यामाः—व्रतानि यत्र स पञ्चयामः, “दीर्घ-ह्रस्वौ मिथो वृत्तौ” (सिद्ध० ८-१-४)

इति प्राकृतलक्षणवशात् चकारस्य दीर्घत्वम् । एवंविधो धर्मः पूर्वस्य च पश्चिमस्य च जिनस्य । मध्यमकानां जिानां पुनश्चतुर्यामो धर्मो भवति, मैथुनव्रतस्य परिग्रहव्रत एवान्तर्भाव-
10 विवक्षणात् ॥ ६४०२ ॥ कुत एवम्? इति चेद् उच्यते—

पुरिमाणं दुव्विसोज्झो, चरिमाणं दुरणुपालओ कप्पो ।

मज्झिमगाण जिणाणं, सुविसोज्झो सुरणुपालो य ॥ ६४०३ ॥

पूर्वेषां साधूनां दुर्विशोध्यः कल्पः, ‘चरमाणां’ पश्चिमानां दुरनुपाल्यः, मध्यमकानां तु जिानां तीर्थे साधूनां सुविशोध्यः सुखानुपाल्यश्च भवति । इयमत्र भावना—पूर्वे साधव-
15 ऋजु-जडाः, ततः परिग्रहव्रत एवान्तर्भावं विवक्षित्वा यदि मैथुनव्रतं साक्षात्तोपदिश्यते ततस्ते जडतया नेदमवबुध्यन्ते, यथा—मैथुनमपि परिहर्तव्यम्; यदा तु पृथक् परिस्फुटं मैथुनं प्रतिषिध्यते ततः सुखेनैव पर्यवस्यन्ति परिहरन्ति च । पश्चिमास्तु वक्र-जडाः, ततो मैथुने साक्षादप्रतिषिद्धे परिग्रहान्तस्तदन्तर्भावं जानन्तोऽपि वक्रतया परपरिगृहीतायाः स्त्रियाः प्रतिसेवनां कुर्वीरन्, पृष्ठाश्च ब्रवीरन्—नैषाऽस्माकं परिग्रह इति । तत एतेषां पूर्व-पश्चिमानां पञ्चयामो
20 धर्मो भगवता ऋषभस्वामिना वर्द्धमानस्वामिना च स्थापितः । ये तु मध्यमाः साधवस्ते ऋजु-प्राज्ञाः, ततः परिग्रहे प्रतिषिद्धे प्राज्ञत्वेनोपदेशमात्रादपि अशेषहेयोपादेयविशेषाभ्युहन-पटीयस्तया चिन्तयेयुः—नापरिगृहीता स्त्री परिमुज्यते अतो मैथुनमपि न वर्तते सेवितुम्; एवं मैथुनं परिग्रहेऽन्तर्भाव्य तथैव परिहरन्ति ततस्तेषां चतुर्यामो धर्मो मध्यमजिनैरुक्त इति ॥ ६४०३ ॥ अमुमेवार्थं समर्थयन्नाह—

२५

जडुत्तणेण हंदिं, आइक्ख-विभाग-उवणता दुक्खं ।

सुहसमुदिय दंताण व, तितिक्ख अणुसासणा दुक्खं ॥ ६४०४ ॥

सर्वेषां (पूर्वेषां) साधूनां जडतया ‘हन्दि’ इत्युपप्रदर्शने वस्तुतत्त्वस्याख्यानं ‘दुःखं’ कृच्छ्रेण, महता वचनादोष (ग्र० ९०००) प्रयासेन कर्तुं शक्यमित्यर्थः । एवमाख्यातेऽपि वस्तुतत्त्वे विभागः—पार्थक्येन व्यवस्थापनं महता कष्टेन कर्तुं शक्यते । विभक्तेऽपि वस्तुतत्त्वे
30 उपनयः—हेतु-दृष्टान्तैः प्रतीतावारोपणं कर्तुं दुःशकम् । ते च प्रथमतीर्थकरसाधवः ‘सुखसमु-

१ ‘श्रमणानां’ साधूनां संयतीभिः कृतिकर्म कर्त्त० कां० ॥ २ चकाराकारस्य कां० ॥
३ सुहणुं ताभा० ॥ ४ ‘पूर्वेषां’ प्रथमतीर्थकरसम्बन्धिनां साधूनां दुर्विशोध्यः कल्पः,
‘चरमाणां’ चरमतीर्थकरसाधूनां दुरनुपालो भवति । मध्य० कां० ॥

दिताः' कालस्य स्निग्धतया शीतोष्णादीनां तथाविधदुःखहेतूनामभावात् सुखेन सम्पूर्णास्ततः
'तितिक्षा' परीषहादेरधिसहनं तेषां 'दुःखं' दुष्करम् । तथा दान्ताः—एकान्तेनोपशान्तास्ते
ततः क्वचित् प्रमादस्खलितादौ शिष्यमाणानामनुशासनाऽपि कर्तुं दुःशका ॥ ६४०४ ॥

मिच्छत्तभाविष्याणं, दुवियद्भुमतीण वामसीलाणं ।

आइक्खिखुं विभइउं, उवणेउं वा वि दुक्खं तु ॥ ६४०५ ॥

दुक्खेहि भंत्थिताणं, तणु-धितिअवलत्तओ य दुतितिक्खं ।

एमेव दुरणुसासं, माणुक्कडओ य चरिमाणं ॥ ६४०६ ॥

ये तु चरमतीर्थंकरसाधवस्ते प्रायेण मिथ्यात्वभाविता दुर्विदग्धमतयो वामशीलाश्च,
ततस्तेषामपि वस्तुतत्त्वमाख्यातुं विभक्तुमुपनेतुं वा 'दुःखं' दुःखतरम् ॥ ६४०५ ॥

तथा कालस्य रूक्षतया 'दुःखैः' विविधाऽऽधि-न्याधिप्रभृतिभिः शारीर-मानसैः 'भर्त्सितानाम्' 10
अत्यन्तमुपतापितानां तनुः—शरीरं धृतिः—मानसोऽवष्टम्भः तद्विषयं यद् अवलत्वं—बलाभाव-
स्ततः कारणाद् दुस्त्रितिक्षं तेषां परीषहादिकं भवति । एवमेव मानस्य—अहङ्कारस्य उपलक्षण-
त्वात् क्रोधादेश्चोत्कटतया दुरनुशासं चरमाणां भवति, उत्कटकषायतया दुःखेनानुशासनां
ते प्रपद्यन्त इत्यर्थः । अत एषां पूर्वेषां च पञ्चयामो धर्म इति प्रक्रमः ॥ ६४०६ ॥

एए चैव य ठाणा, सुप्पणुज्जुत्तणेण मज्झाणं ।

15

सुह-दुह-उभयबलाण य, विमिस्सभावा भवे सुगमा ॥ ६४०७ ॥

'एतान्येव' आख्यानादीनि स्थानानि मध्यमानां 'सुगमानि' सुकराणि भवेयुरिति सम्बन्धः ।
कुतः ? इत्याह—सुप्रज्ञ-ऋजुत्वेन, प्राज्ञतया ऋजुतया चेत्यर्थः, स्वल्पप्रयत्नेनैव प्रज्ञापनीयास्ते,
तत आख्यान-विभजनोपनयनानि सुकराणि । "सुह-दुह" चि कालस्य स्निग्ध-रूक्षतया
सुख-दुःखे उभे अपि तेषां भवतः, तथा "उभयबलाण य" चि शारीरं मानसिकं चोभयमपि 20
बलं तेषां भवति, तत एव सुख-दुःखोभयबलोपेतानां परीषहादिकं सुतितिक्षं भवति । "विमि-
स्सभाव" चि नैकान्तेनोपशान्ता न वा उत्कटकषायास्ते, ततो विमिश्रभावादनुशासनमपि
सुकरमेव तेषां भवति, अतश्चतुर्यामस्तेषां धर्म इति ॥ ६४०७ ॥

गतं व्रतद्वारम् । अथ ज्येष्ठद्वारमाह—

पुण्वतरं सामइयं, जस्स कयं जो वतेसु वा ठविओ ।

25

एस कितिकम्मजेट्ठो, ण जाति-सुततो दुपक्खे वी ॥ ६४०८ ॥

यस्य सामायिकं 'पूर्वतरं' प्रथमतरं 'कृतम्' आरोपितम् यो वा 'व्रतेषु' महाव्रतेषु प्रथमं
स्थापितः स एष कृतिकर्मज्येष्ठो भण्यते, न पुनः 'द्विपक्षेऽपि' संयतपक्षे संयतीपक्षे च
जातितः—बृहत्तरं जन्मपर्यायमङ्गीकृत्य श्रुततः—प्रभूतं श्रुतमाश्रित्य ज्येष्ठ इहाधिक्रियते । इह च
मध्यमसाधूनां यस्य सामायिकं पूर्वतरं स्थापितं स ज्येष्ठः, पूर्व-पश्चिमानां तु यस्य प्रथममुपस्थापना 30
कृता स ज्येष्ठ इति ॥ ६४०८ ॥ अथोपस्थापनामेव निरूपयितुमाह—

सा जेसि उवडुवणा, जेहि य ठाणेहिं पुरिम-चरिमाणं ।

पंचायामे धम्मे, आदेसतिगं च मे सुणसु ॥ ६४०९ ॥

सा उपस्थापना येषां भवति ते वक्तव्याः । येषु वा 'स्थानेषु' अपराधपदेषु पूर्व-चरमाणं साधूनां पञ्चयामे धर्मे स्थितानामुपस्थापना भवति तान्यपि वक्तव्यानि । तत्र येषामुपस्थापना ते तावदभिधीयन्ते, तत्रादेशत्रयम्—दश वा षड् वा चत्वारो वा उपस्थापनायामर्हा भवन्ति । ४ तच्चाऽऽदेशत्रिकं "भे" इति मया यथाक्रमं वक्ष्यमाणं शृणु ॥ ६४०९ ॥

तओ पारंचिया वुत्ता, अणवट्टा य तिण्णि उ ।

दंसणम्मि य वंतम्मि, चरित्तम्मि य केवले ॥ ६४१० ॥

अदुवा चियत्तकिच्चे, जीवकाए समारभे ।

सेहे दसमे वुत्ते, जस्स उवट्टावणा भणिया ॥ ६४११ ॥

10 ये चतुर्थोद्देशके 'त्रयः' दुष्ट-प्रमत्त-अन्योन्यकुर्वाणाख्याः पाराश्र्विका उक्ताः ३ ये च 'त्रयः' साधर्मिका-ऽन्यधार्मिकसैन्यकारि-हस्तातालरूपा अनवस्थाप्याः ६ येन च 'दर्शनं' सम्यक्तवं 'केवलं' सम्पूर्णमपि वान्तं ७ येन वा चारित्रं 'केवलं' सम्पूर्णं मूलगुणविराधनया वान्तम् ८ ॥ ६४१० ॥

अथवा यः 'त्यक्तकृत्यः' परित्यक्तसकलसंयमव्यापारः आकुट्टिकया दर्पेण वा 'जीवकायान्'

15 पृथिवीकायादीन् समारभते ९ यश्च 'शैक्षः' अभिनवदीक्षितः स दशमः १० उक्तः । एतद् दशकं मन्तव्यं यस्योपस्थापना प्रथम-चरमतीर्थकरैर्भणिता ॥ ६४११ ॥ द्वितीयादेशमाह—

जे य पारंचिया वुत्ता, अणवट्टप्पा य जे विदू ।

दंसणम्मि य वंतम्मि, चरित्तम्मि य केवले ॥ ६४१२ ॥

अदुवा चियत्तकिच्चे, जीवकाए समारभे ।

20 सेहे छडे वुत्ते, जस्स उवट्टावणा भणिया ॥ ६४१३ ॥

ये च पाराश्र्विकाः सामान्यत उक्ताः १ ये च विद्वांसो अनवस्थाप्याः २ येन च दर्शनं केवलं वान्तं ३ येन वा चारित्रं केवलं वान्तम् ४ ॥ ६४१२ ॥

अथवा यस्त्यक्तकृत्यो जीवकायान् समारभते ५ यश्च शैक्षः षष्ठः ६ । एते षट्कं प्रति-पत्तव्यं यस्योपस्थापना द्वितीयादेशे भणिता ॥ ६४१३ ॥ तृतीयादेशमाह—

25 दंसणम्मि य वंतम्मि, चरित्तम्मि य केवले ।

चियत्तकिच्चे सेहे य, उवट्टप्पा य आहिया ॥ ६४१४ ॥

दर्शने 'केवले' निःशेषे वान्ते यो वर्तते १ यो वा चारित्रे केवले वान्ते २ पाराश्र्विका-ऽनवस्थाप्ययोः अत्रैवान्तर्भावो विवक्षितः, यश्च 'त्यक्तकृत्यैः' षट्कायविराधकः ३ यश्च शैक्षः ४ एते चत्वारः 'उपस्थाप्याः' उपस्थापनायोग्या आख्याताः ॥ ६४१४ ॥

30 अथ तेषां मध्ये क उपस्थापनीयः ? न वा ? इति चिन्तायामिदमाह—

केवलगहणा कसिणं, जति वमती दंसणं चरित्तं वा ।

तो तस्स उवट्टावणा, देसे वंतम्मि भयणा तु ॥ ६४१५ ॥

दर्शन-चारित्रपदयोर्यत् केवलग्रहणं कृतं तत इदं ज्ञाप्यते—यदि 'कृत्स्नं' निःशेषमपि दर्शनं चारित्रं वा वमति ततस्तस्योपस्थापना भवति, 'देशे' देशतः पुनर्दर्शने चारित्रे वा वान्ते 'भजना' उपस्थापना भवेद्वा न वा ॥ ६४१५ ॥ भजनमेव भावयति—

एमेव य किञ्चि पदं, सुयं व असुयं व अप्पदोसेणं ।

अविकोवितो कहिंतो, चोदिय आउट्टु सुद्धो तु ॥ ६४१६ ॥ 5

'एवमेव' अविमृश्य 'किञ्चिद्' जीवादिकं सूत्रार्थविषयं वा पदं श्रुतं वाऽश्रुतं वा 'अल्प-दोषेण' कदाग्रहा-ऽभिनिवेशादिदोषाभावेन 'अविकोविदः' अगीतार्थः कस्यापि पुरतोऽन्यथा कथयन् आचार्यादिना 'मा एवं वितथप्ररूपणां कार्षीः' इति नोदितः सन् यदि सम्यगावर्तते तदा स मिथ्यादुष्कृतप्रदानमात्रेणैव शुद्ध इति ॥ ६४१६ ॥

तच्च दर्शनमनाभोगेनाभोगेन वा वान्तं स्यात्, तत्रानाभोगेन वान्ते विधिमाह— 10

अणाभोएण मिच्छत्तं, सम्मत्तं पुणरागते ।

तमेव तस्स पच्छित्तं, जं मग्गं पडिवज्जई ॥ ६४१७ ॥

एकः श्राद्धो निहवान् साधुवेषधारिणो दृष्ट्वा 'यथोक्तकारिणः साधव एते' इतिबुद्ध्या तेषां सकाशे प्रव्रजितः । स चापरैः साधुभिर्भणितः—किमेवं निहवानां सकाशे प्रव्रजितः ? । स प्राह—नाहमेनं विशेषं ज्ञातवान् । ततः स मिथ्यादुष्कृतं कृत्वा शुद्धदर्शनिनां समीपे 15 उपसम्पन्नः । एवमनाभोगेन दर्शनं वसित्वा मिथ्यात्वं गत्वा सम्यक्त्वं पुनरागतस्य तदेव प्रायश्चित्तं यदसौ सम्यग् मार्गं प्रतिपद्यते, स एव च तस्य व्रतपर्यायः, न भूय उपस्थापना कर्तव्या ॥ ६४१७ ॥ आभोगेन वान्ते पुनरयं विधिः—

आभोगेण मिच्छत्तं, सम्मत्तं पुणरागते ।

जिण-थेराण आणाए, मूलच्छेज्जं तु कारण ॥ ६४१८ ॥ 20

यः पुनः 'आभोगेन' 'निहवा एते' इति जानन्नपि मिथ्यात्वं सङ्क्रान्त इति शेषः, निह-वानामन्तिके प्रव्रजित इत्यर्थः, स च सम्यक्त्वमन्येन प्रज्ञापितः सन् 'पुनर्' भूयोऽपि यदि आगतस्ततस्तं 'जिन-स्थविराणां' तीर्थकर-गणभृतामाज्ञया मूलच्छेद्यं प्रायश्चित्तं कारयेत्, मूलत एवोपस्थापनां तस्य कुर्यादिति भावः ॥ ६४१८ ॥ एवं दर्शने देशतो वान्ते उपस्था-पनाभजना भाविता । सम्प्रति चारित्रे देशतो वान्ते तामेव भावयति— 25

छण्हं जीवनिक्कायाणं, अणप्पज्झो तु विराहओ ।

आलोइय-पडिकंतो, सुद्धो हवति संजओ ॥ ६४१९ ॥

षण्णां जीवनिक्कायानां "अणप्पज्झो" 'अनात्मवशः' क्षिप्तचित्तादिर्थेदि विराधको भवति ततः 'आलोचित-प्रतिक्रान्तः' गुरुणामालोच्य प्रदत्तमिथ्यादुष्कृतः संयतः शुद्धो भवति ॥ ६४१९ ॥

छण्हं जीवनिक्कायाणं, अणप्पज्झो उ विराहतो ।

आलोइय-पडिकंतो, मूलच्छेज्जं तु कारण ॥ ६४२० ॥ 30

षण्णां जीवनिक्कायानां "अणप्पज्झो" चि खवशो यदि दर्पेणाऽऽकुट्टिकया वा विराधको

भवति तत आलोचित-प्रतिक्रान्तं तं मूलच्छेद्यं प्रायश्चित्तं कारयेत् । वाशब्दोपादानाद् यदि तपोऽर्हप्रायश्चित्तमापन्नस्ततः तपोऽर्हमेव दद्यात्, तत्रापि यद् मासलघुकादिकमापन्नस्तदेव दद्यात् ॥ ६४२० ॥ अथ हीनादिकं ददाति ततो दोषा भवन्तीति दर्शयति—

जं जो उ समावन्नो, जं पाउगं व जस्स वत्थुस्स ।

5 तं तस्स उ दायव्वं, असरिसदाणे इमे दोसा ॥ ६४२१ ॥

‘यत्’ तपोऽर्हं छेदाहं वा प्रायश्चित्तं यः समापन्नः, यस्य वा ‘वस्तुनः’ आचार्यादेरसहिष्णुप्रभृतेर्वा ‘यत्’ प्रायश्चित्तं ‘प्रायोग्यम्’ उचितं तत् तस्य दातव्यम् । अथासदृशम्—अनुचितं ददाति तत इमे दोषाः ॥ ६४२१ ॥

अप्पच्छित्ते य पच्छित्तं, पच्छित्ते अतिमत्तया ।

10 धम्मस्साऽऽसायणा तिव्वा, मग्गस्स य विराहणा ॥ ६४२२ ॥

‘अप्रायश्चित्ते’ अनापद्यमानेऽपि प्रायश्चित्ते यः प्रायश्चित्तं ददाति प्राप्ते वा प्रायश्चित्ते यः ‘अतिमात्रम्’ अतिरिक्तप्रमाणं प्रायश्चित्तं ददाति सः ‘धर्मस्य’ श्रुतधर्मस्य तीव्रामाशातनां करोति, ‘मार्गस्य च’ मुक्तिपथस्य सम्यग्दर्शनादेः विराधनां करोति ॥ ६४२२ ॥ किञ्च—

उस्सुत्तं ववहरंतो, कम्मं बंधति चिक्कणं ।

15 संसारं च पवहेति, मोहणिज्जं च कुव्वती ॥ ६४२३ ॥

‘उत्सूत्रं’ सूत्रोत्तीर्णं राग-द्वेषादिना ‘व्यवहरन्’ प्रायश्चित्तं प्रयच्छन् ‘चिक्कणं’ गाढतरं कर्म बध्नाति, ‘संसारं च’ प्रवर्द्धयति प्रकर्षेण वृद्धिमन्तं करोति, ‘मोहनीयं च’ मिथ्यात्वमोहादिरूपं करोति ॥ ६४२३ ॥ इदमेव सविशेषमाह—

उम्मग्गदेसणाए य, मग्गं विप्पडिवातए ।

20 परं मोहेण रंजितो, महामोहं पकुव्वती ॥ ६४२४ ॥

‘उन्मार्गदेशनया च’ सूत्रोत्तीर्णप्रायश्चित्तादिमार्गप्ररूपणया ‘मार्गं’ सम्यग्दर्शनादिरूपं विविधैः प्रकारैः प्रतिपातयति—व्यवच्छेदं प्रापयति । तत एवं परमपि मोहेन रज्जयन् महामोहं प्रकरोति । तथा च त्रिंशति महामोहस्थानेषु पठ्यते—

“नेयाउयस्स मग्गस्स, अवगारम्मि वड्ढे ।”

25 (आव० प्रति० अर्ध० संग्र० हरि० टीका पत्र ६६१)

यत एवमतो न हीनाधिकं प्रायश्चित्तं दातव्यमिति ॥ ६४२४ ॥ गतं ज्येष्ठद्वारम् । अथ प्रतिक्रमणद्वारमाह—

सपडिक्कमणो धम्मो, पुरिमस्स इ पच्छिमस्स य जिणस्स ।

मज्झिमयाण जिणाणं, कारणजाए पडिक्कमणं ॥ ६४२५ ॥

30 ‘सप्रतिक्रमणः’ उभयकालं षड्विधावश्यककरणयुक्तो धर्मः पूर्वस्य पश्चिमस्य च जिनस्य तीर्थे भवति, तत्तीर्थसाधूनां प्रमादबहुलत्वात् शठत्वाच्च । मध्यमानां तु जिनानां तीर्थे ‘कारण-

१ °क्रान्तो गुरुसमीपे आलोच्य प्रदत्तमिथ्यादुष्कृतो यदि जायते तदा तं स्राहुं मूलं कां ॥ २ °लं नियमेन षड्विं कां ॥

जाते' तथाविधेऽपराधे उत्पन्ने सति प्रतिक्रमणं भवति, तत्तीर्थसाधूनामशठत्वात् प्रमादरहित-
त्वाच्च ॥ ६४२५ ॥ अथास्या एव पूर्वाद्धै व्याचष्टे—

गमनाऽऽगमणं विचार्ये, सायं पाओ य पुरिम-चरिमाणं ।

नियमेण पडिक्कमणं, अतियारो होउ वा मा वा ॥ ६४२६ ॥

'गमनाऽऽगमने' चैत्यवन्दनादिकार्येषु प्रतिश्रयाद् निर्गत्य हस्तशतात् परतो गत्वा भूयः 5
प्रत्यागमने, "विचार्ये" ति हस्तशतमध्येऽप्युच्चारदेः परिष्ठापने कृते, तथा 'सायं' सन्ध्यायां
'प्रातश्च' प्रभाते पूर्व-चरिमाणं साधूनामतिचारो भवतु वा मा वा तथापि नियमेनैतेषु स्थानेषु
प्रतिक्रमणं भवति ॥ ६४२६ ॥ परः प्राह—

अतिचारस्स उ असती, णणु होति गिरत्थयं पडिक्कमणं ।

ण भवति एवं चोदग !, तत्थ इमं होति णातं तु ॥ ६४२७ ॥ 10

अतिचारस्य 'असति' अभावे ननु निरर्थकं प्रतिक्रमणं भवति । स्मिराह—हे नोदक !
'एवं' त्वदुक्तं प्रतिक्रमणस्य निरर्थकत्वं 'न भवति' न घटते, किन्तु सार्थकं प्रतिक्रमणम् ।
तत्र च सार्थकत्वे इदं 'ज्ञातम्' उदाहरणं भवति ॥ ६४२७ ॥

सति दोसे होअगतो, जति दोसो णत्थि तो गतो होति ।

चितियस्स हणति दोसं, न गुणं दोसं व तदभावा ॥ ६४२८ ॥ 15

दोसं हंतूणं गुणं, करेति गुणमेव दोसरहिते वि ।

ततियसमाहिकरस्स उ, रसातणं डिंडियसुतस्स ॥ ६४२९ ॥

जति दोसो तं डिंडति, असती दोसम्मि णिज्जरं कुणई ।

कुसलतिगिच्छरसायणमुवणीयमिदं पडिक्कमणं ॥ ६४३० ॥

एगस्स रत्तो पुत्तो अईव वल्लहो । तेण चितियं—अणागयं किंचि तहाविहं रसायणं 20
करावेमि जेण मे पुत्तस्स कयाइ रोगो न होइ ति । विज्जा सहाविया—मम पुत्तस्स तिगिच्छं
करेह जेण निरुओ होइ । ते भणंति—करेमो । राया भणइ—केरिसाणि तुम्ह ओसहाणि ? ।
एगो भणइ—मम ओसहमेरिसं—जइ रोगो अत्थि तो उवसामेइ, अह णत्थि तं चेव जीवंतं
मारेइ । विइओ भणइ—मम ओसहं जइ रोगो अत्थि तो उवसामेइ, अह णत्थि तो न गुणं
न दोसं करेइ । तइओ भणइ—जइ रोगो अत्थि तो उवसामेइ, अह णत्थि तो वण्ण-रूव- 25
जोव्वण-लावण्णत्ताए परिणमइ, अपुबो य रोगो न पाउब्भवइ । एवमायण्णिऊण रण्णा तइय-
विज्जेण किरिया कारिया । एवमिमं पि पडिक्कमणं जइ अइयारदोसा अत्थि तो तेसिं विसोहिं
करेति, अह नत्थि अइयारो तो चारिसं विसुद्धं करेइ अभिनवकम्भरोगस्स य आगमं निरुंभइ ॥

अथाक्षरगमनिका—प्रथमवैद्यस्यौषधेन 'सति दोषे' रोगसम्भवे उपयुज्यमानेन 'अगदः'
नीरोगो भवति, यदि पुनर्दोषो नास्ति ततः प्रत्युत 'गदः' रोगो भवति । द्वितीयस्य तु वैद्यस्यौषधं 30
'दोषं' रोगं हन्ति, 'तदभावात्' दोषाभावात् गुणं न वा दोषं करोति ॥

तृतीयस्य तु दोषं हत्वा गुणं करोति, दोषरहितेऽपि च 'गुणमेव' वर्णादिपुष्पभिनवरोगा-

भावात्मकं करोति । ततः 'तृतीयसमाधिकरस्य' तृतीयस्य वैद्यस्य रसायनं दण्डिकसुतस्य योग्यमिति कृत्वा राज्ञा कारितम् ॥

एवं प्रतिक्रमणमपि यदि अतिचारलक्षणो दोषो भवति ततस्तं छिनत्ति, अथ नास्ति दोष-
स्ततोऽसति दोषे महतीं कर्मनिर्जरां करोति । एवं 'कुशलचिकित्सस्य' तृतीयवैद्यस्य रसायनेन
५ 'उपनीतम्' उपनयं प्रापितमिदं प्रतिक्रमणं मन्तव्यम् ॥ ६४२८ ॥ ६४२९ ॥ ६४३० ॥

गतं प्रतिक्रमणद्वारम् । अथ मासकल्पद्वारमाह—

दुविहो य मासकल्पो, जिणकल्पे चैव थेरकल्पे य ।

एकैको वि य दुविहो, अट्टियकल्पो य ठियकल्पो ॥ ६४३१ ॥

द्विविधो मासकल्पः, तद्यथा—जिनकल्पे चैव स्थविरकल्पे च । पुनरेकैको द्विविधः—

10 अस्थितकल्पः स्थितकल्पश्च । तत्र मध्यमसाधूनां मासकल्पोऽस्थितः, पूर्व-पश्चिमानां तु स्थितः ।
ततः पूर्व-पश्चिमाः साधवो नियमाद् ऋतुबद्धे मासं मासेन विहरन्ति । मध्यमानां पुनरनियमः,
कदाचिद् मासमपूरयित्वाऽपि निर्गच्छन्ति कदाचित्तु देशोनपूर्वकोटीमप्येकत्र क्षेत्रे आसते
॥ ६४३१ ॥ गतं मासकल्पद्वारम् । अथ पर्युषणाद्वारमाह—

पञ्जोसवणाकल्पो, होति ठितो अट्टितो य थेराणं ।

15 एमेव जिणाणं पि य, कल्पो ठितमट्टितो होति ॥ ६४३२ ॥

पर्युषणाकल्पः स्थविरकल्पिकानां जिनकल्पिकानां च भवति । तत्र स्थविराणां स्थितोऽ-
स्थितश्च भवति । एवमेव जिानामपि स्थितोऽस्थितश्च पर्युषणाकल्पः प्रतिपत्तव्यः ॥ ६४३२ ॥
इदमेव भावयति—

चाउम्मासुक्कोसे, सत्तरिराइंदिया जहण्णेणं ।

20 ठितमट्टितमेगतरे, कारणवच्चासितऽण्यरे ॥ ६४३३ ॥

उत्कर्षतः पर्युषणाकल्पश्चतुर्मासं यावद् भवति, आषाढपूर्णिमायाः कार्तिकपूर्णिमां यावदि-
त्यर्थः । जघन्यतः पुनः सप्ततिरात्रिन्दिवानि, भाद्रपदशुक्लपञ्चम्याः कार्तिकपूर्णिमां यावदि-
त्यर्थः । एवंविधे पर्युषणाकल्पे पूर्व-पश्चिमसाधवः स्थिताः । मध्यमसाधवः पुनरस्थिताः । ते हि
यदि वर्षारात्रो भवति मेघवृष्टिरित्यर्थः, तत एकत्र क्षेत्रे तिष्ठन्ति अन्यथा तु विहरन्ति । पूर्व-
25 पश्चिमा अपि 'अन्यतरस्मिन्' अशिवादौ कारणे समुत्पन्ने 'एकतरस्मिन्' मासकल्पे पर्युषणा-
कल्पे वा 'व्यत्यासितं' विपर्यस्तमपि कुर्युः । किमुक्तं भवति ?—अशिवादिभिः कारणैर्ऋतुबद्धे
मासमूनमधिकं वा तिष्ठेयुः, वर्षास्वपि तैरेव कारणैश्चतुर्मासमपूरयित्वाऽपि निर्गच्छन्ति परतो
वा तत्रैव क्षेत्रे तिष्ठन्ति ॥ ६४३३ ॥ इदमेवाह—^६

थेराण सत्तरी खलु, वासासु ठितो उडुम्मि मासो उ ।

30 वच्चासितो तु कजे, जिणाण नियमऽट्ट चउरो य ॥ ६४३४ ॥

१ °नां महाविदेहसाधूनां च मास° कां० ॥ २ °णां स्थविरकल्पिकानां स्थि° कां० ॥
३ °मपि जिनकल्पिकानां स्थि° कां० ॥ ४ °मात आरभ्य कार्त्ति° कां० ॥ ५ °न्याः प्रत्तव्य°
कार्त्ति° कां० ॥ ६ ग्रन्थाग्रं १०००० कां० ॥

‘स्थविराणां’ स्थविरकल्पिकानां प्रथम-पश्चिमतीर्थकरसत्कानां सप्ततिर्दिनानि, खलुशब्दो जघन्यत इत्यस्य विशेषस्य द्योतनार्थः, वर्षासु पर्युषणाकल्पो भवति । तेषामेव ऋतुबद्धे मास-मेकमेकत्रावस्थानरूपो मासकल्पः स्थितो भवति । ‘कार्ये पुनः’ अशिवादौ ‘व्यत्यासितः’ विपर्यस्तोऽपि भवति, हीनाधिकप्रमाण इत्यर्थः । ‘जिनानां तु’ प्रथम-चरमतीर्थकरसत्कजिन-कल्पिकानामृतुबद्धे नियमादष्टौ मासकल्पा वर्षासु चत्वारो मासा अन्यूनाधिकाः स्थितकल्पतया⁵ मन्तव्याः, निरपवादानुष्ठानपरत्वादिषामिति भावः ॥ ६४३४ ॥

दोसाऽसति मज्झिमगा, अच्छंती जाव पुव्वकोडी वि ।

विचरंति अ वासासु वि, अकद्धमे पाणरहिण्ण य ॥ ६४३५ ॥

भिण्णं पि मासकप्पं, करंति तणुगं पि कारणं पप्प ।

जिणकप्पिया वि एवं, एमेव महाविदेहेसु ॥ ६४३६ ॥

10

ये तु ‘मध्यमाः’ अस्थितकल्पिकाः साधवस्ते दोषाणाम्—अप्रीतिक-प्रतिबन्धादीनां असति—अभावे पूर्वकोटीमप्येकत्र क्षेत्रे आसते । तथा वर्षास्वपि ‘अकद्धमे’ प्रम्लानचिक्खल्ले प्राणरहिते च भूतले जाते सति ‘विचरन्ति’ विहरन्ति; ऋतुबद्धेऽपि यदि अप्रीतिकवग्रहो वसतेर्व्या-घातो वा भवेत् ॥ ६४३५ ॥

तत एवमादिकं ‘तनुकमपि’ सूक्ष्ममपि कारणं प्राप्य मासकल्पं भिन्नमपि कुर्वन्ति, अपूर-¹⁵यित्वा निर्गच्छन्तीत्यर्थः । जिनकल्पिका अपि मध्यमतीर्थकरसत्का एवमेव मासकल्पे पर्युषणा-कल्पे च अस्थिताः प्रतिपत्तव्याः । एवमेव च महाविदेहेषु ये स्थविरकल्पिका जिनकल्पिकाश्च तेऽप्यस्थितकल्पिकाः प्रतिपत्तव्याः ॥ ६४३६ ॥ गतं पर्युषणाकल्पद्वारम् । अथैतस्मिन् दशविधे कल्पे यः प्रमाद्यति तस्य दोषमभिधित्सुराह—

एवं ठियम्मि मेरं, अट्टियकप्पे य जो पमादेति ।

20

सो वट्ठति पासत्थे, ठाणम्मि तगं विवज्जेज्जा ॥ ६४३७ ॥

‘एवम्’ अनन्तरोक्तनीत्या या स्थितकल्पेऽस्थितकल्पे च ‘मर्यादा’ सामाचारी भणिता तां मर्यादां यः ‘प्रमादयति’ प्रमादेन परिहापयति सः ‘पार्श्वस्थे’ पार्श्वस्थसत्के स्थाने वर्तते; ततस्तत्कं विवर्जयेत्, तेन सह दान-ग्रहणादिकं सम्भोगं न कुर्यादिति भावः ॥ ६४३७ ॥

कुतः ? इत्यत आह—

25

पासत्थ संकिलिद्धं, ठाणं जिणं वुत्तं थेरेहि य ।

तारिसं तु गवेसंतो, सो विहारे ण सुज्जति ॥ ६४३८ ॥

‘पार्श्वस्थं’ पार्श्वस्थसत्कं ‘स्थानम्’ अपराधपदं ‘संक्लिष्टम्’ अशुद्धं ‘जिनैः’ तीर्थकरैः ‘स्थविरैश्च’ गौतमादिभिः प्रोक्तम्, ततस्तादृशं स्थानं गवेषयन् ‘सः’ यथोक्तसामाचारीपरिहापयिता विहारे न शुच्यति, नासौ संविभ्रविहारीति भावः ॥ ६४३८ ॥

30

पासत्थ संकिलिद्धं, ठाणं जिणं वुत्तं थेरेहि य ।

तारिसं तु विवज्जेतो, सो विहारे विसुज्जति ॥ ६४३९ ॥

पार्श्वस्थं स्थानं संक्लिष्टं जिनैः स्थविरैश्च प्रोक्तम्, ततस्तादृशं स्थानं विवर्जयन् ‘सः’ यथो-

क्तसामाचारीकर्ता विहारे 'विशुध्यति' विशुद्धो भवति ॥ ६४३९ ॥ यतश्चैवमतः—

जो कप्पठिति एयं, सहहमाणो करेति सट्टाणे ।

तारिसं तु गवेसेजा, जतो गुणाणं ण परिहाणी ॥ ६४४० ॥

यः 'एनाम्' अनन्तरोक्तां कल्पस्थितिं श्रद्धानः स्वस्थाने करोति । स्वस्थानं नाम—स्थित-
कल्पेऽनुवर्तमाने स्थितकल्पसामाचारीम् अस्थितकल्पे पुनरस्थितकल्पसामाचारीं करोति ।
'तादृशं' संविभ्रविहारिणं साधुं 'गवेषयेत्' तेन सहैकत्र सम्भोगं कुर्यात्, 'यतः' यस्माद्
'गुणानां' मूलगुणोत्तरगुणानां परिहाणिर्न भवति ॥ ६४४० ॥ इदमेव व्यक्तीकर्तुमाह—

ठियकप्पम्मि दसविधे, ठवणाकप्पे य दुविहमणयरे ।

उत्तरगुणकप्पम्मि य, जो सरिकप्पो स संभोगो ॥ ६४४१ ॥

10 'स्थितकल्पे' आचेलक्यादौ दशविधे 'स्थापनाकल्पे च' वक्ष्यमाणे द्विविधान्यतरस्मिन् उत्तर-
गुणकल्पे च यः 'सहकल्पः' तुल्यसामाचारीकः सः 'सम्भोग्यः' सम्भोक्तुमुचितः ॥ ६४४१ ॥
अत्र दशविधः स्थितकल्पोऽनन्तरमेवोक्तः । स्थापनाकल्पादिपदानि तु व्याख्यातुकाम आह—

ठवणाकप्पो दुविहो, अकप्पठवणा य सेहठवणा य ।

पढमो अकप्पिएणं, आहारादी ण गिण्हावे ॥ ६४४२ ॥

15 स्थापनाकल्पो द्विविधः—अकल्पस्थापनाकल्पः शैक्षस्थापनाकल्पश्च । तत्र 'अकल्पिकेन'
अनधीतपिण्डैषणादिसूत्रार्थेन आहारादिकं 'न ग्राहयेत्' नाऽऽनाययेत्, तेनानीतं न कल्पत
इत्यर्थः । एष प्रथमोऽकल्पस्थापनाकल्प उच्यते ॥ ६४४२ ॥

अट्टारसेव पुरिसे, वीसं इत्थीओं दस णपुंसा य ।

दिक्खेति जो ण एते, सेहट्टवणाए सो कप्पो ॥ ६४४३ ॥

20 अष्टादश भेदाः 'पुरुषे' पुरुषविषयाः, विंशतिः स्त्रियः, दश नपुंसकाः, एतानष्टचत्वारिं-
शतमनलान् शैक्षान् यो न दीक्षते स एष कल्प-कल्पवतोरभेदात् शैक्षस्थापनाकल्प
उच्यते ॥ ६४४३ ॥

आहार-उवहि-सेजा, उग्गम-उप्पादणेसणासुद्धा ।

जो परिगिण्हति णिययं, उत्तरगुणकप्पिओ स खलु ॥ ६४४४ ॥

25 य आहारोपधि-शय्या उद्गमोत्यादनैषणाशुद्धाः 'नियतं' निश्चितं परिगृह्णाति स खलत्तर-
गुणकल्पिको मन्तव्यः ॥ ६४४४ ॥ एतेषु सदृशकल्पेन सह किं कर्तव्यम्? इत्याह—

१ 'दशविधे' दशप्रकारे 'स्थापनाकल्पे च' वक्ष्यमाणलक्षणे 'द्विविधान्यतरस्मिन्'
द्वयोः प्रकारयोरेकतरस्मिन् तथा 'उत्तरगुणकल्पे च' पिण्डविशुद्ध्यादौ यः 'सहकल्पः'
कां० ॥ २ 'क्तः । अतः स्थापनाकल्पादिपदानि शेषाणि यथाक्रमं व्याख्यां कां० ॥ ३ स
एषः 'शैक्षस्थापनायां' योग्या-ऽयोग्यशैक्षदीक्षणा-ऽदीक्षणव्यवहाररूपायां 'कल्प्यः' कल्पिक
उच्यते, अर्थात् तद्विषयो य आचारः स शैक्षस्थापनाकल्पः ॥ ६४४३ ॥ उक्तो द्विविधोऽपि
स्थापनाकल्पः । सम्प्रत्युत्तरगुणकल्पमाह—आहार कां० ॥ ४ 'ल्पिको अर्थात् तद्विषया
या व्यवस्था स उत्तरगुणकल्पो मन्तव्यः कां० ॥

सरिकल्पे सरिच्छंदे, तुल्यचरित्ते विसिद्धतरण वा ।

साहूहिं संथवं कुजा, णाणीहिं चरित्तगुत्तेहिं ॥ ६४४५ ॥

‘सहकल्पः’ स्थितकल्प-स्थापनाकल्पादिभिरेककल्पवर्ती ‘सहकच्छन्दः’ समानसामाचारीकः ‘तुल्यचारित्रः’ समानसामायिकादिसंयमः ‘विशिष्टतरो वा’ तीव्रतरशुभाध्यवसायविशेषेणो-
च्छ्रतरेषु संयमस्थानकण्डकेषु वर्तमानः, ईदृशा ये ज्ञानिनश्चारित्रगुसाश्च तैः सह ‘संस्तवं’ 5
परिचयमेकत्र संवासादिकं कुर्यात् ॥ ६४४५ ॥

सरिकल्पे सरिच्छंदे, तुल्यचरित्ते विसिद्धतरण वा ।

आदिज्ज भत्त-पाणं, सतेण लाभेण वा तुस्से ॥ ६४४६ ॥

यः सहकल्पः सहकच्छन्दस्तुल्यचारित्रो विशिष्टतरो वा ‘तेन’ एवंविधेन साधुनाऽऽनीतं
भक्त-पानमाददीत, ‘स्वकीयेन वा’ आत्मीयेन लाभेन तुप्येत्, हीनतरसत्कं न गृह्णीयात् 10
॥ ६४४६ ॥ तदेवमुक्त्वा छेदोपस्थापनीयकल्पस्थितिः । अथ निर्विशमार्न-निर्विष्टकायिककल्प-
स्थितिद्वयं विवरीपुराह—

परिहारकल्पं प्रवक्ष्यामि, परिहरंति जहा विज्ज ।

आदी मज्झवसाणे य, आणुपुण्वि जहकम्मं ॥ ६४४७ ॥

परिहारकल्पं प्रवक्ष्यामि, कथम् ? इत्याह—यथा ‘विद्वांसः’ विदितपूर्वगतश्रुतरहस्यास्तं 15
कल्पं ‘परिहरन्ति’ धातूनामनेकार्थत्वाद् आसेवन्ते । कथं पुनः वक्ष्यसि ? इति अत आह—
‘आदौ’ तत्प्रथमतया प्रतिपद्यमानानां ‘मध्ये’ प्रतिपन्नानाम् ‘अवसाने’ प्रस्तुतकल्पसमाप्तौ या
‘आनुपूर्वी’ सामाचार्याः परिपाटिः तां यथाक्रमं प्रवक्ष्यामीति सण्टकः ॥ ६४४७ ॥

तत्र कतरस्मिन् तीर्थे एष कल्पो भवति ? इति जिज्ञासायामिदमाह—

भरहेरवएसु वासेसु, जता तित्थगरा भवे ।

20

पुरिमा पच्छिमा चैव, कल्पं देसेति ते इमं ॥ ६४४८ ॥

भरतैरावतेषु वर्षेषु दशस्यपि यदा तृतीय-चतुर्थारकयोः पश्चिमे भागे पूर्वाः पश्चिमाश्च
तीर्थकरा भवेयुः तदा ते भगवन्तः ‘इमं’ प्रस्तुतं कल्पं ‘दिशन्ति’ प्ररूपयन्ति, अर्थादापन्नम्—
मध्यमतीर्थकृतां महाविदेहेषु च नास्ति परिहारकल्पस्थितिरिति ॥ ६४४८ ॥

आह यदि एवं ततः—

25

केवइयं कालसंजोगं, गच्छो उ अणुसज्जती ।

तित्थयरेसु पुरिमेसु, तथा पच्छिमएसु य ॥ ६४४९ ॥

कियन्तं कालसंयोगं परिहारकल्पिकानां गच्छः पूर्वेषु पश्चिमेषु च तीर्थकरेषु ‘अनुसज्जति’
परम्परयाऽनुवर्तते ? ॥ ६४४९ ॥ एवं शिष्येण पृष्टे सति सूरिराह—

पुव्वसयसहंस्साई, पुरिमस्स अणुसज्जती ।

30

वीसग्गसो य वासाई, पच्छिमस्साणुसज्जती ॥ ६४५० ॥

१ °नकल्पस्थिति-निर्विष्टकायिककल्पस्थितिद्वयं युगपदेव विव° कां० ॥

पूर्वशतसहस्राणि 'पूर्वस्य' ऋषभस्वामिनस्तीर्थे परिहारकल्पोऽनुसजति । 'पश्चिमस्य तु' श्रीवर्द्धमानस्वामिनस्तीर्थे 'विंशत्यग्रशः' कतिपयविंशतिसङ्ख्यापरिच्छिन्नानि वर्षाणि परिहार-कल्पोऽनुसजति । तत्र ऋषभस्वामिनस्तीर्थे यानि पूर्वशतसहस्राण्युक्तानि तानि देशोने द्वे पूर्वकोटी मन्तव्ये । कथम् ? इति चेद् उच्यते—इह पूर्वकोट्यायुषो मनुष्या जन्मत आरभ्य 5 सञ्जाताष्टवर्षाः प्रव्रजिताः, तेषां च नवमे वर्षे उपस्थापना सञ्जाता, एकोनविंशतिवर्षपर्यायाणां च दृष्टिवाद उद्दिष्टः, तस्य वर्षेण योगः समाप्तिं नीतः, एवं नव विंशतिश्च मिलिता एकोनत्रिंशद् वर्षाणि भवन्ति, एतावत्सु वर्षेषु गतेषु ऋषभस्वामिनः पार्श्वे परिहारकल्पं प्रतिपन्नाः, तत एकोनत्रिंशद्वर्षन्यूनां पूर्वकोटीं परिहारकल्पे तैरनुपालिते सति येऽन्ये तेषां मूले परिहारकल्पं प्रतिपद्यन्ते तेऽप्येवमेवैकोनत्रिंशद्वर्षन्यूनां पूर्वकोटीमनुपालयन्ति, एवं देशोने द्वे पूर्वकोटी 10 भवतः । पश्चिमस्य तु यानि विंशत्यग्रशो वर्षाण्युक्तानि तानि देशोने द्वे वर्षशते भवतः ॥ ६४५० ॥ तथा चाह—

पव्वञ्ज अट्टवासस्स, दिट्ठिवातो उ वीसहिं ।

इति एकूणतीसाए, सयमूणं तु पच्छिमे ॥ ६४५१ ॥

पालइत्ता सयं ऊणं, वासाणं ते अपच्छिमे ।

15 काले देसिंति अणोसिं, इति ऊणा तु वे सता ॥ ६४५२ ॥

श्रीवर्द्धमानस्वामिकाले वर्षशतायुषो मनुष्याः, तत्र 'अष्टवर्षस्य' जन्मनः प्रभृति सञ्जातवर्षा-ष्टकस्य कस्यापि प्रव्रज्या सञ्जाता, पूर्वोक्तरीत्या च विंशत्या वर्षैर्दृष्टिवादो योगतः समर्थितः, ततः श्रीमन्महावीरसकारे परिहारकल्पं नव जनाः प्रतिपद्य देशोनवर्षशतमनुपालयन्ति इत्येवमेकोनत्रिंशता वर्षैरूनं शतं 'पश्चिमे' पश्चिमतीर्थकरकाले भवति ॥ ६४५१ ॥

20 ततस्ते वर्षाणां शतमूनं तं कल्पं पालयित्वा 'अपश्चिमे काले' निजायुषः पर्यन्तेऽन्येषां तं कल्पं 'दिशन्ति' प्ररूपयन्ति, प्रवर्तयन्तीति भावः । तेऽप्येवमेवैकोनत्रिंशद्वर्षन्यूनां शतं पालयन्ति । 'इति' एवं द्वे शते ऊने वर्षाणां भवत इति ॥ ६४५२ ॥

किमर्थं तृतीया पूर्वकोटी तृतीयं वा वर्षशतं न भवति ? इत्याह—

पडिवन्ना जिणिंदस्स, पादमूलम्मि जे विऊ ।

25 ठावयंति उ ते अणो, णो उ ठावितठावगा ॥ ६४५३ ॥

जिनेन्द्रस्य पादमूले ये द्विधांसः प्रस्तुतं कल्पं प्रतिपन्नास्त एवान्यांस्तत्र कल्पे स्थापयन्ति, न तु 'स्थापितस्थापकाः' जिनेन स्थापिता स्थापका येषां ते स्थापितस्थापकास्तेऽसुं कल्पमन्येषां न स्थापयन्ति । इदमत्र हृदयम्—इयमेवास्य कल्पस्य स्थितिर्यत् तीर्थकरसमीपे वाऽसुं प्रति-पद्यन्ते, तीर्थकरसमीपप्रतिपन्नसाधुसकारे वा, नाऽन्येषाम् । अतस्तृतीये पूर्वकोटि-वर्षशते न 30 भवत इति ॥ ६४५३ ॥ अथ कीदृग्गुणोपेता अमी भवन्ति ? इत्याह—

सव्वे चरित्तमंतो य, दंसणे परिनिट्ठिया ।

णवपुण्विया जहन्नेणं, उक्कोस दसपुण्विया ॥ ६४५४ ॥

पंचविहे व्यवहारे, कल्पे त दुविहम्मि य ।

दसविहे य पच्छित्ते, सव्वे ते परिगिट्ठिया ॥ ६४५५ ॥

सर्वेऽपि ते^१ भगवन्तश्चारित्रवन्तः 'दर्शने च' सम्यक्तवे 'परिनिष्ठिताः' परमकोटिमुपगताः । ज्ञानमङ्गीकृत्य तु नवपूर्विणो जघन्येन, उत्कर्षतः 'दशपूर्विणः' किञ्चिद् न्यूनदशपूर्वधरा मन्तव्याः ॥ ६४५४ ॥ तथा—

5

'पञ्चविधे व्यवहारे' आगम-श्रुता-ऽऽज्ञा-धारणा-जीतलक्षणे 'द्विविधे च कल्पे' अकल्प-स्थापना-शैक्षस्थापनाकल्परूपे जिनकल्प-स्थविरकल्परूपे वा 'दशविधे च प्रायश्चित्ते' आलोचनादौ पाराञ्चिकान्ते सर्वेऽपि ते 'परिनिष्ठिताः' परिज्ञायां परां निष्ठां प्राप्ताः ॥ ६४५५ ॥^२

अप्पणो आउगं सेसं, जाणित्ता ते महामुणी ।

परक्कमं च बल विरियं, पच्चवाते तहेव य ॥ ६४५६ ॥

10

आत्मन आयुःशेषं सातिशयश्रुतोपयोगेन ज्ञात्वा ते महामुनयः, 'बलं' शारीरं सामर्थ्यम्, 'वीर्यं' जीवशक्तिः, तदुभयमपि दर्शितस्वफलं पराक्रमः, एतान्यात्मनो विज्ञायासुं कल्पं प्रतिपद्यन्ते । 'प्रत्यपायाः' जीवितोपद्रवकारिणो रोगादयस्तानपि 'तथैव' प्रथममेवाभोगयन्ति, किं प्रतिपन्नानां भविष्यन्ति ? न वा ? इति । यदि न भवन्ति ततः प्रतिपद्यन्ते, अन्यथा तु नेति ॥ ६४५६ ॥

15

आपुच्छिऊण अरहंते, मगं देसेति ते इमं ।

प्रमाणानि य सव्वाइं, अभिग्गहे य बहुविहे ॥ ६४५७ ॥

'अर्हंतः' तीर्थकृत आपुच्छय ते तेषामनुज्ञयाऽसुं कल्पं प्रतिपद्यन्ते । 'ते च' तीर्थकृत-स्तेषां प्रस्तुतकल्पस्य 'इमम्' अनन्तरमेव वक्ष्यमाणं 'मार्गं' सामाचारीं देशयन्ति । तद्यथा— प्रमाणानि च सर्वाणि, अभिग्रहांश्च बहुविधान् ॥ ६४५७ ॥ एतान्येव व्याचष्टे—

20

गणोवहिपमाणाइं, पुरिसाणं च जाणि तु ।

दव्वं खेत्तं च कालं च, भावमण्णे य पज्जवे ॥ ६४५८ ॥

गणप्रमाणान्युपधिप्रमाणानि पुरुषाणां च प्रमाणानि यानि प्रस्तुते कल्पे जघन्यादिभेदा-दनेकधा भवन्ति, यच्च तेषां 'द्रव्यम्' अशनादिकं कल्पनीयम्, यच्च 'क्षेत्रं' मासकल्पप्रायोग्यं वर्षावासप्रायोग्यं वा, यश्चैतयोरेव मासकल्प-वर्षावासयोः प्रतिनियतः कालः, यश्च 'भावः'^{२५} क्रोधनिग्रहादिरूपः, ये च 'अन्येऽपि' निष्प्रतिकर्मतादयो लेश्या-ध्यानादयो वा पर्यायास्तेषां सम्भवन्ति तान् सर्वानपि भगवन्तस्तेषामुपदिशन्ति ॥ ६४५८ ॥

पंचहिं अग्गहो भत्ते, तत्थेगीए अभिग्गहो ।

उवहिणो अग्गहो दोसुं, इयरो एक्कतरीय उ ॥ ६४५९ ॥

१ ते परिहारकल्पिका भगवन्तः 'चारित्रवन्तः' निरतिचारचारित्राः 'दर्शने च' कां० ॥
२ कथं पुनरसुं कल्पं प्रतिपद्यन्ते ? इति अत आह इत्यवतरणं कां० ॥ ३ षां परिहारकल्पिका-
कानां 'द्रव्यं' कां० ॥ ४ नपि मासकल्पप्रकृतोक्तनीत्या तीर्थकृतो भगवन्तस्तेषां कां० ॥

भक्ते उपलक्षणत्वात् पानके च संसृष्टा-ऽसंसृष्टाख्यमाद्यभेषणाद्वयं वर्जयित्वा पञ्चभिः उपरि-
तनीभिरेषणाभिः 'आग्रहः' स्वीकारः । तत्रापि 'एकस्याम्' एकतरस्यामभिग्रहः, एकया कया-
चिद् भक्तमपरया पानकमन्वेषयन्तीत्यर्थः । आह च बृहद्भाष्यकृत्—

संसडमाइयाणं, सत्तण्हं एसणाण उ ।

5 आइल्लाहि उ दोहिं तु, अमाहो गह पंचहिं ॥

तत्थ वि अन्नयरीए, एगीए अभिगहं तु काऊणं । ति ।

उपधिः—वस्त्रादिरूपस्तस्य उद्दिष्ट-प्रेक्षा-अन्तरा-उज्झितधर्मिकारुयाः पीठिकायां व्याख्याता
याश्चतस्र एषणास्तत्र 'द्वयोः' उपरितनयोः 'आग्रहः' स्वीकारः । 'इतरः' अभिग्रहः स एक-
तरस्यामुपरितन्यां भवति, यदा चतुर्थ्यां न तदा तृतीयायाम् यदा तृतीयायां न तदा चतुर्थ्यां
10 गृह्णन्तीति भावः ॥ ६४५९ ॥ कदा पुनस्तेऽमुं कल्पं प्रतिपद्यन्ते ? इत्याह—

अइरोगयम्मि सूरे, कप्पं देसिंति ते इमं ।

आलोइय-पडिकंता, ठावयंति तओ गणे ॥ ६४६० ॥

अचिरोद्गते सूर्ये 'ते' भगवन्तः कल्पमिमं 'देशयन्ति' स्वयं प्रतिपत्त्याऽन्येषां दर्शयन्ति ।

ततः 'आलोचित-प्रतिक्रान्ताः' आलोचनाप्रदानपूर्वं प्रदत्तमित्यादुष्कृतास्त्रीन् गणान् स्थापयन्ति
15 ॥ ६४६० ॥ तेषु च त्रिषु गणेषु कियन्तः पुरुषा भवन्ति ? इत्याह—

सत्तावीस जहण्णेणं, उक्कोसेण सहस्ससो ।

निगंथसूरा भगवंतो, सव्वग्गेणं वियाहियां ॥ ६४६१ ॥

सप्तविंशतिपुरुषा जघन्येन भवन्ति, एकैकस्मिन् गणे नव जना भवन्ति इति भावः ।

उत्कर्षतः 'सहस्रशः' सहस्रसङ्ख्याः पुरुषा भवन्ति, शताग्रशो गणानामुत्कर्षतः वक्ष्यमाणत्वात् ।
20 एवं ते भगवन्तो निर्ग्रन्थसूराः 'सर्वाग्रेण' सर्वसङ्ख्यया व्याख्याताः ॥ ६४६१ ॥

गणमङ्गीकृत्य प्रमाणमाह—

सयग्गसो य उक्कोसा, जहण्णेण तओ गणा ।

गणो य णवतो वुत्तो, एमेता पडिवत्तितो ॥ ६४६२ ॥

'शताग्रशः' शतसङ्ख्या गणा उत्कर्षतोऽभीषीं भवन्ति, जघन्येन त्रयो गणाः । गणश्च 'नवकः'
25 नवपुरुषमान उक्तः । एवमेताः 'प्रतिपत्तयः' प्रमाणादिविषयाः प्रकारा मन्तव्याः ॥ ६४६२ ॥

एगं कप्पट्टियं कुञ्जा, चत्तारि परिहारिए ।

अणुपरिहारिगा चैव, चउरो तेसिं ठावए ॥ ६४६३ ॥

नवानां जनानां मध्यादेकं कल्पस्थितं गुरुकल्पं कुर्यात् । चतुरः परिहारिकान् कुर्यात् । तेषां
शेषांश्चतुरोऽनुपहारिकान् स्थापयेत् ॥ ६४६३ ॥

१ °न् जघन्यतोऽपि स्था° कां० ॥ २ °न त्रिषु गणेषु समुदितेषु भव° कां० ॥ ३ °तः
प्रथमतः प्रतिपद्यमानकानां वक्ष्य° कां० ॥ ४ °षां प्रथमतः प्रतिपत्तारो भव° कां० ॥
५ एवं प्रतिपत्ते सति कल्पे यो विधिर्विधेयस्तं दर्शयन्नाह इत्यवतरणं कां० ॥ ६ °न् तपः-
प्रपन्नान् कु° कां० ॥ ७ °न् तदीयवैयावृत्यकरकल्पान् स्था° कां० ॥

ण तेसिं जायती विग्धं, जा मासा दस अड्ड य ।

ण वेयणा ण वाऽऽतंको, णेव अण्णे उवह्वा ॥ ६४६४ ॥

अट्टारससु पुण्णोसु, होज्ज एते उवह्वा ।

ऊणिए ऊणिए यावि, गणे मेरा इमा भवे ॥ ६४६५ ॥

‘तेषाम्’ एवं कल्पं प्रतिपन्नानां न जायते ‘विन्नः’ अन्यत्र संहरणादिः, यावद् मासा ५ दशाष्टौ च, अष्टादश इत्यर्थः । न वेदना न वा आतङ्कः नैवान्ये केचनोपद्रवाः प्राणव्यप-रोपणकारिण उपसर्गाः । अष्टादशसु मासेषु पूर्णेषु भवेयुरपि एते उपद्रवाः । उपद्रवैश्च यदि तेषामेको द्वौ त्रयो वा म्रियन्ते, अथवा तेषां कोऽपि स्थविरकल्पं जिनकल्पं वा गतो भवति, शेषास्तु तमेव कल्पमनुपालयितुकामास्तत एवमूनिते ऊनिते गणे जाते इयं ‘मर्यादा’ सामा-चारी भवति । इहोनिते ऊनिते इति द्विरुच्चारणं भूयोऽप्यष्टादशसु मासेषु पूर्णेषु एष एव 10 विधिरिति ज्ञापनार्थम् ॥ ६४६४ ॥ ६४६५ ॥

एवं तु ठाविए कप्पे, उवसंपज्जति जो तहिं ।

एगो दुवे अणेगा वा, अविरुद्धा भवंति ते ॥ ६४६६ ॥

‘एवम्’ अनन्तरोक्तनीत्या कल्पे स्थापिते सति यदि एकादयो म्रियेरन्, अन्यत्र वै गच्छेयुः, ततो यस्तत्र उपसम्पद्यते स एको वा द्वौ वाऽनेके वा भवेयुः । तत्र यावद्धिः पारि-15 हारिकगण ऊनस्तावतामुपसम्पदर्थमागतानां मध्याद् गृहीत्वा गणः पूर्यते । ये शेषास्ते पारि-हारिकतपस्तुलनां कुर्वन्तस्तिष्ठन्ति । ते च पारिहारिकैः सार्द्धं तिष्ठन्तोऽविरुद्धा भवन्ति, पारि-हारिकाणामकल्पनीया न भवन्तीत्युक्तं भवति । ते च तावत् तिष्ठन्ति यावदन्ये उपसम्पदर्थ-मुपतिष्ठन्ते । तैः पूरयित्वा पृथग् गणः क्रियते ॥ ६४६६ ॥ इदमेव व्याख्याति—

तत्तो य ऊणए कप्पे, उवसंपज्जति जो तहिं ।

20

जँत्तिएहिं गणो ऊणो, तत्तिते तत्थ पक्खिवे ॥ ६४६७ ॥

‘ततश्च’ पूर्वोक्तकारणाद् ‘ऊनके’ एक-द्व्यादिभिः साधुभिरपूर्णे कल्पे यस्तत्रोपसम्पद्यते तत्रायं विधिः—‘यावद्धिः’ एकादिसङ्ख्याकैः स गण ऊनः ‘तावतः’ तावत्सङ्ख्याकानेव साधूर्न् ‘तत्र’ गणे ‘प्रक्षिपेत्’ प्रवेशयेत् ॥ ६४६७ ॥

तत्तो अणूणए कप्पे, उवसंपज्जति जो तहिं ।

25

उवसंपज्जमाणं तु, तप्पमाणं गणं करे ॥ ६४६८ ॥

अथ कोऽप्युपद्रवैर्न कालगतस्तत एवमन्यूनके कल्पे ये तत्रोपसम्पद्यन्ते ते यदि नव जनाः पूर्णास्ततः पृथग् गणो भवति । अथापूर्णास्ततः प्रतीक्षाप्यन्ते यावदन्ये उपसम्पदर्थमागच्छन्ति । ततस्तमुपसम्पद्यमानं साधुजनं मीलयित्वा ‘तत्प्रमाणं’ नवपुरुषमानं गणं ‘कुर्यात्’ स्थापयेत् ॥ ६४६८ ॥

- 30

१ न ‘वेदना’ चिरघातिरोगरूपा न वा ‘आतङ्कः’ सद्योघातिशूलादिलक्षणः नैवा° कां० ॥ २ °कारिणो देवादिहता उप° कां० ॥ ३ वा जिनकल्पादौ गच्छे° कां० ॥ ४ जत्तिएण गणो कां० विना ॥

पमाणं कम्पट्टितो तत्थ, ववहारं ववहरित्तए ।

अणुपरिहारियाणं पि, पमाणं होति से विऊ ॥ ६४६९ ॥

तेषां पारिहारिकाणां 'तत्र' कल्पे क्वचित् स्वलितादावापन्ने 'व्यवहारं' प्रायश्चित्तं 'व्यवहर्तुं' दातुं कल्पस्थितः प्रमाणम्, यदसौ प्रायश्चित्तं ददाति तत् तैर्वोढव्यमिति भावः । एवमनुपारि-
5 हारिकाणामप्यपराधपदमापन्नानां स एव 'विद्वान्' गीतार्थः प्रायश्चित्तदाने प्रमाणम् ॥ ६४६९ ॥

आलोयण कम्पठिते, तवमुज्जाणोवमं परिवहंते ।

अणुपरिहारिणं गोवालए, व णिच्च उज्जुत्तमाउत्ते ॥ ६४७० ॥

ते परिहारिका-ऽनुपरिहारिका आलोचनम् उपलक्षणत्वात् वन्दनकं प्रत्याख्यानं च कल्प-
स्थितस्य पुरतः कुर्वन्ति । "तवमुज्जाणोवमं परिवहंते" ति यथा किल कश्चिदुद्यानिकां गत
10 एकान्तरतिप्रसक्तः स्वच्छन्दसुखं विहरमाण आस्ते एवं तेऽपि पारिहारिका एकान्तसमाधि-
सिन्धुनिमग्नमनसस्तत् तपः 'उद्यानोपमम्' उद्यानिकासदृशं परिवहन्ति, कुर्वन्तीत्यर्थः । अनु-
पारिहारिकाश्च चत्वारोऽपि चतुर्णां परिहारिकाणां भिक्षादौ पर्यटतां पृष्ठतः स्थिता नित्यम्
'उद्युक्ताः' प्रयत्नवन्तः 'आयुक्ताश्च' उपयुक्ता हिण्डन्ते, यथा गोपालको गवां पृष्ठतः स्थित
उद्युक्त आयुक्तश्च हिण्डते ॥ ६४७० ॥

15 पडिपुच्छं वायणं चैव, मोत्तूणं णत्थि संकहा ।

आलावो अत्तणिहेसो, परिहारिस्स कारणे ॥ ६४७१ ॥

तेषां च पारिहारिकादीनां नवानामपि जनानां सूत्रार्थयोः प्रतिपृच्छां वाचनां च मुक्त्वा
नास्त्यन्या परस्परं सङ्गथा । पारिहारिकस्य च 'कारणे' उत्थान-निषदनाद्यशक्तिरूपे आलाप
आत्मनिर्देशरूपो भवति, यथा—उत्थास्यामि, उपवेक्ष्यामि, भिक्षां हिण्डिष्ये, मात्रकं प्रेक्षिष्ये
20 इत्यादि ॥ ६४७१ ॥

बारस दसऽट्ट दस अट्ट छ च अट्टेव छ च चउरो य ।

उक्कोस-मज्झिम-जहण्णगा उ वासा सिसिर गिम्हे ॥ ६४७२ ॥

परिहारिकाणां वर्षा-शिशिर-ग्रीष्मरूपे त्रिविधे काले उत्कृष्ट-मध्यम-जघन्यानि तपांसि
भवन्ति । तत्र वर्षारात्रे उत्कृष्टं तपो द्वादशम्, शिशिरे दशममुत्कृष्टम्, ग्रीष्मे उत्कृष्टमष्टमम् ;
25 वर्षारात्रे मध्यमं दशमम्, शिशिरेऽष्टमम्, ग्रीष्मे षष्ठम् ; वर्षारात्रे जघन्यमष्टमम्, शिशिरे
षष्ठम्, ग्रीष्मे चत्वारि भक्तानि, चतुर्थमित्यर्थः ॥ ६४७२ ॥

आयंबिल बारसमं, पत्तेयं परिहारिगा परिहरंति ।

अभिगहितएसणाए, पंचण्ह वि एगसंभोगो ॥ ६४७३ ॥

परिहारिका उत्कर्षतो द्वादशं तपः कृत्वा आचाम्नेन पारयन्ति । ते च परिहारिकाश्चत्वा-

१ कम्पितो तत्थ ताभा० ॥ २ °तां गोपाला इव गवां पृष्ठतः स्थिता नित्यम् 'उद्युक्ताः'
प्रयत्नवन्तः 'आयुक्ताश्च' उपयुक्ता हिण्डन्ते ॥ ६४७० ॥ पडिपुच्छ कां० ॥ ३ °त्रकं प्रेक्ष्ये इ°
कां० विना ॥ ४ गिम्हे ताभा० ॥ ५ एवमनन्तरोक्तगीत्या परिं कां० ॥ ६ °त्वा पारणकदिने
आचा° कां० ॥

रोऽपि 'प्रत्येकं' पृथक् पृथक् परिहरन्ति, न परस्परं समुद्देशनादिसम्भोगं कुर्वन्तीत्यर्थः । ते च परिहारिका अभिगृहीतया पञ्चानामुपरितनीनामन्यनरैषणया भक्त-पानं गृह्णन्ति । ये तु चत्वारोऽनुपरिहारिका एकश्च कल्पस्थितस्तेषां पञ्चानामप्येक एव सम्भोगः, ते च प्रतिदिवसमाचाम्लं कुर्वन्ति । यस्तु कल्पस्थितः स स्वयं न हिण्डते, तस्य योग्यं भक्त-पानमनुपरिहारिका आनयन्ति ॥ ६४७३ ॥

5

परिहारिओ वि छम्मासे अणुपरिहारिओ वि छम्मासा ।

कप्पड्डितो वि छम्मासे एते अट्टारस उ मासा ॥ ६४७४ ॥

परिहारिकाः प्रथमतः षण्मासान् प्रस्तुतं तपो वहन्ति, ततोऽनुपरिहारिका अपि षण्मासान् वहन्ति, इतरे तु तेषामनुपरिहारिकत्वं प्रतिपद्यन्ते । तैरपि व्यूढे सति कल्पस्थितः षण्मासान् वहति, ततः शेषाणामेकः कल्पस्थितो भवति एकः पुनरनुपरिहारिकत्वं प्रतिपद्यते । एवमेते-10 ऽष्टादश मासा भवन्ति ॥ ६४७४ ॥

अणुपरिहारिगा चैव, जे य ते परिहारिगा ।

अण्णमण्णेषु ठाणेषु, अविरुद्धा भवन्ति ते ॥ ६४७५ ॥

अनुपरिहारिकाश्चैव ये च ते परिहारिकास्तोऽन्यान्येषु स्थानेषु कालभेदेन परस्परमेकैकस्य वैयावृत्यं कुर्वन्तोऽविरुद्धा एव भवन्ति ॥ ६४७५ ॥ ततश्च—

15

गएहिं छहिं मासेहिं, निच्चिद्धा भवन्ति ते ।

ततो पच्छा ववहारं, पट्टवन्ति अणुपरिहारिया ॥ ६४७६ ॥

गएहिं छहिं मासेहिं, निच्चिद्धा भवन्ति ते ।

वैहइ कप्पड्डितो पच्छा, परिहारं तहाविहं ॥ ६४७७ ॥

ते परिहारिकाः षड्भिर्मासैर्गतैस्तपसि व्यूढे सति 'निर्विष्टाः' निर्विष्टकायिका भवन्ति । ततः 20 पश्चादनुपरिहारिकाः 'व्यवहारं' परिहारतपसः समाचारं 'प्रस्थापयन्ति' कर्तुं प्रारभन्ते ॥ ६४७६ ॥

तेऽपि षड्भिर्मासैर्गतैर्निर्विष्टा भवन्ति । पश्चात् कल्पस्थितोऽपि तथाविधं परिहारं तावत् एव मासान् वहति ॥ ६४७७ ॥ एवं च—

अट्टारसहिं मासेहिं, कप्पो होति समाणितो ।

मूलड्डवणाए समं, छम्मासा तु अणूणगा ॥ ६४७८ ॥

25

१ 'परिहरन्ति' यथोक्तां सामाचारीमासेवन्ते' न परं कां० ॥ २ 'नू तदेव तपो वहं कां० ॥ ३ 'वति, शेषाः पुनरनुपरिहारिकत्वं परिहारिकत्वं वा यथायोग्यं प्रतिपद्यन्ते । एवमेतेऽष्टादश मासा भवन्ति ॥ ६४७४ ॥ आह—य एव परिहारिकास्त एवानुपरिहारिकाः य एवानुपरिहारिकास्त एव परिहारिका इति कथं न विरोधः? इति अत्रोच्यते—अणु कां० ॥ ४ 'त्यं तपश्च कुं कां० ॥ ५ 'वन्ति । यदि हि तेषामित्थमन्योन्यविधिं विदधानानां कालभेदो न स्यात् तदा स्याद् विरोधः । तच्च नास्तीति ॥ ६४७५ ॥ कां० ॥ ६ ततो पच्छा व्यवहारं, पट्टवेति कप्पड्डितो ताभा० ॥

अष्टादशभिर्मासैरयं कल्पः समापितो भवति । कथम् ? इत्याह—“मूलद्ववणा” इत्यादि । मूलस्थापना नाम—यत् परिहारिकाः प्रथमत इदं तपः प्रतिपद्यन्ते, तस्यां षण्मासा अन्यूनास्तपो भवति, एवमनुपारिहारिकाणां कल्पस्थितस्य च मूलस्थापनया ‘समं’ तुल्यं तपः प्रत्येकं ज्ञेयम्, षण्मासान् यावदित्यर्थः । एवं त्रिभिः षट्कैरष्टादश मासा भवन्ति ॥ ६४७८ ॥

८ ते च द्विधा—जिनकल्पिकाः स्थविरकल्पिकाश्च । उभयेषामपि व्याख्यानमाह—

एवं समाणि ए कल्पे, जे तेसिं जिणकप्पिया ।

तमेव कप्पं ऊणा वि, पालए जावजीवियं ॥ ६४७९ ॥

‘एवम्’ अनन्तरोक्तविधिनाऽष्टादशभिर्मासैः कल्पे समापिते सति ये तेषां मध्याद् जिन-कल्पिकास्ते तमेव कल्पमूना अप्यष्टादिसङ्ख्याका अपि यावज्जीवं पालयन्ति ॥ ६४७९ ॥

10 अट्टारसेहिं पुण्णेहिं, मासेहिं थेरकप्पिया ।

पुणो गच्छं नियच्छंति, एसा तेसिं अहाठिती ॥ ६४८० ॥

ये स्थविरकल्पिकास्तेऽष्टादशभिर्मासैः पूर्णैः ‘पुनर्’ भूयोऽपि गच्छं नियच्छन्ति, आग-च्छन्तीत्यर्थः । एषा तेषां ‘यथास्थितिः’ यथाकल्पः ॥ ६४८० ॥

अथ षड्विधायां कल्पस्थितौ का कुत्रावतरति ? इत्याह—

15 तइय-चउत्था कप्पा, समोर्यरंति तु बियम्मि कप्पम्मि ।

पंचम-छट्ठितीसुं, हेड्डिछ्छाणं समोयारो ॥ ६४८१ ॥

‘तृतीय-चतुर्थौ’ निर्विशमानक-निर्विष्टकायिकास्त्यौ कल्पौ ‘द्वितीये’ छेदोपस्थापनीयनाम्नि कल्पे समवतरतः । तथा सामायिक-च्छेदोपस्थापनीय-निर्विशमानक-निर्विष्टकायिकास्त्या

आद्याश्चतस्रः स्थितयोऽधस्तन्य उच्यन्ते, तासां प्रत्येकं ‘पञ्चम-षष्ठस्थित्योः’ जिनकल्प-स्थविर-
20 कल्पस्थितिरूपयोः समवतारो भवति ॥ ६४८१ ॥

गतं निर्विशमानक-निर्विष्टकायिककल्पस्थितिद्वयम् । अथ जिनकल्पस्थितिमाह—

णिञ्जुत्ति-मासकप्पेसु वण्णितो जो कमो उ जिणकप्पे ।

सुय-संघयणादीओ, सो चेव गमो निरवसेसो ॥ ६४८२ ॥

निर्युक्तिः—पञ्चकल्पस्तस्यां मासकल्पप्रकृते च यः क्रमः ‘जिनकल्पे’ ‘जिनकल्पविषयः’

25 श्रुतसंहननादिको वर्णितः स एव गमो निरवशेषोऽत्र मन्तव्यः ॥ ६४८२ ॥

स्थानाशून्यार्थं पुनरिदमुच्यते—

गच्छम्मि य णिम्माया, धीरा जाहे य मुणियपरमत्था ।

अग्गह जोग अभिगग्हे, उ बिंति जिणकप्पियचरिचं ॥ ६४८३ ॥

यदा गच्छे प्रव्रज्या-शिक्षापदादिक्रमेण ‘निर्माताः’ निष्पन्नाः, ‘धीराः’ औत्पत्तिक्यादि-

30 बुद्धिमन्तः परीषहोपसर्गैरक्षोभ्या वा, ‘मुणितपरमार्थाः’ ‘अभ्युद्यतविहारेण विहर्तुमवसरः साम्प्रतमस्माकम्’ इत्येवमवगतार्थाः, तथा ययोः पिण्डैषणयोः असंसृष्टा-संसृष्टास्त्ययोरग्रहस्ते

१ ‘यरंते तु बित्तियकप्प’ ताभा० ॥ २ जो गमो ताभा० ॥ ३ “णिञ्जुत्ति पंचकप्पे” इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ॥

परिहर्तव्ये, यास्तु उपरितन्यः पञ्चैषणास्तासाम् 'अभिग्रहः' 'एता एव ग्रहीतव्याः' इत्येवंरूपः, तत्राप्येकदैकतरस्यां 'योगः' व्यापारः परिभोग इत्यर्थः । एवं भावितमतयो यदा भवन्ति तदा जिनकल्पिकचारित्रम् 'उपयान्ति' प्रतिपद्यन्ते ॥ ६४८३ ॥

धितिवलिया तवसूरा, णिति य गच्छातौ ते पुरिससीहा ।

बल-वीरियसंघयणा, उवसगसहा अभीरू य ॥ ६४८४ ॥

5

धृतिः—वज्रकुब्जवदमेघं चित्तप्रणिधानं तथा बलिकाः—बलवन्तः, तथा तपः—चतुर्थादिकं षण्मासिकान्तं तत्र शूराः—समर्थाः, एवंविधाः पुरुषसिंहास्ते गच्छाद् निर्गच्छन्ति । बलं—शारीरं वीर्यं—जीवप्रभवं तद्वेतुः संहननम्—अस्थिनिचयात्मकं येषां ते तथा । बल-वीर्यग्रहणं च चतुर्भङ्गीज्ञापनार्थम्, सा चेयम्—धृतिमान् नामैको न संहननवान्, संहननवान् नामैको न धृतिमान्, एको धृतिमानपि संहननवानपि, एको न धृतिमान् न संहननवान् । अत्र तृतीय-10 भङ्गेनाधिकारः । उपसर्गाः—दिव्यादयस्तेषां सहाः—सम्यगध्यासितारः, तथा 'अभीरवः' परीष-हेभ्यो न विभ्यति ॥ ६४८४ ॥ गता जिनकल्पस्थितिः, सम्प्रति स्थविरकल्पस्थितिमाह—

संजमकरणुज्जोवा, णिप्फातग णाण-दंसण-चरित्ते ।

दीहाउ वुड्ढवासो, वसहीदोसेहि य विमुक्का ॥ ६४८५ ॥

संयमः—पञ्चाश्रवविरमणादिरूपः पृथिव्यादिरक्षारूपो वा सप्तदशविधः, तं कुर्वन्ति—यथावत् 15 पालयन्तीति संयमकरणाः, नन्वादिदर्शनात् कर्तारि अनप्रत्ययः, उद्योतकाः—तपसा प्रवचनस्यो-ज्जवालकाः, ततः संयमकरणाश्च ते उद्योतकाश्चेति विशेषणसमासः । यद्वा सूत्रा-ऽर्थपौरुषी-करणेन संयमकरणमुद्योतयन्तीति संयमकरणोद्योतकाः । तथा ज्ञान-दर्शन-चारित्र्येषु शिष्याणां निष्पादकास्तेषां वा ज्ञानादीनामव्यवच्छित्तिकारकाः, एवंविधाः स्थविरकल्पिका भवन्तीति शेषः । यदा च ते दीर्घायुषो जङ्घाबलपरिक्षीणाश्च भवन्ति तदा वृद्धावासमध्यासते । तत्रैक-20 क्षेत्रे वसन्तोऽपि 'वसतिदोषैः' कालातिक्रान्तादिभिः चशब्दाद् आहारोपधिदोषैश्च 'विमुक्ताः' वर्जिता भवन्ति, न तैर्लिप्यन्त इत्यर्थः ॥ ६४८५ ॥

मोत्तुं जिणकप्पठिइं, जा मेरा एस वणिणया हेड्डा ।

एसा तु दुपदजुत्ता, होति ठिती थेरकप्पस्स ॥ ६४८६ ॥

जिनकल्पस्थितिग्रहणेन उपलक्षणत्वात् सर्वेषामपि गच्छनिर्गतानां स्थितिः परिगृह्यते, 25 ततस्तां मुक्त्वा या 'अधस्ताद्' अस्मिन्नेवाध्ययने 'मर्यादा' स्थितिः 'एषा' अनन्तरमेव वर्णिता; यद्वा सामायिकाध्ययनमादौ कृत्वा यावदस्मिन्नेवाध्ययने इदं षड्विधकल्पस्थितिसूत्रम्, अत्रान्तरे गच्छनिर्गतसामाचारीमुक्त्वा या शेषा सामाचारी वर्णिता सा 'द्विपदयुक्ता' उत्सर्गा-ऽपवादपद-द्वययुक्ता स्थविरकल्पस्य स्थितिर्भवति ॥ ६४८६ ॥ गता स्थविरकल्पस्थितिः । सम्प्रति प्रस्तु-तशास्त्रोक्तविधिवैपरीत्यकारिणामपायान् दर्शयन्नाह—

30

पलंबादी जाव ठिती, उस्सगग-ऽववातियं करेमाणो ।

अववाते उस्सगगं, आसायण दीहसंसारी ॥ ६४८७ ॥

१ °सते, तदानीं चैकत्र क्षेत्रे कां० ॥ २ °व षड्विंशद्देशकैर्वर्णिं कां० ॥

प्रलम्बसूत्रादारभ्य यावदिदं षड्विधकल्पस्थितिसूत्रं तावद् य उत्सर्गा-ऽपवादविधिः सूत्रतोऽर्थतश्चोक्तस्तत्रोत्सर्गे प्राप्ते आपवादिकीं क्रियां कुर्वाणोऽपवादे च प्राप्ते उत्सर्गक्रियां कुर्वाणोऽर्हतामाशातनायां वर्तते, अर्हत्पज्ञसस्य धर्मस्याशातनायां वर्तते, आशातनायां च वर्तमानो दीर्घसंसारी भवति, तस्मात् प्रलम्बसूत्रादारभ्य षड्विधकल्पस्थितिसूत्रं यावद् उत्सर्गे ८ प्राप्ते उत्सर्गः कर्तव्योऽपवादे प्राप्तेऽपवादविधिर्यतनया कर्तव्यः ॥ ६४८७ ॥

एवंकुर्वतां गुणमाह—

छव्विहकल्पस्स ठितिं, नाउं जो सद्दहे करणजुत्तो ।

पवयणणिही सुरक्खित्तौ, इह-परभववित्थरप्फलदो ॥ ६४८८ ॥

‘षड्विधकल्पस्य’ सामायिकैरुपस्थित्यस्य प्रस्तुतशास्त्रार्थसर्वस्वभूतस्य ‘स्थितिं’ कल्पनीयाचरण-
10 ऽकल्पनीयविवर्जनरूपां ‘ज्ञात्वा’ गुरुपदेशेन सम्यगवगम्य यः ‘श्रद्धधीत’ प्रतीतिपथमारोपयेत्, न केवलं श्रद्धधीत किन्तु ‘करणयुक्तः’ यथोक्तानुष्ठानसम्पन्नो भवेत्, तस्याऽऽत्मा एवं सम्यग्ज्ञान-श्रद्धान-चारित्रसमन्वितः साक्षात् प्रवचननिधिर्भवति, यथा समुद्रो रत्ननिधिः एवमसावपि ज्ञानादिरत्नमयस्य प्रवचनस्य निधिरित्यर्थः । स च प्रवचननिधिः सुष्ठु-प्रयत्नेनाऽऽत्म-संयमविरा-
15 ऽऽमर्षौषधिप्रभृतिविविधलब्धिरूपं फलं ददाति, परभवेऽप्यनुत्तरविमानाद्युपपात-सुकुलप्रत्या-यातिप्रभृतिकं विस्तरेण फलं प्रयच्छति ॥ ६४८८ ॥ अथेदं कल्पाध्ययनं कस्य न दातव्यम् ? को वाऽपात्राय ददतो दोषो भवति ? इत्यत आह—

भिण्णरहस्से व णरे, णिस्साकरणे व मुक्कजोगी य ।

छव्विहगतिगुविलम्मि, सो संसारे भमति दीहे ॥ ६४८९ ॥

20 इहापवादपदानि रहस्यमुच्यते, भिन्नं-प्रकाशितमयोग्यानां रहस्यं येन स भिन्नरहस्यः, अगीतार्थानामपवादपदानि कथयतीत्यर्थः, तत्रैवंविधे नैरे । तथा निश्चाकरो नाम-यः किञ्चिदपवादपदं लब्ध्वा तदेव निश्चां कृत्वा भणति—यथा एतदेवं करणीयं तथाऽन्यदप्येवं कर्तव्यम्, तत्र । तथा मुक्ताः-परित्यक्ता योगाः-ज्ञान-दर्शन-चारित्र-तपोविषया व्यापारा येन स मुक्तयोगी । ईदृशोऽपात्रे न दातव्यम् । यस्तु ददाति सः ‘षड्विधगतिगुपिले’ पृथिवी-
25 कायादित्रसकायान्तषट्कायपरिभ्रमणगहने ‘दीर्घे’ अपारे संसारे भ्राम्यति ॥ ६४८९ ॥

अथ कीदृशस्य दातव्यम् ? को वा पात्रे ददतो गुणो भवति ? इति अत आह—

अरहस्सधारणं पारणं य असदकरणे तुलासमे समिते ।

कप्पाणुपालणा दीवणा य, आराहणं छिन्नसंसारी ॥ ६४९० ॥

नास्त्यपरं रहस्यान्तरं यस्मात् तद् अरहस्यम्, अतीवरहस्यं च्छेदशास्त्रार्थतत्त्वमित्यर्थः, तद् 30 यो धारयति-अपात्रेभ्यो न प्रयच्छति सोऽरहस्यधारकः । ‘पारगः’ सर्वस्यापि प्रारब्धश्रुतस्य

१ ‘कसंयम-च्छेदोपस्थापनीयसंयमादिरूपं’ कां० ॥ २ कस्मै न कां० ॥ ३ ‘तरे’ न-रव्य-
ज्जनमात्रधारके । तथा कां० ॥ ४ ‘स्यभूतं छेदं’ कां० ॥

पारगामी, न पल्लवग्राही । 'अशठकरणो नाम' माया-मदविप्रमुक्तो भूत्वा यथोक्तं विहितानुष्ठानं करोति । 'तुलासमो नाम' यथा तुला समस्थिता न मार्गतो न वा पुरतो नमति एवं यो राग-द्वेषविमुक्तो माना-ऽपमान-सुख-दुःखादिषु समः स तुलासम उच्यते । 'समितः' पञ्चभिः समितिभिः समायुक्तः । एवंविधगुणोपेतस्येदमध्ययनं दातव्यम् । एवं ददता कल्पस्य-भगव-दुक्तस्य श्रुतदानविधेरनुपालना कृता भवति; अथवा कल्पे-कल्पाध्ययने यद् भणितं तस्यानु-⁵पालनां यः करोति तस्य दातव्यम् । एवंकुर्वता दीपना-अन्येषामपि मार्गस्य प्रकाशना कृता भवति, यथाऽन्यैरपि एवंगुणवते शिष्याय श्रुतप्रदानं कर्तव्यम्; अथवा "दीवण" त्ति यो योग्यविनेयानां 'दीपनाम्' अनालस्येन व्याख्यानं करोति तस्येदं दातव्यम्; यदि वा दीपना नाम-उत्सर्गयोग्यानामुत्सर्गं दीपयति, अपवादयोग्यानामपवादं दीपयति, उभययोग्यानामुभावपि दीपयति, प्रमादिनां वा दोषान् दीपयति, अप्रमादिनां गुणान् दीपयति । य एतस्यां कल्पानु-¹⁰पालनायां दीपनायां च वर्तते तस्य ज्ञान-दर्शन-चारित्रमयी जघन्या मध्यमा उत्कृष्टा चाऽऽ-राधना भवति । ततश्चाराधनायाः 'छिन्नसंसारी' भवति संसारसन्ततेर्व्यवच्छेदं करोति । तस्यां च व्यवच्छिन्नार्थां यत् तद् अक्षयमव्याबाधमपुनरावृत्तिकं उपादेयस्थानं तत् प्राप्नोतीति ॥६४९०॥

॥ कल्पस्थितिप्रकृतं समाप्तम् ॥

उक्तोऽनुगमः । सम्प्रति नयाः—ते च यद्यपि शतसङ्ख्यास्तथापि ज्ञाननय-क्रियानयद्वयेऽन्त-¹⁵र्भाव्यन्ते । तत्र ज्ञाननयस्यायमभिप्रायः—ज्ञानमेव प्रधानमैहिका-ऽऽमुष्मिकफलप्राप्तिकारणम् । तत्र च तदभिप्रायसमर्थिकेयं शास्त्रान्तरोक्ता गाथा—

नायम्मि गिण्हियव्वे, अगिण्हियव्वम्मि चेव अत्थम्मि ।

जइयव्वमेव इइ जो, उवएसो सो नओ नाम ॥

अस्या व्याख्या—'ज्ञाते' सम्यक् परिच्छिन्ने 'ग्रहीतव्ये' उपादेये 'अग्रहीतव्ये' हेये²⁰ चशब्दाद् उपेक्षणीये च । एवकारस्त्वधारणार्थः, तस्य चैवं व्यवहितः प्रयोगः—ज्ञात एव ग्रहीतव्येऽग्रहीतव्ये उपेक्षणीये च, नाज्ञातेऽर्थे ऐहिकामुष्मिकरूपे । तत्रैहिको ग्रहीतव्यः सक्-चन्दनादिः, अग्रहीतव्यो विष-शस्त्र-कण्टकादिः, उपेक्षणीयः तृणादिः । आमुष्मिको ग्रहीतव्यः सम्यग्दर्शनादिः, अग्रहीतव्यो मिथ्यादर्शनादिः, उपेक्षणीयो विवक्षयाऽभ्युदयादिः । तस्मिन्नर्थे यतितव्यमेवेति । अनुस्वारलोपाद् 'एवम्' अमुना क्रमेण ज्ञानपूर्वकमैहिका-ऽऽमुष्मिकफल-²⁵प्राप्त्यर्थिना सत्त्वेन 'यतितव्यं' प्रवृत्त्यादिरुक्षणः प्रयत्नः कार्यः । इत्थं चैतदङ्गीकर्तव्यम्, सम्यग्ज्ञानमन्तरेण प्रवर्तमानस्य फलविश्रवाद्दर्शनात् । तथा चोक्तमन्यैरपि—

विज्ञप्तिः फलदा पुंसां, न क्रिया फलदा मता ।

मिथ्याज्ञानात् प्रवृत्तस्य, फलासंवाददर्शनात् ॥

तथाऽऽमुष्मिकफलार्थिनाऽपि ज्ञान एव यतितव्यम्, आगमेऽपि तथाप्रतिपादनात् ।
उक्तं च—

5 पढमं नाणं ततो दया, एवं चिद्धह सव्वसंजए ।

अच्चाणी किं काही ?, किं वा नाही य छेय-पावगं ? ॥

इतश्चैतदेवमङ्गीकर्तव्यम्, यस्मात् तीर्थकर-गणधरैरगीतार्थानां केवलानां विहारक्रियाऽपि
निषिद्धा । तथा चागमः—

गीयत्थो य विहारो, वीतो गीयत्थमीसतो भणितो ।

10 एत्तो तइय विहारो, नाणुच्चाओ जिणवरोहिं ॥

न खलु अन्धेनान्धः समाकृष्यमाणः सम्यक्पन्थानं प्रतिपद्यते इत्यभिप्रायः ।

एवं तावत् क्षायोपशमिकं ज्ञानमधिकृत्योक्तम्, क्षायिकमप्यङ्गीकृत्य विशिष्टफलसाधकत्वं
तस्यैव प्रतिपत्तव्यम्, यस्मादर्हतोऽपि भवाम्भोधितटस्थस्य दीक्षाप्रतिपन्नस्योत्कृष्टचरणवतोऽपि न
तावद् अपवर्गप्राप्तिरुपजायते यावद् जीवा-ऽजीवाद्यखिलवस्तुपरिच्छेदरूपं केवलज्ञानं नोत्पन्न-
15 मिति । तस्माद् ज्ञानमेव प्रधानमैहिका-ऽऽमुष्मिकफलप्राप्तिकारणमिति स्थितम् । “इति जो
उवएसो सो नथो नाम” ‘इति’ एवम्—उक्तेन प्रकारेण य उपदेशो ज्ञानप्राधान्यस्यापनपरः
स नथो नाम, ज्ञाननय इत्यर्थः ॥

उक्तो ज्ञाननयः । सम्प्रति क्रियानयावसरः, तद्दर्शनं चेदम्—क्रियैव ऐहिका-ऽऽमुष्मिक-
फलप्राप्तिकारणं प्रधानम्, युक्तियुक्तत्वात् । तथा चायमप्युक्तस्वरूपामेव स्वपक्षसिद्धये गाथा-
20 माह—“नायम्मि गिण्हियव्वे” इत्यादि ।

अस्याः क्रियानयदर्शनानुसारेण व्याख्या—ज्ञाते ग्रहीतव्येऽग्रहीतव्ये चार्थे ऐहिका-ऽऽमु-
ष्मिकफलप्राप्त्यर्थिना यतितव्यमेव । यस्मात् प्रवृत्त्यादिलक्षणप्रयत्नव्यतिरेकेण ज्ञानवतोऽपि
नाभिलषितार्थावाप्तिरुपजायते । तथा चोक्तमन्यैरपि—

क्रियैव फलदा पुंसां, न ज्ञानं फलदं मतम् ।

25 यतः स्त्री-भक्ष्यभोगज्ञो, न ज्ञानात् सुखितो भवेत् ॥

आमुष्मिकफलार्थिनाऽपि क्रियैव कर्तव्या, तथा च भगवद्ब्रह्मचरनमप्येवमेव व्यवस्थितम् ।
यत उक्तम्—

चेइय कुल गण संघे, आयरियाणं च पवयण सुए य ।

सव्वेसु वि तेण कयं, तव-संजममुज्जमंतेणं ॥

30 इतश्चैवमङ्गीकर्तव्यम्, यस्मात् तीर्थकर-गणधरैः क्रियाविकलानां ज्ञानमपि विफलमेवो-
क्तम् । तथा चागमः—

सुबहुं पि सुयमहीयं, किं काही चरणविप्पहीणस्स ? ।

अंधस्स जह पलित्ता, दीवसयसहस्सकोडी वि ॥

दृशिक्रियाविकलत्वात् तस्येत्यभिप्रायः ।

एवं तावत् क्षायोपशमिकं चारित्रमङ्गीकृत्योक्तम्, चारित्रं क्रियेत्यनर्थान्तरत्वात् क्षायिक-
मङ्गीकृत्य विशिष्टफलसाधकत्वं तस्यैव ज्ञेयम्, यस्मादर्हतो भगवतः समुत्पन्नकेवलज्ञानस्यापि
न तावद् मुक्त्यवासिः सम्भवति यावदखिलकर्मन्धनानलभूता ह्रस्वपञ्चाक्षरोच्चारणकालमात्रा
सर्वसंवररूपा चारित्रक्रिया नावाप्यते, ततः क्रियैव प्रधानमैहिका-ऽऽमुष्मिकफलप्राप्तिकारण-
मिति । “इति जो उवदेसो सो नओ नाम” ‘इति’ एवम्—उक्तेन प्रकारेण य उपदेशः
क्रियाप्राधान्यख्यापनपरः स नयो नाम, क्रियानय इत्यर्थः । उक्तः क्रियानयः ॥

इत्थं ज्ञान-क्रियानयस्वरूपं श्रुत्वा विदिततदभिप्रायो विनेयः संशयापन्नः सन् आह—
किमत्र तत्त्वम् ? पक्षद्वयेऽपि युक्तिसम्भवात् । आचार्य आह—

सन्वेसिं पि नयाणं, बहुविहवत्तन्वयं निसामित्ता ।

10

तं सन्वनयविसुद्धं, जं चरण-गुणद्वितो साहू ॥

सर्वेषामपि मूलनयानाम् अपिशब्दात् तद्भेदानामपि नयानां द्रव्यास्तिकादीनाम् ‘बहुविध-
वक्तव्यतां’ ‘सामान्यमेव, विशेषा एव, उभयमेव वा परस्परनिरपेक्षम्’ इत्यादिरूपां, अथवा
‘नामादिनयानां मध्ये को नयः कं साधुमिच्छति ?’ इत्यादिरूपां ‘निश्चय’ श्रुत्वा तत् ‘सर्व-
नयविसुद्धं’ सर्वनयसम्मतं वचनम्—यत् ‘चरण-गुणस्थितः’ चारित्र-ज्ञानस्थितः साधुः, यस्मात् 15
सर्वेऽपि नया भावनिक्षेपमिच्छन्तीति । गतं नयद्वारम् ॥

॥ इति श्रीकैल्पटीकायां षष्ठ उद्देशकः समाप्तः ॥

नन्दीसन्दर्भमूले सुदृढतरमहापीठिकास्कन्धबन्धे,

तुङ्गोद्देशाख्यशाखे दल-कुसुमसमैः सूत्र-निर्युक्तिवाक्यैः ।

सान्द्रे भाष्यार्थसार्थामृतफलकलिते कल्पकल्पद्रुमेऽस्मि-

20

न्नाक्रष्टुं षष्ठशाखाफलनिवहमसावङ्कुटीवाऽस्तु टीका ॥

॥ समाप्ता चेयं सुखावबोधा नाम कल्पाध्ययनटीका ॥

॥ अथ प्रशस्तिः ॥

सौवर्णा विविधार्थरत्नकलिता एते षड्भुदेशकाः,

श्रीकल्पेऽर्थनिधौ मताः सुकलशा दौर्गत्यदुःखापहे ।

दृष्ट्वा चूर्णिसुबीजकाक्षरततिं कुश्याऽथ गुर्वाज्ञया,

खानं खानममी मया स्व-परयोरर्थे स्फुटार्थीकृताः ॥ १ ॥

श्रीकल्पसूत्रममृतं विबुधोपयोग-

योम्यं जरा-मरणदारुणदुःखहारि ।

येनोद्धृतं मतिमथा मथिताच्छ्रुताब्धेः,

श्रीभद्रबाहुगुरवे प्रणतोऽस्मि तस्मै ॥ २ ॥

येनेदं कल्पसूत्रं कमलमुकुलवत् कोमलं मञ्जुलाभि-

र्गोभिर्दोषापहामिः स्फुटविषयविभागस्य सन्दर्शिकाभिः ।

उत्फुल्लोद्देशपत्रं सुरसपरिमलोद्गारसारं वितेने,

तं निःसम्बन्धवन्धुं नुत मुनिमधुपाः ! भास्करं भाष्यकारम् ॥ ३ ॥

श्रीकल्पाध्ययनेऽस्मिन्नतिगम्भीरार्थभाष्यपरिकलिते ।

विषमपदविवरणकृते, श्रीचूर्णिकृते नमः कृतिने ॥ ४ ॥

श्रुतदेवताप्रसादादिदमध्ययनं विवृण्वता कुशलम् ।

यदवापि मया तेन, प्राप्नुयां बोधिमहममलाम् ॥ ५ ॥

गम-नयगभीरनीरश्चित्रोत्सर्गा-ऽपवादवादोर्भिः ।

युक्तिशतरत्नरम्यो, जैनागमजलनिधिर्जयति ॥ ६ ॥

श्रीजैनशासननभस्तलतिम्गरश्मिः,

श्रीसन्नचान्द्रकुलपद्मविकाशकारी ।

स्वज्योतिरावृतदिगम्बरडम्बरोऽभूत्,

श्रीमान् धनेश्वरगुरुः प्रथितः पृथिव्याम् ॥ ७ ॥

श्रीमच्चैत्रपुरैकमण्डनमहावीरप्रतिष्ठाकृत-

स्तस्माच्चैत्रपुरप्रबोधतरणेः श्रीचैत्रगच्छोऽजनि ।

तत्र श्रीभुवनेन्द्रस्वरिसुगुरुर्भूषणं भासुर-

ज्योतिःसद्गुणरत्नरोहणगिरिः कालक्रमेणामवत् ॥ ८ ॥

तत्पादाम्बुजमण्डनं समभवत् पक्षद्वयीशुद्धिमान्,

नीर-क्षीरसहक्षदूषण-गुणत्याग-ग्रहैकव्रतः ।

कालुष्यं च जडोद्भवं परिहरन् दूरेण सन्मानस-

स्थायी राजमरालवद् गणिवरः श्रीदेवभद्रप्रभुः ॥ ९ ॥

- शस्याः शिष्यास्त्रयस्तत्पदसरसिरुहोत्सङ्गशृङ्गारभृङ्गा,
 विध्वस्तानङ्गसङ्गाः सुविहितविहितोत्तुङ्गरङ्गा बभूवुः ।
 तत्राद्यः सच्चरित्रानुमतिकृतमतिः श्रीजगच्चन्द्रसूरिः,
 श्रीमद्देवेन्द्रसूरिः सरलतरलसच्चित्तवृत्तिर्द्वितीयः ॥ १० ॥
- तृतीयशिष्याः श्रुतवारिवार्धयः, 5
 परीषहाक्षोभ्यमनःसमाधयः ।
 जयन्ति पूज्या विजयेन्दुसूरयः,
 परोपकारादिगुणौघभूरयः ॥ ११ ॥
- प्रौढं मन्मथपार्थिवं त्रिजगतीजैत्रं विजिलैयुषां,
 येषां जैनपुरे परेण महसा प्रकान्तकान्तोत्सवे । 10
 स्थैर्यं मेरुरगाधतां च जलधिः सर्वसहत्वं मही,
 सोमः सौम्यमहर्षतिः किल महत्तेजोऽकृत प्राभृतम् ॥ १२ ॥
 बापं वापं प्रवचनवचोबीजरार्जी विनेय-
 क्षेत्रत्राते सुपरिमलिते शब्दशास्त्रादिसारैः ।
 यैः क्षेत्रज्ञैः शुचिगुरुजनाम्नायवाक्सारणीभिः, 15
 सिक्तवा तेने सुजनहृदयानन्दि सज्ज्ञानसस्यम् ॥ १३ ॥
 यैरप्रमत्तैः शुभमम्रजापै-
 र्वेतालमाधाय कलिं स्ववश्यम् ।
 अतुल्यकल्याणमयोत्तमार्थ-
 सत्पूरुषः सत्त्वधनैरसाधि ॥ १४ ॥ 20
- किं बहुना ?—
 उच्योत्स्वामङ्गलया यया धवलितं विश्वम्भरामण्डलं,
 या निःशेषविशेषविज्ञजनताचेतश्चमत्कारिणी ।
 तस्यां श्रीविजयेन्दुसूरिसुगुरोर्निष्कृत्रिमाया गुण-
 श्रेणेः स्याद् यदि वास्तवस्तवकृतौ विज्ञः स वाचांपतिः ॥ १५ ॥ 25
 तत्प्राणिपङ्कजरजःपरिपूतशीर्षाः,
 शिष्यास्त्रयो दधति सम्प्रति गच्छभारम् ।

१ °तधीपयोधयः, भा० ॥ २ °ल्येयु° भा० ॥ ३ °ल लसत्तेजो° भा० ॥

४ यैश्चान्द्रैरिव धामभिर्धवलितं विश्वम्भरामण्डलं,

ये निःशेषविशेषविज्ञजनताचेतश्चमत्कारिणः ।

तेषां श्रीविजयेन्दुसूरिसुगुरोर्निष्कृत्रिमाणां गुण-

श्रामाणां यदि वास्तवस्तवकृतौ विज्ञो भवेद् श्रीस्यतिः ॥ १५ ॥ भा० ॥

५ तत्पादपङ्कजरजःपरिपिञ्जराङ्गाः, शिष्या° भा० ॥

श्रीवज्रसेन इति सद्गुरादिमोऽत्र,

श्रीपद्मचन्द्रसुगुरुस्तु ततो द्वितीयः ॥ १६ ॥

तार्तीयकस्तेषां, विनेयपरमाणुरनणुशास्त्रेऽस्मिन् ।

श्रीक्षेमकीर्तिसूरिर्विनिर्ममे विवृतिमल्पमतिः ॥ १७ ॥

5 श्रीविक्रमतः क्रामति, नयनाग्निगुणेन्दुपरिमिते १३३२ वर्षे ।

ज्येष्ठश्वेतदशम्यां, समर्थितैषा च हस्तार्के ॥ १८ ॥

प्रथमादर्शे लिखिता, नयप्रभप्रभृतिभिर्यतिभिरेषा ।

गुरुतरगुरुभक्तिभरोद्ग्रहनादिव नम्रितशिरोभिः ॥ १९ ॥

इह च—

10

सूत्रादर्शेषु यतो, भूयस्यो वाचना विलोक्यन्ते ।

विषमाश्च भाष्यगाथाः, प्रायः स्वरूपाश्च चूर्णिगिरः ॥ २० ॥

ततः—

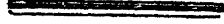
सूत्रे वा भाष्ये वा, यन्मतिमोहान्मयाऽन्यथा किमपि ।

लिखितं वा विवृतं वा, तन्मिथ्या दुष्कृतं भूयात् ॥ २१ ॥

15

॥ समाप्तोऽयं ग्रन्थः ॥

॥ ग्रन्थाग्रम्—४२६०० ॥

परिशिष्टानि

प्रथमं परिशिष्टम्

सु द्वि त स्य

निर्युक्ति-भाष्य-वृत्त्युपेतस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य

विभागाः

गाथाः

विभाग-अधिकारौ

पत्राणि

प्रथमो विभागः

१-८०५

पीठिका

१-२५४

द्वितीयो विभागः

८०६-२१२४

प्रलम्बप्रकृत-मासकल्पप्रकृतपर्यन्तो नवसूत्रात्मकः
प्रथम उद्देशकः

२५५-६१०

तृतीयो विभागः

२१२५-३२८९

मासकल्पप्रकृतानन्तरवर्ती समग्रः प्रथम उद्देशकः

६११-९२२

चतुर्थो विभागः

३२९०-४८७६

द्वितीय-वृत्तीयावुद्देशकौ

९२३-१३०६

पञ्चमो विभागः

४८७७-६०५९

चतुर्थ-पञ्चमावुद्देशकौ

१३०७-१६००

षष्ठो विभागः

६०६०-६४९०

षष्ठ उद्देशकः उपोद्घात-परिशिष्टादिकं च

१६०१-१७१२

२ द्वितीयं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रस्य

निर्युक्ति-भाष्य-चूर्णि-विशेषचूर्णि-वृत्तिकृद्भिर्निर्दिष्टानां
प्रकृतनाम्नां सूत्रनाम्नां चानुक्रमणिका ।

*****

सूत्रनाम	सूत्रस्थलम्	विभागः	पत्रादि
अक्षिसूत्र	उ० ६ सू० ६	६	१६३३
अभिसूत्र	उ० २ सू० ६-७	७	९५९
अट्टजाय (सुत्त)	उ० ६ सू० १८	६	१६५९ (गा० ६२८५)
अधिकरणसूत्र	उ० १ सू० ३४	३	९०६;
"	उ० ४ सू० ३०	५	१५१५ (टि० १)
अध्वसूत्र	उ० १ सू० ४६	२	३२१, ३३१
"	"	३	९०६
"	"	७	१२८८
"	"	५	१४८७
अपावृतदारोपाश्रयसूत्र	उ० १ सू० १४-१५	३	६७२
अभ्यङ्गनसूत्र	उ० ५ सू० ४०	५	१५८६
अर्थजातसूत्र	उ० ६ सू० १८	६	१६५९
अविणीयसुत्त	उ० ४ सू० १०	५	१३८१ चू० विचू० (टि० २)
असंस्तृतनिर्विचिकित्ससूत्र	उ० ५ सू० ८	५	१५३४, १५३७
असंस्तृतविचिकित्ससूत्र	उ० ५ सू० ९	५	१५३७
अहिहरणसुत्त	उ० १ सू० ३४	३	९०६ विचू० (टि० २)
अहिगरणसुत्त	उ० १ सू० ३४	३	९०६ चू० (टि० २)
आविसुत्त	उ० १ सू० १-५	३	९०६ (गा० ३२४१)
आलेपनसूत्र	उ० ५ सू० ३९	५	१५८८
आहारसूत्र	उ० ५ सू० ११	५	३५५५
आहृतसूत्र	उ० १ सू० १७	७	१०६५
आहृतिकासूत्र	उ० २ सू० १८	७	१००८
इन्दिय (सुत्त)	उ० ५ सू० १३	५	१५६१ (गा० ५९१९)
इन्द्रियसूत्र	उ० ५ सू० १३	५	१५६१, १५६२
उड्ड (सुत्त)	उ० ४ सू० ३४-३५	५	१४९९ (गा० ५६६५)
उदकसूत्र	उ० २ सू० ५	७	९५२, ९५६, ९५९
उन्माद्यप्रासासूत्र	उ० ६ सू० १३	६	१६५२

सूत्रनाम	सूत्रस्थलम्	विभागः	पत्रादि
ऋतुबद्धसूत्रद्वय	उ० ४ सू० ३४-३५	५	१४९९, १५०१
एकपाश्वशाथिसूत्र	उ० ५ सू० ३०	५	१५६३
एकाकिसूत्र	उ० ५ सू० १५	५	१५६३
एगपाससाथि (सुत्त)	उ० ५ सू० ३०	५	१५६३ (गा० ५९३९)
कल्पस्थितिसूत्र	उ० ६ सू० २०	६	१६७६
कालातिक्रान्तसूत्र	उ० ४ सू० १६	५	१४०५
कृतिकर्मसूत्र	उ० ३ सू० १८	४	११९२, १२३०
क्षिसचित्तानिर्ग्रन्थीसूत्र	उ० ६ सू० १०	६	१६४७
क्षिसचित्तासूत्र	उ० ६ सू० १०	६	१६३६, १६४४
क्षिस-क्षीसचित्तासूत्र	उ० ६ सू० १०-११	६	१६५१
क्षेत्रातिक्रान्तसूत्र	उ० ४ सू० १७	५	१४००, १४०५
गिलाणसुत्त	उ० ४ सू० १४-१५	५	१३९२ (गा० ५२३६)
ग्लानसूत्र	उ० ४ सू० १४-१५	५	१३९३
		६	१६४४
घटीमात्रसूत्र	उ० १ सू० १६-१७	३	६६९, ९०६
वडीमत्त (सुत्त)	उ० १ सू० १६-१७	३	६६९ (गा० २३६२), ९०६ (गा० ३२४१)
चरमग (सुत्त)	उ० १ सू० ५०	३	९०६ (गा० ३२४२)
चिलिमिणी (सुत्त)	उ० १ सू० १८	३	९०६ (गा० ३२४१)
चिलिमिलिकासूत्र	उ० १ सू० १८	३	९०६
छन्विहकप्पसुत्त	उ० ४ सू० ४-९	५	१३८१ (गा० ५१९६)
ज्योतिःसूत्र	उ० २ सू० ६	४	९५१ (टि० २-३-४), ९५२, ९६६
ठिति (सुत्त)	उ० ६ सू० २०	६	१७०५ (गा० ६४८७)
दकतीरसूत्र	उ० १ सू० १९	३	९०६
दगतीरग (सुत्त)	उ० १ सू० १९	३	९०६ (गा० ३२४२)
दुग्गसुत्त	उ० ६ सू० ७	६	१६३३ (गा० ६१८२)
दुर्गसूत्र	॥	६	१६३३
दुस्सन्नप (सुत्त)	उ० ४ सू० १२	५	१३८४ (गा० ५२११)
दुःसंज्ञाप्यसूत्र	उ० ४ सू० १२	५	१३८५
देवसूत्र	उ० ५ सू० १	५	१५१२
देवीसूत्र	उ० ५ सू० ३	५	१५१२
धान्यसूत्र	उ० २ सू० १-३	४	९५२
निलोमसूत्र	(?)	४	९३२

१ यद्यपि वृत्तिहृता श्रीमता क्षेमकीर्त्तिप्रभुणा द्वितीयोद्देशके "जेणेषु एगगहणं" इति ३३१७ गाथा-
व्याख्यायाम् (९३२ पत्रे) —

"कानिचित्तु सूत्राणि साधूनां साध्वीनां च प्रत्येकविषयाणि । यथेहैव कल्पाप्ययने सलोमसूत्रं
निलोमसूत्रं वा । तथथा—नो कप्पइ निर्गंथाणं अलोमाइं चम्माइं धारित्तए ( ) ।

सूत्रनाम	सूत्रस्थलम्	विभागः	पत्रादि
निर्हृतसूत्र	उ० २ सू० १८	४	१००४, १००५
नीहडसुत्त	”	४	१००४ (गा० ३६१६)
नौसूत्र	उ० ६ सू० ९	६	१६३३, १६३५
पङ्कसूत्र	उ० ६ सू० ८	६	१६३३
परिमन्थसूत्र	उ० ६ सू० १९	६	१६७६
परिहारिकसूत्र	उ० ४ सू० ३१	५	१४८१
परिहारियसुत्त	उ० ४ सू० ३१	५	१४८१ (गा० ५५९४)
पलंब (सुत्त)	उ० १ सू० १	२	२७४
		६	१७०५ (गा० ६४८७)
पाराञ्चिकसूत्र	उ० ४ सू० २	५	१३३५ (टि० ३), १३८५
पाहुड (सुत्त)	उ० १ सू० ३४	३	९०६ (गा० ३२४२)
पिंड (सुत्त)	उ० २ सू० ८-१०	४	९६९ (गा० ३४७४)
पिण्डसूत्र	”	४	९५१, ९५२, ९६९
पुरुषसूत्र	उ० ५ सू० ४	५	१५१२
प्रतिबद्धशय्यासूत्र	उ० १ सू० ३०-३१	३	७३९
प्रतिबद्धसूत्र	उ० १ सू० ३१	४	९७६
प्रदीपसूत्र	उ० १ सू० ७	४	९५१ (टि० २-३-४), ९५२, ९५९
प्रलम्बप्रकृत	उ० १ सू० १-५	२	३२१, ३३१
		३	९०६
प्रलम्बसूत्र	उ० १ सू० १	४	९२४
		६	१७०६
प्राभृतसूत्र	उ० १ सू० ३४	३	९०६
प्रायश्चित्तसूत्र	उ० ६ सू० १६	६	१६५७
भरणसूत्र	उ० ४ सू० २९	५	१४८१
मासकल्प (सुत्त)	उ० १ सू० ६-९	६	१७०४ (गा० ६४८२)
मासकल्पप्रकृत	उ० १ सू० ६-९	२	३२२, ५९४
		३	६१२, ७७५, ७७६, ९०६
		४	९२५, ९७४, ११६२, १२९४
		६	१६९९ (टि० ४), १७०४

कृष्ण निगंथाणं सलोमाई चम्माई धारित्तए (उ० ३ सू० ४) । नो कृष्ण निगंथीणं सलोमाई चम्माई धारित्तए (उ० ३ सू० ३) । कृष्ण निगंथीणं अलोमाई चम्माई धारित्तए ( ) ।”

इत्येवंरूपेण निर्लोमसूत्रयुगलमुल्लिखितं वरीवृत्यते । किञ्च नैतत्सूत्रयुगलं कस्मिंश्चिदपि सूत्रादर्शो निरीक्ष्यते, नापि भाष्यकृता चूर्णिकृता बृहद्भाष्यकृता चाप्यङ्गीकृतं व्याख्यातं वा विभाव्यते । अपि च द्वितीयोद्देशके भगवता वृत्तिकृता सङ्गच्छित्तमपि निर्लोमसूत्रयुगं नैव तृतीयोद्देशके चर्मप्रकृतव्याख्यानावसरे स्थानापन्नमपि स्वीकृतं व्याख्यातं संसूचितं वेति किमत्रार्थे प्रमादः सूरैः उतान्यत् किमपि कारणान्तरमिति न सम्भगाकलयामः । अत एव च नैतत्सूत्रस्थलं निर्दिष्टमत्रास्माभिरिति ॥

सूत्रनाम	सूत्रस्थलम्	विभागः	पत्रादि
भोकसूत्र	उ० ५ सू० ३७	५	१५७८
मोय (सुत्त)	उ० ५ सू० ३७	५	१५७८ (गा० ५९७६)
अक्षणसूत्र	उ० ५ सू० ४०	५	१५८७, १५८८, १५९० (टि० २)
यक्षाविष्टासूत्र	उ० ६ सू० १२	३	१६५१, १६५२
रच्छा (सुत्त)	उ० १ सू० १२-१३	३	९०६ (गा० ३२४२)
रथ्यासुखापणगृहादिसूत्र	उ० १ सू० १२-१३	३	९०६
रात्रिभक्तसूत्र	उ० १ सू० ४२-४३	३	८४०, ८६२, ८७५ (टि० २-४);
		५	१३२७
रोधकसूत्र	उ० ३ सू० ३०	५	१३०८
वगडा (सुत्त)	उ० १ सू० १०-११	३	७४८ (गा० २६६७), ९०६ (गा० ३२४२)
वगडासूत्र	”	३	६४९, ७४८, ९०६
वत्थादिचत्तारि (सुत्ताणि)	उ० १ सू० ३८-४१	३	९०६ (गा० ३२४१)
वर्षावाससूत्रद्वय	उ० ४ सू० ३६-३७	५	१४९९, १५०१
वस्त्रपरिभाजनसूत्र	उ० ३ सू० १६	४	१२३०
वस्त्रादिसूत्र	उ० १ सू० ३८-४१	३	९०६
विकटसूत्र	उ० २ सू० ४	४	९५२, ९५६
विष्वग्भवनसूत्र	उ० ४ सू० २९	५	१४५८, १४८१
विसुंभणसुत्त	उ० ४ सू० २९	५	१४५८ (गा० ५४९७), १४८१ (गा० ५४९५)
विस्संभणसुत्त	”	५	१४५८ (गा० ५४९७ टि० ३)
वेरज्जविस्सुत्त	उ० १ सू० ३७	३	७७८ (गा० २७५९)
वैराज्यविस्सुत्त	उ० १ सू० ३७	३	७७८
श्रोतःसूत्र	उ० ५ सू० १४	५	१५६१, १५६२
षड्विधकल्पसूत्राणि	उ० ४ सू० ४-९	५	१३८१
षड्विधकल्पस्थितिःसूत्र	उ० १ सू० २०	६	१७०५, १७०६
षड्विधसन्धितद्रव्यकल्पसूत्राणि	उ० ४ सू० ४-९	५	१३८०
समवसरणसूत्र	उ० ३ सू० १५	४	११४९, ११६४
समोसरणसुत्त	”	४	११४९ (गा० ४२३५)
सलोमसूत्र	उ० ३ सू० ३-४	४	९३२
संस्तुतनिर्विचिकित्ससूत्र	उ० ५ सू० ६	५	१५३३
संस्तुतविचिकित्ससूत्र	उ० ५ सू० ७	५	१५३३, १५३४
सागारिकसूत्र	उ० १ सू० २५-२९	३	६९६, ९०६
		५	१३२२

सूत्रनाम	सूत्रस्थलम्	विभागः	पत्रादि
सागारियसुत्त	”	३	९०६ विचू० (टि० २)
साधिकरणसूत्र	उ० ६ सू० १५	६	१६५७
सारिय (सुत्त)	उ० १ सू० २५-२९	३	९०६ (गा० ३२४२)
सेणासुत्त	उ० ३ सू० ३०	४	१२८८ (गा० ४७९५)
सेनासूत्र	”	४	१२८८
सोय (सुत्त)	उ० ५ सू० १४	५	१५६१ (गा० ५९१९)
कीसूत्र	उ० ५ सू० ३	५	१५१२
हरियाहडिया (सुत्त)	उ० १ सू० ४५	४	१०९४ (गा० ३९९३)
हताहृतिकासूत्र	उ० १ सू० ४५	३	८५३ (टि० २)
		४	१०९४

तृतीयं परिशिष्टम्

समग्रस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य प्रकृतनाम्नां सूत्रनाम्नां
तद्विषयस्य चानुक्रमणिका ।

प्रथम उद्देशकः

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च

पत्रम्

१-६

प्रलम्बप्रकृतम्

२५६-३४०

- १ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् अभिन्न-आमतालप्रलम्बसूत्रम्
- २ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं भिन्न-आमतालप्रलम्बसूत्रम्
- ३ निर्ग्रन्थविषयकं भिन्न-अभिन्नपकतालप्रलम्बसूत्रम्
- ४ निर्ग्रन्थीविषयकं अभिन्नपकतालप्रलम्बसूत्रम्
- ५ निर्ग्रन्थीविषयकं भिन्नपकतालप्रलम्बसूत्रम्

६-९

मासकल्पप्रकृतम्

३४१-६१०

- ६-७ निर्ग्रन्थविषयके मासकल्पसूत्रे
- ८-९ निर्ग्रन्थीविषयके मासकल्पसूत्रे

१०-११

वगडाप्रकृतम्

६११-५०

- १०-११ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयके वगडासूत्रे

१२-१३

आपणगृहरथ्यामुखादिप्रकृतम्

६५१-६९

- १२ निर्ग्रन्थीविषयकम् आपणगृहरथ्यामुखादिसूत्रम्
- १३ निर्ग्रन्थविषयकम् आपणगृहरथ्यामुखादिसूत्रम्

१४-१५

अपावृतद्वारोपाश्रयप्रकृतम्

६५९-६९

- १४ निर्ग्रन्थीविषयकम् अपावृतद्वारोपाश्रयसूत्रम्

१ यद्यपि भाष्यकृता वृत्तिकृता चापि ३२४१-४२ भाष्यगाथायां तद्याख्यायां च एतत्प्रकृतसूत्रं
'रथ्यामुखापणगृहादिसूत्र'त्वेनोद्धिखितं (दृश्यतां पत्रं ९०६) तथाप्यस्माभिरिदं प्रकृतं प्रथमोद्देशकसत्क
१२-१३ सूत्र-२२९७-९८ भाष्यगाथा-तद्व्याख्यादिप्रामाण्यमधिकृत्य 'आपणगृहरथ्यामुखादि-
प्रकृत'त्वं निर्दिष्टमिति ॥

२ एतत्प्रकृताभिधानस्थलेऽस्माभिरिदं सूत्रम् अपावृतद्वारोपाश्रयप्रकृतम् इति सुप्रतिं वर्तते तत्र स्थाने
आपणगृहरथ्यामुखादिप्रकृतम् इति वाचनीयम् ॥

३ एतत्प्रकृतस्यारम्भः २३२५ भाष्यगाथावृत्तेरनन्तरं सूत्रम् इत्यस्य प्राम् विज्ञेयः । अत्रान्तरे—
॥ आपणगृहरथ्यामुखादिप्रकृतं समाप्तम् ॥ अपावृतद्वारोपाश्रयप्रकृतम् इति हेतुम् ॥

	१५ निर्ग्रन्थविषयकम् अपावृतदारोपाश्रयसूत्रम्	
१६-१७	घटीमात्रकप्रकृतम्	६६९-७२
	१६ निर्ग्रन्थीविषयकं घटीमात्रकसूत्रम्	
	१७ निर्ग्रन्थविषयकं घटीमात्रकसूत्रम्	
१८	चिलिमिलिकाप्रकृतम्	६७२-७६
	१८ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं चिलिमिलिकासूत्रम्	
१९	दकतीरप्रकृतम्	६७६-८९
	१९ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं दकतीरसूत्रम्	
२०-२१	चित्रकर्मप्रकृतम्	६८९-९१
	२० निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सचित्रकर्मोपाश्रयसूत्रम्	
	२१ निर्ग्रन्थनिर्ग्रन्थीविषयकम् अचित्रकर्मोपाश्रयसूत्रम्	
२२-२४	सागारिकनिश्राप्रकृतम्	६९१-९५
	२२-२३ निर्ग्रन्थीविषयके सागारिकनिश्रासूत्रे	
	२४ निर्ग्रन्थविषयकं सागारिकनिश्राऽनिश्रासूत्रम्	
२५-२९	सागारिकोपाश्रयप्रकृतम्	६९५-७२६
	२५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
	२६ निर्ग्रन्थविषयकं स्त्रीसागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
	२७ निर्ग्रन्थविषयकं पुरुषसागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
	२८ निर्ग्रन्थीविषयकं पुरुषसागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
	२९ निर्ग्रन्थीविषयकं स्त्रीसागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
३०-३१	प्रतिबद्धशय्याप्रकृतम्	७२७-३८
	३० निर्ग्रन्थविषयकं प्रतिबद्धशय्यासूत्रम्	
	३१ निर्ग्रन्थीविषयकं प्रतिबद्धशय्यासूत्रम्	
३२-३३	गृहपतिकुलमध्यवासप्रकृतम्	७३८-५०
	३२ निर्ग्रन्थविषयकं गृहपतिकुलमध्यवाससूत्रम्	
	३३ निर्ग्रन्थीविषयकं गृहपतिकुलमध्यवाससूत्रम्	

१ एतत्प्रकृतं निश्राप्रकृतम् इति नाम्नाऽपि उच्येत ॥

२ एतत्प्रकृतसत्कसूत्राणि सूत्र-भाष्य-विशेषचूर्णि-वृत्तिकृद्भिः 'सागारिकसूत्र' नाम्ना निर्दिष्टानि व्रीह्यन्ते । दृश्यतां पत्रम् ६९६, ९०६ (गाथा ३२४२), ९०६ (टि० २), १३२२ प्रमृति ॥

३ यथाप्यत्र स्थाने मूले गाथापति० इति मुद्रितं वर्तते तथापि तत्र गृहपति० इत्येव ज्ञेयम् ॥

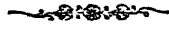
सूत्रम्	प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च	पत्रम्
३४	व्यवशमनप्रकृतम्	७५१-६९
	३४ भिक्षुविषयकं व्यवशमनसूत्रम्	
३५-३६	चारप्रकृतम्	७७०-७८
	३५-३६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयके चारसूत्रे	
३७	वैराज्यविरुद्धराज्यप्रकृतम्	७७८-८७
	३७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं वैराज्यविरुद्धराज्यसूत्रम्	
३८-४१	अवग्रहप्रकृतम्	७८८-८०१
	३८-३९ निर्ग्रन्थविषयके वस्त्राद्यवग्रहसूत्रे	
	४०-४१ निर्ग्रन्थीविषयके वस्त्राद्यवग्रहसूत्रे	
४२-४३	रात्रिभक्तप्रकृतम्	८०१-३९
	४२-४३ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयके रात्रिभक्तसूत्रे	
४४	रात्रिवस्त्रादिग्रहणप्रकृतम्	८३९-४७
	४४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं रात्रिवस्त्रादिग्रहणसूत्रम्	
४५	हरियाहडियाप्रकृतम्	८४८-५६
	४५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं हरियाहडियासूत्रम्	
४६	अध्वप्रकृतम्	८५६-८०
	४६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् अध्वसूत्रम्	
४७	सङ्घडिप्रकृतम्	८८१-९७
	४७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सङ्घडिसूत्रम्	
४८-४९	विचारभूमीविहारभूमीप्रकृतम्	८९७-९०५
	४८ निर्ग्रन्थविषयकं विचारभूमीविहारभूमीसूत्रम्	
	४९ निर्ग्रन्थीविषयकं विचारभूमीविहारभूमीसूत्रम्	
५०	आर्यक्षेत्रप्रकृतम्	९०५-३२
	५० निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् आर्यक्षेत्रसूत्रम्	

१ एतत्प्रकृतसूत्रं भाष्यकृता 'प्राभृतसूत्र' नाम्नाऽज्ञापि (इत्यतां गाथा ३२४२), चूर्णि-विशेष-चूर्णिकृत्वां पुनः 'प्राभृतसूत्र' समानार्थकेन 'अधिकरणसूत्रम्'-इति नाम्ना उद्वेष्टि, अस्माभिसु सूत्राशयौचित्यमनुसृत्य व्यवशमनप्रकृतम् इति नाम्ना निरदङ्कि इति ॥

२ यद्यप्यत्र वस्त्रप्रकृतम् इति उद्धृतं वर्तते तथाप्यत्र रात्रिवस्त्रादिग्रहणप्रकृतम् इति बोद्धव्यम् ॥

३ हरियाहडियाप्रकृतम् इत्यस्मिन् प्रकृतनामनि हताहृतिकाप्रकृतम् हरिताहृतिकाप्रकृतम् चेत्युभे अपि शास्त्रकृद्भिर्मते नाम्नी अन्तर्भवतः ॥

द्वितीय उद्देशकः

१-१२

उपाश्रयप्रकृतम्

९२३-७९

- १-३ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थ्युपाश्रयोपघातविषयाणि बीजसूत्राणि
 ४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थ्युपाश्रयोपघातविषयकं विकटसूत्रम्
 ५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थ्युपाश्रयोपघातविषयकम् उदकसूत्रम्
 ६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थ्युपाश्रयोपघातविषयकं ज्योतिःसूत्रम्
 ७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थ्युपाश्रयोपघातविषयकं प्रदीपसूत्रम्
 ८-१० निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थ्युपाश्रयोपघातविषयाणि पिण्डादिसूत्राणि

१३-१६

- ११ निर्ग्रन्थीविषयम् आगमनगृहादिसूत्रम्
 १२ निर्ग्रन्थविषयम् आगमनगृहादिसूत्रम्
 सागारिकपारिहारिकप्रकृतम्

९८०-१००४

- १३ सागारिकपारिहारिकसूत्रम्
 १४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयम् अनिर्हृतसागारिकपिण्डसूत्रम्
 १५-१६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषये निर्हृतसागारिकपिण्डसूत्रे

१७-१८

- आहृतिकानिर्हृतिकाप्रकृतम्
 १७ [निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम्] आहृतिकासूत्रम्
 १८ [निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम्] निर्हृतिकासूत्रम्

१००४-१०११

१९

- अंशिकाप्रकृतम्
 १९ [निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम्] अंशिकासूत्रम्

१०१२-१४

२०-२३

- पूज्यभक्त-उपकरणप्रकृतम्
 २०-२३ [निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयाणि] पूज्यभक्तोपकरणसूत्राणि

१०१४-१७

२४

- उपधिप्रकृतम्
 २४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् उपधिसूत्रम्

१०१७-२०

२५

- रजोहरणप्रकृतम्
 २५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं रजोहरणसूत्रम्

१०२१-२२

१ प्रकृतमिदं सोपघातोपाश्रयप्रकृतम् इत्यभिधयाऽपि निर्दिश्यते ॥

२ सूत्राण्येतानि वृत्तिकृता 'धान्यसूत्र' नाम्नोक्तानीति (दृश्यतां पत्रं ९५२) ॥

३-४ ज्योतिःसूत्रम् प्रदीपसूत्रम् चेति सूत्रद्वयगलं वृत्तिकृता 'अग्निसूत्र'लेनापि ज्ञापितं वर्तते (दृश्यतां पत्रं ९५९) ॥

५-६ एतत्सूत्रद्वयमलं वृत्तिकृता क्रमशः आहृतसूत्रम् निर्हृतसूत्रम् इति संज्ञाभ्यामप्युक्तित्वं दृश्यते ॥

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नात्री विषयश्च

पत्रम्

तृतीय उद्देशकः

१-२	उपाश्रयप्रवेशप्रकृतम्	१०२३-५०
	१ निर्ग्रन्थविषयकं निर्ग्रन्थ्युपाश्रयप्रवेशसूत्रम्	
	२ निर्ग्रन्थीविषयकं निर्ग्रन्थोपाश्रयप्रवेशसूत्रम्	
३-६	चर्मप्रकृतम्	१०५०-६६
	३ निर्ग्रन्थीविषयकं सलोमचर्मसूत्रम्	
	४ निर्ग्रन्थविषयकं सलोमचर्मसूत्रम्	
	५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं कृत्स्नचर्मसूत्रम्	
	६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् अकृत्स्नचर्मसूत्रम्	
७	कृत्स्ना-ऽकृत्स्नवस्त्रप्रकृतम्	१०६७-७४
	७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं कृत्स्ना-ऽकृत्स्नवस्त्रसूत्रम्	
८-९	भिन्ना-ऽभिन्नवस्त्रप्रकृतम्	१०७५-१११८
	८ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् अभिन्नवस्त्रसूत्रम्	
	९ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं भिन्नवस्त्रसूत्रम्	
१०-११	अवग्रहानन्तका-ऽवग्रहपट्टकप्रकृतम्	१११८-२८
	१० निर्ग्रन्थविषयकम् अवग्रहानन्तका-ऽवग्रहपट्टकसूत्रम्	
	११ निर्ग्रन्थीविषयकम् अवग्रहानन्तका-ऽवग्रहपट्टकसूत्रम्	
१२	निश्राप्रकृतम्	११२८-३७
	१२ निर्ग्रन्थीविषयकं निश्रासूत्रम्	
१३-१४	त्रिचतुःकृत्स्नप्रकृतम्	११३७-४९
	१३ निर्ग्रन्थविषयकं-त्रिकृत्स्नसूत्रम्	
	१४ निर्ग्रन्थीविषयकं चतुःकृत्स्नसूत्रम्	
१५	समवसरणप्रकृतम्	११४९-६७
	१५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं समवसरणसूत्रम्	

१ अत्र स्थले निर्ग्रन्थ्युपाश्रयप्रवेशप्रकृतम् इति मुद्रितं वर्तते तत्स्थाने उपाश्रयप्रवेशप्रकृतम् इत्येतावदेवं ज्ञातव्यम् ॥

२ अत्र स्थाने कृत्स्नाकृत्स्नप्रकृतम् इति मुद्रितमस्ति तत्स्थाने कृत्स्नाकृत्स्नवस्त्रप्रकृतम् इत्यवगन्तव्यम् ॥

३ १०७५ पृष्ठशिरोदेशे सूत्रम् इत्यस्योपरिधात् भिन्नाभिन्नप्रकृतम् इत्युल्लेखितव्यम् ॥

४ अत्र मूले त्रिकृत्स्नप्रकृतम् इति मुद्रितं बरीकृत्यते तत्स्थाने त्रिचतुःकृत्स्नप्रकृतम् इति बोध्यम् ॥

सूत्रम्:

प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च

पत्रम् -

१६

वंस्रपरिभाजनप्रकृतम्

११६७-८०

१६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं वंस्रपरिभाजनसूत्रम्

१७

शय्यासंस्तारकपरिभाजनप्रकृतम्

११८१-९२

१७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं शय्यासंस्तारकपरिभाजनसूत्रम्

१८

कृतिकर्मप्रकृतम्

११९२-१२२९

१८ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं कृतिकर्मसूत्रम्

१९

अन्तरगृहस्थानादिप्रकृतम्

१२३०-३३

१९ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् अन्तरगृहस्थानादिसूत्रम्

२०-२१

अन्तरगृहाख्यानादिप्रकृतम्

१२३३-४१

२०-२१ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयके अन्तरगृहाख्यानादिसूत्रे

२२-२४

शय्यासंस्तारकप्रकृतम्

१२४२-५३

२२-२४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयाणि शय्यासंस्तारकसूत्राणि

२५-२९

अवग्रहप्रकृतम्

१२५४-८७

२५-२९ निर्ग्रन्थविषयाणि अवग्रहसूत्राणि

३०

सेनाप्रकृतम्

१२८७-९८

३० निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सेनासूत्रम्

३१

क्षेत्रावग्रहप्रमाणप्रकृतम्

१२९८-१३०६

३१ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् क्षेत्रावग्रहप्रमाणसूत्रम्

चतुर्थ उद्देशकः

१

अनुद्धातिकप्रकृतम्

१३०७-२९

१ अनुद्धातिकसूत्रम्

१ यद्यप्यत्र यथारत्नाधिकवस्रग्रहणप्रकृतम् इति मुद्रितं विद्यते तथापि तत्स्थले पत्र १२३० मध्ये वृत्तिकृतिदिष्टं वंस्रपरिभाजनप्रकृतम् इत्यभिधानं समीचीनतममिति तदेवात्र ज्ञेयम् ॥

२ अत्र स्थाने यथारत्नाधिकशय्यासंस्तारकग्रहणप्रकृतम् इति मुद्रितं वर्तते तथापि शय्यासंस्तारकपरिभाजनप्रकृतम् इत्येवात्रावबोद्धव्यम् ॥

३ वृत्तिकृता 'रोधकसूत्र'लेनापि निर्दिष्टत्वाद् रोधकप्रकृतम् इति नाम्नाऽपीदं प्रकृतमुच्यते ॥

४ अत्र अवग्रहक्षेत्रप्रमाणप्रकृतम् इति मुद्रितं वर्तते तत्स्थाने क्षेत्रावग्रहप्रमाणप्रकृतम् इत्यवगन्तव्यम् ॥

सूत्रम्	प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च	पत्रम्
२	पाराश्रिकप्रकृतम्	१३२९-४९
३	२ पाराश्रिकसूत्रम् अनवस्थाप्यप्रकृतम्	१३४९-६७
४-९	३ अनवस्थाप्यसूत्रम् षड्विधसचित्तद्रव्यकल्पप्रकृतम्	१३६७-८१
१०-११	४ सचित्तद्रव्यकल्पविषयकम् प्रव्राजनासूत्रम् ५ सचित्तद्रव्यकल्पविषयकम्—गुण्डापना- सूत्रम् ६ शिक्षापनासूत्रम् ७ उपस्थापना- सूत्रम् ८ सम्भोजनासूत्रम् ९ संवासनासूत्रं च	१३८१-८४
१२-१३	वाचनाप्रकृतम्	१३८४-९२
१४-१५	१० वाचनाविषयम् अविनीतादिसूत्रम् ११ वाचनाविषयं विनीतादिसूत्रम्	१३९९-१४११
१६-१७	संज्ञाप्यप्रकृतम्	१४१२-१७
१८	१२ दुःसंज्ञाप्यसूत्रम् १३ सुसंज्ञाप्यसूत्रम्	१४१७-२४
१९	ग्लानप्रकृतम्	१४२४-५८
२०-२८	१४ निर्ग्रन्थीविषयकं ग्लानसूत्रम् १५ निर्ग्रन्थविषयकं ग्लानसूत्रम्	
	कालक्षेत्रातिक्रान्तप्रकृतम्	
	१६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं कालातिक्रान्तसूत्रम् १७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं क्षेत्रातिक्रान्तसूत्रम्	
	अनेषणीयप्रकृतम्	
	१८ निर्ग्रन्थविषयकम् अनेषणीयसूत्रम्	
	कल्पस्थिता-ऽकल्पस्थितप्रकृतम्	
	१९ कल्पस्थिता-ऽकल्पस्थितसूत्रम्	
	गणान्तरोपसम्पत्प्रकृतम्	
	२० भिक्षुविषयकं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	

१ अत्र मूले प्रव्राजनादिप्रकृतम् इति मुद्रितमस्ति तत्स्थले षड्विधसचित्तद्रव्यकल्पप्रकृतम् इति समवगन्तव्यम् ॥

२ प्रकृतसिद्धम् उपसम्पत्प्रकृतम् इत्यनेनापि नाम्नीच्येत ॥

२१	गणावच्छेदकविषयं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	
२२	आचार्य-उपाध्यायविषयं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	
२३	भिक्षुविषयं सम्भोगप्रत्ययिकं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	
२४	गणावच्छेदकविषयं सम्भोगप्रत्ययिकं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	
२५	आचार्य-उपाध्यायविषयं सम्भोगप्रत्ययिकं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	
२६	भिक्षुविषयकम् अन्याचार्योपाध्यायोद्देशनसूत्रम्	
२७	गणावच्छेदकविषयम् अन्याचार्योपाध्यायोद्देशनसूत्रम्	
२८	आचार्य-उपाध्यायविषयम् अन्याचार्योपाध्यायोद्देशनसूत्रम्	
२९	विष्वग्भवनप्रकृतम्	१४५८-७३
२९	भिक्षुविषयकं विष्वग्भवनसूत्रम्	
३०	अधिकरणप्रकृतम्	१४७३-८०
३०	भिक्षुविषयकम् अधिकरणसूत्रम्	
३१	परिहारिकप्रकृतम्	१४८०-८६
३१	भिक्षुविषयकं परिहारिकसूत्रम्	
३२-३३	महानदीप्रकृतम्	१४८७-९८
३२-३३	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयके महानदीसूत्रे	
३४-३७	उपाश्रयविधिप्रकृतम्	१४९८-१५०२
३४-३५	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् ऋतुबद्धोपाश्रयविधिसूत्रद्वयम्	
३६-३७	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं वर्षावासोपाश्रयविधिसूत्रद्वयम्	

षष्ठम उद्देशकः

१-४	ब्रह्मापायप्रकृतम्	१५०३-१३
१	निर्ग्रन्थब्रह्मापायविषयकं देवस्त्रीसूत्रम्	
२	निर्ग्रन्थब्रह्मापायविषयकं देवीस्त्रीसूत्रम्	
३	निर्ग्रन्थीब्रह्मापायविषयकं देवीपुरुषसूत्रम्	
४	निर्ग्रन्थीब्रह्मापायविषयकं देवपुरुषसूत्रम्	
५	अधिकरणप्रकृतम्	१५१३-२३
५	भिक्षुविषयकम् अधिकरणसूत्रम्	

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च

पत्रम्

६-९

संस्तृतनिर्विचिकित्सप्रकृतम्

१५२४-३७

६ भिक्षुविषयकं संस्तृतनिर्विचिकित्ससूत्रम्

७ भिक्षुविषयकं संस्तृतविचिकित्ससूत्रम्

८ भिक्षुविषयकम् असंस्तृतनिर्विचिकित्ससूत्रम्

९ भिक्षुविषयकम् असंस्तृतविचिकित्ससूत्रम्

१०

उद्गारप्रकृतम्

१५३७-४५

१० निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् उद्गारसूत्रम्

११

आहारविधिप्रकृतम्

१५४६-५४

११ निर्ग्रन्थविषयकम् आहारविधिसूत्रम्

१२

पानकविधिप्रकृतम्

१५५५-६०

१२ निर्ग्रन्थविषयकं पानकविधिसूत्रम्

१३-३६

ब्रह्मरक्षाप्रकृतम्

१५६०-७८

१३ निर्ग्रन्थीविषयकम् इन्द्रियसूत्रम्

१४ निर्ग्रन्थीविषयकं श्रोतःसूत्रम्

१५ निर्ग्रन्थीविषयकम् एकाकिसूत्रम्

१६ निर्ग्रन्थीविषयकम् अचेलसूत्रम्

१७ निर्ग्रन्थीविषयकम् अपात्रसूत्रम्

१८ निर्ग्रन्थीविषयकं व्युत्सृष्टकायसूत्रम्

१९ निर्ग्रन्थीविषयकम् आतापनासूत्रम्

२० निर्ग्रन्थीविषयकम्—स्थानायतसूत्रम् २१ प्रतिमा-

स्थायिसूत्रम् २२ निषद्यासूत्रम् २३ उत्कटकासन-

सूत्रम् २४ वीरासनसूत्रम् २५ दण्डासनसूत्रम्

२६ लगण्डशायिसूत्रम् २७ अवाञ्छुखसूत्रम्

२८ उत्तानसूत्रम् २९ आप्रकुब्जसूत्रम् ३० एक-

पार्श्वशायिसूत्रं च

३१ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् आकुञ्चनपट्टसूत्रम्

३२ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सावश्रयासनसूत्रम्

३३ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सविषाणपीठफलकसूत्रम्

३४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सवृन्तालाबुसूत्रम्

३५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सवृन्तपात्रकेसरिकासूत्रम्

१८

तृतीयं परिशिष्टम् ।

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नास्ती विषयश्च

पत्रम्

३७

३६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं दारुदण्डकसूत्रम्

मोकप्रकृतम्

१५७८-८३

३८-४०

३७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं मोकसूत्रम्

परिवासितप्रकृतम्

१५८३-९१

३८ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् आहारसूत्रम्

३९ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयम् आलेपनसूत्रम्

४० निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयं म्रक्षणसूत्रम्

४१

व्यवहारप्रकृतम्

१५९२-९५

४१ परिहारकल्पस्थितभिष्णुविषयं व्यवहारसूत्रम्

४२

पुलाकभक्तप्रकृतम्

१५९५-१६००

४२ निर्ग्रन्थीविषयकं पुलाकभक्तसूत्रम्

षष्ठ उद्देशकः

—><—

१

वचनप्रकृतम्

१६०१-१९

१ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं वचनसूत्रम्

२

प्रस्तारप्रकृतम्

१६१९-२७

२ प्रस्तारसूत्रम्

३-६

कण्टकाद्युद्धरणप्रकृतम्

१६२७-३३

३ निर्ग्रन्थसम्बन्धि कण्टकाद्युद्धरणविषयकं पादसूत्रम्

४ निर्ग्रन्थसम्बन्धि प्राण-बीज-रजआद्युद्धरणविषयकम् अक्षिसूत्रम्

५ निर्ग्रन्थीसम्बन्धि कण्टकाद्युद्धरणविषयकं पादसूत्रम्

६ निर्ग्रन्थीसम्बन्धि प्राण-बीजाद्युद्धरणविषयकम् अक्षिसूत्रम्

७-९

दुर्गप्रकृतम्

१६३३-३६

७ निर्ग्रन्थीविषयं दुर्गसूत्रम्

८ निर्ग्रन्थीविषयं षड्गसूत्रम्

९ निर्ग्रन्थीविषयं नौसूत्रम्

१०-१८

क्षिप्तचित्तादिप्रकृतम्

१६३६-६५

१० निर्ग्रन्थीविषयं क्षिप्तचित्तासूत्रम्

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च

पत्रम्

- ११ निर्ग्रन्थीविषयं दीप्तचित्तासूत्रम्
 १२ निर्ग्रन्थीविषयं यक्षाविष्टासूत्रम्
 १३ निर्ग्रन्थीविषयं उन्मादप्राप्तासूत्रम्
 १४ निर्ग्रन्थीविषयम् उपसर्गप्राप्तासूत्रम्
 १५ निर्ग्रन्थीविषयं साधिकरणासूत्रम्
 १६ निर्ग्रन्थीविषयं सप्रायश्चित्तासूत्रम्
 १७ निर्ग्रन्थीविषयं भक्त-पानप्रत्याख्यातासूत्रम्
 १८ निर्ग्रन्थीविषयम् अर्थजातसूत्रम्

१९

परिमन्थप्रकृतम्

१६६६-७६

१९ परिमन्थसूत्रम्

२०

कल्पस्थितिप्रकृतम्

१६७६-१७१२

२० कल्पस्थितिसूत्रम्

चतुर्थं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रचूर्णि-विशेषचूर्णि-वृत्तिकृद्भिर्विभागशो निर्दिष्टानां
निर्युक्तिगाथा-सङ्ग्रहगाथा-पुरातनगाथादीना-
मनुक्रमणिका

[प्रस्तुतस्यास्य बृहत्कल्पसूत्राख्यस्य महाशास्त्रस्य निर्युक्तिर्भाष्यं चैकग्रन्थत्वेन परिणते स्त इति श्रीमद्भिर्मलयगिरिपादैरस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य बृत्तेरुपोद्धाते आवेदितं वरीवृत्यते (दृश्यतां पत्रं २ पङ्क्तिः १२), अत एव ४६०० श्लोकपरिमितोपलभ्यमानतद्बृत्त्यंशमध्ये न कापि निर्युक्तिगाथादिको विभागो निर्दिष्टो विभाव्यते । किञ्च आचार्यश्रीक्षेमकीर्तिपाद-विहितवृत्त्यंशमध्ये निर्युक्तिगाथा-पुरातनगाथा-सङ्ग्रहगाथा-द्वारगाथादिको विभागोऽस्माभिः संशोधनार्थं सञ्चितासु ताटी० मो० ले० त० डे० भा० कां० संज्ञकासु सवृत्तिकस्यास्य बृहत्कल्पसूत्रस्य हस्तलिखितासु सप्तसु प्रतिषु वैषम्येण निरीक्ष्यते, चूर्णौ विशेषचूर्णौ चाप्ये-तन्निर्देशो वैषम्येणाकल्यत इति । एतत् सर्वमस्माभिः तत्र तत्र स्थले टिप्पणीरूपेणोल्लिखितमपि विद्वद्गर्गसुखावगमार्थं पुनरत्र सङ्गृह्यत इति]

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
१८०	इहिसिथ पेह अंतर	६०९ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१८६	समणे समणी सावग	६२६ सङ्ग्रहगाथा त० डे० भा० कां०	निर्युक्तिगाथा मो० ले० (टि० ६)
१८८	दमए दूमगे भट्टे	६३२ ० त० डे० भा० कां०	निर्युक्तिगाथा मो० ले० (टि० २)
१८९	इत्थी पुरिस नपुंसग	६३७ ० त० डे० भा० कां०	निर्युक्तिगाथा मो० ले० (टि० ५)
१९९	देविंदरायगहवह-	६६९ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
२०६	गीयथो य विहारो	६८८ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
२०८	एगविहारी भ अजाय-	६९४ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	सङ्ग्रहगाथा पत्र २१० भा० (टि० २)
२१२	अबहुस्तुए भगीयथे	७०३ निर्युक्तिगाथा त० डे०	० मो० ले० भा० कां० (टि० ९)
२१३	सत्तरत्तं तवो होइ	७०५ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
२२७	अभिगए पडिबद्धे	७३३ निर्युक्तिश्लोक मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० २)
२३२	आहारे उवकरणे	७४७ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
२४९	परिणाम अपरिणामे	७९२ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां० द्वारगाथा भा० (टि० २)	

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
२६०	पडिसेहम्मि उ छकं	८१४ निर्युक्तिगाथा सर्वांसु प्रतिषु	
२८५	पडिसेहणा खरंटण	८९६ सङ्ग्रहगाथा सर्वांसु प्रतिषु	
२९३	सोऊण थ घोसणयं	९२५ भद्रबाहुस्वामिविरचिता गाथा सर्वांसु प्रतिषु	
२९४	तं काय परिच्चयई	९३० निर्युक्तिगाथा सर्वांसु प्रतिषु	
२९६	देसो व सोवसगो	९३७ सङ्ग्रहगाथा सर्वांसु प्रतिषु	
३००	आयं कारण गाढं	९५१ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० १)
३०२	खेत्तोयं कालोयं	९५८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० ३)
३१८	मरुपहि थ दिट्ठतो	१०१२ निर्युक्तिगाथा सर्वांसु प्रतिषु	
३२२	विजे पुच्छण जयणा	१०२७ निर्युक्तिगाथा सर्वांसु प्रतिषु	
३२३	पउमुप्पल माडलिंगो	१०२९ निर्युक्तिगाथा सर्वांसु प्रतिषु (पत्रं ३२५ गाथा १०३३ टीकान्तः)	पुरातना गाथा चूर्णौ पत्रं ३२५ (टि० १)
३४४	गावो तणाति सीमा	१०९६ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० २)
३४७	पढमेत्थ पडहछेदं	११०९ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० १)
३६८	तिथाहसेससंजय	११८५ सङ्ग्रहगाथा सर्वांसु प्रतिषु	
३९१	उवप्पो सारणा चैव	१२६६ निर्युक्तिश्लोक सर्वांसु प्रतिषु	
३९९	कंदप्पे कुकुइए	१२९५ सङ्ग्रहगाथा त० डे० मा० कां०	निर्युक्तिगाथा मो० ले० (टि० ६)
४०१	नाणस्स केवलीणं	१३०२ निर्युक्तिगाथा सर्वांसु प्रतिषु	
४०४	अणुबद्धविग्गहो विय	१३१५ निर्युक्तिगाथा सर्वांसु प्रतिषु	
४०५	उम्मग्गदेसणा मग्ग-	१३२१ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० कां० (टि० १)
४०७	तवेण सत्तेण सुत्तेण	१३२८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० कां० (टि० १)
४३६	वेयावच्छगरं बाल	१४६४ सङ्ग्रहगाथा सर्वांसु प्रतिषु	
४४३	देउलिय अणुणवणा	१४९६ सङ्ग्रहगाथा सर्वांसु प्रतिषु	
४६४	किं कारणं चमढणा	१५८४ निर्युक्तिगाथा सर्वांसु प्रतिषु	
४७३	दम्बप्पमाण गणणा	१६११ सङ्ग्रहगाथा सर्वांसु प्रतिषु	
४७४	एग्गो व ह्योज्ज गच्छो	१६१५ द्वारगाथा सर्वांसु प्रतिषु	पुरातनगाथा चू० विचू० (टि० २)
४९२	निरवेक्खो तइयाए-	१६७० निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० १)
४९९	दोक्खि अणुआयाओ	१६९७ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	पुरातना गाथा भा० चू० विचू० (टि० १)
५०४	विग्गई विग्गइअवयवा	१७०८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० चू० विचू० (टि० ३)
५०८	लेवकडे कायव्वं	१७१९ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० १)

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
५१०	संघाडपुण एगो	१७२६ पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु	० चू० विचू० (टि० १)
५११	बिद्ध्यपय मोय गुरुगा	१७३१ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	द्वारगाथा भा० (टि० ६) पुरातना गाथा विचू० (टि० ५)
५१९	संजयकडे य देसे	१७६१ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	पुरातना गाथा भा० कां० विचू० (टि० २)
५२४	साहभिमियाण अट्टा	१७७४ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	पुरातना गाथा भा० कां० (टि० २)
५३१	एएहिं कारणेहिं	१८०१ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
५३७	दाऊण अन्नदुच्चं	१८२६ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० ३)
५४२	गंतूण पडिनियत्तो	१८५० निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	पुरातना गाथा भा० कां० विचू० (टि० २)
५४३	दुब्बेण य भावेण य	१८५४ } निर्युक्तिगाथाद्वय मो०	० भा० (टि० ४)
५४३	सुन्नो चउत्थ भंगो	१८५५ } ले० त० डे० कां०	
५४५	किं उवघातो धोए	१८६५ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	० त० डे० भा० कां० (टि० ३)
५६५	कोई मज्जणगविहिं	१९३८ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	पुरातना गाथा त० डे० भा० कां० विचू० (टि० ४)
५६८	उसिणे संसट्ठे वा	१९५१ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	सङ्ग्रहगाथा त० डे० भा० कां० (टि० २)
५६९	तिगसंवच्छर तिग दुग	१९५४ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
५७५	विज्जस्स व दुब्बस्स व	१९७३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० कां० (टि० १)
५८५	मासस्सुवरिं वसती	२०२३ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	० त० डे० भा० कां० (टि० २)
५९७	जत्तो दुस्सीला खलु	२०६५ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० १)
५९८	जहियं च अगारिजणो	२०७२ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	० त० डे० भा० कां० (टि० २)
६०१	तरुणीण अभिहवणे	२०८३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० कां० (टि० १)
६०७	गच्छे जिणकप्पम्मि य	२१०९ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	० त० डे० भा० कां० (टि० १)
६०७	दिट्ठतो गुहासीहे	२११३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० कां० (टि० २)
६१४	सोत्थं य समुदाणं	२१३४ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० १)
६१६	दुविहो य होइ अग्गी	२१४५ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० २)
६१७	भावस्मि होइ वेदो	२१४९ ० ताटी० मो० ले० भा०	निर्युक्तिगाथा त० डे० कां० (टि० १)
६१८	कोई तस्थ भणिजा	२१५७ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० ३)

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
६२१	इत्थीणं परिवाडी	२१६७ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० २)
६२८	वीथारामिमुहीओ	२१९५ निर्युक्तिगाथा मो० ले० कां०	० त० डे० भा० (टि० १)
६३०	अङ्गानिगाथाई	२२०७ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० ४)
६३१	सामायारिकडा खल्लु	२२१० निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
६३६	एगा व होज्ज साही	२२३४ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	द्वारगाथा त० डे० भा० कां० (टि० २)
६४०	दोहि वि रहिय सकामं	२२४९ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	पुरातनगाथा त० डे० भा० कां० चू० विचू० (टि० ७)
६४२	चिंता य दहुमिण्डह	२२५८ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	० त० डे० भा० कां० (टि० ७)
६४३	धम्मकहासुणणाए	२२६४ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	सङ्ग्रहगाथा त० डे० भा० कां० (टि० ३)
६५५	ओभावणा कुलचरे	२३१३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० कां०	पोरातना गाथा विचू० (टि० ३) द्वारगाथा त० डे० भा० (टि० ४)
६६१	पत्थारो अंतो बहि	२३३१ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	द्वारगाथा भा० (टि० ५)
६६६	अङ्गानिगाथादी	२३५० निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० ३)
६६७	निगंयदारपिहणे	२३५३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० कां० (टि० २)
६६७	सिय कारणे पिहिज्जा	२३५५ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० ५)
६७४	सागारियसज्जाए	२३७८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	सङ्ग्रहगाथा भा० कां० (टि० ७)
६७८	दहुण वा नियत्तण	२३८८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	सङ्ग्रहगाथा भा० कां० (टि० ६)
६८१	चंक्रमणं तिष्ठेवण	२३९५ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	द्वारगाथा कां० (टि० १) ० भा० (पत्र ६८० टि० ७)
६८६	आयावण तह जेव उ	२४१६ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० कां० (टि० ४-५)
६८७	आउट्टजणे मरुणाण	२४१८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० कां० (टि० ३)
६८८	पदमे गिलाण कारण	२४२० निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० कां० (टि० १)
६९०	झिहोस सदोसे व	२४२८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० २)
६९६	इवं आभरणविही	२४५१ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
७०३	पडिसेवणाए एवं	२४८२ सङ्ग्रहगाथा मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
७२९	भावम्मि उ पडिबद्धे	२५९२ पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिषु चू० व (टि० ४)	
७३३	परियारसइज्जयणा	२६०८ ० सर्वासु प्रतिषु	पोराणा गाथा विचू० (टि० २)
७३४	पासवण मत्तपुणं	२६११ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
७५५	अहतिरियडङ्ककरणे	२६८१ निर्युक्तिगाथा सङ्ग्रहगाथा पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु	
७५८	सच्चित्ते चित्ते	२६९३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० ५) ० मो० ले० त० डे० भा० (टि० ३)
७६३	तावो भेदो अयसो	२७०८ निर्युक्तिगाथा कां०	
७६६	नामं ठवणा द्विप	२७१९ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
७७६	आयरिय साहु वंदन	२७५२ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
७९३	एक्कस्स च एक्कस्स च	२८०६ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
७९६	लोभेभ आभिओगे	२८१७ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
७९८	कावालिप य भिक्खु	२८२२ } सङ्ग्रहगाथे सर्वासु प्रतिषु	
७९८	माता पिया य भगिणी	२८२३ }	
८०५	तं पि य चडव्विहं राहू-२८४९	निर्युक्तिगाथा मो० ले० कां०	० त० डे० भा० (टि० ४)
८०७	संखडिगमणे वीओ	२८५४ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० ३)
८१६	नाणट्ट दंसणट्टा	२८७९ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
८१९	एक्केकम्मि य टाणे	२८९३ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
८२०	अप्पत्ताण निमित्तं	२८९५ निर्युक्तिगाथा कां०	० मो० ले० त० डे० भा० (टि० १)
८२३	असई य गम्ममाणे	२९०६ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० १)
८२४	अद्धाणासंथरणे	२९११ ० सर्वासु प्रतिषु	पुरातना गाथा विचू० (टि० १)
८३१	सन्वे वा गीयस्था	२९३६ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
८३६	भूमिचर देउले वा	२९५८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० ४)
८४०	सत्ये विविच्चमाणे	२९७४ सङ्ग्रहगाथा मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ४)
८४१	सट्ठणे अणुकंपा	२९७९ सङ्ग्रहगाथा मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
८४४	खुडी थेराणअप्पे	२९८८ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ४)
८५१	पंतोवहिम्मि लुद्धो	३०१४ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ४)
८५५	अक्कस्स च पल्लीए	३०३३ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
८६३	रागहोसम्मिक्को	३०६६ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० १)
८६९	भइगवयणे गममं	३०९० ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
८७६	सच्छं देण य गममं	३१२३ निर्युक्तिगाथा तादी० मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० ५)
८८३	आदेसो सेलपुरे	३१४९ पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु	
८८८	बहिया य खस्समूले	३१६८ निर्युक्तिगाथा तादी० मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० ६)

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
८८९	द्वोसेहिं एत्तिएहिं	३१७३ पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिषु	
८९०	पडिलेहियं च खेत्तं	३१७८ ० ताटी० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ४)
८९२	जावंतिया पगणिया	३१८४ द्वारगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
८९३	कप्पइ गिलाणगट्टा	३१९० ० ताटी० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
८९५	न वि लब्भइं पवेसो	३१९८ ० ताटी० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३) पुरातना गाथा विचू० (टि० १)
८९६	अद्धाणनिगयादी	३२०२ सङ्ग्रहगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० १)
९०८	जो एत्तं न वि जाणइ	३२४४ ० ताटी० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
९२६	सालीहिं वीहीहिं	३३०० भद्रबाहुस्वामिकृता गाथा सर्वासु प्रतिषु	पुरातना गाथा विचू० (टि० ७)
९४५	परपक्खम्मि वि दारं	३३७६ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
९५४	गहियम्मि वि जा जयणा	३४१३ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० १-३) गाथा पुरातना विचू० (टि० २)
९६४	पासे तणाण सोहण	३४५० ० सर्वासु प्रतिषु	पुरातना गाथा विचू० (टि० १)
९७३	काइय पडिलेह सज्जाए	३४८९ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० कां०	द्वारगाथा भा० (टि० १-२) (पत्र ९७५ टि० १)
		(पत्र ९७५ मध्ये ३४९५ गाथाटीकायाम्)	
९७८	सुत्तनिवाभो पोराण	३५११ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
९८६	तिस्थंकरपडिकुट्टो	३५४० निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० ३)
९८९	दुविहे गोल्लम्मी	३५५० निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
९९०	पित पुत्त थेरए या	३५५७ ० सर्वासु प्रतिषु	पुरातना गाथा विचू० (टि० २)
९९१	एणो महाणसम्मी	३५६३ चिरन्तनगाथा सर्वासु प्रतिषु	
९९३	दोसु वि अब्बोच्छिण्णे	३५६८ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० २) पुरातना गाथा विचू० (टि० २)
९९७	वाडगदेउलियाए	३५८६ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१०००	बहिया उ अंसंसट्टे नीसट्टमंसंसट्टो अदिट्टस्स उ गहणं पाडुणगा वा बाहिं	३५९६ } ३५९७ } ० सर्वासु प्रतिषु ३५९८ } ३५९९ }	पुराणियाभो गाथाभो चू० विचू० (टि० ३)
१००३	अद्धाणनिगयादी	३६१२ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
	बृ० ३९९		

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
१००५	आहडिया उ अभिघरा	३६१७	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१००६	संकल्पियं व दवं	३६२१	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०१२	सागारियस्स अंसिय	३६४४	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०१८	पंच परुवेऊणं	३६६४	पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिषु
१०३१	पयला निद तुयट्टे	३७१४	पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिषु
१०५१	कुंथुपणगाइ संजमे	३८०९	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०५३	विहयपय कारणम्मि	३८१५	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०५६	पोस्थग जिण दिट्ठतो	३८२७	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०५८	सुचनिवाओ वुट्ठे	३८३६	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०६०	सगल प्पमाण वणणे	३८४६	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०६५	अकसिणमट्टारसगं	३८७३	पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिषु
१०७१	भावकसिणम्मि दोसा	३९०२	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०७३	देसी गिलाण जावो-	३९१०	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०७६	तम्हा उ भिदियच्चं	३९२१	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०८४	भिञ्जम्मि माउगंतम्मि	३९५२	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०९८	गुरु पाहुण खम दुब्बल	४००८	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११०४	भागर नई कुडंगे	४०३४	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११२४	एक्का मुक्का एक्का	४१२९	निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० कां० सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० १)
११३०	मिच्छते संकादी	४१५३	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११३२	नाऊण या परीत्तं	४१६५	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११४५	उज्जेणी रायगिहं	४२१९	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु
११५१	समोसरणे उहेसे	४२४२	निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० कां० सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० १)
११६३	गच्छे सवाल्लुट्ठे	४२९३	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११६७	संवाडएण एक्कतो	४३०९	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११७०	णेगेहिं आणियाणं	४३१९	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११७९	उवरिं कहेसिं हिट्ठा	४३६१	चिरन्तनगाथा सर्वासु प्रतिषु
११८९	वीमैव एव खुट्ठे	४४०२	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११९०	समविसमा थेराणं	४४०५	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु सङ्ग्रहगाथा (११९१ पत्रे)
११९४	आयरिए अभिसेने	४४२१	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२१५	सेढीठाणटियाणं	४५०३	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२३१	अहवा ओसहहेउं	४५५९	द्वारगाथा ताटी० मो० ले० डे० कां० सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० १)
१२३६	एगं नायं उदगं	४५७६	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२४३	माहस्स होति गुरूगो	४६०४	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२४९	खंते व मूणए वा	४६२६	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
१२५०	विज्ञादीहि गवेशण	४६३२	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२५१	असतीय भेषणं वा	४६३६	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२५७	चत्तारि णवग जाणंत-	४६६३	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२७६	पुंवि वसहा दुविहे	४७४४	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२८१	अन्वावडे कुडुंबी	४७६८	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२८५	देविंदरायउगह	४७८४	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२८६	अणुकुडु भितीसुं	४७९०	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२८९	संवट्टमि तु जयणा	४८०१	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२९१	हाणी जावेकट्टा	४८११	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२९७	भत्तट्टणमालोए	४८३५	निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० डे० कां०
१३०३	जेणोगहिता वड्ढा	४८६०	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१३२०	पढमाए पोरिसीए	४९३१	निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० डे० कां०
१३२५	सुडुल्लसिते भीए	४९५२	ताटी० मो० ले० डे० मा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
१३३३	सासवणाले सुहणंतए	४९८७	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१३३६	सव्वेहि वि चेतव्वं	४९९८	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१३५०	साहम्मि तेणण उवधी	५०६३	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१३५३	पन्वावणिज्ज बार्हिं	५०७३	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१३६०	आयरिय विणयगाहण	५१०६	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१३६२	अणुकंपणा णिमित्ते	५११४	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१३६४	तइयस्स दोन्नि मोत्तुं	५१२०	पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिषु
१३७६	अस्सिवे ओमोयरिए	५१७२	ताटी० मो० ले० डे० मा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
१३८२	विगइ भविणीए लड्डगा	५१९९	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१३८७	राया य खंतिथाए	५२१९	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१३९५	असईय माडवग्गे	५२४८	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु विचू० च (टि० १)
१३९७	कुलवंसमि पहीणे	५२५४	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१४१६	सेहस्स व संबंधी	५३३२	पुरातनी गाथा सर्वासु प्रतिषु
१४३०	वच्चंतो वि य दुविहो	५३८६	सङ्ग्रहगाथा ताटी० मो० ले० डे० मा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० १)
१४८३	विडळं व भत्तपाणं	५६०२	ताटी० मो० ले० डे० मा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
१४९०	संघट्टणा य सिंचण	५६३१	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१४९२	संकमथले य णोथल उदए चिक्खल्ल परित्त	५६४० ५६४१	सर्वासु प्रतिषु पुरातनं गाथाद्वयम् विचू० (टि० १)

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले सुद्धितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
१५०६	धम्मकह महिद्धीए	५६९१ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिपु	
१५३९	उद्दहरे वमिसा	५८३० निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु (५८३२ गाथाटीकायाम्)	
१५४३	तत्तऽस्थमिते गंधे	५८४८ सङ्ग्रहगाथा ताटी० मो० ले० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ६)
१५५०	तम्हा विविंचित्त्वं	५८७७ ० ताटी० मो० ले० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
१५५२	विद्ध्यपद अपेक्खणं तू	५८८५ सङ्ग्रहगाथा ताटी० मो० ले० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ४)
१५५३	आउट्टिय संसत्ते	५८९१ सङ्ग्रहगाथा ताटी० मो० ले० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ५)
१५८२	दीहाह्यणे गमणं	५९९० सङ्ग्रहगाथा ताटी० मो० ले० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
१६१२	फरुसम्मि चंडरुहो	६१०२ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
१६१८	पढमं विगिंचणट्टा	६१२१ द्वारगाथा ताटी० मो० ले० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
१६५९	सेवगभज्जा ओसे	६२८७ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
१६६९	ठाणे सरीर भासा आगाहणो य दोसा	६३१९ } निर्युक्तिगाथाद्वयम् सर्वासु प्रतिपु ६३२० }	
१६७२	विद्ध्यपदं गोलणणे	६३३५ ० ताटी० मो० ले० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० १)
१६८६	अण्णे वि होंति दोसा	६३९३ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु	
१६९१	दंसणम्मि य वंतम्मि	६४१४ ० ताटी० मो० ले० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० १)

× × × × ×

उपरिनिर्दिष्टातिरिक्तं प्रभूतेषु स्थलेषु चूर्णि-विशेषचूर्णि-वृत्तिविधातृभिः णिज्जुत्ति-णिज्जुत्तिअत्थो-सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिः-निर्युक्तिविस्तरः प्रसुत्तैः पदैः स्थानस्थानेषु निर्युक्तिगाथा-दिको निर्देशः सम-वैषम्येण विहितो निरीक्ष्यते । किञ्च न सम्यक्तया ज्ञायते यत् क याव-देता निर्युक्तिगाथा इति तत्तत्स्थानादिको निर्देशोऽत्र विभाग-पत्राङ्क-टिप्पणाङ्कोल्लिखनद्वारेणो-द्ध्रियते—

णिज्जुत्ति २-३४३ टि० १ (चू० विचू०); ४-९५३ टि० १ (चू० विचू०), ११२९ टि० ४ (विचू०)
वृत्तिप्रतिष्वत्र भाष्यकारनिर्देशः ।

णिज्जुत्तिअत्थो २-३२५ टि० २ (चू०) ।

निर्युक्तिः ३-६७० (भा० कां० भाष्यम् टि० १), ६७० (भा० कां० भाष्यम् टि० ३); ४-१२४५
सर्वासु वृत्तिप्रतिपु ।

निर्युक्तिगाथाः ३-६१३ सर्वासु वृत्तिप्रतिषु चू० विचू० च (टि० १) ।

निर्युक्ति-भाष्यविस्तरः ४-१०६७; ५-१५९६ सर्वासु वृत्तिप्रतिषु ।

निर्युक्तिविस्तरः २-३२५, ३४३; ३-६९६, ७२७, ७७०, ७७५, ८२८, ८९८; ४-९२४, १००५, १०१२, १११८, ११३९, ११६६, १२४५, १२४७, १२५४, १२७५, १२८०, १२८६; ५-१३०८, १३८२, १३९३, १४००, १४१३, १४१८, १४२५, १४५२, १४५९, १४८१, १४८७, १४९२, १५०१, १५२६, १५३८, १५४७, १५५५, १५६४, १५७८, १५८४, १५९६; ६-१६२१, १६२९; यत्रेषु स्थानेषु सर्वासु वृत्तिप्रतिषु अयं निर्देशो वर्तते ।

निर्युक्तिविस्तरः ३-६७७ सर्वासु वृत्तिप्रतिषु चू० च (टि० ३), ७३९ टि० २ (चू० विचू०), ७७८ टि० ३ (चू०), ७८९ टि० २ (चू०), ९०७ (भा० भाष्यकृत् टि० ३); ४-९९७ टि० २ (चू०), १०५१ टि० २ (चू० विचू० च) वृत्तिप्रतिषु भाष्यविस्तरः; ५-१५४७ कां० (टि० ३); ६-१६६७ कां० भाष्यकारः (टि० १), १६६८ कां० (टि० ३) ।

सूत्रदार्शनिकनिर्युक्तिः २-२५७ भा० (टि० १), २६० टि० १ (चू०), २६१ सर्वासु वृत्तिप्रतिषु; ३-७५३ मो० ले० त० डे० कां० विचू० च (टि० ३) ।

पञ्चमं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रस्य निर्युक्ति-भाष्यगाथानामकारादिवर्ण-
क्रमेणानुक्रमणिका ।

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अद्भुतमणमणाभोगे	३	२६४६	अक्खाइयाउ अक्खा-	३	२५६४
अद्भुतमणं एगेणं	५	५५६२	अक्खाण चंदणे वा	५	४९०९
अद्भुतमणे अविहीए	३	२९३५	अक्खा संथारो या	४	४०९९
अद्भुत्पत्तो खलु एस अत्थो	४	४५६६	अक्खित्ते वसचीए	४	४६९०
अद्भुतमणिय अभणिए वा	३	२७०९	अक्खुत्तेसु पहेसुं	३	२७३७
अद्भुतमारेण य इरियं	४	४४७०	अक्खेवो सुत्तदोसा	१	३२८
अद्भुतमुद्धमिदं बुद्धं	४	४४५८	अगळे पलाय मग्गण	६	६२१७
अद्भुतमभिला जहन्ना	३	२५३५	अगणि गिलाणुच्चारे	५	५२६५
अद्भुता कुलपुत्तगभोइया	३	२४४१	अगणिं पि भणाति गणिं	६	६१२४
अद्भुतमोगयम्मिं सुरे	६	६४६०	अगणीं सरीरतेणे	४	४३५२
अद्भुतं सिं जणम्मिं वज्जो	४	३७६१	अगमकरणाद्गारं	४	३५२२
अउणत्तीसं चंदो	२	११२९	अगम्मगामी किलिबोऽह्वाऽथं	४	३५९५
अकयमुहे दुप्पस्सा	१	६६२	अगविट्ठो मिं तिं अहं	४	४७२१
अकरंङ्गम्मिं भाणे	४	४०६०	अगिलाणो खलु सेसो	५	६०२३
अकसायं खु चरित्तं	३	२७१२	अगीयत्था खलु साहू	४	३३३४
अकसायं निग्वाणं	३	२७२९	अगीयत्थेसु विग्गिंचे	३	२९९८
अकस्तिणचम्मग्गहणे	४	३८७२	अगुत्ती य बंभचेरे	३	२५९७
अकस्तिण भिण्णमभिण्णं	४	३९१८			दि० ५
अकस्तिणमट्टारसगं	४	३८७३	अग्गहणं जेण गिंसिं	४	३५३७
अकारणा नत्थिह कज्जसिद्धी	४	४४४०	अग्गहणे कप्पस्स उ	३	३०९२
अकारनकारमकारा	२	८०६	अग्गहणे वारत्तग	४	४०६४
अकोविए ! होहि पुरस्सरा मे	३	३२५०	अग्गिक्कुमारुववातो	३	३२७४
अक्कुट्ट तालिए वा	३	२७१०	अग्गी बाळ गिलाणे	१	२२४
”			अग्गीयस्स न कप्पइ	४	३३३२
अक्कोस-वज्जणादिसु	५	४९७८	अच्चियत्तकुलपवेसे	५	५५६७
अक्खरतिगरुवणया	१	४३	अच्चंतमणुवलद्धा	१	३३
अक्खरपयाइएहिं	१	२९०	अच्चंता सामन्ना	१	४६
अक्खर-वंजणसुद्धं	५	५३७३	अच्चाउरकज्जे वा	६	६३३९
अक्खर सण्णी सम्भं	१	४२	अच्चाउर सम्भूदो	५	५८८६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अच्चाउरं वा वि समिक्खिऊणं	४	३४१८
अच्चाउरे उ कजे	५	६०१७
अच्चागाढे व सिया	२	२०१२
अच्चित्तस्स उ गहणं	४	४३५३
अच्चित्तेण अचित्तं	१	४१८
अच्चित्तेण सचित्तं	१	४६९
अच्चित्तेणं मीसं	१	४६८
अच्चित्ते वि विडसणा	२	९८४
अच्चुक्कडे व दुक्खे	५	५९८३
अच्चुसिण चिक्कणे वा	२	१८२५
अच्छउ महाणुभागो	५	५०४५
अच्छउ महाणुभावो	५	५०४५
		दि० ३
अच्छंती वेगागी	५	५९३२
अच्छंतु ताव समणा	२	१६७६
अच्छिहयालु नरिंदो	२	१२७७
अच्छे ससित्थ चविवय	५	५८५५
अजहन्नमणुक्कोसो	१	६७७
अजंतिया तेणसुणा उवेंति	४	३५०१
अजियम्मि साहसम्मी	५	५९३६
अजुयलिया अतुरिया	१	४४१
अज्ज अहं संदिट्ठो	५	५०८६
अज्जकालिय लेवं	१	४७२
अज्जसुहत्थाऽऽगमणं	३	३२७७
अज्जसुहत्थि ममत्ते	३	३२८२
अज्जस्स हीलणा लज्जणा	१	७२५
अज्जं जक्खाइट्ठं	४	३७३२
अज्जाण तेयजणणं	४	३७५८
अज्जाणं पडिक्कट्ठं	४	३७२४
अज्जियमादी भगिणी	३	२६१८
अज्जो तुमं चेव करेहि भागे	४	४३२६
अज्जयणं वोच्छिज्जति	५	५४०२
अज्जाविओ मि एतेहिं	५	५१८४
अज्जुसिर झुसिरे लहुओ	५	४९०२
अज्जुसिरऽणंतर लहुओ	५	४९०३
अट्टगहेउं लेवा-	१	५२०
अट्ट उ गोयरभूमी	२	१६४९
अट्टग चउक्क दुग एक्कगं	२	८७४
अट्टऽट्ट अट्टमासा	५	५७५२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अट्टगहं तु पदाणं	५	५६००
अट्टविह रायपिडे	६	६३८५
अट्ट सुय थेर अंधल्ल-	२	११५३
अट्टं वा हेउं वा	६	६२८२
अट्टाह जाव एक्कं	२	२०३१
अट्टाण सह आलिं-	५	५९२८
अट्टारस छत्तीसा	५	५०५६
अट्टारस पुरिसेसुं	४	४३६५
अट्टारसविहऽअंभं	३	२४६५
अट्टारस वीसा या	४	३८९३
”	४	३८९५
”	४	३८९७
अट्टारससु पुण्णेसु	६	६४६५
अट्टारसहिं मासेहिं	६	६४७८
अट्टारसेव पुरिसे	६	६४४३
अट्टारसेहिं पुण्णेहिं	६	६४८०
अट्टावयम्मि सेले	४	४७८३
अट्टिगिमणट्टिमी वा	३	२६४८
अट्टिसरक्खा वि जिया	५	५९८१
अट्टिं व दाहगादी	४	३५०३
अट्टी विजा कुच्छित	३	२८२४
अट्टेण जीए कज्जं	६	६२८६
अट्टेण जीत कज्जं	६	६२८६
		(दि० १)
अडयालीसं एते	४	४३६६
अडवीमज्जम्मि णदी	४	४८७४
अट्टाइजा मासा	५	५७५७
अट्टोरुगा दीहणियंसणादि	४	४११४
		दि० २
अट्टोरुगा दीहणियासणादी	४	४११४
अट्टोरुगो वि ते दो	४	४०८६
अट्टोरुतमित्तातो	५	५६४९
अणगारा वेमाणिय-	पत्र ३६९ प्र०	गा० १
अणट्टादंडो विकहा	३	२४९२
अणणुणणाए निक्कारणे	२	१५६०
अणत्थंगयसंकप्पे	५	५७९७
अण दंस नपुंसिस्थी-	२	८३४
अणप्पज्ज अगणि आळ	४	३७२३
अणभुट्टाणे गुरुगा	२	१९३५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अणभिगयमाड्याणं	१	७३९
अणभोगेण भएण व	३	२८४८
अण मिच्छ मीस सम्मं	२	८३५
अणराए जुवराए	३	२७६३
अणरायं निवमरणे	३	२७६४
अणवट्टंते तह वि उ	१	५२४
अणवट्टं वहमाणो	५	५१३६
अणवट्टिया तहिं होंति	४	४७७८
अणवस्थाए पसंगो	३	२४९१
अणवायमसंलोए	१	४१९
["]	१	४४३]
अणवायमसंलोगा	२	२०६३
		टि० ३
अणहारो मोय छली	५	६००४
अणहारो वि न कएणइ	५	६०१०
अणादियं च थइं च	४	४४७१
अणाभोएण मिच्छत्तं	६	६४१७
अणावायमसंलोए	१	४४३
["]	१	४१९]
अणावायमसंलोगा	२	२०६३
अणिउत्तो अणिउत्ता	१	२३४
अणिगूहियबलविरिओ	४	४०१९
अणिविद्ध सण्णऽसण्णी	४	४६९१
अणुओगमि य पुच्छा	१	२५०
अणुओगो य नियोगो	१	१८७
अणुकंपणा णिमिसे	५	५११४
अणुकंपा पडिणीया	५	५६२२
अणुकुइं उवकुइं	४	४७९१
अणुकुइं भित्तीतुं	४	४७९०
अणुगायमणसंकपे	५	५७८६
अणुजाणे अणुजाती	३	३२८५
अणुणविय उग्गहंगण	४	३५२७
अणुणा जोगऽणुजोगो	१	१९०
		टि० १
अणुणा जोगो अणुजोगो	१	१९०
अणुणवण अजतणाए	४	३३३८
अणुदितमणसंकपे	५	५७९१
["]	५	५७९०]
अणुदिय उविओ किं तु इ	५	५८१६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अणुदियमणसंकपे	५	५७९०
["]	५	५७९१]
अणुसाए वि सव्वमी	१	६७९
अणुपरिहारिगा चेव	६	६४७५
अणुपालिओ य दीहो	२	१२८१
अणुपुच्ची परिवाडी	१	२०८
अणुबद्धविग्गहो चिय	२	१३१५
अणु बायरे य उंछिय	१	१८९
अणुभूआ मज्जरसा	४	३४०७
अणुभूता धण्णरसा	४	३३९७
["]	४	३३४२]
अणुभूया उद्गरसा	४	३४२१
अणुभूया पिंढरसा	४	३४८०
अणुयत्तणा उ एसा	२	१९७२
अणुयत्तणा गिलाणे	२	१९००
अणुयोगो य नियोगो	१	१८७
अणुरंगाई जाणे	३	३०७१
अणुसट्टाई तत्थ वि	३	३०३५
अणुसट्टी धम्मकहा	३	२८९८
अणुसासण कह ठवणं	६	६२९३
अणुसासियमि अठिए	६	६२७२
अणुसिट्ठिमणुवरंतं	६	६२९१
अणुहूया धण्णरसा	४	३३४२
["]	४	३३९७]
अण्णगणं वच्चंतो	५	५७८४
अण्णगणे भिक्खुस्सा	५	५७५६
अण्णगहणं तु हुविहं	२	८६४
अण्णत्तो चिय कुंटसि	६	६१६७
अण्णं व एवमादी	५	४९७७
अण्णाइट्टसरिरे	५	५५२५
	५	५५४६
”		
अण्णणे गारवे लुक्खे	४	४०७४
अण्णेण णे ण कज्जं	४	४१७५
अण्णे पाणे वत्थे	४	३५३४
अण्णेणोणे अक्कमिउं	१	५१२
		टि० १
अण्णेणोणे अक्कमी	१	५१२
अतडपवातो सो चेव	३	२३९०
अतरंतवालुवुइ	२	१६७२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अतरंतस्स उ जोगा-	२	१६२०	अत्थि हु वसभग्गामा	४	४८५१
अतवो न होति जोगो	५	५२०६	अत्थुरणट्ठा एगं	५	५२११
अतसीवंसीमादी	४	३६६३	अत्थेसु दोसु तीसु व	१	२८६
अतिचारस्स उ असनी	६	६४२७	अट्टुवा चियत्तक्किचे	६	६४११
अतिभणित भमणिते वा	५	५७४२	”	२	६४१३
अतिभुत्ते उग्गालो	५	५८४७	अदोसवं ते जति एस्स सद्दो	४	३९२८
अतिरेगगहणमुग्गा-	१	४३९	अद्दाइथ ने वयणं	३	२६३९
अतिसेसदेवतणिमित्त-	४	४७९८	अद्दागदोससंकी	३	२६६०
अतेणाहडाण नयणे	२	२०४४	अद्दागससो साहु	२	८१२
अत्तट्टकडं दाउं	१	५९७	अद्दारगं अनगरं	१	२५७
अत्तट्ट परट्टा वा	४	४२५८	अद्दिट्टसहु कहणं	६	६२५५
अत्तट्टियतंतूहिं	२	१७६६	अद्दिट्टस्स उ गहणं	४	३५९८
अत्तणि य परे चेवं	२	१२५८	अद्दिट्टाओ दिट्टं	३	२४८४
अत्तागमप्पमाणेण	१	५३	अद्धट्ट मास पक्खे	५	५७५९
अत्ताण चोर मेया	३	२७६६	अद्धद्धं अहिवहणो	२	१२१४
अत्ताणमाइप्पुं	३	२७६७	अद्धाण-ओमादि उवग्गहम्मिं	५	५२१०
”	३	२७६८	अद्धाणणिग्गतादी	४	४२५३
अत्ताणमाइयाणं	३	२७६९	”	४	४२६७
अत्ताभिप्पायकया	१	१२	अद्धाणणिग्गयादी	४	३३९२
अत्थवसा हवइ पर्यं	१	३२३	”	४	४२५७
अत्थस्स उग्गहम्मिं वि	१	४८	अद्धाणनिग्गतादी	४	३३६३
अत्थस्स कप्पितो खल्लु	१	४०८	अद्धाणनिग्गयाई	२	१५१५
अत्थस्स दरिसणम्मिं वि	१	४७	”	२	१८३८
अत्थस्स वि उवलंभे	१	४९	”	३	२२०७
अत्थस्सुवग्गहम्मिं वि	१	४८	”	३	२२७२
		टि० २	”	३	२४३३
अत्थंगए वि सिन्वस्ति	५	४९९१	”	३	२६५८
अत्थंगयसंकप्पे	५	५७८७	”	३	२९८९
”	५	५७९५	”	४	३४४२
अत्थंखिलम्मिं काया	५	५५०४	”	४	३४४३
अत्थं दो व अदाउं	२	२०१८	”	४	३४६७
अत्थं भासइ अरिहा	१	१९३	अद्धाणनिग्गयादी	२	१८१४
अत्थाणंतर्चारिं	१	४०	”	३	२३२०
अत्थादाणो ततिओ	५	५१२८	”	३	२३५०
अत्थाभिर्वज्जगं वंजण-	१	५५	”	३	२४२३
अत्थित्ते संबद्धा	१	६१	”	३	२४४३
अत्थि मे घरे वि वत्था	१	६३६	”	३	२५४८
अत्थि य मे पुव्वदिट्ठा	३	३१५१	”	३	२५५०
अत्थि य से योगवाही	२	१८८६	”	३	२५८९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अद्वाणनिग्गायी	३	३२०२	अन्नत्थ अप्पसत्था	४	३७२७
”	४	३५०४	अन्नत्थ पुरिसं दुल्लभं	६	६३९०
अद्वाण पविसमाणा	३	३००५	अन्नत्थतत्थगहणे	२	८६३
अद्वाण पविसमाणो	२	१०२१	अन्नत्थ मोय गुरुओ	४	३७१७
”	३	३०९६	अन्नत्थ व चंक्रमती	३	२३९६
अद्वाणमणद्वाणे	३	३००२	अन्नत्थ व सेऊणं	४	३५३०
अद्वाणमाईसु उ कारणेसुं	४	३६७२	अन्नत्थ वा वि ठाडं	४	४८६८
अद्वाणमेव परातं	५	५६१८	अन्नत्थ वि जत्थ भवे	२	१०४७
अद्वाणम्मि महंते	३	३१०५	अन्नत्थ द्वोभासण	२	१७५०
अद्वाणम्मि व होजा	३	२८७७	अन्नम्मि वि कालम्मि	५	५७६५
अद्वाणवित्ता वा	४	३४५७	अन्नस्स व असतीए	५	५०८२
अद्वाणसीसए वा	४	४८५४	अन्नस्स व दाहामी	२	१८५३
अद्वाणं पविसंतो	२	१०२१	अन्नस्स व पल्लीए	३	३०३३
अद्वाणं पि य दुविहं	३	३०४१	अन्नस्स वि संदेहं	४	४३५०
अद्वाणाई अइनिह-	४	३४५६	अन्नं अभिधारेतुं	५	५३७८
अद्वाणातो निलयं	५	५६६५	अन्नं इदं ति पुट्टा	४	४१७२
अद्वाणासंधिए	५	५८२२	अन्नं च देइ उवहिं	३	३०३१
अद्वाणासंथरणे	३	२९११	अन्नं पि ताव तेन्नं	४	४३२५
अद्वाणाऽसिव ओमे	५	५३३८	अन्नाए आभोगं	४	३७५१
अद्वाणे उन्वाता	३	२७५५	अन्नाए तुस्सिणीया	४	३४७३
अद्वाणे ओमे वा	५	५८९०	अन्नाए परलिंगं	४	४८२५
अद्वाणे जयणाए	२	१०२३	अन्नाण मती मिच्छे	१	१२६
अद्वाणे वत्थन्वा	५	५८३४	अन्नाणे गारवे लुद्धे	४	४०१६
अद्वाणे संथरणे	३	२९१३	अन्नेण घातिए दहु-	६	६१३६
अद्दे समत्त खल्लग	४	३८५४	अन्ने दो आयरिया	५	५७७४
अधवण देवच्छवीणं	४	४१९३	अन्ने वि विहवेहिइ	३	२९५६
अनियताओ वसहीओ	२	१४११	अन्ने वि होंति दोसा	३	२३३०
अनियत्ता वसहीओ	२	१४११	”	६	६३९४
अनियणं निव्वाणं	६	६३३३	अन्नेसिं गच्छाणं	४	४५०२
अन्नउवस्सयगमणे	२	२०३६	अन्नो चमडण दोसो	२	१५८७
अन्नकुल्लगोत्तकहणं	१	५७७	अन्नो दुज्झिहि कल्लं	१	३५३
अन्नठवणट्ट जुञ्जा	३	२८२५	अन्नोन्नकारेण विनिञ्जरा जा	४	४४०१
अन्नतरङ्गाणऽतीतो	२	१६४३	अन्नोन्न समणुरत्ता	६	६१००
अन्नतरऽणेसणिज्जं	५	५३१७	अन्नोन्नं णीसाए	४	४८६३
अन्नतरस्स निओगा	३	२१४४	अन्नो वि अ आप्पसो	४	३७४९
अन्नत्तो व कवाडं	३	२३५१	[”	४	३९६७]
			अन्नो वि नूणमभिपडइ	३	२३४६
			अन्नो वि य आप्पसो	४	३९६७
			[”	४	३७४९]

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अपडिच्छनेतरसिं	४	४७१४	अप्परपरत्तिण्णं	४	४४८१
अपडिहणंता सोउं	२	१९३०	अप्परपररिच्चाओ	४	४०१०
अपमज्जणा अपडिलेहणा	१	४५४	अप्पविति अप्पतितिया	४	३७४४
अपरपरिग्गहितं पुण	४	४७७२	अप्पभुणा उ विदिण्णे	४	३५६१
अपराइत्तं नाणं	१	२९	अप्पभु लहुओ दिय णिसि	४	३५५९
		टि० १	अप्पमभिच्चं वच्चं	२	१३९०
अपरायत्तं नाणं	१	२९	अप्परिणामगमरणं	३	३०५३
अपरिग्गहा उ नारी	५	५०९९	अप्पस्सुया जे अक्किविता वा	४	३६३१
अपरिग्गहिय अभुत्ते	३	३१७४	अप्पा असंथरंतो	४	३९८५
अपरिग्गहिय पलंबे	२	९२१	अप्पाहारस्स न इ-	२	१३३१
अपरिग्गहियागणिया-	६	६२८९	अप्पुव्वमतिहिकरणे	१	५६८
अपरिभिण्ण आरेण वि	२	१६१३	अप्पुव्व विवित्त बहु-	३	२७५३
अपरिस्साई मसिणो	३	२३६४	अप्पुव्वस्स अगहणं	१	६९९
अपरिहरंतस्सेते	४	४२९८	अप्पुव्वेण तिपुंजं	१	१०८
अपुव्वपुंसे अवि पेहमाणी	३	३२३१	अप्पेव सिद्धंतमजागमाणो	४	३६३२
अप्पक्खरमसंदिद्धं	१	२८५	अप्पे वि पारमाणिं	५	५२०७
अप्पगंथं महत्थं	१	२७७	अप्पोदगा य मग्गा	२	१५४७
अप्पच्चओ अकित्ती	१	७८५	अप्पो य गच्छो महती य साला	५	४९२०
अप्पच्चय णिबभयथा	५	५०३४	अप्पोल्लं मिदुपहं च	४	३९७८
”	५	५१३४	अप्फासुण्ण देसे	१	५८५
अप्पच्चय वीसत्थ-	५	५७८१	अबहुस्सुअस्स देइ व	१	७०४
अप्पच्छित्ते य पच्छित्तं	६	६४२२	अबहुस्सुण्ण अगीयत्थे	१	७०३
अप्पडिचरपडिचरणे	४	४७५३	अबहुस्सुताऽविसुद्धं	४	४७३५
अप्पडिलेहिय कंटा	४	४३७८	अबभत्थितो व रण्णा	५	५०५४
अप्पडिलेहियदोसा	२	१४५३	अबभरहियस्स हरणे	३	२७९०
अप्पडिलेधे लहुगा	५	५३६७	अबभ-हिम-वास-महिया-	५	५८११
		टि० २	अबभासे व वसेज्जा	४	३७८१
अप्पणो आउगं सेसं	६	६४५६	अडिंभतरमज्झबहिं	२	११७८
अप्पणो कीतकडं वा	४	४२००	अडिंभतरमालेवो	५	६०१४
अप्पणहुया य गोणी	१	२३६	अडिंभतरं च बज्झं	४	३६७४
अप्पत्ताण उ दित्तेण	१	७२४	अडिंभतरं व चाहिं	४	३६६६
अप्पत्ताण निमित्तं	३	२८९५	अबभुज्जयं विहारं	५	४९८१
अप्पत्ते अकहिता	१	४११	अबभुट्ठाणे आसण	२	१९३३
”	१	४१५	अबभुट्ठाणे गुरुगा	२	१९३४
”	१	४७१	अबभुट्ठाणे लहुगा	४	४४१६
”	१	५३१	अबभे नदी तलाए	२	१२३९
”	१	६४९	अबभोवगमा ओवक्कमा	२	१३८८
अप्पत्ते जो उ गमो	२	९१३	अमणितो कोइ न इच्छइ	२	१८८३
अप्पत्ते वि अळंभो	२	१५९५	अमत्तट्ठीणं दाउं	१	५१३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अभिभोगपरज्ज्ञास्स हु	५	५३२४	अयमपरो उ विकम्पो	४	४४६५
अभिकंखंतेण सुभा-	१	८०४	अयसो य अकित्ती या	५	५१६२
अभिगए पडिबद्धे	१	७३३	अरहस्सधारए पारए	६	६४९०
अभिगमणमणाभोगे	३	२६४६	अरहंतपइट्टाए	२	१७७६
		टि० १	अरिसिल्लस्स व अरिसा	४	३८६४
अभिगय धिर संविग्गे	१	७३७	अरे हरे वंभण पुत्ता	६	६११६
अभिगगहे दहुं करणं	२	१४०१	अलभमाणे जतिणं पवेसे	३	३१९९
अभिधारंत वयंतो	५	५०७८	अलभंता पवियारं	६	६३९२
अभिधारिंतो वच्चति	४	४७०३	अलभइ पिडेण इमेण अज्जो !	४	३५९४
अभिधारिंतो पासत्थ-	५	५३८१	अलसं घसिरं सुविरं	२	१५९२
अभिनवधम्मो सि अभा-	५	५३२८	अलंभइहाडस्स उ अप्पकम्मं	४	३६७१
अभिनवनगरनिवेशे	१	३३१	अलायं घट्टियं ज्झाई	५	५९६३
अभिनिदुवार[अभि]निकलमण-	३	२२३२	अलियमुवघायजणयं	१	२७८
अभिन्ने महव्वयपुच्छा	२	१०४५	अवणावितिस्वपिंति व	३	२६६१
अभिभवमाणो समणिं	६	६२७७	अवताणगादि णिल्लोम	४	३८३९
अभिभूतो सम्मुज्झति	५	५२१८	अवधारिया व पतिणा	५	४९६३
अभिलावसुद्ध पुच्छा	५	५३७२	अवयक्खंतो व भया	६	६३४१
अभिवद्धि इक्कीसा	२	११३०	अवरज्जुगस्स य ततो	५	५५५४
अभुज्जमाणी उ सभा पवा वा	४	३५१२	अवरणहे गिम्ह करणे	२	१६८८
अमणुण्णकुलविरेगे	४	४३१२	अवराह तुलेऊणं	३	२२३१
अमणुण्णेतर गिहिंसंजइसु	३	२९८३	अवराहे लहुगतरो	२	९२४
अमणुण्णेयरगमणे	१	४३०	अवराहे लहुगयरो	३	२४८८
अममत्त अपरिकम्मा	२	१३९१	अवरो फहसग मुंडो	५	५०२०
अमिलाई उभयसुहा	३	२५४५	अवरो वि धाडिओ मत्त-	५	५०२१
अमुहच्चगं न धारे	१	६५७	अवरो सु च्चिय सामी	४	४७६७
अमुगत्थ अमुगो वच्चति	५	५३७१	अववायाववादो वा	४	३९०९
अमुगत्थ गमिस्सामो	३	२२०९	अवस्सकिरिया जोणे	४	४४४७
अमुगदिणे मुख रहो	३	२२७०	अवस्सगमणं दिसासुं	६	६०६७
अमुगं कालमणागए	१	६३०	अवहारे चउभंगो	३	२६५७
अमुगिच्चगं न मुंजे	१	६१२	अवहीरिया व गुरुणा	६	६२०५
अम्हच्चयं लूढमिणं किमट्टा	४	३६११	अवाउडं जं तु चउद्विसिं पि	४	३५००
अम्हट्टसमारद्धे	२	१८४५	अविओसियम्मि लहुगा	५	५५७७
अम्हं वि होहिइ कजं	२	१७५२	अवि केवलमुप्पाडे	५	५०२४
अम्हं इत्थ पिसादी	६	६२१३	अविकोविआ उ पुट्टा	४	३७८९
अम्हं ताव न जातो	३	३०२७	अविगीयविमिस्साणं	३	२९४५
अम्हे दाणि विसहिमो	५	४९२५	अवि गीथसुयहराणं	२	१२६४
अम्हे मो निज्जरट्टी	२	१८९०	अवि गोपयम्मि वि पिने	१	३४९
अम्हेहि अमणिओ अप्पणो	३	२९४६	अविज्जणंतो पविट्टो	३	२६६५
अम्हेहिं तहिं गपुहिं	२	१८८९	अविणीयमादियाणं	५	५२००

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अवितहकरणे सुद्धो	१	७८०	असह् तिगे पुण जुत्ते	४	४०५३
अविदिण्णमंतरगिहे	४	४५९८	असह् वसहीए वीसुं	२	१६१८
अविदिण्णोवधि पाणा	४	३८११	असह् वसहीय वीसुं	४	३५३१
अविदिय जण गढभम्मि य	४	४१४०	असह् समणाण चोयग	३	२८२१
अविधिपरिट्टवणाए	५	५५४९	असह् ईय कवाडस्सा	३	२३३२
अविभत्ता ण छिज्जंति	४	३९०८	असह् ईय गम्ममाणे	३	२९०६
अविभागपलिच्छेदं	४	४५११	असह् ईय णंतगस्स उ	४	४१११
अविभागपलिच्छेया	४	४५०९	असह् ईय निग्गया खुड्ड-	३	२९८७
अविभागोहिं अणंतेहिं	१	७४	असह् ईय पईवस्सा	३	२९४२
		टि० ३	असह् ईय मत्तगस्सा	३	२६०६
अविभूसिओ तवस्सी	३	२१७१	असह् ईय माउवग्गे	५	५२४८
अवि य अणंतरसुत्ते	४	३२९२	असह् ईय रुक्खमूले	४	३५१५
अवि य तिरिओवसग्गा	५	५६८३	असह् ईय लिंगकरणं	३	२९९५
अवि य हु असह् थेरो	४	४३४४	”	३	३१३४
अवि य हु इमेहिं पंचहिं	४	४१३८	असहस्स अपडिकारे	३	३१८२
अवि य हु कम्महण्णा	३	२५३२			टि० ३
अवि य हु कम्महण्णो	३	२५१२	असहस्सऽपडिकारे	३	३१८२
अवि य हु पुरिसपणीतो	६	६४०१	असडेण समाहण्णं	४	४४९९
अवि य हु सव्वपलंबा	२	९९५	असणाह्दव्वमाणे	२	१६१२
अवि यंबखुज्जपादेण	४	३८६०	असणाह् ईआ चउरो	६	६३८४
अविरुद्धा वाणियगा	३	२७६५	असती अघाकडाणं	५	४९०८
अविरुद्धे भिक्खगतं	३	२७९२	असतीए व दवस्स व	२	१६२१
अविसहणाऽतुरियगई	२	१३०६	असती पवत्तिणीए	४	४१८१
अविसिट्ठं सागरियं	३	२५५१	”	४	४१८२
अविसेसिओ व पिंडो	४	३६५४	असतीय भेसणं वा	४	४६३६
अविहीपुच्छणे लहुओ	२	१५३५	असतोणिण खोमिरज्जू	३	२३७६
अवि होज्ज विरागकरो	३	२६२६	असररीरतेणभंगे	१	५७६
अव्वत्तमक्खरं पुण	१	७५	असहातो परिसिद्ध-	५	५३८४
अव्वत्ते अ अपत्ते	१	७८८	असहीणे पभुपिंडं	४	३५६५
अव्ववाघाए पुणो दाइं	४	४६५९	असहीणेसु वि साहम्मि-	४	४७४०
अव्ववावडे कुडुंबी	४	४७६८	असह् सुत्तं दातुं	५	५०४०
अव्ववाहए पुणो दातिं	४	४६८३	असंपाह् अहालंदे	३	२४०३
अव्वुद्धंते जाति चाउ-	५	५९१७	असंपुरगिलाणट्टा	४	३९०७
अव्वोगढा उ तुज्झं	४	३६४६	असंविग्गभाविएसुं	३	२९९१
अव्वोगढो उ मणितो	४	४०७८	असंसयं तं अमुणाण मगं	३	३२५५
अव्वोच्छित्तिनयट्टा	१	१३५	असिद्धी जह् नाएणं	२	१९०६
अव्वोच्छित्ती मण पंच-	२	१२८०	असिचम्मि णत्थि खमणं	५	५५५३
अव्वोच्छित्ते भावे	४	४७५८	असिचं ओम विहं वा	५	५१०१
असह् गिहिं णालियाए	५	५६६२	असिवाह्कारणेहिं	१	६३१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
असिवाङ्कारणेहिं		४ ४२८३	अहवण किं सिद्धेणं	३	२१३९
["]		५ ४९२१]	अहवण थेरा पत्ता	३	२२०५
असिवाङ्गं बहिया कारणेहिं		५ ५५४५	[अहवण देवछवीणं	४	४१९३]
असिवाङ्गसुंक्त्था-		२ ९५३	अहवण पुट्टा पुव्वेण	३	२८०७
असिवाङ्गं गता पुण		५ ५४४२	अहवण वारिजंतो	४	३४०५
असिवादिपहिं तु तहिं		५ ५८६८	"	४	३४३२
असिवादिकारणेहिं		५ ४९२१	"	४	३४६०
[इत्यताम् "असिवाङ्कारणेहिं" गाथा]			अहवण सच्चित्तद्वं	५	५३१६
असिवादि मीससत्थे		५ ५९३४	अहवण सद्धाविभवे	२	१६१०
असिवादी संसत्ते		५ ५८९३	अहवण समतलपादो	३	२२५१
असिवे अगम्ममाणे		३ ३०६४	अहवण सुत्ते सुत्ते	३	३२४३
असिवे ओमोदरिए		३ ३०६२	अहव न दोसीणं चिय	२	१४८३
"		४ ४०५७	अहवा अस्वामियग्गि	३	२७३३
असिवे ओमोयरिए		२ १०१९	अहवा अच्चुरणट्टा	४	३८४५
"		२ १६६५	अहवा अणिग्गयस्सा	५	५७२०
"		२ २००२	अहवा अणिच्छमाणमवि	१	२३८
"		३ २७३८	अहवा अणुवज्जाओ	५	५१२५
"		३ २७४१	अहवा अद्धाणविही	५	५६६६
"		५ ५१७२	अहवा अभिक्खसेवी	५	५१२७
"		६ ६३७४	अहवा अविस्सिट्ठं चिय	४	४४२५
असिवे पुरोवरोधे		५ ५११२	अहवा अंबीभूए	४	४२५४
असुभेण अहाभावेण		३ २२६५	अहवा आणाइविरा-	३	२४८५
अस्सक्की उवसमितो		४ ४७००	अहवा आयाराइसु	१	१६८
अस्संजयलिंगीहिं		२ ८८७	अहवा आयावाओ	५	५६८४
अस्सायमाइयाओ		२ १२००	अहवा आहारादी	५	५२७८
अह अत्थि पदवियारो		४ ४२८७	अहवा उद्विस्स कता	४	४२३९
अह अंतरावणो पुण		३ २३०१	अहवा एगगहणे	२	८५५
अहतिरियउट्टकरणे		३ २६८२	अहवा ओसहहेउं	४	४५५९
"		५ ५७३२	अहवा गुरुगा गुरुगा	२	१०४२
अह ते सबालुट्टो		२ १३७१	अहवा चउगुरुगा च्चिय	३	२१९१
अहभावविप्परिए		४ ३६३२	अहवा चरिमे लहुओ	३	२१८९
अहभावेण पसरिया		१ १००	अहवा छुमेज्ज कोयी	४	४७४९
अह माणस्सिगी गरहा		४ ४७३७	अहवा ज एस कप्पो	६	६३५५
अहमेगकुलं गच्छं		६ ६०८६	अहवा जं भुक्खत्तो	५	६००२
अह रत्ता तूरंते		५ ५९८८	अहवा जं वा तं वा	४	४४२६
अहव अबंभं जत्तो		३ २४६६	अहवा जिणप्पमाणा	३	२३५७
अहव जइ अत्थि थेरा		५ ५४८२	अहवा ततिए दोसो	५	५१७०
अहवण उच्चावेउं		३ २२५२	अहवा तत्थ अवाया	३	३०३९
अहवण कत्ता सत्था		२ ९६०	अहवा तेसिं ततियं	५	५८२७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अहवा निगंथीओ	३	२१२६	अहिगो जोग निजोगो	१	१९४
अहवा पढमे सुत्तम्मि	४	३२९१		टि०	१
अहवा पंचण्हं संजईण	३	२४०६	अहिगो जोगो निजोगो	१	१९४
अहवा पालयतीति	४	३७०६	अहिच्छसे जंति न ते उ दूरं	४	३९२३
अहवा पिंडो भणिओ	३	२८३७	अहिणा विसुइका वा	४	३७५५
अहवा बायरबौदी	३	२६८७	अहियस्स इमे दोसा	४	४०७२
अहवा वालादीयं	४	३९४९	अहिरण्णगा इथ भगवं	२	१९४४
अहवा भय-सोगजुया	६	६२५७	अहिराया तित्थयरो	४	४४३३
अहवा भिवखुस्सेयं	३	२४०५	अहिविच्चुगविसकंडगा	४	३८३३
”	३	२४७६	अहिसावयपच्चस्थिसु	३	२३६०
अहवा महापदाणिं	५	५९४२	अहीणक्खरं अणहियम-	१	२८८
अहवा मुच्छित मत्ते	१	८२	अंगाऽणंगपविट्टं	१	८८
अहवा रागसहगतो	४	३८९९	अंगारखड्डुपडियं	२	१६६८
अहवा लिंगविहाराओ	४	४५३९	अंगुट्टपण्णसिणिमज्झिमा-	१	५११
अहवा लोइयतेणं	३	२७९३	अंगुलिकोसे पणगं	४	३८५३
अहवा वि अगीयत्थो	२	९४१	अंचु गतिपूयणम्मि य	५	४९७१
अहवा वि अस्तिट्ठम्मी	२	२०४०	अंजणखंजणकहमलित्ते	३	२८३२
अहवा वि कतो गेणं	४	४०५५	अंजलिमउल्लिकयाओ	५	५६७६
अहवा वि गुरुसमीवं	२	१२५२	अंतद्धाणा असई	४	३७६६
अहवा वि चक्कवाले	२	१३८१	अंतम्मि व मज्झम्मि व	४	४८१६
अहवा वि हुग्ग विससे	६	६१८७	अंतर पडिवसभे वा	२	२०२०
अहवा वि मालकारस्स	४	३६५१	अंतरपल्लीगहितं	५	५३१२
अहवा वि विभूसाए	१	४९०	अंतरमणंतरे वा	२	११७३
अहवा वि सउवधीओ	४	४२३६	अंतरितो तमसे वा	४	४४९०
अहवा वि सो भणेज्जा	२	२००४	अंतं न होइ देयं	४	४०२०
अहवा समणाऽसंजय-	२	८८९	अंतिमकोडाकोडीए	१	९३
अहवा सज्जो एसो	६	६३१२	अंतो अलभभाणे	४	४८२८
अहवा संजमजीविय	५	५४९८	अंतो आवणमाई	२	८७१
अहाऽसगतो सो उ सयम्मि देसे	३	३२६०	अंतो घरस्सेव जतं करेती	४	४११०
अहिकरणं पुञ्जुत्तं	४	३९४२	अंतोजळे वि एवं	६	६१९१
अहिकारो वारणम्मि	५	४९२६	अंतोनियंसणी पुण	४	४०८७
अहिकरणं गिहत्थेहिं	५	५५६९	अंतो नूण न कप्पइ	४	३५८५
अहिकरणमंतराए	३	२३८७	अंतो बहि कच्छउब्बियादि	४	३५७२
अहिकरणं मारणाऽणी-	१	५५२	अंतो बहि चतुगुरुगा	१	७८९
अहिकरणम्मि कयम्मि	६	६२७९		टि०	४
अहिकरणं काऊण व	३	२७३२	अंतोबहिसंजोअण	१	७६५
अहिकरणं तेहि समं	३	२६३८	अंतो बहिं च गुरुगा	१	७८९
अहिकरणं मा होहिति	५	५५५२	अंतो बहिं न लब्भइ	२	१८९५
अहिकारो असंसत्ते	५	५८६६		२	१८९७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अंतो बहिं न लब्धम्	२	१८९८
अंतो बहिं निवेशण	५	५०६६
अंतो भयणा बाहिं	४	४५२२
अंतोमुहस्स असई	३	२३२१
अंतो वियार असई	३	२१९४
”	३	२२७९
अंतो वि होइ भयणा	४	४५३५
अंतो ह्वंति तरुणी	३	२३५२
अंधकारो पदीवेण	२	१००७
अंधलगभत्त पस्थिव	५	५२२६
अंबगच्चिभिडमाई	२	८४३
अंबट्टा य कलंदा	३	३२६४
अंबत्तणेण जिडभाए	१	३४७
		टि० २
अंबत्तणेण जीहाइ	१	३४७
अंबंवाडकविट्टे	२	१७१२
अंबा वि होंति सिता	४	४१८७
अंसो ति व भागो ति व	४	३६४५
आ		
आइण्णे रतणादी	६	६३९४
आइतिए चउगुरुगा	२	१४६५
आइनकारे गंथे	२	८१५
आइन्नता ण चोरादी	४	३९१३
आइन्निम दोन्नि छका	६	६३१३
आइल्लणं दुणह वि	१	२५४
आउक्काए लहुगा	३	२४१५
आउज्जोवणमादी	३	२६१७
आउ ज्जोवण वणिए	३	२५६०
”	३	२५८७
आउट्ट जणे मरुगाण	३	२४१८
आउट्टि गमण संसत्त	५	५८९२
आउट्टिय संसत्ते	५	५८९१
आउत्तो सो भगवं	२	१७१५
आउयवजा उ ठिई	१	९२
आऊ तेऊ वाऊ	३	२७४२
आएसट्टुइसेसे	४	३६१८
		टि० १
आएसट्टु त्रिसेसे	४	३६१८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आकर-णकार-मकरा	२	८०६
		टि० २
आगमओ सुयनाणी	१	१७६
आगमगिहादिएसुं	४	३४८५
आगमणगिहे अजा	४	३४८७
आगमणे वियडगिहे	४	३४८४
आगमिय परिहरंता	२	९२७
आगर नई कुडंगो	४	४०३४
आगर पल्लीमाई	४	४०३५
आगरमादी असती	५	५८८३
आगंतारठियाणं	४	४७५४
आगंतु एयरो वा	५	५६०५
आगंतुगमादीणं	४	४३२१
आगंतुगाणि ताणि य	४	४०५८
आगंतुगारत्थिजणो जहिं तु	४	३४८६
आगंतुगोसु पुव्वं	४	४२६९
आगंतु तहुभूया	४	३८१२
आगंतु पउण जायण	२	१९६५
आगंतुमहागडयं	५	५४६१
आगंतुयदव्वविभूसियं	३	२१७०
आगंतु वाहिलोभो	१	३५९
आगंतुसाहुभावन्निम	२	१२३७
आगाढकारणेहिं	२	११५२
आगाढमणागाढं	२	१०२६
आगाढमिच्छदिट्टी	१	५९२
आगाढन्निम उ कज्जे	२	८७६
आगाढे अगागाढं	५	६०२२
आगाढे अण्णळिंगं	३	३१३६
आगाढे अहिगरणे	३	२७१३
	५	५७४५
”		
आगारविसंवहयं	६	६०९८
आगारिंणियकुसलं	१	२६४
आचंडाला पढमा	३	३१८५
आचेलक्कुहेसिय	६	६३६२
”	६	६३६४
आचेलक्को धम्मो	६	६३६९
आढणमभुट्टाणं	३	२७२८
आणयणे जा भयणा	४	४६०६
आणंदअसुपायं	२	१३६९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आणाहणो य दोसा	२	१७७१
”	४	४७९७
”	५	६०५१
”	६	६३१९
[दृश्यताम् “आणादिणो य दोसा” गाथा]		
आणाहस्सरियसुहं	२	२११६
आणाए जिणिंदाणं	५	५३७७
आणाऽणवत्थ मिच्छा	१	७१६
आणादणंतसंसा-	५	५०७९
आणादिणो य दोसा	३	३२७१
”	५	५५७०
[दृश्यताम् “आणाहणो य दोसा” गाथा]		
आणादि रसपसंगा	२	१०३७
आणा न कप्पइ त्ति य	३	३०५४
आणा विक्कोवणा बुद्धणा	१	७२७
आणुग जंगल देसे	२	१०६१
आतुरच्चिणाहं एयाहं	२	१८१२
आदिपदं निहेसे	२	१०८८
आदिभयणाण तिण्हं	४	३६९१
आदियणे भोत्तूणं	३	३०७९
आदिछेसुं चउसु वि	६	६०८९
आदी अदिट्टभावे	१	७६३
आदेसो सेलपुरे	३	३१४९
आधत्ते विक्कीए	३	३०३०
आधाकम्माऽसत्तिं घातो	३	३१०१
आधारिय सुत्तथो	१	८०५
आधारो आधेयं	१	१७०
आधावसी पधावसी	२	११५७
आपुच्छण आवासिय	३	२५९०
आपुच्छमणापुच्छा	४	३६८२
आपुच्छिऊण अरहंते	६	६४५७
आपुच्छित्त आरक्खित्त	४	४८२९
आपुच्छिय आरक्खिय-	३	२७८६
आपुच्छिय उग्गाहिय	४	३५३६
आपुच्छियमुग्गाहिय	४	३५३६
आबाहे व भये वा	३	२७३९
आभरणपिण्णं जाणसु	३	२५६३
आभस्वमदेमाणे	३	२६९४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आभस्वमदेमाणे	५	५७२८
आभिणिबोहमवायं	१	८९
आभीराणं गामो	३	२१९९
आभोएउं खेत्तं	२	१३७७
आभोणिणीय पसिणेग	४	४६३३
आभोणेण मिच्छत्तं	६	६४१८
आमफलाणि न कप्पंति	२	८९९
आमं ति अब्भुवगए	४	३४११
आमं ति अब्भुवगते	४	३३६७
आयट्ठे उवउत्ता	३	२७०३
आय पर तट्टुभए वा	१	४३२
आयपरसमुत्तारो	२	११७१
”	२	१७९५
आयपरे उवगिण्हइ	४	४३४५
आयपरोभयतुलणा	२	१२५३
आयपरोभयदोसा	२	१७२४
”	३	२५९५
आयरकरणं आढा	४	४४७६
आयरतरेण हंदि	४	४४८४
आयरिण्णं अभिसेए	६	६३७७
आयरिण्णं अभिसेगे	४	४३३६
”	४	४४२१
”	५	५३५९
”	६	६०६५
आयरिण्णं असचीणे	४	४१७८
आयरिण्णं उवज्जाए	४	४१७७
आयरिण्णं कालगते	५	५४०६
आयरिण्णं गच्छम्मि य	३	२९६३
आयरिण्णंऽऽलत्तो	६	६१०७
आयरिण्णं य मिलाणे	४	४३१८
आयरिण्णं य परिच्छा	२	१६६४
आयरिण्णं सुत्तम्मि य	१	३३७
आयरिओ एग न भणे	५	५७४८
[”	३	२७१६]
आयरिओ गणिणीए	४	४१५२
आयरिओ गीतो वा	५	५५१६
आयरिओ पवत्तिणीए	२	१०४३
आयरिओवहि बाला-	२	१५५३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आयरिगिलाण गुरुगा	५	५०८७
["]	४	४७११]
आयरियअण्ट्राणे	२	१५७०
आयरियभवाहरणे	२	१४६०
आयरियउवज्झाप	४	४४९६
"]	५	५४७४]
आयरियउवज्झायं	५	५४७९
आयरिय उवज्झाया	३	२७८०
आयरिय एगु न भणे	३	२८१६
["]	५	५७४८]
आयरिय गणी इड्डी	१	६९२
आयरियगमणे गुरुगा	३	३१४५
आयरियगिलाणे गुरुगा	४	४७११
["]	५	५०८७]
आयरिय षउरो मासे	५	५७६९
आयरियत्तभभविए	२	१२२५
आयरियत्तणत्तुरितो	१	३७३
आयरिय दोणिण भागत	५	५३९२
आयरियवण्णवाइ	१	७३८
आयरियवयण दोसा	४	४३७१
आयरियवसभअभिसेग-	२	१०७०
आयरिय विणयगाहण	५	५१०६
आयरिय साहु वंदण	३	२७५२
आयरियस्सायरियं	४	४४२२
आयरियाइवउण्हं	४	४४६८
आयरियाइ वत्थुं	२	९५५
आयरियाद्भिसेगो	६	६११०
आयसमणीण नाउं	३	२२७७
आयसमुत्था तिरिए	१	४३६
आयसरीरे आयरिय-	२	२१२१
आयहिय परिण्णा भाव-	२	११६२
आयहियमजाणंतो	२	११६३
आयहियं जाणंतो	२	११६४
आयंकविप्पमुक्का	४	३७९७
आयं कारण गाळं	२	९५१
आयंबिल बारसमं	६	६४७३
आयंबिलं न सिण्हइ	२	१३९८
आयाणगुत्ता विकहाविहीणा	४	४५६४
आयाणनिरुद्धाओ	३	२३११

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आया पवयण संजम	१	४४६
"]	१	४७३]
आयाम अंबकंजिय	५	५९०३
आयामु संसट्टुसिणोदगं वा	५	५८८४
आयारदिट्टिवायत्थ-	१	७३२
आयारपकप्पधरा	१	६९३
आयारवत्थुतइयं	२	१३८५
आयावण तह च्वेव उ	३	२४१६
आयावण साहुस्सा	३	२४१९
आयावणा य तिविहा	५	५९४५
आयाविति तवस्सी	२	१७९४
आयाहिण पुव्वमुहो	२	११८३
आयुहे दुक्खिसट्टमि	२	१००९
आरक्खितो विसज्जइ	३	२७८७
आरक्खियपुरिसाणं	६	६१७२
आरंभनियत्ताणं	३	२८०९
आरंभमिट्टो जति आसवाय	४	३९२७
आराम मोल्लकीए	२	९०६
आराहितो रज्ज सपट्टबंधं	४	४४३१
आरुहणे ओरुहणे	२	९७५
आरोवणा उ तस्सा	३	२८५३
आरोहपरीणाहा	२	२०५१
आलंबणमलहंती	१	१२०
आलंबणे तिसुद्धे	४	३९८९
आलाव गणण विरहिय-	४	४५१०
आलावण पट्टिपुच्छण	५	५१३७
"]	५	५५९८]
आलिट्टमणाळिट्टे	४	४४९२
आलिंणगादिगा वा	५	५९२३
आलिंणगादी पट्टिसेवणं वा	५	४९१७
आलिंणंते हरथाह-	३	२५२६
आल्लेवणेण पउणइ	५	६०१६
आल्लोइऊणं य दिसा	१	४४२
आल्लोपंतो वच्चति	६	६३३०
आल्लोगं पि य तिविहं	१	४६०
आल्लोयण कप्पठिते	६	६४७०
आल्लोयणसुत्तहा	४	४५३६
आल्लोयणं प्रउंजइ	१	३९२
"]	३	३९४]

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आलोचयणं पडंजइ	१	३९५
”	१	३९७
आलोचयणा य कहणा	६	६३२९
आलोचयणा सुणिज्जति	५	५६९८
आवडइ खंभकुइ	६	६३२१
आवडणमाइएसुं	२	१९२४
आवणगिह रच्छाप	३	२२९७
आवण रच्छगिहे वा	३	२३०२
आवरितो कम्महिं	५	४९२७
आवळियाए जतिटुं	४	४३२३
आवसि निसीहि मिच्छा	२	१३७९
आवस्सिगानिसीहिग-	४	३४३८
[”	५	५६९५]
आवाय विलिमिणीए	४	४३८४
आवायदोस तइए	१	४३७
आवासगकयनियमा	२	१५४१
आवासगमाईया	१	६७६
आवासगमादी या (जा)	१	३८४
आवासग सज्जाए	३	२६३५
”	३	३१६३
आवासगं करित्ता	३	२३३५
आवासगं तस्य करंति दोसा	३	३१६४
आवास बाहि असई	४	३४५४
आवाससोहि अखलंत	१	६१९
आवासिगानिसीहिग-	५	५६९५
[”	४	३४३८]
आवासिगाऽऽसज्जदुपेहियादी	५	५६९३
आवासियं निसीहियं	२	१३८०
आसगता हस्थिगतो	४	३८५७
आसगपोसगसेवी	५	५०२६
आसज्ज खेत्तकणं	६	६३७१
आसज्ज निसीही वा	३	२५८८
आसज्जगेहे विचविट्ठोम्मो	३	३२२०
आसज्जपतीमत्तं	१	३८६
आसज्ज मज्झ दूरे	५	५५०७
आसज्जो य छणसवो	४	३३५५
आसरहाई ओळो-	३	१२५९
आसंक्रितो व वासो	३	२६५१
आसंढंग कट्टमओ	४	३७४५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आस्राढपुणिमाए	४	४२४८
”	४	४२८०
आसादेडं व गुलं	१	१२८
आसायण पडिसेवी	५	४९७२
”	५	५०५९
आसायणा जहणणे	५	५०३२
”	५	५१३२
आसासो वीसासो	४	३७७१
आसित्तो ऊसित्तो	५	५१५१
आसुक्कार गिलाणे	५	५५१४
आसे रहे गोरहणे य चित्ते	३	३१७१
आहच्च हिंसा समितस्स जा तू	४	३९३३
आहणुवाहणाविय	५	५२८५
आहण्डिया उ अभिचरा	४	३६१७
आहणणादी दित्ते	१	४३३
आहरति भत्तापाणं	५	५०३८
आहा अघे य कम्मो	६	६३७५
आहा अहे य कम्मो	५	५३४२
आहाकम्मियमादी	३	३१५९
आहाकम्मियसवर	२	१७५३
आहाकम्म्युहेसिय	४	४२७५
आहारउवहिपूयासु	२	१३१७
आहारउवहिसयणा-	२	१११९
आहारउवहिसिज्जा	६	६२२२
आहारउवहिसेज्जा	६	६४४४
आहार एव पगतो	५	५३१५
आहारणीहारविहीसु जोगो	४	३९३१
आहारविही वुत्तो	५	५८९७
आहारस्स उ काले	४	४४८६
आहाराइ अनियओ	२	१२५६
आहाराई दग्गे	२	१२५४
आहारा नीहारो	३	३२०७
आहारिया असारा	५	६०५७
आहारे उवकरणे	१	७४७
आहारे उवहिम्मि य	२	१३६२
आहारे नीहारे	३	३६३६
आहारे पिट्ठाती	५	५०९७
आहारो उवही वा	४	४७४१
आहारो चि म टणं	६	६३५७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आहारोवहि कुविहो	४	३५३३	इत्थी जूयं मज्जं	२	९४०
इ			इत्थीणं परिवाडी	३	२१६७
इइ ओअण सत्तुविही	५	५८८१	इत्थी नपुंसओ वा	३	२९३३
इइ चोयगदिट्टं	४	४६४४	इत्थी पुरिस नपुंसग	१	६३७
इइ सपरिहास निब्बन्ध-	३	२१४०	इत्थी विउच्चियाओ	२	१७८५
इइ संकाए गुरुगा	३	२१७७	इत्थी वि ताव देंति	४	४१५४
इओ गया इओ गया	२	११५८	इत्थी सागरिए उव-	३	२५५२
इक्कडकहिणे मासो	१	६८७	इमाउ त्ति सुत्तउत्ता	५	५६१९
”	२	१४९८	इय अविणीयविवेगो	२	१२७८
”	४	४७८८	इय एसाऽणुणवणा	४	३५६२
इक्कं वा अत्थपयं	१	१९२	इय दोसगुणे नाउं	१	७२८
इक्किक्कं तं चउहा	१	२७२	इय दोसा उ अगीए	२	९५०
इक्खगागा दसभागं	५	५२५७	इय पोगलकायम्मी	१	६७
इक्खेवमाइलोइय-	५	५२३३	इय रयणसरिच्छेसुं	२	२१२४
इच्छागहणं गुरुणो	२	१५२५	इय सत्तरी जहणणा	४	४२८५
इच्छाणुलोम भावे	२	१९२९	इय संदंसणसंभास-	३	२१५२
इच्छा न जिणादेसो	३	२६७९	”	४	३७१३
इच्छामिच्छातहक्कारे	२	३६२३	इरियावहियाऽवण्णो	४	४५८७
इच्छा मिच्छा तहक्कारो	२	१३७८	इहपरलोगमिमित्तं	६	६३३४
इट्टकलत्तविओणे	४	३७११	इहपरलोगे य फलं	२	९५७
इट्टित्तणे आसि चरं महल्लं	४	४७७०	इहरह वि ताव अम्हं	४	३४०१
इट्टिरससातगुरुगा	५	४९८०	[”	४	३३४७]
इति एस असम्माणा	६	६२४२	इहरह वि ताव मेहा	४	४१६८
इति ओहविभागेणं	३	२५८३	इहरा कहासु सुणिमो	४	३३९८
इति काले पळिसेहो	३	३२४०	”	४	३४०८
इति ते गोणीहिं समं	३	२२०२	”	४	३४२३
इति पोगलकायम्मी	१	६७	इहरा परिट्टवणिया	३	२८१२
इति भावन्मि णियत्ते		टि० ५	इहरा वि ता न कप्पइ	३	३०४०
इत्तरियाणुवसग्गा	४	३६३४	इहरा वि ताव अम्हं	४	३३४७
इत्तरियं णिकखेवं	२	१४२८	[”	४	३४०१]
इत्तरियं निक्खेवं	५	५०३३	इहरा वि ताव तब्भति	५	५२०१
इत्थं पुण अभीकारो	५	४९९७	”	टि० ३	
इत्थं वि मेराहाणी	४	४४६३	इहरा वि ताव थब्भति	५	५२०१
इत्थं पुण अहिगारो	४	४४६३	इहरा वि ताव सहे	४	३७९१
इत्थं पुण संजोगा	१	१४८	इहरा वि मरति एसो	३	३११४
इत्थिकहाउ कहित्ता	२	२०३२	इहरा वि मरिडमिच्छं	३	३०१९
इत्थिनपुंसावाए	५	५१५९	इह वि गिही अबिसहणा	५	५५७८
इत्थिनपुंसावाते	१	४५३	इंतं महल्लसत्थं	४	४८७३
	१	४६४	इंतं महिच्चियं पणि-	२	११८९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
उज्जाणाऽऽयुध णूमण	३	३२७३	उदए चिक्खल्ल परित्त-	५	५६४१
उज्जालितो पदीवो	३	३२४५	उदएण वादियस्सा	५	५१६५
उज्जु कहए परिणतं	४	४७०४	उदए न जलइ भग्गी	२	१२४६
उज्जुत्तणं से आलो-	५	५३५६	उदगाघडे वि करगए	३	२१६१
”	५	५३५७	उदगंतेण चिलिमिणी	३	२४२२
उज्जुसुयस्स निओओ	२	११०१	उदगाऽगणि तेणोमे	४	४३३५
उज्जेणी ओसण्णं	५	५११५	उदगागणिवायाइसु	३	२७४४
उज्जेणी रायमिहं	४	४२१९	उदगाणंतरमग्गी	४	३४३०
उज्जेत णायसंडे	३	३१९२	उदयं पत्तो वेदो	३	२१५०
उज्जोविय भायरिओ	३	२९५२	उदाहडा जे हरियाहडीए	४	३९९३
उज्जसु चीरे सा यावि	४	४१२५	उदिओऽयमणाहारो	५	५९९७
उज्जसाहए भवण्णो	५	५५१३	उदिणजोहाउलसिद्धसेणो	३	३२८९
उहसणा कुच्छंती	४	३६७८	उदितो खल्ल उक्कोसो	४	३६७३
उट्टाणसेज्जाऽऽसणमाइएहिं	४	४४३५	उहदरे वमित्ता	५	५८३०
उट्टाणाई दोसा	५	५५३८	उहदरे सुभिवखे	२	१०१८
उट्ठित णिवेसंतो	४	४४८०	”	३	२८७८
उट्ठेइ इत्थि जह एस एतिं	४	४४१७	”	३	२९७२
उट्ठेज्ज निसीएज्जा	५	५६०८	”	३	३००३
उट्ठेय निवेसिते	३	२४४७	”	३	३०५३
उट्ठुबद्धमि अईते	४	३४८३	उहवणे निविसए	२	९०५
उट्ठुबद्धमि अतीए	४	३३९६	उट्टाण परिट्टविया	३	२६०९
उट्टाहं व करिज्जा	४	३४१०	उट्टावण निविसए	३	२५०१
उट्टाहं व करेज्जा	४	३३४५	”	३	२७७७
उट्टाहो वोस्तिरणे	३	२३६८	”	५	५०९४
उट्टमहे तिरियं पि य	४	४८४१	[”	२	९०५]
उट्टमि वातमि धणुगगहे वा	४	३८१६	उदिट्ट तिगेयरं	१	६१०
उट्टावी विरसमिं	१	४७७	”	१	६५५
		टि० १	उदिसइ व अणणदिसं	५	५४७७
उट्टादीणि उ विरसमिं	१	४७७	उदिसिय पेह अंतर	१	६०९
उत्तण ससवयाणि य	३	२७४७	उदिसिय पेह संगय	१	६५४
उत्तस्सुणनिष्फन्ना	१	९	उहूठसेस बाहिं	३	२९१६
उत्तरणमि परविते	५	५६३३	उहूठे व तदुमए	३	२९८२
उत्तरतो हिमवंतो	३	६२४७	उहेसग्गाहणेण व	४	४२३८
उत्तर पुक्क पुज्जा	१	४५७	उद्धट्टाणं ठाणायतं	५	५९५३
उत्तर मूले सुडे	३	२९९४	उद्धप्फालाणि करंति	४	३९५५
उत्तरिए जह दुमाई	१	३०७	उद्धंसिया व तेणं	४	३८००
उत्तरियपच्चयट्टा	५	६०४७	उद्धयमविक्ख निक्खस्स	१	३९३
उत्ताणग ओमंथिय	३	११०३	उद्धिवसंतः केई	३	२४६३
उदए कप्पूराई	५	६४४१			

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
उन्नियं उट्टियं चैव	४	३९७९	उल्लतिया भो ! मम किं करेसि	३	३२५२
उत्पण्णे उवसग्गे	५	५७०१	उल्लेऊण न सक्का	१	३३५
उत्पण्णे णाणवरे	३	३२६७	उल्लोम लहू दिथ णिसि	४	३५७८
उत्पत्तिकारणाणं	३	२१५९	उल्लोमाऽऽणुणवणा	४	३५७७
उत्पत्तियं वा वि धुवं व भोजं	४	३५८७	उवप्सेण सयं वा	१	९८
उत्पन्न कारणम्मि	४	४५४०	उवप्सो संवाडग	३	२९९२
उत्पन्न कारणाऽऽगंतु	४	४३०३	”	३	२९९३
उत्पन्ने अह्मिगरणे	३	२२२३	उवप्सो सारणा चैव	२	१२६६
”	३	२२२८	उवजोगं हेहुवरिं	३	२३६१
”	४	३७३०	उवगरणोणहणे भार-	३	३०५७
”	६	६२७८	उवगरण पुव्वभणियं	३	३०६५
उत्परिवाही गुरुगा	३	३०६८	उवगरणमहाजाते	५	५५३७
उत्पलपउमाइं पुण	२	९७८	उवगरणं चिय पगयं	४	३६५९
उत्पायग उत्पण्णे	६	६११९	उवगरणं वामगऊरु-	१	४५९
उत्थिं तु मुक्कमउडे	५	५६८०	उवगरणे पडिलेहा	४	३४३४
उठ्भामगऽऽणुठ्भामग-	२	१८३९	”	४	३४६९
उठ्भामग वडसालेण	५	५०२२	उवगरणे हत्थम्मि व	४	४४७२
उठ्भावियं पवयणं	५	६०४६	उवचरइ को णऽतिओ	२	१८७६
उभप् वि संकियाइं	२	१२३३	उवचियमंसा वतिया-	५	४८८०
उभओ पडिबद्धाप	३	२६१४	उवठाविओ सिय ची	५	५१९३
”	३	२६१५	उवठावियस्स गहणं	४	४३५८
उभओ पारिं छिज्जउ	४	३९५३	उवदेस अणुवदेसा	५	५८२५
उभओसहकजे वा	३	२३८०	उवमाइ भलंकारो	१	२८४
उभयगणी पेहेउं	२	१०६४	उवमारुवगदोसो	१	२८१
उभयट्ठाइत्तिविट्ठं	२	२०७१	उवयंति उहगरामं	५	५६१२
उभयट्ठाय विणिग्गाप्	३	२६४७	उवयार अत्तिट्ठुरया	१	३१६
उभयम्मि वि अबिसिट्ठं	४	४१००	उवयोगसरपयत्ता	१	१४१
उभयविसुद्धा इयरी	३	२३३७	उवयोगं च भभिवखं	१	५२२
उभयस्सऽकारगम्भी	३	२२१४	उवरिं भायरियाणं	५	५५३४
उभयं पि दाऊण सपाडिपुच्छं	५	५०३९	उवरिं कहेसि हिट्ठा	४	४३६१
उभयं वा दुदुवारे	३	२१८४	उवरिं तु अंगुलीओ	४	३८५०
उभयेगयरट्ठाप्	३	२२३६	उवरिं पंचमपुण्णे	४	४३००
उभमगदेसणाप् य	६	६४२३	उवरोहभया कीरइ	४	४७९५
उभमगदेसणामग-	२	१३२१	उवलक्खिखा य धण्णा	४	३३७०
उभमग्गेण वि गंतुं	४	४१४७	उवलअलेण तु पुव्वं	५	५६४७
उभमत्तगा तथ विचित्तवैसा	३	३१७०	उवलद्धी अणुवलहू	१	७६
उभमत्तवायसरिसं	४	३३२९	उववापुण व सायं	१	१२४
उभमातो खलु हुविओ	६	६२६३	उवसग पडिसग सेज्जा	४	३२९५
उवचइकारो ह त्ति य	१	२८७	उवसमणट्ठ पवुट्ठे	४	३५५४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
उवसमसम्मा पडमाण-	१	१२७	उव्वरगस्स उ असती	२	१९०५
उवसमियं सासायण	१	९०	”	६	६२१५
उवसंतोऽणुवसंतं	३	२७१८	उव्वाणा वेला वा	३	२२०८
उवसंतो वि समाणो	५	५०१३	उव्वाया वेला वा	३	२२०८
उवसंतो सेणावह	३	३०२५	उव्वेहिए गुज्जमपस्सतो से	४	४११५
उवसंपज्ज गिलाणे	४	४३१५	उत्तिणे संसट्ठे वा	२	१९५१
”	४	४३९९	उस्सगओ नेव सुतं पमाणं	४	३६३०
उवसंपज्ज गिलाणो	४	४३१७	उस्सगगोयरग्गी	४	३३१९
उवसंपज्ज थिरत्तं	२	१२४१	उस्सगगट्ठिई सुद्धं	४	३३१८
उवसामग सासाणं	१	९०	उस्सगगलक्खणं खल्लु	५	५१४८
		टि० ३	उस्सगगसुतं किंची	४	३३१६
उवसामगसेट्ठिगयस्स	१	११८	उस्सगगं एगस्स वि	५	५२०५
उवसामिओ णारिंदो	४	३९०३	उस्सगगाई वितहं	१	६२१
उवसामितो गिहत्थो	५	५५८०	उस्सगगेण निसिद्धाहं	४	३३२७
उवस्सए उवहि ठवेतुं	५	५०९१	उस्सगगेणं भणियाणि	४	३३२६
उवस्सए एरिसए ठियाणं	४	३४८८	उस्सगं सव्वसुयं	१	२६९
उवस्सए य संथारे	४	३७२२	उस्सग्रेण असन्नीण	१	५४
उवस्सग गणियविभाह्य	५	५३५१			टि० २
उवस्सय कुले निवेसण	५	५०१२	उस्ससियं नीससियं	१	७६
उवस्सय निवेसण साही	२	१९९६			टि० २
”	५	५५४२	उस्सासाओ पाणू	२	१३४१
उवहय उवकरणमिंम	५	५१५४	उस्सुत्तं ववहरंतो	६	६४२३
उवहयभावं दुवं	५	५२३६	उस्सेहम पिट्ठाई	२	८४०
उवहयमहविज्जाणे	१	७८७	उंढिय भूमी पेढिय	१	३३०
उवहाण दूळि आलिं-	४	३८२४	उंवर कोट्ठिवेसु व	३	३१३१
उवहिम्मि पडगसाडग	२	१९६७			
उवहि सरीरमलाधव	४	३५४६	ऊणाहरित्त वासो	२	१२५७
उवहिस्स भासिभावण	५	५०६४	ऊणाणुट्टमदिञ्जे	२	१५९८
उवहीळोभ भया वा	१	५६०	ऊणाधिय मच्चंतो	५	५२१७
उवेहएप्पत्तिय परितावण	२	१९८४	ऊणेण न पूरिस्सं	४	४००६
उवेहोभासण करणे	२	१९८७	ऊसरदेसं द्ढेह्यं	१	१२२
उवेहोभासण ठवणे	२	१९८६	ऊसवच्छणेसु संभारियं	४	३४२६
उवेहोभासण परितावण	२	१९८५	ऊससियं नीससियं	१	७६
उव्वत्तखेलसंथार-	२	१८८६			
उव्वत्तण परियत्तण	४	३७८२	एअगुणविप्पसुक्के	२	१९२०
उव्वत्तणमप्पत्ते	५	५३७०	एआओ भावणाओ	२	१३२७
उव्वत्तेति गिलाणं	६	६३३७	एईए जित्ता मि अहं	६	६२०६
उव्वरए कोणे वा	१	५७०			
उव्वरए बल्लभीह व	३	२६४५			

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एए अणो य बहू	५	५७१२
एए अ तस्स दोसा	४	४२४०
एए उ अविप्पते	१	६२९
एए उ द्वावेत्ती	४	४६३०
एए चेव दुवालस	४	३९६४
एए चेव य ठाणा	६	६४०७
एए चेव य दोसा	३	२३१९
"	३	३२१२
"	४	३४९९
"	४	४४१९
"	६	६१६९
"	६	६१७३
एएण सुत्त न गतं	५	५८४६
"	५	५९०९
["]	५	५५६०]
एए न होति दोसा	३	२७५०
एए सामन्नयरं	४	४७३९
एएस्सि परूवणया	४	४३१६
एएस्सि असईए	३	२३२४
"	३	२९६०
["]	३	३१९३]
एएस्सि असतीए	४	४१४१
"	६	६३०६
एएस्सि तिण्हं पी	३	२५६५
एएहि य अणोहि य	४	४८००
एएहिं कारणेहिं	२	१०२०
"	२	१८०१
"	२	२००३
"	२	२०५५
"	३	२७५७
"	३	३०६३
"	४	३७७२
"	५	५१७५
["]	४	४६०८]
एएग दुगं अउकं	२	१९२१
एएतरे पुब्बगते	३	२६५४
एएदुगतिष्णि मासा	५	५८१८
एएम्मि दोसु तीसु व	३	२२६३
एएक्खीस जहणोणं	४	४८५२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एकस्स ऊ अभावे	५	४८८२
एकस्स सुसावादो	६	६१४१
एकस्स व एकस्स व	३	२८०३
एकं भरेमि भाणं	३	२८९०
एकाइ वि वसहीए	२	२०३३
एकाए वसहीए	२	१४१२
एका सुक्का एक्का य	४	४१२९
एका य तस्स भगिणी	६	६१९९
एका वि ता महली	४	४५६८
एक्किम्मि उ ठाणे	२	१७४७
एक्किम्मि य ठाणे	३	२४५४
एक्किम्मि य भंगे	३	२१८६
एक्किओ सो दुविहो	३	३०७६
एक्केकपडिगहणा	२	१४४२
एक्केकमक्खरस्स उ	१	६०
एक्केकम्मि उ ठाणे	३	१५१०
"	३	२३५९
"	३	२५५८
"	५	५५५९
एक्केकम्मि य ठाणे	३	२८९३
एक्केकं अतिणेउं	५	४९६४
एक्केकं तं दुविहं	५	४९००
एक्केकं ताव तवं	२	१३३०
एक्केकं सत्त दिणे	१	७०६
एक्केकाउ पयाओ	३	२२५५
["]	५	४९०७]
एक्केका ते तिविहा	३	२५६६
"	३	२५७१
एक्केकातो पदातो	५	४९०७
["]	३	२२५५]
एक्केका सा दुविहा	३	३१४३
एक्केकीए दिसाए	२	११८८
एक्केको जियदेसो	१	७३
एक्केको पुण उवचय	१	६९७
एक्केको सो दुविहो	५	४९१४
एक्केणं एकदकं	३	१९७
एक्कोभि सोति दोण्णी	४	३६६५
एक्को य जहण्णं	१	५२३
एक्को य दोधि दोधि य	५	५०५२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	
एको वा सविचारो	२	२०२२	एगंतरमुप्पाए	२	१३०४	
एगखुरदुखुमंडी-	३	२१६८	एगं तासिं खेत्तं	३	२२३०	
एगगाया सुमह निज्जरा	२	१३४३	एगं नायं उदुगं	४	४५७६	
एगगायमे भतिच्छंते	४	४६६१	एगं व दो व तिज्जि व	४	४८४२	
एगद्वियाइं तस्स उ	१	३११	एगा उ कारण ठिया	३	३२३०	
		दि० ६	एगागित्तमणट्टा	१	६९६	
एगत्तभावणाए	२	१३५२	एगागिस्स हि चित्ताइं	५	५७१९	
एगत्थ कहमकप्पं	३	२६७३	एगागी मा गच्छसु	५	५७२६	
एगत्थ रंधणे भुंजणे	४	३५६६	एगागी मा पुच्छसु	५	५७२६	
एगत्थ वसंतणं	४	४८१४			दि० १	
एगत्थ सीयमुत्तिणं	२	२०९७	एगागी वचंती	५	५९३०	
एगत्थ होइ भत्तं	५	५३०३	एगाणियस्स दोसा	२	१७०२	
एगत्थे उवल्ले	१	५१	एगाणियाए दोसा	५	५९३३	
एगदुत्तीचडपंचग-	१	४४५	एगापन्नं च सता	३	३१३८	
एगपए उ दुगाइं	१	१९८	एगालयट्टियाणं	४	४८५७	
एगपए दुत्तिगाइं	१	१९८	एगा व होज साही	३	२२३४	
		दि० ४	एगाह पणग पक्खे	५	५४७६	
एगपएसोगाढादि	३	२७२२	एगाहि अणेगाहि व	३	३२३५	
एग पणगऽइमासं	२	१५३०	एगाहि अणेगाहिं	३	३१५४	
एगपुड सकलकसिणं	४	३८४७	एगे अपरिणए था	५	५४३७	
एगसणेगे छेदो	४	३३६०		५	५४४६	
एगमरणं तु लोए	३	२४९०	एगे अपरिणते था	५	५३९९	
एगग्ग्मि अणेगेसु व	१	६	एगेण कयमकज्जं	२	९२८	
एगग्ग्मि दोसु तीसु व	३	२२७१	एगेण विसइ वीएण	१	३४४	
		३	२४६४	एगेण समारब्बे	२	१८४३
एगयर उभयओ वा	४	४५६१		२	१८४३	
एगयर निग्गओ वा	१	६०८	एगे तु वचंते	५	५३९१	
एगवगडं पडुच्चा	३	२१३२	एगे महाणसग्ग्मी	४	३५६३	
एगवगडेगदारा	३	२१२९	एगे एगदिवसियं	३	३१४२	
एगवगडेगदारे	३	२१३३	एगे करेति परसुं	४	३९४३	
एगविहारी अ अजाय-	१	६९४	एगे खओवसमिए	४	३९४०	
एगस्स अणेगाण व	३	३१४७	एगे गिलाणपासे	३	३२१६	
एगस्स पुरेकम्मं	२	१८३६	एगेऽस्थ नन्नरि दोसो	३	२१३८	
एगस्स वीयगाहणे	२	१८४३	एगे व होज गच्छो	२	१६१५	
एगं कप्पट्टिअं कुज्जा	६	६४६३	एतदोसविसुक्कं	४	५०९	
एगं गिय च्ल थिर पारि-	५	५६४३	एतत्रिहिआगतं तु	५	५४३६	
एगं ठवे णिव्वसए	४	३५८३	एतं च्चेव पमाणं	३	१२७५	
एगं जायं उदुगं	४	४५९७	एतं तु पाउसग्ग्मी	३	२७४७	
एयंतस्समायंखिल	१	७४६	एतं तुअं अरुहं	५	५३१९	

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एतं पि मा उज्जह देह मज्झं	४	४२०३
एताइं अकुम्वंतो	४	४५४९
एताणि य अण्णाणि य	४	४७३८
एतारिसं विओसज्ज	५	५४३८
एतेण सुत्त न गतं	५	५५६०
[इश्यताम् "एएण सुत्त न गतं" गाथा]		
एते तिञ्चि वि भंगा	३	२२८७
एते पदे न रक्खति	१	५६४
एते सव्वे दोसा	४	४२७७
एतेसिं अगहणे	५	५५१२
एतेसिं असइए	३	३१९३
["एएसिं असइए" गाथा तथा "एएसिं असतीए" गाथा द्रष्टव्या]		
एतेसिं तु पयाणं	३	३०८२
"	३	३०८४
"	४	३६८९
एतेहिं कारणेहिं	४	४६०६
["एएहिं कारणेहिं" गाथा इश्यताम्]		
एथ उ पणगं पणगं	४	४२८४
एथ किर सण्णि सावग	३	३२७०
एथ य अणभिगहियं	४	४२८२
एथं पुण अधिकारो	५	४९६८
एथं पुण अहिगारो	५	५०१५
एमाइ अणागयदोस-	३	२८९४
एमेव अजीवत्स वि	१	१५५
एमेव अणत्ताए	६	६३०७
एमेव अधाउं उज्जिऊण	१	२१८
एमेव अप्पलेवं	२	१७४२
एमेव अमुंडिस्स वि	४	४६६८
एमेव असंता वि उ	१	६२
एमेव अस्सिहसण्णी	४	४६९६
एमेव अहाळंदे	५	५४६६
एमेव उगग्गादी	५	५३५३
एमेव उत्तिमट्टे	३	२८७६
एमेव उवहिं सेजा	१	७६६
एमेव ओवसमिए	४	३९४१
एमेव कइयवा ते	१	५५६
एमेव गणाऽऽयरिए	५	५७७५
"	५	५८०४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एमेव गणावच्छे	५	५४५०
"	५	५४७०
एमेव गिलाणाए	५	५२४४
एमेव गिलाणे वी	१	५६५
एमेव गोणि मेरी	१	३६३
एमेव चारण भडे	१	५५०
एमेव जइ परोक्खं	३	२९५०
एमेव तइयभंगो	३	२८७४
एमेव ततो णिते	३	२१८५
एमेव तेळ्ळिगोलिय-	३	३२८१
एमेव तोसलीए	४	४२२३
एमेव पउत्थे भो-	३	२८००
एमेव पउलियापउलि-	२	१०८०
एमेव बितियसुत्ते	५	५८९५
एमेव भावतो वि य	२	१०४०
एमेवऽभिकखगहणे	५	५८०६
एमेव मज्जणाइसु	१	६४७
		टि० ९
एमेव मज्जणाइं	१	६४७
एमेव मामगस्स वि	१	६२८
एमेव मासकप्पे	४	४८६९
एमेव मीसए वि	४	४३४७
एमेव य अच्चित्ते	४	४६८८
एमेव य अच्चिर्मि	६	६१८१
एमेव य इत्थीए	५	५०८०
एमेव य उद्विउ त्ति य	५	५८०९
एमेव य एक्कतरे	३	२२४४
एमेव य किञ्चि पदं	६	६४१६
एमेव य खंधाण वि	३	२७२१
एमेव य गोलभे	५	५८२१
एमेव य जसकित्तिं	४	४६८७
एमेव य ण्हाणाइसु	२	१६७९
एमेव य नगरादी	२	११२०
एमेव य निज्जीवे	२	९९९
एमेव य परिभुत्ते	२	१८६७
एमेव य विहियग्गी	१	५३९
एमेव य पुरिसाण वि	१	६३९
एमेव य भयणा वी	२	१०७१
एमेव य भूमितिए	३	२९४३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एमेव य वसिमग्निं वि	३	२९९९	एयं चैव पमाणं	४	४०१५
एमेव य वीयारे	४	४३९५	एयं जायणवर्त्यं	३	२७९५
एमेव य सच्चित्ते	२	९०७	एयं दुवालसविहं	१	७१३
एमेव य सञ्जीव वि	२	१७९२	एयं पि ताव जाणह	३	३०२०
एमेव य संजोगा	५	५६५१	एयं पि सचरमीसेण	४	४२०९
एमेव य संसद्वं	१	६६३	एयाणि गारवट्टा	२	१३१४
एमेव य हीलाए	६	६०८८	एयाणि मक्खणट्टा	५	६०३२
एमेव य होइ गणी	५	५७५४	एयाणि य अञ्जाणि य	६	६२४८
एमेव लेवगहणं	१	७४९	एयारिसए मोत्तुं	३	२३१०
एमेव सघरपासंद-	२	१७५८	एयारिसखेत्तेसुं	३	२२९५
एमेव समणवग्गे	५	५३४७	एयारिस गोहम्मी	३	२६१९
एमेव संजईण वि	२	१०३८	एयारिसग्निं रूवे	३	२६२७
”	२	१०८५	एयारिसग्निं वासो	४	३३१४
एमेव संजईणं	२	१०७३	एयारिसं विओसज्ज	५	५४००
एमेव सेसएसु वि	२	१६३२	”	५	५४४७
”	५	४९०४	एयारिसे विहारो	३	२७८२
”	५	५२६७	एयारिसो ङ पुरिसो	५	५११८
”	५	५६४८	एयासि णवणहं पी	५	५९५०
एमेव सेसएहि वि	३	२७७८	एयासिं असतीए	४	३७९४
एमेव सेसगग्निं	४	४२५५	”	५	५२४६
एमेव सेसियासु वि	५	५५०९	एरवइ कुणालाए	५	५६३९
एमेव होइ उवर्णि	३	२९१९	एरवइ जत्थ चक्किय	५	५६५३
”	३	३११६	एरवइ जग्धि चक्किय	५	५६३८
एमेव होति तेणं	५	५०९६	एरंइइए साणे	३	२९२६
एमेव होति वगडा	४	३२९६	एरिसए खेतम्मी	४	३२९०
एमेव होति इत्थी	३	२५७६	एरिसओ उवभोगो	३	२४५७
एमेव होति दुविहा	३	२५७०	एरिसदोसविमुक्कग्निं	३	२४३४
एमेवोगाहिमगं	२	१४०८	एरिससेवी सग्गे	५	५१६३
एयगुणसंपडत्तो	५	५१३१	एवइयाणं गहणे	४	३८७६
एयगुणसंपज्जत्तो	५	५०३१	एव खल्लु भावगामो	२	१११७
एयदोसविमुक्कं	२	१६०१	”	३	३०३
”	३	२८०८	एवमुवज्जाएणं	३	६१०९
एयदोसविमुक्के	३	२२८८	एवमुवस्सय पुरिसे	५	५३४९
एयविहिमागतं तु	५	५३९८	एव य कालगायग्निं	५	५५१५
एयविहिमागतं तु	५	५४४५	एवं अप्परिवडिए	१	१०७
एयस्स णत्थि दोसो	५	५५७२	एवं अवातदंसी	५	५२७६
एयस्स नत्थि दोसो	३	२५०२	एवं उग्गमदोसा	५	५३०१
एयस्स नाम दाहिह	२	१९३९	एवं एक्केक्क तिगं	३	२५६९
एयं चरित्तसेरिं	४	४५१३	”	३	२५७७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एवं एकैकदिने	५	५७७१
एवं एसा जयणा	२	१०६८
एवं खओवसमिए	१	८७
एवं खल्लु अच्छिन्ने	४	४७२२
एवं खल्लु संविग्गे	५	५४६३
एवं खु थूलबुद्धी	१	२२६
एवं खु भावगामो	२	१११७
एवं खु लोहयाणं	३	२२८४
एवं गहवइसागारिए	१	६८३
एवं गिलाणलक्खेण	२	१८९१
एवं च पुणो ठविए	२	१५९१
एवं च भणितमित्तमि	४	३३६९
एवं च भणियमेत्ते	२	२००८
एवं चिय निरविक्खा	३	२२०४
एवं चिय मे रत्ति	३	२८४६
एवं ठियम्मि मेरं	६	६४३७
एवं तरथ वसंती-	२	२०८२
एवं ता अद्दुगुच्छिण्ण	२	८६७
एवं ता अद्दिट्ठे	५	५०६७
एवं ता असहाए	२	८८५
एवं ता गिहवासे	२	१९४७
एवं ता गेण्हंते	३	२८०२
एवं ता जिणकप्पे	५	५२७०
एवं ता तिविहज्जे	४	४२१७
एवं ता दप्पेणं	३	२२०६
एवं ता पमुहस्मी	३	२६४३
एवं ता पंथम्मि	५	५६१६
एवं ताव दिवसतो	५	५८३२
एवं ता सविकारे	३	२५५९
एवं तु अगीतरथे	५	५७६७
एवं तु अणंतेहिं	१	७०
एवं तु अन्नसंभो-	२	१६१७
एवं तु असठभावो	५	५६१०
एवं तु हंदिएहिं	५	५९२६
एवं तु केइ पुरिसा	५	५१५६
एवं तु गबिट्ठेसुं	१	६४८
एवं तु चिट्ठणादिसु	३	२४१२
एवं तु ठाविए कप्पे	६	६४६६
एवं तु वियागहणं	३	२९८४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एवं तु सो अवधितो	५	५०८१
एवं तेसि ठियाणं	२	१०७४
एवं दव्वतो ळण्हं	२	९१४
एवं दिवसे दिवसे	५	५७६६
एवं दुग्गतपहिता	६	६३६८
एवं नामं कप्पति	४	४२७३
एवं पडिच्छिऊणं	२	१२७९
एवं पमाणजुत्तं	५	५८५३
एवं पि अठायंते	५	५४८१
एवं पि अल्लभंते	१	६१७
एवं पि कीरमाणे	२	१९१०
”		
एवं पि परिच्चत्ता	५	५३०७
एवं पि भाणभेदो	१	४८४
एवं पि हु उवघातो	१	४८७
एवं पीईवड्डी	५	५२९४
एवं पुच्छासुद्धे	१	६४३
एवं फासुमफालुं	२	१८१८
एवं बारस मासे	५	५७७०
एवं भवसिद्धीया	२	११३७
एवं भायणभेदो	१	४८४
टि० ३		
एवं मणविसईणं	१	८४
एवं लेवगहणं	१	५१६
एवं वासावासे	४	४६८९
एवं वितिगिच्छो वी	५	५८१५
एवं विसुद्धनिगमस्स	२	१०९९
एवं सङ्कुल्लाइं	२	१५८६
एवं समाणिए कप्पे	६	६४७९
एवं संसारीणं	१	१०४
एवं सुत्तविरोधो	४	४२४१
एवं सुत्तं अफलं	३	२५६१
”		
”		
एवं सुनीहरो मे	६	६३४४
एस उ पलंबहारी	२	९२३
एसणदोसे व कए	२	१६०३
एसणदोसे सीयह	४	४५२०
एसणप्रेल्लण जोगाण	५	५५०८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एस तवं पडिवज्जाति	५	५५९७	एसेव गमो नियमा	६	६२४१
एसा अविही भणिया	२	१८४१	एसेव गिलाणम्मि वि	२	१९६३
एसा विही उ निगाए	५	५७६०	एसेव गुरु निविट्टे	३	२२४८
एसा विही तु दिट्टे	५	५८७५	एसेव य णवगकमो	४	४६७०
एसा विही विसज्जिए	५	५४३४	एसेव य दिट्टतो	१	८१
एसुस्सगटियप्पा	१	२४८	"	२	१००८
एसेव कमो नियमा	२	१४२५	एसेव य नूण कमो	२	११४१
"	२	१६७७	एसो वि तस्थ वच्चइ	३	२१९६
"	२	२०३४	एसो वि ताव दमयतु	५	५७३५
"	२	२०४७	एसो वि ताव दम्मउ	३	२७०४
"	२	२१०६	एसो विही उ अतो	३	२९५७
"	३	२३२५	एहि भणियो उ वच्चइ	१	७७४
"	३	२५४७	एहिंति पुणो दाइं	४	४६७३
"	३	पृ० ७२४			
"		टि० ३	ओ		
"	३	२५७८	ओअत्तंत्तम्मि वहो	२	१७२८
"	३	२६१६	ओगाहिमाह्विगइं	२	२०७७
"	३	२६६८	ओदुरिपत्थयणाऽसइ	३	३११२
"	४	४०४६	ओदुरियमओ दारेसु	३	३२७९
"	५	४९४०	ओभामिओ उ मरुओ	२	१७१६
एसेव गमो नियमा	२	१०००	ओभामिओ णेहि सवासमज्जे	४	३५९१
"	२	१०३३	ओभावणा कुलवरे	३	२३१३
"	२	१४२५	"	४	३४९६
"		टि० १	ओभावणा पवयणे	४	४४१८
"	२	२०४५	ओभासइ खीराइं	३	१५९९
"	३	२६६८	ओभासणा य पुच्छा	१	६६०
"		टि० १	"	४	४०३९
"	४	३५१०	ओभासिय धुव लंभो	२	६५२४
"	४	३७९६	ओभासियं जं तु गिलाणगट्टा	३	३१९६
"	४	३८०३	ओमम्मि तोसलीए	२	१०६०
"	४	४२३३	ओमंथ पाणमाइं	१	६६५
"	४	४६०९	"	४	४०४०
"	५	४९४०	ओमंथिए वि एवं	२	११०५
"		टि० १	ओमाणपेद्धितो वेळ-	५	५८८७
"	५	५२६०	ओमाणस्स व दोसा	४	३७०८
"	५	५४५१	ओमादिकारणेहि य	५	५४१९
"	५	५५८७	ओमासिवदुट्टेसुं	२	२०३९
"	५	५७२१	ओमासिवदुट्टेसु	४	३९१६
"	५	६०५९	ओमासिवमाइंदि व	५	५१२३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
ओमे एसणसोहिं	३	३११८
ओमो चोदिजंतो	६	६१३५
ओमोदरियागमणे	३	३११९
ओमोदरिया य जहिं	२	९३८
ओमो पुण आयरिओ	४	४४१२
ओमो समराह्णिओ	२	१३७३
ओयणमीसेनिम्मी-	२	१०७५
ओयणभूतो खित्ते	२	९५९
ओयारण उच्चारण	६	६१९०
ओरोहधरिसणाए	३	३१२०
ओलिपिउण जहि अक्खरा	४	३३९५
ओली निवेसणे वा	३	२२१६
ओलोयण निगमणे	३	२४२४
ओलोयणं गवेसण	५	५०३६
ओवग्गहियं चीरं	५	५८९४
ओवरए कोणे वा	१	५७०
		टि० ४
ओवरगस्स उ असती	२	१९०५
		टि० २
ओवासे तणकलए	२	१३८३
”	२	१६२४
ओवासे संथारे	२	२०२५
ओवुज्झंती व भया	६	६१९४
ओसकण भहिसकण	२	१६५३
ओसकंते दहुं	४	४५३८
ओसण्णे दहुणं	६	६०७६
ओसन्नेण असन्नीण	१	५४
ओसप्पिणीइ दोसुं	२	१४१६
ओसरणे सवयंसो	३	६१०३
ओसह भेसज्जाणि य	२	१४८६
ओसह विज्जे देमो	६	६२३१
ओह्विभागुहेसे	१	५३४
ओहाडियचिलिमिलिए	३	२३६२
ओहाडियद्वाराओ	३	२३३६
ओहाणाभिमुहीणं	४	३७२६
ओहरमगरादीया	५	५६३३
ओहाविय ओसन्ने	५	५४९०
ओहाविय कालगते	५	५४८९
ओहि मणपज्जे वा	१	३०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
ओहे उवग्गहम्मि य	४	४३५४
ओहेण तु सागरियं	३	२५५१
		टि० १
ओहेण दसविहं पि य	२	१६२७
ओहे सब्वमिसेहो	३	२५५५
ओहो उवग्गहो वि य	४	४८४४
		क
कक्खंतदक्खवेगच्छि-	२	१०६७
कज्जाविवत्तिं दहुं	१	७५४
कट्टेण व सुत्तेण व	२	१०५६
कट्टे पुत्थे खित्ते	३	२४६९
”	३	२५०४
”	५	४९१५
कडओ व चिलिमिणी वा	४	३४५१
कडओ व चिलिमिली वा	३	२२७४
”	३	२६६६
कडकरणं दग्घे सा-	१	१८४
कडजोगि एक्कओ वा	३	२९९७
कडजोगि सीहपरिसा	३	२८९६
कडपल्लाणं सण्णा	४	३२९८
कडमकड ति य मेरा	३	२२११
कडं कुणंतेऽसति मंडवस्सा	४	३५१६
कडिपट्टए य छिहली	५	५१७७
कडिपट्टओ अभिनवे	५	५१७८
कडिवेयणमवतंसे	६	६३३६
कणएण विणा वहरं	५	५६८७
कणम्मि एस सीहो	६	६२०६
कतरिं दिसं गमिस्ससि	६	६०८५
कतरो मे णत्थुवधी	४	४१६४
कतरो सो जेण निसिं	३	२२६६
कतिएण सभावेण व	१	५५७
कतिठाण डितो कप्पो	६	६३५८
कत्थइ देसग्गहणं	४	३३२१
कत्थ व न जलइ अग्गी	२	१२४५
कत्ततेपुर ओलोय-	२	९९१
कप्पइ अपरिग्गहिया	४	३६२५
कप्पइ गिलाणगट्ठा	३	३०५०
”	३	३१९०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
कप्यह समेसु तह सत्त-	२	१८२४
कप्यठिहूपरूवणता	५	५३४०
कप्यह खेळण तुअट्टणे	४	४६०२
कप्यट्टिय परिहारी	५	५६१७
कप्यमि अकप्यमि य	२	१००५
कप्या आयपमाणा	४	३९६९
कप्याकप्यविसेसे	४	४२३२
कप्यातो व अकप्यं	५	५३६२
कप्यासियस्स असती	४	३६६८
कप्येऊणं पाए	१	४४०
कप्ये सुत्तथविसार-	२	१३९९
कप्यो छिय सेहाणं	५	५३२९
कप्यट्टदिट्ठे लहुओ	२	८६५
कम्मजोगं न वि जाणहू	१	७२०
कम्मभिन्न वयणभिन्नं	१	२७९
कम्म घरे पासडे	२	१७५४
कम्ममि अदिज्जंते	४	४२२१
कम्मवसा खलु जीवा	३	२६९०
कम्म असंक्किलिट्ठं	५	४९११
कम्मं चिणंति सवसा	३	२६८९
कम्मरणंतदारग-	३	२९२९
कम्मं आदेसदुगं	२	१०८४
कम्मोहिं मोहियाणं	३	२३४५
कम्मोदय गौल्ले	५	५३२०
कयउस्सग्गाऽऽमंतण	२	१५८२
कयकरणा थिरसत्ता	३	२४४५
कयकिइकम्मो छंदेण	१	४९३
कयमकए गिहिकजे	१	७०२
कयरी दिसा पसस्था	२	१४६३
कयलीखंभो व जहा	४	४१२८
करगोफणधणुपादा-	६	६३२३
करणं तु अणमणणे	५	५०२५
करणाणुपालयाणं	४	४२९९
करणे अधिकरणमि य	६	६३१५
करपायदंडमाइसु	२	९००
करपायंगुट्टे दो-	५	५५२४
करमि व मञ्जइ दिंतो	४	४४९१
कंलमोदणो य खीरं	२	१९२८
कंलुंस दवे असतीय व	१	४३५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
कलुसफलेण न जुजइ	२	८३७
कल्लं से दाहामी	२	१४०७
कवडुगमादी तंवे	२	१९६९
कसाए विकहा विगडे	५	५०१६
कसिणस्स उ वत्थस्सा	४	३८८०
कसिणं पि गिण्हमाणो	४	३८६८
टीकापाठा.		
कसिणा परीसहचमू	२	१३५५
कसिणाविहिभिन्नमि य	२	१०५२
कस्सइ विवित्तवासे	३	२१६५
कस्स त्ति पुरेकम्मं	२	१८२१
कस्सेते तणफलगा	२	२०३८
कस्सेयं पच्छित्तं	२	९३६
कहकहकहस्स हसणं	२	१२९६
कहणाऽऽउट्टण आगम-	५	५०५२
कहयति अभासियाण वि	२	१२३०
कहिओ य तेसि धम्मो	३	३२८४
कंकडुए को दोसो	१	२२१
कंजिय उण्होदग चाउ-	२	१७०६
टि० १		
कंजियउदगविलेवी	२	१७०७
कंजियचाउलउदए	२	१९५८
कंजुसिण चाउलोदे	२	१७०६
कंटगकणुए उद्धर	६	६१६८
कंटग तेणा वाला	२	१४७५
कंटगमादीसु जहा	५	५५९६
कंटऽट्टि खाणु विज्जल	२	८८१
कंटऽट्टिमाइएहिं	२	८८३
कंटोई देहंतो	४	३८५८
कंटोऽहिसीयरक्खट्ट-	४	३८६३
कंटोऽहिसीयरक्खाए	४	३८६३
टि० १		
कंदप देवक्किन्विस	२	१२९३
कंदपे कुकुइए	२	१२९५
कंदाइ अमुंजंते	३	३११३
कंपइ वाएण लया	३	२४३७
काइय पडिलेह सज्जाए	४	३४८९
काई सुहवीसथा	४	३६९५
काउस्सगं तु टिप	५	५६७९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
काउस्सगो सञ्ज्ञा-	५	५५०२
काउं णिसीहियं अट्ट-	६	६२९९
काउं सरयत्ताणं	१	५१८
काऊण अकाऊण व	५	५५८९
काऊण नमोक्खरं	१	१
काऊणमसागरिण्	४	४७५६
काऊण मासकणं	२	१६८७
”	४	४२८६
काऊण य प्पणामं	५	५४३०
काएण उवच्चिया खलु	३	२३३४
काएसु अप्पणा वा	२	१६६३
काएसु उ संसत्ते	१	५८९
काप्पहसविमुद्धपहा	३	३१८८
काणच्छिमाहएहिं	३	२४९५
का भयणा जह् कारणि	२	१८६१
कामं अखीणवेदाण	३	३१५८
कामं अहिगरणादी	३	२६२०
कामं आसवदारेसु	६	६२२६
कामं कम्मं तु सो कप्पो	३	३१००
कामं खलु अणुगुरुणो	२	९९६
कामं खलु पुरसद्दो	२	१८१९
कामं खलु सव्वञ्चू	२	९६३
कामं जहेव कत्थति	५	५६९२
कामं तवस्सिणीओ	२	२१०१
कामं तु एभमाणो	४	४४४८
कामं तु सरीरबलं	२	१३५४
कामं परपरितावो	५	५१०८
कामं पुरिसादीया	५	५२३७
कामं विपक्खसिद्धी	५	५२३४
कामं विभूसा खलु लोभदोसो	४	३९९५
कामं सकामकिञ्चो	४	४४००
कामं सव्वपदेसु वि	५	४९४४
कायं परिचयंतो	२	९३१
कायादि तिहिकिक्कं	२	१६४२
काया वथा य ते च्चिय	२	१३०३
”	५	४९७९
कारगकओ चउत्थे	१	३२७
कारगकरेंतगाणं	४	३९४५

वृ० २२३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
कारणगमणे वि तर्हिं	५	६०५८
[”	५	५९२४]
कारणगहिउव्वरियं	३	२८५१
कारणजाय अवहितो	५	५०८४
कारणतो अबिधीए	४	३७२०
कारणनिसेवि लहुसग	१	३७७
कारणमकारणम्मि य	५	५९६४
कारणियदिकिखतं तीरि-	६	६१२२
कारणे अणले दिक्खा	५	५७८३
कारणे अणुञ्च विहिणा	४	३९९२
कारणे गमणे वि तर्हिं	५	५९२४
[”	५	६०५८]
कारणे गंधपुलागं	६	६०६०
कारणे सपाहुळि ठिया	१	५६९
कारणे सपाहुळियाए	१	५६९
		टि० १
कारावणमण्णेहिं	४	३६०८
कालगयं सोऊणं	५	५३८५
कालजह्च्छविदोसो	१	२८०
कालतवे आसज्ज व	१	३०१
कालमकाले सञ्जा	१	४३८
कालम्मि ओममाई	२	१२५५
कालम्मि पडुच्चंते	४	४७५१
		टि० १
कालम्मि पडुप्पंते	४	४७५१
कालम्मि बिइयपोरिसि	१	१६४
कालम्मि संतर णिरंतरं	५	४८९२
कालसरीरावेक्खं	५	५३६१
कालस्स समयरूवण	१	१६३
कालाहक्कमदाणे	४	३६९९
”	४	४५७४
कालातिकंतोवट्टाण-	१	५९३
कालातीते लहुगो	१	५९४
कालिय पुव्वगए वा	५	५४२५
कालियसुभाणुओगम्मि	१	७४४
कालुट्टाई कालनिवेसी	३	३०८३
कालुट्टाईमादिसु	३	३१०२
काले अपडुच्चंते	४	४८०५
काले अभिगगहो पुण	२	१६५०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
काले उ अणुण्णाए	५	५२८२	किंचिम्मत्तगाही	१	३६९
कालेण अपत्ताणं	४	४२६२	किं छागलेण जंपह	६	६०७९
कालेण असंखेण वि	२	१२०२	”	६	६०८३
कालेणुवक्कमेण व	१	११०	किं जाणंति वरागा	४	४५७५
कालेणेवदिपुणं	४	४२६०	किं तं न होति अम्हं	४	३६३७
कालेणेषणसोधिं	५	४९५६	किं तुज्ज इकियाए	३	२३३८
कालो सिं अइवत्तइ	१	८००	किं ते पित्तपलावो	१	७९९
कावालिए य भिक्खु	३	२८२२	किं दमओ हं भंते !	१	६३३
कावालिए सरक्खे	५	५१८७	किं देमि ति नरवई	१	४९८
कास त्तऽपुच्छियस्मी	१	६२३	किं नागओ त्थ तइया	२	१४१०
कासाइमाइ जं पुव्व-	१	६१३			टि० १
काहिइ अब्बोच्छित्तिं	२	१२४२	किं नागओ सि समणेहिं	३	२६५६
काहीयातरुणोसुं	३	२५७४	किं नागय त्थ तइया	२	१४१०
”	३	२५७९	किं नीसि वासमाणे	६	६०७०
काहीयातरुणोसु वि	३	२५८०	किं परिहरंति णणु खाणु-	६	६०७८
काहीयातरुणोसुं	३	२५६७	किं पिच्छह सारिक्खं	४	३७१२
किइकम्म भिक्खगहणे	२	१५०४	किं पि ति अन्नपट्टो	१	७२३
किइकम्मं तीए कयं	३	२१८०	किं पेक्खह सारिक्खं	४	३७१२
किइकम्मं पि य दुविहं	४	४४१५			टि० १
किच्चिरकालं वसिहिह	२	१३९३	किं मण्णे निसि गमणं	३	३०४४
”	२	१६३१	किं लक्खणेण अम्हं	४	३९५७
किच्छाहि जीवितो हं	५	५३२५	किं व न कप्पइ तुब्भं	४	४६७१
किइ तुअट्टण बाले	४	४६१२	किं वा मए न नायं	४	४३६४
किण्हं पि रोणहमाणो	४	३८६८	कीयम्मि अणिदिट्ठे	४	४२०१
कितिकम्मं पि य दुविहं	६	६३९८	कीवस्स गोअ नामं	५	५१६४
किणु विहारेणऽब्बुज्ज-	२	१२८२	कीस न नाहिह तुब्भे	१	६२४
किमियं सिट्ठम्मि गुरु	५	५५६४	कुओ एयं पल्लीओ	३	२९००
किरियातीतं णाउं	४	३७७८	कुच्छण आय दयट्ठा	५	५९७२
किह उप्पन्नो गिलाणो	२	१९०८	कुट्टिमतलसंकासो	२	१७१४
किह भूयाणुवघातो	४	३८६१	कुट्टिस्स सक्करादीहि	४	३८६५
किं आगओ सि णाहं	६	६१३९	कुडमुह डगलेसु व काउ	३	२३४२
किं आगय त्थ ते विति	३	२७८१	कुहुंतर भित्तीए	४	४५५६
किं उवघातो धोए	२	१८६५	कुहुंतरस्स असती	४	३७५०
किं उवघातो हत्थे	२	१८६३	कुहुंतरियस्सऽसती	४	३७५०
किं कारणं चमढणा	२	१५८४			टि० ४
किं काहामि वराओ	२	१८८५	कुहुइलिंपणट्ठा	३	२६४२
किं काहिइ मे विज्जो	२	१९७५	कुणइ वयं धणहेउं	४	४५३०
किं काहिति ममेते	४	३७६४	कुणमाणा वि य चेट्ठा	६	६२२९
किं गीयथो केवलि	२	९६१	कुणमाणो वि य कडणं	४	४५२६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
कु त्ति पुढवीय सण्णा	४	४२१४
कु त्ति य पुढवीसण्णा	४	४२१४
		टि० १
कुत्तीयपरुवणया	४	४२१३
कुत्तीय सिद्धनिण्हा-	४	४०३३
कुप्पवयणओसत्तेहिं	१	३४१
कुमुओयररसमुद्धा	२	१२४८
कुलडा वि ताव गेच्छति	५	५९३७
कुलपुत्त सत्तमंतो	२	२०६२
कुलमाइकज्ज दंडिय	४	३८६६
कुलमादीकज्जाइं	२	१८००
कुलवंसम्मि पहीणे	५	४९४८
”	५	५२५४
कुलं विणासेइ सयं पयाता	३	३२५१
कुवणथ पत्थर लेहू	२	९१५
कुवणथमादी भेदो	५	४९०५
कुवियं नु पसादेती	३	२१७६
कुविया तोसेयन्वा	१	३८३
कुवन्ताणेयाणि उ	५	५६०१
कुसपडिमाइ णियत्तण	५	५५०१
कुसमुट्टिपण एकेणं	५	५५३२
कुंकुम अगुरं पत्तं	३	३०७४
कुंकुम तरारं पत्तं	३	३०७४
		टि० १
कुंधुपणगाइ संजमे	४	३८०९
कुंभारलोहकारे-	४	३८३८
कुंभी करहीए तथा	४	३४८२
कूरो नासेइ छुहं	५	५९९९
केइत्थ मुत्तभोगी	३	२४५६
केइ पुण साहियव्वं	५	५३२७
केइ सरीरावयवा	४	४५८१
केइ सुरूव डुरूवा	६	६१५९
केइ भणंति पुंत्तिव	२	१४६२
केइ सब्वविमुक्का	२	८३३
केण कर्यं कीस कर्यं	५	५५६६
केण हवेज्ज निरोहो	१	६९
		टि० १
केण हवेज्ज विरोहो	१	६९
केणाऽऽणीतं पिसियं	६	६१०१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
केणावि अभिप्पाएण	४	३६३६
केणेस गणि त्ति कतो	६	६१२३
केरिसगु त्ति व राया	६	६३८१
केवइयं कालसंजोगं	६	६४४९
केवतिय आस हत्थी	४	४८३३
केवलगहणा कसिणं	६	६४१५
केवलविन्नेयत्थे	२	९६६
केवलिणा वा कहिए	४	४५०८
केवलिणो तिउण जिणं	२	११८६
केसवअद्धवलं पण-	५	५०२३
केसिं चि अभिगहिया	२	१६०६
केसिं चि इंदियाइं	१	२६
कोइं तत्थ भणिजा	३	२१५७
कोइं तत्थ भणेजा	४	४२७२
कोइं मज्जणगविहिं	२	१९३८
कोउअ भूइं पसिणे	२	१३०८
को कल्लाणं निच्छइ	१	२४७
कोकुइओ संजमस्स उ	६	६३१७
को गच्छेज्जा तुरियं	६	६३२८
को गेणहति गीयत्थो	४	४०२९
को जाणइ को किरिसो	३	२४५५
कोट्टगमाइ रत्ते	२	८७२
कोट्टग सभा व पुव्वं	४	४३८५
कोट्टाइञ्जुद्धिणो अत्थि	२	११७५
कोट्टाउत्ता य जहिं	४	३३९३
कोढ खए कच्छु जरे	५	५२४२
को तुभं आयरितो	३	३०१५
कोतूहल आगमणं	४	४३७३
कोतूहलं च गमणं	५	४९१८
को दोसो पुरंढे	१	२१६
को दोसो को दोसो	३	२८७१
को दोसो दोहिं भिन्ने	२	९८९
कोद्वपलालमाइं	२	८४२
को नाम सारहीणं	२	१२७५
को नियमो उ तलेणं	२	८५७
को पोहसी य कालो	४	४०००
कोमुइभूया संगामिया	१	३५६
		टि० १
कोमुइया संगामि [य] या य	१	३५६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
कोयव पावारग दा-	४	३८२३	खामित-वोसविताहं	६	६११८
कोलालियावणो खलु	४	३४४५	[,,]	६	६१२८
कोलुपरंपर संकलि	१	५७५	खामिय वितोसिय विणा-	३	२६७८
को वोच्छिह गेलणणे	२	१९६४	खामिय-वोसवियाहं	६	६१२८
कोसग नहरक्खट्टा	३	२८८५	[,,]	६	६११८
कोसंबाऽऽहारकते	३	३२७५	खामितस्स गुणा खलु	२	१३७०
कोसाऽऽहिसल्लकंटग	३	२८८९	खित्तबहिया व आणे	२	१९०४
कोहाई अपसत्थो	४	४२४५	खित्तम्मि उ अणुयोगो	१	१६२
कोहो माणो माया	२	८३१	खित्तम्मि उ जावइए	१	३४
			खित्तम्मि जम्मि खित्ते	४	४२४४
			खित्तस्स उ पबिलेहा	२	२०५२
खजूरमुहियादा-	२	१७१३	खित्तं वत्थुं सेजुं	४	४७६४
खणणं कोट्टण ठवणं	१	३३२	खित्ताइ मारणं वा	५	५७२४
खमएण आणियाणं	४	४३३२	खित्ताऽऽरक्खणिवेयण	५	५४३२
खमए लब्धुण अंबले	४	४३३०	खित्ते काल चरित्ते	२	१६३४
खमओ व देवयाए	३	२९६८			
खमगस्साऽऽयरियस्सा	५	५५५७	[इश्यतां "खित्ते काल चरित्ते" गाथा]		
खमणं निमंतिते उ	१	५७३	खित्तेण य कालेण य	४	४२४६
खमणं मोहतिगिच्छा	३	२८५०	खित्ते भरहेरवए	१	१४०
खमणे य असज्जाए	५	५५५०	खित्तेहिं बहू दीवे	१	१६१
खर अयसिकुसुंभ सरिसव	१	५२९	खित्तोगहप्पमाणं	४	४६५३
खरए खरिया सुण्हा	४	४५५७	खिवणे त्रि अपावंतो	२	९१६
खरओ त्ति क्हं जाणस्ति	६	६१५७	खिसाए होंति गुरूणा	४	४१४६
खरफरुसनिट्टुराहं	५	५७५०	खिसावयणविहाणा	६	६१२५
खरसज्जं मउयवहं	६	६१२६	खिसिज्जइ हम्मइ वा	२	१२६०
खरंटण वेंटिय भायण	३	२९५४	खीणकसाओ अरिहा	२	१७८१
खरिया महिद्धिगणिया	३	२५२८	खीणम्मि उदिन्नम्मी	१	१२१
खलिए पत्थरसीया	१	२९७	खीणेहि उ निव्वाणं	३	२६८४
खलिय मिलिय वाइद्धं	१	२९९	खीरद्वहीमादीण य	५	५३००
खंडम्मि मणियाग्गी	१	४७९	खीरमित्तपोगालेहिं	१	२२८
खंडे पत्ते तह ढग्ग-	३	२९८६	खीरमित्त रायहंसा	१	३६६
खंताइसिद्धंदिंते	४	४६२९	खीरं वच्छुच्छिहं	२	१७४५
खंते व भूणए वा	४	४६२६	खुड्ढा ! जणणी ते मत्ता	६	६०७५
खंभकरणी उ चउहत्थ-	४	४०९१	खुड्ढं व खुड्ढियं वा	५	५०९५
खंधारभया नासति	१	५५९	खुड्ढी येराणऽप्पे	३	२९८८
खंधारादी नाउं	१	५७९	खुड्ढी धावण सुत्तिरे	१	४५५
खंधेऽणंतपएसे	१	७९	खुड्ढो जणो णत्थि ण यावि कूरे	३	३२३९
खंधे हुवार संजति	६	६३७३	खुरअग्गिमोयगोच्चार-	१	५८
खाणुगकंटगवाला	४	४३७९	खुलए एगो बंधो	४	३८७०
खानू कंटग विसमे	४	४००७	खुहिया पिपासिया वां	४	४५९३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
खेत्ततो निवेशणाई	२	८६८ टि० ४
खेत्तबहि भद्रजोयण	२	१८९४
खेत्तम्मि खेत्तियस्सा	५	५३९४
खेत्तम्मि य वसहीय य	४	४६५४
खेत्तस्संतो दूरे	४	४८४६
खेत्तं चलमचलं वा	४	४८४४
खेत्तं तिहा करित्ता	२	१४८२
खेत्तंतो खेत्तबहिया	५	५८३८
”	५	५८४२
खेत्तं वत्थुं धण धन्न	२	८२५
खेत्तं सेउं केउं	२	८२६
खेत्ताद्दकोत्तिओ वा	३	२७३१
खेत्ते काल चरित्ते	२	१४१३
”	२	१४२९
[”	२	१६३४]
खेत्ते जं बालादी	३	३०७५
खेत्ते निवेशणाई	२	८६८
खेत्ते भरहेरवप्पु	२	१४३१
खेत्तोयं कालोयं	२	९५८
खेत्तोवसंपयाए	५	५४०८
खेयत्तिणोओ साहस-	२	१२८९
खेयत्तिणोओ सीसगुण-	२	१२१५
खोल्लतयाईसु रओ	२	९१२
ग		
गह्ठाणभासभावे	१	७५१
गह् भास वत्थ हत्थे	५	५१४६
गएहिं छहिं मासेहिं	६	६४७६
”	६	६४७७
गच्छद्द विचारभूमाद्द	२	१२६५
गच्छगय निगए वा	५	५६८९
गच्छगहणेण गच्छो	३	२८६५
गच्छपरिरक्खणट्ठा	४	४५४२
गच्छम्मि उ एस विही	२	१६५६
गच्छम्मि उ पट्टविए	५	५७८२
गच्छम्मि एस कप्पो	२	१५८३
गच्छम्मि णियमकज्जं	४	४५३४
गच्छम्मि पिता पुत्ता	५	५२५१
गच्छम्मि य णिस्माया	६	६४८३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
गच्छसि ण ताव गच्छं	६	६०८४
गच्छा अणिगयस्सा	५	५७६२
गच्छे जिणकप्पम्मि य	२	२१०९
गच्छे सवालुहु	४	४२९३
गच्छो अ अलद्धीओ	१	७४०
गच्छो य दोन्नि मासे	५	५७६८
गह्हा कुडंग गहणे	३	२१९७
गणओ तिबेव गणा	२	१४३५
गणगोट्टिमादिभोज्जा	४	३६४९
गणच्चित्तगस्स एत्तो	४	३९८८
गणणाए पमाणेण य	४	४००२
गणधर एव महिद्धी	५	४९८२
गणत्तिक्खेत्तिरओ	२	१२८५
गणमाणओ जहन्ना	२	१४४३
गणहर आहार अणुत्तरा	२	११९७
गणहरथेरकयं वा	१	१४४
गणि आयरिए सपदं	३	२१४३
”	५	५८३१
गणि गणहरं ठवित्ता	२	१३६७
गणिगा मरुणीसमच्चे	१	२६२
गणिणिभकहणे गुरुगा	२	२०८४
गणिणिसरिसो उ थरो	३	२४११
गणिवसभगीतपरिणाम-	२	१०३०
गणि वायए बहुस्सुए	६	६०९०
गणि ! वायग ! जिट्ठज्ज !	४	४४८९
गणोवहिपमाणाहं	६	६४५८
गती भवे पच्चवलोहयं च	५	५१४५
गमणं जो जुत्तगती	३	३०७८
गमणाऽऽगमण विद्यारे	६	६४२६
गमणाऽऽगमणे गहणे	१	४७५
”	५	५८६९
गमणे दूरे संकिय	४	३६८४
गम्मह कारणजाए	४	३७२१
गब्बो अवाउडत्तं	५	५९६६
गब्बो णिम्मह्वता	४	३८५६
गहणं च गोम्मिएहिं	४	३९०१
गहणं तु अहागडए	३	२३७०
गहणं तु संजयस्सा	५	५१५७
गहणे चिट्ठ णिसीयण	४	३८०६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
गह्वइणो आहारो	१	६७६	गिण्हइ णामं एगस्स	५	५५४७
गहिण् भिवखे भोत्तुं	२	१६७१	गिण्हणे गुरुगा छम्मास	३	२५००
गहिण् व भगहिण् वा	४	४२६१	गिण्हंतगाहगाणं	१	२३३
गहिओ भ सो वराओ	३	२२८१	गिण्हंति वारएणं	४	३५८४
गहियमणाभोएणं	५	६०५७	गिण्हंति सिज्झियाओ	२	१७२५
गहियमि भि जा जयणा	४	३४१३	गिण्हामि अप्पणो ता	२	१५९६
गहियं च अहावोसं	६	६०९१	गिम्हासु चउरो पडला	४	३९७५
गहियं च णेहिं धणं	४	३३५६			टि० २
गहियं च तेहिं उदगं	४	३४२७	गिम्हासु तिन्नि पडला	४	३९७४
गहियाऽऽउहप्पहरणा	४	३३९१	गिम्हासु पंच पडला	४	३९७६
गहियाऽगहियविसेसो	४	४५९०	गिम्हासु होंति चउरो	४	३९७५
गंडी कच्छति सुट्टी	४	३८२२	गिरिजन्नगमाईसु व	३	२८५५
गंडी कच्छभ सुट्टी	४	३८२२	गिरिनइतलागमाई	३	२९६१
		टि० १	गिरिनतिजन्नातीसु व	३	२८५५
गंडीकोढखयाई	२	१०२४			टि० ४
गंतव्वदेसरागी	३	३०६७	गिरिदि पुण्णा वाला-	५	५६४६
गंतुमणा अन्नदिसिं	३	३१५३	गिरिसरियपत्थरेहिं	१	९७
गंतुं दुचक्कमूलं	१	४९७	गिलाणतो तत्थऽतिभुंजणेण	३	३१६७
गंतूण गुरुसगासं	२	१५२२	गिहवासे अत्थसत्थेहिं	१	३८८
गंतूण पडिनियत्तो	२	१८५०	गिहवासे वि वरागा	५	५०९०
गंतूण पुच्छिऊण य	४	४३०२	गिहि अण्णतिस्थि पुरिसा	६	६१७७
गंतूण य पण्णवणा	३	२९४८	गिहिउग्गहसाभिजडे	४	४७६३
गंभइ अपरिभुत्ते	४	४१६७	गिहिण्णसु पच्छकम्मं	५	५२४३
गंभीरमहुरकुडविसय-	३	२६०१	गिहिगम्मि अणिच्छंते	३	२९५१
गाडअ दुगुणादुगुणं	४	३४४०	गिहि जोइं मगंतो	३	२९४९
गाउय दुगुणादुगुणं	४	३४६६	गिहिणं मणंति पुरओ	३	२९४७
गाथा अद्धीकारग	४	४५६९	गिहिणिस्सा एगागी	५	५९२७
गामनगराइएसुं	३	२१२५	गिहियाणं संगारो	४	४७१७
गामऽऽभासे बदरी	५	५२९८	गिहिलिंण अन्नलिंणं	१	७५८
गामाहयाण तेसिं	४	४८४०	गिहिलिंणस्स उ दोण्णि वि	५	५१२२
गामाणुगामियं वा	३	३१५२	गिहिसंति भाण पेहिय	२	१७२९
गामेणाऽऽरण्णेण व	६	६२७६	गीएण होइ गीई	१	६९०
गामेय कुच्छिण्णऽकुच्छिण्ण	३	२३९१	गीतऽज्जाणं असती	६	६२८३
		टि० ७	गीयत्थग्गहणेणं	२	१८२७
गामेय कुच्छियाऽकुच्छिया	३	२३९१		२	१८६६
गारविण् काहीए	२	१७०३		३	२९०८
गावो तणाति सीमा	२	१०९६	गीयत्थपरिग्गहिते	१	४९५
गावो वयंति दूरं	२	१०९७	गीयत्थे आणयणं	२	१९३६
गाहिस्सामि व नीए	३	२७५४	गीयत्थे ण भेलिज्जइ	५	५४६२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
गीयस्थेण सयं वा	२	१०२२
गीयस्थे पञ्चावण	५	५१४०
गीयस्थेषु वि एवं	४	३३६१
गीयस्थेषु वि भयणा	२	१८४७
गीयस्थो जतणाए	५	४९४६
गीयस्थो य विहारो	१	६८८
गीयमगीतो गीते	५	५४५९
गीयमगीया अविगीय-	३	३०१२
गीयं मुणितेगट्टं	१	६८९
गीयाण विमिस्साण व	५	५४६०
गीयाणि य पहियाणि य	३	२६००
गीया पुरा गंतु समिक्खियम्मि	४	३३०९
गुज्झंगग्गि उ विरयडं	६	६२६७
गुज्झंगवदणकक्खो-रु-	४	३७७६
गुणदोसविसेसञ्चू	१	३६५
गुणसुद्धियस्स वयणं	१	२४५
गुत्ता गुत्तदुवारा	२	२०५८
गुत्ते गुत्तदुवारे	३	३२२५
”	३	३२३६
गुम्मेहि आरामवरम्मि गुत्ते	४	३५१३
गुरुओ गुरुअतराओ	५	६०३९
[”	६	६२३५]
गुरुओ चउलहु चउगुरु	५	५०७७
गुरुगं च अट्टमं खलु	५	६०४३
”	६	६२३९
गुरुगा अचेलिगाणं	५	५९३८
गुरुगा अहे थ चरमतिग	१	५३३
गुरुगा आणालोवे	३	३१२२
गुरुगा पुण कोडुंवे	२	८९४
गुरुगा बंभावाए	१	५९०
गुरुगा थ गुरुगिलाणे	४	४००९
गुरुगा थ पगासम्मि उ	४	३४६४
गुरुगो गुरुगतारागो	६	६२३५
[”	५	६०३९]
गुरुगो थ होइ मासो	५	६०४१
गुरुगो (णं) भुत्तुव्वरियं	५	५००२
गुरुगो व अप्पणो वा	५	५१७४
गुरुवो थ होइ मासो	६	६२३७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
गुरु पच्चक्खायासहु	३	१६६४
टीका पाठा०		
गुरु पाहुण खम दुब्बल	४	४००८
गुरुभत्तिमं जो हिययाणुकूलो	५	५०००
गुरुमादीण व जोगं	५	५८७३
गुरुयं लहुयं मीसं	३	२६८५
गुरुसज्जिलओ सज्झं-	५	५४२१
गुरुसारकखणहेउं	३	३००६
गुरुस्स आणाए गवेसिऊणं	४	४१६६
गूढछिरागं पत्तं	२	९६७
गूढसिणेहं उल्लं	५	६००९
गूहइ आयसभावं	२	१३०७
गेण्हण गहिए आलोयण	५	५८०२
गेण्हण गुरुगा छम्मास	२	९०४
गेण्हणे गुरुगा छम्मास	५	५०९३
”	३	२७७६
गेण्हंतीणं गुरुगा	२	१०४४
गेण्हंतु पूया गुरुवो जविट्टं	४	४३२०
गेण्हंतेसु थ दोसु वि	४	३३७८
गेलणणमाईसु उ कारणेसू	४	३६५२
गेलणणेण व पुट्टा	५	४९६७
गेलणणेण व पुट्टो	५	५०४१
गेलन्न तेणग नदी	४	४७२७
गेलन्नऽद्धाणोमे	२	१०५८
गेलन्न रोणि अस्सिचे	४	४७९९
गेलन्नं पि थ दुविहं	२	१०२५
गोउल विरुवसंखडि	२	१७२०
गोच्छक पडिलेहणिया	४	३९८३
गोजूहस्स पडागा	५	५२०२
गोडीणं पिट्ठीणं	४	३४१२
गोणाइहरण गहिओ	२	१२७०
गोणादीवाघाते	४	४८०८
गोणे थ तेणमादी	३	२८४२
गोणे थ साणमाई	४	३४४१
गोणे थ साणमादी	४	३३५२
गोणे साणे व्व वत्ते	५	५९४०
गोमंडल घम्माई	२	९४३
गोम्मिय भेसण समणा	४	४३८६
गोथर साहु हसणं	६	६३२६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
गोरसभाविय पोत्ते	३	२८९२
गोवाइऊण वसहिं	४	३५२३
गोवालवच्छवाला-	४	४३०१
घ		
घट्टिज्जंतं वुच्छं	२	१२७१
घट्टेउं सच्चित्तं	५	५३८०
घट्टाइ इयरखुडे	२	१७८८
घडसवे घ-ड-ऽकारा	१	६३
घडिप्यरं खलु धणं	२	८२८
घडिमत्तंतो लित्तं	३	२३६३
घणकुड्ढा सकवाडा	२	२०५९
घण मसिणं गिरुवहयं	४	३८८२
घणं मूले थिरं मज्जे	४	३९७७
घम्ममिम पवायट्टा	३	२२४२
घयकिट्टिस्सगंधा	५	५९१६
घयघट्टो पुण विगाई	२	१७१०
घरकोइलिया सप्पे	३	२३५४
घुज्जइ गई सदिट्ठी	५	६०५३
घेत्तव्वगं भिण्णमहिच्छित्तं ते	४	३९३०
घेतुं जहक्कमेणं	४	४३६७
घेत्तुण गिसि पलायण	५	५८५८
घेप्पति चसहेणं	३	२६७७
घोडेहि व धुत्तेहि व	४	३७३५
घोसो त्ति गोउलं ति थ	५	४८७८
च		
चउकणं होज रहं	२	२०८८
चउगुरूका छगुरूका	३	२५२१
चउगुरूग छ च लहु गुरु	३	२४७८
”	४	३८९८
चउठाणठित्तो कप्पो	६	६३५९
जउण्हं उवरि वसंती	२	२१०७
चउत्थपदं तु विदिच्चं	३	२५८६
चउथो पुण जसकिच्चिं	४	४६५७
चउदसपुण्णी मणुओ	१	१३८
चउदसविहो पुण भवे	२	१११२
चउधा खलु संवासो	४	४१९२
चउपादा तेनिच्छा	२	१९३७
चउपाया तेनिच्छा	२	१९७४
चउभंगो अणुण्णाए	१	७९१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
चउभंगो गहण पक्खे-	२	९८१
चउभागऽवसेसाए	२	१६६४
टीका पाठा०		
चउमरुग विदेसं साह-	२	१०१३
चउमूल पंचमूलं	४	३४२९
चउरंगवग्गुरापारि-	४	३८२८
चउरंगुलं विहत्थी	४	३९८२
चउरो ओदइअम्मी	१	६८४
चउरो गुरूगा लहुगा	४	३६८३
चउरो चउगुरु अहवा	३	२७००
चउरो चउत्थभत्ते	५	५३६०
चउरो थ अणुगवाया	४	३६८६
चउरो थ दिव्विया भागा	३	२८३३
चउरो थ हुंति भंगा	६	६२२४
चउरो लहुगा गुरूगा	१	५०२
”	२	१९९१
”	२	१९९३
”	२	१९९५
”	२	१९९७
”	३	२५३८
चउरो त्रिसेसिया वा	४	३४७९
चउलहुगा चउगुरूगा	१	५३८
चउवग्गो वि हु अच्छउ	२	१०७२
चउहाऽलंकारविउच्चिप	३	२३०५
चउहि ठिता छहि अठिता	६	६३६०
चक्कागं भज्जमाणस्स	२	९६८
चहुग सराव कंसिय	२	१९५९
चत्तारि अहाकडए	४	४०३१
चत्तारि छ च लहु गुरु	३	२४७७
”	४	३८९४
चत्तारि णवग जाणंत-	४	४६६३
चत्तारि हुवाराइं	१	२५६
चत्तारि थ उक्कोसा	४	३९६६
चत्तारि थ उग्वाता	३	२४७३
चत्तारि थ उग्वाया	३	२४७१
”	३	२५३६
चत्तारि समोसरणे	४	४२६४
चम्मकरगसत्थादी	३	३०५८
चम्मतिगं पट्टुगं	४	४०९८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
चम्ममिम सलोमर्मि	४	३८०७
चम्मं चेवाहिकयं	४	३८४४
चम्माह्लोहगहणं	३	२८८२
चरगाई लुग्गाहण	१	७००
चरणकरणप्पहीणे	५	५४६५
चरणकरणसंपन्ना	२	१११५
चरणोदासीणे पुण	४	४४६२
चरमे पढमे बिहए	३	२१८७
चरमे विगिंचियव्वं	५	५९११
चरमे वि होइ जयणा	२	१६९१
चरित्तु देसे लुविहा	५	५४४०
चरिमे परित्ताविथ पेज्ज	२	१४८५
चरिमो बहिं न कीरइ	४	४४१३
चलच्चित्तो भावचलो	१	७६७
चललुत्तवच्छमहिया-	१	५०८
चंक्रमणं निह्लेवण	३	२३९५
चंक्रमणाई सत्तो	२	१३१२
चंक्रमणे पासवणे	४	४४४३
चंक्रमणे पुण भइयं	४	४४५७
चंक्रमियं ठियं जंपियं	३	२५९८
		टि० १
चंक्रमियं ठियं मोडियं	३	२५९८
चंगोड णउलदायण	५	५११६
चंदगुत्तपपुत्तो य	१	२९४
”	३	३२७६
चंदुज्जोवे को दोसो	३	२८६१
चंपा अणंगसेणो	५	५२२५
चाउम्मासुक्कोसे	१	६०६
”	२	१८३०
”	४	३८८८
”	६	६४३३
चाउल उण्होदग तुयरे	४	४०३७
चाउस्सालधरेसु व	४	६२९९
चारभड घोड मिंठा	२	२०६६
चारिथ चोराअभिमरा	६	६३९५
चारिथसमुदाण्ठा	४	४६९३
चारो त्ति अहपसंगा	३	२७५९
चिक्खल्लवासअसिवा-	४	४२९१
चिट्ठण निसीयणे या	३	२३९९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
चिट्ठित्त णिसीइत्ता	४	३६८८
चिट्ठित्तु निसीइत्ता	३	२३९९
		टि० ३
चिरपव्वइओ तिविहो	१	४०३
चिरपाहुणतो भगिणिं	४	४५७९
चित्तंतो वइगादी	५	५३६४
चित्ताइ दट्टुमिच्छइ	३	२२५८
		टि० ५
”	४	३४९७
चित्ता य दट्टुमिच्छइ	३	२२५८
चित्तेइ दट्टुमिच्छइ	३	२२५८
		टि० ५
चित्तेइ वादसत्थे	५	५६९७
चिधट्ठा उवगरणं	५	५५३६
चिधेहि आगमेउं	१	५६३
चीयत्त कक्कडी कोउ	२	१०५१
चुण्णाइविंउलकए	३	२२१९
चेह्वरुवस्सए वा	५	५५४८
चेह्वदुम पेढ छंदग	२	११८०
चेह्वय आहाकम्म	२	१७७३
चेह्वय कडमेगट्टं	४	३६५६
चेह्वय पूया राया-	२	१७९०
चेयणमच्चित्त मीसग	१	६८१
चेयणमचेण भाविय	१	७९८
		टि० १
चेयणमचेयण भाविय	१	७९८
चेयणमचेयणं वा	६	६२३१
चेयणस्स उ जीवा	१	१८
चेलेट्टे पुव्व भणिते	४	४१५१
चेलेहि विणा दोसं	४	४१४९
चोअग जिणकालर्मि	२	१७६८
चोएइ अजीवत्ते	२	९८६
चोएइ धरिज्जंते	५	५२७५
चोएइ रागदोसा	१	२११
चोएइ रागदोसे	५	५७६१
चोएई वणकाए	२	९७६
चोदगवयणं अण्पा-	५	५३०६
चोदणकुविय सहम्मिणि	४	४७४७
चोह्वसग पण्णवीसो	४	४०७९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
चोदस दस य अभिज्ञे	१	१३२	छहं जीवनिकायाणं	६	६४१९
चोयग ! एताए चिय	४	४०५४	”	६	६४२०
चोयग ! कन्नसुहेहिं	२	८५४	छत्तंतियाए पगयं	१	३९२
चोयग ! गुरुपडिसिद्धे	३	२८१३	छन्नवहणट्ट मरणे	३	२३८१
चोयग ! तं चैव दिणं	२	१४०९	छन्नालयमिम काऊण	१	३७४
चोयग ! दुविहा असई	४	४०५१	छप्पइयपणगरक्खा	४	३६६७
चोयग ! निद्वयतं चिय	२	९८३	छ पुरिसा मञ्ज पुरे	२	९२६
चोयग पुच्छा उस्सा-	१	७१५	छम्भागकए हत्थे	४	४०४४
चोयग पुच्छा गमणे	२	१९१४	छग्मास अपूरित्ता	१	७६८
चोयग पुच्छा दोसा	४	४३६९	छग्मासे आयरिओ	२	१९९८
चोयगवयणं गंतूण	१	४८३	”	२	२००१
चोयगवयणं दीहं	२	१४८७	छग्मासे पडियरिउं	६	६२१८
चोयावेइ य गुरुणा	५	५४५५	छल्लहुए ठाइ येरी	३	२४१०
चोरु त्ति कहुय दुब्बो-	४	३३५०	छल्लहुगा उ णियत्ते	६	६०७७
छ			छत्तिवहकप्पस्स ठित्तिं	६	६४८८
छक्काय गहणकहुण	३	२७७०	छत्तिवह सत्तविहे वा	१	२७४
छक्काय चउसु लघुगा	२	८७९	छव्वीहीओ गामं	२	१४००
छक्काय चउसु लहुगा	१	४६१	छहिं निप्फज्जह सो ऊ	२	९७७
”	३	२७७१	छंदिय गहिय गुरुणं	५	५१५८
छक्कायाण विराहण	३	२७३६	छंदिय सयंगयाण व	३	२८५६
”	३	२९२५	छादेति अणुक्कुयिते	४	४०८८
”	३	३०५६	छायाए नालियाइ व	१	२६१
”	४	३६९८	छाया जहा छायावतो णिबद्धा	४	३६२८
”	४	४१०७	छारेण लंछिताइं	४	३३१२
”	५	६०५४	छिक्कस्स व खइयस्स व	२	१३३७
”	६	६२१०	छिज्जंते वि न पावेज्ज	१	७११
”	६	६३३१	छिण्णावात किलंते	५	५६११
छगणादी ओलित्ता	४	३३९४	छिन्नमछिन्ना काले	२	१६८३
छ ज्ञेव अवत्तव्वा	६	६०६३	छिन्नममत्तो कप्पति	४	३६४३
छ ज्ञेव य पत्थारा	६	६१३३	छिन्नमिम माउगंते	४	३९५६
छट्टं च चउत्थं वा	५	६०४४	छिन्नाइवाहिराणं	३	२३१५
”	६	६२४०	छिन्नेण अछिन्नेण व	३	३०५२
छट्टाणविरहियं वा	५	५४८७	छिहल्लिं तु अणिक्कंते	५	५१७९
छट्टाणा जा न्थियो	५	५४८८	छिंडीइ पच्चवातो	३	२६५३
छट्टो य सत्तमो या	५	४९३५	छिंडीए अवंगुयाए	३	२६५५
छड्डाणिका उड्डाहो	१	५५१	छिंदंतस्स अणुमई	२	१७८९
छड्डाणियकयदंडे	२	९९०	छुभणं जले थळातो	५	५६२३
छड्डेउं भूमीए	१	३५१	छुभमाण पंचकिरिए	२	९१०
छड्डेउं व जइ गया	१	५५३	छेओ न होइ कग्हा	५	४९७०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
छेदणे भेयणे चैव	५	४८९९
छेदो छगुरु छल्लु	३	२९१४
छेदो मूलं च तथा	३	२५२२
”	३	२५३९
छेलिय मुहवाहत्ते	६	६३२४
छोडुं अणाहमडयं	५	५२२१
		टि० २
छोड्डणऽणाहमडयं	५	५२२१
छोड्डण दवं पिज्जइ	४	३४१९
ज		
जइ अकस्सिणस्स गहणं	४	३८७४
जइ अगणिणा उ वसही	४	३७३३
जइ अडिभतरमुक्का	२	८३८
जइ अंतो वाघाओ	२	२०६८
जइ इच्छसि सासेरा	६	६२३०
जइ उस्सग्गे न कुणइ	४	३४३७
जइ एगत्थुवलद्धं	४	४५८२
जइ एगस्स वि दोसा	२	१८४०
जइ एयविपहूणा	५	५३०४
[”	५	५२८०]
जइ एव सुत्तसोचीर-	१	३०५
जइ एवं संसट्टं	५	५३०८
जइ ओदणो अधोए	२	१७३५
जइ कप्पादणुयोगो	१	२५१
जइ कालगया गणिणी	४	३७३१
जइ किंचि पमाएणं	२	१३६८
जइ कुट्टणीउ गायंति	३	२६६३
जइ कुसलकप्पिताओ	२	१०११
जइ कूवाइं पासम्मि	२	११०६
जइ जगंति सुविहिया	४	३५२९
जइ जं पुरतो कीरइ	२	१८१७
जइ णेउं एतुमणा	५	५३८९
जइ तत्थ दिसामूढो	३	३१०८
जइ ता अचेतणम्मि	४	३८१४
जइ ता दंडत्थानं	४	४४२९
जइ ता दिवा न कप्पइ	३	२८४०
जइ ताव तेसि मोहो	३	२१५६
जइ ताव दलंतऽगालिणो	४	४३२५
जइ ताव पलंबाणं	२	१०५३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जइ ताव पिड्डुगमाई	२	१०८२
जइ ता सणफईसुं	३	२५४६
जइ तिसि सव्वगमणं	२	१५१४
जइ तेसिं जीवाणं	४	३८३०
जइ दिट्ठंवा सिद्धी	२	१००४
जइ देतऽजाहया जा-	३	२९७६
जइ धम्मं अकहेत्ता	२	११३९
जइ नत्थि कओ नामं	१	७२९
जइ नाणयंति जोइं	३	२९४१
जइ नाम सूइओ मि	४	४५४६
जइ निल्लेवमगंधं	२	१७४०
जइ नीयमणापुच्छा	५	५५६३
जइ पज्जणं तु कम्मं	२	१७६७
जइ परो पडिसेविज्जा	३	२७०२
[”	५	५७३८]
जइ पवयणस्स सारो	१	२४६
जइ पंच तिसि चत्तारि	२	१५१८
जइ पुण अणोणिओ वा	५	५५४०
जइ पुण अत्थिज्जंता	४	४४०७
जइ पुण खड्डपणीए	२	१४८८
जइ पुण जुत्ता शेरा	२	१५२९
जइ पुण तेण ण दिट्ठा	४	४७३०
जइ पुण पव्ववेती	२	१०६३
जइ पुण पुरिमं संघं	५	५३४६
जइ पुण सव्वो वि ठितो	३	२४८३
जइ पुण संथरमाणा	४	४८४९
जइ पुण होज्ज गिलाणी	६	६२७४
जइ पोरिसिन्तया तं	५	५२७२
जइ बारस वासाइं	२	१२२०
जइ बुद्धी चिरजीवी	४	४३४३
जइ भागगया मत्ता	३	२११५
जइ सुत्तुं पडिसिद्धो	५	६०१३
जइ भे रोयति निणहध	४	४१६३
जइ भोयणभावहती	४	४०७३
जइमं साहुसंसर्गि	५	५७१५
जइ मूलऽगपलंबा	२	८५३
जइ रज्जाओ भट्टो	१	६३५
जइ रत्तो भज्जाए	१	६३४
जइ वा कुडीपडालिसु	४	४८६७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जह्वा वा सव्वनिसेहो	२	८१३	जति दोणिण तो णिवेदित्तु	३	३२१३
जह्वा वा हत्थुवघाओ	१	४८५	जति दोसो तं छिंदति	६	६४३०
जह्वा वि अणंतर खेत्तं	२	१५२०	जति नेवं तो पुणरवि	१	४८६
जह्वा वि निबंधो सुत्ते	२	१००१	जति परो पडिसेविजा	५	५७३८
जह्वा वि पगासोऽहिगओ	२	१२२३	["]	३	२७०२]
जह्वा वि य उप्पज्जंते	२	१३८७	जति पुण सो वि वरिजेज्ज	१	७४
जह्वा वि य न प्पडिसिद्धं	३	२८३९	जति मं जाणह सामिं	३	३२८६
जह्वा वि य पिपीलियाई	३	२८६४	जति रिक्को तो दवमत्त-	५	५३१०
जह्वा वि य पुव्वममत्तं	२	१३४५	जति वा ण णिव्वहेज्जा	६	६२८४
जह्वा वि य फासुगद्वं	३	२८६३	जति वि य तिट्ठाणकयं	१	२२
जह्वा वि य भूयावादे	१	१४५			टि० ३
जह्वा वि य महव्वयाई	२	२१०३	जति सव्वसो अभावो	५	४९४७
जह्वा वि य वत्थू हीणा	१	२०६	जति सव्वं उद्विसिउं	५	५३४५
जह्वा वि य सनाममिव परि-	२	१३४०	जति सिं कज्जलमत्ती	४	४६३१
जह्वा वि य होज्ज विचारो	३	२२८६	जत्तियमित्ता वारा	४	३८५५
जह्वा वि हु सम्मुप्पाओ	२	१११८	जत्तियमेत्ता वारा	४	३८३१
जह्वा स च्चेव य इत्थी	३	२५५३	जत्तो दिसाए गामो	५	५५३१
जह्वा समगं दो वद्दगा	४	४८६२	जत्तो दुस्सीला खलु	२	२०६५
जह्वा सव्वं वि य नामं	१	७३०	जत्तो पाए खेत्तं	२	१५३८
जह्वा सव्वे गीयत्था	३	२९३७	जत्थ अत्तिता पुढवी	५	५६५०
जह्वा संजमो जह्वा तवो	२	२०११	जत्थ अपुव्वोसरणं	२	११७७
जह्वा सीसम्मि ण पुंछति	६	६१७५	"	२	११९५
जह्वा से ह्वेज्ज सत्ती	२	१६६७	जत्थ उ जणेण णातं	४	४१३५
जह्वा होहिति बहुगाणं	४	४२२८	जत्थ उ देसगहणं	४	३३२५
		टि० १	जत्थऽप्पतरा दोसा	३	२२७६
जक्खो च्चिय होइ तरो	४	४७७६	जत्थऽप्पयरा दोसा	३	२३२२
जक्खाईहिं अवचं	२	१३०५	जत्थ मई ओगाहइ	१	२३२
ज च्चेव य जिणकप्पे	२	१४३९	जत्थऽम्हे पासामो	१	४३४
जहुत्तणेण हंदिं	६	६४०४	जत्थऽम्हे वच्चामो	१	४३४
जहुवादी तेरिच्छे	६	६२०४			टि० २
जहुं खग्गे महिसे	३	२९२३	जत्थ य नत्थि तिणाई	५	५५३५
जहुं महिसे चारी	२	१५८९	जत्थ वि य गंतुकामा	३	२७८८
जहुं जं वा तं वा	२	१५९०	जत्थ विसेसं जाणंति	३	२९१०
जणरहिण बुज्जाणे	३	२५९१	जत्थाहिवई सूरु	२	२०५६
जणलावो परगामे	५	५२९५	जत्थुप्पज्जति दोसो	५	५०११
जति एयविप्पहूणा	५	५२८०	जमिदं नाणं इंदो	१	१७
["]	५	५३०४]	जमियं पगायं नाणं	१	१७
जति ताव लोह्य गुरुस्स	५	५३०५			टि० १
जति दिवसे संबिक्खति	५	५५५६	जम्मणनिक्खमणेसु य	२	१२२७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जम्मणत्तिकवमणेसु य	३	३२६६
जम्मणसंतीभावेसु	२	१४१५
जम्हा उ मोयगे अभि-	१	५९
जम्हा खलु पडिसेहं	२	८२२
जम्हा तु हत्थमत्तेहिं	२	१८६४
जम्हा धारइ सिज्जं	४	३५२४
जम्हा पढमे मूलं	३	२४८१
”	३	२५२३
”	३	२५४०
जम्हा य एवमादी	४	४१५८
जय गमणं तु गतिमतो	६	६३५३
जयवि य तिट्ठण कयं	१	२२
जलजा उ असंपाती	३	२४०२
जलथलपहेसु रथणा-	५	५८५७
जलपट्टणं च थलपट्टणं	२	१०९०
जल्लमलपंक्रियाण वि	३	२५९९
जवमज्झ मुरियवंसे	३	३२७८
जव राय दीहपट्टो	२	११५५
जस्स मूलस्स कट्टातो	२	९७१
”	२	९७२
जस्स मूलस्स भग्गस्स	२	९६९
”	२	९७०
जस्सेव पभावुस्मि-	४	३६४२
जह अत्तटा कम्मं	४	४२०७
जह अप्पगं तथा ते	५	५४९५
जह अग्हे तह अन्ने	२	१५१७
जह अरणीत्तिम्मविओ	१	२२५
जह अहगं तह एत्ते	५	५४९५
		टि० १
जह ईदो त्ति य एत्थं	१	११
जह उ कडं चरिमाणं	४	४२१०
जह एस एत्थ बुद्धी	२	१७०१
जह कारणस्मि पुण्णे	५	५६५५
जह कारणे अणहारो	५	६०११
जह कारणे तद्विवसं	५	६०३०
जह कारणे निज्झोमं	४	३८४१
जह कारणे पुरिसेसुं	३	२५७३
जह कोति अमयरुक्खो	६	६०९२
जह गुत्तस्सिरियाहं	४	४४५०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जह चेव अगारीणं	३	२२९४
जह चेव अन्नगहणे	२	८९०
जह चेव इत्थियासुं	३	२५७५
		टि० ३
जह चेव य इत्थीसुं	३	२५७५
जह चेव य पडिबंधो	३	२६२९
जह चेव य पडिसेहे	६	६१६४
जह चेव य पुरिसेसुं	३	२५७२
जह जह करेसि नेहं	३	२२६९
जह जह सुयमोगाहइ	२	११६७
जह जाइरुवधातुं	५	५६८६
जह ठवणिदो थुव्वइ	१	१९
जह ण्हाउत्तिण गओ	२	११४७
जह ते अणुट्टिहंता	४	४४३४
जह पढमपाउसस्मिं	५	५१५५
जह पारगो तह गणी	२	१०१७
जह कुंफुमा हसहसेइ	२	२०९९
जह भणिय चउत्थस्स य	५	५८४५
जह भमरमहुयरिगणा	२	१८७३
जह मयणकोट्वा ऊ	१	१०९
जह वा णिसेगमादी	५	५१९६
जह वा तिणिण मणूसा	१	१०३
जह वा सहीणरयणे	३	२१५१
जह सपरिकम्मलंभे	४	४०५६
जह सव्वजणवयसुं	१	२०५
जह सूरस्स पभावं	२	११३६
जह सेज्जाऽणाहारो	३	२९६९
जह सो वीरणसढओ	४	४२३०
जह हासखेड्डुआगार	३	२५४३
जह हेमो उ कुमारो	५	५१५३
जहा जहा अप्पतरो से जोगो	४	३९२६
जहितं पुण ते दोसा	३	३२१७
जहित्यं एसणदोसा	५	५४४१
जहित्यं च अगारिजणो	२	२०७२
जहित्यं तु अणाययणा	५	५९२१
जहित्यं दुस्सीलजणो	२	२०५७
जहिं अप्पतरा दोसा	३	२५४९
जहिं पुरिसो आहारो	५	६०५६
जहिं गुरुगा तहिं लहुगा	४	३८२५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जहिं नत्थि सारणा वारणा	४	४४६४
जहिं लहुगा तहिं गुरुगा	२	८८०
जहुत्तदोसेहिं विवज्जिया जे	४	३५१८
जं अज्जियं चरित्तं	३	२७१५
”	५	५७४७
जं अज्जियं समीख-	३	२७१४
”	५	५७४६
जं अन्नाणी कम्मं	२	११७०
जं अब्भुविच्च कीरइ	१	१८३
जं आवणमज्झम्मी	३	२२९८
जं आहणं होइ परस्स हत्थे	४	३६२६
जं इच्छसि अप्पणतो	४	४५८४
जं इत्थं तुह रोयइ	५	६०४५
जं एत्थ अग्हे सव्वं	२	१९४०
जं कट्टकम्ममाइसु	३	२४५२
जं कहे कायव्वं	४	४६७४
जं किंवि होइ वत्थं	३	२८३५
जं केणइ इच्छइ पज्जवेण	४	३६२९
जंगमजायं जंगिय	४	३६६१
जं गहियं तं गहियं	२	८९७
जं गालयते पावं	२	८०९
जंघखा संघट्टे	५	५६३६
जं चउदसपुव्वधरा	२	९६५
जं विज्जए उ कम्मं	२	१६४६
जं विय पए णिसिद्धं	४	३३२८
जं जस्स नत्थि वत्थं	१	६१५
जं जह सुत्ते भणितं	४	३३१५
जं जं तु अणुत्तायं	२	१४९७
जं जं तु जग्गि कालग्गि	४	३८८५
		दि० ३
जं जं सुयमत्थो वा	१	७५५
जं जीवजुयं भरणं	२	१७६३
जं जो उ समावन्नो	६	६४२१
जं तं दुसत्तगविहं	१	१७७
जं तु न लब्भइ छेत्तुं	५	५९७०
जं तु निरंतर दाणं	१	३००
जंते रसो गुलो वा	४	३६४८
जं तेहिं अभिग्गहियं	५	५२३१
जं वृत्तं वणमसिणं	५	५५०३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जं दिसि विगद्धितो खल्ल	५	५५५५
जं दिसि विगद्धियं खल्ल	५	५५५५
		दि० २
जं देउलादी उ णिवेसणस्सा	४	३५०५
जं पि न वच्चंति दिस्सि	२	१५१३
जं पि य दाहं जोगं	१	२१७
जं पि य पए णिसिद्धं	४	३३२८
		दि० २
जं पुण खुहापसमणे	५	६०००
जं पुण तेण अदिट्ठे	४	३६०२
जं पुण तेस्सि विय भायणेषु	४	३६०१
जं पुण दुहतो उस्सिणं	५	५९१३
जं पुण पढमं वत्थं	३	२८३०
जं पुण सच्चित्ताती	५	५३८२
जं पुण संभावेमो	४	४३५१
जंहुदीवपमाणं	१	१६०
जं मंडलिं मंजइ तत्थ मासो	३	३१६५
जं वत्थ जग्गि कालग्गि	४	३८८५
जं वत्थ जग्गि देसग्गि	४	३८८४
जं वंसिमूलऽणमुहं च तेणं	४	३५१४
जं वा असहीणं तं	४	३५५२
जं वा पढमं काउं	२	११००
जं वा भुक्खत्तस्स उ	५	६००३
जं वा अुंजंतस्सा	५	६००३
		दि० १
जं वेलं कालगतो	५	५५१८
जं सिलिपइं निदायति	२	११४८
जं होइ पगासमुहं	१	६६४
जं होहिति बहुगाणं	४	४२२८
जाइकुलरूवधणबल-	२	१७९७
जा ओ [जो आ] वणे वी य बहिं	४	३५०२
जा खल्ल जहुत्तदोसे-	१	५९९
जागरणद्वाए तहिं	५	५५२३
जागरहं नरा ! णिच्चं	४	३३८२
जागरिया धम्मणीं	४	३३८६
जा गंठी तां पढमं	१	९५
जाणइ य पिहुजणो वि हु	१	३६
जाणहं जेण हडो सो	४	४६३५
जाणं करेति पुक्को	४	३९३८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जाणंतमजाणंता	४	४६५५
जाणंतमजाणंते	४	४६८४
जाणंता माहृपं	५	५०४४
जाणंता वि य इत्थि	३	२२८२
जाणंति जिणा कज्जं	३	२३५६
जाणंति तद्विवह कुले	२	२०९२
जाणंतिया अजाणंतिया	१	३६४
जाणं तु आसमाई	२	८३०
जाणं तू रहमाई	२	८३०
		टि० १
जाणामि दूमियं भे	३	२२२५
जाणाविण् कहां कप्पो	४	४६६०
जा णिंति इंति ता अच्छओ	६	६३८८
जा णिंति इंति तावऽच्छए	६	६३८८
		टि० २
जा ताव ठवेमि वए	१	५७८
जा तेयगं सरीरं	३	२६८६
जा दहिसरम्मि गालिय-	४	३४७७
जा दुचरिमो त्ति ता होइ	४	४४९७
जा फुसति भाणमेगो	६	६१४६
जा भुंजइ ता वेला	२	१७३०
जा मंगल त्ति ठवणा	१	७
जायण निमंतणुवस्सय	४	४३५५
जायति सिणेहो एवं	५	५९९५
जायंते उ अपसरथं	२	१९०१
जा यावि चिट्ठा हरियाइआओ	४	३९२५
जारिसएणऽभिसत्तो	६	६१३२
जारिसग आयरक्खा	५	५०४९
जारिस दब्बे इच्छह	२	१९८०
जारिसयं गेलज्जं	२	१९३२
जावइ काले वसहिं	५	५८७८
जावइयं वा लब्भइ	२	१०७७
जावइया उस्सग्गा	१	३२२
जावइया रत्तिणीओ	२	१७५६
जाव गुरुण य तुब्भ य	२	१५०१
जाव न मंडळिवेला	२	१६८२
जाव न मुक्को ता अण-	२	१९०९
जावंतिगाए लहुगा	३	३१८६
जावंतिया उ सेज्जा	१	५९६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जावंतिया पगणिया	३	३१८४
जा वि य ठियस्स चेट्ठा	४	४४५५
जा सम्मभावियाओ	२	१११६
जा संजयणिद्धिटा	४	४२०६
जा सालंबण सेवा	६	६३४३
जासि एसि पुणो सेव	२	११५७
		टि० २
जाहे वि य कालगया	४	३७४३
जिणकप्पिअभिग्गाहिण्-	२	१६९२
जिणकप्पिएण पगयं	२	११७२
जिणकप्पिओ गीयथो	१	६९१
जिणकप्पियपडिरूवी	२	१३५८
”	५	५०३५
जिणकप्पे तं सुत्तं	४	४०६२
जिणळिंमपपडिहयं	४	४८०९
जिण सुद्ध अहालंदे	२	११३१
”	२	१२८३
जिणा वारसरूवाइं	४	३९६५
जितणिहुवायकुसला	५	५५२२
जिम्हीभवन्ति उदया	१	१२३
जियपरिसो जियनिहो	१	२४२
जियसत्तुनरवरिंदस्स	५	५२५५
जियसत्त य णरवती	६	६१९८
जीवं उद्विस्स कडं	२	१७७८
जीवा अट्ठुट्ठिता	२	११४०
जीवाऽजीवसमुदओ	२	१०९५
जीवाऽजीवाभिगमो	१	४१२
जीवाऽजीवे न मुणइ	१	७१८
जीवा पुग्गल समया	३	२७२५
जीवो अक्खो तं पइ	१	२५
जीवो उ भावइत्थो	५	४८९६
जीवो पमायबहुलो	२	१६५५
जीहादोसनियत्ता	३	३१५६
जुगलं गिल्लाणगं वा	६	६१९३
जुत्तपमाणस्सऽसती	४	४०२१
जुत्त विरयस्स सययं	२	११४६
जुत्तं सयं न दाउं	२	१९४१
जुत्ती उ पत्थराथी	१	५२६
जुत्तमएहिं विहूणं	२	१४५९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जुचेहि खंडिएहि य	६	६३६७
जुवाणगा जे सविगारगा य	४	३५०६
जे उ अलकखणजुत्ता	१	२२२
जे खलु अभाविया कु-	१	३६८
जे खेतिया मो त्ति ण दैति ठागं	४	४८५०
जे चित्तभित्तिलिहिया	१	८
		टि० ४
जे चित्तभित्तिलिहिया	१	८
जे चेव कारणा सिक्क-	३	२८८७
जे चेव दोञ्जि पगता	४	४७८९
जे जन्मि उडन्मि कया	१	४४८
जे जन्मि जुगे पवरा	१	२०१
जे जह असोयवादी	४	४८२०
जे जे दोसाययणा	२	१८६०
जेदुजेण अक्कजं	६	६१५०
जेदो कणेदुमजाए	६	६२६१
जेदो मज्झ य भाया	६	६०९७
जेण असुद्धा रसिणी	२	१७५९
जेण उ आयाणेहिं	२	१२८८
जेण उ सिद्धं अत्थं	१	१७९
जेण खवणं करिस्सति	५	४८९३
जेणऽधियं ऊणं वा	५	५५९१
जेण विसिस्सह रुवं	१	२५९
जेणोगाहिओ अत्थो	४	४८७१
जेणोगाहिता चहुगा	४	४८६०
जे ते देवेहिं कया	२	११८४
जे पुण अभाविया ते	१	३४२
जे पुण उज्जयचरणा	४	४४६१
जे पुर्वि उवकरणा	३	३०९८
जे मज्झदेसे खलु देसगामा	३	३२५७
जे मज्झदेसे खलु भिक्खगामा	३	३२५७
		टि० २
जे थ दंसादओ पाणा	५	५९५८
जे च पारंथिया तुत्ता	६	६४१२
जे रायसत्थकुसला	१	३८२
जे लोगवेयसमएहिं	१	३८१
जे वि अ न सज्जगंथेहिं	२	८३६
जे वि य पुर्विं निसि ति-	२	१३३३
जेसिं पवित्तिलिविच्ची	१	८५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जेसिं एसुवएसो	२	१८३७
जेसिं चाऽयं गणे वासो	५	५७१७
जे सुत्तगुणा खलु लक्ख-	२	१२२२
जे सुत्तगुणा भणिया	५	५१८६
जेसु विहरंति तातो	५	५०१४
जेहिं कया उ उवस्सय	२	१४९०
”	२	१४९१
जेहिं कया पाहुडिया	२	१४९२
”	२	१४९३
जे होंति पगथमुद्धा	१	३६७
[जाओ [जो आ] वणे वी य बहिं	४	३५०२]
जो इत्थं भूतत्थो	५	५२२८
जोइसिय-भवण-वणयर-	२	पृष्ठ ३६९
		प्रक्षिसगाथा २
जोइसिय भवण वणयर	२	पृष्ठ ३६९
		प्रक्षिसगाथा ३
जोइति पक्कं न उ पक्कलेणं	४	४४१०
जो उ उदिन्ने खीणे	१	१२९
जो उ उवेहं कुज्जा	२	१९८३
”	५	५०३७
जो उ गुणो दोसकरो	४	४०५२
जो उज्जिओ आसि पभू व पुव्वं	४	३६१५
जो उत्तमेहिं पहओ	१	२४९
जो उ परं कंपतं	२	१३२०
जो उ महाज्जणपिंडेण	४	३६००
जो एतं न वि जाणइ	३	३२४४
जो कप्पठितिं एयं	६	६४४०
जो खलु सतंतसिद्धो	१	१८१
जो गणहरो न याणति	३	३२४६
जोगमकाउमहागळे	१	६०७
जोगिदिएहिं न तथा	२	१२८७
जोगावसहीइ असई	२	२१०८
जे चरमपेगळे पुण	१	१३०
जो चंदणे कडुरसो	५	५९१५
जो चेव गमो हेट्टा	४	४३५६
जो चेव बलीए गमो	१	५५८
जो चेव थ हरिएसुं	१	५०६
जो जस उ उवसमई	३	२६९८
जो जस उ उवसमती	५	५७३३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जो जह कहेइ सुमिणं	१	२२३
जो जह व तह व लद्धं	६	६२०३
जो जहा वट्टए कालो	१	२९५
जो जहियं सो तत्तो	५	५५३९
जो जेण अणभरथो	२	१३२९
जो जेण गुणेणऽहिओ	२	१७९८
जो जेण जम्मि ठाणम्मि	५	५४९१
जो जेण पगारेणं	१	२६३
जो जेण विणा अत्थो	१	२१
जो णाते कतो धम्मो	६	६३०८
जोणीखुडभण पेळ्ळण	५	५९५५
जोण्हामणीपदीवा	३	२८५८
जो तं जगप्पदीवेहिं	४	३६४१
जोतिसणिमित्तमादी	४	३३३७
जो दध्वखेत्तकयकाल-	१	७९३
”	१	७९४
”	१	७९५
जो पुण उभयअवत्तो	५	५४८४
जो पुण कायवतीओ	४	४४५२
जो पुण जहत्थजुत्तो	१	१५
जो पुण तमेव मग्गं	२	१३२४
जो पुण तं अच्छं वा	५	५८५४
		टि० २
जो पुण मोहेइ परं	२	१३२६
जो पुण सभोयणं तं	५	५८५४
जो पेळ्ळिओ परेणं	६	६२३३
जो मागाहओ पत्थो	४	४०६७
जो य अणुवायच्छिओ	२	९४६
जोयणसयं तु गंता	२	९७३
जो रयणमणस्येयं	६	६३४५
जो वा दुडबलदेहो	३	३०१७
जो वा वि पेळ्ळतो तं	३	३०८८
		टि० ८
जो वि तिवत्थ दुवत्थो	४	३९८४
जो वि दद्धिधणो हुज्जा	५	५९६२
जो वि पगासो बहुसो	२	१२२४
जो वि य तेसिं उवही	३	३०१३
जो वि य होतऽकंतो	५	५६४५
जो संजओ वि एयासु	२	१२९४

बृ० ३२५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जो सो उवगरणगणो	३	२९०५
जो होइ पेळ्ळतो तं	३	३०८८
जोहो मुरुंडजड्डो	४	४१२१
	झ	
झाणट्टया भायणधोव-	१	६८०
झाणं नियमा चिंता	२	१६४१
झाणेण होइ लेसा	२	१६४०
झिञ्झरिसुरभिपलंवे	२	८५१
झीमीभवन्ति उदया	१	१२३
	टि० ७	
	झ	
टिट्ठि त्ति नंदगोवस्स	१	७७
	ठ	
ठवणकुलाइं ठवेउं	४	३७२८
ठवणकुले व न साहइ	२	१४६६
ठवणाकप्पो दुविहो	६	६४४२
ठवणाघरम्मि लहुगो	५	५०८५
ठवियगसंछोभादी	२	१७८४
ठाइमठाई ओसरण	२	१७८३
ठाणट्टिइणाणत्तं	६	६३५४
ठाणपड्डिसेवणाए	३	२४७०
ठाणस्स होति गमणं	६	६३५१
”	६	६३५२
ठाणं गमणाऽऽगमणं	२	१६०५
ठाणं वा ठायंती	४	३३७३
ठाणासइय बाहिं	३	२९४४
ठाणे नियमा रूवं	३	२५९४
ठाणे सरीर भासा	६	६३१९
ठायंते अणुणवणा	४	४७४३
ठितो जया खेत्तवाहिं सगारो	४	३५७०
ठियकप्पम्मि दसविधे	६	६४४१
ठियगमियदिट्टऽदिट्टे-	४	४२३१
ठियमट्टियम्मि कप्पे	२	१४२१
	ड	
डगलससरक्खकुडमुह-	४	४२६३
डज्झइ पंचमवेगे	३	२२६०
डज्झंतं तिञ्जुसदारुयं	१	७६४
डहरस्सेमे दोसा	४	४०७०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
ढहरो अकुलीणो त्ति य	१	७७२
ढोविहिं च धरिसणा	४	४१२४
ढ		
ढिङ्कुणपिसुगादि तर्हि	५	५३७६
ण		
ण उणियं पाउरते तु एक्कं	४	३६६९
ण गोयरो णेव य गोणियाणं	४	४८६१
णणु सो चेव विसोसो	६	६२३२
ण तेसिं जायती विग्घं	६	६४६४
ण भूसणं भूसयते सरीरं	४	४११८
ण वि किंवि अणुणयायं	४	३३३०
ण वि जोइसं ण गणियं	४	३३६५
णंतक असती राया	५	५५२०
णंतगम्वगुल्लगोरस	४	४१९८
णंतपएसणं पि य	१	पृष्ठ २४
णाऊण य वोच्छेदं	५	५४०४

[दृश्यतां “नाऊण य वोच्छेदं” इति गाथा
“नाऊण य वोच्छेयं” इति च गाथा]

णागा ! जलवासीया !	५	५७३९
णाणं तु अक्खरं जेण	१	७२
णाणाणत्तीए पुणो	२	११६८
णाभोग पमादेण व	४	४१३२
णासेति मुत्तिमणं	६	६३१८
णिगंथिचेलगहणं	४	४१८९
णिच्छयतो सव्वगुरुं	१	६५
णिच्छंति व मरुगादी	४	३६०७
णिज्जुत्ति मासकपेसु	६	६४८२
णिभये नारत्थीणं	५	५६६०
णिरुवहवं च खेमं च	५	४९६२
णीणेति पवेसेति व	५	५६०९
णेगंतियं अणच्चंतियं	१	१०
णेगा ढ्हिसस गतो	४	४६९४
णेगेसु एगगहणं	४	३३१७
णेगेसु पियापुत्ता	४	३५५६
णेगेहिं आणियाणं	४	४३१९
णेच्छंतमगीतं एत्तिणेव	४	३६४०
णोतरणे अभत्तदी	५	५७६४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
णहाणाइ समोसरणे	२	१२५१
[,,]	४	४७२६
णहाणाऽणुजाणमाइसु	२	१७६९
णहाणादिसमोसरणे	४	४७२६
[,,]	२	१२५१
त		
तइए वि होति जतणा	३	३१३२
तइओ एयमकिच्चं	२	१०१५
तइओ जावजीवं	२	१८३४
तइओ त्ति कधं जाणसि	६	६१५३
तइओ संजमअट्टी	४	३७६५
तइयच्चउत्था कप्पा	६	६४८१
तइयस्स जावजीवं	२	१८३२
तइयस्स दोन्नि मोत्तुं	५	५५२०
तइयं पडुच्च भंगं	३	२१३०
तइयं भावतो भिन्नं	२	८६०
तइयाइ भिक्खचरिया	२	१३९७
तइयाए दो असुद्धा	५	५७९२
तइयादेसे भोत्तूण	३	२८६७
तओ पारंविद्या वुत्ता	६	६४१०
तच्चित्ता तल्लेसा	३	२४५९
तज्जायजुत्तिलेवो	१	५२५
तज्जायमतज्जायं	४	३८७८
तट्ठाणं वा वुत्तं	६	६१६५
तण कट्ट नेह धणणे	५	५११७
तणगहण अग्गिसेवण	२	९२०
तणगहणाऽऽरणतणा	५	५६६७
तणगहणे झुसिरेतर	२	९०३
तणडगल्लारमल्लग	४	३५३५
,,		
तणपणगरिम वि दोसा	४	३८३२
तण विणण संजयट्टा	१	६२५
तणुईकयम्मि पुब्बं	२	१३४७
तणुनिहा पडिहारी	३	२३४१
तणहाइओ गिलाणो	४	३४२५
तत पाइयं वियं पि य	२	१७६५
ततियलताए गवेसी	५	५७९४
ततिया गवेसणाए	५	५७९६
तत्तऽस्थमिते गंधे	५	५८४८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तत्तो अणूणए कप्पे	६	६४६८	तम्भावियं तं तु कुलं अदूरे	३	३२२१
तत्तो इत्थिनपुंसा	१	४६६	तमतिमिरपडलभूतो	५	५५८१
तत्तो य ऊणए कप्पे	६	६४६७	तम्मि असाहीणे जेट्ट-	४	३५६४
तत्तो य वग्गणाओ	१	६६	तम्मि य अतिगतमित्ते	४	३६९७
तत्थ अकारण गमणं	४	३६८१	तम्मि वि सो चैव गमो	४	३९१९
तत्थ उ हिरण्णमाई	३	२६५२	तम्मूल उवहिगहणं	२	९१२
तत्थग्गहणं दुविहं	२	८९१	तम्हा अपरायत्ते	६	६३१०
तत्थ चउरंतमादी	३	२३०७	तम्हा उ अणेगंतो	४	४५८३
तत्थऽन्नतमो सुक्को	३	२१६९	तम्हा उ गेण्हियव्वं	४	४२५९
तत्थऽन्नत्थ व दिवसं	४	३७५४	तम्हा उ जहिं गहितं	५	५२६९
तत्थ पवेसे लडुगा	५	५३७५	तम्हा उ निक्खविस्सं	१	२५३
तत्थ पुण होइ दव्वे	३	२१४६	तम्हा उ भिंदियव्वं	४	३९२१
तत्थ भवे जति एवं	४	४५२८	तम्हा उ विहरियव्वं	३	२७५१
तत्थ य अतितं णंतो	३	३१६२	तम्हा खलु अब्बाले	१	५६६
तत्थ वि पढमं जं मीसु-	२	१०७८	तम्हा खलु दट्टव्वो	५	५८७२
तत्थ वि य होंति दोसा	३	२१३१	तम्हा खलु पट्टवणं	५	५५७३
तत्थावायं दुविहं	१	४२०	तम्हा गुब्बरपुट्टं	२	१७३६
तत्थेगो उ नियत्तो	१	१०३	तम्हा ण सव्वजीवा	४	३९५०
तत्थेव अणुवसंते	३	२२२२	तम्हा तु ण गंतव्वं	५	५३०३
तत्थेव अन्नगामे	२	१९०२	तम्हा दुच्चक्कपतिणा	१	४९९
तत्थेव आणवावेइ	३	३०३४	तम्हा न कहेयव्वं	१	७९०
तत्थेव गंतुकामा	५	५८३६	तम्हा पडिलेहिय साहि-	२	१५६४
तत्थेव भायणम्मी	५	५९०१	तम्हा पुंवि पडिलेहिऊण	२	१४५४
तत्थेव य निट्टवणं	२	९१७	तम्हा विविंचित्तव्वं	५	५८७७
तत्थेव य निम्माए	५	५४१८	तरच्छचम्मं अणिलामइस्स	४	३८१७
तत्थेव य पडिबंधो	३	२५०३	तरु गिरि नदी समुद्वो	३	२४२९
”			तरुणाइत्थे निच्चं	५	५२५६
तत्थेव य भोक्खामो	५	४९६६	तरुणादीए दट्टुं	३	२३१८
तदभावे न दुसु त्ति य	१	३०८	तरुणा बाहिरभावं	२	१४५८
तदसति पुब्बुत्ताणं	४	४१९९	तरुणावेसित्थि विवाह-	४	३४९५
तदुभयकप्पिय जुत्तो	१	४०९	तरुणीउ पिंडियाओ	२	१८४८
तदुभय सुत्तं पडिलेह-	२	१५४३	तरुणीण अभिह्वणे	२	२०८३
तद्ववस्स दुग्गुण	६	६२५२	तरुणीण य पक्खेवो	५	४९५०
तद्विवसमक्खणम्मि	५	६०२६	तरुणीण य पव्वजा	४	४१६०
तद्विवसमक्खणेण उ	५	६०२८	तरुणी निष्फन्न परिवारा	४	४३४१
तद्विवसं पडिलेहा	१	५१९	तरुणे निष्फन्न परिवारे	४	४३३८
तद्विवसं बिइए वा	२	१२६९	तरुणे मज्झिम धेरे	४	४६८१
तत्पुव्विया अरहया	२	११९४	तरुणे वेसित्थि विवाह	३	२३०४
तम्भावियद्वा व गिलाणए वा	४	३४१७	तरुणे वेसित्थीओ	३	२३२९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तल्लगहणाड तलस्सा	२	८५६	तं छिदओ होज्ज सतिं तु दोसो	४	३९२९
तल नालिएर लउपु	२	८५२	तं जाणगं होहि अजाणिगा हं	३	३२४९
तलिय पुडग वज्जे या	३	२८८३	तं तु न जुज्जइ जम्हा	२	१३६५
तलियाड रत्तिगमणे	३	२८८४	तं तेण छूढं तहिगं च पत्ता	४	३६०६
तवगेल्लन्नऽद्धाणे	५	५८१७	तं नत्थि गामनगरं	३	२२९०
तव छेदो लहु गुरुगो	३	२४७९	तं पासिउं भावमुदिण्णकम्मा	४	४१०९
तवभावणणाणत्तं	२	१४२६	तं पि य चउत्थिव्हं राइ-	३	२८४९
तवभावणाइ पंचि-	२	१३३२	तं पुण गम्भिमज्ज दिवा	३	३०४२
तवसोसिय उव्वाया	२	१५५६	तं पुण चेइयनासे	१	३८९
तवेण सत्तेण सुत्तेण	२	१३२८	तं पुण जहत्थनियत्तं	१	५६
तवो सो उ अणुणाओ	५	५९५७	तं पुण रच्छमुहं वा	३	२२९९
तसउदगवणे घट्टण	५	५६३२	तं पुण रूढं ति विहं	३	२४६७
तसपाणविराहणया	४	३८१०	तं पुण सुण्णारण्णे	६	६१७८
तस वीयम्मि वि दिट्ठे	४	४०४२	तं पूयइत्ताण सुहासणत्थं	५	५०४८
तसवीयरक्खणट्ठा	२	१६६६	तं मणपज्जवनाणं	१	३५
तसवीयाइ व दिट्ठे	१	६६७	तं वयणं सोऊणं	४	४७८१
तस्स जई किइकम्मं	२	२०२१	”	४	४७८५
तस्स य भूततिगिच्छा	६	६२६२	तं वयणं हिय मणुरं	२	२०१०
तस्सऽसइ उड्डुवियडे	४	३५०८	तं वा अणक्कमंतो	२	१६६९
तस्संबंधि सुही वा	५	५५७४	तं वेल सारविती	२	१६९०
तस्सेव उ गामस्सा	२	११०२	तं सच्चित्तं दुविहं	२	९०८
तस्सेव य मग्गेणं	३	२९५३	तं सिच्चणीहि नाउं	३	३०३२
तह अन्नतिस्थिगा वि थ	४	४२५२	तं सोच्चा सो भगवं	४	३७९९
तह चैव अन्नहा वा	३	२२३३	ता अच्छइ जा फिळिओ	२	१५९४
तह वि अठियस्स दाउं	४	४३२७	ताइं तणफलगाइं	२	२०३७
तह वि य अठायमाणे	२	२०८५	ताइं विरूवरूवाइं	४	३६६०
”	५	४८८१	ताणि वि उवस्सयम्मिं	४	४१७६
”	६	६२०९	ता वंति अम्ह पुण्णो	३	२२१२
तह समणसुबिहित्ताणं	५	४९३०	कारेइ ताव भंते !	२	२००७
तह से कर्हिति जह होइ	२	१९५०	तालं तलो पळंबं	२	८५०
तहियं पुब्बं गंतुं	३	३१९४	तालायरे य धारे	४	४२६८
तहिं वच्चंते गुरुगा	५	५५८६	त्तावसखउरकठिणयं	१	३४५
तहिं सिक्कपुहिं हिंढति	३	२८८६	तावोदगं तु उसिणं	५	५९०८
तं काउ कोइ न तरइ	५	५२७३	तावो भेदो अयसो	३	२७०८
तं काय परिच्चयई	२	९३०	”	५	५७४१
तं चैव अभिहणेज्जा	२	९३५	तासिं कक्खंतरगुज्ज-	३	२२५७
तं चैव णिट्ठवेती	५	५५८३	तासिं कुचोरुजघणा-	३	२६५०
तं चैव निट्ठवेई	३	२४९९	त्तासेऊण अवहिपु	४	३३८८
तं चैव पुब्बभणियं	४	४८२१	ताइं ज्वगारणाणिं	४	३३९०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तिक्खल्लुहाए पीडा	२	१६९४
तिक्खुत्तो सक्खित्ते	६	६३९७
तिक्खुत्तो सक्खित्ते	४	३५५५
”	६	६३८०
तिगमाईया गच्छा	२	१६३०
तिगमादसंकणिजा	२	२०९०
तिगसंवच्छर तिग दुग	२	१९५४
ति च्चिय संचयदोसा	५	६०२०
तिट्टाणे अवकमणं	५	५३६३
तिण्णि य अत्तट्टेती	४	४२२४
तिण्णोव य पच्छाया	४	४०८१
[”	४	३९६३]
तिण्ह वि कत्तरो गुरुतो	३	२५०९
तिण्ह वि कयरो गुरुओ	३	२५२९
तिण्हं एक्केण समं	२	१६१९
तिण्हाऽऽरेण समाणं	१	७८१
तिण्हेगयरे गमणे	३	३११५
तित्तकड्डुओसहाइं	१	२८९
तित्ति त्ति नंदगोवस्स	१	७७
		टि० ४
तिस्थकर पवयण सुते	५	४९७५
[”	५	५०६०]
तिस्थगरा जिण अउदस	२	१११४
तिस्थपणामं काउं	२	११९३
तिस्थयरनामगोयस्स	२	१७८०
तिस्थयरपढमसिस्सं	५	४९८४
तिस्थयर पवयण सुते	५	५०६०
[”	५	४९७५]
तिस्थयरस्स समीवे	२	१२१८
तिस्थविवड्डी य पमा-	५	५३३७
तिस्थंकरपच्चिक्कट्टो	४	३५४०
”	६	६३७८
तिस्थाइसेससंजय	२	११८५
तिस्थाणुसज्जणाए	२	११४२
तिच्चि कसिणे जहणणे	४	३९८६
तिच्चि विहत्थी चउरंगुलं	४	४०१३
तिच्चेव गच्छवासी	२	१४७२
तिच्चेव य अउगुत्ता	२	१७६०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तिच्चेव य पच्छागा	४	३९६३
[”	४	४०८१]
तिपयं जह ओवग्गे	१	३०४
तिपरियमणागाडे	४	३५५१
तिप्पभिइ अडंतीओ	२	२०९३
तिरिएसु वि एवं चिय	१	४२८
तिरियनिवारण अभिहणण	४	३३५४
तिरियमणुइत्थियातो	१	५९१
तिरियमणुयदेवीणं	३	२४३०
तिरियामरनरइत्थी	२	१११३
तिलुत्तसतिभागमित्तो	५	५०३०
”	५	५१३०
तिविह निमित्तं एक्केक्क	२	१३१८
तिविह परिगहइ दग्गे	२	८९२
तिविहम्मि कालळेए	४	३९७३
तिविहं च अहालंदं	४	३३०३
तिविहं च भवे वत्थुं	२	८२७
तिविहं च होइ करणं	१	९४
तिविहं च होइ गहणं	४	४३३३
तिविहं च होइ पायं	४	४०२७
तिविहं च होति दुग्गं	६	६१८३
तिविहं च होति विसमं	६	६१८५
तिविहं होइ निमित्तं	२	१३१३
तिविहं होइ पुलागं	५	६०४८
तिविहाऽऽमयभेसजे	३	३०९५
तिविहा होइ निवणणा	५	५९४६
तिविहिस्थि तत्थ थेरिं	१	६३८
तिविहे परुवियम्मि	४	४०२८
तिविहे य उवस्सग्गे	६	६२६९
तिविहोन्निय असतीए	४	३६७७
तिविहो बहुस्सुओ खल्लु	१	४०२
तिव्वकसायपरिणतो	५	४९९३
”	५	५००५
तिव्वकसायसमुदया	३	२६८३
तिव्वाभिगहइसंजुत्ता	५	५९६०
तिव्वे मंदे णातम-	४	३९३६
तिव्वेहि होति तिव्वो	४	३९३७
तिसमय तट्टित्तं वा	५	४८८९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तिसु छल्लहुगा छग्गुरु	५	५८४१	तुल्ले वि समारंभे	२	१८२९
तिसु लहुओ गुरु एगो	५	५८४०	तुवरे फले थ पत्ते	३	२९२२
तिसु लहुओ तिसु लहुया	२	१५९३	”	३	३११७
तिहिकरणम्मि पसरथे	२	१५४५	तुसधन्नाइं जहियं	४	३३६४
तिहिं कारणेहिं अन्नं	५	५४९७	तुसिणीए चउगुरुगा	५	५९९२
तिहिं थेरेहिं कयं जं	३	२८६०	तुसिणीए हुंकारे	६	६१०५
तिंतिणिए चलच्चित्ते	१	७६२	तूरपइ दिंति मा ते	१	६४१
तिंतिणिए पुव्व भणिते	३	६३३२	तूरह धम्मं काउं	४	४६७५
तिंतिणिया वि तदट्ठा	६	६३४०	तूरंतो व न पेहे	२	१४६९
तीस दिणे आयरिए	५	५७७७	तेइच्छियस्स इच्छा-	२	१९६१
तीसा थ पणवीसा	६	६२३८	तेऊवाउविहूणा	५	५६५२
”	५	६०४२	ते कित्तिया पएसा	४	४५१२
तीसु वि दीवियकजा	५	५४९२	ते खिसणापरद्धा	६	६०९३
तुच्छत्तणेण गम्बो	६	६४००	ते गंतुमणा बाहिं	५	५७००
तुच्छमवलंबमाणो	४	४५३१	तेगिच्छ मते पुच्छा	१	३७६
तुच्छा गारवबहुला	१	१४६	ते गुरुलहुपजाया	१	६८
तुच्छेण वि लोभिज्जइ	२	२०५४	ते चेव तथ दोसा	३	२५२५
तुम्भ चिय णीसाए	४	४६८५	”	३	२५४२
तुम्भट्ठाए कयमिणं	४	४०३६	ते चेव दारुदंढे	५	५९७५
तुम्भ वि पुण्णो कप्पो	३	२१३७	ते चेव विवहुंता	१	२२९
तुम्भे गिण्हह भिवखं	३	२२१५	ते चेव सर्वेट्ठिमं	५	५९७३
तुम्भे वि कहं विमुहे	४	४१८६	तेणट्ठम्मि पसज्जण	३	२७७९
तुम्भे वि ताव मग्गह	४	४६४५	तेण परं आवायं	१	४६५
तुमए किर ददुरओ	६	६१४०	तेण परं चउगुरुगा	४	४१४४
तुमए समगं आमं	५	५१८९	तेण परं निच्छुभणा	२	१२७२
तुम्हऽट्ठाए कयमिणं	४	४०३६	तेण परं पुरिसाणं	१	४६४
		टि० ३	”	४	४८२३
तुम्ह य अरुह थ अट्ठा	३	२९५५	तेणभय सावयभया	४	४३०५
तुरियगिलाणाहरणे	६	६३३८	तेण भयोदककज्जे	३	३०६०
तुरियं नाहिज्जंते	१	७१९	तेणाऽऽरिक्खियसावय-	३	३२०९
तुल्ल जहन्ना ठाणा	२	१४३२	तेणाऽऽल्लोग णिसिज्जा	४	३९०४
तुल्लम्मि अदत्तमी	३	२९१७	तेणा सावय मसगा	२	१४५५
तुल्लम्मि वि अवराधे	५	४९७४	”	३	२४४८
तुल्लम्मि वि अवराहे	५	५१२६	तेणिच्छिए तस्स जहिं अगम्मा	३	३२३३
तुल्लहिकरणा संखा	६	६१२९	तेणियरं व सगारो	३	२३४७
तुल्ला चेव उ ठाणा	१	७०७	तेणियं पड्डिणियं चेव	४	४४७३
तुल्ले छेयणभावे	१	८३	तेणे देवमणुस्से	२	८८२
तुल्ले मेहुणभावे	३	२५१४	तेणेव साह्या मो	२	१९८२
”	३	२५३३	तेणे सावय ओसह	१	७५६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तेणुसु णिसट्टेसुं	४	३३८१
तेणेहि अगणिणा वा	४	३७४७
तेणेहिंअगणिणा वा	४	३७४७
		दि० १
ते तत्थ सणिविट्ठा	४	३३४१
ते तत्थ सन्निविट्ठा	४	३३७२
”	४	३४४९
”	४	३४६८
ते तिण्णि दोण्णी अहविककतो उ	३	३२१९
ते दोऽबुवालभित्ता	५	५३७९
ते नखिखवालिसुहवासि-	३	२३०९
ते निग्गया गुरुकुला	५	७०२
ते पत्त गुरुसगासं	२	१५२१
ते पुण भाणिज्जंते	५	५८६३
ते पुण होंति दुगादी	४	४१०४
तेमाल तामलिच्चीय	४	३९१२
		दि० २
तेरिच्छं पि तिविहं	३	२८३४
		दि० २
तेरिच्छं पि य तिविहं	३	२५३४
तेलोककदेवमहिता	६	६२००
तेलोककदेवमहिया	४	३७३७
तेल्लगुडखंडमच्छं-	४	३४८१
तेल्लुव्वट्टण गहावण	२	१९५२
ते वि असंखा लोगा	२	१४३३
ते वि य पुरिसा हुविहा	३	२५६२
तेसामभावा अहवा वि संका	३	३२०१
तेसि अवारणे लहुगा	४	३३५३
तेसिं तत्थ ठित्वाणं	४	४२६५
तेसिं पच्चयहेउं	५	६०३८
ते सीदितुमारद्धा	३	२४६२
तेसु भगिण्हंतेसु य	४	३५८९
तेसु टिप्पु पउत्थो	४	३३३९
तेसु सपरिग्गहेसुं	२	१०८७
तो कुज्जा उवओगं	५	५८८८
तो पच्छिममि काले	२	१३६०
तोसलिप्प वग्गरणा	४	३४४६
		थ
मद्धा निरोबयारा	३	१५७१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
थद्धे गारव तेणिय	४	४४९५
थलकरणे वेमाणितो	५	५५५८
थल देउलिया ठाणं	४	३५४९
थलसंकमणे जयणा	५	५६५८
थलि गोणि सयं सुय भवख-	२	९९३
थंढिलवाघाएणं	५	५५२८
थंढिल्लस्स अलंभे	५	५९१८
थंढिल्लाण अनियमा	२	१७४१
थाइणि वलवा वरिसं	४	३९५९
थाणमि पुच्छियमिं	६	६०९५
थाणं च कालं च तहेव वत्थुं	४	४५६५
थीपडिबद्धे उवस्सए	२	२०७३
थी पंढे तिरिगीसु व	३	३२६०
थीपुरिसअणायारे	३	२३९४
थी पुरिस णालडणाले	५	५२४९
थीपुरिसा जह उदयं	५	५१६९
थीपुरिसाण उ फासे	२	१७८६
थीपुरिसा पत्तेयं	५	५१७१
थी पुरिसो अ नपुंसो	२	२०९८
थुइमंगलमामंतण	२	१४६१
थुइमंगलमि गणिणा	४	४५०१
थूममह सद्धिसमणी	६	६२७५
थूलसुहुमेसु वुत्तं	४	४०५०
थूला वा सुहुमा वा	४	४०४९
थेराइप्पु अहवा	३	२५८१
थेराण सत्तरी खल्लु	६	६४३४
थेराणं नाणत्तं	२	१४४१
थेरादितिप्प अहवा	३	२५८१
		दि० ४
थेरा परिच्छंति कधेसु तेसिं	४	४१६१
थेरा पुण जाणंती	५	६०३६
थेरी कोट्टगदारे	२	२०९१
थेरी मज्झिम तरुणी	३	२६१०
थेरे व गिलाणे वा	५	५९६७
थोवमि अभावमि य	५	५६७०
थोवं जति आवण्णे	५	५५९०
थोवं पि धरेमाणी	६	६३०१
थोवं बहुमि पडियं	५	५९१२
थोवा वि हणंति खुहं	३	३०९४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
शोभे घणे गंधजुते अभावे	३	३१६६	द्वत्रिंशत् य भावमिम य	४	४१९०
द			द्वत्रिंशती द्ववाहं	१	१८५
दगतीर चिट्टणादी	३	२३८४	द्वसुयं पत्तगपुत्थएसु	१	१७५
दगतीरे वा चिट्टे	५	५६६१	द्वस्स उ अणुओगो	१	१५३
दगदोद्धिगाहं जं पुव्व-	१	६५८	द्वं तु उणहसीतं	५	५९०२
दगभाणूणे दट्टं	४	३४२८	द्वं तु जाणियव्वं	४	३७७९
दगमेहुणसंकाए	३	२३९७	द्ववाह उज्झियं द्ववओ	१	६११
दट्टं निमंतण लुद्धो-	५	५०६९	द्ववाह कमो चउहा	३	२७२४
दट्टं पि णे न लब्भामो	१	५७२	द्ववाहचउकं वा	१	१३६
दट्टं विउव्वियाओ	३	२३०६	द्ववाहतिविहकसिणे	४	३८८९
दट्टं जिणवरानं	१	१०३	द्ववाह द्वव हीणा-	१	६५६
दट्टं तं विससणं	५	४९५१	द्ववाहसच्चिकरिसा	३	२१४७
दट्टं नडं काई	६	६२६५	द्ववाहं अणुकूले	२	१३६६
दट्टं निहुयवासं	२	२०७९	द्ववाहं एक्केकौ	१	६७१
दट्टं य अणगारं	२	१४०२	द्ववाण द्ववभूओ	१	१८६
दट्टं य राइडिं	४	३७६२	द्ववाणं अणुयोगो	१	१५७
दट्टं य सहकरणं	३	२४१४	द्ववादिकसिणविसयं	१	३८
दट्टं वा गिलाणो	४	३३४४	द्ववावहमाईसुं	२	२११५
दट्टं वा नियत्तण	३	२३८८	द्ववासन्नं भवणा-	१	४५०
दट्टे पुप्फगभिजे	४	४०२६	द्ववे एगं पायं	४	४०६१
दट्टं सुणए सप्पे	६	६१३४	द्ववे छिणमछिणं	४	३६५३
दट्टेण जो उ दिक्खेति	६	६३११	द्ववेण य भावेण य	२	१८५४
दट्टेण दूभगे भट्टे	१	६३२	द्ववेणं उहेसो	४	४२४३
दट्टेण पमाणपुरिसे	२	१८२२	द्ववेणिकं द्ववं	१	१५४
दट्टेण विव्व भाणं	५	५३१३	द्ववेणेगं द्ववं	१	१५४
दट्टेण त्ति ठिओ मेहो	१	३३६			टि० ३
		टि० ५	द्ववे तणडगलाई	२	१४९९
द्वियट्टसंखडे वा	४	४७५०	द्ववे तिविहं एगिदि-	१	६०४
द्ववक्खएण पंतो	२	१५८८	”	१	६५१
द्ववक्खएण लुद्धो	२	१५८८	द्ववे तिविहं मादुक-	५	४८८४
		टीका पाठ०	द्ववे नाणापुरिसे	१	१४२
द्वव दिसि खेत्त काले	५	५२१४	द्ववे नियमा भावो	१	१६९
द्ववप्पमाण अतिरेग	४	३९६१	द्ववे पुण तल्लुद्धी	१	१४
”		४	द्ववे भवितो निव्वत्तिओ	२	११२७
द्ववप्पमाण गणणा	२	१६११	द्ववे भावऽविमुत्ती	४	३५४४
द्ववम्मि उ अहिगरणं	३	२६८१	द्ववे भावे य चलं	१	५०३
द्ववम्मि ऊ उवस्सओ	४	३२९४	द्ववे सच्चिमादी	३	२७२६
द्ववम्मि मंथितो खलु	६	६३१६	द्ववे सच्चितादी	५	४८८७
			द्ववोवक्खरणोहा-	४	४२५०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
दस एयस्स य मज्झ य	६	६०७३	दारे भवंगुयग्गी	३	२३२८
दसठाण्डितो कप्पो	६	६३६३	दावद्दविओ गइच्चंखो	१	७५२
दससु वि मूलाऽऽयरिण्	५	५१६८	दाहामो णं कस्सइ	३	२८२७
दहिभवयवो उ मंथु	२	१७०९	दाहामो त्ति य गुरुगा	२	१९४२
दहितेछाई उभयं	२	२०९५	दाहिनकरेण कण्णं	४	४०४१
दहितेछाई दग्गे	२	२०९५			टि० ३
		टि० ६	दाहिनकरेण कोणं	१	६६६
दंढपडिहारवज्जं	३	२९७७	"	४	४०४१
दंतपुरे आहरणं	२	२०४३	दिज्जंते वि तयाऽणि-	४	४६०१
दंतिक्कगोरतिछगुल-	३	३०७२	दिज्जंतो वि न गहिओ	४	४६४२
दंसणचरणा मूढस्स	२	९३२	दिट्ठमदिट्ठ विदेसस्थ	४	४७२९
दंसणनाणचरित्तं	४	४५५३	दिट्ठमदिट्ठं च तथा	४	४४७४
दंसण नाण चरित्ते	२	२११०	दिट्ठमदिट्ठे विट्ठं	१	६६१
दंसण नाणे माता	३	२७८४	दिट्ठसुवस्सयगहणं	३	२२९६
दंसणमित्ते पक्खो	५	५४३५	दिट्ठ सलोमे दोसा	४	३८३४
दंसणमोगगइ ईहा	१	१३३	दिट्ठं अदिट्ठव महं जणेणं	४	४१०८
दंसणमोहे स्त्रीणे	१	१३१	दिट्ठं अक्कथ मए	३	२४३२
दंसणम्मि य वंतम्मि	६	६४१४	दिट्ठं च परासुट्ठं	४	३७९८
दंसणवादे लहुगा	३	३१८९	दिट्ठंत पडिहणेत्ता	४	४६४०
दंसणसोही थिरकरण-	२	१२२६	दिट्ठंतो गुहासीहे	२	२११३
दंसिय छंदिय गुरु सेसए	१	५१०	दिट्ठंतो घडगारो	१	३०६
दाह्यराणगोटीणं	४	४७६५	दिट्ठंतो डुवक्खरए	४	४४३०
दाउं व उडुरुस्से	१	६२२	दिट्ठंतो पुरिसपुरे	३	२२९१
दाउं हिट्ठा छारं	४	४५१७	दिट्ठं वस्थगहणं	४	४२३५
दाऊण अज्जदुवं	२	१८२६	"	४	४३०८
दाऊण वंदणं मत्थ-	४	४४९३	दिट्ठा अवाउडा हं	३	२२५६
दाऊणं वा गच्छइ	२	१८८१	दिट्ठिनिवायाऽऽलावे	२	१३४६
दाणे अभिगम सहे	२	१४८९	दिट्ठीसंबंधो वा	३	३२५३
"	२	१५७९	दिट्ठे संका भोइय	२	८६६
"	२	१५८०	"	३	२१७५
"	२	१५८१	"	६	६१७१
दारदुवस्स सु असती	४	४८१५	दिट्ठोभास पडिस्सुय	३	२१९२
दारमसुखं काउं	३	२६६७	दिणे दिणे दाहिसि थोव थोवं	३	३१९७
दारस्स वा वि गहणं	३	२१२८	दित्तमदिता तिरिया	१	४२४
दारं ण उक्कंति न खज्जमाणिं	२	१३९२	दिज्जो भवक्खिहेणेव	४	४६२३
		टि० ३	दियदिये वि सच्चित्ते	३	३०४६
दारं न होइ एत्तो	४	३३७५	दिय राओ पच्चवाए	२	१४७६
दारं धाउं वाही	१	२१५	दियराओ लहुगुरुगा	२	८७८
दारे भवंगुयग्गी	३	२३२७	["]	५	५८५६]

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
दियरातो अण्ण णिण्हति	५	५८६०	दुग्घासे खीरवती	४	४३४६
दियरातो लहुगुरुगा	५	५८५६	दुचरिमसुत्ते वुत्तं	६	६०६१
["]	२	८७८	दुज्जणवज्जा साला	३	२६७५
दिवसओ सपक्खे लहुगा	५	५९८०	दुट्ठे मूढे वुग्गाहिप	५	५२१३
दिवसट्टिया वि रत्तिं	३	२९३१	दुण्ह जओ एगस्सा	४	४२४९
दिवसं पि ता ण कप्पह्	५	५९७८	दुण्हऽट्टाप दुण्ह वि	५	५४९३
दिवसेण पोरिसीए	६	६२५१	दुण्ह वि तेसिं गहणं	४	३९६०
दिवसे दिवसे गहणं	५	६०२१	दुण्हं अणाणुपुब्बी	१	२६६
दिवसे दिवसे व दुल्लमे	४	३८१९	दुत्ति तिहत्थायामा	४	४०९०
दिव्वेसु उत्तमो लामो	३	२८३४	दुत्ति नि विसीयमाणे	५	५४५६
दिव्वेहिं छंदिओ हं	६	६०६२	दुपुडादि अद्धखल्ला	४	३८४९
दिस अवरदक्खिणा वक्खि-	२	१५०६	दुप्पडिलेहियवूसे	४	३८४३
"	५	५५०५	दुप्पडिलेहियमादिसु	५	५७६३
दिसिपवणगामसूरिय-	१	४५६	दुप्पभिह् पिया पुत्ता	४	३५५८
दिसिमूढो पुब्बाऽवर	५	५२१६	दुप्पभिह् उ अगम्मा	३	३२११
दित्तगपडिच्छगाणं	२	१६५१	दुत्तलपुच्छेगयरे	३	२२३८
दित्ति पणीयाहारं	१	७५०	दुत्तमहमाहंसु उ कारणेसुं	४	४१८३
दीणकल्लणेहि जायति	३	६१४३	दुरतिक्रमं खु विधियं	४	४१३६
दीवा अन्नो दीवो	२	२११२	दुरहियविज्जो पञ्चत-	१	३७२
दीसति य पाठिरूवं	६	६१५४	दुरुहंत ओरुभंतै	३	२६४४
दीहाइमाहंसु उ विज्जवंधं	५	५६८१	दुल्लभदव्वं व सिया	४	३५५३
दीहाइयणे गमणं	५	५९९०	दुल्लभदव्वे देसे	६	६२५३
दीहे ओसइभावित	५	५९८७	दुल्लभवत्थे व सिया	४	४१६९
दीहे ओसइरचितं	५	५९८७	दुविकप्पं पज्जाए	५	४८८५
दुओणयं अहाजायं	४	४४७०	दुविधो उ परिष्वाओ	५	५२०८
दुक्खं च भुंजंति सति द्वित्तिसु	४	३४९२	दुविधो य होइ दुट्ठो	५	४९६६
दुक्खं ठिओ व निज्जइ	४	४३९२	दुवियदुदुद्धिमलणं	४	४३९६
दुक्खं ति भुंजंति सति द्वित्तिसु	४	३४९२	दुविहकरणोवचाया	१	५८०
"	टि०	१	दुविह चउत्तिवह छत्तिवह	४	३५३२
दुक्खं विसुयावेउं	२	२०७४	दुविह निमित्ते लोसे	१	५३६
दुक्खेहि अत्थिताणं	६	६४०६	दुविहपमानतिरेगे	३	२३६६
दुक्खेहिं अक्खियाणं	६	६४०६	दुविहन्मि भेरवन्मि	३	३१३५
"	टि०	१	दुविहं च फरसवयणं	६	६०९९
दुगमादीसामण्णे	४	४३११	दुविहं च भावकम्मं	५	४८९८
दुगसत्तगकिइकम्मस्स	४	४४६९	दुविहं च भावकसिणं	४	३८८६
दुगुणो च्चुगुणो वा	४	३९८१	दुविहं च होइ वत्थं	३	२७९४
दुग्गट्टिए वीरअहिट्टिए वा	४	४८६४	दुविहं तु दव्वकसिणं	४	३८८१
दुग्गूढाणं छल्लंगा-	३	२५९६	दुविहं पि वेयणं ते	२	१६२९
			दुविहाए वि चउगुरु	३	३१४४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
दुविहाओ भावणाओ	२	१२९१
दुविहा णायमणाया	४	४१३४
दुविहा य होइ बुद्धी	५	५८१९
दुविहा य होति सेजा	१	५४१
		टि० १
दुविहा य होंति पाता	१	४८८
दुविहाऽवाता उ विहे	३	३१३९
दुविहा सामायारी	१	७७७
दुविहा हवंति सेजा	१	५४१
दुविहे किइकम्मभिंम	४	४५४१
दुविहे गेलण्णभिंम	६	६३७९
दुविहे गेलण्णग्गी	६	६३९६
दुविहे गेलण्णग्गी	४	३५५०
”	४	३६३८
दुविहो अ होइ छेदो	१	७१०
दुविहो उ पंडओ खलु	५	५१४९
दुविहो जाणमजाणी	५	५१७६
दुविहो य मासकप्पो	६	६४३१
दुविहो य होइ अग्गी	३	२१४५
दुविहो य होइ जोई	४	३४३३
दुविहो य होइ दीवो	४	३४६१
दुविहो य होइ पंथो	३	३०५१
दुविहो लिंग विहारे	१	७५७
दुविहो वसहीदोसो	५	४९१३
दुविहो होति अचेदो	६	६३६५
दुवियडहुणिसण्णा	४	४१३९
दुस्सन्नप्पो तिविहो	५	५२१२
दुस्संवर बहुपाणादि	३	२७४८
दुहतो थोवं एकेकप-	५	५९१०
दुइजंता दुविधा	५	५८२४
दुमिय भूमिय वासिय	१	५८४
दुम्मि दिट्ठि लहुओ	३	२१७४
दुम्मि दिट्ठे लहुओ	३	२१९८
दुग्गयमुट्टेअं	४	४४३८
दुरेण संजइओ	३	२१६३
दुरे तस्स तिमिच्छी	३	११५१
दुरे मज्झ परिजणो	५	५७०७
दुरे व अन्नगामो	३	२९२८
दुसियवेओ दुसिय	५	५१५०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
देउलियअणुणवणा	२	१४९६
देवाणुवित्ति भची	२	१२१०
देवा हु णे पसन्ना	२	१९८१
देविंदरायडग्गह	४	४७८४
देविंदरायगहवइ-	१	६६९
देवे य इत्थिरुवं	५	५६८८
देवेहिं भेसिओ वि य	२	१३३९
देसकडा मज्झपदा	२	१७६२
देसकहापरिकहणे	३	२६९७
”	५	५७३१
देसकुलजाइरुवी	१	२४१
देसग्गहणे वीएहिं	४	३३२२
देसिय राइय पक्खिय	४	४४६७
देसिय वाणिय लोभा	३	२८२६
देसिल्लगं वज्जयं मणुअं	४	३९९८
देसी गिलाण जावो-	४	३९१०
”	४	३९११
देसीभासाइ कयं	४	३३०४
देसीभासाए कयं	४	३४३१
देसीभासाय कयं	४	३४५९
देसो व सोवसगो	२	९३७
”	२	९४२
देहबलं खलु विरियं	४	३९४८
देहस्स तु दोबलं	५	५६०४
देहऽहिओ गणणेक्को	३	२३७७
देहे अभिवहुंते	१	२२७
देहेण वा विरुवो	६	६१५८
देहोवहीण ढाहो	४	३४७४
देहोवहीतेणगसावतेहिं	३	३२५८
दोअं पि उग्गहो त्ति य	३	२८११
दोअेण आगतो खंदपण	३	३२७२
दो जोयणाइं गंतुं	५	५६५७
दोणिय य दिवहुत्ते	५	५५२७
दोणिय वि वयंति पयं	५	५२५२
दोणइ वि कतरो गुरुओ	५	५८०१
दोणइ वि वियत्त गमणं	३	३०८६
दोणहं उवरिं वसंती	२	२१०५
दोणहं उवरिं वसती	२	२०४६
दोणहं पि अ जुयलाणं	१	६४०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
दोणहृगयरं नटं	४	४६१५
दो थेरि तरुणि थेरी	२	२०८७
दो वक्खिणावहा तु	४	३८९२
दोन्नि अणुन्नायाओ	२	१६९७
दोन्नि उ पमज्जाणाओ	३	२७४६
दोन्नि वि अनालवद्धा उ	५	५२४७
दोन्नि वि दाउं गमणं	२	२०१७
दोन्नि वि समागया स-	३	३०८७
दोन्नि वि ससंजईया	३	२२१८
दोन्नि वि सहू भवंती	४	३७६८
दो मासे एसणाए	५	५४४३
दोरेहि व वज्जेहि व	४	३८६९
दोसं हंतूण गुणं	६	६४२९
दोसा खल्लु अलियाई	१	२८३
दो सांगरा उ पढमो	१	६८२
दोसा जेण निरुद्धंति	४	३३३१
दोसाणं परिहारो	१	४७६
दोसं तु जे होंति तवस्सिणीणं	४	३८२०
दो सांभरगा दीवि-	४	३८९१
दोसां वा के तस्सा	४	३५२०
दोसाऽसति मज्झिमगा	६	६४३५
दोसु वि अलद्धि कण्णे	३	२६१३
दोसु वि अब्बोच्छिण्णे	४	३५६८
दोसु वि परिणमइ मई	१	७९७
दोसे वेव विमग्गाह	३	३१७६
दोसेहिं एत्तिपहिं	३	३१७३
दोहिं वि अरहिय रहिए	३	२२५४
दोहिं वि गुरुगा एते	४	४४२४
दोहिं वि पक्खेहिं सुसं-	३	२४३८
दोहिं वि रहिय सकामं	३	२२४९
ध		
धणियसरिसं तु कम्मं	३	२६२१
धम्मकह महिद्वीए	५	५६९१
धम्मकहा बुण्णेहि व	३	३०२१
धम्मकहा पाठिज्जति	५	५१८२
धम्मकहासुण्णाए	३	२२६४
धम्मस्स मूलं विणयं वयंति	४	४४४१
धम्मं कहेइ जस्स उ	४	४५९६
धम्मैण उ पठिवज्जाइ	२	१४२२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
धम्मोदएण रूवं	२	१२०१
धारणया उ अभोगो	३	२३६७
”	३	२३७२
धारोदए महासल्लि-	४	३४२२
धावंतो उव्वाओ	१	३२०
धिइधणियवद्धकच्छो	२	१३५६
धिइवल्लुत्तो वि सुणी	४	३७८३
धिइवल्लुपुरस्सराओ	२	१३५७
धिइसंघयणादीणं	४	४४९८
धिइ सारीरा सत्ती	२	९५६
धितिबलिया तवसूरा	६	६४८४
धिद्धिक्कतो य हाहक्कतो	४	४१२६
धियसंघयणे तुल्ला	१	२०३
धी सुंढितो दुरप्पा	२	८९८
धीरपुरिसपक्कतो	२	१४४८
धुवणाऽधुवणे दोसा	४	४०१२
”	५	६०२७
धूमंमिमित्तं नाणं	१	२८
धूमंदी बाहिरतो	५	५२१५
धीयस्स व शत्तस्स व	३	२९७८
न		
नहपुरेण व वसही	४	३७३४
नडईसयाउगो वा	३	२६२३
नं करंति आगमं ते	२	१४२०
न केवलं जा उ विहम्मिभा सती	४	४११७
नक्खत्तो खल्लु मासो	२	११२८
नक्खेणावि हुं छिज्जाइ	२	९४५
नगराइ निरुद्ध घरे	१	६७८
न विसकम्मस्स विसोसमंघो	३	३२५३
नक्खं नरवद्धणी सत्त-	६	११२५
नक्खइ अणेणं अत्थो	४	४५७७
नक्खंतमणज्जे	५	५१४६
नक्खे होइ अणीयं	३	२४५३
नं उक्खिज्जाइ अएसुं	५	५१३८
नडपेच्छं दट्टुणं	५	५३५२
नडमाइ पिच्छंतो	२	१६००
नणु दव्वोमोयरिया	४	४०६३
न तरिजा जति तिणिण उ	१	५१४
न तस्स वत्थाइसु कोइ संगो	४	३९९६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
नत्थि अगीतत्थो वा	४	३३१३
नत्थि अनिदानओ होइ	२	१०४९
नत्थि कहालद्धी मे	१	५७१
नत्थि खल्लु अपच्छिती	३	२४८६
नत्थि घरे जिणदत्तो	२	८१९
नत्थि पवत्तणदोसो	३	३१८०
नत्थि य मामागाहं	२	२०९६
नत्थेत्थ करो नगरं	२	१०८९
नदिकोप्पर वरणेण व	५	५६४३
नदि पह जर वत्थ जले	१	९६
नदिपूरएण वसही	४	३७३४
		टि० १
न पारदोच्चा गरिहा व लोए	४	३९०५
नमणं पुब्बभासा	२	२०१६
न मिलंति लिङ्गकजे	२	१८१३
न य अप्पगासगतं	२	१२४९
न यं कत्थइ तिस्मातो	१	३७१
नयणे दिट्ठे गहिए	२	२०४१
नयणे दिट्ठे सिट्ठे	२	२०३९
नयणे पूरे दिट्ठे	३	२३८५
नं यं बंधहेउविगलत्त-	६	६२२७
न लभइ खरेहिं निहं	४	३९१५
न वओ इत्थ पमाणं	२	२१००
नवदसचउदसओही-	५	६०३७
नवधम्मस्स हि पाएण	५	५७१८
नवधम्मणा थिरत्तं	२	१७९३
नवं पेहातो अदिट्ठे	५	५८८२
नवंभांगकए वत्थे	३	२८३१
नवसे न थाणइ किंची	३	२६६१
नं वि हंदिआहं उवलद्धि-	१	२७
ने वि एयं तं वत्थं	४	४१७४
नं विं कुप्पसि न पसीयसि	४	४४८७
ने विं को विं कंवि पुच्छति	४	४८२६
न वि खाह्यं न वि वहं	२	९८८
नं विं छ म्महएवया नेव	२	१०४६
नं वि जाणामो निमित्तं	३	२८०५
न वि ते कहंति अमुगो	५	५९९४
न वि य समत्थो सव्वो	४	३७८७
न वि य हु होयणवत्था	१	२३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
न वि लडभइ पवेसो	३	३१९८
न वि वच्छएसु सज्जंति	२	२१२०
न विविता जत्थ मुणी	३	२९८०
नहदंतादिअणंतर	५	४९०१
न हि जो घडं वियाणइ	१	१६
न हु ते संजमहेउं	४	४५२९
न हु होइ सोइयव्वो	४	३७३९
न हु होति सोतियव्वो	६	६२०२
नंदंति जेण तवसंजमेसु	३	२९२०
नंदि चउक्कं दव्वे	१	२४
		टि० ४
नंदी चतुक्क दव्वे	१	२४
नंदीत्तूरं पुणस्स	२	१५४९
”	२	१५६७
”	२	१९२३
नंदी मंगलहेउं	१	४
नंदी य मंगलट्टा	१	३
नाउमगीयं बल्लिणं	३	२९६२
नाऊण किंवि अब्बस्स	१	३७०
नाऊण तस्स भावं	४	४७८२
”	५	५३३१
नाऊण य अह्मगमणं	२	१८०२
नाऊण य माणुस्सं	४	३७६३
नाऊण य वोच्छेदं	५	५०८३
”	५	५१०२
”	५	५४०३
नाऊण य वोच्छेयं	५	५३८३
नाऊण था परीत्तं	४	४१६५
नाओ मि ति पणासइ	५	५१४३
नांगरगो सैवट्ठो	४	४८७६
नंणा जलवासीया	३	२७०६
नागाहं पउणस्सइ	४	४७१३
माण्ह दंसणट्टा	३	२८७९
”	३	२९७३
”	३	३००४
नाणदंसणसंपन्ना	१	३९६
नाणभिम तिणिण पक्खा	५	५३९७
नाणस्स केवलीणं	२	१३०२
नाणस्स होइ भागी	५	५७१३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
नाणाद् भवूसितो	२	१३२२	नामं ठवणा भिन्नं	२	८५८
नाणाद्दितिगस्सड्ढा	२	९५४	नामं ठवणा वरथं	१	६०३
नाणाद्दितिगं सुत्तुं	४	४४८३	नामं ठवणा ह्थो	५	४८९५
नाणाद्दितिगणा	१	६९८	नामिज्जद्द थोवेणं	४	४१५५
नाणाद्दि तिहा मग्गं	२	१३२३	नामे छत्तिवह कप्पो	१	२७३
नाणादिसामयाणं	२	१०९३	नायगमणायगा पुण	४	४७०९
नाणादी दूसेतो	२	१३२२	नायज्झयणाहरणा	१	२०४
		टि० २	नालस्सेण समं सुक्खं	४	३३८५
नाणादेसीकुसलो	२	१२२९	नाव थळ लेवहेट्टा	५	५६५६
नाणुज्जोया साद्दु	४	३४५३	नावनिभो उग्गहणंतओ	४	४०८४
नाणेण दंसणेण य	१	३९८	नावाए उवक्कमणं	१	२६०
नाणेण सब्बभावा	२	११६६	नावितसाधुपदोसो	५	५६२४
नाणे दंसण चरणे	४	४७३३	नासञ्जे नातिदूरे	२	२०६०
नाणे महकप्पसुत्तं	५	५४७२	नाहं विदेसयाऽऽहरण-	६	६३०२
नातिक्कमती आणं	५	५८१४	निद्दयाद्दं सुरलोए	२	१७७७
नाभिप्पायं गिण्हसि	१	८०१	निउणे निउणं अत्थं	१	२३०
नाम निवाउवसग्गं	१	३२५	निउणो खल्लु सुत्तत्थो	४	३३३३
नामसुयं ठवणसुयं	१	२५५	निउत्ता अनिउत्ताणं	१	२३५
नामं ठवणपल्लं	२	८४९	निउत्तो उभओकाळं	१	२४०
नामं ठवणा आमं	२	८३९	निक्कारणगमणम्मि	३	२७५८
नामं ठवणा कम्मं	५	४८९७		४	३६८७
नामं ठवणागामो	२	१०९४	”	५	६०३३
नामं ठवणा तालो	२	८४७	निक्कारणपडिसेधी	४	३६९०
		टि० १	निक्कारणमविहीए	४	४०४७
नामं ठवणा द्दविए	१	५	निक्कारणम्मि एए	४	३३६६
”	१	१५१	निक्कारणम्मि एवं	४	३६९२
”	१	६५०	निक्कारणम्मि गुरुगा	४	३३६२
”	२	८४७	निक्कारणम्मि दोसा	१	७३१
”	२	११२१	निक्कारणम्मि नामं	५	५८२६
”	२	११२६	निक्कारणिगाऽणुवदे-	४	३७८६
”	३	२५८४	निक्कारणिगिं चमउण	४	३७१८
”	३	२६८०	निक्कारणे विधीय वि	४	३७१९
”	३	२७१९	”	३	३२२८
”	३	२७६२	निक्खमणं पिंठियाणं	२	१२३६
”	३	३२६३	निक्खमणे य पवेसे	४	३३७१
”	४	३२९३	निक्खमपवेसवज्जण	१	२०२
”	५	४८८३	निक्खेवा य निरुत्ताणि	१	१४९
”	५	४८८६	निक्खेवेगट्ट निरुत्त	२	१६७०
”	२	१०३४	निक्खेवो तद्दयाए	१	१५०
नामं ठवणा पक्कं	२	१०३४	निक्खेवो नासो स्ति य		

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
निक्खेवो होइ तिहा	१	२७१
निगमं नेगमवग्गो	२	१०९१
निगमगाइ बहि ठिए	४	३५६९
निगमणम्मि उ पुच्छा	२	१४५०
निगमणं च अमच्चे	३	२२९३
निगमणं तह च्चेवा	५	४९२८
निगमणे चउभंगो	२	१८८२
निगमणे बहुभंडो	४	४२२६
निगय पुणो वि निग्हे	२	१८५९
निगंथदारपिहणे	३	२३५३
निगंथाण सलोमं	४	३८२१
निगंथाणं पढमं	१	४३१
निगंथिवत्थगहणे	३	२८१५
निगंथीण अग्निहणे	४	४१०५
निगंथीणं गणहर-	२	२०४८
निगंथीणं भिन्नं	२	१०५९
निगंथी थी गुरुणा	५	५२४०
निगंथोगगाहधरणे	४	४१०१
निगंथो निगंथिं	५	५२३९
निगंथं न वि वायहू	३	२२२६
निगंथो उग्गालो	५	५८५०
निग्घोलियं च पल्लं	४	३३९९
निच्चनियंसण मज्जण	१	६४४
निच्चनियंसणियं ति य	१	६४५
निच्चं पि द्वक्करणं	३	२४६१
निच्चं विग्गहसीलो	२	१३१६
		टि० १
निच्चं बुग्गहसीलो	२	१३१६
निच्चेल सचेले वा	२	१३७६
निच्चयओ दुब्बेयं	४	४५०६
निच्चिण्णा तुज्ज वरे	६	६२९४
निच्चियमुत्त निरुत्तं	१	१८८
निच्चुभई सत्थाओ	५	५१८२
निच्चूढ पदुट्टा सा	४	४१३३
		टि० ३
निज्जंतं मोत्तूणं	४	३५८०
निज्जंताऽऽणिज्जंता	४	४६२१
निज्जूढ पदुट्टा सा	४	४१३३
निज्जूढो मि नरीसर	५	५०५१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
निट्टियकडं च उक्को-	४	३६५७
निण्हयसंसग्गीए	५	५४३३
निण्हवणे निण्हवणे	६	६०६९
निदरिसणं भवडोऽयं	२	८१७
निदं न विदामिह उव्वरेणं	४	४४०९
निहापमायमाइसु	२	१२६७
निहाविगहापरिवज्जि-	१	८०३
निहिट्टमणिहिट्टं	४	४६९५
निहिट्टं सत्ति अम्भुव-	४	४६९७
निहिट्टे अत्सण्णी	४	४६९२
निहोस सदोसे वा	३	२४२८
निहोसं सारवंतं च	१	२८२
निहोसा आदिण्णा	३	३१८३
निद्धमनिद्धं निद्धं	२	१७३४
निद्धं महुरं च भत्तं	६	६२१६
निद्धं भुत्ता उववास्ति-	५	५९९१
निद्धे दवे पणीए	५	६००७
”	५	६०१९
निप्पच्चवाय संबंधि	२	२०७०
निप्पच्चिकम्मसरीरा	२	१४२४
निप्फत्ति कुणमाणा	२	१४४७
निप्फावकोहवाइंणि	१	८०२
निप्फावचणकमाइं	२	१३६३
निप्फावाइं धम्मा	५	६०४९
निब्बंधनिमत्ते	४	३६३९
निब्भयया थ सिणेहो	३	२७७२
निम्मवणं पासाए	४	४७६९
निम्मा घर वइ थूभिय	२	११११
नियएहिं ओसहेहिं	२	१९३१
नियणाइल्लुणमहण	३	२१५५
नियताऽनियता भिक्खा-	२	१६३३
नियमा सचेल ह्थी	४	४१४८
नियमा सुयं तु जीवो	१	१३९
नियमा होइ सत्तिथे	२	१४१९
निययं व अणिययं वा	४	३५६७
निरवयवो न हु सक्को	१	२१३
निरुत्तस्स विकड्डुभोगो	२	१०१०
निरुवहयजोणिथीणं	५	४९५३
निरुवहय लिंगभेदे	६	६३७२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
निहोमसलोमऽजिणे	२	१०४८
निववल्लह बहुपक्खम्मि	५	५१८८
निवसरिसो आयरितो	४	४५१९
निवेशण वाङ्ग साही	२	८६९
निव्वत्तणा य संजोयणा	४	३९४७
निव्विसड त्ति य पढमो	३	३१२१
निव्वीइय एवइया	२	२०७८
निव्वेद पुञ्जितम्मि	६	६११३
निसि पढमपोरिसुवभव-	५	४९३२
निसिभोयणं तु पगतं	५	५८२९
निस्सकडमनिससे वा	२	१८०४
निस्सकडे ङाह गुरु	२	१८०५
निस्सत्तस्स उ लोए	५	५६७१
निस्स त्ति अइपसंगेण	३	२४४९
विस्संकमणुदितोऽति-	५	५८०८
निस्संक्रियं च काहिइ	२	१७९६
निस्संचया उ समणा	५	५२६६
निस्साणपदं पीइइ	१	७७१
निस्साधारण खेत्ते	४	४३१०
निंत्ता न पमज्जती	४	३४५२
निंत्तेहिं तिण्णि सीहा	३	२९६६
नीउच्चा उच्चतरी	३	२६६२
नीपुहिं उ अविदिञ्चं	५	५०९८
नीयल्लएहि तेण व	६	६२९६
नीयल्लगाण तस्स व	६	६२९५
नीयं द्दूण बहिं	३	३०१०
नीयं पि मे ण चेच्छति	४	३६३३
नीया व केई तु विरुवरुवं	५	५३३३
नीरोगेण सिवेण य	४	४६५२
नीलकंबलमादी तु	४	३९१४
नीसट्टमसंसट्टो	४	३५९७
नीसट्टेसु उवेहं	४	३३७९
नीहडसागरिपिंडस्स	४	३६१६
नीहम्मियम्मि पूरति	१	३८०
नूणं न तं वइइ जं पुरा मे	३	२२२१
नूणं से जाणंति कुलं व गोत्तं	४	३५९०
नेच्छंति भवं समणा	६	६३४८
नेच्छंतेण व अञ्जे	४	४७७५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
नेपाल तामलितीय	४	३९१२
नेमालि तामलितीय	४	३९१२
नेहत्तियाइं तस्स उ	१	३११
नेवाऽऽसी न भविस्सइ	२	८२१
नेहामु त्ति य दोसा	२	१५६१
नेहि जित्तो मि त्ति अहं	१	३५८
नो कप्पइ जागरिया	३	२४२७
नो कप्पति व अभिञ्चं	४	३३२०
नोकारो खल्ल देसं	२	८०७
नोह्लेऊण ण सक्का	४	३७०१
नोत्रयणामं दुविहं	२	८४५
नोसध्धिण्डस्सप्ये	२	१४१७
प		
पइदिणमल्लभमाणे	३	२८७३
पउणम्मि य पच्छित्तं	२	१९७१
पउमसर वियरगो वा	३	२२७८
पउमसरो विरगो वा	३	२२७८
		टि० १
पउमुप्पले अकुसलं	४	४०२५
पउमुप्पले माउळिणे	२	१०२९
पउरण्णपाणगमणे	४	४८२७
पउरण्णपाण पढमा	२	१५०७
पक्कणकुले वसंतो	४	४५२३
पक्के भिञ्जाऽभिञ्जे	२	१०३६
पक्खीव पत्तसहिओ	२	१३७४
पगईं पेळवसत्ता	३	२८१८
पगयम्मि पण्णवेत्ता	६	६२५४
पगयं उवस्सपुहिं	४	३४०२
पगरणओ पुण सुत्तं	१	३१८
पक्खल्ल परोक्खं वा	१	३९
पक्खल्लेण परोक्खं	२	१७७०
पक्खंत तावसीओ	२	१४५६
पक्खंतमिलक्खेसुं	२	२००५
पक्खोनियत्तपुट्टा	४	४७५९
पक्खोस्सहणट्टा खाणु-	१	१०१
पक्खण्ण पुक्खभणियं	४	४८२४
पक्खण्ण असति निण्हण	४	४८१८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पच्छन्नासति बहिया	४	४८०४
पच्छाकडाह जयणा	२	१९४५
पच्छाकडे य सत्री	२	१९२६
पच्छित्त पण जहणं	४	४०४३
पच्छित्तपरुवणता	५	५२६८
पच्छित्तमणंतरियं	५	५०५८
पच्छित्तमेव पगतं	५	५५९४
पच्छित्तं इत्तिरिओ	६	६२८१
पच्छित्तं खु वहिज्जह	२	१०१६
पज्जव पुब्बुद्धिटा	१	२६८
पज्जायजाइसुततो य बुद्धा	४	४४३६
पज्जोए णरसीहे	४	४२२०
पज्जोसवणाकप्पो	६	६४३२
पट्टऽट्ठोरुय चळणी	४	४११९
पट्ट सुवञ्जे मळए	४	३६६२
पट्टो वि होइ एक्को	४	४०८५
पट्टीवंसो दो धारणाउ	१	५८२
पडणं अवंगुत्तमिं	४	४०७१
पडिकंते पुण मूलं	५	५७७२
पडिकुट्ट देस कारण	३	२८८१
पडिगमणमत्ततिरिथग	२	१०५४
”	३	२६०३
पडिचरिहामि गिलाणं	२	१८७८
पडिजगंति गिलाणं	४	४३०४
पडिजगिया य खिप्पं	४	३७८५
पडिणीय णिबे पंते	४	४५६३
पडिणीय तेण सावय	३	२३५८
पडिणीय भेच्छ मालव	४	३७५६
पडिपह नियत्तमाणमि	३	२३८९
पडिपुच्छं वायणं चेव	६	६४७१
पडिपुण्णा पडुकारा	४	४१९६
पडिबद्धा ह्भरे वि य	२	१४४०
पडिबद्धे को दोसो	२	२०१४
पडिमाए झामियाए	४	३४६५
पडिमाए पाळता वा	६	६३७०
पडिमाप्पामण ओरुमण	४	३४६९
पडियरिउं सीहेणं	१	७२२
पडियं परहुट्टं वा	४	३७२५
पडिरुववयथाया	५	५७०८

बु० २२७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पडिलंबणा पलंबं	२	८०८
पडिलाभणऽट्टमर्मिं	५	४९३४
पडिलाभणा उ सद्धी	५	४९३७
पडिलाभणा बहुविहा	५	५२७१
पडिलेहण निवत्तमणे	२	१६५८
पडिलेहण संथारग	२	१५७४
पडिलेहणा उ काले	२	१६६०
पडिलेहणा दिसा णं-	५	५५००
पडिलेह वियतुभट्टण	५	५४५४
पडिलेह पोहसीओ	२	१९०३
पडिलेहंत क्षिय वें-	२	१५४४
पडिलेहा पडिमंथो	४	३८७७
पडिलेहियं च खित्तं	२	२०६९
पडिलेहियं च खेतं	२	१५०५
”	२	१५११
”	३	३१७८
पडिलेहोभयमंडलि	३	२३७९
पडिवक्खेणं जोगो	४	३८०२
पडिवज्जमाणगा वा	२	१४४४
पडिवज्जमाण भइया	२	१४३७
”	२	१६४७
पडिवत्तिकुसल अज्जा	३	३२३७
पडिवज्जा जिणिवस्स	६	६४५३
पडिवेसिग एक्कवरे	५	४९१६
पडिसद्दगस्स सरिसं	१	१९६
पडिसामियं तु अच्छह	४	४३५९
पडिसिद्ध त्ति तिगिच्छा	२	९४७
पडिसिद्धविक्खेसुं	३	२३२६
पडिसिद्धं खल्ल कसिणं	४	३८७९
पडिसिद्धा खल्ल लीला	२	९८२
पडिसेवे पडिसेधो	५	५५६८
पडिसेवणअणवट्टो	५	५०६२
पडिसेवणपारंवी	५	४९८५
पडिसेवणाए एवं	३	२४८२
”	३	२५२४
”	३	२५४१
पडिसेवंतस्स तहिं	५	४९५८
पडिसेह अजयणाए	२	१९४३
पडिसेह अरुंभे वा	३	३८९९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पडिसेहगस्स लहुगा	५	५३६७	पढमाए पोरिसीए	५	४९३१
पडिसेहण णिच्छुभणं	३	३०८९	पढमाए वितियाए	५	५७९९
पडिसेहणा खरंदण	२	८९६	पढमासइ अमणुणो-	४	४८२२
पडिसेहम्मि उ लुक्कं	२	८१४	पढमासति वावाए	१	४६३
पडिसेहिअवच्चंते	४	४६६२	पढमिल्लुगततियाणं	५	५९१९
पडिसेहेण व लद्धो	४	४६२२	पढमिल्लुगम्मि ठाणे	३	२४७५
पडिसेहो उ अकारो	२	८१६	"	३	२५१८
पडिसेहो जम्मि पदे	३	२१७९	"	३	२५३७
पडिहाररुवी ! भण रायरुविं	५	५०४७	"	४	३६१०
पडिहारिए पवेसो	४	३७७३	पढमिल्लुगम्मि तवऽरिह	३	२५२०
पडुपडुऽणागते वा	५	५८५२	पढमिल्लुगसंघयणा	२	१३८६
पढमगभंगे वज्जो	६	६३८३	पढमिल्लुगस्स असती	१	४६२
पढमचउत्थवयाणं	३	२४२६	पढमे गिलाणकारण	३	२४२०
पढमचउत्था पिंडो	४	३६३५	पढमेत्थ पडहलेदं	२	११०९
पढसचरिमाउ सिसिरे	१	५२१	पढमे वितिए ततिए	४	३५२८
पढमत्तइयसुक्काणं	३	२७७४	पढमे भंगे गहणं	२	१८६९
पढमद्विणे सुगामे	४	४६६७	पढमे भंगे चरिमं	५	५००७
पढमद्विणे सुमणुणा	२	१५५७	पढमे वा वीये वा	२	१४१८
पढमद्विचसम्मि कम्मं	२	१४०५	पढमे सोयइ वेगे	३	२२५९
पढमविइएसु पडिवज्ज-	२	१६३७	पढमो एत्थ उ सुद्धो	२	८७५
पढमविइयाउरत्सा	३	२८७५	पढमो जावज्जीवं	२	१८३३
पढमविइयाए तम्हा	४	४३८१	पडिए य कहिय अहिगय	१	४१४
पढमविइयाहुरो वा	३	२१८१	"	१	५३२
पढमवितिए-दिया वी	५	५८५१	पडिते य कहिय अहिगय	१	४१६
पढमवितिएसु चरिमं	५	४९८३	पडिच सुय गुणिय धारिय	१	७०८
पढमवितिएसु णवमं	५	५०६१	पडिय सुय गुणियमगुणिय	१	४७७
पढमवितिततियपंचम-	४	४६९८	"	१	५३०
पढसम्मि य चउलहुगा	४	४६१७	"	१	३०२
पढसम्मि य चउलहुया	१	५४३	पणगं खलु पडिवाए	३	३३७
पढसम्मि समोसरणे	४	४२३७	पणगं च भिण्णमासो	५	५३६५
"	४	४२७८	पणगं च भिज्जमासो	४	४४४४
पढमस्स तइयठाणे	३	२५१९	"	५	५८४३
पढमस्स होइ मूलं	५	५७१०	पणगं कहुओ लहुया	४	३४६५
पढमं तु भंडसाला	४	३४४८	पणगं कहुमो लहुगा	४	३४६३
पढमं राइ उर्विते	२	१८९६	पणगाइ असंपाइम	३	२४०९
पढमं विगिंघणट्टा	६	६१२१	पणगाइ मासपत्तो	२	१०७९
पढमा उवस्सयन्मी	२	३३३५	पणतो पागत्तियाणं	४	४२१५
पढमाए णिण्हट्ठणं	५	५२८३	पण दस पवरस वीसा	३	२४०८
पढमाए नत्थि पढमा	२	१३३३	पणपक्कगस्स हाणी	२	१५२८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पणयाल दिणा गणिणो	५	५७७६	पमाणातिरेगधरणे	४	४००१
पणयालीसं दिवसे	४	४०३२	पमाणे काले आवस्सए	२	१६९६
पणहीण तिभागऽहे	५	५८०५	पयडीणं अन्नासऽवि	२	११९९
		दि० १	पयपायमक्खरेहिं	२	११७४
पणिए य भंडसाला	४	३४४४	पयला उल्ले मरूप	६	६०६६
पणवितो उ दुरूवो	६	६२६६	पयला निह तुअट्टे	४	३७१४
पण्हो उ होइ पसिणं	२	१३११	”	४	३७१३
पतिट्ठा ठावणा ठाणं	६	६३५६	पयलायसि कि दिवा ण	६	६०६८
पत्तमपत्ते रिक्खं	२	१४५१			दि० ४
पत्तं पत्ताबंधो	४	३९६२	पयलासि किं दिवा ण	६	६०६८
”	४	४०८०	परउत्थियउवगरणं	३	२८९१
पत्ताणं पुप्फाणं	२	९८०	परखित्ते वसमाणो	४	४७०१
पत्ताबंधपमाणं	४	३९७१	परतिस्थियपूयातो	५	५३३०
पत्ते अहच्छिणए वा	२	१४५२	परदेसगते नाउं	४	४३०६
पत्तेग वड्डुगासति	४	४८०६	परधम्मिया वि दुविहा	५	५०८८
पत्ते य अणुण्णाते	१	४०१	परपक्ख पुरिस गिहिणी	६	६१७९
पत्तेयबुद्ध जिणकप्पिया	४	४५३३	परपक्खम्मि अजयणा	४	३३५१
पत्तेय समण दिक्खिय	४	४८१७	परपक्खम्मि वि दारं	४	३३७६
पत्तेयं पत्तेयं	२	१६४५	परपक्खं दूस्सिता	१	२७०
पत्तो जसो य विउलो	२	२०१३	परपक्खे य सपक्खे	४	४४३९
पत्तो वि न निक्खिप्पइ	१	२७५	परपक्खे वि य दुविहं	१	४२२
पत्थारदोसकारी	३	२५११	परपत्तिया ण किरिया	५	५७३७
”	३	२५३१	परपत्तिया न किरिया	३	२७०१
पत्थारो अंतो बहि	३	३२३१	परमद्धजोयणाओ	५	५२८७
”	३	३२२६	परमद्धजोयणातो	५	५३१४
पत्थारो उ विरचणा	६	६१३०	परमाणुपुग्गळो खल्लु	३	२७२०
पत्थितो वि य संकइ	३	२४३९	परमाणुमादियं खल्लु	५	४८८८
पट्टमिता मि धरासे	४	३७०९	परवयणाऽऽउट्टेउं	६	४६४३
पत्तन्ति जंबुदीवे	१	१५९	परत्तावारविमुक्का	२	२११७
पत्तरसकम्मभूमिसु	२	१६३६	परसीमं पि वयंति हू	२	१०९८
पत्तरस दस य पंच व	४	४२९६	परिकम्मणि चउमंगो	४	३९९१
पत्तवणिज्जा भावा	२	९६४	परिणमइ अंतरा अंतरा	४	४७०५
पत्तं सु परिहरामो	४	४५७८	परिणमइ जहत्थेणं	१	७९६
पत्तु अणुपत्तुणो आवेदणं	१	५७४	परिणयवय गीयथा	४	४३८२
		दि० २	परिणान अपरिणामे	१	७९२
पत्तु अणुपत्तु[णो व]लिवेयणं	१	५७४	परिणामओऽथ एगो	२	१०१४
पमाणं कप्पट्ठितो तत्थ	६	६४६९	परिणामजोगतोही	२	१३५९
पमाणं कप्पितो तत्थ	६	६४६९	परिणामो खल्लु दुविहो	५	५९०५
		दि० १	परितावणाइ पोरिसि	२	९०३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
परिताप महादुक्खे	२	१८९९	पव्वहहं ति य भणिते	४	४६६५
परितापिज्जइ खमओ	२	१५९७	पव्वहहं ति य वुत्ते	४	४६६५
परिनिट्ठिय जीवज्जहं	३	२९२१			टि० १
परिपिण्डिण्ण व वंदइ	४	४४७८	पव्वज्ज भट्टवासस्स	६	६४५१
परिभुज्जमाण असइ	३	२९४०	पव्वज्जएगपक्खिय	५	५४२०
परिमाणे नाणत्तं	५	५८९८	पव्वज्ज सावओ वा	२	१५४२
परिमियभत्तपदाणे	५	५२९३	पव्वजाए अभिमुहो	४	४१९१
परियट्ठिण्ण अभिहडे	४	४२७६	पव्वजाए असत्ता	५	५७०६
परियारस्सइज्जयणा	३	२६०८	पव्वजाए मुहुत्तो	२	१६३८
परिवार परिस पुरिसं	४	४५५०	पव्वजाए सुएण य	५	५४२२
परिवारपूथहेउं	५	५३९६	पव्वजा य नरिंदे	२	१३५१
परिवारो से सुविहितो	४	४५५१	पव्वजा सिक्खापथ-	२	११३२
परिवासिय आहारस्स	५	५९९८	”	२	१४४६
परिसाइ अपरिसाई	१	७६०	पव्वयणं च नरिंदे	२	११५६
परिसाडिमपरिसाडी	२	२०२४	पव्वयस्सि आम कस्स	४	४७३४
परिसिद्धे चउलहुगा	५	५३६६	पव्वावण मुंडावण	१	४१३
परिहरणा अणुजाणे	२	१६५९	”	२	१४१४
परिहरणा वि य वुविहा	२	१८३१	”	२	१४३०
परिहारकप्पं पवक्खामि	६	६४४७	”	२	१६३५
परिहारिओ य गच्छे	५	६०३४	पव्वावणिज्ज बाहिं	५	५०७३
परिहारिओ वि छम्मासे	६	६४७४	पव्वाविओ सिय त्ति उ	५	५१९०
परिहारियमठवंते	३	२६९६	पसिणापसिणं सुमिणं	२	१३१२
परिहारियमठवित्ते	५	५७३०	पस्संतो वि य काए	६	६२३४
परिहीणं तं वुव्वं	२	१९७७	पस्सामि ताव छिइं	३	२२३७
पलंबादी जाव ठिती	६	६४८७	पहरणजाणसमगो	३	२१६०
पल्लिमंथविप्पमुक्कस्स	६	६३४९	पंकपणएसु नियमा	६	६१८९
पल्लिमंथे णिवखेवो	६	६३१४	पंकसलिले पसाओ	१	३७
पल्लियंक अइ उक्कुग	५	५९४८	पंको खल्ल विक्खल्लो	६	६१८८
पवत्तिणि अभिसेगपत्ता	४	४३३९	पंच उ मासा पक्खे	५	५७५८
पवयणवार्त्ति व सिवा	५	५८७१	पंचणहं एगयरे	५	५४५२
पवयणवाया अत्ते	१	४७८	”	५	५४६७
पवयणवोच्छेए वट्ट-	१	७२६	पंचणहं गहणेणं	५	५६२०
पविट्टुकामा व विहं महत्तं	३	३२०३	पंचणहं वण्णाणं	४	३८८७
पविट्टमणुवयारं	४	४४७७	पंचणहं वत्थाणं	४	३६७०
पविसण मगगण ठाणे	४	४३७५	पंच परूवेऊणं	४	३६६४
पविसंते आयरिण्ण	२	१५६९	पंच परूवेतूणं	५	५६२१
पविसंते जा सोही	३	२१९३	पंचमगग्गि वि एव	३	२४७४
पव्वहओ हं समणो	२	११४४	पंचम छ स्सत्तमिया	५	५८०२
पव्वहयस्स अ सिक्खा	२	११४३	पंचमहव्वयतुंगं	४	४५९१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पंचमहृच्चयमेदो	१	७७०
पंचमियाए असंखड	२	१५०८
पंचमे अणोसणादी	३	३०४७
पंचविहम्मि परुविए	१	६८६
पंचविहम्मि परुविते	४	४७८७
पंचविहम्मि वि कसिणे	४	३८६७
पंचविहं पुण दवे	१	१७८
पंचविहं पुण सुत्तं	१	१७८
		टि० ३
पंचविहे आयारे	१	२४३
पंचविहे ववहारे	६	६४५५
पंचसयदाणगहणे	२	१९४६
पंच सय भोइ अगणी	३	२५०७
पंचहिं अगहो भत्ते	६	६४५९
पंचगुल पत्तेयं	४	३८७५
पंचायामो धम्मो	६	६४०२
पंचूण तिभागद्धे	५	५८०५
पंचूणे दो मासे	४	४२९५
पंचेगतरे गीए	५	५४६८
पंडए वाइए कीवे	५	५१६६
पंडादी पञ्चिहुट्टा	५	५१९७
पंता उ असंपत्तीइ	३	२४९७
पंता व णं छलिजा	५	५७०३
पंतो वट्टूण तगं	४	४१८५
पंतोवहिम्मि छुद्धो	३	३०१४
पंथम्मि अपंथम्मि व	५	५२५०
पंथम्मि य आलोए	१	४५२
पंथ सहाय समथो	५	५३९३
पंथं च मास वासं	२	१४७०
पंथुच्चारे उट्टए	२	१४७३
पंथे धम्मकहिस्सा	४	४७२४
पाउगमणुणवियं	४	४७६२
पाउगोसह उक्वत्ते-	५	५६९९
पाउयमपाउया वट्ट	५	५३७४
पाउं थोवं थोवं	१	३५२
पाए अच्छि-बिलग्गे	६	६१६६
पाएण बीयभोइ	२	९३३
पाएण होंति विजणा	५	५६८२
पाएणिद्धा पंति महाणेण समं व	४	४४४६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	
पाए वि उक्खिवंती	४	४१२७	
पाएसु चेडरुवे	३	२६७२	
पागय कोहुंबिय दंढिए	१	४२७	
पाडलऽसोग कुणाले	१	२९२	
पाडलिपुत्ते जम्मं	५	५७०५	
पाडलि मुरंडवूते	३	२२९२	
पाडिच्छगसेहाणं	१	४८९	
पाणगजाइणियाए	२	१७४९	
पाणगगहणेण तसा	५	५८६२	
पाणट्टा व पविट्टो	२	१६२२	
पाणदय सीयमत्थुय	४	४३६०	
पाणवह पाणगहणे	३	२८४३	
पाणवहम्मि गुरुत्विणि	४	४५९२	
पाणसमा तुज्झ मया	३	२६७०	
पाणाइवायमादी	४	३६९३	
पाणाइ संजमम्मि	५	५८७०	
पाणी पडिग्गहेण व	२	१३६१	
पादेहिं अधोतेहि वि	४	४५८०	
पायग्गहणम्मि उ देसिय-	१	४८३	
पायच्छित्ते दिण्णे	६	६२८०	
पायच्छित्ते पुच्छा	२	९८५	
पायडिओ दोहिं नयणेहि	३	२२५०	
पायस्स जं पमाणं	४	३८४८	
पायं अवाउडाओ	३	२३९३	
पायं गता अकप्पा	६	६१६३	
पायं तवस्सिणीओ	४	४४२०	
पायं पायं मज्झं-	४	४७४५	
पायं सकज्जगहणालसेयं	३	३२३२	
पायावच्चपरिग्गहे	३	२४७२	
”		३	२४८०
पाया व दंता व सिया उ धोया	५	६०३५	
पायासइ तेणहिए	५	५९४३	
पारणगपट्टिया आ-	४	३७००	
पारंखीणं दोण्ह वि	५	५०५७	
पालइत्ता सयं ऊणं	६	६४५२	
पालककट्टसागा	२	२०९४	
		टि० ३	
पालककट्टसागा	२	२०९४	
पालीहिं जत्थ दीसह	५	५९५५	

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पार्वं अमंगलं ति य	२	८११	पियधम्मो ददधम्मो	२	२०५०
पार्वंते पत्तम्मि य	२	९११	”	४	४८३२
पावाणं पावयरो	५	५००९	पियधम्मो ददधम्मो	४	३७७४
पावाणं समणुण्णा	२	८१०	पियमप्पियं से भावं	४	४६६४
पासगंतेसु बद्धेसु	४	३९०६	पियविप्पयो गदुहिया	६	६२८८
पासट्टिप् पडाली	२	११०७	पिसियासि पुब्ब महिसं	५	५०१८
पासत्थ संकिलिट्ठं	६	६४३८	पिहगोअरउच्चार	३	२२८९
”	६	६४३९	पिहदारकरण अभिसुह	३	२२७५
पासत्थाईसुंदिप्	२	१२६२	पिह सोयाइं लोए	२	१७३९
”	५	५४६९	पिंडाई आइण्णे	४	३४७८
पासवणठाणरूवा	३	२६२१	पिंडो जं संपन्नं	४	३४७५
पासवण ठाण रूवै	३	२५८५	पीईसुण्णण पिसुणो	१	७७५
पासवण मत्तएणं	३	२६११	पीढग णिसिज्ज दंडग-	४	४०९६
पासंडकारणा खल्लु	१	५९८	पीयं जया होज्जऽविगोविएणं	४	३४१४
पासंदिणिरिथ पंडे	२	८८८	पीलाकरं वताणं	४	४७८०
पासंडीपुरिसणं	४	४८१९	पीसंति ओसहाइं	४	४५६०
पासंडे व सहाए	६	६३०५	पुच्छ सहुभीयपरिसे	२	१०६२
पासाण्डिगमद्विय-	२	११२३	पुच्छंतमणसखाए	५	४९८९
पासामि णाम एतं	४	३७९०	पुच्छहीणं गहियं	३	२८०३
पासुत्तसमं सुत्तं	१	३१२	पुच्छिय रुहयं खेसं	२	१५१२
पासुत्ताण तुयहं	२	१३३४	पुट्टा व अपुट्टा वा	६	६२९७
पासेण गंतु पासे	३	२६७४	पुट्ठवि दग अगणि हरियग	१	५८८
पासे तणाण सोहण	४	३४५०	पुट्ठी आउक्काए	३	३०२८
पासिजे नाक्कं	२	१९४८	”	४	४६३९
पाहुत्थि ति य एगो	२	१९१५	पुट्ठीइ तरुगिरिया	१	३२
पाहुत्थि दीवओ वा	२	१३९५	पुट्ठी ओस सजोती	५	४९२४
पाहुत्थि अणुमण्णति	५	४९७६	पुणरवि गुरुसमीवं	२	१२५२
पाहुत्थिया ति य दुविहा	२	१६७४			टि० २
पाहुत्थणऽण्णेण व	३	२८०४	पुणरवि दब्बे तिविहं	१	६०५
पाहुत्थमट्टा व तणं	५	५००४	पुणरावत्ति निवारण	५	५६३९
पाहुत्थमा वा भाहिं	४	३५९९	पुणरुत्तदोसो एवं	४	३९२०
पाहुत्थयं च अउत्थे	४	३५६७	पुणमि निगयाणं	४	४२८८
पाहुत्थसेसदाणे	५	५९९६	पुणमि मासकप्पे	२	२०३५
पाहुत्थं ताण कयं	३	२९२९	पुण्णाऽपुणविणेहिं	४	४७२५
पिहं को वि य सेहो	५	५९८५			टि० १
पिट्ठेण सुरा होती	४	३४०४	पुण्णे अनिरगमे लहुगा	३	२७४६
पिवपुत्त थेरए या	४	३५५७	पुण्णे जिणकप्पं वा	२	१४२७
पिपलओ विकरणट्टा	३	२८८८	पुण्णेहिं पि विणेहिं	४	४७२५
पिपलमऽज्जमीरु	२	३३३१	पुण्णकीणं किरियं	३	६२२७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पुत्तो पिथा व भाया	४	३७४१
पुत्तो वा भाया वा	४	३७३६
पुष्कपणिपुण आरा-	४	३६५०
पुष्कपुर पुष्ककेऊ	२	१३४९
पुरा व घस्संति अणाथुयम्मि	४	३८१८
पुरकम्मम्मि कयम्मी	२	१८४९
”	२	१८५१
”	२	१८५६
पुरकम्मम्मि य पुच्छा	२	१८१६
पुरतो दुरुहणमेगतो	५	५६६४
पुरतो पसंगपंता	४	३६२४
पुरतो य पासतो पिट्ठतो	३	२९०२
पुरतो श्र मगतो या	२	२०८९
पुरतो वच्चंति मिगा	३	२९०१
पुरतो व मगतो वा	२	२१११
पुरतो वि हु जं भोयं	२	१८२८
पुरपच्छिमवज्जेहिं	४	३५४१
पुराणमाईसु व णीणवेंति	३	३२००
पुराण सागं व महत्तरं वा	४	३६१३
पुराण सावग सम्म-	३	३०८०
पुराणादि पणणचेउं	३	३१३०
पुरिमाणं दुग्घिसोज्झो	६	६४०३
पुरिमाणं एक्कस्स वि	५	५३४८
पुरिमेहिं जइ वि हीणा	१	२०७
पुरिसज्जाओं अमुगो	२	१६८६
पुरिसम्मि दुग्घिणीए	१	७८२
पुरिससागारिए उव-	३	२५५६
पुरिसा य भुत्तभोगी	३	२६०२
पुरिसावायं त्तिविहं	१	४२३
पुरिसिस्थिगाण एते	४	४६८२
पुरिसुत्तरिओ धम्मो	३	२२८५
पुरिसेसु भीरु महिल्ला-	५	५१४७
पुरिसेहिंतो अत्थं	३	२८१६
पुब्बगता मे पडिच्छह	४	४१७१
पुब्बत्तरं दाऊण व	२	१६७८
पुब्बट्टिए व रत्तिं	३	२९३२
पुब्बट्टियऽणुषणवियं	४	४७७१
पुब्बणहे अपट्टविए	२	१६८९
पुब्बणहे अवरणहे	२	१६८५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पुब्बणहे लेपगहणं	१	४९२
पुब्बणहे लेवगमं	१	४९१
पुब्बणहे लेवदाणं	१	४९१
”		टि० १
”	४	४०७७
पुब्बतरं सामइयं	६	६४०८
पुब्बट्टियेविच्छह	३	१५०३
पुब्बपट्टिवक्काणाण वि	२	१४४५
पुब्बपट्टियेहिं समं	२	१८०८
पुब्बपट्टियं विणयं	२	१३७२
पुब्बभासा भासेज्ज	५	५११९
पुब्बभणिए य ठाणे	३	२२१७
पुब्बभणियं तु जं एत्थ	३	२५५४
”		टि० १
पुब्बभणियं सु पुणरवि	३	२५५४
पुब्बभविगा उ देवा	४	४२१७
पुब्बभवियवेरेणं	६	६२५८
पुब्बभवे वि अहीयं	१	४३०
पुब्बमभिच्चा भिच्चा	२	१००३
पुब्बविराहियसच्चिवे	२	११६१
पुब्बसथसहस्साइं	६	६४५०
पुब्बं चरित्तसेवी-	४	४५०५
पुब्बं चित्तिसुब्बं	५	५३६९
पुब्बं ति होइ कहओ	२	११३८
पुब्बं पच्छा जेहिं	१	३८७
पुब्बं पच्छुविट्ठे	५	५४१०
”	५	५४११
”	५	५४१३
”	५	५४१५
”	५	५४१६
पुब्बं पि अणुवल्लो	१	५३
पुब्बं भणिया जयणा	३	३०९१
पुब्बं व उवक्खडियं	३	३१२८
पुब्बं सुत्तं पच्छा	१	१९१
पुब्बाइत्ते अक्खुलि	२	१६५६
पुब्बावरसंजुत्तं	५	५१८५
पुब्बावारायवा खल्लु	१	६७२
पुब्बिं अदया भूपसु	४	३८५६
पुब्बिं छिन्नममत्तो	२	१३४८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पुर्वि ता सक्खेत्ते	३	३१९१
पुर्वि दब्बोलोयण	५	५४९९
पुर्वि दुच्चिण्णाणं	५	५१५२
पुर्वि पि वीरसुणिया	२	१५८५
पुर्वि मलिया उस्सार-	१	७१७
पुर्वि वसहा दुविहे	४	४७४४
पुर्वि दुग्गाहिया केई	५	५२२४
पुव्वुदिट्ठं तस्सा	५	५४१२
पुव्वुदिट्ठे तस्सा	५	५४०९
”	५	५४१४
पुव्वुदिट्ठो य विही	६	६२२३
पुव्वुप्पन्नगिलाणे	४	४७१०
पुव्वोगहिण्णे खेत्ते	२	१०६९
पुव्वोदितं दोसगणं च तं त्	३	३२०६
पुंजा उ जहिं देसे	५	५६६८
पुंजे वा पासे वा	४	४६१३
पुंजो य होति वट्ठो	४	३३११
पुंति पुइयं इत्थियाउ	४	४४४५
पुयलसिगा उवस्सए	४	४१०३
पुयलियलग्ग भगणी	१	४८०
पुयाईणि वि भग्गइ	२	१९६०
पुयाभत्ते चेतिए	४	३६५८
पूरंतिया महाणो	१	३७९
पूरंती छत्तंतिय	१	३७८
पूरंति समोसरणं	२	१८०७
पुवलियलग्ग भगणी	१	४८०
		टि० १
पुवलियसत्तुओदण-	४	४८०३
पुवलियं खाप्रंतो	३	२६२४
पुवो उ उल्लखजं	४	३४७६
पुेच्छह उ अणायारं	३	२८७०
पुेच्छह गरहियवासा	३	२३१६
पुेच्छामि ताव छिदं	३	२२३७
		टि० ४
पेसवियमि अदंते	३	२७९१
पेसविया पच्चंतं	४	४५३७
पेसेइ उवज्जायं	५	५०४३
पेह पमज्जणं वासग भग्गी	४	३४३६
पेहाऽपेहादोसा	४	३९९०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पेहिय पमज्जिया णं	४	३३७७
पेहिंति उड्ढाह पवंच तेणा	४	३४९१
पेहुणतंदुल पच्चय	४	४६३८
पोगल असुभसमुदयो	६	६२५६
पोगल मोयग फरुसग	५	५०१७
पोगल लड्डुग फरुसग	५	५०१७
		टि० ५
पोतविवत्ती आवण्ण-	५	५२२३
पोत्थग जिण दिट्ठंतो	४	३८२७
पोत्थगपच्चयपडियं	४	४५७१
पोरिसिनासण परिताव	२	८८४
		फ
फड्डुगपहए पंते	३	३०३६
फड्डुगपहएसविया	३	२१३५
फरुसमि चंडरुहो	६	६१०२
फलएणेक्को गाहाय	१	२००
		टि० ८
फलगिक्को गाहाहिं	१	२००
फल्लो अचिसो अह आविओ वा	५	५९६८
फासुग गोयरभूमी	४	४८७०
फासुग जोणिपरित्ते	३	२९१८
”	३	३११५
फासुगमफासुगेण व	२	१९०६
फासुगमफासुगे वा	२	१८९२
”	५	६०२४
फिडियऽओझागारण	४	४३७७
फिडियं धणणट्ठं वा	४	३३७४
फुडरुक्खे अचियत्तं	२	१२६८
फेडित वीही तेहिं	२	१४०४
फेडिय सुद्धा तेणं	४	३३४६
		व
वत्तीसाई जा एक्क	२	१०७६
वलसमुदयेण महया	३	२३०८
वलि भम्मकहा किड्डा	१	५५४
”	४	४६१९
वलिपविसणसमकाळं	२	१२१३
वहिअंतऽसणिसणिसु	४	४२७१
वहिया उ अत्तंसट्ठे	४	३५९६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
बहिया य हक्खमूले	३	३१६८
बहिया व निग्गयाणं	३	२८१४
बहिया त्ति गमेत्तुणं	४	४८३१
बहिया विचारभूमि	३	३२१८
”	३	३२२३
बहि वुद्धि अद्दजोयण	३	३१८७
बहुजणसमागमो तेसु	४	४८५५
बहु जाणिया ण सक्का	४	४१७३
बहुदेवसिया भत्ता	२	१७००
बहुदोसे वऽतिरित्तं	२	२०२८
बहुसो उवट्टियस्सा	४	४६७६
बहुसो पुच्छिज्जता	२	१८८४
बहुस्सुए चिरपव्वइए	१	४००
बहुस्सुय चिरपव्वइओ	१	४०४
बंधट्टितीपमाणं	१	९१
बंधं वहं च घोरं	३	२७८३
बंधाणुलोमया खल्लु	१	१७३
बंधित्तु पीए जयणा ठवेति	४	३४१५
बंधुजणविप्पओगे	२	२००६
बंधो त्ति णियाणं ति य	६	६३४७
बंधवयपालणट्टा	४	३८०५
”	५	५९६५
”	५	५९७६
बंधवयरक्खणट्टा	५	५९२९
बंधवयस्स अगुत्ती	३	२५९७
बंधवयस्स गुत्ती	३	२३८२
बंधी य सुंदरी या	४	३७३८
”	६	६२०१
बारस दसऽट्ट दस अट्ट	६	६४७२
बारसविहम्मि वि तवे	२	११६९
बालत्त अच्छिरोगे	५	५२२०
बालऽसहुवुद्धुअतरंत-	४	४२९४
बालस्स अच्छिरोगे	५	५२२०
बालाई परिचत्ता	२	१६०३
बालाईया उवर्हि	२	१५५२
बाला य वुद्धा य अजंगमा थ	४	४३४२
बाले वुद्धे सेहे	२	१४८१
”	२	१६९३

बृ० २२८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
बाले वुद्धे सेहे	४	४०७५
बावीस लभति एए	४	४७०८
बाहाइ अंगुलीइ व	४	३७४६
बाहि ठिया वसमेहिं	४	४२८१
बाहिरखेत्ते छिण्णे	४	३५८१
बाहिरगामे वुच्छा	२	१५६३
बाहिरमलपरिच्छुद्धा	२	२०८१
बाहिं आगमणपहे	४	४५४३
बाहिं काळण मिए	३	२९३९
बाहिं ठिय पठियस्स उ	४	३५७१
बाहिं तु वसिउकामं	४	४८३९
बाहिं दोहणवाडग	४	३५७९
बाहुल्ला गच्छस्स उ	४	३५४३
बिइए वि होइ जयणा	३	३१२९
बिइओ उवस्सयाई	५	५०२७
बिइयदिवसग्गि कम्मं	२	१४०६
बिइयपए अस्तिवाई	३	२७५६
बिइयपएण गिलाणस्स	५	५२८६
बिइयपद् अपेक्खणं तू	५	५८८५
बिइयपद् गिलाणाए	३	३२२९
बिइयपद्मणाभोगे	४	४३०७
बिइयपद्मसंविग्गे	५	५४०१
”	५	५४३९
”	५	५४४८
बिइयपद्दं आहारे	५	५१००
बिइयपद्दं गोलण्णे	६	६३३५
बिइयपद्दं तथेवा	५	५३११
बिइयपदे कालगए	२	१९६८
”	२	१९७०
बिइयपदे तेगिळं	५	४९६०
बिइयपयकारणग्गि	४	३३०८
”	४	३८१५
”	५	५६१४
बिइयपय कारणग्गी	३	२६२२
बिइयपय गम्ममाणे	३	३०६३
बिइयपय ज्ञाभित्ते वा	४	४६०७
बिइयपय तेण सावय	५	५६६३
बिइयपयमणप्पज्जे	४	३८०१
बिइयपयमणाभोगे	६	६१६२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
बिह्यपय मोय गुरुगा	२	१७३१
बिह्यपयं गेलन्ने	३	२८७२
बिह्यमिम रथणदेवय	३	२५०८
बिह्यमिम विह विवित्ता	३	२९७१
		टि० २
बिह्यमिम समोसरणे	४	४२९७
बिह्यमिम होंति तिरिया	२	११९०
बिह्यं ताहे पत्ता	४	४३८३
बिह्यं वसहिमतिंते	५	५५४४
बिह्यं विहे विवित्ता	३	२९७१
बिह्यं सुत्तग्गाही	२	१५२६
बिह्यादेसे भिक्खू	३	२८६६
बितिएणोलोयंती	२	९९२
बितियणिसाप पुच्छा	४	४१९४
बितियततिएसु नियमा	४	४०५९
बितियववुज्झण जतणा	५	४९१०
बितियपदे उ गिलाणस्स	३	३२१५
बितियमहसंथडे वा	४	४६१४
बितियमिम वि दिवसमिम	५	४९३३
बितियं अच्छित्तिकरो	५	५७२५
बितियं अपहुच्चंते	५	५३९०
बितियं उप्पाएउं	५	५५९२
बितियं पभुणिविसए	४	४६४९
बितियाउ पढम पुर्वि	५	५२६४
बियमट्टियासु लहुगा	५	५६७२
बिले न डक्कंति न खज्जमार्णि	२	१३९२
बिले मूलं गुरुगा वा	३	२८५२
बीए वि नत्थि खीरं	१	२३७
बीएहि उ संसत्तो	४	३६८०
बीएहि कंदमादी	४	३३२४
बीमेज्ज बाहिं ठवितो उ खुद्धो	४	४४०३
बीभैत एव खुद्धे	४	४४०२
बीयमबीए नाउं	१	२२०
		टि० ७
बीयमबीयं नाउं	१	२२०
बीयाहंभाहणणे	४	३३०४
बुद्धीबलं हीणबला वयंति	३	३२५४
बेहंदिअमाहंणं	३	२९०९
बोरीह य दिट्ठतो	५	५२९७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
बोलं पभायकाले	४	४७५२
बोलेण ज्ञायकरणं	३	२३२३
”	३	२६५९
बोहिकतेणभयादिसु	५	५१११
बोहियमिच्छादिभए	३	३१३७
		भ
भइया उ दडवल्लिंगे	२	१६३९
भगंदलं जस्सऽरिसा व णिच्चं	४	४१०२
भग्गऽम्ह कडी अब्भुट्ट-	४	४४६०
भग्गविभग्गा गाहा	४	४५७०
भट्टि त्ति भमुगभट्टि	६	६१२७
भडमाहभया णट्टे	४	४७६०
भणइ जइ एस दोसो	२	१७२२
”	२	१७३३
भणइ जहा रोगत्तो	२	११४९
भणइ य दिट्ठ नियत्ते	६	६०८०
भणति जति ऊणमेवं	५	५८४९
भणमाणे भणावित्ते	५	५४५७
भणिओ आलिद्धो या	५	५७०९
भणइ न भणणगंधा	२	१७३७
भणइ न सो सयं चिय	२	११५०
भणणति उवेच्च गमणे	३	३१७७
भणणति सज्जमसज्जं	५	५२७९
भत्तट्टणमालोए	४	४८३५
भत्तट्टण सज्जाए	४	४३७२
भत्तट्टणाए य विहि	२	२०४९
भत्तट्टिय बाहाडा	४	४८३७
भत्तट्टिया व खमगा	२	१५६२
”	२	१५७६
भत्तपरिणण गिलाणे	४	३८४२
भत्तमदाणमडंते	३	२४८९
भत्तरस व पाणस्स व	४	४०६९
भसं वा पाणं वा	५	५६०७
भत्तादिसंक्किलेसो	२	१८८८
भत्तिविअवाणुरुवं	२	१२०९
भत्तेण मे ण कज्जं	५	५३२२
भत्तेण व पाणेण व	३	२९०७
भत्ते पणवण निगू-	५	५०७६
भत्ते पाणे विस्सामणे	३	२९०४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
भङ्गवयणे गमणं	३	३०९०
भङ्ग तिरी पासंडे	१	४२९
भङ्गमभङ्गं अहिवं	३	३०२३
भङ्गेतर सुरमणुया	२	८९५
भङ्गो तन्नीसाए	४	३५८८
भङ्गो पुण भगवहणं	४	४६४३
भङ्गइ दुहतो छिन्ने	४	३९५४
भङ्गरेहिं महुयरीहिं य	२	१२४४
भयओ सोमिलबडुओ	६	६१९६
भयति भयस्सति व ममं	४	४४८२
भयतो कुडुंबिणीए	६	६२६०
भयसा उट्टेतुमणा	४	४८६५
भरहेरवएसु वासेसु	६	६४४८
भवणवई जोइसिया	२	११८७
भवियाइरिओ देसाण	२	१२३४
भंगगणियादि गमियं	१	१४३
भंजंतुवस्सयं णे	३	२३४९
भंडीबहिलगभरवाहि-	३	३१११
भाइयपुणाणियाणं	२	१२१२
भाणऽप्पमाणगहणे	४	४००४
भाणस्स कप्पकरणं	४	४८०७
भाणस्स कप्पकरणे	२	१७०५
भायऽणुकंप परिण्णा	५	५२५९
भारेण खंधं च कडी य वाहा	४	४२२७
भारेण वेदुणाए	५	५२८८
भारेण वेचणाए	४	४३७४
भारेण वेचणा वा	४	४००३
भारो भय परितावण	४	३८१३
भारो भय परियावण	४	३९००
भावकसिणमि दोसा	४	३९०२
भावचल गंतुकामं	१	५०४
भात्तऽट्टवार सपदं	२	८७०
भावमि क पडिबडे	३	२५९२
”	३	२५९३
भावमि उ संबंधो	४	३६८५
भावमि ठायमाणा	३	२६०५
भावमि होइ वेदो	३	२१४९
भावमि होंति जीवा	२	८४८
भावस्स उ अतियारो	५	५२६३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
भावस्स उ संबंधो	४	३६८५ दि० १
भावस्सेगतस्स उ	१	१६६
भावामं पि य दुविहं	२	८४४
भावितकुलेसु धोवित्तु	२	१७२७
भाविय इयरे य कुडा	१	३३९
भाविय करणो तरुणो	३	२४२५
भावियकुलेसु गहणं	२	१०३२
भावे उक्कोसपणीय-	४	३५४५
भावे उवक्कमं वा	१	२६५
भावेण संगहाई-	१	१६७
भावेण य दब्बेण य	२	८५९
भावो उ अभिस्संगो	२	१३५३
भावो उ णिगगतेहिं	४	४२९२
भावो गगहो अहव दुहा	१	६८५
भावो जाव न छिज्जइ	४	३६२३
भावो देहावत्था	५	५६०३
भावोवहयमईओ	२	१३२५
भासइ दुयं दुयं गच्छए	२	१२९९
भासाचपलो चउहा	१	७५३
भिक्ष गय सत्थ चेडी	५	५७०४
भिक्षयरस्सऽन्नस्स व	२	१८५२
भिक्षस्स व वसहीय व	४	४८१३
भिक्षं चिय हिंडता	१	६१६
भिक्षं पि य परिहायति	५	४९५७
भिक्षं वा वि अडंतो	१	७४३
भिक्षाइ गयाए निगगयं	४	४१०६
भिक्षादिवियारगते	५	५२७७
भिक्षा पयरणगहणं	४	३५४८
भिक्षायरियाईया	२	१४२३
भिक्षायरिया पाणग	२	१३८४
”	२	१६२६
भिक्षुणो अतिकमंते	३	२८६८
भिक्षु विह तणह वडुल	१	७४२
भिक्षुसरिसी तु गणिणी	६	६१११
भिक्षुस्स ततियगहणे	५	५८२०
भिक्षुस्स दोहि लहुगा	५	५५८८
भिक्षुणा जहिं देसे	५	५४२६
भिक्षुण संखडीए	५	५०८९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
भिक्खू वसभाऽऽयरिपु	३	२८६९	भोइयमहतरगाई	३	२४४४
भिक्खू साहइ सोडं	३	२१४१	भोइयमहतरगादी	२	२०६१
भिज्जिज्ज लिप्पमाणं	१	५२८	भोइयमादीणऽसती	४	४६३७
भिण्णरहस्से व णरे	६	६४८९	भोगज्जे गंभीरे	२	१३३६
भिण्णं पि मासकप्पं	६	६४३६	भोगत्थी विगए कोड-	३	२४९८
भिन्नम्मि माउगंतम्मि	४	३९५२	भोत्तव्वदेसकाले	३	२६४१
भिन्नस्स परूवणया	२	१०५५	भोत्तूण य आगमणं	३	२८५९
भिन्नं गणणाजुत्तं	४	३९८७	भोयणमासणमिट्ठं	४	३५७६
भिन्नाणि देह भित्तूण	२	१०६५			
भिन्नासति वेलातिक्रमे	२	१०६६	मइल कुचेले अब्भं-	२	१५४७
भिगारेण ण दिण्णा	३	३१६१	”	२	१५६५
भिंदेज्ज भाणं द्वियं व उञ्जे	४	३६०५	”	२	१९२२
भीएण खंभकरणं	४	४२२२	मइल दरसुद्ध सुद्धं	१	९९
भीओ चित्तंतो वह-	५	५३६४	मउबंधेहिं तहा संज-	६	६२१४
		टि० ४			टि० १
भीतावासो रई धम्मो	५	५७१४	मक्खेज्जं लिप्पइ	५	६०१५
भीरू पक्खिच्चवऽबला चला य	३	३२२४	मगदंतियपुप्फाई	२	९७९
भीरू पक्खिच्चवऽबलाऽबला य	३	३२२४	मगहा कोसंबी या	३	३२६२
		टि० २	मगंति थेरियाओ	३	२८२८
भुत्तस्स सतीकरणं	४	३८३५	मगंतो अन्नखित्ते	४	४७०२
भुत्ताऽभुत्तविभासा	५	५९२२	मच्छरया अविमुत्ती	१	२१२
भुत्तिपरदोस कुच्छिय	३	२३९२	मच्छिगमाइपवेसो	६	६३२५
भुत्ते भुजंतम्मि य	२	१७४८	मच्छुव्वत्तं मणसा	४	४४७२
भुमन्तयणवयणदसण-	२	१२९७	मज्जणगतो सुदंडो	५	५६२५
भुजंजु पक्खखातं	६	६०७१	मज्जणगादिच्छंते	२	१९४९
भूईए मट्टियाए व	२	१३१०	मज्जण निसिज्ज अक्खा	१	७७९
भूणगगहिए खंतं	४	४६२७	मज्जणवहणट्टाणेषु	३	२३९८
भूति आणय आणीते	६	६१०४	मज्जणविहिमज्जंतं	३	२६४९
भूमिबर देडले वा	३	२९५८	मज्जंति व सिंचंति व	३	२४१७
भूमीए असंपत्तं	६	६१८६	मज्जायाठवणाणं	२	१५७३
भूमीए संथारे	५	४९२२	मज्झच्चगाणि गिण्हइ	४	४२०२
भूयाइपरिगगहिते	४	४७७३			टि० १
भूसणभासासहे	३	२६०७	मज्झणहे पडर भिक्खं	२	१४८४
भेदो य परूवणया	३	२३७३	मज्झरथ पोरीसीए	४	४४३७
भेदो य मासकप्पे	१	५४६	मज्झरथं अच्छंतं	३	२२२७
मेया सोहि अवाया	१	४१७	मज्झमिणमण्णपाणं	५	५०७५
भोअणपेसणमादीसु	३	२७२३	मज्झम्मि ठाओ मम एस एर्यं	४	४४०८
भोइय उत्तरउत्तर	४	४६२८	मज्झंतिगाणि गिण्हइ	४	४२०२
भोइयकुले व गुते	४	३५०७	मज्झकोसां दुइओ	५	५९४७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
मञ्ज्ने गामस्सऽगडो	२	११०४
मञ्ज्ने जगन्ति सया	३	२६६४
मञ्ज्णेण तेसि गंतुं	३	२६३०
मञ्ज्ने व देउल्लाई	३	२९३०
”	४	३४७२
मञ्ज्ने वा उवारीं वा	४	४५१४
मण एसणाए सुद्धा	५	५७९८
मणिरयणहेमया वि य	२	११७९
मणुए चउमन्नयरं	२	११९२
मणुयतिरिएसु लहुगा	१	४२५
मणुयतिरियपुंसेसुं	१	४२६
मणो य वाया काओ अ	४	४४४९
मतिविसयं मतिनाणं	१	४१
मत्तअणेणहणे गुरुगा	४	४०६५
मत्तग मोयाऽऽयमणं	५	५९८४
मत्तासईए अपवत्तणे वा	३	३२३४
मह्वकरणं नाणं	१	७८३
महंतो संसट्टं	२	१७४३
मयण च्छेव विसोमे	५	५६१५
मयं व जं होइ रयावसाणे	६	६११४
मरणगिलाणाईया	२	९१८
मरणभएणऽभिभूते	५	५११३
मरिसिज्जह अप्पो वा	२	१२६१
मरुएहि य दिट्ठतो	२	१०१२
मलेण वरथं बहुणा उ वरथं	४	३९९४
मसगो व्व तुदं जच्च-	१	३५०
महज्जणजणणया पुण	२	९२२
महज्जयण भत्त खीरे	६	६२५०
महतर अणुमहतरए	४	३५७४
महद्धणे अपपधणे व वरथे	४	३९९७
महिड्ढिए उट्ट निवेशणे य	६	६२१२
महिमाउस्सुंयभूए	२	१७७२
महिलाजणो य हुहितो	३	२२००
महिलासहावो सरवन्नभेओ	५	५१४४
महुणो मयणमन्निगई	२	१७११
महुराऽऽणत्ती दंडे	६	६२४४
मंगलसद्धाजणणं	४	४४४२
मंडलिठाणस्सऽसती	२	२०७६
मंडलितक्की खमए	२	१७२१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
मंडलियाए विसोसो	४	४३२४
मंतक्खेण ण इच्छति	५	५३३५
		टि० २
मंत णिमित्तं पुण राय-	४	४६२४
मंदक्खेण ण इच्छति	५	५३३५
मंदट्टिगा ते तहियं च पत्तो	४	४७२३
मंसाइपेसिसारिसी	२	२१०४
माइल्ले बारसगं	४	४६७९
माइस्स होति गुरुगो	४	४६०४
माउम्माया य पिया	४	४६०७
मा एवमसरगाहं	२	११५४
मा काहिसि पडिसिद्धो	२	१७५१
माणाहियं दसाधिय	४	३९१७
माणुस्सयं पि तिविहं	३	२५१६
		टि० २
माणुस्सं पि य तिविहं	३	२५१६
मा णे हुज्ज अवन्नो	१	३५४
माता पिया य भगिणी	३	२८२३
माता भगिणी धूता	५	५२४५
[”	६	६१७६]
मा निण्हव इय दाउं	१	३६१
मा निसि मोकं एज्जसु	३	२८४५
मा पडिगच्छति दिण्णं	५	५३२१
मा पयल णिण्ह संथारगं	४	४३९७
मा मरिहिइ त्ति गाढं	३	२९६७
मा मं कोहं दच्छिइ	३	२३८३
मा य अवण्णं काहिह	४	४१३७
माया पिया व भाया	४	४७०६
माया भगिणी धूया	६	६१७६
[”	५	५२४५]
मालवतेणा पडिया	१	५६१
माला लंबति हरथं	५	५६७७
माले सभावओ वा	३	२२४६
मा वच्चइ दाहामिं	४	४८३०
मा सक्वमेयं मम देहमन्नं	५	५३१८
मासस्सुवारीं वसती	२	२०२३
मासादी जा गुरुगा	५	५९३१
मा सीदेज्ज पडिच्छा	५	४९५४
मासे पक्खे दसरायए	२	१६८४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
मासे मासे वसही	२	२०३०	मीसगगहणं तत्थ उ	४	४३४८
मासो लहुओ गुरूओ	२	१५५९	मुइए मुइभिसित्ते	६	६३८२
”	४	३४९८	मुकधुरा संपागड-	४	४५४४
”	६	६०८१	मुकं तथा भगहिए	१	३६०
”	६	६१०६	मुक्का मो दंडरुइणो	२	१२७४
”	६	६१३८	मुचंते पलिमंथो	४	३८७६
”	६	६१४५			टीकापाठा०
”	६	६१४८	मुच्छाए निवडिताए	५	५९५२
”	६	६१५२	मुच्छाए विवडियाते	५	५९५२
”	६	६१५६			टि० १
”	६	६१६१	मुत्तनिरोहे चक्खुं	४	४३८०
मासो लहुओ गुरूओ	३	२२६२	मुत्तूण गेहं तु सपुत्तदारो	४	३५७३
मासो विसेसिओ वा	३	२१९०	मुत्तूण पढमवीए	१	२९८
मा होज्ज अंतो इति दोसजालं	३	३१६९	मुदं अविहवंतीहिं	४	४५१८
मिउबंधेहिं तथा णं	६	६२१४	मुरियाण अप्पडिहया	१	२९३
मिच्छत्तऽविज्जदाणं	५	५५६१	मुरियादी आणाए	३	२४८७
मिच्छत्त पवडियाए	४	४११३	मुल्लजुयं पि य तिविहं	४	३८९०
मिच्छत्त बहुग चारण	१	५४४	मुसिय त्ति पुच्छमाणं	३	३०२४
”	४	४६१८	मुहकरणं मूलगुणा	१	६६८
मिच्छत्तभाविमाणं	६	६४०५	मुहणंतगस्स गहणे	५	४९९०
मिच्छत्तम्मि अखविए	१	११७	मुहमूलम्मि उ चारी	२	१४९५
		टि० २	मुहरिस्स गोण्णणामं	६	६३२७
मिच्छत्तम्मि अखीणे	१	११७	मुंडाविओ सिय ची	५	५१९१
मिच्छत्तम्मी भिव्खु	३	२८४१	मूगा विसंति निति व	४	३४५५
मिच्छत्त सोच्च संका	३	२७९७	मूयं च ढड्डरं चेव	४	४४७५
मिच्छत्तं गच्छिज्जा	३	पृ० ७९१	मूयं हुंकारं वा	१	२१०
		टि० ४	मूलगुण उत्तरगुणे	१	७६९
मिच्छत्तं गच्छेज्जा	३	२७९९	”	४	४५२१
मिच्छत्ताओ अहवा	१	११३	मूलगामे तिभि उ	३	२७४३
मिच्छत्ताओ मीसे	१	११२	मूलतिमिच्छं न कुणह	३	२२३९
मिच्छत्ता संकंती	१	११४	मूलभरणं तु बीया	२	१७५७
मिच्छत्ताऽसंचइए	५	६००५	मूलं वा जाव थणा	४	४१४२
मिच्छत्ते उड्डाहो	३	३०४३	मूलं सएज्जाएसुं	४	३३४९
”	३	३१५५	”	४	३३५९
”	५	५२४१	मूलातो कंदादी	५	५१९५
”	६	६१७०	मूलत्तरचडभंगो	१	५८७
मिच्छत्ते सतिकरणं	६	६१८४	मूलत्तरसेवासुं	५	४९४२
मिच्छत्ते संकाई	२	९२९	मूलेण विणा हु केलित्ते	४	४३६३
मिच्छत्ते संकादी	४	४१५३	मेदं ठवंति थेरा	५	५६९४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
मेहाईछत्रेसु वि	२	१३४२
मेहुणसंकमसंके	३	२८०१
मेहुणं पि य तिविहं	५	४९४१
मेहुण्णे गब्भे आहिते	४	४१४५
मोएण अणमणस्स	५	५९७७
मोक्खपसाहणहेत्तु	५	५२८१
मोत्तुं जिणकप्पठिहं	६	६४८६
मोत्तण गच्छनिगते	१	६९५
मोत्तण वेदमूढं	५	५२३०
मोयगभत्तमलङ्कुं	५	५०१९
मोयस्स वायस्स थ सण्णरोहे	४	३४९०
मोयं ति देह गणिणी	५	५९९३
मोयं तु अन्नमन्नस्स	५	५९८६
मोळं गत्थऽहिरण्णा	४	४६४६
मोसम्मि संखडीए	६	६१४२
मोहग्गिआहुहनिभाहि	३	२२४०
मोहत्तिगिच्छा खमणं	४	३७०७
मोहुब्भवो उ बलिए	२	१५२७
मोहेण पित्ततो वा	६	६२६८
मोहोइएण जह ता	३	२६२८
	र	
रक्खण गहणे तु तहा	१	५४२
रक्खिज्जइ वा पंथो	३	२७७५
रज्जे देसे गामे	५	५५७१
रण्णे थ इत्थिया खलु	३	२५१३
	टि०	२
रत्तपड चरग तावस	२	१५४८
	२	१५६६
रत्तिं न चेव कप्पइ	२	१५५४
रत्तिं बियारभूमी	३	३२०८
रत्ते वि तिरिक्खीतो	३	२१६४
रत्तो जुवरत्तो वा	५	४९९६
रत्तो निवेइयम्मि	६	६२१९
रत्तो थ इत्थियाए	३	२५१३
रमणिज्जभिक्ख गामो	४	३३३५
रयणायरो उ गच्छो	२	२१२२
रयणेषु बहुविहेसुं	२	२१२३
रयताणस्स पमाणं	४	३९७२
रयहरणपंचगस्सा	४	३६७६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
रयहरणेण विमज्जो	४	४१९५
रयहरणेणोल्लेणं	४	४२५३
रविउ त्ति ठिओ मेहो	१	३३६
रसगंधा तर्हिं तुल्ला	२	१०५०
रसगिद्धो व थलीए	५	५४२८
रसता पणतो व सिथा	५	५८६४
रसलोलुताइ कोई	५	५२०४
रहपडण उत्तमंगादि-	१	४७४
रहइत्थिजाणतुरए-	२	१९१६
रंधंतीओ बोइत्ति	२	१७४६
राइणिओ य अहिगतो	४	४५५४
राईण दोण्ह मंडण	३	२७८९
राओ दिया वा वि हु पोच्छुमेज्जा	४	३५९२
राओ व दिवसतो वा	३	३१४१
रागदोसविमुक्को	३	३०६६
रागदोसाणुगया	५	४९४३
	६	६२२८
रागम्मि रायखुड्डी	६	६१९७
रागेण वा भएण व	६	६१९५
रागो य दोसो य तहेव मोहो	४	३९३५
रातिणित्ताइत्तेणं	६	६१४९
रातो थ भोयणम्मि	५	४९६१
रातो वत्थग्गहणे	३	२९७०
रातो व दिवसतो वा	५	५८३३
रातो व वियाले वा	३	२८३८
रातो सिज्जासंथारग्गहणे	३	२९२४
रायकुमारो वणितो	५	५२२९
रायणिओ भायरिओ	४	४४११
रायणिओ उस्सारे	१	६२०
रायहुट्टभएसुं	५	५१७३
रायवधादिपरिणतो	५	४९९४
रायामच्चे सेट्टी	४	३७५७
राया थ खंतियाए	५	५२१९
राया व रायमच्चो	२	१२११
रायोवणीय सीहासणो-	२	१२१६
रासी ऊणे बहुं	४	३३५७
रासीकडा य पुजे-	४	३३१०
रिक्खस्स वा वि दोसो	४	३७१०
रिण वाहिं मोक्खेउं	४	४७२०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
रीढासंपत्ती वि हु	३	२१६२	लहुगाई वावारिते	६	६१०८
रीयादसोहि रतिं	३	३०४८	लहुगा तीसु परिते	२	१०४१
रुक्खासणेण भग्गो	३	२२६७	लहुगादी छगुरुगा	४	४५७२
रुद्धे वोच्छिन्ने वा	४	४८३८	लहुगा य दोसु दोसु य	२	८६१
रुवं आभरणविही	३	२४५१	लहुगा य निरालंवे	२	८७७
”	३	२५५७	लहुगा लहुगो पणगं	२	१६६२
रुवंगं दहूणं	६	६२६४	लहु गुरु चउण्ह मासो	३	२४३१
रुवं वन्नो सुकुमारया	२	२१०२	लहुगो लहुगा गुरुगा	४	३८९६
रुवे जहोवलद्धी	१	८०	लहुतो लहुगा गुरुगा	५	४९१९
रुवे होउवलद्धी	१	८०	लहुया य दोसु गुरुओ	२	१७०४
रोहेउ अट्ट मासे	४	४८१२	लहुसो लहुसतराओ	५	६०४०
ल		टि० ३	लहुसो लहुसतरागो	६	६२३६
लक्खणओ खलु सिद्धी	१	२७६	लंदो उ होइ कालो	२	१४३८
लक्खणहीणो उवही	४	३९५८	लाउय असइ सिणेहो	३	२३६९
लग्गो व अणहियासम्मि	४	४३९४	लाउय दाह्य मट्टिय	१	६५२
लज्जं बंभं च तित्थं च	५	५९६१	लाउयपमाणदंडे	५	५९७४
लत्तगपहे य खलुए	५	५६४४	लाभमएण व मत्तो	६	६२४३
लत्तगपहे य खुलए	५	५६४४	लित्ते छाणिय छारो	१	५१७
लत्तगपहे य खुलए	५	५६४४	लित्थारियाणि जाणि उ	१	५१५
लद्धूण अन्नपाए	१	६५९	लिंगट्ट भिक्ख सीए	३	२९८१
लद्धूण अन्न वत्थे	१	६१४	लिंगत्थमाहूयाणं	२	१९१७
लद्धूण णवे इत्तरे	४	४२७०	लिंगत्थस्स उ वज्जो	४	३५३९
लद्धूण माणुसत्तं	४	३७४०	लिंगत्थेसु अकप्यं	१	६२७
लद्धे तीरियकजा	४	४६४८	लिंग विहारोऽवट्ठिओ	१	७३६
लहुओ उ उवेहाए	३	२६९९	लिंगेण निगगतो जो	४	४५१६
”	५	५७३४	लिंगेण लिंगिणीए	५	५००८
लहुओ उ होति मासो	५	४९५५	लुक्खमरसुण्हमत्तिकाम-	३	२१५४
लहुओ गुरुओ मासो	५	५८४४	लुद्धस्सऽऽभंतरतो	२	१८९३
लहुओ य लहुसगर्म्मि	६	६११२	लूया कोलिंगजालग	२	१७८७
लहुओ लहुगा गुरुगा	६	६१२०	लेवकडे कायव्वं	२	१७१९
लहुओ लहुगा दुपुडा	४	३८५२	लेवकडे वोसट्टे	४	४०११
लहुओ लहुया गुरुगा	२	२०४२	लेवडमलेवडं वा	२	१६४८
लहुगा अणुगहर्म्मि	४	३३५८	लेवाड विगइ गोरस	२	१७१७
”	५	५०७०	लोइयवेइयसामाइएसु	१	३८५
लहुगा अणुगहर्म्मी	२	९०१	लोउत्तरं च मेरं	४	३६०९
”	४	३३४८	लोएण वारितो वा	४	४१३१
			लोए वि अ परिवादो	५	५४२७
			लोए वेदे समए	४	४५४७
			लोगच्छेरयभूतं	३	३२६८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
लोगपगतो निवे वा	४	४५५२
लोगविरुद्धं दुष्परि-	२	१९६२
लोमेभ्र आभिभोगे	३	२८१७
लोमे एसणवाते	६	६३८९
लोमेण मोरगाणं	५	५२२७
लोलंती छगमुत्ते	४	३७७०
लोलुग सिणेहतो वा	५	५३३४
व		
वहूर्धतरियाणं खलु	३	२२३५
वहृगा अद्धाणे वा	२	१७३२
वहृगाए उट्टियाए	४	४८६६
वहृगा सत्थो सेणा	४	४८५९
वहृणि त्ति णवरि णेम्मं	५	५२३८
वहृणी पुब्बपविट्ठा	३	२१८३
वहृदिस गोब्बरगामे	६	६०९६
वहृयासु व पल्लीसु व	४	४८०२
वक्कहृअ त्रिक्कएण व	२	१५१६
वक्कंतजोगितिच्छड-	२	१९५५
वक्कंतजोगि थंडिल	२	९९८
वगद्धा उ परिवखेवो	३	२१२७
वगद्धा रच्छा दगातीरगं	३	३२४२
वहृह भणाह आलोय	६	६१४४
”	६	६१४७
वच्चक मुंजं कंतति	४	३६७५
वच्चति भणाति आलोय	६	६१३७
”	६	६१५१
”	६	६१५५
”	६	६१६०
वच्चसि नाहं वच्चे	६	६०७२
वच्चह एगं दवं	६	६०८७
वच्चंतकरण अच्छंत-	२	१५१९
वच्चंतस्स य दोसा	२	८७३
वच्चंते जो उ कमो	५	५५४३
वच्चंतेण य दिट्ठं	१	४९६
वच्चंतेहि य दिट्ठो	२	१५५५
वच्चंतो वि य दुविहो	५	५३८६
वच्चामि वच्चमाणे	५	५५८२
वत्स(च्छ)ग गोणी खुज्जा	१	१७१
वच्छगगोणीसहेण	३	२२०३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
वच्छनियोगे खीरं	१	१९५
वच्छो भएण नासति	१	५०५
वट्टह उ समुहेसो	६	६०७४
वट्टं समचउरंसं	४	४०२२
वट्टागारटिएहिं	३	११०८
वडपादव उम्मूलण	५	४९२९
वट्ठति हायति उभयं	६	६२२५
वणसंड सरे जलथल	३	२७७७
”	५	५७४७
वणिभो पराजितो मारिओ	४	४१२२
वणियत्थाणी साहू	५	५८५५
वणिया ण संचरती	४	४२५१
वणणट्ट वणणकसिणं	४	३८५१
वणणरसगंभफासा	२	१६४४
”	५	५९१४
वणणरसगंभफासेसु	३	२७२७
वतिणी वतिणि वतिणी	३	२२२४
वतिभित्तिकडगकुट्टे	४	४७९२
वतिसामिणो वतीतो	४	४७९३
वत्तकलहो उ ण पढति	५	५७४४
वत्तकलहो वि न पढहू	३	३७११
वत्तम्मि जो गमो खलु	५	५४९४
वत्तवभो छ भगीभो	५	५४८३
वत्तव्वा उ अपाणा	५	५६६९
वत्तस्स वि दायव्वा	५	५३८८
वत्ता वयणिजो या	६	६०६४
वत्तीपू अक्खेण व	१	१५८
वत्ते खलु गीयस्ये	५	५४७५
वत्थम्मि नीणियम्मि	३	२७९८
वत्थव्व जत्तणपत्ता	५	५८३५
वत्थव्वं जयणपत्ता	५	५८३९
वत्थव्व पउण जायण	२	१९६६
वत्थव्वे वायाहड	४	४६७८
वत्थं व पत्तं व तहिं सुलंभं	३	३२०४
वत्थाणाऽऽभरणणि य	६	६३०९
वत्थाणि एवमादीणि	४	३६७९
वत्था व पत्ता व घरे वि हुज्जा	४	४२१२
वत्थेण व माएण व	३	२९८५
वत्थेहि वच्चमाणी	४	४१५६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
वत्थेहिं आणितेहिं	४	४३१३	वाणंतरीय जहृचं	३	२४६८
वस्मा य अवस्मा वि य	१	३४०	वातातवपरितावण	२	१९१८
वस्मिय कवह्य वलवा	३	२२८३	वातादीणं खोभे	५	५३२६
वय अहिगारे पगए	३	२८३६	वाताहडे वि णवगा	४	४६७७
वय इट्टगठवणनिभा	१	३३३	वातेण अणकंते	५	५५२१
वयणं न वि गव्वमालिंयं	४	४३६२	वानर छगला हरिणा	५	५९२०
वयणेणाऽऽयरियाई	१	१६५	वामद्धति ह्य सो जाव	४	४५७३
वयसमितो च्चिय जायइ	४	४४५४	वाय खलु वाय कंडग	३	३०५५
वलया कोट्टागारा	४	३२९७	वायणवावारणधम्म-	४	४४२७
ववहार णऽथवची	५	५२३५	वायपरायण कुवितो	५	५०४२
ववहारनयं पप्प उ	३	२६८८	वायपरायण कुविया	५	५४२९
ववहारो वि हु बलवं	४	४५०७	वायम्मि वायमाणे	१	५०७
वसमाण हांति लहुगा	४	४४५९	वायाई सट्टाणं	४	४४५६
वसभा सीहेसु भिगेसु	३	२९०३	वायाए कम्मुणा वा	४	४५४८
वसमे य उवज्जाए	३	२१८८	वायाए नमुक्कारो	४	४५४५
वसहि निवेसण साही	५	५५४१	वायाए हत्थेहि व	३	२७०५
वसहिफलं धम्मकहा	२	१५७२	”	५	५७३६
वसहि अणुणवितो	२	१३९६	वायाकोक्कुइओ पुण	२	१२९८
वसहीए असज्जाए	४	३७२९	वायाहडो सु पुट्ठो	४	४६८६
वसहीए जे दोसा	३	३१५८	वायाहडो वि एवं	४	४६५८
वसहीए दोसेणं	५	४९१२	वारत्तग पव्वजा	४	४०६६
”	५	४९५९	वारत्तगस्स पुत्तो	२	१७७५
वसहीए वि गरहिया	५	६०५२	वारिखलाणं वारस	२	१७३८
वसहीए वोच्छेदो	२	१५३४	वारैइ एस पयं	३	२७१७
वसहीरक्खणवग्गा	४	३३३६	[”	५	५७४९]
वसिज्जा बंभचेरंसी	५	५९५९	वारैति अणिच्छुभणं	५	५५६५
वसिमे वि विवित्ताणं	३	३०३७	वारैति एस पवं	५	५८४९
वंका उ ण साहंती	५	५३५८	[”	३	२७१७]
वंतादियणं रत्ते	५	५८६१	वाले तेणे तह सावए	३	३०४९
वंदणयं तीय कयं	३	२१८०	वाले तेणे तह सावते	३	३१५७
		टि० २	वावार मट्टियाअसु-	४	३६२०
वंदामि उप्पलज्जं	३	२६३७	वावारिय भाणेहा	५	५०६८
वंदेण इति निंति व	२	१८०९	वावारिय सच्छंदाण	२	१४७४
वंदेण वंडहत्था	५	५९२५	वासत्ताणे पणगं	४	४०९७
वंसग कडणोक्कंचण	१	५८३	वासस्स य आगमणं	२	१५४६
वाइगसमिईं बिइया	४	४४५३	”	३	२२८०
वाइज्जंति अपत्ता	५	५२०९	वासाखित्त पुरोखड	४	४२४७
वावायम्मि ठवेउं	५	५५२९	वासाण एस कप्पो	४	४२६६
वाडगदेउलियाए	४	३५८६			

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
वासावाणे पणं	४	४०९७ टि० १	विज्जस्स व दब्बस्स व	२	१९७३
वासारत्ते अहपाणियं	२	११२४	विज्जं न च्वेव पुच्छइ	२	१९०७
वासावज्जविहारी	२	१२४३	विजाए मंतेण व	६	६२७०
वासावासविहारे	३	२७३५	विजा ओरस्सवली	५	५५९३
वासावासातीए	२	१४४९	विजादऽभिओगो पुण	६	६२७१
वासावासो दुविहो	३	२७३४	विजादसइ भोया-	४	४६३४
वासाविहारखेत्तं	३	३१७९	विजादीहि गवेसण	४	४६३२
वासासु व वासंते	४	४५६२	विज्जामंतनिमित्ते	५	५४७३
वासासु वि गिण्हंती	४	४२८९	विज्जाहर रायणिहे	१	२९१
वासेण नदीपूरेण	३	३०७३	विज्जे पुच्छण जयणा	२	१०२७
वासोदगस्स व जहा	२	१२०४	विणयस्स उ गाहणया	५	५१०७
वाहि नियाण विकारं	२	१९२७	विणयाहीया विजा	५	५२०३
वाही असव्वच्छिन्नो	१	११९	विणा उ भोभासितसंथवेहिं	३	३१९५
वाहीण मि थऽभिभूतो	३	३०१८ टि० ९	विण्हवणहोमसिरपरि-	२	१३०९
वाहीण व अभिभूतो	३	३०१८	वितहं ववहरमाणं	१	३९०
विउलकुले पव्वइते	५	५२६१	वितिगिच्छ अब्भसंथद	५	५८२८
विउळं व भत्तपाणं	५	५६०२	वितिगिट्ठ तेण सावय	३	२९३४
विउसग्ग जोग संघाड-	३	२७९६	वित्तासेज्ज रसेज्ज व	५	५५२६
विकहुभमग्गणे वीहं	२	९९४	वित्ती उ सुवन्नस्सा	२	१२०७
विकित्तगं जहा पप्प	४	४२१६	वित्थाराऽऽथामेणं	४	३८८३
विगइ अविणीए लहुग्ग	५	५१९९	”	५	५५१०
विगइं विगइअवयवा	२	१७०८	विदु क्खमा जे य मणाणुकूळा	४	४३१४
विगयम्मि कोउयस्मी	४	३४२४	विदु जाणए विणीए	१	७६१
विगयम्मि कोउहल्ले	४	३३४३	विद्वित्तं केणं ति व	६	६२४९
”	४	३४०९	विद्धंसण छायण लेवणे	२	१६७५
विगुरुव्विऊण रुवं	५	५७२२	विज्जाय आरंभमिणं सदोसं	४	३९२४
विगुरुव्वियसोदीणं	३	२२०१	विप्परिणमइ सयं वा	४	४७१८
वग्गोवसमो सद्धा	१	२०	विप्परिणया वि जति ते	४	४६७२
विच्चामेळण अञ्जन्न-	१	२९६	विप्परिणासियभावो	४	४७२८
विच्चामेळण सुत्ते	३	२६९५	विप्परिणामो अप्पच्चओ	३	२९३८
”	५	५७२९	विठमंगी उ परिणमं	१	१२५
विच्छिण्ण कोट्टिमत्तले	४	४३९८	वियडण पच्चक्खाणे	४	४५००
विच्छिन्ने दूरमोगाढे	१	४४४	वियरग समीवारामे	३	२८१९
विच्छिन्नो य पुरोहडो	३	२२१३	विरइसभावं चरणं	२	९३४
विज्जणम्मि वि उज्जाणे	३	२५९१ टि० १	विरतो पुण जो जाणं	४	३९३९
विज्जद्वियट्ठयाए	३	२४२१	विरहम्मि विसाभिग्गह	१	३९३
			विरिच्चमाणे अहवा विरिक्के	४	४३२२
			विलभोलए व जायइ	३	२९१५
			विवरीयवेसधारी	१	३१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
विसम पलोदृणि आया	१	४४७	वीसुंभणसुचे वा	५	५५९५
विसमा जति होज तणा	५	५५३३	वीसुंभियो य राया	४	३७६०
विसमो मे संधारो	४	४४०६	वीसुं वोमे वेत्तुं	५	५३३६
विस्सस विसमेवेह	६	६२७३	वुच्छिण्णम्मि मडंवे	५	६०१२
विसोहिकोडिं हवइत्तु गामे	४	३५१७	वुट्टे वि दोणमेहे	१	३३८
विस्ससइ मोहमित्ता-	३	२१७८	वुट्टोऽणुकंपणिज्जो	२	१४६८
विह अतराऽसहु संमम	४	३८६२	वुत्तं हि उत्तमट्टे	६	६२८५
विहनिगया उ जइउं	३	२६०४	वुत्ता तवारिहा खलु	५	४९६९
विहवससा उ मुसंडं	४	४१२३	वुत्तुं पि ता गरहितं	५	५९७९
विहं पवत्ता षणस्सहेट्टे	४	३५०९	वुत्तो अचेलधम्मो	५	५९३५
विहिअविहीभिन्नम्मि य	२	१०३९	वुत्तो खलु आहारो	२	१०८६
विहिणिगता उ एक्का	४	४१३०	वुडभण सिंचण बोळण	५	५६२७
विहिभिन्नं पि न कप्पइ	२	१०५७	वूढे पायच्छित्ते	१	७१२
विहुवण पांतकुसादी	५	४९०६	वेउव्वऽवाउड्डाणं	५	५६७५
वीससा पत्थिणीयट्टया	३	२४९४	वेगच्छिया उ पट्टो	४	४०८९
वीससा पत्थिणीया	३	२४९६	वेज्जऽट्टग एगदुगादि-	२	१०२८
वीयारगोयेरे थेर-	५	५१८०	वेज्जस्स एगस्स अहेसि पुत्तो	३	३२५९
वीयार भिक्खचरिया	२	१४८०	वेयावच्चगरं बाल	२	१४६४
३३	३	२१७३	वेयावच्चे चोयण-	२	२११८
वीयारमोमे बहि दोसजालं	४	३४९३	वेरगकरं जं वा	३	२६१२
वीयारसाहुसंजइ	४	४४६६	वेरगकहा विसया-	५	५१८१
वीयारामिसुहीओ	३	२१९५	वेरं जत्थ उ रज्जे	३	२७६०
वीयारे बहि गुरुगा	२	२०६४	वेळइवाते दूरम्मि	५	५६१३
वीरल्लसउणमित्ता-	४	३६९६	वेलाए दिवसेहिं व	३	३१४८
वीरवरस्स भगवतो	५	५६२८	वेवहु चला य दिट्ठी	४	४१८८
वीरास्सण गोदोही	५	५९५६	वेसइ लहुसुट्टेइ य	४	४४२८
वीरास्सणं तु सीहा-	५	५९५४	वेसथी आगमणे	५	४९२३
वीसज्जियम्मि एवं	५	५३९५	वेसवयणेहिं हासं	२	१३००
वीसज्जिया य तेणं	३	३२८७	वेस्सा अकामतो गिज्ज-	६	६२५९
वीसज्जिया व्र तेणं	३	३०२२	वेहाणस ओहाणे	२	१९८८
वीसत्थमप्पिणंते	३	३०११	वोच्चत्थे चउलहुआ	१	६५३
वीसत्थया सरिसए	५	५७२३	वोच्चत्थे चउलहुगा	२	१९१३
वीसत्थ्यऽवाउड्डऽओओ-	३	२२४३	वोच्छिज्जइ ममत्तं	४	४७५७
वीसत्था य गिलाणा	४	३६९४	वोच्छेदे लहुगुरुगा	४	४६०३
वीसं तु अपव्वज्जा	५	५१३९	वोसट्ट काय पेळ्ळण-	५	५९४४
वीसं तु आवळेहा	४	४०४५	वोसट्टं पि हु कप्पइ	४	४०४८
वीसंभट्टाणमिणं	४	४४८८	स		
वीसुं उवस्सए वा	५	५५७६	सइकरण कोउहल्ला	३	२३४०
वीसुं वेप्पइ अतरंत-	५	५८८९	सइकालकेरणे पस्सणा-	४	३७०२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सद्मेव उ निग्गमणं	२	१६९८
सकवाडम्मि उ पुठ्विं	३	२९५९
सकुडुंबो मधुराए	६	६२९२
सकपसंसा गुणगाहि	१	३५७
सकमहादी दिवसो	५	५६०६
सकथपाययभासा-	१	५७
सकथपाययवयणाण	१	२
सकरघतगुलमीसा	३	३०९३
सकारो सम्माणो	२	१५०३
सकखेत्ते जदा ण लभति	५	५२९१
सकखेत्ते परखेत्ते वा	४	४२९०
सखेदणीसट्टविमुक्कगतो	६	६११५
सगडहहसमभोमे	२	९९७
सगणम्मि पंचराइं-	५	५७५३
”	५	५७५५
सगल प्पमाण वण्णे	४	३८४६
सगलासगलाइन्ने	२	१०८१
सगुरु कुल सदेसे वा	३	२८८०
सगाम परगामे	१	६४२
सगामभिहडि गंठी	१	५३५
सगामे सडवसए	२	१८७०
सच्चं तवो य सीलं	२	२०८०
सच्चं भण गोदावरि !	६	६२४६
सच्चित्तऽचित्त मीसे	५	५७२७
सच्चित्तदवियकप्पं	२	१६५४
सच्चित्तं पुण दुविहं	४	४३३४
सच्चित्ताहं ति विहो	१	२५८
सच्चित्तादि हरंती	५	५४८०
सच्चित्तादी दुग्घे	२	११२२
सच्चित्ते अच्चित्ते	३	२६९३
सच्चित्ते खुड्ढादी	५	५०९२
सच्छंदधो य एक्कं	३	३१२६
सच्छंदवत्तिया जेहिं	५	५७१६
सच्छंदेण उ गमणं	३	३१२४
सच्छंदेण य गमणं	३	३१२३
सजियपयट्टिए लहुगो	२	९०९
सज्जगहणा तीयं	३	२७६१
सज्जाइयं नत्थि उवस्सएऽम्हं	३	३२३८
सज्जाएण णु खिण्णो	४	३७१६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सज्जाए पलिमंथो	४	४२२५
सज्जाए वाघातो	४	३७०३
सज्जाय काल काइय	४	४८५८
सज्जायट्टा दप्पेण	४	४२७९
सज्जायमसज्जाए	१	७४५
सज्जायमाइएहिं	५	५७७९
सज्जायलेवसिब्बण	५	५२८४
सज्जाय संजमहिप	२	१२४०
सज्जायं जाणंतो	२	११६५
सट्टाण परट्टाणे	४	४४२३
सट्टाणे अणुकंपा	३	२९७९
सट्टाणे पड्वित्ती	२	१४३४
सट्टाणे सट्टाणे	१	३२३
सडियपडियं ण कीरह	४	४७६६
सट्टा दळंता उवहिं निसिद्धा	४	४८५६
सट्टेहि वा वि भणिया	४	३५८३
सण्णातिगतो अट्टाणितो	५	५०७४
सण्णायगा वि उज्जु-	५	५३५४
सण्णी व सावतो वा	६	६३००
सतिकरणादी दोसा	४	३८०६
सतिकालद्धं नाडं	२	१६१४
सतिकोउणेण दुण्णिण वि	३	२४५८
सति दोसे होअगतो	६	६४२८
सति लंभम्मि अणियया	१	५६७
सति लंभम्मि वि गिण्हति	५	५००१
सत्त उ वासासु भवे	५	५६५४
सत्तऽट्ट नवग दसगं	१	७९९
सत्तण्हं वसणाणं	२	९३९
सत्त त्ति नवरि नेम्मं	२	१७५५
सत्त दिवसे ठवेत्ता	३	२८२०
”	३	२८२९
सत्त पदा गम्मते	५	५८७६
सत्तरत्तं तवो होइ	१	७०५
”	२	१५५८
”	५	५४८६
सत्तरत्तं तवो होति	४	४६८०
सत्तावीस जहणणेणं	६	६४६१
सत्तावीस जहन्ना	२	१४३६
सत्तेव य मूलगुणे	१	५८१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सस्थऽग्नी थंमेतुं	६	६२०७	समणभङ्गाविपुंसुं	३	३२८८
सस्थपण्यं य सुद्धे	३	३०८१	समणं संजयं दंतं	२	१५५०
सस्थपरिण्णादुक्कमे	४	३३२३	”	२	१५६८
सस्थं च सस्थवाहं	३	३०६९	समणाणं उ ते दोसा	५	५९७१
सस्थाह अट्टगुणिया	३	३०८५	समणाणं पट्टिरूवी	५	५०५०
सस्थि त्ति पंच भेया	३	३०७०	समणा समणि सपक्खो	३	३०७७
सस्थे अहप्पघाणा	४	४८७२	समणीणं णाणत्तं	४	४२३४
सस्थेणऽन्नेण गया	३	३०१६	समणीं समण पविट्ठे	४	३७५२
सस्थे विविच्चमाणे	३	२९७४	समणुत्तमसमणुत्ते	२	१२६३
”	३	३००९	समणुत्तापरिसंकी	२	१८६२
सस्थो बहू विवित्तो	३	३०२६	समणुत्ताऽसइ अत्ते	२	१८१५
सइम्मि हस्थवत्था-	४	३७९५	समणुत्तेतर गिहि-	३	२९८३
सइं च हेतुसत्थं	५	५४३१			दि० ९
सइलपोइयाओ	२	२११९	समणे घर पासंडे	२	१७६४
सइो तहिं मुच्छति छेदणा वा	४	३९२२	समणेण कहेयत्वा	४	४५८९
सइाभंगोऽणुग्गाहिथम्मि	२	१५७८	समणे समणी सावग	१	६२६
सइावुट्ठी रत्तो	२	१७९१	समणेहिं अमणंतो	२	१८४४
सइाइसुत्त ससमय	२	१२२१	समयाइ तिति असंखा	१	१५६
सइाई कयकज्जो	५	६०२९	समवाए खरसिंगं	२	८२०
सइाणेणं सण्णी	१	७८	समविसमाइ न पासइ	४	४३९०
सइा य कारणे पक-	१	३१५	समविसमा येराणं	४	४४०५
सइायग आगमणे	३	२८६२	समहिंदा कप्पोवग	२	प्र० ३६९
सइायगेहि नीते	१	५६२			प्र० गा० ४
सइायपट्टि णेहिं [णं]	५	४९३८	समाही थं भत्तपाणे	६	१५०९
सइिकरितो परो होइ	१	३०३	”	५	५५०६
सइि खरकम्मिओ वा	५	५१८३	समिइंसुत्तगोरस	४	४७५५
सइीअस्सइीणं	३	२५८२	समिच्चिणिमादीणं	५	५८१०
सइी व असइी वा,	५	४९९५	समितीसु भावणासु य	२	११४५
सइीसु पढमवगगे	३	२५६८	समितो नियमा गुत्तो	४	४४५१
संपट्टिकमणो धम्मो	६	६४२५	समुदाणं पंथो वा	५	५६५९
संपट्टिदुवारे उवस्सए	३	२२४१	समुदाणिओदणो मत्तओ	२	१९५३
सविइज्जाए व मुंचति	३	३१२७	समोसरणे उइसे	४	४२४२
सवभावमसवभावं	३	२६३१	समोसरणे केवइया	२	११७६
सवभावमसवभावे	१	१३	सम्मज्जण आवरिसण	२	१६८१
”	४	४५५५	सम्मत्तपोगालाणं	१	११६
सवभाविक इयरे वि य	२	१८०३	सम्मत्तम्मि अभिगओ	१	७३४
सभए सरमेदादी	३	३०९७	सम्मत्तम्मि उ छडे	१	१०६
सभयाऽसति मत्तस्स उ	३	३२१४	सम्मत्ते पुणं छडे	१	१०६
संमणुणत्तित्तुऽथ जणो	३	३२६९			दि० ४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सम्मत्ते वि अजोगा	५	५२११
सम्महिद्वी देवा	३	३१०९
सम्मं विदिता समुवट्टियं तु	४	४३२९
सम्मिस्सियं वा वि अमिस्सियं वा	४	३६१४
सम्मेतर सम्म दुहा	२	८९३
सम्मोहो मा दोण्ह वि	५	५६९६
सयकरणे चउलहुगा	४	३८७१
सयगहणं पडिसेहति	४	४१५०
सयगगसो य उक्कोसा	६	६४६२
सयपाग सहस्सं वा	५	६०३१
सयमवि न पियइ महिसो	१	३४८
सयमेव आउकालं	२	१२८४
सयमेव उ करणम्मी	४	३६०४
सयमेव कोइ छुद्धो	३	२८४७
”	४	४५९५
सयमेव कोति साहति	५	५१४१
सयमेव दिट्टपाढी	४	३७८०
सयमेव य देहि अंबले	४	४३३१
सरगोयरो अ तिरियं	१	६७५
सरमेद वण्णमेदं	६	६२९०
”	६	६३०४
सरवेहआसहत्थी	२	१२९०
सरिकप्पे सरिउंदे	६	६४४५
”	६	६४४६
सरिसावराधे दंडो	५	५७८०
सरिसाहिकारियं वा	५	५६८५
सल्लुद्धर णक्खेण व	६	६१८०
सल्लुद्धरणे समणस्स	१	३९१
सवणपमाणा वसही	५	५६७३
”	५	५६७४
सविसाणे उड्डाहो	५	५९६९
सविसेसवरा बाहिं	२	१३३८
सव्वचरिचं अस्सति	५	४९७३
सव्वजइण निसिद्धा	५	५३५५
सव्वजगजीवहियं	२	२००९
सव्वज्जयणा नामे	१	२६७
सव्वत्थ अविमत्तं	२	१२०३
सव्वत्थ पुच्छणिज्जो	४	३५७५
सव्वत्थ वि आथरिओ	४	४३४९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सव्वरथामेण ततो	३	३१०७
सव्वल्लुपमाणाओ	१	३१७
सव्वल्लुप्पामणा	१	३१७
		टि० २
सव्वल्लुप्पामञ्जा	१	३४६
सव्वपयत्तेण अहं	२	१४०३
सव्वभूतऽप्यभूतस्स	४	४५८६
सव्वम्मि उ चउलहुया	२	१६८०
सव्वम्मि पीए अहवा बहुम्मि	४	३४१६
सव्वसुरा जइ रूवं	२	११९६
सव्वस्स छड्डण विगिं-	५	५८१३
सव्वस्स वि कायवं	५	५४२४
सव्वस्सं हाऊणं	४	४४३२
सव्वंगिओ पतावो	५	५९४९
सव्वंगियं तु गहणं	६	६१९२
सव्वं नेयं चउहा	२	९६२
सव्वं पि य संसट्टं	२	१७४४
सव्वं व देसविरहं	२	११९१
सव्वाउअं पि सोया	२	१२०६
सव्वाणि पंचमो तद्धिणं	२	१८३५
सव्वारंभपरिग्गाह-	४	४५८५
सव्वा वि तारणिज्जा	४	४३४०
सव्वासु पविट्टासुं	३	२३३९
सव्वाहिं संजतीहिं	६	६३९९
सव्वेगत्था मूलं	६	६०८२
सव्वे चरिस्समतो य	६	६४५४
सव्वे दट्टुं उग्गाहिपण	२	१५७७
सव्वे वा गीयत्था	१	६१८
”	३	२९३६
सव्वे वि तरथ रंभति	४	४६४७
सव्वे वि तारणिज्जा	४	४३३७
सव्वे वि पडिगहए	२	१२३८
सव्वे वि मरणधम्मा	५	५५१७
सव्वे समणा समणी	५	५३५०
सव्वेस्ति गमणे गुरुगा	३	३१८६
सव्वेस्ति तेस्ति आणा	४	३५४२
सव्वेसु वि चउगुरुगा	३	२३०३
सव्वेसु वि संघयणेषु	२	१६२८
सव्वेहि वि गहियग्गी	५	४९९९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सव्वेहि वि घत्तव्वं	५	४९९८	संगं अणिच्छमाणो	६	६३४६
सव्वेहिं पगारेहिं	५	५७११	संचट्टणाऽऽयल्लिचण	५	५६३१
सव्वो लिंगी अस्सिहो	४	४६९९	”	५	५६३७
ससक्करे कंटइले य मग्गे	३	३२४८	संचडमसंचडे या	५	५७८५
ससमयपरसमयविऊ	१	२४४			टि० २
ससरक्खे ससिणिद्धे	१	५३७	संचयणरूवसंठाण-	२	११९८
ससहायअवत्तेणं	५	५४०५	संचयणविरियभाग-	५	५०२९
ससिणेहो अस्सिणेहो	५	६०२५	”	५	५१२९
ससिपाया वि ससंका	३	२३१४	संचस्स पुरिमपच्छिम-	५	५३४३
सस्सगिहादीणि दहे	६	६२११	संचस्सोह विभाए	६	६३७६
सहजायगाइ मित्ता	२	८२९	संचंस अपडिलेहा	४	३८२६
सहणोऽसहणो कालं	३	२६९२	संचं समुद्धिसित्ता	५	५३४४
सहवड्डियाऽणुरागो	२	१३५०	संचाडएण एक्कतो	४	४३०९
सहसाणुवादिणातेण	४	४२०८	संचाडएण एगो	२	१७२६
सहसा दहुं उग्गाहि-	२	१५३६	संचाडए पन्निट्टे	३	२८१०
सहसुप्पइअम्मि जरे	२	९४८	संचाडगा एगोणं	४	४६६६
सहिरन्नगो संगथो	२	८२४	संचाडगाभो जाव उ	५	५५९९
सहु असहुस्स वि तेण वि	५	५४९६	संचाडगाविककहणे	५	४९३६
संकप्पियं व दव्वं	४	३६२१	संचाडेगो ठवणा-	५	५२९३
संकप्पियं वा अहवेगपासे	४	३६२२	संचाडो मग्गेणं	२	२०१९
संकप्पे पयमिंदण	५	५८६७	संचातिमेतरो वा	४	४०९२
संकम जूवे अचले	३	२४१३	संचिया य पयं चेव	१	३०२
संकमं थले य णोथळ	५	५६४०			टि० ३
संकलदीवे वत्ति	४	३४७०	संचो न लभइ कज्जं	५	५०५३
संकंतो अण्णगणं	५	५७७८	संचइयमसंचइयं	३	१६०९
संका चारिग चोरे	६	६३९१	संचअपसंगदोसा	३	१७१८
संकापदं तह भयं	३	२३४४	संचारो वत्तिगादि	६	६३२२
संकिन्नवराहपदे	४	४५२४	संचइगमणे गुरुणा	३	३०५३
संकिंयमसंकिंयं वा	३	२३४८	संचइभावियखेत्ते	३	३१३६
संकुप्पिय तरुण आय-	४	३९७०	संचइ संजय तह संप-	३	२४०७
संखडिए वा अट्टा	४	४७१५	संचओ दिट्ठो तह संजई	३	२१८२
संखडिगमणे बीओ	३	२८५४	संचतगणे गिहिगणे	५	५५८४
संखडिमभिधारेंता	५	५८३७	संचति कप्पट्टीए	५	५००६
संखडि सण्णाया चा	४	४७१९	संचमअभिमुहस्स वि	४	३७०५
संखंडिज्जंति जहिं	३	३१४०	संचमआयविराहण	४	४८४३
संखाईए वि भवे	२	१२१७	संचमकरणुज्जोवा	६	६४८५
संखा य परूवणया	२	१२९२	संचमचरित्तजोगा	२	१०३५
संखुन्ना जेणंता	२	१६९९	संचमजीवितहेडं	५	४९४५
संचइयमसंगहिओ	२	१११०	संचममहातकागस्स	४	३७०४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
संजमविराहणाए	३	३०४५
संजमविराहणा खलु	३	२३१२
संजमहेडं अजतत्तणं	४	४५२७
संजमहेडं लेवो	१	५२७
संजयकडे य देसे	२	१७६१
संजयगणो तदधिवो	५	५५८५
संजयगिहितदुभयभद्दया	३	२७७२
संजयजणो य सच्चो	३	३१०६
संजयपंता य तथा	३	३००८
संजयभद्दगमुक्के	३	२७७३
संजयभद्दा गिहिभद्दा	३	२९७५
संजाणणेण सञ्जी	१	७८
		दि० ६
संजुत्ताऽसंजुत्तं	१	६४
संजोगदिट्टपाटी	२	१८७९
संजोग सद्दंगाले	१	५४०
संजोगे समवाए	२	८१८
संजोयणा पलंबातिगाण	६	६३४२
संजोययते कूडं	४	३९४६
संठाणमगाराई	१	४४
संठियम्मि भवे लामो	४	४०२३
संडासच्छिङ्गेण हिमादि एति	४	३९६८
संतऽझे वऽवराभा	३	३१८१
संतर निरंतरं वा	३	२२४७
संतविभवा जहू तवं	४	३७५९
संति पमाणातिं पमेय-	१	१८०
संथडमसंथडे या	५	५७८५
संथडिओ संथरेंतो	५	५८०७
संथरओ सट्टणं	१	३२४
संथरणम्मि असुद्धं	२	१६०८
संथरमाणे पच्छा	४	४७१२
संथवमादी दोसा	६	६११७
संथारएहि य तहिं	४	३३४०
संथार कुसंवाडी	४	३७६७
संथररगअहिगारो	४	४६१०
संथारग भूमितिगं	४	४३८७
संथारगं जो इतरं व मत्तं	४	४४०४
संथारगहणीए	४	४३८९
	४	४३९१

॥
बु० २३०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
संथारट्ट गिलाणे	४	३८३७
संथारभूमिलुद्धो	४	४३९३
संथारविप्पणासो	४	४६२०
संथारं दुहहंतो	४	४४१४
संथारुत्तरपट्टा	४	३९८०
संथारेगमणेगे	४	४६०५
संथारेगंतरिया	३	३२२७
संथारो नासिहिती	४	४३१६
संदंसणेण पीई	३	५२६८
संदंसणेण बहुसो	२	१७२३
संपत्ति तस्सेव जदा भविज्जा	४	३९३४
संपत्तीइ वि असती	२	१८५७
संपत्ती य विपत्ती	२	९४९
संपाइमे असंपाइमे	३	२४०१
संपाइमे वि एवं	३	२४०४
संबद्धभाविप्सू	४	४२७४
संबंधी सामि गुरु	४	३६५५
संभिच्चेण व अच्छह	१	५४८
संभुंजिओ सिय ती	५	५१९४
संभोगो वि हु तिहिं का-	५	५४५३
संलवमाणी वि अहं	४	३७९२
संलिहियं पि य तिविहं	४	३७४२
संलेह पण तिभाए	५	५८०३
संवच्छरं गणो वी	२	२०००
संवच्छरं च रुद्धं	५	५७७३
संवच्छराहं तिन्नि उ	५	५४१७
संवच्छराणि तिन्नि य	२	१९९९
संवट्टणिगगयार्णं	४	४८१०
संवट्टमेहपुफा	२	१७७९
संवट्टम्मि तु जयणा	४	४८०१
संवासे इत्थिदोसा	२	२०२७
संवाहो संवोडुं	२	१०९२
संविगनीयवासी	२	१९९२
संविगभाविघाणं	२	१६०७
संविगमगीयत्थं	५	५४८५
संविगमणुत्ताए	२	१६१६
संविगमसंविग्गा	१	४२१
संविगमसंविग्गे	२	१९११
संविग्गाविहाराओ	५	५४५८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
संविग्ना संज्ञइओ	२	१९९०	सागारियमप्पाहण	१	२३९
संविग्ना गीयत्था-	२	१९८९	सागारिय सञ्ज्ञाए	३	२३७८
संविग्नाऽसंविग्ना	२	८८६	सागारिय सब्वत्तो	५	५८९६
संविग्ना सिञ्जातर	२	१९९४	सागारियसंकाए	४	४६६९
संविग्नेतरभाविच	३	२९९०	सागारिय संदिट्टे	४	३५२६
संविग्नेतर किंगी	२	१९१२	सागारियस्स अंसिय	४	३६४४
संविग्नेहि य कहणा	२	१८०६	सागारियस्स णामा	४	३५२१
संविग्गो दब्ब मिओ	१	७३५	सागारियं अनिस्सा	३	२४३६
संविग्गो महविओ	५	५११०	सागारियं अनीसा	३	२४३५
संवेगं संविग्गाण	२	१२२८	सागारियं निरिक्खति	५	५१६०
संज्ञिम्मि देसे	५	५८७३	सागारिसहिय नियमा	५	५९९६
संसज्जिमेसु छुभइ	५	५२७४	सागारिसंति विकरण	४	४६११
संसट्टमसंसट्टे	२	१८६८	सा जेसि उवट्टवणा	६	६४०९
संसट्टस्स उ करणे	४	३६०३	साडडभंगणउव्वलण-	२	१९२५
संसट्टस्स उ गहणे	४	३५९३	साणुप्पगभिकखट्टा	२	१९७६
संसत्त गोरस्सत्ता	५	५८९५	साधारण आवळिया	१	६७३
संसत्तमाहणी पुण	१	४५८	साधारणे वि एवं	२	१०८३
संसत्ताइ न सुज्झइ	३	२८५७	साभाविय तन्नीसाए	१	५५५
संसत्ताऽऽसन्न पिसियं	४	४७४२	साभाविया व परिणामि-	५	५९०६
संसत्तदुक्खमहणो	२	११३५	सा मग्गइ साधर्मि	४	३८०४
संसत्तमणवयगं	५	५०१०	सामत्थण परिवच्छे	३	२१४२
संसत्तगत्स सोउं	५	५३३८	सामत्थ णिव अपुत्ते	५	४९४५
संहियकङ्कणमादि-	४	४५६७	सामत्थ विसेसेण य	१	४५
संहिय य मयं चैव	१	३०२	सामत्था जोगाणं	१	७०१
सुउ णिणपडिडुट्टो	२	९८७	सा मंद्बुदी अह सीसकस्स	३	३२५६
साय्यमि मुरवरे	३	३२६१	सरसाइए य छेदे	६	६३५७
सागारियसंज्ञयाणं	१	५४९	सासाइयस्स अत्थं	१	१९९
सागारऽकवे लहुगो	४	४१६१	सामाचारिकडा खलु	३	२२१०
सागारिअणुपुच्छण	२	१५३३	सामाचारिसणीए	३	१४७१
सागारिअणुच्छगमणमि	२	१५३३	सामाचारी सुणरवि	२	१३५७
सन्नादिउ त्ति को पुण	४	३९१९	सामित्तकरणअहिरारण-	१	१५३
सन्नादिए अस्संते	३	३८६६	सामिद्धिसंदंसणवावडेण	३	३१७८
सन्नादिए परम्मुह	३	३९७५	स्यसी अणुणविज्जइ	४	४७७४
सन्नादिणी डग्गाहमरणेयं	४	४७७७	सरक्कह गोणाइ	२	१३९४
सागारिपच्चयट्टा	३	२३७१	सारिक्खण जंपसि	६	६३०३
सागारिपुत्तभाउग-	४	३५४७	सारिक्खविक्खेहि य	१	५०
सागारिय आपुच्छण	३	१५३१	सारुवि गिहत्थ [मिच्छे]	५	४९३६
सागारिय उण्ह टिप्	५	५८८०	साकुरिप गिहत्थे	५	४९३९
सागारियविक्खेवो	३	३५५०			दि० ८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सालाए कम्मकरा	३	२६३४
”	३	२६६९
सालाए पच्चवाया	३	२६३३
साला मज्झे छिंडी	३	२६३२
		टि० ३
साला य मज्झ छिंडी	३	२६३२
सालिजव अच्चि सालुग	४	३३०७
साली घय गुल गोरस	५	५३४१
सालीणं वीहीणं	४	३३६८
सालीहिं व वीहीहिं व	४	३३०१
सालीहिं वीहीहिं	४	३३००
सालुक्खुहि व कीरति	४	३४०३
		टि० १
सालुक्खुहि व कीरति	४	३४०३
सावगभज्जा सत्तवइए	१	१७२
सावगसण्णिट्ठाणे	४	४८३६
सावज्जगंधमुक्का	२	८३२
		टि० २
सावज्जेण विमुक्का	२	८३२
सावय अण्णट्टकडे	३	३१०३
सावयतेणपरडे	३	३१०४
”	३	३११०
सावय तेणा दुविहा	४	४३७६
सावय तेणे उभयं	५	५६३४
सावयभय आणिति व	४	३४५८
साविकखेतर णट्टे	४	४७६१
सासवणाले छंडुण	५	४९८८
सासवणाले मुहणंत-	५	४९८७
साहम्मि अण्णधम्मिय	४	४७४६
साहम्मिओ न सत्था	२	१७८२
साहम्मि तेण उवची	५	५०६३
साहम्मियअधम्मिय-	५	५१२४
साहम्मियाण अट्टा	२	१७७४
साहम्मिवायगाणं	२	१७९५
साहति य पियधम्मा	३	३६०३
साहारण जोसरणे	३	११८१
साहारणम्मिं गुरुगा	४	३३०३
साहारणं तु पवसे	५	५४०७
साहारणासवसे	२	१२०५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
साहू गिण्हइ लहुगा	३	२३६५
साहू जया तत्थ न होज्ज कोई	४	४१८०
साहूण देह एयं	३	३२८०
साहूणं पि य गरिहा	३	२३१७
साहूणं वसहीए	४	३३८०
साहू निस्समनिस्सा	३	२४४६
सिक्खावणं च मोत्तुं	५	५१९८
सिक्खाविओ सिय ची	५	५१९२
सिक्खियव्वं मणुसेणं	२	११६०
सिग्घतरं ते आता	५	५२९९
सिज्जायरपिंडे या	६	६३६१
सिज्जावरेऽणुसासइ	२	१५५१
सिज्जा संथारो या	४	४५९९
सिद्धम्मि न संगिण्हति	५	५५७९
सिद्धथए वि गिण्हइ	१	२३१
सिद्धथगजालेण व	४	३८२९
सिद्धथगा पुप्फे वा	३	२८९७
सिद्धी वीरणसट्टए	४	४२२९
सिपंजेउणियट्टा	५	५१०९
सिय कारणे पिहिज्जा	३	२३५५
सिहरिणिलंभाऽऽलोयण	५	४९९२
सिगक्खोडे कलहो	२	१४९४
सिगाररसुत्तुइया	४	४५८८
सिगारवज्ज बोले	३	२२७३
सिग्घाढगं तियं खलु	३	२३०७
सिचणवीईपुट्टा	३	२३८६
सिचति ते उवहिं वा	५	५६३७
सीउण्हवासे य तमंभकारे	३	३२४७
सीतज्जलभावियं अवि-	४	४०३८
सीतज्जलभावियं तं	४	४०३८
		टि० १
सीतंति सुवंताणं	४	३३८३
सीताइ जज्जे पट्टुगाविगा वा	४	३६४७
सीतोदे उस्सिणोदे	४	३४२०
सीमा वि होति उस्सिणा	५	५९०७
सीलेह मंखफलय	२	१८१०
सीसगता वि ण दुक्खं	५	५६२९
सीसं इतो थ पादा	४	४३८८
सीसा पठिच्छगाणं	१	३५५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सीसा वि य तूरंती	१	३७५	सुत्तस्थे अइसेसा	२	१२३५
सीसावेढियपुत्तं	६	६३६६	सुत्तस्थे अकरंता	२	१४७९
सीसे जइ आमंते	२	१४५७	सुत्तस्थे कहयंतो	१	२१४
सीसोकंपण गरिहा	४	४७३२	सुत्तस्थे पलिमंथो	५	५६२६
सीसोकंपण हस्थे	४	४७३६	सुत्तस्थो खलु पढमो	१	२०९
सीहगुहं वरघगुहं	५	५४६४	सुत्तनिवाओ पासेण	३	२६७३
सीहम्मि व मंदरकंदराओ	२	१३७५	सुत्तनिवाओ पोराण	४	३५११
सीहं पालेइ गुहा	२	२११४	सुत्तनिवाओ वुहे	४	३८३६
सुअवत्तो वतऽवत्तो	५	५४७८	सुत्तभणियं तु निद्धं	५	६००८
सुकुमालाग ! भइलया !	२	११५९	सुत्तमई रज्जुमई	३	२३७४
सुक्किंधणम्मि दिप्पइ	२	१२४७	सुत्तम्मि कड्डियम्मि	५	५८६५
सुक्खिंधणवाउबळा-	३	२१५३	”	५	६०१८
सुक्खोदणो समितिमा	३	३०९९	सुत्तम्मि कड्डियम्मी	५	५४७१
सुक्खोल्लोओदणस्सा	४	४०६८	सुत्तम्मि य गहियम्मी	२	१२१९
सुत्तिरेण वि गीयस्थो	२	१६९५	सुत्तम्मि होइ भयणा	१	७७८
सुट्टु कयं आभरणं	३	२४६०	सुत्तस्स कप्पितो खलु	१	४०६
सुट्टु कया अह पडिमा	३	२४९३	सुत्तं अत्थो य बहू	५	५६९०
सुणतीति सुयं तेणं	१	१४७	सुत्तं कुणति परिजितं	१	४०७
सुणमाणा वि न सुणिमो	४	४८३४	सुत्तं कुणति परिणतं	१	४०७
सुण सावग ! जं वत्तं	४	३३८९			टि० १
सुणेतीति सुयं तेणं	१	१४७	सुत्तं गिरस्थगं खलु	४	४१५९
		टि० ३	सुत्तं गिरस्थयं कार-	२	१००२
सुणवरादीणऽसती	५	५८७९			टि० १
सुतभवत्तो अगीतो	५	५३८७	[”	३	२९२७]
सुतजम्मणमहुरापाडणे	६	६२४५	सुत्तं उ सुत्तमेव उ	१	३१०
		टि० १	सुत्तं तू कारणियं	२	१००२
सुतजम्ममहुरपाडण-	६	६२४५	सुत्तं निरस्थगं कारणियं	३	२९२७
सुत्तनिवातो थेरी	४	४१७९	सुत्तं पडुच्च गहिते	५	५८१२
सुत्तस्थतदुभयविज्ज	५	५५३०	सुत्तं पमाणं जति इच्छितं ते	४	३६२७
सुत्तस्थतदुभयविसा-	३	२७८५	सुत्तं पयं पयस्थो	१	३०९
”	४	४६५१	सुत्ताइ अंबकंजिय-	५	५९०४
सुत्तस्थतदुभयाहं	१	७८६	सुत्ताइरज्जुबंधो	३	२३३३
सुत्तस्थथिरीकरणं	२	१२३२	सुत्ते अत्थे तदुभय	१	४०५
सुत्तस्थपोरिसीओ	२	१४७८	सुत्तेणेव उ जोगो	५	५३३९
सुत्तस्थ सावसेसे	२	२०१५	सुत्तेणेव य जोगो	३	३००१
सुत्तस्थं कहयंतो	१	२१४	सुत्तेणेवऽववाओ	५	५९८९
		टि० ७	सुत्ते सुत्तं बज्जाति	५	४८७७
सुत्तऽस्थाणं गहणं	६	६०९४	सुद्धम्मि य गहियम्मी	५	५९००
सुत्तस्थाणि करंति	२	१४७७	सुद्धुत्तिते मीए	५	४९५२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सुदुल्लसिते भीष्	५	४९६५	सेढीह् दाहिणेणं	१	६७४
सुद्धे सद्धी इच्छकारे	२	१८७४	सेढीठाणठियाणं	४	४५०३
सुबं दहुं बडुगा	१	५४७	"	४	४५०४
सुन्ना पसुसंघाया	३	२४४०	"	४	४५१५
सुन्नो चउरथ भंगो	२	१८५५	सेढीठाणे सीमा	४	४५३२
सुयखंधो अज्जयणा	१	२५२	सेणाए जत्थ राया	४	४८७५
सुयभावणाए नाणं	२	१३४४	सेणाणुमाणेण परं जणोऽथं	३	२२२०
सुय संघयणुवसग्गे	२	१३८२	सेणादी गग्गिहिई	४	४७९६
"	२	१६२४	सेणावतिस्स सरिसो	५	५२२२
सुय सुत्त गंथ सिद्धंत	१	१७४	सेयं व सिंधवणं	४	४१७०
सुय सुहदुक्खे खेत्ते	५	५४२३	सेलकुडछिह्वाल्लिणि	१	३६२
सुरजालमाइएहिं	२	१३०१	सेलघण कुडग चाल्लिणि	१	३३४
सुवह् य अयगरभूओ	४	३३८७	सेलपुरे ह्सितलागग्गि	३	३१५०
सुवति सुवंतस्स सुतं	४	३३८४	सेले य छिह् चाल्लिणि	१	३४३
सुवत्त झामिओवधि	५	५०७१	सेवगभज्जा ओमे	६	६२८७
सुहपडिबोहो निहा	३	२४००	सेविज्जंते अणुमए	४	४१४३
सुहमेगो निच्छुब्भह्	२	१२७३	सेसाणं संसट्टं	५	५००३
सुहविन्नप्पा सुहमोइगा	३	२५२७	सेसे वि पुच्छिऊणं	१	४९४
"	३	२५४४	सेसे सकोस मंडळ	४	४८४५
सुहविन्नवणा सुहमोयगा	३	२५०५	सेसेसु उ सभ्भावं	४	४७३१
सुहसज्जो जत्तेणं	१	२१९	सेसेसु फासुएणं	१	५८६
सुहसाहगं पि कज्जं	२	९४४	सेह गिहिणा व विट्ठे	५	६००६
सुहिया मो त्ति य भणती	२	१८८७	सेहस्स व संबंधी	५	५३३२
सुंकादीपरिसुद्धे	२	९५२	सेहस्स विसीयणया	४	३४३९
सुहज्जह् सुत्तेणं	१	३१३	सेहं विदिता अतितिव्वभावं	३	३२०५
सुहंसुं पि विसेसो	४	३९४४	सेहाई वंदंतो	५	५१३५
सुरत्थमणग्गि उ गिग्ग-	४	३५३८	सेहो त्ति अगीयत्थो	५	५०६५
सुरमणी जलकंतो	१	३१४	सो अहिगरणो जहियं	१	१८२
सुरगए जिणाणं	२	१६६१	सोउं अणभिगतानं	१	७८४
सुरदय पच्छिमाए	२	११८२	सोउं तुट्ठो भरहो	४	४७८६
सुरे अणुमगतग्गि	५	५७८९	सोऊण अट्टजायं	६	६२९८
सेज्जायरकप्पट्ठी	५	५४४९	सोऊण अहिसमेच्च व	१	१११
सेज्जायराणं धम्मं	४	३७४८	सोऊण ऊ गिलाणं	२	१८७१
सेज्जायरिमाह् सए-	५	५४४४	"	२	१८७२
सेज्जायरो पभू वा	४	३५२५	"	२	१८७५
सेज्जायरो य भणती	४	३३९२	"	२	१८७७
सेज्जायरो व सण्णी	४	४१८४	"	४	३७६९
सेज्जासंथारो या	४	४३६८	"	४	४१९७
सेद्धय रूपं पिजिय	३	२९९६	सोऊण कोइ धम्मं	४	४१९७
			सोऊण दोन्नि जामे	३	२३४३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सोऊण भरहराया	४	४७७९
सोऊण य घोसणयं	२	९२५
सोऊण य पणणवणं	३	२९६४
सोऊण य पासित्ता	४	३७८८
सोऊण य समुदाणं	३	२१३४
सोमंघिण् य आसित्ते	५	५१६७
सो चरणसुट्टियप्पा	२	१२५७
सो चेव य पडियरणे	५	५२६२
सो चेव य संबंधो	३	३२२२
सोच्चा उ होइ धम्मं	२	११३४
सोच्चा गत त्ति लहुगा	४	४६००
सोच्चा पत्तिमपत्तिय	१	५४५
सोच्चाऽभिसमेच्चा वा	२	११३३
सोच्चा व अभिसमेच्च व	१	१३४
सोणियपूयालित्ते	४	३८४०
सो तत्थ तीए अच्चाहि	३	२६७१
सो तं ताइ अच्चाए	२	१८२३
सो तिच्छुम्भति साहू	५	५५७५
सो तिज्जईः गिलाणो	३	१९७९
सो निज्जराए वट्ठति	४	३७८४
सो परिणामविहिण्णु	४	३७७५
सोपारयम्मि नगरे	३	२५०६
सो पुण अलेवो वा	२	१०३१
सो पुण इंधणमासज्ज	३	२१४८
सो पुण दुमो लग्गोच्च	६	६१८९
सो षण्ह कम्मो लद्धो	४	३४००
सो भविय सुलभबोही	१	७१४
सो मग्गति साहम्मि	४	३७९३
सो सुयवोररणमुह-	५	५२३२
सो श्याऽर्धतिवती	३	३२८३
सो बट्टइ ओदइए	३	२७३०
सो वि य कुट्टतरितो	३	६६२५
सो वि य पांथो दुविहो	२	८२३
सो वि य जत्तं पत्तो	३	३०००
सो वि य सीसो दुविहो	१	७७३
सो संमणसुविहितेसुं	५	५१६१
ह		
ह शु ताव असंवेहं	५	५३२३
हसमहितसिप्परदे	५	५९५८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
हत्थद्धमत्त दाहग	२	१९५७
हत्थपणगं तु दीहा	३	२३७५
हत्थं वा मत्तं वा	२	१८२७
हत्थं हत्थं मोत्तुं	४	४७९४
हत्थाईअक्कमणं	३	२६४७
हत्थाताले हत्थालंबे	५	५१०३
हत्थातालो तत्तिओ	५	५१२१
हत्थायामं चउरस	१	४४९
हत्थेण व पादेण व	५	५१०५
हत्थे य कम्म मेहुण	५	४८९४
हत्थो लंबइ हत्थं	५	५६७७
हत्थोववाय गंतूण	१	४८२
हयनायगा न कार्हिति	३	३७०७
हरंति भाणाइ सुणादिया य	४	३४९४
हरिए वीए चले जुत्ते	१	५००
”	४	४०७६
हरिए वीए पतिट्टिय	१	५०१
हरिते वीएसु तहा	१	५०१
हरियक्खेअण छप्पइ-	२	१५३७
हरियाल मणोसिल्ल पिप्पली	२	९७४
हरियाहडियट्टाप	३	३०३८
हरियाहडिया सुविहिय	३	३०२९
हंत म्मि पुरा सीहं	३	२९६५
हंतुं सवित्तिणिसुयं	३	२८४४
हाउं परस्स चक्खुं	४	४४८५
हाउं व जरेउं वा	४	४७४८
हाउं व हरेउं वा	४	४७४८
हाणी जावेकट्टा	४	४८११
हायंते परिणामे	१	११५
हिण्णो अह सक्खीवा	५	६०५५
हिट्टट्टाणठितो वी	४	४५२५
हिट्टिळा उवरिळाहि	१	३०७
हिट्टिळा उवरिळेहिं	१	३७७
हिमतेणसाधयभया	५	५५१९
हियसेसणाण असती	३	३१३३
हित्तपारं वसुवेसवगं	४	४३२८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
हिंडु गीयसहाओ	१	७४१	हेट्टा तणाण सोहण	४	३४७१
हिंडामो सच्छंदा	४	४१५७	हेट्टा वि थ पडिसेहो	३	३२४१
हिंडाविति न वा णं	१	७४८	होइ असीला नारी	१	८६
हीणाप्पमाणधरणे	४	४००५	होइ पयस्थो चउहा	१	३२६
हीणाऽदिरैगदोसे	४	४०१७	होज्ज न वा वि पभुत्तं	३	२१६६
हीरेज्ज व खेलेज्ज व	२	१४६७	होहिइ व नियंसणियं	१	६४६
हुंडादि एकबंधे	४	४०३०	होहिंति णवग्गाइं	४	४७१६
हुंडे चरित्तभेओ	४	४०२४	होहिंति न वा दोसा	३	३१७५
हेट्टउवासणहेउं	२	२०६७	होति षिले दो दोसा	१	४५१
हेट्टाणंतरसुत्ते	५	४८७९	होति हु पमायखलिया	२	१२७६

षष्ठं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रवृत्त्यन्तः वृत्तिकृद्भ्यामुद्धृतानां
गाथादिप्रमाणानामनुक्रमणिका ।

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः	गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	गाथाङ्कः
	अ		अर्थगयमि आहृष्ये		२ २६०
अकाले चरसी भिक्खू		२ ५०१	[दशवैकालिके अ० ८ गा० २८]		
[दशवैकालिके अ० ५ उ० २ गा० ५]			अस्थियपञ्चस्थीर्णं		१ ४
अक्खरसुच्चइ नाणं		१ २२	[व्यवहारभाष्यपीठिकायां गा० ५]		
			अथ प्रक्रियाप्रश्नानन्तर्य-		२ ३४१
अक्खरलंभेण समा		२ ३०४	[ ]		
[विशेषावश्यकभाष्ये गा० १४३]			अध्यात्मादिभ्य इकण् }		२ ३४२
अङ्गानि वेदाश्चत्वारो		४ १२२२	" }		२ ५६८
[ ]			[सिद्धहैमे ६-३-७८]		
अच्		२ २६९	अनशनमूनोदरता		२ ३६३
[सिद्धहैमे २-१-४९]			[प्रशमरती आ० १७५]		
अचित्तं ति जं नावि		३ ८२७	अनुपयोगो द्रव्यम्		१ १२
[कल्पचूर्णौ]			[ ]		
अच्छिद्रा अखण्डा वारिपरिपूर्णाः		१ ६	अनुवादादरवीप्सा-		२ ४०१
[ ]			[ ]		
अज्जए पज्जए वा वि		२ २६०	अन्नं भंजेहि वणं		१ १६६
[दशवैकालिके अ० ७ गा० १८]			[कल्पबृहद्भाष्ये]		
अज्जस्थविसोहीए		२ २७०	अन्यत्र द्रोणभीष्माभ्यां		३ ८२८
[ओषनिर्मुक्तौ गा० ७४५]			[ ]		
अट्टे लोए		२ ३८७	अपरिमिए पुण भत्ते		२ ४७३
[आचाराङ्के अ० १ अ० १ उ० २]			[कल्पचूर्णौ]		
अट्टण्ह वि पगडीणं		१ ३१	अपि कर्दमपिण्डानां		५ १५८४
[कल्पबृहद्भाष्ये]			[ ]		
अट्ट संघाड ति जो जोण्ह		३ ८११	अप्पोवही कलहविवज्जणा य		४ ११०९
[कल्पचूर्णौ]			[दशवैकालिके द्वितीयचूलिकायां गा० ५]		
अणतं नाणं जेसिं ते		२ ४२२	अडिभतरसंबुक्का बाहि-		२ ४८५
[कल्पचूर्णौ]			[पञ्चवस्तुकटीकायां गा० २९९]		
अतिरागग्रणीतान्य-		२ ४३५	अभणंता वि हु नज्जंति		२ ३८५
[ ]			[ ]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
अभिक्लृप्तं निधिवगाहं	२	३७८
[दशवैकालिके द्वितीयचूलाकार्यां गा० ७]		
अम्हाणं पुण धीसंदणं	२	५०५
[कल्पचूर्णौ]		
अवसावणं लाडाणं कंजियं	३	८७१
[कल्पचूर्णौ]		
अविपक्कदोसा नाम जे	३	८९४
[कल्पचूर्णौ]		
अशासितारं च गुहं	५	१५०७
[ ]		
असंसट्टा संसट्टा उद्धडा	४	९३४
[ ]		
असियसयं किरियाणं	२	२६५
[सूत्रकृताङ्गनिर्मुक्तौ गा० ११९]		
अहवा गहरागइ त्ति	२	५५८
[कल्पविशेषचूर्णौ]		
अहवा जत्थ एगा किरिया	२	२९०
[निशीथचूर्णौ]		
अहवा वि रोगियस्सा	५	१३६१
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
अहावरा तच्चा पडिमा से }	१	१८०
”	१	१९५
[आचारान्ते अ० २ अ० १ उ० १]		
अहावरे छट्ठे भंते ! वए	३	८०२
[दशवैकालिके अ० ४]		
अहिगारो तीहि ओसन्नं	५	१३९१
[आवश्यकनिर्मुक्तौ गा० ७६०]		
अहिंसा संजमो तवो	१	९०
[दशवैकालिके अ० १ गा० १]		
आ		
आकंपितम्मि तह पा-	३	९१०
[ ]		
आणा अनिद्वेसकरे	५	१३९१
[उत्तराध्ययने अ० १ गा० ३]		
आणा निद्वेसकरे	५	१३९१
[उत्तराध्ययने अ० १ गा० २]		
आदेसन्तरेण वा दुण्ह वि	२	५७५
[निशीथचूर्णौ]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
आन्ध्यं यद् ब्रह्मवक्ते	३	७५८
टि० २		
आपुच्छिळ्ळण गम्मइ	२	४५१
[ ]		
आपो द्रवाश्चलो वायुः	२	५२५
[ ]		
आयारे वट्ठतो	१	७६
[ ]		
आरं दुगुणेणं पारं एगगुणेणं }	१	९६
”	२	३७८
[ ]		
आलोगो मणुएसुं	१	१२३
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
आहाकम्मन्नं भुंजमाणे	१	९६
[प्रकृतिसूत्रे श० १ उ० ९]		
इ		
इतरो वि य तं णेइं	३	९१०
[ ]		
इदु परमैश्वर्ये	१	८
[ ]		
इय भवरोगत्तस्स वि	५	१३६१
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
इयरं तु जिण्णभावाह-	२	४२५
[पञ्चवस्तुके गा० १५०२]		
इरियासमिए सया जए	४	१२३९
[आवश्यकप्रतिक्रमणाध्ययने संग्र० प० ६५८-२]		
इष्टानामर्थानाम्	३	६५४
[नाट्यशास्त्रे अ० २२ श्लो० २१]		
इह फासुगं एसणिजं	२	५५२
[निशीथचूर्णौ]		
उ		
उत्पयेत हि साडवस्था	४	९३६
[निषण्णवशास्त्रे]		
उवए जस्स सुरासुर-	२	५२५
[बृहत्कर्मविपाके गा० १४९]		
उहेसे निद्वेसे	२	२५५
[आवश्यकनिर्मुक्तौ गा० १४०]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
उपदेशो न दातव्यो	३	९१०
[पञ्चतन्त्रे मित्रमेवे श्लो० ४२१]		
उपयोगो भावनिक्षेपः }	१	८
” }	१	५९
[ ]		
उपपन्ने इ वा }	१	९१
उपपन्ने इ वा विगते इ वा }	५	१३०९
[ ]		
उभे मूत्रपुरीषे तु	१	१३२
[ ]		
उवसमसेदीए खलु	२	४२५
[पञ्चवस्तुके गा० १४९८]		
उवसामगसेठीए	२	२६६
[विशेषावश्यके गा० १२८५]		
उवेहिता संजमो बुक्तो	३	७६१
[ओषनिर्मुक्तौ भा० गा० १७०]		
उस्सग्गेण ण च्चैव पाउरियब्बं	४	१०९२
[कल्पविशेषचूर्णौ]		

ए

एण्णसि णं भंते ! जीवाणं पोगग-	३	७६८
[व्याख्याप्रश्नसौ श० २५ उ० ३ सू० ७६३]		
ए-ओकारपरार्द्धं	१	३
[ ]		
एकग पंचग पञ्चर	१	१३०
[कल्पबृहद्भाष्ये]		
एकगसंजोगादी	१	१३०
[कल्पबृहद्भाष्ये]		
एकेक सत्तवारा	२	४५८
[कल्पबृहद्भाष्ये]		
एगमेगस्स णं भंते ! जीवस्स	६	१६०६
[प्रश्नसौ श० उ०]		
एणवयणं वयमाणे	२	३७९
[आचाराज्ञे भाषाध्ययने पत्र ३८६-१]		
एगं पायं जिणकप्पियाण	४	११०९
[ओषनिर्मुक्तौ गा० ६७९]		
एग्गिदिय सुहुमियरा	२	३४८
[पञ्चसङ्ग्रहे गा० ११६]		
एणे वत्थे एणे पाए चिय-	४	११०९
[औपपातिकसूत्रे सू० १९ प० ३७]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
एगो साहू गोयरनिग्गतो	५	१३४१
[निशीथचूर्णौ]		
एगो हं नरिथ मे को वि	२	४११
[संस्कारकपीरुष्यां गा० ११]		
एतावानेव लोकोऽयं	१	८४
[षट्दर्शनसमुच्चये श्लो० ८१]		
एत्थ हसामि रमामि य	३	९१०
[ ]		
एयम्मि गोयराई	२	४२६
[पञ्चवस्तुके गा० १५१०]		
एवं अच्चित्तेणं	१	१३७
[कल्पबृहद्भाष्ये]		
एवं च कुसलजोगे	२	४२६
[पञ्चवस्तुके गा० १५०६]		
एवं तु गविट्टेसुं	१	१९५
[ ]		

क

कज्जं नाणादीयं	४	९३६
[कल्पबृहद्भाष्ये]		
कणसोक्खेहिं सदेहिं	२	२७४
[दशवैकालिके अ० ८ गा० २६]		
कणहलेसा णं भंते ! आसाएणं	२	४८३
[प्रज्ञापनोपाज्ञे प० १७ उ० ४ पत्र ३६४-१]		
कणहलेसा णं भंते ! केरिसया व-	२	४८३
[प्रज्ञापनोपाज्ञे पद १७ उ० ४ पत्र ३६०-१]		
कन्नसोक्खेहिं सदेहिं	२	२७४
[ ]		
कप्पइ चउरथभत्तियस्स	२	४९९
[दशाष्टसकन्धे अ० ८ प० ६०]		
कप्पइ चउवासपरियायस्स	१	२४५
[व्यवहारे उ० १० सू० २२]		
कप्पम्मि कप्पिया खलु	१	४
[व्यवहारभाष्यपीठिकायां गा० १५४]		
कम्ममसंखेज्जभवं	१	२२५
[व्यवहारभाष्ये उ० १० गा० ५१०]		
कम्मे सिप्पे सिळोगे य	१	९९
[अनुयोगद्वारे]		
करणे जोगे सण्णा	१	१७४
[ ]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
करेमि भंते ! सामाह्यं	२	३७८
	[सामायिकाध्ययने]	
करोस्यादौ तावत् सष्टुणहृदयः	२	३१३
	[ ]	
कर्म चास्ति फलं चास्ति	१	८४
	[ ]	
कल्पते तृतीये कल्पे	२	४२२
	[पञ्चवस्तुके १४६६ गाथाटीकायाम्]	
कंखियस्स कंखं पविणिता	३	८९७
	[दशाशुतस्कन्धे गणिसम्पद्वर्णनाप्रक्रमे]	
कायाणमुवरि पडणे	१	१४३
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
काथोवरि पवडंते	१	१४३
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
काहीए सणिण थेरे	३	७२६
	[कल्पविशेषचूर्णौ]	
किञ्च कलायकुलधौ	२	२६४
	[ ]	
किह पुण विराहणाए	२	२९६
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
किह सरणमुवगया पुण	२	२९६
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
किह होइ अणंतगुणं	१	२२
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
किं कइविहं कस्स कहिं	२	२५५
	[भावइयकनिर्युक्तौ गा० १४१]	
किं कारणं तु गणिणो	२	२९६
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
कृष्णादिद्रव्यसाचिव्यात्	२	४८०
	[ ]	
को पडिलेहणाकालो ? एगो	२	४८८
	[पञ्चवस्तुकवृत्तौ]	
कोहं माणं च मायं च	२	२६०
	[दशवैकालिके अ० ८ गा० ३७]	
कोहो य माणो य अणिगहीया	४	९३४
	[दशवैकालिके अ० ८ श्लो० ४०]	
क्रियैव फलदा पुंसां	६	१७०८
	[ ]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
	ख	
खंती य महवऽज्जव	२	३५६
	[दशवैकालिके अ० ६ निर्यु० गा० २४८]	
खित्तोग्गहो सकोसं	१	२०२
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
खिदेजूर-विसुरौ	३	९०८
	[सिद्धहैमे ८-४-१३२]	
	ग	
गच्छनिगयाणं चउरंसा	४	१०९०
	[ ]	
गमियं दिट्ठिवाओ	५	१३९२
	[नन्दीपुत्रे पत्र २०२-१]	
गम्ययपः कर्माधारे	४	१०४४
	[सिद्धहैमे २-२-७४]	
गामद्धेसु त्ति देसभणिती	२	५२४
	[कल्पचूर्णौ]	
गामो त्ति वा निओड त्ति वा	२	३४५
	[कल्पविशेषचूर्णौ]	
गिरिजन्नो भतबालसंखडी	३	८०७
	[कल्पविशेषचूर्णौ]	
गिरियज्ञः कोङ्कणादिषु	३	८०७
	[कल्पचूर्णौ]	
गीयत्थो य विहारो	६	१७०८
	[ओषनिर्युक्तौ गा० १२१]	
गुणोच्चये सत्यपि सुप्रभूते	३	८९०
	[ ]	
गृहस्थस्यान्नदानेन	२	५७४
	[ ]	
गोणी चंदण-	१	७२
	[भावइयकनिर्युक्तौ गा० १३६]	
	घ	
	[ ]	
घृतेन वर्द्धते मेधा	५	१५९३
	[ ]	
	च	
चउरंगुलदीहो वा	४	१०५४
	[प्रवचनसारोद्धारे गा० ६६६]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
चडहिं ठाणेहिं कोहु-	३	६१९
[स्थानाङ्के स्था० ४ पत्र १९३-१]		
चक्रवट्टिउगहो जहण्णेणं	१	२०४
[[ ]]		
चक्खुसोक्खेहिं रुवेहिं	२	२७४
[[ ]]		
चत्तारि अप्पणो से	४	११४९
[कल्पवृद्धाङ्गाध्ये]		
चम्मं मंसं च दलाहि	१	९७
[[ ]]		
चाउक्कोणा तिन्नि पागारा	२	३६७
[कल्पविशेषचूर्णौ]		
चेह्य कुल गण संघे	६	१७०८
[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० ११०१]		
चोरस्स करिसगस्स य	१	७
[[ ]]		
छ		
छक्कायादिमचउसु	१	१३४
[कल्पवृद्धाङ्गाध्ये]		
छट्टमत्तियस्स वि बार-	२	५००
[कल्पचूर्णौ]		
छट्टाणगभवसाणे	४	१२१८
[पत्रसंग्रहे गा० ४४४]		
छट्टाणा उ भसंखा	४	१२१८
[पिण्डनिर्युक्तौ भा० गा० २९]		
छट्टिविभत्तीप् भञ्जइ	१	३
[[ ]]		
छदेणेंणुंमणूम-	२	३३४
[सिद्धहैमे ८-४-२१]		
छेत्तूण मे तणाइं	३	९१०
[[ ]]		
ज		
जइ तेणेव मग्गेण	५	१४६५
[आवश्यकपारिष्ठापनिकानिर्युक्तौ गा० ४७]		
ज च्चिय मीसे जयणा	१	१३८
[कल्पवृद्धाङ्गाध्ये]		
जस्थ पच्चयकोट्टाइसु	३	८१९
[कल्पविशेषचूर्णौ]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
जस्थ मतिनाणं तस्थ सुयनाणं	१	३९
[[ ]]		
जस्थ य जं जाणिज्जा	१	७
[अनुयोगद्वारसूत्रे पत्र १०]		
जयति जइणं पवरो	१	८५
[[ ]]		
जयं चरे जयं चिट्ठे	१	११९
[दशवैकालिके अ० ४ गा० ८]		
जह करगयस्स फासो	२	४८३
[उत्तराध्ययने अ० ३४ गा० १८]		
जह गोमडस्स गंधो	२	४८३
[उत्तराध्ययने अ० ३४ गा० १६]		
जह बूरस्स व फासो	२	४८३
[उत्तराध्ययने अ० ३४ गा० १९]		
जह सरणमुवगयाणं	२	२९६
[कल्पवृद्धाङ्गाध्ये]		
जह सुरभिकुसुमगंधो	२	४८३
[उत्तराध्ययने अ० ३४ गा० १७]		
जहा कप्पियाकप्पियनिसीहाइंणं	१	२२०
[कल्पचूर्णौ]		
जहा दुमस्स पुप्फेसु	१	९३
[दशवैकालिके अ० १ गा० २]		
जहा पुञ्जस्स कस्थइं तथा	५	१५०६
[आचाराङ्के श्रु० १ अ० २ उ० ६]		
जहियं पुण सागारिय	१	१३८
[कल्पवृद्धाङ्गाध्ये]		
जं जुज्जइ उवयारे	३	६७०
[ओषनिर्युक्तौ गा० ७४१]		
जं सं सेसं सं सम्मत्ते	२	२६७
[कल्पचूर्णौ]		
जा एगदेसे अदुवा उ मंडी	२	३२३
[व्यवहारपीठिका गा० १८१ कल्पवृद्धाङ्गाध्ये च]		
जाए सद्धाप निक्खंतो	२	३६३
[आचाराङ्के श्रु० १ अ० १ उ० ३]		
जा भिक्खुणी पिउगगामं	२	३४८
[[ ]]		
जावह्य पज्जवा ते	१	२२
[[ ]]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
जावइया नयवाया	२	२६५
	[	]
जाव णं एस जीवे सया	४	१०७६
	[व्याख्याप्रश्नौ श० ३ उ० ३ प० १८२]	
जावतिया तिसमयाहारगस्स	१	१४
	[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० ३]	
जावं च णं से जीवे सया	४	१२०१
	[व्याख्याप्रश्नौ श० ३ उ० ३ प० १८२]	
जावंतिय उइसो	१	१५५
	[पिण्डनिर्युक्तौ गा० २३० जीतकल्पभाष्ये गा० ११९९]	
जीमूते इति वा अअणे इति वा	१	८४
	[	]
जीवदयट्टं पेहा	२	४८९
	[पञ्चवस्तुके गा० २५८]	
जुगमासेहिं उ भइए	२	३५२
	[	]
जे उग्घाइए अणुग्घाइयं देइ	५	१४७९
	[निशीथसूत्रे उ० १० सू० १७-१८]	
जे गिलाणं पडियरइ से	२	५४९
	[भगवत्याम्]	
जे छेए से सागारियं ण सेवे	२	३७८
	[आचाराङ्गे श्रु० १ अ० ५ उ० १]	
जे छेए से सागारियं परियाहरे	१	९६
	[आचाराङ्गे श्रु० १ अ० ५ उ० १ समम्]	
जे दक्खिणेण इंदा	१	२०१
	[देवेन्द्रप्रकरणे गा० २११]	
जे पुण अभाविया ते	१	१०३
	[विशेषावश्यके गा० १४६२]	
जे भिक्खू गणाहरिचं वा	३	६७१
	[निशीथसूत्रे उ० १६ सू० ३९]	
जे भिक्खू तरुणे जुगवं बलवं	४	११०९
	[आचाराङ्गे श्रु० २ चू० १ अ० ६ उ० १]	
जे भिक्खू माउग्गामं	२	३४८
	[आचारप्रकल्पाध्ययने उ० ६ सू० १]	
जे भिक्खू हस्थकम्मं करेइ }	१	९१
जे भिक्खू हस्थकम्मं }	५	१३९१
	[निशीथसूत्रे उ० १ सू० १]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
जे वि न चाविजंति	४	१०७९
	[ओषनिर्युक्तौ गा० ७५३]	
जो एग्देसे अदढो उ पोतो	२	३२३
	[व्यवहारपीठिका गा० १८२ कल्पबृहद्भाष्ये च]	
जोगो दुविहो आगाढो अणा-	१	२२०
	[निशीथसूत्रचूर्णौ]	
जो जीवे वि न याणेइ	१	२१९
	[दशवैकालिके अ० ४ गा० १२]	
जो समणट्टाए कओ	४	९२५
	[कल्पबृहद्भाष्ये]	
ज्ञानं मददर्पहरं	१	२४६
	[	]
	उ	
ठाणदिसिपगासणया	५	१४४६
	[ओषनिर्युक्तौ गा० ५६३]	
ठाणेषु वोसिरंती	१	१३७
	[कल्पबृहद्भाष्ये]	
	ण	
ण व सि ममं मयहरिया	३	९१०
	[	]
णिन् चावइयकाधमण्ये	४	१०८३
	[सिद्धहैमे ५-४-३६]	
	त	
तओ आगम्म चैइयघरं	५	१४६९
	[कल्पविशेषचूर्णौ]	
ततं वीणाप्रभृत्तिकं	३	६९६
	[	]
तत्तो हिट्ठाहुत्ता	१	२४
	[कल्पबृहद्भाष्ये]	
तत्थ पुण थेरसहिया	१	१३७
	[कल्पबृहद्भाष्ये]	
तत्थ वि अन्नयरीए	६	१७००
	[कल्पबृहद्भाष्ये]	
तद्विस्सं अणुदिअहे	२	५५६
	[देशीनाममालायां वर्गे ५ गा० ८]	
तद्वज्जीवहित्थार्थं	४	१०७८
	[	]
तम्मि भवे निड्वाणं	२	२६७
	[विशेषावश्यके गा० १३०८]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
तस्मि मभो जाइ दिवं	२	२६८
	[विशेषावश्यके गा०	१३१७]
तरुणीभो अंते वा ठवि-	४	११९२
	[वृद्धविवरणे]	
तसकाथे चतुलहुगा	१	१५७
	[	]
तस्सेव य श्रेज्जस्थं	१	१
	[विशेषावश्यके गा०	१४]
तह दोब्बं तह तब्बं	३	९१०
	[	]
तं आढगं तंदुलाणं सिद्धं	२	३७६
	[कल्पचूर्णौ]	
तं च कहं वेह्ज्जइ }	२	३७१
”	२	५२५
	[आवश्यकनिर्णयकौ गा०	१८३, ७४३]
तं चिय तिसुज्जमाणं	१	२७
	[कल्पवृद्धज्ञाप्ये]	
तं मङ्गलमादीप	१	१
	[विशेषावश्यके गा०	१३]
ता... उद्धिसवासा	२	५९३
	[	]
तावदेव चलत्थयो	२	३१८
	[	]
तिगिच्छं नाभिनंदेजा }	२	२९९
”	२	३७९
	[उत्तराध्ययने अ०	२ गा० ३३]
तिण्हमन्नयरागस्स	२	३७८
	[दशवैकालिके अ०	६ गा० ५९]
तिण्हं हुप्पडियारं सम-	५	१४५५
	[स्थानाङ्गुत्तरे स्था०	३ उ० १]
तिसु वरिसेसु पुण्णेषु	४	१२६६
	[कल्पचूर्णौ]	
तिहिं नावाप पूरपहिं	१	१३३
	[कल्पचूर्णौ]	
तुलासूत्रेऽश्वादिरेडमौ	१	२११
	[	]
ते खेत्ताणं अलंभे	४	११५६
	[कल्पविशेषचूर्णौ]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
ते च्चिय लहु कालगुरू	१	१२४
	[कल्पभाष्ये]	
ते डगले टिट्ठिवेइ	१	१२८
	[कल्पचूर्णौ]	
तेण परं पुरिसाणं	१	१३६
	[कल्पवृद्धज्ञाप्ये]	
तेण परं सुहुमाभो	१	२४
	[कल्पवृद्धज्ञाप्ये]	
तेषां कटतटअट्टे-	१	८५
	[	]
ते साहुणो चेइयघरे	५	१४६९
	[कल्पचूर्णौ]	
तेसिं जो अंतिमभो	१	२४
	[कल्पवृद्धज्ञाप्ये]	
त्रयः शल्या महाराज !	२	५०३
	[ओषधनिर्णयकौ गा०	६२३ समा]
	थ	
थंभा क्रोहा अणाभोगा	३	६२०
	[आवश्यके मू० भा० गा०	२५७]
	द	
दत्त्वा दानमनीश्वर-	४	१२५३
	[	]
दन्तानामञ्जनं श्रेष्ठं	४	१०६३
	[	]
दब्बथओ भावथओ	२	३८०
	[आवश्यकनिर्णयकौ भा०	गा० १९९]
दब्बस्स च्चैव सो पज्जातो	१	१४
	[	]
दब्बं खेत्तं कालं	२	३२८
	[	]
दब्बाहं अविस्सिद्धं	४	१०७५
	[कल्पवृद्धज्ञाप्ये]	
दब्बापरिणते च्चउलहु	१	१५७
	[कल्पवृद्धज्ञाप्ये]	
दंढिय असोय ति च्चिय	१	१२४
	[कल्पवृद्धज्ञाप्ये]	
दंतपुर दंतचक्के	२	५९१
	[आवश्यकनिर्णयकौ गा०	१२८०]

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
दं दे य बहुव्वीही	१	९९
	[अनुयोगद्वारे]	
दंसो तिक्लनिवाण	१	१०५
	[ ]	
दातुस्त्रतचित्तस्य	२	५१६
	[ ]	
दिग्गिच्छापरीसहे	२	३७८
	[उत्तराध्ययने अ० २ गद्यम्]	
दिट्ठा सि कसेरुमई	६	१६१०
	[ ]	
दीर्घह्रस्वौ मिथो वृत्तौ	६	१६८८
	[सिद्धहैमे ८-१-४]	
दीहो वा ह्रस्वो वा	४	१०५४
	[प्रवचनसारोद्धारे गा० ६६८]	
इमाशो ब्रह्मदत्ते	३	७५८
	[ ]	
इो असईओ पसई }	२	३७५
” }	४	११११
	[ ]	
दोहिं दिवसेहिं मासगुरुप	१	१३४
	[ ]	
	ध	
धम्मऽस्थसत्थकुसला	१	२३४
	[ ]	
धर्मो यमोपमापुण्य-	१	१८०
	[हैमानेकार्थे द्विस्त० श्लोक १३५]	
धूवि धूनने	१	९३
	[ ]	
	न	
न करेइ सयं साहू	१	१७५
	[ ]	
न चिरं जणि संवसे सुणी	२	५८६
	[ऋषिभाषिते अ० २७ गा० १]	
नट्टम्मि उ छाडमस्थिए नाणे }	१	४२
” }	२	३०५
	[आवश्यकनिर्णयौ गा० ५३९]	
नस्थि नएहिं विह्वणं	२	३४३
	[आवश्यकनिर्णयौ गा० ७६१]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
नस्थि न निच्चो न कुणहू	२	२६५
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
नन्द्यादिभ्योऽनः	१	२२८
	[सिद्धहैमे ५-१-५२]	
न मांसभक्षणे दोषः	१	८४
	[मनुस्मृतौ अ० ५ श्लो० ५६]	
न य बहुगुणचाणं	२	३९६
	[पञ्चवस्तुके गा० ३८१]	
न या लभेज्जा निडणं सहायं	२	३७९
	[दशवैकालिके चू० २ गा० १०]	
न वि लोणं लोणिज्जइ	१	१६६
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
नास्मि पुंसि च	१	१८६
	[सिद्धहैमे ५-३-१२१]	
नायम्मि निग्निहयत्वे	६	१७०७
	[आवश्यकनिर्णयौ गा० १०५४, १६२२]	
नालस्येन समं सौख्यं	४	९४७
	[ ]	
नियमा अक्खरलंभो	१	८६
	[ ]	
निसीहियाए परिट्टविओ	५	१४६८
	[वृद्धसम्प्रदायः]	
नीयहुवारं तमसं }	२	४५७
” }	३	८०२
	[दशवैकालिके अ० ५ उ० १ गा० २०]	
नेयं कुलकृमायाता	३	९११
	[ ]	
नेयाउयस्स मग्गास्स	६	१६९२
	[ ]	
नेरईए णं भंते ! नेरईएसु	४	११३९
	[भगवत्यां श० ४ उ० ९ प्रश्नापनाथां प० १७ उ० ३]	
नेवास्ति राजराजस्य	५	१५११
	[प्रश्नमरतौ आ० १२८]	
नो कप्पइ निगंथाण वा पुढवीका-	२	३०७
	[ ]	
नो दुष्कर्मप्रयासो न	२	३५६
	[ ]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
पक्विल्लपं पंच भवस्सं	४	१२१३
	[भावश्यकचूर्णौ]	
पच्छा तिरिपुरिसाणम-	१	१३६
	[कल्पवृद्धझाष्ये]	
पडिग्गहणे चउलहुं मत्तगे	४	१०९७
	[निशीथचूर्णौ]	
पडिवत्तीए भविरय-	२	२६७
	[विशेषावश्यकके गा० १३१४]	
पढमतइयभंगे ठायंतस्स	४	९५६
	[निशीथचूर्णौ]	
पढममचित्तपहेणं	१	१३७
	[कल्पवृद्धझाष्ये]	
पढमसरिच्छो भासगो	१	६४
	[कल्पवृद्धझाष्ये]	
पढसं नाणं तओ दया	६	१७०८
	[दशवैकालिके अ० ४ गा० १०]	
पन्नपुष्पफलोपेतो	१	९४
	[ ]	
परमाणुपोग्गलाणं भंते ! हुपएसि-	१	४८
	[अनुयोगद्वारे]	
परमाणु संखडसंखा	१	२४
	[कल्पवृद्धझाष्ये]	
परिधानवस्थस्स अडभंतर-	२	३३४
	[निशीथचूर्णौ]	
परिनिट्टियं ति जं पर-	३	८२७
	[कल्पचूर्णौ]	
प्रवयणसंवेगायरे	२	५२६
	[ ]	
पंचखंधे वयंतेगे	२	३७८
	[सप्तकताके सु० १ अ० १-उ० १]	
पंचहिं ठणेहिं सुयं वाइजा	१	५१
	[स्थानाके स्था० ५ उ० ३ सु० ४६८]	
पंचेए निजोगा	४	११४९
	[कल्पवृद्धझाष्ये]	
पंडए वाइए कीवे	४	११८०
	[निशीथाध्ययने]	
पाडसो भासादो सावणो	३	७७१
	[कल्पविशेषचूर्णौ]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
पाडसो सावणो भइवओ	३	७७१
	[कल्पचूर्णौ]	
पाएण खीणदइवा	१	२२२
	[ ]	
पागइयडसोयवादी	१	१२४
	[कल्पवृद्धझाष्ये]	
पायग्गहणेणं पायभंडयं	३	७८८
	[कल्पचूर्णौ]	
पिच्छामु ताव एए	२	३९६
	[पञ्चवस्तुके गा० १३८०]	
पिता रक्षति कौमारे	५	१३५९
	[ ]	
पुढवी आउक्काए	४	९३५
	[ओषनिर्मुक्तौ गा० ३३६]	
पुढवी आऊ तेऊ	१	१५७
	[कल्पवृद्धझाष्ये]	
पुप्फपुडियाइ जं पइ	१	१०
	[ ]	
पुप्फा य कुसुमा चेव	२	४९५
	[ ]	
पुप्फेसु भमरा जहा	१	९०
	[दशवैकालिके अ० १ गा० ४]	
पुवं तसेसु थिराइसु	५	१४९५
	[निशीथचूर्णौ]	
पुढवेण पच्छिमेण य	१	२०१
	[देवेन्द्रप्रकरणे गा० २१३]	
पूर्वं सूत्रं ततो वृत्ति-	१	६२
	[ ]	
पूर्वाह्णे वमनं दद्या-	३	९१२
”	४	११७९
	[ ]	
पृषोदरादयः	२	३६३
	[सिद्धहैमे ३-२-१५५]	
पेडा अइपेडा गोमुत्तिया	४	९३४
	[ ]	
पेहेत्ता संजमो खुसो	३	७६१
	[ओषनिर्मुक्तौ भा० गा० १७०]	
पोत्थग-तण-वूसेसु	४	१०५५
	[कल्पचूर्णौ]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
प्रस्तुपति ह्यत्र मार्गाः	२	५७६
[ ]	[ ]	[ ]
प्रमत्तयोगात् प्राणव्यपरोपणं	४	१०७९
[तत्त्वार्थे अ० ७ सू० ८]	[ ]	[ ]
प्रमाणानि प्रमाणस्यैः	२	३१४
[ ]	[ ]	[ ]
प्राणा द्वित्रिचतुः प्रोक्ता	१	२०
[ ]	[ ]	[ ]
प्राप्तराज्यस्य रामस्य	१	८७
[ ]	[ ]	[ ]
प्रायश्चित्तध्याने	२	३६३
[प्रश्नरतौ आ० १७६]	[ ]	[ ]
प्रावचनी धर्मकथी	२	५३०
[ ]	[ ]	[ ]
फ		
फेडियाणि ताणि कु-	२	४३३
[कल्पचूर्णौ]	[ ]	[ ]
व		
वद्भाज पडिवन्नो	२	२६८
[विशेषावश्यकं भा० गा० १३१६]	[ ]	[ ]
वहुलम्	५	१३६९
[सिद्धहैमे ५-२-१]	[ ]	[ ]
वहुवयणेण हुवयणं	१	३
[ ]	[ ]	[ ]
वारवई य सुरद्व	३	९१३
[प्रवचनसारोद्धारे गा० १५८९]	[ ]	[ ]
वारसविहे कसाप	२	२६९
[भावश्यकनिर्मुक्तौ गा० ११३]	[ ]	[ ]
वालु कुट्टे नपुंसे य	४	११८०
[निशीथाध्ययने]	[ ]	[ ]
वाहुल्यपुहत्तेहिं	४	१०५४
[प्रवचनसारोद्धारे गा० ६६५]	[ ]	[ ]
वुद्धिरुपद्यते तादृक्	३	९११
[ ]	[ ]	[ ]
भ		
भस्वा वि ते भणता	२	३५४
[ ]	[ ]	[ ]
भंगपमाणायामो	२	३८०
[कल्पवृद्धाभ्ये]	[ ]	[ ]

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
भंगाणयणे करणं	१	१२९
[कल्पवृद्धाभ्ये]	[ ]	[ ]
भंभा मुकुन्द महल	१	१२
[ ]	[ ]	[ ]
भारे हृथुवघातो	१	१४२
[कल्पवृद्धाभ्ये]	[ ]	[ ]
भावादिमः	२	२७०
[सिद्धहैमे ६-४-२१]	[ ]	[ ]
भावापरिणते लघुगो	१	१५७
[ ]	[ ]	[ ]
भिक्वू भ इच्छिजा भन्न-	२	३७९
[ ]	[ ]	[ ]
भूतस्य भाविनो वा	१	८
[ ]	[ ]	[ ]
भूमीगतस्मि तो णि-	३	९१०
[ ]	[ ]	[ ]
भेषजेन विना व्याधिः	२	५७५
[ ]	[ ]	[ ]
भोजं ति वा संखडि ति वा	३	८९०
[कल्पचूर्णौ]	[ ]	[ ]
म		
मउडो पुण दो रयणी	५	१४९९
[कल्पवृद्धाभ्ये]	[ ]	[ ]
मट्टा तुप्पोट्टा पंडुरपड-	२	५३८
[ ]	[ ]	[ ]
मणसहिष्ण उ काएण	३	६९८
[भावश्यकनिर्मुक्तौ गा० १४८६]	[ ]	[ ]
मयूरव्यंसकेत्याह्वयः	२	५८१
[ ]	[ ]	[ ]
महुरा य सूरसेणा	३	९१३
[प्रवचनसारोद्धारे गा० १५९१]	[ ]	[ ]
मात्रा स्वत्ता दुहित्रा वा	३	७१७
[ ]	[ ]	[ ]
मीसाणंतर लहुगो	१	१५७
[कल्पवृद्धाभ्ये]	[ ]	[ ]
मुष्ठा परिगहो वुत्तो	२	२७०
[दशवैकालिके अ० ६ गा० २१]	[ ]	[ ]
मुहपुत्ति रयहरणं	२	३८९
[ ]	[ ]	[ ]

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
मूले कंदे खंधे	२	२७४
[		]
मेघच्छन्नो यथा चन्द्रो	१	२
[		]
मैत्रीप्रसोदकारुण्य-	३	७६१
[तत्त्वार्थे अ० ७ सू० ६]		
मोहस्य तदपि विलसित-	२	३८५
[		]
सोहोपशम एकस्मिन्	१	३५
[		]
य		
यत्र प्राणिवधो नास्ति	४	१२३८
[		]
यथाऽऽवश्यके कृते एक-	२	४८९
[कल्पचूर्णौ]		
गृह्य सख्यद्वित्वात्	४	१०७८
[		]
रतिं हृवपरिवासे	५	१५८०
[कल्पवृक्षभाष्ये]		
रयणगिरिरितिहरसरिसे	२	४६१
[कल्पवृक्षभाष्ये]		
रसोर्लक्ष्मी	४	११७३
[सिद्धार्थे ८-४-२८८]		
रहगतो य विविहफले	३	९२०
[निशीथचूर्णौ]		
रागाद्वा द्वेषाद्वा	१	२१६
[		]
रागेण सहंगालं	४	९६९
[पिण्डनिर्जुक्तौ गा० ६५९]		
रायगिह मगाह खंया	३	९१३
[प्रवचनसारोक्तौ गा० १५८७]		
रूपिष्ववधेः	१	१४
[तत्त्वार्थे अ० १ सू० २८]		
रूसड वा परो मा वा	२	३९१
[महानिशीथे अ० २]		
ल		
किंगतिथं ययणतिथं	१	५०
[		]

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
किंनेण किंनिणीय	४	१०३०
[कल्पवृक्षभाष्ये]		
ख		
वृत्तीभवन्ति दृग्वा	१	२
[कल्पवृक्षभाष्ये]		
वरं प्रवेष्टुं ज्वलितं हुताशनं	४	१२७७
[		]
वर्तमानासन्ने वर्तमाना	५	१४१४
[टि० १]		
[		]
वर्षं देव ! कुणालायां	१	४४
[		]
वंजुल पुष्कुन्मीसा	१	८४
[		]
वंदामि भद्रबाहुं	२	२५९
[दशासुप्तनिर्जुक्तौ गा० १ पञ्चकल्पभाष्ये गा० १]		
वंदासु खंति ! पठपंडुरसुद्ध-	३	७४९
[		]
वारत्तपुरे अभयसेण	२	५२४
[आवश्यकनिर्जुक्तौ गा० १३०३]		
वासु हावदे	६	१६०४
[		]
विज्ञप्तिः फलदा पुंसां	६	१७०८
[		]
वितर्हं पि वहासुस्ति	२	२६०
[दशवैकालिके अ० ७ गा० ५]		
विद्युत्पन्नपीतान्बाह्यः	२	३५९
[सिद्धार्थे ८-२-१७३]		
विनयः शिक्षा-प्रणयोः	४	११९६
”	५	१३६०
[द्वैमानेकार्थे त्रिस्वरकाण्डे श्लो० १२०५]		
विभूसा हृत्थिसंसग्नी	४	१०९५
[दशवैकालिके अ० ८ गा० ५७]		
वीतरागा हि सर्वज्ञाः	१	१०४
[		]
वीसंदणं अद्भुतिद्वयव-	२	५०५
[पञ्चवस्तुके गा० ३७९ टीकायात्]		
वेराड वच्छ वरणा	३	९१३
[प्रवचनसारोक्तौ गा० १५९०]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
वेरुलियवन्नरविहुम-	२	४६१
	[कल्पवृक्षज्ञाप्ये]	
व्रत-समिति-कषायार्णां	४	१२३४
"	४	१२३८
	[ ]	
श्रीहिर्यवो मसूरो	२	२६४
	[ ]	
	श	
शङ्कः कदल्यां कदली	१	८४
	[ ]	
शरीरं धर्मसंयुक्तं	३	८२१
	[ ]	
शीलाद्यर्थस्वरः	२	४६७
	[सिद्धहेमे ८-२-१४५]	
शुष्यतस्त्रीणि शुष्यन्ति	२	५५७
	[ ]	
शृणोति बहु कर्णाभ्या-	४	१२९७
	[ ]	
शेषाद्वा	२	२७०
"	२	२९८
	[सिद्धहेमे ७-३-१७५]	
श्रूयतां धर्मसर्वस्वं	१	९०
	[इतिहाससमुच्चये]	
श्वः कार्यमद्य कुर्वीत	४	१२६०
	[ ]	
	स	
सह सामर्थ्ये आर्यबिलं	५	१४६८
	[कल्पचूर्णौ]	
सखा वि सा न वत्तव्वा	१	२२०
	[दशवैकालिके अ० ७ गा० ११]	
सत्सङ्गैर्दृष्टव्यं हि सादौ	१	१८०
	[हेमानेकार्थे विस्वरका० श्लो० ३३६]	
सत्सामीप्ये सद्गद्वा	५	१४८२
	[सिद्धहेमे ५-४-१]	
सत्सपि फलेषु यद्वा-	४	९३६
	[ ]	
सद्धर्मबीजव्रतपाननभकौशलस्य	२	३५५
	[सिद्धसेनीयद्वितीयद्वान्निष्क्रियां श्लो० १३]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
समणोवासगस्स णं भंते !	२	४७०
	[भगवत्यां श्लो० ८ उ० ६ प० ३७३-२]	
सम्प्राप्तिश्च विपत्तिश्च	२	२९९
	[ ]	
सम्मसचरित्ताहं	१	३४
	[ ]	
सम्महिट्ठी सब्बी	१	२९
	[कल्पवृक्षज्ञाप्ये]	
सरसो चंद्रणपंको	१	१८१
	[ ]	
सर्वस्य सर्वकारी	२	५५१
	[ ]	
सवियारो त्ति विस्थिन्नो	२	५८५
	[कल्पचूर्णौ]	
सव्वजीवाणं पि य णं अक्ख-	१	२६
	[नन्दीयत्ने सू० ४२ प० १९५]	
सव्वजीवा वि ङ्खलति	१	९१
"	३	७५९
	[दशवैकालिके अ० ६ गा० १०]	
सव्वबहुअगणिजीवा	१	२४
	[आवश्यकनिर्णयौ गा० ३१]	
सव्वभूयस्सभूयस्स	१	९०
	[दशवैकालिके अ० ४ गा० ९]	
सव्वस्स केवलस्सा	२	४०३
	[विशेषावश्यकते भा० गा० ३०९६]	
सव्वागासपपुसगं सव्वागास-	१	८३
	[नन्दीयत्ने प० १९५]	
सव्वामगंभं परिज्जाय	१	९६
"	२	२७२
"	२	३७८
	[आचाराङ्गे श्लो० १ अ० २ उ० ५]	
सव्वे जीवा न हंतव्वा	२	३५९
	[ ]	
सव्वे पाणां पियाडणा	१	९१
"	३	७५९
	[आचाराङ्गे श्लो० १ अ० २ उ० ३]	
सव्वेसिं पि नयाणं	६	१७०९
	[आवश्यकनिर्णयौ गा० १०५५, १६२३]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
सहस्रसुपन्नं रोगं	२	२९९
	[	]
संचर कुंथुदेहिय	५	१५७५
	[ओषनिर्मुक्तौ गा०	३२३]
संजमजोगा पृथं	४	१०२१
	[पञ्चवस्तुके गा०	१३३]
संजमहेऊ लेवो	१	१५३
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
संजयगिहिचोयणऽचोयणे	३	७६१
	[ओषनिर्मुक्तौ भा० गा०	१७१]
संजुक्तोऽणंतेहिं	१	२२
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
संपुडगो दुगमाई	४	१०५४
	[प्रवचनसारोद्धारे गा०	६६७]
संवरुणरबारसपण	३	८६२
	[ओषनिर्मुक्तौ भा० गा०	१५]
संविगमसंविगमा	२	३२२
	[	]
संसदृकप्ये ण चरेज	२	३७९
	[दशवैकालिके चूलिका २ गा०	६]
संसदृमाइयाणं	६	१७००
	[कल्पवृहद्भाष्ये]	
संहिता च पदं चैव	२	२५६
	[	]
साकेत कोसला गय-	३	९१३
	[प्रवचनसारोद्धारे गा०	१५८८]
सामन्नमणुचरंतस्स	३	७५२
	[दशवैकालिकनिर्मुक्तौ गा०	३०१]
सामर्थ्ये वर्णनायां च	१	४
	[	]
सा वि य णं भगवभो अङ्ग-	२	३७३
	[समवायाङ्के समवाये ३४]	
सिय तिभागो सिय तिभा-	२	३८०
	[प्रज्ञापनायां पदं ६ पत्र २१६-२]	
सुत्तं सेयं जागरियत्तं वा सेयं	१	८६
	[ग्याख्याप्रश्नौ श० १२ उ० २ सू० ४४३]	
सुत्तफासिय निज्जुत्ति	२	२५६
	[विशेषावश्यके भा० गा०	१०१०]
सुत्तं सुत्ताणुगमो	२	२५६
	[	]

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
सुद्धपुडवीय न लिसिए	२	४१४
	[दशवैकालिके अ० ८ गा०	५]
सुबहुं पि सुयमहीयं	६	१७०८
	[भावश्यकनिर्मुक्तौ गा०	९८]
सुयनाणं महिद्धीयं	१	४६
	[	]
सुहपडिबोहो निहा	५	१३३९
	[	]
सुहुमं पि हु अचियत्तं	२	४२०
	[पञ्चवस्तुके गा०	१४५०]
सुरेव सेणाइ समत्तमाउहे	१	८६
	[	]
सेजायरपिडम्मी	४	९८६
	[पञ्चाशके पत्रा० १७ गा०	१०]
सेयविया वि य नयरी	३	९१३
	[प्रवचनसारोद्धारे गा०	१५९०]
सोइंदिथस्स णं भंते ! केवहए	१	६६
	[प्रज्ञापनायां पदं १५ उ० १ सू०	१९५]
सो पुण लेवो खर-	१	१५३
	[	]
स्थानासनगमनानां	३	६५३
	[नाट्यशाले अ० २२ श्लो०	१५]
स्पृशः फासकंसफरिसच्छिब-	५	१५८९
	[टि० १]	
	[सिद्धहैमे ८-४-१८२]	
स्वप्रतिष्ठितमाकाशम्	१	५२
	[	]
स्वरेभ्य इः	३	८८१
	[सिद्धहैमे उणादि सू०	६०६]
	ह	
हस्तपादाङ्गविन्यासो	३	६५३
	[नाट्यशाले अ० २२ श्लो०	२२]
हास्यो हासप्रकृतिः	३	६५४
	[वदटकाभ्यालंकारे अ०	१५ श्लो० ११]
हे हो हले सि अङ्गे सि	२	२६०
	[दशवैकालिके अ० ७ गा०	१९]
होइ कयस्थो वोत्तुं	२	२५६
	[विशेषावश्यके भा० गा०	१००९]
हस्वदीर्घमुत्तरवाच	१	२१
	[	]

सप्तमं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रभाष्य-वृत्त्यन्तर्गता लौकिकन्यायाः ।

न्यायः	विभागः	पत्राङ्कः	न्यायः	विभागः	पत्राङ्कः
अनानुपूर्व्यपि व्याख्याङ्गम्	४	९३२	तन्मध्यपतितस्त्रहणेन गृह्यते	३	६८३
आद्यन्तग्रहणे मध्यस्यापि ग्रहणम्	२	२७४	तुलादण्डमध्यग्रहणन्याय	१	२५०
”	४	११५०	”	२	५८७
एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणम्	२	२६३	दशदाडिम	१	६२
”	२	४८८	भीमो भीमसेनः	३	८९६
”	४	११५०	मान्नयाऽपि च सूत्रस्य लाघवं महा-		
एकग्रहणे तज्जातीयानां सर्वेषां			सुस्तवः	२	२६१
ग्रहणम्	२	२७४	यथोद्देशं निर्देशः	२	४१८
”	४	१०८७	”	२	४८८
एकग्रहणेन तज्जातीयानां सर्वेषा-			”	२	५४८
मपि ग्रहणम्	५	१३७४	वणिग्न्यायः	६	१६६५
कोष्ठकचक्रपरम्परन्यायः	१	१६७	सत्यभामा भामा इति न्यायः	३	१०२९
धुणाक्षरन्यायः	३	६१९	सर्वं वाक्यं सावधारणम्	१	२३२
छागालन्यायः (गा० ६०७९)	६	१६०७	”	२	५८२
”	६	१६०७	सूचनात् सूत्रम्	४	९७६

८

अष्टमं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रस्य वृत्तौ वृत्तिकृद्भ्यां निर्दिष्टानि सूत्र-भाष्य-
गाथापाठान्तरावेदकानि स्थलानि ।

पाठान्तर

विभाग-पत्रादि

सूत्रपाठान्तर

३-६५२, ६७७; ५-१३४९, १५२५; ६-१६६७

भाष्यपाठान्तर

१-३३, २४६; २-२८७, २८९, २९१, २९८, ३४३, ३६९, ३८१, ४०३, ४६५,
४९०; ३-६२०, ८२७, ८३३, ८५७; ४-९३०, १०६४, १०६६, १०७४
१२०१; ५-१३२४, १५२६, १५६९, १५७०, १५८०; ६-१६१६, १६६७

नवमं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रवृत्त्यन्तर्गतानां ग्रन्थकृतां नामानि ।

ग्रन्थकृताम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्	ग्रन्थकृताम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
अन्ये	३-८५७	जिनभद्रगणिक्रमाश्रमण	२-२५६, ४०२
आचार्य	२-५२१	धम्मगणिल्लमासमण	३-७२६ टि० ३
आचार्यदेशीय	३-८७२ टि० १ ४-१००७ टि० ३	निर्युक्तिकृत्	१-४४ टि० ५
आर्यमञ्जु	१-४४	निशीथचूर्णिकार	२-२८९
आर्यसमुद्र	१-४४	निशीथचूर्णिकृत्	१-२२०, २४१; २-२८७, २९०, ३३४, ५५२, ५७४; ३-९२०; ४-९५६, १०९७; ५-१३४१, १४९५
आर्यसुहस्तिन्	१-४४	परमर्षि	१-२१९; २-३७३
आवश्यकचूर्णिकृत्	२-३६७ टि० १; ४-१२२३	बृहन्नाभ्यकार (कल्पस्य)	४-९३६, ११४९
कल्पपाध्ययनचूर्णिकृत्	१-२२०	बृहन्नाभ्यकृत् (कल्पस्य)	४-९२५, १०७५; ५-१४९९, १५८०, १५८६ टि० २
केचिदाचार्यदेशीयाः	३-८७१ टि० ६	मद्रबाहु	१-२, १७७; २-२५९
केचिदाचार्याः	३-८५७; ४-२०३१, १०८९, ११५८	मलयगिरि	१-३९ टि० २, १७७, १७८
केषाञ्चिदाचार्याणां	३-७८१, ८०२; ४-१२६३	मलयवतीकार	१-९९
गुरुनियोग	२-६०१	लाटाचार्य	४-९८३
शुणिकार (कल्पचूर्णिकारः)	१-२३ टि० ६	लाडाचार्य	४-९८३ टि० २
चूर्णिकार (कल्पचूर्णिकारः)	१-२७; ४-१०७४; ५-१५०२	वादिमुख्य	२-३५५
चूर्णिकृत् (कल्पचूर्णिकृत्)	१-१, २०५, २४१; २-२६७, २८९, ३७६, ४२२, ४३३, ४७३, ४८९, ५००, ५०५, ५२४, ५५८, ५८५; ३-७७०, ७८८, ८०७, ८११, ८२७, ८४५, ८७१, ८९०, ८९४; ४-१०५५, १२६६; ५-१४६८	विशेषचूर्णिकार (कल्पस्य)	३-८०७
		विशेषचूर्णिकृत् (कल्पस्य)	२-३४५, ३८१, ४९०, ५५८; ३-७२६, ७७१; ४-११५६
		बृह	३-७६८
		सङ्गदासगणिक्रमाश्रमण	१-१७७
		हरिभद्रसूरि	२-३९६, ४८५
		हेमचन्द्रसूरि (मलधारी)	१-१७ टि० ५

दशमं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रभाष्य-वृत्त्यन्तः प्रमाणत्वेन निर्दिष्टानां
ग्रन्थानां नामानि ।

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्	ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
अजितशान्तिस्तव	५-१४६९	इतिभासिय	१-६५ (गा० २०४) ;
अजियसंस्थिय	५-१४६९		२-५८६ (गा० २०२७)
अथसस्थ	१-११४ (गा० ३८८)	उक्खित्तनाय	१-६२ (गा० १९२)
अनुयोगद्धार	१-८ टि० १, ७८, ८३; २-३४८	उत्तिससज्ञात	१-६२, ६३
अनुयोगद्धारचूर्णि	१-४५ टि० ६	उत्तराध्ययन	१-९७ टि० १; ३-७८४ टि० १;
अरुणोपपात	१-४६		५-१३७८ टि० २, १३९१
अर्थशास्त्र	१-११४	ऋषिभाषित	१-६६; २-५८६
आचार	३-९१३	येन्द्र	५-२४४१
आचारप्रकल्पाध्ययन	२-३४८	ओषनिर्युक्ति	१-१४०; २-४९०, ५०३ टि० १;
आचारसूत्र	४-११०९		३-७६१, ८६२, ८६९, ८७७;
आचाराङ्गसूत्र	१-९६ टि० १, ९७ टि० ३, १२१ टि० १, १३८ टि० ३, १८०, १९५; २-२७२, २७९; ३-७५९ टि० २;	कप्य	२-२५९
	४-९३३ टि० १	कल्पविशेषचूर्णि	३-८४५
आदेशान्तर	१-४५ टि० ६; २-५७४; ३-७२९	कल्पसूत्र	१-२
आदेशन्तर	२-५७५	कुलकरगण्डिका	१-२३१
आवश्यक	१-७८, १७७, २४४; २-२६७, ५२४, ५९१; ३-६९८ टि० ३, ७०६, ७१७; ४-१०५९, १०६३, १२२२, १२६०; ५-१४८९;	कौटिल्य	१-११३
	६-१६६० टि० २	क्रियाविशालपूर्व	१-४४
आवश्यकचूर्णि	१-४५ टि० ६	गोविन्दनिर्युक्ति	३-८१६; ५-१४५२
आवश्यकटीका	१-१४; ४-११२६;	चरक	२-५४९
	५-१४६६, १५४९	चूडामणि	२-४०४
आवश्यकनिर्युक्ति-चूर्णि-वृत्ति	३-१६६० टि० १	चूर्णि (कल्पस्य)	१-१७७, १७८, २०४, २४२;
आवश्यकमलयगिरि-वृत्ति-चूर्णि	१-५२ टि० ३		२-२९७, ३२० टि० २, ३४०,
आवश्यकहारिभम्रीटीका	१-४५ टि० ६, ५६ टि० ४, ८५ टि० २		३९८ टि० ४, ३९९, ६०१, ६१०;
	१-२ टि० १		४-११४४, ११४९, ११६९, १२३२, १३०६; ५-१३४१, १४६९, १५८५, १५९९
आवस्सय	१-२ टि० १	चूर्णिद्वय (कल्पचूर्णि-कल्पविशेषचूर्णा)	५- १३८८ टि० १

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
चेटककथा	३-७२२
जंबुद्वीवपञ्चति	१-४९ (गा० १५९)
जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति	१-४९
जीवाभिगम	१-६ टि० ६
जोणिपाहुड	३-७५३ टि० ४
ज्ञाताधर्मकथाङ्ग	१-६२ (टि० ४-५); ३-७०९ टि० २
ज्ञाताध्ययन	१-६६
गिञ्जुत्ति	५-१३६८ (गा० ५१३९); ६-१७०४ (गा० ६४८२)
तत्त्वार्थ	३-८१६
तरङ्गवती	१-१६५; ३-७२२; ५-१४८९
तीर्थकर्मगण्डिका	१-२३१
त्रिंशत्तिमहामोहस्थान (भावश्यके)	६-१६९२
दशवैकालिक	२-२७३; ४-९४४, ११०९
दशवैकालिकटीका	१-११९
दशवैकालिकनिर्युक्ति	१-७५; २-४९५; ३-७५२
दशमधुतस्कन्ध	२-४९९; ३-८९७; ६-१६७५ टि० १
दसा (दशाशुतस्कन्धः)	२-२५९
दीवसमुद्रपञ्चति	१-४९ (गा० १५९)
देशी (देशीनाममाला)	२-५५६
देशीनाममाला	२-५५६ टि० ४
द्वयोरपि चूर्णयोः (कल्पचूर्णि-विशेषचूर्णयोः)	२- ३६९
द्वीपसागरप्रज्ञप्ति	१-४९
धूर्ताख्यान	३-७२२
नन्दी	१-३९ टि० २
नन्दीवृत्ति	१-३९ टि० २
नान्यभ्ययन	१-१५; ५-१३९२ टि० १
नाट्यशास्त्र	३-६९६
नायज्ज्ञयण	१-६५ (गा० २०४)
निर्युक्ति	१-१७७; ४-१०५९; ६-१७०४
निशीथ	१-४४; ३-६७१; ५-१३२२, १३२७, १४४१, १४७९
निशीथचूर्णि	१-४५ टि० ६, २४२, २४८; २-२९१, २९८, ३२० टि० २, ३४०; ३-७८१, ८४५; ४-९८३; ५-१५८५
निशीथपीठिका	५-१३३९

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
निशीथाध्ययन	४-११८०
पञ्जोसवणाकल्प	४-११५६
पञ्चकल्प	१-७८, ८३; २-२५९; ४-११२६; ५-१३६७; ६-१६५९, १७०४
पञ्चवस्तुक	२-३९६, ४२०
पञ्चवस्तुकटीका	२-४२२, ४८५, ५०५
पञ्चवस्तुकवृत्ति	२-४८८
पणत्ति	४-९४७
पर्युषणाकल्प	४-११५६
पंचभाएससय	१-४५ टि० ६
पंचकल्प	१-८३ टि० ४; ५-१३६८ टि० २
पाक्षिकसूत्र	५-१५८६
पारिष्ठापनिकानिर्युक्ति	४-१२९४; ५-१५५६
पिण्डनिर्युक्ति	१-१५४; २-४७१, ५३०
प्रज्ञप्ति	१-९६; ५-१३८३; ६-१६०६
प्रज्ञापना	२-४८२, ४८३
प्रज्ञापनोपाङ्ग	१-४८ (टि० ३-४)
प्रत्याख्याननिर्युक्ति (भावश्यकनि०)	३-८०६
प्रत्याख्यानपूर्व	१-२, १७७; २-२५९
प्रश्नव्याकरणाङ्ग	४-१२३९
बृहज्जाष्य (कल्पस्य)	१-२२, २०२; २-२९६, ४५८, ५५७; ४-११६९; ५-१३६१; ६-१७००
ब्रह्मदत्तहिण्ड (उत्तराध्ययननिर्युक्तौ)	६-१६६०
भगवती	१-८६ टि० २; ४-११३९, १२००
भगवतीटीका	३-७६८
भस्त्रं (सं० भाष्यम्)	१-२ टि० १
भारत	५-१३८५, १३९०, १३९१
भाष्य (कल्पलघुभाष्यम्)	१-१, २, १७७, १७८
भासं (सं० भाष्यम्)	१-२ टि० १
भिवरवरशास्त्र	४-९३६
मलयगिरिव्याकरण	१-६
मलयवती	३-७२२
महापरिज्ञा	१-४६
मूलचूर्णि	४-९८३
मूलावश्यक	५-१३९१ टि० १
मूलावश्यकटीका	२-२५५
मौनीन्द्रवचन	२-३९१
योगसङ्ग्रह (भावश्यके)	५-१३५९

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्	ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
योनिप्राभृत	२-४०१;३-७५३	व्यवहारसूत्र	१-२,७८;६-१६४४
राजप्रभतीय	१-६ टि० ६	व्यवहाराध्ययन	१-२४५;४-११७८
रामायण	५-१३८५	व्याख्याप्रज्ञप्ति	३-७६८;४-१०७६
वचहार	२-२५९	शब्दानुशासन (मलयगिरीयम्)	१-२७८
वसुदेवचरित	३-७२२	शास्त्रपरिज्ञाध्ययन (आचाराङ्गे)	४-९३४
वात्स्यायन	१-२११	षड्जीवनिष्ठा (दशवैकालिके)	३-८०२
वासवदत्ता	३-७२२ टि० ४	सङ्घट (द्वितीयं ज्ञाताध्ययनम्)	१-६२
विपाकटीका	१-४५ टि० ६	सम्म (न्म)ति	३-८१६;५-१४३९, १४४१,१५१०
विशाखिल	१-२११	सिद्धप्राभृतवृत्ति	१-४५ टि० ६
विशेषचूर्णि	२-३६७,३९८ टि० ४, ३९९,४५८,५०२ टि० १, ५५७; ३-८१९,८३३;४-९८३,१०७४, १०९०,१०९२,११४४,१२३२; ५-१४६९	सिद्धान्तविचार	१-४५ टि० ६
विशेषणवती	१-४५ टि० ६	सुश्रुत	२-५४९
विशेषावश्यक	१-४५ टि० ६;२-४०२	सूत्रकृताङ्ग	१-४४ टि० ५;६-१६२९
विशेषावश्यकटीका	१-१७ टि० ५	सूत्रकृताङ्गटीका	६-१६३० टि० १
वृद्धभाष्य	२-६१०	सूत्रकृदङ्ग	१-९७ टि० २
वृद्धविवरण	४-१२९२	सूर्यप्रज्ञप्ति	२-४०१
वृद्धसम्प्रदाय	१-४५ टि० ६;२-४८८; ३-८३८;४-१२०६;५-१४६८	स्थानाङ्ग	१-५१ टि० १;३-६१९
		स्वोपज्ञपञ्चवस्तुकटीका	२-४८५
		हैमानेकार्थसङ्ग्रह	१-२११ टि० ४

एकादशं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्र-निर्युक्ति-भाष्य-वृत्ति-टिप्पण्याद्यन्तर्गतानां
विशेषनाम्नामनुक्रमणिका ।

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्	विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
	अ		अभय	राजकुमारी मन्त्री च	५८, ८८, ३५१
अग्निकुमार	भवनपतिभेदः	११५	अभयसेण	राजा	१११०
		गा० ३२७४, ११६	अम्बष्ठ	ज्ञातिविशेषः	११३
अग्निकुमार	”	११६	अयोध्या	नगरी	३८१
अङ्ग-मगाव	जनपदः	१०७	अरहन्नक	जैनश्रमणः	७१७
अङ्गा	”	१०७	अरहन्नग	”	७१७ गा० ३५४५
अच्छ	जनपदो नगरं वा	११३	अरिद्वनेमि	तीर्थकारः	५७
अजापालकाचक	जैनापाध्यायः	१२२५	अर्धभागध	भाषा	११४
अजितनाथ	तीर्थकारः	१४२४ टि० ३	अर्जुद	गिरिः	८८४
अजितस्वामिन्	”	१४१९	अवन्तीसुकुमार	जैनश्रमणः	१०६३
अज्जकालग	पूर्वधरस्वरिः	७३, ७४	अवंति	नगरी	१६१२ गा० ६१०२
अज्जसुहस्थि	”	११७ गा० ३२७५, ११९ गा० ३२८२	अवंती	जनपदः	११९, ११४५, १६१२
अद्गावय	गिरिः	१२८५	अशिवोपशमनी	भेरी	१०६, १०७
		गा० ४७८३	असोकश्री	राजा	११७, ११८, ११९
अढोलिका	राजकुमारी	३५९	अष्टापद	गिरिः	१२८४, १२८५
अढोलिया	”	३६०, ३६१	असिवोवसमणी	भेरी	१०६ गा० ३५६, १०७
अढोलीया	”	३५९ गा० ११५५- ११५६	असोकसिरि	राजा	८८ गा० २९४, ११७ गा० ३२७६
अङ्गभरह	क्षेत्रम्	१३९७	असोग	”	८८ गा० २९२, ८९
अर्णाग	राजकुमारः	१३८७	असोगसिरि	”	११७
अर्णागसेण	सुवर्णकारः	१३८८ गा० ५२२५	अहिच्छता	नगरी	११३
अर्णाध	राजा	१३८९	अर्णा-मगाह	जनपदः	१०५ उ० १ सू० ५०
अनङ्गसेन	”	७०६, १३८८	अर्णा	”	११३
अनिल	”	३५९ गा० ११५४	अर्णध	”	१२१ गा० ३२८९
अनन्ध	जनपदः	२०, ११९	अर्णकुणाल	राजकुमारः	८९
अभिकापुत्र	जैनाचार्यः	१६४६	अर्णपुर	नगरम्	१३८९
अम्बुप	गिरिः	८८३ गा० ३१५०, ८८४ टि० ७	अर्णह	ज्ञातिविशेषः	११३ गा० ३२६४

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
	आ	
आजीवक	दर्शनी	१८९
आणंदपुर	नगरम्	८८४ टि० ७, १३८७
आनन्दपुर	,,	३४२, ८८४
आभोगिनी	विद्या	१२५०
आर्द्रकुमार	जैनश्रमणः	३४९
आर्यखण्ड	जैनाचार्यः	१४८०
आर्यचन्दना	जैनश्रमणी	१०३६
आर्यमहागिरि	पूर्वधरस्वविरः	९१९
आर्यवज्र	,,	११९
आर्यसुहस्तिन्	,,	९१७, ९१८, ९१९
आर्हत	दर्शनम्	६०
आवर्तनपीठिका	यन्त्रम्	९४० टि० १
आवाह	उत्सवः	१२६९ गा० ४७१६
	इ	
इक्खाग	वंशः	९१४ गा० ३२६५, १३९७ गा० ५२५७
इक्ष्वाकु	,,	७५, ९१४, १३९८
इन्द्रपद	गिरिः	१२९१
इन्द्रमह	उत्सवः	१३७१, १४८१
इसितलाग	सरः	८८३ गा० ३१५०
इसिवाल	वानव्यन्तरः	११४५ गा० ४२१९, ११४६ गा० ४२२३
इसीतलाग	सरः	११४६ गा० ४२२३
इंद्र	यज्ञः	१३७१
इन्द्राण	चैत्यम्	१३७१
इन्द्रपद	गिरिः	१२९८ गा० ४८४१
इन्द्रमह	उत्सवः	१३७० गा० ५१५३, १३७१
	उ	
उज्ज्वल	जैनश्रमणः	४५ टि० ६
उज्ज्वल	वंशः	९१४ गा० ३३३५
उज्ज्वल	राजा	५६, ५७
उज्ज्वल	वंशः	३१४
उज्ज्वल	गिरिः	३८१, ८३७, ८९३, ९५३

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
उज्जयिनी	नगरी	८९, ३५९, ९१८, ११४५, ११४६, १४६६, १५०९, १६१२
उज्जित	गिरिः	९५७ टि० २
उज्जोणी	नगरी	७३, ८८ गा० २९२, ३५९, ३६०, ९१७, ११४५ गा० ४२१९=२०, १३६३, १३६३ गा० ५११५, १४६६ गा० ५५३७, १५०९ गा० ५७०६
उज्जित	गिरिः	८९३ गा० ३१९२
उडकं	ऋषिः	५४३
उत्तरमथुरा	नगरी	१६४८
उत्तरमहुरा	,,	१६४८
उत्तराध्वयन	योगः	२२०
उत्तरापथ	जनपदः	३८३, ५२४, १०६९, १५३६
उत्तरापह	,,	१०६९ गा० ३८९१
उत्तरावह	,,	५२४, ९१५
उदायन	राजा	३१४
उदायिन्नुपमारक	राजकुमारः श्रमणश्च	३८३
	ऋ	
ऋषभनाथ	तीर्थकरः	९१४
ऋषभसेन	गणधरः	२०६ टि० ३, ४७८, १०३६
ऋषभस्वामिन्	तीर्थकरः	२०६ टि० ३, ४७८, १२८४, १४१९, १४२०, १४२४ टि० ३, १६८८, १६९८
ऋषितडाग	सरः	८८३, ११४५, ११४६
ऋषिपाल	वानव्यन्तरः	११४५, ११४६
	ए	
एस्वई	तुम्ही	१४९१ व० ४ स० ३३ गा० ५६३८, १४९२ गा० ५६३९, १४९५ गा० ५६५३
	ए	
ऐरावती	नदी	१४९१, १४९२, १४९५

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
	ओ	
ओङ्कुरुड	जैनश्रमणः	४५ टि० ६
	क	
कच्छ	जनपदः	३८४ टि० २
कणाद	दर्शनी	२१०
कणह	वासुदेवः	५७,१०६
कपिल	राजकुमारः	३५४
"	जैनश्रमणः	१३७१
कप्पियाकप्पिय	योगः	२२०
कमलामेला	राजकुमारी	५४ गा० १७२, ५६,५७
कम्बल	देवः	१४८९
करकण्डु	राजकुमारः	१३५९
करड	जैनश्रमणः	४५ टि० ६
कर्णाट	जनपदः	३८२
कर्मकारभिष्णु	श्रमणविशेषः	११७०
कलंद	ज्ञातिविशेषः	९१३ गा० ३२६४
कल्लिन्द	"	९१३
कलिंग	जनपदः	९१३
कल्पिकाकल्पिक	योगः	२२०
कविल	जैनश्रमणः	१३७१ गा० ५१५४
कंचणपुर	नगरम्	९१३
कंची	नगरी	१०६९ गा० ३८९२
कंपिल	नगरम्	९१३
कंबल	देवः	१४८९ गा० ५६२७-२८
काकिणी	नाणकविशेषः	५७३
काञ्ची	नगरी	१०६९
कानन	द्वीपः	३८४
कामियसर	सरः	८९
कार्पटिक	श्रमणविशेषः	८९२
काल	नरकावासः	४५ टि० ६
कालक	पूर्वधरस्वविरः	१४७८
कालकज	"	१४८० गा० ५५९३
कालकाचार्य	"	७३,१४८०
कालगज	"	७३,७४
कालसौकरिक	शौकरिकः	३५५
कालिकाचार्य	पूर्वधरस्वविरः	१२१४
काकोदाई	नौकाभिष्णुः	८०३

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
काष्ठ	श्रेष्ठी जैनश्रमणश्च	८०५,१५४९
कासी	जनपदः	९१३
किडि	वणिक्	३७३ गा० १२०५, ३७४
कुङ्कुक्क	जनपदः	९१९
कुणाल	राजकुमारः	८८ गा० २९२, ८९,९१७
कुणाला	जनपदः	९०५ उ० १ सू० ५०, ९०७,९१३
"	नगरी	४५ टि० ६,१४९१ उ० ४ सू० ३३,१४९२ गा० ५६३९, १४९५
कुण्डलमेण्ड	वानव्यन्तरः	८८३
कुण्डलमेत	"	८८३ टि० ६
कुण्डलमेत	"	८८३ टि० ६
कुण्डलमेत	"	८८३ टि० ७
कुत्तिय	भाषणः	११४५ गा० ४२२०
कुम्भिकापण	"	११४३
कुमारनन्दी	सुवर्णकारः	१३८८
कुम्भकारकृत	नगरम्	९१६
कुरु	जनपदः	९१३
कुरुक्षेत्र	"	५४४
कुरुखेत	"	५४४ गा० १८५८-५९
कुसह	"	९१३
कुसुमनगर	नगरम्	१०६९ गा० ३८९२
कुसुमपुर	"	१०६९,११२३ गा० ४१२४
कुंकणग	जनपदः	५४ गा० १७२
कुम्भकारकक्खड	नगरम्	९१६ टि० १
कुम्भकारकड	"	९१५,९१६
कुम्भारकक्खड	"	९१६ टि० १
कुम्भारकड	"	९१६ टि० १
कुलवाल	"	६२० गा० २१६४
कुलवालक	जैनश्रमणः	४०२,६२०
कुण्ण	वासुदेवः	१०६,१०७,७५८
केगाह्अड	जनपदः	९१३
केतर	नाणकविशेषः	५७४
केवडिक	"	५७४

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
केवडिय	नाणकविशेषः	५७३ गा० १९६९
केशि	गणधरः	११२६
केसि	,,	११२६ गा० ४१३७
कोङ्कण	जनपदः	३८४,८०७
कोडिवरिस	नगरम्	९१३
कोमुह्या	भेरी	१०६ गा० ३५६
कोरन्व	वंशः	९१४ गा० ३२६५
कोवहुक	इक्षुयन्नम्	१०१३
कोशला	नगरी	१५३६
कोशिका	नदी	१४८७
कोसला	जनपदः	९१३
कोसंबी	नगरी	९०५ उ० १ सू० ५०, ९१३,९१७ गा० ३२७५,९४७
कोसिभा	नदी	१४८७ उ० ४ सू० ३२
कोंकणग	जनपदः	५५
कोंडलमिढ	ग्रामः	८८३ टि० ७
कोंडलमेंढ	वानव्यन्तरः	८८३ टि० ७, गा० ३१५०
कौमुदिकी	भेरी	१०६
कौरव	वंशः	९१४
कौशाम्बी	नगरी	९०७,९१३,९१७
क्षणिकवादिन्	दर्शनी	६०
क्षत्रिय	वंशः	९१४
क्षुल्लककुमार	जैनश्रमणः	१३५९
ख		
खत्तिय	वंशः	९१४ गा० ३२६५
खरञ्ज	अमाल्यः	१६४७,१६४८
खरक	,,	१६४९
खरग	,,	१६४९ गा० ६२४८
खल्लाड	कोलिकः	१६११ गा० ६०९४
खल्लाडग	,,	१६११ गा० ६०९६
खस्वाट	,,	१६११
खसहुम	भृगालः	९०९
खसहुम	,,	९०९
खंडभ	जैनाचार्यः	९१५,९१६
खंड्य	राजकुमारः	९१५ गा० ३२७२

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
ग		
गङ्गा	नदी	९५७,१३८६,१३८८, १४८७ उ० ४ सू० ३२ गा० ५६१९,१४८८
गजसुकुमाल	जैनश्रमणः	१६३७
गजाग्रपद्	गिरिः	१२९९
गद्दभ	राजपुत्रः	३५९ गा० ११५५- ५६,३६०
गयपुर	नगरम्	९१३
गर्दभ	राजा	३५९,३६१
गर्दभिह्ल	,,	१४८०
गान्धारी	मातङ्गविद्यादेवी	७०९
गिरिजन्न	प्रकरणम्	१५३९ गा० ५८३३
गिरियन्न	,,	१३०८,१५३९
गोदावरी	नदी	१६४८ गा० ६२४६
गोन्बर	ग्रामः	१६११ गा० ६०९६
गोयावरी	नदी	१६४७
गोर्बर	ग्रामः	१६११
गोह्ल	जनपदः	६०३ टि० ४,६७२, ६७५ टि० ३
गोष्ठामाहिल	निहवः	२४५ टि० १
गौड	जनपदः	३८२
गौतम	गणधरः	३१३,१०३६,१३३२
गौतमस्वामिन्	,,	१६३८
गौरी	मातङ्गविद्यादेवी	७०९
घ		
घटिकावोद्र	वणिकः	१३८७,१३९०
घण्टिकयक्ष	यक्षः	४०४
च		
चक्र	तिल्यन्नम्	१०१३
चक्रचर	श्रमणविशेषः	८१८
चसुद्धारक	यज्ञम्	९४०
चण्डप्रद्योत	राजा	११४५
चण्डरुद्र	जैनाचार्यः	१६१२,१६१३
चन्द्र	जैनश्रमणकुलम्	४३२
चन्द्रगुप्त	राजा	८९,९१७,९१८
चमर	असुरेन्द्रः	१३४७

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
चरपा	नगरी	३८१, ७०६, ९०७, ९१३, १३८८ गा० ५२२५, १६३३
चरक-वीरिक	दर्शनी	२१० टि० ४
चरपा	”	२१० गा० ७००
चंडरुद्र	जैनाचार्यः	१६१२ गा० ६१०२-३
चंडगुप्त	राजा	८८ गा० २९४, ७०४, ९१७ गा० ३२७६
चक्रवर्त्त	मन्त्री	७०४, ७०५
चिकीतीसुत	श्रेष्ठिपुत्रः	७५८
चीन	जनपदः	१०१८
चुङ्गुण	शातिविशेषः	९१३ टि० ४-५
चेदि	जनपदः	९१३
चैलुणा	राज्ञी	५७, ५८
	ज	
जवण	नदी	१४८७ उ० ४ सू० ३२
जनादेन	वासुदेवः	१६३७
जमालि	निहवः	४०६
जम्बू	केवली स्वविरः	३१३, ५२३
जयन्ती	राजकुमारी	९४७ गा० ३३८६
जराकुमार	राजा	१३९७
जम्ब	जैनअमणः	३५९ गा० ११५४- ५५-५६, ३६०
जंगला	जनपदः	९१३
जंबवती	राज्ञी	५७
जिकण्डु	राजा	१३९८, १६३७, १३३८
जिवारि	”	१३८७
जिनदास	श्रेष्ठी	१४८९
जियसुत	राज्य	९१५, १३९७ गा० ५२५५, १६३७ गा० ६१९८
जीवन्तस्वामि- प्रतिमा	तीर्थंकरप्रतिमा	७७६, ७९८, १५३६
जैन	दर्शनम्	८५
जम्ब	वंशः	९१४
जम्बवर्त्त	तीर्थम्	८९३

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
	ड	
डिम्मरेलक	जनपदः	३८३
डोम्बी	शातिविशेषः	४०४
	ण	
णभसेण	राजा	५६ टि० ४
णात	वंशः	९१४ गा० ३२६५
णायसंड	तीर्थम्	८९३ गा० ३१९२
णोलभ	नाणकविशेषः	१०६९ गा० ३८९२
	त	
तच्चनिक	दर्शनी	१३७४
तच्चन्निक	”	६५०, १०४१
तच्चन्निय	दर्शनम्	५९४
तटिका	श्रमणविशेषः	८९२
तडागमहा	अस्सवः	१२६९
तन्नुवाय	शिल्पी	९१४
तापस	श्रमणविशेषः	९८९
तामस्फिति	नगरी	९१३, १०७३ गा० ३९१२
	”	३४२, १०७३
ताम्रलिप्ती	शिल्पी	९१४
तुण्णक	शातिविशेषः	९१३ गा० ३२६४
तुण्णुण	नगरी	१३९७ गा० ५२५८, १३९८
तुरमिणि	जनपदः	१०७३ टि० ६
तौमाल	”	३३१ गा० १०६०- ६१, ३३२, ३३३, ३८४ टि० १, ८८३ गा० ३१४९, ९५९, ९६३ गा० ३४४६, १५३९ गा० ५८३६
	”	नगरम् ११४५ गा० ४२१६, ११४६ गा० ४२३६
	थ	
थंसणी	विद्या	१२९१ गा० ४००९
थावन्सुत	श्रेष्ठिपुत्रः	१६६३ गा० ६१०३
थुणा	जनपदः	९०५ उ० १ सू० ५९, १०७२ गा० ३९०५

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
थूमसह	उत्सवः	१६५६ गा० ६२७५
	द	
दक्षिणमहुरा	नगरी	१६४८
दक्षिणावह	जनपदः	९१७, १०६९ गा० ३८९२
दक्षिणमथुरा	नगरी	१६४८
दक्षिणापथ	जनपदः	५७३, ८०८, ८१८, ८८६, १०६९
दन्तपुर	नगरम्	५९१ गा० २०४३
दमिल	जनपदः	९२१ गा० ३२८९
दसन्न	,,	९१३
दसार	राजा	५७
दंडह	,,	९१५, ९१६
दीनार	नाणकविशेषः	५७४
दीर्घपृष्ठ	मन्त्री	२-३५९
दीव	जलपत्तनम्	१०६९ गा० ३८९१
दीहपट्ट	मन्त्री	३५९ गा० ११५५, ३६०, ३६१
हुंबभूतिया	भेरी	१०६ गा० ३५६
हुंभूतिका	,,	१०६
हुंडसिन्न	सार्धवाहः	५९१
द्रमिल	जनपदः	२०
द्रम्म	नाणकविशेषः	५७३
द्रविड	जनपदः	३८२, ३८३, ९१९, १०३८, १०६९
द्वारिका	नगरी	३५१
द्वीप	जलपत्तनम्	३४२, १०६९
	घ	
धनदेव	राजपुत्रः	५६, ५७
धनसिन्न	सार्धवाहः	५९१
धनु	मन्त्री	१६६०
धन्नाग	नापितदासी	१६२१ गा० ६०९४
घञ्जिका	,,	१६११
घञ्जिय	,,	१६११ गा० ६०९६
घन्वन्तरि	वैद्यः	३०२
धर्मचक्र	तीर्थम्	१५३६
धर्मचक्रभूमिका	,,	१०२२

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
धारिणी	राज्ञी	९१५
	न	
नदीमह	उत्सवः	१२६९
नन्द	गोपः	२७
नन्दपुर	नगरम्	३५१
नरवाहन	राजा	५२ टि० ३
नंद	गोपः	२७ मा० ७७
नंदिपुर	नगरम्	९१३
नाग	वंशः	७५
नागकुमार	देवजातिः	१४८९ गा० ५६२७
नागेन्द्र	जैनश्रमणकुलम्	४९२
नारद	ऋषिः	७५८
नारय	,,	५६, ५७
नारायण	वासुदेवः	५७
निशीथ	योगः	२२०
निसीह	,,	२२०
नेपाल	जनपदः	१०७३, १०७४
नेमाल	,,	१०७३ गा० ३९११
नेमि	तीर्थकरः	१०६, १०७
नेलक	नाणकविशेषः	१०६९
	प	
पहद्दाण	नगरम्	५३
पञ्जस	राजकुमारः	५६
पञ्जोय	राजा	११४५ गा० ४२२०
पञ्जशील	द्वीपः	१३८८ टि० ४, १३८९ टि० १-३
पञ्जशैल	,,	१३८७, १३८८, १३८९, १३९०
पतिद्दाण	नगरम्	१६४७
पद्मवती	राज्ञी	१३५९
पद्मसि	विद्या	५६
पद्मसि	योगः	२२०
पभास	तीर्थम्	८८३ गा० ३१५०, ८८४ टि० ७
परिभ्राजक	श्रमणविशेषः	१८९
पर्वतमह	उत्सवः	१२६९
पञ्चमह	,,	१२६९ गा० ४७१६
पश्चिमवेश	जनपदः	५७४ टि० १

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
पंचसेल	द्वीपः	१३८७ गा० ५२१९
पंचाला	जनपदः	९१३
पाटलिपुत्र	नगरम्	८९, ६५०, १५०९
पाटलिपुत्रक	,,	१०६९
पाडक	,,	८८ गा० २९२
पाडलि	,,	६५० गा० २२९२
पाडलिपुत्र	,,	८८, ७०४, ९१७, १०६९ गा० ३८९१, १४८८, १५०९ गा० ५७०५
पाण्ड	पाण्डुमथुरावासिनः	१८
पाण्डुमथुरा	जनपदः	१८
पाण्डुराज	श्रमणविशेषः	७७३
पादलिप्त	जैनाचार्यः	१३१६
प्रादीणवाह	तीर्थम्	८८३ गा० ३१५०
प्राथीणवाह	,,	८८४ टि० ७
पारस	जनपदः	१०८५
पारसीक	,,	८८०
पार्श्वनाथ	तीर्थकरः	११४३, १४२५ टि० १
पार्श्वस्वामिन्	,,	१४१९
पालक	पुरोहितः	९१६, १३३५, १४७८
पालय	,,	९१५, ९१६
पालित्तग	जैनाचार्यः	१३१६
पालित्तय	,,	१३१५ गा० ४९१५
पालित्तायरिय	,,	१३१६
पावा	नगरी	९१३
पुष्फकेड	राजा	४१०, ४११
पुष्फचूल	राजकुमारः	४१० गा० १३४९- ५०, ४११
पुष्फचूला	राजकुमारी	४११
पुष्फपुर	नगरम्	४१० गा० १३४९, ४११
पुष्फवह	राज्ञी	४१० गा० १३४९, ४११
पुरंदरजसा	राजकुमारी	९१५, ९१६
पुरिमंताल	नगरम्	३८१
पुरिसपुर	,,	६५० गा० २२९१, २२९२

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
पुरुषपुर	नगरम्	६५०
पुष्करसारी	लिपिः	१७ टि० ६
पुष्पकेतु	राजा	४११
पुष्पचूल	राजकुमारः	४११
पुष्पचूला	राजकुमारी	४११
पुष्पपुर	नगरम्	४११
पुष्पवती	राज्ञी	४११
पुष्यभूति	जैनाचार्यः	१६६०, १६६४
पुस्सभूति	,,	१६६० गा० ६२९०, १६६४ गा० ६३०४
पुस्समित्त	,,	१६६० टि० १
पूर्वदेश	जनपदः	५७४
पोट्टशाळ	परित्राजकः	२३५
पोतण	नगरम्	१६३७ गा० ६१९८
पोतनपुर	,,	१६३७, १६३८
प्रज्ञप्ति	योगः	१४८६
प्रद्योत	राजा	५८६
प्रभव	पूर्वधरस्यविरः	३१३
प्रभास	तीर्थम्	८८४
प्रहासा	न्यन्तरी	७०६ टि० १, १३८९
प्राचीनवाह	तीर्थम्	८८४
	फ	
फलाहाररिसि	तापसः	२४७
	ख	
खन्नासा	नदी	३८३
खलदेव	राजा	५६
खंभदत्त	चक्रवर्ती	२०४
खंभी	जैनश्रमणी	१०३६ गा० ३७३८, १६३८ गा० ६२०१
खारवई	नगरी	५६, ५७, १०६, ९१३
खाहुबलिन्	राजा	१४८०
खिंदुसार	,,	८८ गा० २९४, ९१७ गा० ३२७६, ९१८
खोटिक	दिग्म्बरदर्शनी	४१
खोधिक	पाश्चात्यच्छेच्छजातिविशेषः	१८
खद्दादत्त	चक्रवर्ती	१०४, ७५८, १४८०
खाही	जैनश्रमणी	१०३६
	भ	
भगवती	योगः	३३०

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
भण्डीर	यक्षः	१४८९
भदिकपुर	नगरम्	९१३
भरत	क्षेत्रम्	११५१, १२८५
भरत	चक्रवर्ती	२०४, ५२४, ७५६, ११४५, १२८४, १२८५
भरह	क्षेत्रम्	१२८५ गा० ४७८६
भरह	चक्रवर्ती	२०४, ५२४ गा० १७७७, १२८४ गा० ४७७९, १२८५ गा० ४७८३
भरुभण्ड	नगरम्	५९४
भरुकण्ड	"	८८३, ११४६
भरुपण्ड	"	५२, ५९४ गा० २०५४, ८८४ टि० ७, ११४५ गा० ४२२०-२१
भसक	राजकुमारः	१३९७, १३९८
भसय	"	१३९७ गा० ५२५४-५५-५८
भंगी	जनपदः	९१३
भिछमाल	"	५७३
भिसक	राजकुमारः	१३९७ टि० १
भिसय	"	१३९७ टि० १
भूततलाग	सरः	११४६
भूततलाग	"	११४५ गा० ४२२२
भूयतलाग	"	११४५
भृगुकण्ड	नगरम्	३४२, ५९४
भोग	वंशः	९१४ गा० ३२६५
	म	
भगध	जनपदः	३८२, ५८१, ११११, ११५१
भगध	"	२०, ९०७, ९११, ९१३
भगह	"	९१३
भक्षियावई	नगरी	९१३
भधुरा	जनपदः	३८४

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
मधुरा	नगरी	१४८९, १५३६, १६४८, १६५५, १६६०, १६६१
मधुरापुरी	"	५२४
मधुरा	"	१६५४ गा० ६२७०, १६६० गा० ६२९२
मन्दर	गिरिः	१०४९
मरहट्ट	जनपदः	८६९ टि० ११
मरु	"	७५९
मरुदेवा	ऋषभजिनमाता	४५ टि० ६
मलय	जनपदः	९१३, १०१८
मल्ल	गणः	१६६४
मल्लिनाथ	तीर्थकरः	७५८, १३३१
महरट्ट	जनपदः	६०३ टि० ४
महाकप्पसुय	योगः	२२०
महागिरि	पूर्वधरसाधिरः	९१७ टि० १, ९१६
महाराष्ट्रः	जनपदः	१६७, ३८२, ३८४, ६०३, ७३०, ७४१, ७५९, ९१९, ९८५, १०७४, १६७०
महाधीर	तीर्थकरः	४५ टि० ६, ३१४, ४८५, ५२२, १६६७, १६९८
महिरावण	नदी	३८३
मही	"	१४८७ त० ४ सू० ३२
महुरा	नगरी	५२४ गा० १७७६, ९१३, १६४७ गा० ६२४४, १६४८, १६५६
मालव	जनपदः	३८२, ७५९, १६७०
मासपुरी	नगरी	९१३
मिहिला	"	९१३
मीमांसक	दर्शनी	१७
मुणिसुब्बय	तीर्थकरः	९१६
सुरिय	वंशः	८८ गा० २९३, ७०४ गा० २४८७, ९१८ गा० ३२७८
सुरुण्ड	राजा	६५० गा० २२९१-९२, ११२३ गा० ४१२३, १४८८ गा० ५६२५

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
भूकदेव	धतकारः	२३८
भृगापती	जैनश्रमणी	१०३६
मेरु	गिरिः	१०४९, ११४३
मोरिय	वंशः	८८
मोहणी	विधा	१२९१ गा० ४८०९
मोहनी	"	१२९१
मौर्य	वंशः	८९, ७०४, ९१८

थ

थथाघोषश्रुत- ग्राहक	जैनाचार्यः	१६१०
थमुना	नदी	१४८७
थष	राजा	३५९, ३६१
थशोभद्गा	राज्ञी	१३५९

द

रक्तपटदर्शन	दर्शनी	६५०
रत्नदेवता	देवी	७०९
रत्नद्वीप	द्वीपः	७०९ टि० ३
रत्नोच्चय	गिरिः	११४३
रथशुष्य	"	११४३ गा० ४२०९
राहृषण	वंशः	९१४ गा० ३२६५
राजगृह	नगरम्	८८, २१४, ९०७, ९१३, ९५९, ११४५, ११४६, १२८३
राजन्य	वंशः	९१४
रायगिह	नगरम्	५७, ८८ गा० २९१, ९१३, ११४५ गा० ४२१९, ११४६ गा० ४२३३, १२८३

रेवथ	उद्यानम्	५६, ५७
रोहशुस	निहवः	२३५
रोहा	परिभाजिका	१६३०, १६२९ गा० ६१६९

ल

लाट	जनपदः	२०, ३८२, ३८३, ८७१
लाड	"	८०७, ८७१, ९१३ टि० ३
लाव	"	९१३

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
----------	--------	------------

व

वहृदिस	नगरम्	१६११ गा० ६०६९
वच्छ	जनपदो नगरं वा	९१३, ९४७
वच्छा	जनपदः	९४७ गा० ३३८६
वज्जा	श्रेष्ठिनी	८०५
वज्रस्वामिन्	पूर्वधरस्थविरः	११७४
वहृ	जनपदः	९१३
वणवासी	नगरी	१३९७
वण्हि	वंशः	१३९७ गा० ५२५७
वद्धमाण	तीर्थकरः	५७, ९१२ गा० ३२६१, ९४७
वरण	जनपदो नगरं वा	९१३
वरधणुग	मन्त्रिपुत्रः	१६६० गा० ६२९०, १६६४ गा० ६३०४
वरधनु	"	१६६०, १६६४
वर्तनपीठिका	यज्ञम्	९४० टि० २
वर्षमान	तीर्थकरः	९१२, ९१५, ९४७, ११६५, १४१९, १४२५ टि० १, १६८८, १६९८
वल्कलधीरिन्	तापसो जैनश्रमणश्च	३५४
वंगा	जनपदः	९१३
वाणारसी	नगरी	९१३
वारत्तक	जैनश्रमणः	५२४, ५८६
वारत्तक	अमाल्यः	११११
वारत्तग	जैनश्रमणः	५२४ गा० १७७५, १११० गा० ४०६४, ४०६६
वारत्तग	अमाल्यः	१११०
वारत्तगपुर	नगरम्	१११०
वाञ्जुदेव	अर्कचक्रवती	५७, १०७, १३९७, १६६१
विण्डु	जैनश्रमणः	४५ टि० ६
विदक	ज्ञातिविशेषः	९१३ गा० ३२६४
विदुर्भ	जनपदः	३८२
विदेह	"	९१३
विदेह	ज्ञातिविशेषः	९१३ गा० ३२६४

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
विवाह	उत्सवः	१२६९ गा० ४७१६
विष्णुकुमार	जैनश्रमणः	८७९, ८८०
विसरथा	राज्ञी	१३८७
वीतभय	नगरम्	३१४
वीथभय	,,	९१३
वीरजिन	तीर्थकरः	१
वीरवर	,,	१४८९ गा० ५६२८
वृषिण	वंशः	१३९८
वेराड	जनपदो नगरं वा	९१३
वैदेह	ज्ञातिविशेषः	९१३
वैरस्वामिन्	पूर्वधरस्वविरः	२२९
वैशेषिक	दर्शनी	१२, २३ टि० २, ८५
व्याख्यामञ्जलि	योगः	२२०
श		
शक	राजा	१४७८
शक्रमह	उत्सवः	१३८३
शतानीक	राजा	९४७
शम्भ	राजकुमारः	१०७
शङ्करभक्त	पूर्वधरस्वविरः	३१३
शसक	जैनश्रमणो राजकुमारश्च	१३९७, १३९८
शाक्य	दर्शनी	१८९
शातवाहन	राजा	१६४७
शालिभद्र	श्रेष्ठिपुत्रः	११४५, ११४६
शिव	वानव्यन्तरः	२५३
शैलकाचार्य	जैनाचार्यः	१२२९
शैलपुर	नगरम्	८८३
श्रावस्ती	नगरी	९१६
श्रीयक	जैनश्रमणः	८१५
श्रेणिक	राजा	११४५
श्वेताम्बर	जैनसम्प्रदायः	२१८
स		
सङ्ग्रामिकी	भेरी	१०६
सङ्ग्रह	विधापरः	११२६ गा० ४१३७
सखकिन्	,,	११२६
सबक	देवः	१४८९
		गा० ५६२७-२८
सभूमिभाग	उद्यानम्	९१२ गा० ३२६१

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
सम्प्रति	राजा	५२८, ९०७, ९१५, ९१७, ९१८, ९१९, ९२०, ९२१
सम्भ	राजकुमारः	५६, ५७, १०७
सम्मेत	गिरिः	३८१
सयंभूरमण	समुद्रः	४५ टि० ६
सयाणिभ	राजा	९४७
सरक	नदी	१४८७ उ० ४ ख० ३२
सरयू	,,	१४८७
सरस्वती	,,	३४२ टि० १, ८८४
सरस्वती	,,	८८४ टि० ७
ससय	राजकुमारः	१३९७
		गा० ५२५४-५५-५८
सहसाणुवादि	विषम्	११४२ गा० ४२०८
सहस्रानुपातिन्	,,	११४२
संगामिया	भेरी	१०६ गा० ३५६
संदिग्ध	जनपदः	९१३
संपद्	राजा	८९, ९१७
संपति	,,	९१७ गा० ३२७७
संब	राजकुमारः	५४ गा० १७२
संभूत	जैनश्रमणः	१४८०
सापुत्रग	नगरम्	१५०९ गा० ५७०५
साप्य	,,	४५ टि० ६, ९१२ गा० ३२६१
साकेत	,,	९१२, ९१३ टि० १, १५०९
सागर	कालिकाचार्यप्रक्षिप्यः	७३, ७४
सागरचंद्र	राजकुमारः	५६, ५७
सागरदत्त	वणिग्	१५४५
साङ्ख्य	दर्शनी	६०, २१०
सातवाहन	राजा	१६४८
साताहण	,,	१६४८ गा० ६२४६
सामरक	नाणकविशेषः	१०६९ गा० ३८९१
सायवाहन	राजा	१६४७ गा० ६२४३
सारस्वत	गणः	१६६२, १६६४
साकवाहन	राजा	५२, १६४७, १६४८

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
सालिभद्र	श्रेष्ठिपुत्रः	११४५ गा० ४२१९, ११४६ गा० ४२२३
सालिवाहन	राजा	१६४८ गा० ६२४७
सावर्धी	नगरी	९१३, ९१५
सिद्धशिला	तीर्थम्	८९३
सिद्धसेनाचार्य	जैनाचार्यः	७५३
सिद्धिसिला	तीर्थम्	८९३ गा० ३१९२
सिन्धु	जनपदः	३८३, ३८४, ७७५, ८१६, १०७२, १०७३, १०७४ गा० ३९१३, १४४२, १६८१
सिन्धु	नदी	९५७, १४८७ टि० २
सिन्धुसौवीर	जनपदः	९१३, १०७३ गा० ३९१२
सिन्धुसौवीर	,,	३१४, १०७३, १०७४
सिब	वानव्यन्तरः	२५३ टि० १
सीता	देवी	१०१३
सुकुमारिका	राजकुमारी	१३९७, १३९८, १३९९
सुकुमालिया	,,	१३९७ गा० ५२५४-५५
सुद्विय	जैनाचार्यः	१३७१
सुत्तीवर्ह	नगरी	९१३
सुदाढ	देवः	१४८९
सुधर्मस्वामिन्	गणपतरः	५२३
सुन्दरी	जैनमन्थी	१०३६ गा० ३७३८, १६३८ गा० ६२०१
सुभद्रा	श्रेष्ठिपुत्री	१६३३
सुभूमिभाग	उद्यानम्	९१२ टि० ३
सुमनोमुख	नगरम्	३५१
सुरदा	जनपदः	९१३
सुरास	,,	२९८, ७६०, १०६९, ११५१
सुवर्णशूरी	,,	७३, ७४

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
सुवन्न	जनपदः	७३ गा० २३९
सुवर्णशूरी	,,	७४
सुव्रतस्वामिन्	तीर्थकरः	९१६
सुरसेण	जनपदः	९१३
सेणिभ	राजा	५४ गा० १७२, ५७, ५८
सेयविया	नगरी	९१३
सेलपुर	नगरम्	८८३ गा० ३१४९-५०
सोपारय	,,	७०९
सोपारक	,,	७०८ गा० २५०६
सोमिल	ब्राह्मणः	३५९, १६३७ गा० ६१९६
सोरिय	नगरम्	९१३
सौगत	दर्शनी	२१०, १३७७
स्कन्दक	जैनाचार्यः	९१५, ९१६, १३३५, १४७८
स्वम्भनी	विद्या	७७३, १२९१
स्थापत्यापुत्र	श्रेष्ठिपुत्रः	१६६१, १६६३
स्थूणा	जनपदः	९०७, ९१३, १०७२, १०७३
स्थूलभद्रस्वामिन्	पूर्वभरस्वामिः	६२०, ८१५
	ह	
हरिकेशबल	चण्डालः	१४८०
हरिवंश	वंशः	१३९८
हरपद्मतिदेवता	देवी	१०१३
हारित	ज्ञातिविशेषः	९१३
हारिय	,,	९१३ गा० ३२६४
हासा	व्यन्तरी	७०६ टि० १, १३६९
हिमवत्	गिरिः	१६४८
हिमवत्	,,	२४७, १६४८ गा० ६२४७
हेम	राजकुमारः	१३७० गा० ५१५३, १३७१
हेमकूट	रत्ना	१३७१
हेमपुर	नगरम्	९६७१
हेमलोकभवा	राणी	१३७१

द्वादशं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्र-तन्निर्युक्ति-भाष्य-वृत्त्याद्यन्तर्गतानां विशेषनाम्नां
विभागाशोऽनुक्रमणिका ।

[परिशिष्टेऽस्मिन्नस्माभिर्विशेषनाम्नां ये विभागाः स्थापिताः सन्ति
तेऽधस्तादुल्लिख्यन्त इति तत्तद्विभागदिदृक्षुभिस्तत्तद-
ङ्काङ्कितो विभागोऽवलोकनीयः]

१ तीर्थकराः	१६ वणिक्-श्रेष्ठि-सार्थवाहाः	३४ द्वीपाः क्षेत्राणि च
२ जैनगणधर-पूर्वधरस्थविर- आचार्य-उपाध्याय-श्रमण- श्रमणीप्रभृतयः	सत्पत्न्यश्च	३५ जनपदाः
३ जैनश्रमणकुलानि	१७ विद्याधराः	३६ ग्राम-नगर-नगरीप्रभृतयः
४ दर्शनानि दर्शनिनश्च	१८ ब्राह्मणाः	३७ तीर्थस्थानानि
५ श्रमणविशेषाः	१९ स्वर्णकाराः	३८ गिरयः
६ जैनलिङ्गवाः	२० वैद्याः	३९ समुद्राः
७ बौद्धभिक्षवः	२१ मृतकाराः	४० नद्यः
८ तापस-परिश्राजकप्र- भृतयः	२२ गोपाः	४१ सरांसि
९ देवजातयः	२३ नापितदास्यः	४२ उद्यानानि
१० देव-असुर-व्यन्तर-वानज्य- न्तर-व्यन्तरीप्रभृतयः	२४ कोलिकाः	४३ आपणाः
११ ऋक्वर्ति-वासुदेव-बलदेवाः	२५ शौकरिकाः	४४ उस्तवाः
१२ राजानो राजकुमाराश्च	२६ चण्डालाः	४५ प्रतिमाः
१३ राश्यो राजकुमार्यश्च	२७ शृगालाः	४६ नाणकानि (सिक्काः)
१४ मन्त्रिणोऽमात्यास्तपुत्राश्च	२८ वंशाः	४७ यन्त्राणि
१५ पुरोहिताः	२९ ज्ञातयः	४८ मेर्यः
	३० प्रजाः	४९ शिल्पानि
	३१ गणाः	५० प्रकरणाणि (जेमनानि)
	३२ योग्याः	५१ भाषाः
	३३ विद्याः	५२ लिपयः
		५३ विद्याणि

१ तीर्थकराः

अजितनाथ	ऋषभनाथ	पार्श्वनाथ	महावीर	वर्धमान	वीरवर
अजितस्वामिन्	ऋषभस्वामिन्	पार्श्वस्वामिन्	मुणिसुब्धय	वीरजिन	सुव्रतस्वामिन्
अरिद्वेनेमि	नेमि	मल्लिनाथ	वद्धमाण		

२ जैनगणधर-पूर्वधरस्थविर-आचार्य-उपाध्याय-श्रमण-श्रमणीप्रभृतयः

अजापालवाचक	आर्यसुहस्तिन्	कालिकाचार्य	चंडरुह	महागिरि	शसक
अजकालग	उङ्करुह	काष्ठ	जग्भू	मृगापती	शैलकाचार्य
अजसुहस्ति	उदायिनूपमारक	कूलवाल	जव	यथाघोष-	श्रीयक
अन्निकापुत्र	ऋषभसेन	कूलवालक	पादलिस	श्रुतग्राहक }	सम्भूत
अरहन्नक	ओकरुह	केशिन्	पालित्तग	वज्रस्वामिन्	सागर
अरहन्नग	कपिल	केसि	पालित्तय	वल्कलचीरिन्	सिद्धसेनाचार्य
अवन्तीसुकुमार	करड	क्षुल्लककुमार	पालित्तायरिय	चारत्तक	सुद्विय
आर्द्रकुमार	कविल	खंदय	पुष्यभूति	चारत्तग	सुधर्मस्वामिन्
आर्यखपुट	कालक	गजसुकुमार	पुस्सभूति	विण्हु	सुन्दरी
आर्यचन्द्रना	कालकज	गौतम	पुस्समित्त	विष्णुकुमार	स्कन्दक
आर्यमहागिरि	कालकाचार्य	गौतमस्वामिन्	प्रभव	वैरस्वामिन्	स्थूलभद्रस्वामिन्
आर्यवज्र	कालगज	घण्डरुह	ब्राह्मी	शय्यम्भव	

३ जैनश्रमणकुलानि

चन्द्र

नागेन्द्र

आशीवक	क्षणिकवादिन्	तच्चलिक	मीमांसक	श्वेताम्बर
आर्हत	चरग	तच्चक्षिक	रफपटदर्शन	साङ्ख्य
कणाद	चरकचीरिन्	तच्चशिय	वैशेषिक	सौगत
कपिल	जैन	बोटिक	शाक्य	

५ श्रमणविशेषाः

कर्मकारमिष्ठु	कार्पटिक	चक्रचर	परिव्राजक	पाण्डुराङ्ग
---------------	----------	--------	-----------	-------------

६ जैननिह्मवाः

गोहमाहिक

जमालि

रोहणस

७ बौद्धमिक्षवः

काकोदाइ

८ तापस-परिव्राजकप्रभृतयः

उडंक	नारय	फलाहाररिसि	वल्कलचीरिन्
नारद	पोद्दसाल	रोहा	

९ देवजातयः

अग्निगङ्गुमार	अग्निगङ्गुमार	वागङ्गुमार
---------------	---------------	------------

१० देव-असुर-व्यन्तर-वानव्यन्तर-व्यन्तरीप्रभृतयः

हृसिवाल	कंबल	कुण्डलमैत	वण्टिकयक्ष	रत्नदेवता	सीता
हृद	कुण्डलमेण्ड	कौडलमैत	चमर	शिव	सुदाह
ऋषिपाल	कुण्डलमेत	गौरी	प्रहासा	सबल	हृलपद्धतिदेवता
कम्बल	कुण्डलमैत	गान्धारी	भंडीर	सिव	हासा

११ चक्रवर्ति-वासुदेव-बलदेवाः

कण्ह	जनार्दन	बंभदत्त	भरत	वासुदेव
कृष्ण	नारायण	ब्रह्मदत्त	भरह	

१२ राजानो राजकुमाराश्च

अर्धंग	करकण्ह	जियसत्तु	पुष्पकेतु	शक	संपति
अर्धध	कुणाल	णभसेण	पुष्पचूला	शतानीक	संब
अनिल	खंद्य	दूसार	प्रद्योत	शम्ब	सागरचंद्र
अभय	गद्दभ	दंडह	बाहुबलिन्	शसक	सातवाहन
अभयसेण	गद्दभ	धणदेव	बिन्दुसार	शातवाहन	साताहण
अशोकश्रि	चण्डप्रद्योत	नरवाहण	भसक	श्रेणिक	सायवाहण
असोकसिरि	चन्द्रगुप्त	नहवाहण	भसय	सम्प्रति	सालवाहण

(५० ५२ टि० ३)

असोग	चंद्रगुप्त	पञ्च	भिसक	सम्ब	सालिवाहण
असोगसिरि	जराकुमार	पञ्चोथ	भिसय	सयाणिभ	सेणिभ
उदायन	जितशत्रु	पुष्पकेड	सुरुण्ड	ससभ	हेम
कपिल	जितारि	पुष्पचूला	धव	संपह	हेमकूड

१३ राह्यो राजकुमार्यश्च

अडोलिका	बेल्लणा	पद्मावती	पुष्पचूला	विसस्था
अडोलिया	जयन्ती	पुष्पचूला	पुष्पवती	सुकुमारिका
अडोलीया	जंबवती	पुष्पवई	भरुदेवा	सुकुमालिया
कमलासेला	धारिणी	सुरंदरजसा	यशोभद्रा	हेमसम्भवा

१४ मन्त्रिणोऽमात्यास्तत्पुत्राश्च

अभय	खरक	चाणक	दीहपट्ट	वरभणुग	वारत्तग
खरभ	खरग	दीर्घपृष्ठ	धनु	वरभनु	

१५ पुरोहिताः

पालक

पालय

१६ षण्णिकु-श्रेष्ठि-सार्थवाहाः तत्पत्न्यश्च

काष्ठ	चिलातीसुत	इदमित्र	शालिभद्र	सुभद्रा
क्रिडि	जिनदास	धनमित्र	सागरदत्त	स्थापत्यापुत्र
घटिकावोद्	थावक्षसुत	वजा	सालिभद्र	

१७ विद्याधराः

सचद्द सत्यकिन्

१८ ब्राह्मणाः

सोमिक

१९ स्वर्णकाराः

अणंगसेन अनङ्गसेन कुमारनन्दिन्

२० वैद्याः

भन्वन्तरि

२१ द्यूतकाराः

मूलदेव

२२ गोपाः

नन्द

अज्ञाग

२३ नापितदास्यः

अशिका

अशिक

२४ कौलिकाः

खल्लाङ्ग खल्लाङ्ग

२५ शौकरिकाः

काल

२६ अण्डालाः

हरिकेशबल

२७ शृंगालाः

असहुम

असहुम

२८ वंशाः

इक्ष्वाकु	कौरव	जात	सुरिय	राजन्य
इक्ष्वाकु	कौरव	जात	सुरिय	वणिह
उग	क्षत्रिय	नाग	सौर्य	वृषिण
उग्र	क्षत्रिय	भोग	राहण	हरिवंश

२९ ज्ञातयः

अर्षट्ट	सुसुण	सुसुण	विद्व	वेदेह	हारिय
कर्मद	डोम्नी	बोधिक	विदेह	हारिय	

३० प्रजाः ३१ गणाः

पाण्ड मल्ल
सारस्वत

उत्तराध्ययन
कप्पियाकप्पिय

कल्पिकाकल्पिक
निसीह पञ्चति

३२ योगाः

प्रज्ञप्ति महाकप्पसुय
भगवती व्याख्याप्रज्ञप्ति

३३ विद्याः

आभोगिनी पञ्चति मोहनी
शंभणी मोहणी सभनी

३४ द्वीपाः क्षेत्राणि च

भद्रभरह पञ्चशील पञ्चसेल भरह
काननद्वीप पञ्चशैल भरत रत्नद्वीप

३५ जनपदाः

भङ्गमगध	कासी	गोळ	दसन्न	भंगी	मालव	संढिम्भ
अङ्गा	कुडुक	गौड	द्रमिल	भिलमाल	लाट	सिन्धु
अन्ध्र	कुणाला	चीन	द्रविड	मगध	लाड	सिन्धुसोवीर
अवंती	कुरुक्षेत्र	चेदि	नेपाल	मगधा	लाडा	सिन्धुसौवीर
अंगमगह	कुरुक्षेत्र	डिम्भरेलक	नेमाल	मंगह	वच्छ	सुरद्रा
उत्तरापथ	कुसट्ट	तेमाल	पश्चिमदेश	मधुरा	वच्छा	सुराङ्गा
उत्तरापह	कुंकणग	तोसलि	पंचाला	मरहट्ट	वट्ट	सुवर्णभूमी
उत्तरावह	केगाहअड्ड	थूणा	पाण्डुमथुराः	मरु	वंगा	सुवन्न
कच्छ	कोङ्कण	दक्षिणावह	पारस	मलय	बिर्दभ	सुवर्णभूमी
कर्णाट	कोसला	दक्षिणापथ	पारसीक	महरट्ट	बिदेह	सुरसेण
कलिंग	कोकणग	दमिल	पृथदेश	महाराष्ट्र	वेराड	स्थूणा

३६ ग्राम-नगर-नगरीप्रभृतयः

अच्छ	कुणाला	गोबैर	धर्मचक्रभूमिका	पुरिमताल	मथुरापुरी	वेराड
अयोध्या	कुम्भकारकूत	चम्पा	नन्दपुर	पुरिसपुर	मथुरा	शैलपुर
अवंति	कुसुमनगर	ज्ञातखण्ड	नन्दिपुर	पुरुषपुर	मथुरा	श्रावस्ती
अहिच्छता	कुसुमपुर	णायसंड	पहट्टाण	पुष्पपुर	मासपुरी	साधतग
अंधपुर	कुम्भकारकखड	तामलिसि	पतिट्टाण	पोतण	मिहिला	साएय
आणंदपुर	कुम्भकारकड	ताम्रलिप्ती	पभास	पोतनपुर	राजगृह	साकेत
आनन्दपुर	कुम्भारकखड	तुरमिणि	पाटलिपुत्र	प्रभास	रायगिह	सावन्धी
उज्जयिनी	कुम्भारकड	तोसलि	पाटलिपुत्रक	प्राचीनवाह	वहदिस	सिद्धशिला
उज्जैणी	कोडिवरिस	दक्षिणमथुरा	पाडल	बारवई	वच्छ	सुचीवई
उत्तरमथुरा	कोशला	दक्षिणमथुरा	पाडलि	भद्विलपुर	वणवासी	सुमनोमुख
उत्तरमथुरा	कोसंबी	दन्तपुर	पाडलिपुत्र	अहंअच्छ	वरण	सेयबिया
कंचणपुर	कोडलमिंड	दीच	पादीणवाह	भरुकच्छ	वाणारसी	सेलपुर
कंधी	कौशात्री	द्वारिका	पायीणवाह	भरुकच्छ	वारत्तगपुर	सोपारक
कंपिल	गयपुर	द्वीप	पावा	भृगुकच्छ	वीतभय	सोरिय
काञ्ची	गोबवर	धर्मचक्र	धुष्कपुर	मत्तियावई	वीयभय	हेमपुर

३७ तीर्थस्थानानि

ज्ञातस्वण्ड	पांढीणवाह
णायसंढ	पाथीणवाह
धर्मचक्र	प्रभास
धर्मचक्रभूमिका	प्राचीनवाह
पभास	सिद्धशिला

३८ गिरयः

अट्टावय	इंदपद
अठ्ठुय	उज्जयन्त
अर्जुद	उज्जित
अष्टापद	गजाग्रपद
इन्द्रपद	मेरु

३९ समुद्राः

रत्नोच्चय	सयंभूरमण
रथगुच्चय	
सम्भेत	
हिमवत्	
हिमवंत	

४० नद्यः

परवई	कोसिभा	गोथावरी	महिरावण	सरज	सरस्वती
पेरावती	गङ्गा	जउणा	मही	सरयू	सिन्धु
कोशिका	गोदावरी	बघ्नासा	यमुना	सरस्वती	

४१ तडाग-सरांसि

इंसितलाग	कामियसरं
इसीतलाग	भूततडाग
अधितडाग	भूयतलाग

४२ उद्यानानि

रेवय	सभूमिभाग
	सुभूमिभाग

४३ आपणाः

कुत्तिय	कुन्निकापण
---------	------------

४४ उत्सवाः

आवाह	तडागमह	पर्वतमह
इन्द्रमह	थूममह	बिवाह
इंदमह	नदीमह	शक्रमह

४५ प्रतिमाः

जीवन्तस्वामि-
प्रतिमा-

४६ नाणकानि (सिक्काः)

काकिणी	केवडिय	ग्रम्म
कैतरं	गेलभ	नेलक
केवडिक	दीनार	साभरक

४७ यन्त्राणि

भावसैनपीठिका	अशुह्यारक
कोरुहक	वसैनपीठिका
चक्र	

४८ मेर्यः

अशिवोपशमनी	कौमुदिकी
अस्तिभोवसमणी	दुग्भुतिया
कोमुइया	दुर्भुतिका

सङ्गामिकी	संगामिया
-----------	----------

४९ शिल्पानि

तन्तुवाय	तुण्णाक
----------	---------

५० प्रकरणानि

गिरिजस	गिरियस
--------	--------

५१ भाषाः

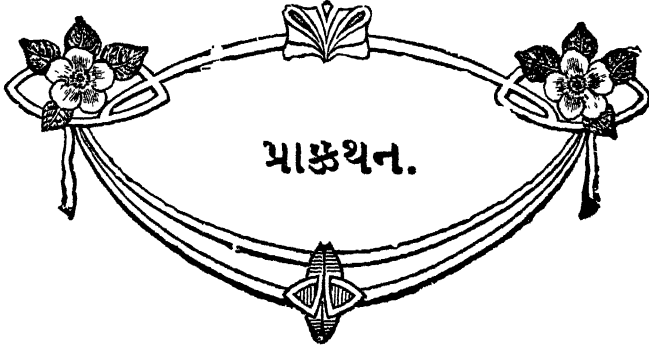
अशैनागधी
----

५२ लिपयः

पुष्करसारी
----

५३ विधाणि

सहसाशुवादि-	सहसाशुवातिर्
-------------	--------------

‘બૃહત્કલ્પસૂત્ર’ એ જૈન સાધુ-સાધ્વીઓના આચારવિષયક વિધિ-નિષેધો અને ઉત્સર્ગ-અપવાદોનું નિરૂપણ કરતો એક મહાકાવ્ય આધારભૂત ગ્રંથ છે.

એનો વિષય જ એવો છે કે એમાં અનેક સમકાલીન તેમ જ ભૂતકાલીન ઐતિહાસિક ઘટનાઓ, ભારતવર્ષના વિવિધ પ્રદેશોનાં સીધાં કે આડકતરાં વર્ણનો, સાધુ-સાધ્વીઓના નિત્યજીવન સાથે સંબંધ ધરાવતી અનેક વસ્તુઓના વિસ્તૃત ઉલ્લેખો, તત્કાલીન ધાર્મિક, સામાજિક સંસ્થાઓ અને ઉત્સવો, અર્ધ-ઐતિહાસિક લોકકથાઓ તથા બીજી પણ વિવિધ પ્રકારની વિપ્રકીર્ણ માહિતીઓનો યથાપ્રસંગ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ પ્રાચીન આધારભૂત ગ્રંથમાંથી મળતી કેટલીક સામગ્રી પુરાવિદ્, ઇતિહાસકાર તેમ જ સમાજશાસ્ત્રીને માટે ઘણી મહત્વની હોઈ એ સર્વને વિષયવાર વ્યવસ્થિત કરી અમે મૂળ ગ્રંથના તેરમા પરિશિષ્ટરૂપે આપી છે. એ ઉપયોગી અંશને વિદ્વાનોની સરળતા ખાતર બુદ્ધિ પુસ્તિકારૂપમાં પણ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

હવે આપણે પ્રસ્તુત પુસ્તિકામાંનાં થોડાંક ઉદાહરણો જોઈએ તો—

(૧) પાદલિપ્તાચાર્યે રાજની બહેનના જેવી યંત્રપ્રતિમા બનાવી હતી, જે જોઈને રાજ પોતે પણ બ્રાન્તિમાં પડી ગયો હતો (પૃ. ૧૨). પ્રાચીન ભારતમાં અનેક પ્રકારનાં યન્ત્રવિધાનો થતાં, એમ બીજાં સાધનો ઉપરથી પણ આપણને જાણવા મળે છે.

(૨) નગરના કિલ્લાઓ અનેક પ્રકારના હોય છે. જેમ કે દ્વારિકામાં છે તેવો પાષાણમય, આનંદપુરમાં છે તેવો ઇંટોનો, સુમનોમુખનગરમાં છે તેવો માટીનો. આ ઉપરાંત કેટલાંક નગરોને લાકડાના પ્રકાર હોય છે. કેટલાંક ગામોની આબુખાબુ કાંટાની વાડ પણ પ્રકારની ગરજ સારે છે. (પૃ. ૨૦-૨૧)

(૩) લાટ જેવા કેટલાક દેશોમાં વરસાદના પાણીથી અનાજ નીપજે છે, સિન્ધમાં નદીના પાણીથી, દ્રવિડ દેશમાં તળાવના પાણીથી તથા ઉત્તરાપથમાં કૂવાના પાણીથી ધાન્ય થાય છે. અનાસ નદીના અતિપૂરથી બ્યારે ખેતરો રચી જાય છે ત્યારે

પ્રાક્રમ.

તેમાં ધાન્ય વવાય છે. ડિ'ભરેલક પ્રદેશમાં પણ મહિરાવણુ નદીમાં પૂર આવ્યા પછી એમ જ કરવામાં આવે છે. (પૃ. ૨૦).

(૪) પશ્ચિમ દિશામાં રહેનારા મ્લેચ્છો ક્ષુસને તથા પાંડ્યો-પાંડુમથુરાના રહેવાસીઓ સકેતુને બાણુતા નથી, કારણુ કે એ વસ્તુઓ તેમને અપરિચિત છે. (પૃ. ૨૭).

(૫) તોસલિ દેશમાં ઋષિતડાગ નામના સરોવર આગળ દરવર્ષે અષ્ટાહિકા-મહોત્સવ થાય છે તથા કુંડલમેઠ નામના વાનમંતરની યાત્રામાં ભરુચ આબુખાબુના લોકો ઉભાણી કરે છે. પ્રભાસમાં તથા અર્બુદ તીર્થમાં યાત્રામાં લોકો ઉભાણી કરે છે. પ્રાચીનવાહી સરસ્વતીનો પ્રવાહ છે ત્યાં આગળ જઈને આનંદપુરના લોકો શરદઋતુમાં ઉભાણી કરે છે. (પૃ. ૩૪-૩૫).

(૬) 'કુત્રિકાપણુ' એટલે સ્વર્ગ-મર્ત્ય-પાતાલ ત્રણુ લોકમાં મળતી સર્વ વસ્તુઓ જેમાં વેચાતી હોય એવી દુકાન (સરખાવે અત્યારના Departmental stores). એમાં પ્રત્યેક વસ્તુનું મૂલ્ય તે ખરીદનારના સામાજિક દરબબ પ્રમાણુ હોય છે. દાખલા તરીકે કુત્રિકાપણુમાંની કોઈ ચીજનું મૂલ્ય સામાન્ય માણુસ માટે પાંચ રૂપિયા હોય, તે શાહુકારો માટે અને સાર્થવાહો જેવા મધ્યમ વર્ગના પુરુષો માટે હબર રૂપિયા હોય અને ચકવર્તી માંડલિક આદિ ઉત્તમ દરબબના પુરુષો માટે એક લાખ રૂપિયા હોય. પ્રાચીન કાળમાં ઉભજિની તથા રાજગૃહમાં આવાં કુત્રિકાપણુ હતાં. (પૃ. ૩૫-૩૬-૩૭).

(૭) મહારાષ્ટ્ર દેશમાં દાકુની દુકાન ઉપર નિશાની તરીકે ધબબ બાંધવામાં આવતી. (પૃ. ૩૭).

(૮) દક્ષિણપથમાં કાકિણી એ ત્રાંબાનાણુ છે. સિદ્ધિમાલમાં દ્રમ્મ એ રૂપાનાણુ છે. પૂર્વ દેશમાં દીનાર એ સોનાનાણુ છે.

(૯) સૌરાષ્ટ્રની દક્ષિણુ સમુદ્રમાં આવેલ 'દ્રીપ'(દીવ બંદર)ના બે રૂપિયા ઉત્તરાપથના એક રૂપિયા બરાબર થાય છે. અને ઉત્તરાપથના બે રૂપિયા બરાબર પાટલિપુત્રનો એક રૂપિયો થાય છે. દક્ષિણુપથના બે રૂપિયા દ્રવિડ દેશમાં આવેલા કાંચી નગરના એક રૂપિયા-નેલક બરાબર થાય છે, જ્યારે કાંચીના બે રૂપિયા પાટલિપુત્રના એક રૂપિયા બરાબર થાય છે. (પૃ. ૩૮).

આ વિશાળ ગ્રંથમાંના ઉલ્લેખો પૈકીનાં આ ગોડાંક ઉદાહરણુ માત્ર વાનગીરૂપે જ જણાવ્યાં છે. પ્રસ્તુત પુસ્તિકામાં વિષયવાર ગોઠવેલા ઉલ્લેખમાંથી અભ્યાસી વાચક પોતાની વિશિષ્ટ દષ્ટિએ બેઠતી વસ્તુ શોધી લે એવી અમારી વિનંતી છે.

મુનિ પુણ્યવિબ્ય.

त्रयोदशं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्र-तन्निर्युक्ति-भाष्य-टीकादिगताः पुरातत्त्वविदा-
मुपयोगिनो विभागशो विविधा उल्लेखाः ।

[१ वृत्तिकृतोर्मङ्गलादि]

(१) श्रीमलयगिरिस्रिकृतं मङ्गलमुपोद्घातग्रन्थश्च

प्रकटीकृतनिःश्रेयसपदहेतुस्थविरकल्प-जिनकल्पम् ।

नम्राशेषनरा-ऽमरकल्पितफलकल्पतरुकल्पम् ॥ १ ॥

नत्वा श्रीवीरजिनं, गुरुपदकमलानि बोधविपुलानि । कल्पाध्ययनं विवृणोमि लेशतो गुरुनियोगेन ॥ २ ॥

भाष्यं कं चाऽतिगम्भीरं ? कं चाऽहं जडशेखरः ? । तदत्र जानते पूज्या, ये मामेवं नियुञ्जते ॥ ३ ॥

अद्भुतगुणरत्ननिधौ, कल्पे साहायकं महातेजाः । दीप इव तमसि कुरुते, जयति यतीशः स चूर्णिकृत ॥ ४ ॥

विभागः १ पत्रम् १

अथ कः सूत्रमकार्षात् ? को वा निर्युक्तिम् ? को वा भाष्यम् ? इति, उच्यते—इह पूर्वेषु यद् ममं
प्रत्याख्याननामकं पूर्वं तस्य यत् तृतीयमाचाराख्यं वस्तु तस्मिन् विंशतितमे प्राश्रुते मूलगुणेषूत्तर-
गुणेषु चापराधेषु दशविधमालोचनादिकं प्रायश्चित्तमुपवर्णितम्, कालक्रमेण च दुःषमानुभावतो धृति-बल-
वीर्य-बुद्ध्या-ऽऽयुःप्रश्रुतिषु परिहीयमानेषु पूर्वाणि दुरवगाहानि जातानि, ततो 'मा भूत् प्रायश्चित्तव्यवच्छेदः'
इति साधूनामनुग्रहाय चतुर्दशपूर्वधरेण भगवता भद्रबाहुस्वामिना कल्पसूत्रं व्यवहारसूत्रं
चाकारि, उभयोरपि च सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिः । इमे अपि च कल्प-व्यवहारसूत्रे सनिर्युक्तिके
अल्पग्रन्थतया महार्थत्वेन च दुःषमानुभावतो हीयमानमेधा-ऽऽयुरादिगुणानामिदानीन्तनजन्तूनामल्पशक्तीनां
दुर्ग्रहे दुरवधारे जाते, ततः सुखग्रहण-धारणाय भाष्यकारो भाष्यं कृतवान्, तच्च सूत्रस्पर्शिक-
निर्युक्त्यनुगतमिति सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिर्भाष्यं चैको ग्रन्थो जातः ।

विभागः १ पत्रम् २

(२) श्रीक्षेमकीर्तिस्रिकृतं मङ्गलमुपोद्घातग्रन्थश्च

नतमधवमौलिमण्डलमणिमुकुटमयूखघौतपदकमलम् ।

सर्वैश्वर्यमधृतवाचं, श्रीवीरं नौमि जिनराजम् ॥ १ ॥

चरमचतुर्दशपूर्वां, कृतपूर्वां कल्पनामकाध्ययनम् । सुविहितहितैकरसिके, जयति श्रीभद्रबाहुगुरुः ॥ २ ॥

कल्पेऽनल्पमनर्ध, प्रतिपदमर्पयति योऽर्थनिकुरुन्वस् । श्रीसङ्गदास्रगणये, चिन्तामणये नमस्तस्यै ॥ ३ ॥

शिवपदपुरपथकल्पं, कल्पं विषममपि दुःषमारान्नौ । सुगनीकरोति यच्चूर्णिकेदीपिका स जयति यतीन्द्रः ॥ ४ ॥

आगमदुर्गमपदसंशयादितापो विकीयते विदुषाम् । यद्वचनचन्दनरसैर्मलबगिरिः स जयति यथार्थः ॥ ५ ॥

श्रुतलोचनमुपनीय, व्यपनीयं ममापि जातिमजन्मान्धम् । यैरदर्शिं शिवसर्पैः, स्वगुरुमपि धानदं वन्दे ॥ ६ ॥

ऋजुपदपद्धतिरचनां, बालधिरःशेखरोऽप्यहं कुर्वे । यस्याः प्रसादवशातः, श्रुतदेवी साऽस्तु मे वरदा ॥ ७ ॥

श्रीमलयगिरिप्रभवो, यां कर्तुमुपाक्रमन्त मतिमन्तः ।

सा कल्पशास्त्रटीका, मयाऽनुसन्वीयतेऽल्पधिया ॥ ८ ॥

इह श्रीमदावश्यकादिसिद्धान्तप्रतिबद्धनिर्युक्तिशास्त्रसंसूत्रणसूत्रधारः परोपकारकरणैकवीक्षावीक्षितः सुगृहीतनामधेयः श्रीभद्रबाहुस्वामी सकर्णकर्णपुटपीयमानपीयूषायमाणललितपदकलितपेशलालापकं साधु-साध्वी-गतकल्प्या-ऽकल्प्यपदार्थसार्थविधि-प्रतिषेधप्ररूपकं यथायोगमुत्सर्गा-ऽपवादपदपदवीसूत्रकवचनरचनागर्भं परस्पर-मनुस्यूताभिसम्बन्धबन्धुरपूर्वापरसूत्रसन्दर्भं प्रत्याख्यानाख्यनवमपूर्वान्तर्गताऽऽचारनामकतृतीयवस्तुरहस्य-निष्यन्दकल्पं कल्पनामधेयमध्ययनं निर्युक्तियुक्तं निर्यूढवान् । अस्य च खल्पग्रन्थमहार्थतया प्रतिमयमपसर्पदवसर्पिणीपरिणतिपरिहीयमानमति-मेधा-धारणादिगुणप्रामाणमैदंयुगीनसाधूनां दुरवबोधतया च सकलत्रिलोकीसुभगङ्कणक्षमाश्रमणनामधेयाभिधेयैः श्रीसङ्गदासगणिपूज्यैः प्रतिपदप्रकटितसर्वज्ञाज्ञाविराध-नासमुद्भूतप्रभूतप्रत्यपायजालं निपुणचरण-करणपरिपालनोपायगोचरविचारवाचालं सर्वथादूषणकरणेनाप्यदृश्यं भाष्यं विरचयाञ्चके । इदमप्यतिगम्भीरतया मन्दमेघसां दुरवगममवगम्य यद्यप्यनुपकृतपरोपकृतिकृता चूर्णिकृता चूर्णिरासूत्रिता तथापि सा निबिडजडिमजम्बालजालजटालानामस्मादृशां जन्तूनां न तथाविधमव-बोधनिबन्धनमुपजायत इति परिभाष्य शब्दानुशासनादिविश्वविद्यामयज्योतिःपुञ्जपरमाणुघटितमूर्तिभिः श्रीमलयगिरिमुनीन्द्रर्षिपादैर्विवरणकरणमुपचक्रमे । तदपि कुतोऽपि हेतोरिदानीं परिपूर्णं नावलोक्यत इति परिभाष्य मन्दमतिमौलिमणिनाऽपि मया गुरुपदेशं निश्चीकृत्य श्रीमलयगिरिविरचितविवरणादूर्ध्वं विवरीतुमारभ्यते ।

विभागः १ पत्रम् १७७-७८

[२ वृत्तिप्रान्तगता वृत्तिकृतः श्रीक्षेमकीर्त्तः प्रशस्तिः]

सौवर्णा विविधार्थरत्नकलिता एते षड्देशकाः,

श्रीकल्पेऽर्थनिधौ-मताः सुकलशा दौर्गत्यदुःखापहे ।

दृष्ट्वा चूर्णीसुवीजकाक्षरततिं कुट्याऽथ गुर्वाज्ञया,

खानं खानममी मया ख-परयोरर्थे स्फुटार्थाकृताः ॥ १ ॥

श्रीकल्पसूत्रमसृतं विबुधोपयोगयोग्यं जरा-मरणदारुणदुःखहारि ।

येनोद्धृतं मतिमया मथिताच्छ्रुताब्धेः, श्रीभद्रबाहुगुरवे प्रणतोऽस्मि तस्मै ॥ २ ॥

येनेदं कल्पसूत्रं कमलमुकुलवत् कोमलं मञ्जुलाभि-

गौभिर्दोषापहाभिः स्फुटविषयविभागस्य सन्दर्शिकाभिः ।

उत्फुल्लोद्देशपत्रं सुरसपरिमलोद्धारसारं वितेने,

तं निःसम्बन्धबन्धुं ज्ञुत मुनिमधुपाः ! भास्करं भाष्यकारम् ॥ ३ ॥

श्रीकल्पाध्ययनेऽस्मिन्नतिगम्भीरार्थभाष्यपरिकलिते ।

विषमपदविवरणकृते, श्रीचूर्णिकृते नमः कृतिने ॥ ४ ॥

श्रुतदेवताप्रसादादिदमध्ययनं विवृण्वता कुशलम् । यदवापि मया तेन, प्रामुयां बोधिमहममलाम् ॥ ५ ॥

गम-नयगमीरनीरश्चित्रोत्सर्गा-ऽपवादवादीर्मैः । युक्तिशतरत्नरम्यो, जैनागमजलनिधिर्जयति ॥ ६ ॥

श्रीजैनशासननभस्तलतिगरदिमः, श्रीसद्मन्त्रान्द्रकुलपद्यविकाशकारी ।

खज्योतिरावृतदिगम्बरडम्बरोऽभूत्, श्रीमान् धनेश्वरगुरुः प्रथितः पृथिव्याम् ॥ ७ ॥

श्रीमच्चैत्रपुरैकमण्डनमहावीरप्रतिष्ठाकृतस्तस्माच्चैत्रपुरप्रबोधतरणेः श्रीचैत्रगच्छोऽजनि ।

तत्र श्रीभुवनेन्द्रसरिसुगुरुर्भूषणं भास्वरज्योतिःसङ्गणरत्नरोहणगिरिः कालक्रमेणाभवत् ॥ ८ ॥

तत्पादाभ्युच्चमण्डनं समभवत् पक्षत्रयीशुद्धिमान्, नीर-क्षीरसदृशदूषण-गुणत्याग-प्रहैकव्रतः ।

काङ्क्ष्यं च जज्ञेद्वर्षं परिहरन् दूरेण सन्नामसस्थायी राजमरालवद् गणिवरः श्रीदेवभद्रप्रभुः ॥ ९ ॥

शस्याः शिष्यास्त्रयस्तत्पदसरसिरुहोत्सङ्गश्चरज्ञासृज्ञा,

विध्वस्तानङ्गसङ्गा सुविहितविहितोत्तुङ्गरङ्गा बभूवुः ।

तत्रायः सच्चरित्रानुमतिकृतमतिः श्रीजगन्मन्दसूरिः,

श्रीमद्देवेन्द्रसूरिः सरलतरलसच्चित्तवृत्तिर्द्वितीयः ॥ १० ॥

तृतीयशिष्याः श्रुतवारिवार्थयः, परीषद्दक्षोभ्यमनःसमाधयः ।

जयन्ति पूज्या विजयेन्दुसूरयः, परोपकारादिगुणौघभूरयः ॥ ११ ॥

प्रौढं मन्मथपार्थिवं त्रिजगतीजैत्रं विजिल्यैयुषां, येषां जैनपुरे परेण महसा प्रक्रान्तकान्तोत्सवे ।

स्थैर्यं मेरुरगाधतां च जलधिः सर्वसहस्रं मही, सोमः सौम्यमहर्षतिः किल महतेजोऽकृतं प्राश्रुतम् ॥ १२ ॥

वार्षं वार्षं प्रवचनवचोबीजराजीं विनेयक्षेत्रत्राते सुपरिमलिते शब्दशास्त्रादिसौरैः ।

त्रैः क्षेत्रज्ञैः शुचिगुरुजनात्रायवाक्सारणीभिः, सिक्त्वा तेने सुजनहृदयानन्दि सज्ज्ञानसस्यम् ॥ १३ ॥

यैरप्रमत्तैः शुभमन्त्रजापैर्वैतालमाधाय कलिं खवरयम् ।

अतुल्यकल्याणमयोत्तमार्थसत्पूरुषः सत्त्वधनैरसाधि ॥ १४ ॥

किं बहुना ?—

ज्योत्स्नामञ्जुलया यया धवलितं विश्वम्भरामण्डलं,

या निःशेषविशेषविज्ञजनताचेतश्चमत्कारिणी ।

तस्याः श्रीविजयेन्दुसूरिसुगुरोर्निष्कृत्रिमाया गुण-

श्रेणेः स्याद् यदि वास्तवस्तवकृतौ विज्ञः स वाचांपतिः ॥ १५ ॥

तत्पाणिपङ्कजरजःपरिपूतशीर्षाः, शिष्यास्त्रयो दधति सम्प्रति गच्छभारम् ।

श्रीवज्रसेन इति सद्गुरादिमोऽत्र, श्रीपद्मचन्द्रसुगुरुस्तु ततो द्वितीयः ॥ १६ ॥

सार्तायीकस्तेषां, विनेयपरमाणुरनणुशास्त्रेऽस्मिन् । श्रीक्षेमक्रीर्तिसूरिर्विनिर्ममे विवृतिमल्पमतिः ॥ १७ ॥

श्रीविक्रमतः क्रामति, नयनामिगुणेन्दुपरिमिते १३३२ वर्षे । ज्येष्ठश्वेतदशम्यां, समर्थितेषा च हस्ताके ॥ १८ ॥

प्रथमादर्शे लिखिता, नयप्रभप्रमृतिभिर्यतिभिरेषा । गुरुतरगुरुभक्तिभरोद्ब्रह्नादिव नम्रितशिरोभिः ॥ १९ ॥

इह च—सूत्रादर्शेषु यतो, भूयस्यो वाचना विलोक्यन्ते ।

विषमाश्च भाष्यगाथाः, प्रायः स्वल्पाश्च चूर्णिगिरः ॥ २० ॥

ततः—सूत्रे वा भाष्ये वा, यन्मतिमोहान्मयाऽन्यथा किमपि ।

लिखितं वा विवृतं वा, तन्मिथ्या दुष्कृतं भूयात् ॥ २१ ॥

विभागः ६ पत्रम् १७१०-१२

[३ जैनशासनम्]

जं इच्छसि अप्पणतो, जं च ण इच्छसि अप्पणतो ।

तं इच्छ परस्स वि या, एत्तियगं जिणसासनयं ॥ ४५८४ ॥

विभागः ४ पत्रम् १२३७

[४ जैनचैत्य-धर्मचक्र-स्तूपादि]

(१) साधर्मिक-मङ्गल-शाश्वत-भक्तिचैत्यानि

साहम्मियाण अट्टा, चउन्विहे लिंगओ जह कुट्टुं बी ।

मंगल-सासय-भत्तीह जं करयं तत्थ आदेसो ॥ १७७४ ॥

चैत्यानि चतुर्विधानि, तद्यथा—साधर्मिकचैत्यानि मङ्गलचैत्यानि शाश्वतचैत्यानि भक्ति-
चैत्यानि चेति । तत्र साधर्मिकानामर्थाय यत् कृतं तत् साधर्मिकचैत्यम् । साधर्मिकश्चात्र द्विधा—लिङ्गतः
प्रवचनतश्च । तत्रेह लिङ्गतो गृह्यते । स च यथा कुटुम्बी, कुटुम्बी नाम—प्रभूतपरिचारकलोकपरिवृतो रजोहरण-
मुखपोतिकादिलिङ्गधारी वारत्तकप्रतिच्छन्दः । तथा मथुरापुर्यां गृहेषु कृतेषु मङ्गलनिमित्तं यद् निवेद्यते
तद् मङ्गलचैत्यम् । सुरलोकादौ नित्यस्थायि शाश्वतचैत्यम् । यत्तु भक्त्या मनुष्यैः पूजा-वन्दनायर्थं कृतं
कारितमित्यर्थः तद् भक्तिचैत्यम् । 'तेन च' भक्तिचैत्येन 'आदेशः' अधिकारः, अनुयानादिमहोत्सवस्य
तत्रैव सम्भवादिति । एषा निर्युक्तिगाथा ॥ १७७४ ॥ अथैनामेव विभावयिषुः साधर्मिकचैत्यं तावदाह—

वारत्तगस्स पुत्तो, पडिमं कासी य चेइयहरम्मि ।

तत्थ य थली अहेसी, साहम्मियचेइयं तं तु ॥ १७७५ ॥

इहाऽऽवश्यके योगसङ्गहेषु "वारत्तपुरे अभयसेण वारत्ते" (नि० गा० १३०३ पत्र
७०९) इत्यत्र प्रदेशे प्रतिपादितचरितो यो वारत्तक इति नाम्ना महर्षिः, तस्य पुत्रः स्वपितरि भक्तिभरा-
पूरिततया चैत्यगृहं कारयित्वा तत्र रजोहरण-मुखवल्लिका-प्रतिग्रहधारिणीं पितुः प्रतिमामस्थापयत् । तत्र च
'स्थली' सत्रशाला तेन प्रवर्तिता आसीत्, तदेतत् साधर्मिकचैत्यम् । अस्य च साधर्मिकचैत्यस्यार्थाय
कृतमस्माकं कल्पते ॥ १७७५ ॥ अथ मङ्गलचैत्यमाह—

अरहंत पइट्ठाए, महुरानयरीए मंगलाइं तु ।

गेहेसु चचरेसु य, छन्नउईगामअडेसु ॥ १७७६ ॥

मथुरानगर्यां गृहे कृते मङ्गलनिमित्तमुत्तरजेषु प्रथममर्हत्प्रतिमाः प्रतिष्ठाप्यन्ते, अन्यथा तद् गृहं
पतति, तानि मङ्गलचैत्यानि । तानि च तस्यां नगर्यां गेहेषु चचरेषु च भवन्ति । न केवलं तस्यामेव किन्तु
तस्युरिप्रतिबद्धा ये षण्णवतिसङ्ख्याका ग्रामार्द्धास्तेष्वपि भवन्ति । इहोत्तरापथानां ग्रामस्य ग्रामार्द्ध इति संज्ञा ।
आह च चूर्णिकृत—गामडेसु ति देसभणिती, छन्नउईगामेसु ति भणियं होइ, उत्तरापट्ठाणां एसा भणिइ
ति ॥ १७७६ ॥ शाश्वतचैत्य-भक्तिचैत्यानि दर्शयति—

निइयाइं सुरलोए, भत्तिकयाइं तु भरहमाईहिं ।

निस्सा-ऽनिस्सकयाइं, जहिं आपसो चयसु निस्सं ॥ १७७७ ॥

'नित्यानि' शाश्वतचैत्यानि 'सुरलोके' भवनपति-व्यन्तर-ज्योतिष्क-वैमानिकदेवानां भवन-नगर-विमानेषु,
उपलक्षणत्वाद् मेरुशिखर-वैताह्यादिकूट-नन्दीश्वर-रुचकवरादिष्वपि भवन्तीति । तथा भक्त्या
भरतादिभिर्यानि कारितानि अन्तर्भूतार्थत्वाद् भक्तिकृतानि । अत्र च 'जहिं आपसो' ति येन भक्तिचैत्येन
'आदेशः' प्रकृतम् तद् द्विधा—निश्राकृतमनिश्राकृतं च । निश्राकृतं नाम—गच्छप्रतिबद्धम्, अनिश्राकृतं—
तद्विपरीतम् सङ्घसाधारणमित्यर्थः । "चयसु निस्सं" ति यद् निश्राकृतं तत् 'त्यज' परिहर । अनिश्राकृतं तु
कल्पते ॥ १७७७ ॥

विभागः २ पत्रम् ५२३-२४

(२) धर्मचक्रम्

चक्रे थूमाइता इतरे ॥ ५८२४ ॥

ये पुनरुत्तरापथे धर्मचक्रं मथुरायां देवनिर्मितस्तूप आदिशब्दात् कोशलायां जीवन्त-
स्वामिप्रतिमा तीर्थकृतां वा जन्मादिभूमय एवमादिदर्शनार्थं द्रवन्तो निष्कारणिकाः ॥ ५८२४ ॥

विभागः ५ पत्रम् १५३६

(३) स्तूपः

थूभमह सङ्घि-समणी० ॥ ६२७५ ॥

महुरानयरीए थूभो देवनिमित्तो ।

विभागः ६ पत्रम् १६५६

(४) जीवन्तस्वामिप्रतिमाः

चैल्यानि 'पूर्वाणि वा' चिरन्तनानि जीवन्तस्वामिप्रतिमादीनि 'अभिनवानि वा' तत्कालकृतानि, 'एतानि ममादृष्टपूर्वाणि' इति बुद्ध्या तेषां वन्दनाय गच्छति ॥ २७५३ ॥ विभागः ३ पत्रम् ७७६

जीवन्तस्वामिप्रतिमावन्दनार्थमुज्जयिन्यामार्यसुहस्तिन आगमनम् । तत्र च रथयात्रायां राजाङ्गणप्रदेशे रथपुरतः स्थितानार्यसुहस्तिगुरून् दृष्ट्वा नृपतेर्जातिस्मरणम् । विभागः ३ पत्रम् ९१८
कोशलायां जीवन्तस्वामिप्रतिमा विभागः ५ पत्रम् १५३६

[५ जैनस्थविराचार्या राजानश्च]

(१) श्रेणिकराजः

दिक्खा य सालिभदे, उवकरणं सयसहस्सेहिं ॥ ४२१९ ॥

तथा राजगृहे श्रेणिके राज्यमनुशासति शालिभद्रस्य सुप्रसिद्धचरितस्य वीक्षायां शतसहस्राभ्याम् 'उपकरणं' रजोहरण-प्रतिग्रहलक्षणमानीतम् । अतो ज्ञायते यथा राजगृहे कुत्रिकापण आसीदिति पुरातनगाथासमासार्थः ॥ ४२१९ ॥ विभागः ४ पत्रम् ११४५

(२) चण्डप्रद्योतराजः

पञ्जोए णरसीहे, णव उज्जेणीए कुत्तिया आसी ॥ ४२२० ॥

× × × चण्डप्रद्योतनाग्नि नरसिंहे अवन्तिजनपदाधिपत्यमनुभवति नव कुत्रिकापणाः उज्जयिन्यामासीत् । विभागः ४ पत्रम् ११४५

(३) मौर्यपदव्युत्पत्तिश्चन्द्रगुप्तश्चाणक्यश्च

मुरियादी आणाए, अणवत्थ परंपराए थिरिकरणं ।
मिच्छत्ते संकादी, पसज्जणा जाव चरिमपदं ॥ २४८७ ॥

अपराधपदे वर्तमानस्तीर्थकृतामाज्ञाभङ्गं करोति तत्र चतुर्गुरु । अत्र च मौर्यैः-मयूरपोषकवंशोद्भवैः आदिशब्दादपरैश्चाज्ञासुरै राजभिर्दृष्टान्तः । × × × तथा चात्र पूर्वोद्दिष्टं मौर्यदृष्टान्तमाह—

भत्तमदाणमडंते, आणट्ठवणं व छेत्तु वंसवती ।
गविसण पत्त दरिसए, पुरिसवइ सवालडहणं च ॥ २४८९ ॥

पाडलिपुत्ते नयरे चंदगुत्तो राया । सो य मोरपोसगपुत्तो ति जे खत्तिया अभिजाणंति ते तस्स आणं परिभवंति । चाणक्यस्स चिंता जाया—आणाहीणे केरिसो राया ? तम्हा जइ मयस्स आणा तिक्खा भवइ तंहा करेमि ति । तस्स य चाणक्यस्स कप्पडियते भिक्खं अडंतस्स एगम्मिं गामे भत्तं व लद्धं । तत्थ य गामे बहू अंबा वंसा य अत्थि । तओ तस्स गामस्स पडिनिविट्टेणं आणाठवणानिमित्तं इमेरिसो लेहो पेसिओ—आम्भान् छित्त्वा वंशानां वृत्तिः शीघ्रं कार्येति । तेहि अ गामेअगेहिं "दुल्लिहियं" ति काउं वंसे छेत्तुं अंबाण वई कया । गवेसावियं चाणक्येण—किं कयं ? ति । तओ तत्थापंतुण उवालड्ढा से गामेयगा—एते वंसगा रोहगादिषु उवउवज्जंति, कीस मे छिन्न ? ति । दंसियं लेहचीरियं—अन्नं सुंदिद्धं अन्नं चेव करेह ति । तओ पुरिसेहिं अघोसिरेहिं वई काउं सो गामो सव्वो दहो ॥

अथ गाथाक्षरगमनिका—चाणक्यस्य भिक्षामटतः कापि प्राप्ते भक्तस्य 'अदानं' भिक्षा व लब्धेत्यर्थः । तत आज्ञास्थापनानिमित्तमयं लेखः प्रेषितः—“अं व छेत्तु वंसवइ” ति आम्भान् छित्त्वा वंशानां वृत्तिः

कर्त्तव्या । ततो गवेषणे कृते ग्रामेण च पत्रे दर्शिते 'अन्यदादिष्टं मया अन्यदेव च भवद्भिः कृतम्' इत्युपालभ्य ते पुरुषैर्वृत्तिं कारयित्वा सबाल-वृद्धस्य ग्रामस्य दहनं कृतम् ॥ २४८९ ॥ विभागः ३ पत्रम् ७०४-५

(४) मौर्यचन्द्रगुप्त-बिन्दुसारा-ऽशोक-कुणाल-सम्प्रतयः

पाडलऽसोग कुणाले, उज्जेणी लेहलिहण सयमेव ।
अहिय सबत्ती मत्ताहिणण सयमेव वायणया ॥ २९२ ॥
मुरियाण अप्पडिहया, आणा सयमंजणं निवे णाणं ।
गायग सुयस्स जम्मं, गंधव्वाऽऽउट्टणा कोइ ॥ २९३ ॥
चंदगुत्तपपुत्तो य, बिंदुसारस्स नत्तुओ ।
असोगसिरिणो पुत्तो, अंधो जायइ कागिणिं ॥ २९४ ॥

पाडलिपुत्ते नयरे चंदगुत्तपुत्तस्स बिंदुसारस्स पुत्तो असोगो नाम राया । तस्स असोगस्स पुत्तो कुणालो उज्जेणीए । सा से कुमारभुत्तीए दिन्ना । सो खुड्डलो । अन्नया तस्स रत्तो निवेइयं, जहा—कुमारो सायरेगट्टवासो जाओ । तओ रत्ता सयमेव लेहो लिहिओ, जहा—अधीयतां कुमारः । कुमारस्स मायसवत्तीए रत्तो पासे ठियाए भणियं—आणेह, पासामि लेहं । रत्ता पणामिओ । ताहे तीए रत्तो अन्नचित्तणओ सलग्राप्रान्तेन निष्ठयूतेन तीमिखा अकारस्योपरि अनुस्वारः कृतः । 'अन्धीयताम्' इति जायं । पडिअप्पिओ रत्तो लेहो । रत्ता वि पमत्तेण न चैव पुणो अणुवाइओ । मुद्धिता उज्जेणिं पेसिओ । वाइओ । वाइगा पुच्छिया—किं लिहियं ? ति । पुच्छिया न कहिति । ताहे कुमारेण सयमेव वाइओ । वितियं च णेणं—अम्हं मौरियवंसाणं अप्पडिहया आणा, तो कहं अप्पणो पिउणो आणं अइक्केमि ? । तत्तसिलागाए अन्धीणि अंजियाणि । ताहे रत्ता नायं । परितप्पित्ता उज्जेणी अन्नकुमारस्स दिन्ना । तस्स वि कुमारस्स अत्तो गामो दिन्ना । अन्नया तस्स कुणालस्स अंधयस्स पुत्तो जाओ । सो य अंधकुणालो गंधव्वे अईवकुसलो । अन्नया अन्नायचज्जाए गायंतो हिंइइ । तत्थ रत्तो निवेइयं, जहा—एरिसो तारिसो गंधव्विओ अंधलो । रत्ता भणियं—आणेह । आणिओ । जवणिअंतरिओ गायइ । ताहे अईव राया असोगो अक्खित्तो । ताहे भणइ—किं देमि ? । इत्थ कुणालेण गीयं—“चंदगुत्तपपुत्तो य” इत्यादिगाथा । ताहे रत्ता पुच्छियं—को एस तुमं ? । तेण कहियं—तुम्हं पुत्तो । जवणियं अवसारेउं कंठे चेत्तुं अंसुपाओ कओ । भणियं च णेण—किं कागिणीए वि नारिहसि जं कागिणिं जायसि ? । अमन्नेहिं भणियं—रायपुत्ताणं रज्जं कागिणी । रत्ता भणियं—किं काहिसि अंधणे रजेणं ? । कुणालो भणइ—मम पुत्तो अत्थि । कया जाओ ? । संपइ भूओ । आणीओ । संपइ ति से नामं कयं । रज्जं दिन्ना ॥ विभागः १ पत्रम् ८८-८९,

(५) सम्प्रतिराज आर्यमहागिरि-आर्यसुहस्तिनौ च

अनुयानं गच्छता चैत्यपूजा स्थिरीकृता भवति । राजा वा कश्चिदनुयानमहोत्सवकारकः सम्प्रति-
नरेन्द्रादिवत् तस्य निमन्त्रणं भवति ॥ विभागः २ पत्रम् ५२८

अथ “यत्र ज्ञान-दर्शन-चारित्राण्युत्सर्पन्ति तत्र विहर्तव्यम्” (गा० ३२७१) इति यदुक्तं तद्विषयम-
भिधित्तुः सम्प्रतिनृपतिदृष्टान्तमाह—

कोसंबाऽऽहारकते, अज्जसुहत्थीण दमग पण्वज्जा ।

अव्वत्तेणं सामाइणण रण्णो घरे जातो ॥ ३२७५ ॥

कौशाम्ब्यामाहारकृते आर्यसुहस्तिनामन्तिके द्रमकेण प्रव्रज्या गृहीता । स तेनाव्यक्तेन सामायिकेन मृत्वा रात्रौ गृहे जात इत्यक्षरार्थः । भावार्थस्तु कथानकगम्यः । तच्चेदम्—

कोसंबीए नयरीए अज्जसुहत्थी समोसडा । तथा थ अंचितकालो । साणुजणो य हिंढमाणो फव्वति । तत्थ एणेण दमणण वे दिट्ठा । ताहे सो मत्तं जायति । तेहिं भणियं—अम्हं आयरिया जाणंति । ताहे सो गतो

आयुरियसगासं । आयुरिया उवउत्ता । तेहिं णायं—एस पवयणउवगगे वट्टिहिति । ताहे भणियो—जति पवयसि तो दिजए भत्तं । सो भणइ—पवयामि ति । ताहे पव्वाइतो, सामाइयं कारियो । तेण अतिसमुद्धिं तओ कालगतो । तस्स अव्वत्तसामाइयस्स पभावेण कुणालकुमारस्स अंधस्स रण्णो पुत्तो जातो ॥ ३२७५ ॥

को कुणालो ? कहिं वा अंधो ? ति—पाडलिपुत्ते असोगसिरी राया । तस्स पुत्तो कुणालो । तस्स कुमारभुत्तीए उज्जेणी दिण्णा । सो य अट्टवरिसो । रण्णा लेहो विसज्जितो—शीघ्रमधीयतां कुमारः । असंवत्तिए लेहे रण्णो उट्टितस्स माइसवत्तीए कत्तं 'अन्धीयतां कुमारः' । सयमेव तत्तसलागाए अच्छीणि अंजियाणि । सुत्तं रण्णा । गामो से दिण्णो । गंधव्वकलासिक्खणं । पुत्तस्स रज्जत्थी आगतो पाडलिपुत्तं । असो-गसिरिणो जवणियंतरिओ गंधव्वं करेइ । आउट्टो राया भणइ—मग्गसु जं ते अभिरुइयं ति । तेण भणियं—

चंद्रगुप्तपुत्तो य, बिंदुसारस्स नत्तुओ ।

असोगसिरिणो पुत्तो, अंधो जायति काकर्णि ॥ ३२७६ ॥

चन्द्रगुप्तस्य राज्ञः प्रपौत्रो बिन्दुसारस्य नृपतेः 'नत्ता' पौत्रोऽशोकश्चियो नृपस्य पुत्रः कुणाल-नामा अन्धः 'काकर्णी' राज्यं याचते ॥ ३२७६ ॥

तओ राइणा भणितो—किं ते अंधस्स रज्जेणं ? । तेण भणियं—पुत्तस्स मे कज्जं ति । राइणा भणियं—कहिं ते पुत्तो ? ति । तेण आणित्ता दाइओ—इमो मे संपइ जाओ पुत्तो ति । तं चेव नामं कयं । तओ संवद्धिओ । दिच्चं रज्जं । तेण संपइराइणा उज्जेणिं आहं काउं दक्खिणावहो सव्वो तत्थट्टिएणं ओअविओ । सव्वे पच्चंतरायाणो वसीकया । तओ सो विउलं रज्जसिरिं भुंजइ । किञ्च—

अज्जसुहत्थाऽऽगमणं, दट्टुं सरणं च पुच्छणा कहणा ।

पावयणम्मि य भत्ती, तो जाता संपतीरण्णो ॥ ३२७७ ॥

जीवन्तस्वामिप्रतिभावन्दनार्थमुज्जयिन्यामार्थसुहस्तिन आगमनम् । तत्र च रथयात्रायां राजाङ्गण-प्रदेशे रथपुरतः स्थितानार्थसुहस्तिगुरुन् दृष्ट्वा नृपतेर्जातिसरणम् । ततस्तत्र गत्वा गुरुपदकमलमभिवन्द्य पृच्छा कृता—भगवन् ! अव्यक्तस्य सामाधिक्यस्य किं फलम् ? । सूरिराह—राज्यादिकम् । ततोऽसौ सम्भ्रान्तः प्रणृहीताञ्जलिरानन्दोदकपूरपूरितनयनगुगः प्राह—भगवन् ! एवमेवेदम्, परमहं भवद्भिः कुत्रापि दृष्टपूर्वं न वा ? इति । ततः सूरय उपयुज्य कथयन्ति—महाराज ! दृष्टपूर्वं, लं पूर्वभवे मवीयः श्लिष्य आसीरित्यादि । ततोऽसौ परमं संवेगमापन्नस्तदन्तिके सम्यपदर्शनमूलं पञ्चाणुत्रतमयं श्रावकधर्मं प्रपन्नवान् । ततश्चैवं प्रवचने सम्प्रतिराजस्य भक्तिः संजाता ॥ ३२७७ ॥ किञ्च—

जवमज्ज मुरियवंसे, दाणे वणि-विवणि दारसंलोए ।

तसजीवपडिक्कमओ, पभावओ समणसंघस्स ॥ ३२७८ ॥

यथा यवो मध्यभागे पृथुल आदावन्ते च हीनः एवं मौर्यवंशोऽपि । तथाहि—चन्द्रगुप्तस्तावद् बल-वाहनादिविभूत्या हीन आसीत्, ततो बिन्दुसारो बृहत्तरः, ततोऽप्यशोकश्चीर्बृहत्तमः, ततः सम्प्रतिः सर्वोत्कृष्टः, ततो भूयोऽपि तथैव हानिरवसातव्या, एवं यवमध्यकल्पः सम्प्रतिनृपतिरासीत् । तेन च राज्ञा 'दारसंलोके' चतुर्ध्वपि नगरद्वारेषु दानं प्रवर्तितम् । 'वणि-विवणि' ति इह ये बृहत्तरा आपणस्ते पणय इत्युच्यन्ते, ये तु दरिद्रापणस्ते विपणयः; यद्वा ये आपणस्थिता व्यवहरन्ति ते वणिजः, ये पुनरापणेन विनाऽव्यूर्ध्वस्थिता वाणिज्यं कुर्वन्ति ते विवणिजः । एतेषु तेन राज्ञा साधूर्तां वज्रादिकं दापितम् । स च राजा वक्ष्यमाणनीत्या त्रसजीवप्रतिक्रामकः प्रभावकश्च श्रमणसंघस्याऽऽसीत् ॥ ३२७८ ॥

अथ "दाणे वणि-विवणि दारसंलोए" इति भावयति—

ओदरियमओ दारेसु, चउसुं पि महाणसे स कारेति ।

णिंताऽऽणिंते भोयण, पुच्छा सेसे;अभुत्ते;यः ॥ ३२७९ ॥

औदरिकः—द्रमकः पूर्वभवेऽहं भूत्वा मृतः सन् इहाऽऽज्ञात इत्यात्मीयं वृत्तान्तमनुसरन् । नगरस्य चतुर्ध्वपि

द्वारेषु स राजा सत्राकार-महानसानि कारयति । ततो दीना-ऽनाथादिपथिकलोको यस्तत्र निर्गच्छन् वा प्रविशन् वा भोक्तुमिच्छति स सर्वोऽपि भोजनं कार्यते । यत् तच्छेषमुद्धरति तद् महानसिकानामाभवति । ततो राज्ञा ते महानसिकाः पृष्टाः—यद् शुष्माकं दीनादिभ्यो ददतामवशिष्यते तेन यूयं किं कुरुथ ? । ते ब्रुवते—अस्माकं गृहे उपयुज्यते । नृपतिराह—यद् दीनादिभिरभुक्तं तद् भवद्भिः साधूनां दातव्यम् ॥ ३२७९ ॥ एतदेवाह—

साहूण देह एयं, अहं भे दाहामि तत्तियं मोहं ।

णेच्छंति घरे धेत्तुं, समणा मम रायपिंडो त्ति ॥ ३२८० ॥

साधूनामेतद् भक्त-पानं प्रयच्छत, अहं 'भे' भवतां तावन्मात्रं मूल्यं दास्यामि, यतो मम गृहे श्रमणा राजपिण्ड इति कृत्वा ग्रहीतुं नेच्छन्ति ॥ ३२८० ॥

एमेव तेल्लि-गोलिय-पूविय-मोरंड-दुस्सिप चैव ।

जं देह तस्स मोहं, दलामि पुच्छा य महगिरिणो ॥ ३२८१ ॥

एवमेव तैलिकासैलम्, गोलिकाः—मथितविक्रायिकास्तक्रादिकम्, पौपिका अपूपादिकम्, मोरण्डकाः—तिलदिमोदकाः तद्विक्रायिकास्तिलदिमोदकान्, दौष्यिका वज्राणि च दापिताः । कथम् ? इत्याह—यत् तैल-तक्रादि यूयं साधूनां दत्त तस्य मूल्यमहं भवतां प्रयच्छामीति । ततश्चाऽऽहार-वज्रादौ किमीप्सिते लभ्यमाने श्रीमहागिरिरार्यसुहस्तिनं पृच्छति—आर्य ! प्रचुरमाहार-वज्रादिकं प्राप्यते ततो जानीष्व 'मा राज्ञा लोकः प्रवर्तितो भवेत्' ॥ ३२८१ ॥

अज्जसुहत्थि ममत्ते, अणुरायाधम्मतो जणो देती ।

संभोग वीसुकरणं, तक्खण आउट्टणे नियत्ती ॥ ३२८२ ॥

आर्यसुहस्ती जानानोऽप्यनेषणामात्मीयशिष्यममत्वेन भणति—क्षमाश्रमणाः ! 'अनुराजधर्मतः' राजधर्म-मनुवर्तमान एष जन एवं यथेप्सितमाहारदिकं प्रयच्छति । तत आर्यमहागिरिणा भणितम्—आर्य ! जमपीदृशो बहुश्रुतो भूत्वा यथेवमात्मीयशिष्यममत्वेनेत्थं ब्रवीषि, ततो मम तव चाद्य प्रभृति विष्वक् सम्भोगः—नैकत्र मण्डल्यां समुद्देशनादिव्यवहार इति; एवं सम्भोगस्य विष्वक्करणमभवत् । तत आर्यसुहस्ती चिन्तयति—'मया तावदेकमनेषणीयमाहारं जानताऽपि साधवो ग्राहिताः, स्वयमपि चानेषणीयं भुक्तम्, अपरं चेदानीमहमि-त्थमपलपामि, तदेतद् मम द्वितीयं बालस्य मन्दलमित्यापन्नम्; अथवा नाद्यापि किमपि विनष्टम्, भूयोऽप्यहमेत-स्मादर्थात् प्रतिक्रमामि' इति विचिन्त्य तत्क्षणादेवाऽऽवर्तनमभवत् । ततो यथावदालोचनां दत्त्वा स्वापराधं सम्यक् क्षामयित्वा तस्या अकल्पप्रतिषेवनायास्तस्य निवृत्तिरभूत् । ततो भूयोऽपि तयोः साम्भोगिकत्वमभवत् ॥ ३२८२ ॥

अथ "त्रसजीवप्रतिक्रामकः" (गा० ३२७८) इत्यस्य भावार्थमाह—

सो रायाऽवंतिवती, समणाणं सावतो सुविहिताणं ।

पञ्चतियरायाणो, सव्वे सहाविया तेणं ॥ ३२८३ ॥

'सः' सम्प्रतिनामा राजा अवन्तीपतिः श्रमणानां 'श्रावकः' उपासकः पञ्चाणुव्रतधारी अभवदिति शेषः । ते च शाक्यादयोऽपि भवन्तीत्यत आह—'सुविहितानां' शोभनानुष्ठानानाम् । ततस्तेन राज्ञा ये केचिद् प्रात्यन्तिकाः—प्रत्यन्तदेशाधिपतयो राजानस्ते सर्वेऽपि 'शब्दापिताः' आकारिताः ॥ ३२८३ ॥

ततः किं कृतम् ? इत्याह—

कहिओ य तेसि धम्मो, वित्थरतो गाहिता य सम्मत्तं ।

अप्पाहिता य बहुसो, समणाणं भद्दगा होह ॥ ३२८४ ॥

कथितश्च 'तेषां' प्रात्यन्तिकराजानां तेन विस्तरतो धर्मः । ग्राहिताश्च ते सम्यक्त्वम् । ततः स्वदेशं गता अपि द्वे बहुशस्तेन राज्ञा सन्दिष्टाः, यथा—श्रमणानां 'भद्रकाः' भक्तिमन्तो भवन्त ॥ ३२८४ ॥

अथ कथमसौ श्रमणसङ्घप्रभावेको जातः ? इत्याह—

**अणुजाणे अणुजाती, पुष्कारुहणाइ उक्किरणगाई ।
पूर्यं च चेइयाणं, ते वि सरज्जेसु कारिति ॥ ३२८५ ॥**

अनुयानं-रथयात्रा तत्रासौ वृपतिः 'अनुयाति' दण्ड-भट-भोजिकादिसहितो रथेन सह हिण्डते । तत्र च पुष्पारोपणम् आदिशब्दाद् माल्य-गन्ध-चूर्णा-SSभरणारोपणं च करोति । 'उक्किरणगाई' ति रथपुरतो विविध-फलानि खाद्यकानि कपर्देक-वन्नप्रभृतीनि चोत्किरणानि करोति । आह च निशीथचूर्णिं कृत-रहगतो य विविहफले खज्जगे य कवड्डुग-वत्थमावी य ओकिरणे करेइ ति ॥ अन्येषां च चैत्यगृहस्थितानां 'चैत्यानां' भगवद्विम्बानां पूजां महता विच्छेदेन करोति । तेऽपि च राजान एवमेव खराज्येषु रथयात्रामहोत्सवादिकं कारयन्ति ॥ ३२८५ ॥ इदं च ते राजानः सम्प्रतिवृपतिना भणिताः—

**जति मं जाणह सार्मिं, समणाणं पणमहा सुविहियाणं ।
द्वयेण मे न कज्जं, पर्यं खु पियं कुणह मज्जं ॥ ३२८६ ॥**

यदि मां स्वामिनं वृयं 'जानीथ' मन्थ्वे ततः श्रमणेभ्यः सुविहितेभ्यः 'प्रणमत' प्रणता भवत । 'द्वयेण' दण्डदातव्येनार्थेन मे न कार्यम्, किन्त्वेतदेव श्रमणप्रणमनादिकं मम प्रियम्, तदेतद् वृयं कुरुत ॥ ३२८६ ॥

**वीसज्जिया य तेणं, गमणं घोसाघणं सरज्जेसु ।
साहूण सुहविहारा, जाता पच्चंतिया देसा ॥ ३२८७ ॥**

एवं 'तेन' राज्ञा शिक्षां दत्त्वा विसर्जिताः । ततस्तेषां खराज्येषु गमनम् । तत्र च तैः स्वदेशेषु सर्वत्राप्य-माघातघोषणं कारितम्, चैत्यगृहाणि च कारितानि । तथा प्रात्यन्तिका देशाः साधूनां सुखविहाराः सज्जाताः । कथम् ? इति चेदुच्यते—तेन सम्प्रतिना साधवो भणिताः—भगवन्तः ! एतान् प्रत्यन्तदेशान् गत्वा धर्म-कथया प्रतिबोध्य पर्यटत । साधुभिरुक्तम्—राजन् ! एते साधूनामाहार-वन्न-यात्रादेः कल्प्या-ऽकल्प्यविभागं न जानन्ति ततः कथं वयमेतेषु विहरामः ? । ततः सम्प्रतिना साधुवेषेण स्वभटाः शिक्षां दत्त्वा तेषु प्रत्यन्त-देशेषु विसर्जिताः ॥ ३२८७ ॥ ततः किमभूत् ? इत्याह—

**समणभडभाविपसुं, तेसु रज्जेसु एसणादीसु ।
साहू सुहं विहरिया, तेणं चिय भहगा ते उ ॥ ३२८८ ॥**

श्रमणवेषधारिभिर्मर्तैरेषणादिभिः शुद्धमाहारादिग्रहणं कुर्वाणैः साधुविधिना भावितेषु तेषु राज्येषु साधवः सुखं विहृताः । तत एव च सम्प्रतिवृपतिकालात् 'ते' प्रत्यन्तदेशा भद्रकाः सज्जाताः ॥ ३२८८ ॥

इदमेव स्पष्टयति—

**उदिण्णजोहाउलसिद्धसेणो, स पत्थिवो णिज्जियससुसेणो ।
समंततो साहुसुहण्ण्यारे, अकासि अंधे दमिले य घोरे ॥ ३२८९ ॥**

उदीर्णाः—प्रबला ये योधास्तैराकुला-सङ्घीर्णा सिद्धा प्रतिष्ठिता सर्वत्राप्यप्रतिहता सेना यस्य स तथा, अत एव च 'निर्जितशत्रुसेनः' स्ववशीकृतविपक्षवृपतिसैन्यः, एवंविधः स सम्प्रतिनामा पार्थिवः अन्ध्रान् द्रविडान् चशब्दाद् महाराष्ट्र-कुडुकादीन् प्रत्यन्तदेशान् 'घोरान्' प्रत्यपायबहुलान् समन्ततः 'साधुसुख-प्रचारान्' साधूनां सुखविहरणान् 'अकाशीन्' कृतवान् ॥ ३२८९ ॥ विभागः ३ पत्रम् ९१७-२१

(६) आर्यसुहस्ती आर्यसमुद्रः आर्यमङ्गुश्च

**गणहर-थेरकयं वा, आदेसा मुक्कवागरणतो वा ।
धुव-चलविसेसतो वा, अंगा-ऽणंगोसु णाणत्तं ॥ ३४४ ॥**

यद् गणधरैः कृतं तदङ्गप्रविष्टम् । यत्पुनर्गणधरकृतादेव स्थविरैर्निर्युद्धम् ; ये चादेशाः, यथा—आर्यमङ्गु-

राचार्यस्त्रिविधं शङ्खमिच्छति—एकभविकं बद्धायुष्कमभिसुखनामगोत्रं च, आर्यसमुद्रो द्विविधम्—बद्धायुष्कमभिसुखनामगोत्रं च, आर्यसुहस्ती एकम्—अभिसुखनामगोत्रमिति; यानि च मुक्तकानि व्याकरणानि, यथा—“वर्षं देव ! कुणालायाम्” इत्यादि, तथा “मरुदेवा भगवती अनादिवनस्पतिकायिका तद्भवेन सिद्धा” इत्यादि; एतत्स्थविरकृतम् । आदेशा मुक्तकव्याकरणतश्च अनङ्गप्रविष्टम् । अथवा ध्रुव-चलविशेषतोऽज्ञा-ऽनज्ञेषु नान्नालम् । तद्यथा—ध्रुवं अङ्गप्रविष्टम्, तच्च द्वादशाङ्गम्, तस्य नियमतो निर्यूहणात्; चलानि प्रकीर्णकानि, तानि हि कदाचिन्निर्यूहन्ते कदाचिन्न, तान्यनङ्गप्रविष्टमिति ॥ ३४४ ॥

विभागः १ पत्रम् ४४-४५

(७) आर्यवज्रस्वामी

अत्रौपम्यमार्यवज्रैः, स बालभावे कर्णाभ्याहृतं सूत्रं कृतवान् । पश्चात् तस्योद्दिष्टं समुद्दिष्टमनुज्ञातम् अर्थश्च तदैव द्वितीयपौरुष्यां कथितः ।

विभागः १ पत्रम् ११९

(८) कालिकाचार्याः तत्प्रशिष्यः सागरश्च

सागारियमप्पाहण, सुवन्न सुयसिस्त खंतलक्खेण ।

कहणा सिस्सागमणं, धूलीपुंजोवमाणं च ॥ २३९ ॥

उज्जेणीए नयरीए अज्जकालगा नाम आयरिया सुत्त-ऽस्थोववेया बहुपरिवारा विहरंति । तेसिं अज्जकालगाणं सीसस्स सीसो सुत्त-ऽस्थोववेओ सागरो नाम सुवन्नभूमीए विहरइ । ताहे अज्जकालगा विट्ठंति—एए मम सीसा अणुओगं न सुणंति तओ किमेएसिं मज्जे चिट्ठामि ?, तत्थ जामि जत्थ अणुओगं पवत्तेमि, अवि य एए वि सिस्सा पच्छा लज्जिया सोच्छिहंति । एवं चित्तिऊण सेज्जायरमापुच्छंति—कहं अज्जत्थ जामि ? तओ मे सिस्सा सुणेहंति, तुमं पुण मा तेसिं कहेज्जा, जइ पुण गाढतरं निब्बंधं करिज्जा तो खरंटेइ साहेज्जा, जहा—सुवन्नभूमीए सागराणं सगासं गया । एवं अप्पाहिच्चा रत्तिं चेव पसुत्ताणं गया सुवण्णभूमिं । तत्थ गंतुं खंतलक्खेण पविट्ठा सागराणं गच्छं । तओ सागरायरिया ‘खंत’ ति काउं तं नाढाइया अब्भुट्ठाणाइणि । तओ अत्थपोरिचीवेलाए सागरायरिणं भणिया—खंता ! तुब्भं एयं गमइ ? । आयरिया भणंति—आमं । ‘तो खाइं सुणेह’ ति पकहिया । गव्वायंता य कहंति । इयरे वि सीसा पमाए संते संभंते आयरियं अपासंता सव्वत्थ मनिगउं सिज्जायरं पुच्छंति । न कहेइ, भणइ य—तुब्भं अप्पणो आयरिओ न कहेइ, मम कहं कहेइ ? । ततो आउरीभूएहिं गाढनिब्बंधे कए कहियं, जहा—तुब्भच्चएण निव्वेएण सुवन्नभूमीए सागराणं सगासं गया । एवं कहिच्चा ते खरंटिया । तओ ते तह चेव उच्चलिया सुवन्नभूमिं गंतुं । पंथे लोगो पुच्छइ—एस कयरो आयरिओ जाइ ? । ते कहंति—अज्जकालगा । तओ सुवन्नभूमीए सागराणं लोणेण कहियं, जहा—अज्जकालगा नाम आयरिया बहुत्सुया बहुपरिवारा इहाऽऽगंतुकामा पंथे वट्ठंति । ताहे सागरा सिस्साणं पुरओ भणंति—मम अज्जया इंति, तेसिं सगासे पयत्थे पुच्छीहामि ति । अचिरेणं ते सीसा आगया । तत्थ अरिगळेहिं पुच्छिजंति—किं इत्थ आयरिया आगया चिट्ठंति ? । नत्थि, नवरं अने खंता आगया । केरिसा ? । वंदिए नायं ‘एए आयरिया’ । ताहे सो सागरो लज्जिओ—बहुं मए इत्थ पल्लविणं; खमासमणा य वंदाविया । ताहे अवरण्हेवेलाए मिच्छा दुक्कडं करेइ ‘आसाइय’ ति । भणियं च णेण—केरिसं खमासमणो ! अहं वागरेमि ? । आयरिया भणंति—सुदरं, मा पुण गव्वं करिज्जासि । ताहे धूलीपुंजदिट्ठं करंति—धूली हत्थेण घेत्तुं तिसु टाणेसु ओयारंति—जहा एस धूली ठविज्जमाणी उक्खिक्खमाणी य सव्वत्थ परिसडइ, एवं अत्थो वि सित्थगरेहिं तो गणहराणं गणहरेहिं तो जाव अम्हं आयरिउवज्जमायाणं परंपरएणं आगयं, को जाणइ कस्स केइ पज्जाया गलिया ? ता मा गव्वं काहिसि । ताहे मिच्छा दुक्कडं करिच्चा आढता सुवन्नभूमिया सीसपत्तीसाम अणुओगं कहेउं ॥

विभागः १ पत्रम् ७३-७५

(९) कालकाचार्यो गर्दभिल्लश्च

विज्ञा-ओरस्सबली, तेयसलद्धी सहायलद्धी वा ।

उप्पादेउं सासति, अतिपंतं कालकज्जो वा ॥ ५५९३ ॥

यो विद्याबलेन युक्तो यथा आर्यखपुटः, औरसेन वा बलेन युक्तो यथा बाहुबली, तेजोलब्ध्या वा सलब्धिको यथा ब्रह्मदत्तः सम्भूतभवे, सहायलब्धियुक्तो वा यथा हरिकेशबलः । ईदृशोऽधिकरण-मुत्पाद्य 'अतिप्रान्तम्' अतीवप्रवचनप्रत्यनीकं शास्त्रि, 'कालिकाचार्य इव' यथा कालकाचार्यो गर्दभिल्ल-राजानं शासितवान् । कथानकं सुप्रतीतत्वाच्च लिख्यते ॥ ५५९३ ॥ विभागः ५ पत्रम् १४८०

(-१०) शालवाहननृपः

पइट्ठाणं नयरं । सालवाहणो राया । सो वरिसे वरिसे भरुयच्छे नहवाहणं (नरवाहणं प्रत्य-न्तरे) रोहेइ । जाहे य वरिसारतो भवति ताहे सयं नयरं पडियाइ । एवं कालो वच्चइ ।

विभागः १ पत्रम् ५२

महुराऽऽणत्ती दंडे, सहसा णिग्गम अपुच्छिउं कररं ।

तस्स य तिक्खा आणा, दुहा गता दो वि पाडेउं ॥ ६२४४ ॥

सुतजम्म-महुरपाडण-निहिलंभनिवेदणा जुगव दित्तो ।

सयणिज्ज खंभ कुट्टे, कुट्टेइ इमाइ पलवंतो ॥ ६२४५ ॥

गोयावरीए णदीए तडे पतिट्ठाणं नगरं । तत्थ सालवाहणो राया । तस्स खरओ अमच्चो । अन्नया सो सालवाहणो राया दंडनायगमाणवेइ—महुरं घेतूणं सिग्घमागच्छ । सो य सहसा अपुच्छिऊण दंडेहिं सह निग्गओ । तओ चिंता जाया—का महुरा घेतव्वा ? दक्खिणमहुरा उत्तरमहुरा वा ? । तस्स आणा तिक्खा, पुणो पुच्छिउं न तीरति । तओ दंडा दुहा कळण दोसु वि पेसिया । गहियाओ दो वि महुराओ । तओ बद्धावगो पेसिओ । तेण गंतूण राया बद्धाविओ—देव ! दो वि महुराओ गहियाओ । इयरो आगओ—देव ! अगमहिसीए पुत्तो जाओ । अण्णो आगतो—देव ! अमुगत्य पदेसे विपुलो निही पायळो जातो । तओ उवस्वरिं कळणनिवेयणेण हरिसवसविसप्पमाणहियओ परव्वसो जाओ । तओ हरिसं धरिउमचार्यंतो सयणिज्जं कुट्टेइ, खंभे आहणइ, कुट्टे विद्वइ, बहूणि य असमंजसाणि पलवति । तओ खरगोणामचेणं तमु-वाएहिं पडिबोहिउकामेण खंभा कुट्टा बहू विद्विविया । रत्ता पुच्छियं—केणेयं विद्विवियं ? । सो भणेइ—तुब्भेहिं । ततो 'मम सम्मुहमलीयमेयं भणति' रुट्ठेणं रत्ता सो खरगो पाएण ताडितो । तओ संकेइयपुरिसेहिं उप्पाडिओ अण्णत्थ संगोवितो य । तओ कम्मिहइ पओयणे समावडिए रण्णा पुच्छिओ—कत्थ अमच्चो चिट्ठति ? । संकेइ-यपुरिसेहिं य 'देव ! तुम्हं अविणयकारि' ति सो मारिओ । राया विसुरियुं पयत्तो—डुट्टु करं, मए तया न किं पि चेइयं ति । तओ समावत्थो जाओ ताहे संकेइयपुरिसेहिं विज्जत्तो—देव ! गवेसामि, जइ वि कयाइ चंडालेहिं रक्खिओ होज्जा । तओ गवेसिऊण आणिओ । राया संतुट्ठो । अमच्चेण सन्भावो कहिओ । तुट्ठेण विउलो भोगा दिच्चा ॥

साम्प्रतमक्षरार्थो विव्रियते—सातवाहनेन राज्ञा मथुराग्रहणे "दंडि"ति. दण्डनायकस्याज्ञितिः कृता । ततो दण्डाः सहसा 'कं मथुरां गृहीमः ?' इत्यपृष्ट्वा निर्गताः । तस्य च राज्ञ आज्ञा तीक्ष्णा, ततो न भूयः प्रष्टुं शक्नुवन्ति । ततस्ते दण्डा द्विधा गताः, द्विधा विभज्य एको दक्षिणमथुरायामपर उत्तरमथुरायाम् गता इत्यर्थः । इे अपि च मथुरे पातयित्वा ते समागताः ॥ ६२४४ ॥

सुतजम्म-मथुरापातन-निधिलाभानां जुगपद् निवेदनायां हर्षवशात् सातवाहनो राजा 'कीप्तः' कीप्त-चित्तोऽभवत् । वीरचित्ततया च 'इमानि' वक्ष्यमाणानि प्रलपन् शयनीय-स्तम्भ-कुड्यानि कुट्टयति ॥ ६२४५ ॥

नत्र यानि प्रलपति तान्याह—

सच्चं भण गोदावरि !, पुव्वसमुद्देण साविथा संती ।
साताहणकुलसरिसं, जति ते कूले कुलं अत्थि ॥ ६२४६ ॥
उत्तरतो हिमवंतो, दाहिणतो सालिवाहणो राया ।
समभारभरकंता, तेण न पव्हत्थए पुहवी ॥ ६२४७ ॥

हे गोदावरि ! पूर्वसमुद्देण 'शपिता' दत्तशपथा सती सत्यं 'भण' ब्रूहि—यदि तव कूले सातवाहन-कुलसदृशं कुलमस्ति ॥ ६२४६ ॥

'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि हिमवान् गिरिः, दक्षिणतस्तु सालवाहनो राजा, तेन समभारभराक्रान्ता सती पृथिवी न पर्यस्यति, अन्यथा यदि अहं दक्षिणतो न स्यां ततो हिमवद्विरभाराक्रान्ता नियमतः पर्यस्येत् ॥ ६२४७ ॥

एयाणि य अन्नाणि य, पलवियवं सो अणिच्छियव्वाइं ।
कुसलेण अमच्चेणं, खरगेणं सो उवाएणं ॥ ६२४८ ॥

'एतानि' अनन्तरोदितानि अन्यानि च सोऽनीप्सितव्यानि बहूनि प्रलपितवान् । ततः कुसलेन खरकनाम्नाऽ-माल्येनोपायेन प्रतिबोधयितुकामेनेदं विहितम् ॥ ६२४८ ॥ किम् ? इत्याह—

विद्ववितं केणं ति व, तुब्भेहिं पायतालणा खरए ।
कथं त्ति मारिओ सो, दुट्टु त्ति य दरिसिते भोगा ॥ ६२४९ ॥

'विद्ववितं' विनाशितं समस्तं स्तम्भ-कुब्जादि । राज्ञा पृष्टम्—केनेदं विनाशितम् ? । अमाल्यः सम्मुखीभूय सरोषं निष्ठुरं वक्ति—युष्माभिः । ततो राज्ञा कृपितेन तस्य पादेन ताडना कृता । तदनन्तरं सङ्केतितपुरुषैः स उत्पाटितः सङ्गोपितश्च । ततः समागते कस्मिंश्चित् प्रयोजने राज्ञा पृष्टम्—कुत्रामाल्यो वर्तते ? । सङ्केतितपुरुषै-रुक्तम्—देव ! युष्मत्पादानामविनयकारी इति मारितः । ततः 'दुष्टं कृतं मया' इति प्रभूतं विसूरितवान् । स्वस्थीभूते च तस्मिन् सङ्केतितपुरुषैरमाल्यस्य दर्शनं कारितम् । ततः सद्भावकथनानन्तरं राज्ञा तस्मै विपुला भोगाः प्रदत्ता इति ॥ ६२४९ ॥

विभागः ६ पत्रम् १६४७-४९

(११) पादलिप्ताचार्याः

कट्टे पुत्थे चित्ते, दंतोवल मट्ठियं व तत्थगतं ।
एमेव य आगंतुं, पालित्तय वेट्ठिया जवणे ॥ ४९१५ ॥

याः काष्ठकर्मणि पुस्तकर्मणि वा चित्रकर्मणि वा निर्वर्तिता स्त्रीप्रतिमा यद्वा दन्तमयमुपलमयं मृत्तिकामयं वा स्त्रीरूपं यस्यां वसती वसति तद् तस्यां तत्रगतं मन्तव्यम् । तद्विषयो दोषोऽप्युपचारात् तत्रगत उच्यते । एवमेव चागन्तुकमपि मन्तव्यम् । आगन्तुकं नाम यद् अन्यत आगतम् । ततो यथा तत्रगताः स्त्रीप्रतिमा भवन्ति तथाऽऽगन्तुका अपि भवेयुः । तथा चात्र पादलिप्ताचार्यकृता 'वेट्ठिक' ति राजकन्यका दृष्टान्तः । स चायम्—

पालित्तायरिएहिं रज्जो भणिणीसरिसिया जंतपडिमा कया । चंक्रमणुम्भेसनिमेसमयी तालविट्ठहत्था
आयरियाणं पुरतो चिट्ठइ । राया वि अईव पालित्तगरस्स सिणेहं करेइ । धिन्नाइएहिं पउट्टेहिं रज्जो कहियं—
भणिणी ते समणएणं अभिओगिया । राया न पत्तियति, भणिओ अ—पेच्छ, दंसेमु ते । राया आगतो । पासित्ता
पालित्तायरियाणं रुट्टो पच्चोसरिओ य । तओ सा आयरिएहिं चह ति विगरणी कया । राया सुट्टुतरं
आउट्टो ॥ एवमागन्तुका अपि स्त्रीप्रतिमा भवन्ति । 'जवणे' ति यवनविषये ईदृशानि स्त्रीरूपाणि

प्राचुर्येण क्रियन्ते ॥ ४९१५ ॥

विभागः ५ पत्रम् १३१५-१६

(१२) मुरुण्डराजः

दिङ्गतो पुरिसपुरे, मुखंडदूतेण होइ कायव्वो ।

जह तस्स ते असउणा, तह तस्सितरा मुणेयव्वा ॥ २२९१ ॥

दृष्टान्तोऽत्र पुरुषपुरे रक्तपटदर्शनाकीर्णं मुरुण्डदूतेन भवति कर्तव्यः । यथा 'तस्य' मुरुण्डदूतस्य 'ते' रक्तपटा अशकुना न भवन्ति, तथा 'तस्य' साधोः 'इतराः' पार्श्वस्थादयो मुणितव्याः, ता दोषकारिण्यो न भवन्तीत्यर्थः ॥ २२९१ ॥ इदमेव भावयति—

पाडलि मुखंडदूते, पुरिसपुरे सच्चिवमेलणाऽऽवासो ।

भिकखू असउण तइए, दिणम्मि रत्तो सच्चिवपुच्छा ॥ २२९२ ॥

पाटलिपुत्रे नगरे मुरुण्डो नाम राजा । तदीयदूतस्य पुरुषपुरे नगरे गमनम् । तत्र सच्चिवेन सह मीलनम् । तेन च तस्य आवासो दापितः । ततो राजानं द्रष्टुमागच्छतः 'भिक्षवः' रक्तपटा अशकुना भवन्ति इति कृत्वा स दूतो न राजभवनं प्रविशति । ततस्तृतीये दिने राज्ञः सच्चिवपार्श्वे पृच्छा—किमिति दूतो नाद्यापि प्रविशति ? ॥ २२९२ ॥ ततश्च—

निगमणं च अमच्चे, सम्भावाऽऽइक्खिए भणइ दूयं ।

अंतो बहिं च रच्छा, नऽरहिंति इहं पवेसणया ॥ २२९३ ॥

अमात्यस्य राजभवनाभिर्गमनम् । ततो दूतस्यावासे गत्वा सच्चिवो मिलितः । पृष्टश्च तेन दूतः—किं न प्रविशसि राजभवनम् ? । स प्राह—अहं प्रथमे दिवसे प्रस्थितः परं तच्चञ्चिकान् दृष्ट्वा प्रतिनिवृत्तः 'अपशकुना एते' इति कृत्वा, ततो द्वितीये तृतीयेऽपि दिवसे प्रस्थितः तत्रापि तथैव प्रतिनिवृत्तः । एवं सद्भावे 'आख्याते' कथिते सति दूतममात्यो भणति—एते इह रथ्याया अन्तर्बहिर्वा नापशकुनत्वमर्हन्ति । ततः प्रवेशना दूतस्य राजभवने कृता । एवमस्माकमपि पार्श्वस्थादयस्तदीयसंयत्यश्च रथ्यादौ दृश्यमाना न दोषकारिण्यो भवन्ति ॥ २२९३ ॥

विभागः ३ पत्रम् ६५०

विहवससा उ मुखंडं, आपुच्छति पव्वयामऽहं कत्थ ।

पासंडे य परिकखति, वेसग्गहणेण सो राया ॥ ४१२३ ॥

डोवेहिं च धरिसणा, माउग्गामस्स होइ कुसुमपुरे ।

उम्भावणा पवयणे, णिवारणा पावकम्मणं ॥ ४१२४ ॥

उज्जल्लु चीरे सा यावि णिवपहे मुयति जे जहा बाहिं ।

उच्छुरिया णडी विव, दीसति कुप्पासगादीहिं ॥ ४१२५ ॥

धिद्धिक्कतो य हाहक्कतो य लोएण तज्जितो मैठो ।

आलोयणट्टिणेण य, णिवारितो रायसीहेण ॥ ४१२६ ॥

कुसुमपुरे नगरे मुरुण्डो राया । तस्स भगिणी विहवा । सा अञ्ज्यां रायं पुच्छइ—अहं पव्वइउकामा, तो आइसह कत्थ पव्वयामि ? ति । तथो राया पासंडीणं वेसग्गहणेण परिकखं करेइ । हत्थिमिठा संदिट्ठा जहा—पासंडिमाउग्गामेसु हत्थि सच्चिजाह, भणिज्जाह य—पोत्तं मुयाहि, अन्नहा इमिणा हत्थिणा उव्वह्वे-स्सामि ति, एकम्मि य मुक्के मा ठाहिह, ताव गहग्गहावेह जाव सव्वे मुक्का । तथो एणेण मिठेण चरियाए रायपहे तहा क्कयं जाव नग्गीभूया । रत्ता सव्वं दिट्ठं । नवरं अज्जा विहीए पविट्ठा । रायपहोत्तिण्णाए हत्थी सच्चिओ—मुयसु पुत्तं ति । तीए पढमं सुहपोत्तिया मुक्का, ततो निसिज्जा, एवं जाणि जाणि बाहिरिज्जाणि चीवराणि ताणि ताणि पढमं मुयइ, जाव बह्वहिं वि मुक्केहिं नडी विव कंचुक्कावीहिं सुप्पाउया वीसइ ताहे लोणेण अक्कदो कओ—हा पाव ! किमेवं महासइतवस्सिणि अभिइवेसि ? ति । रत्ता वि आलोयणट्टिण्ण जारिओ, चित्तिं च—एस धम्मो सव्वहुदिट्ठो । अणेण य बंधुजणेण कया सासणस्स पसंसा ॥

विभागः ४ पत्रम् ११२३

(१३) सिद्धसेनाचार्याः

तत्र योनिप्राभृतादिना यदेकेन्द्रियादिशरीराणि निर्वर्तयति, यथा सिद्धसेनाचार्येणाश्वा उत्पादिताः ।

विभागः ३ पत्रम् ७५३

(१४) लाटाचार्याः

असह वसहीय वीसुं, वसमाणाणं तरा तु भयितव्वा ।

तत्थऽण्णत्थ व वासे, छत्तच्छायं तु वज्जेति ॥ ३५३१ ॥

यत्र सङ्कीर्णयां वसतौ सर्वेऽपि साधवो न मान्ति तत्र 'विध्वग्' अन्यस्यां वसतौ वसतां साधूनां शय्यातरा भक्तव्याः, तत्र हि यदि साधवः पृथग्वसतावुषित्वा द्वितीयदिने सूत्रपौरुषीं कृत्वा समागच्छन्ति ततो द्वावपि शय्यातरौ, अथ मूलवसतिमागम्य सूत्रपौरुषीं कुर्वन्ति तत एक एव मूलवसतिदाता शय्यातरः । लाटाचार्या-भिप्रायः पुनरयम्—शेषाः साधवः 'तत्र वा' मूलवसतौ 'अन्यत्र वा' प्रतिवसतौ वसन्तु, न तेषां सम्बन्धिना सात्कारिकेणैहाधिकारः, किन्तु सकलगच्छस्य च्छत्रकल्पत्वात् छत्रः—आचार्यस्तस्य च्छायां वर्जयन्ति, मौलश-य्यातरगृहमित्यर्थः इति विशेषचूर्णी-निशीथचूर्णयोरभिप्रायः । विभागः ४ पत्रम् ९८३

“अहवा लाटाचार्यानामादेशेन जत्थ आयरिओ वसति सो सेज्जायरो । छत्तो आयरिओ ।” कल्प-विशेषचूर्णौ ॥ विभागः ४ पत्रम् ९८३ टि० २

[६ वारिखलादिपरिव्राजकादयः](१) वारिखलपरिव्राजकाः वानप्रस्थतापसाश्च

वारिखलाणं वारस, मट्टीया छ च्च वाणपरथाणं । ॥ १७३८ ॥

वारिखलाः—परिव्राजकास्तेषां द्वादश मृत्तिकालेपाः भोजनशोधनका भवन्ति । षट् च मृत्तिकालेपा वान-प्रस्थानां तापसानां शौचसाधकाः सज्जायन्ते । विभागः २ पत्रम् ५१३

(२) चक्रचरः

चक्रचरादिसम्बन्धिपरलिङ्गेन वा भक्त-पानग्रहणे प्राप्ते सिक्केन पर्यटितव्यम् ।

विभागः ३ पत्रम् ८१८

(३) कर्मकारभिक्षुकाः

'कर्मकारभिक्षुकाणां' देवद्रोणीवाहकभिक्षुविशेषाणां

विभागः ४ पत्रम् ११७०

(४) उडङ्कविषिः ब्रह्महत्याया व्यवस्था च

इदेष उडङ्करिसिपती रुववती दिट्ठा । तथो अज्जोववञ्चो तीए समं अहिगमं गतो । सो तथो निग्गच्छंतो रिसिणा दिट्ठो । रुट्ठेण रिसिणा तस्स सावो दिट्ठो—जम्हा तुमे अगम्मा रिसिपती अभिगया तम्हा ते बंभ-वज्झा उवट्ठिया । सो तीए भीओ कुट्ठखेत्तं पविट्ठो । सा बंभवज्झम कुट्ठखेत्तस्स पासवो भमइ । सो वि तथो तन्मया न नीतिं । इदेष विणा सुत्तं इंदट्ठणं । ततो सन्वे देवा इंदं मग्गमाणा जाणिकण कुट्ठखेत्ते उवट्ठिया, भणितं—एहि, सणाहं कुट्ठ देवलोगं । सो भणइ—मम इओ निग्गच्छंतस्स बंभवज्झा लग्गइ । तथो सा देवेहिं बंभवज्झा चउहा विहत्ता—एको विभागो इत्थीणं रिउकाले ठिओ, विइओ उदगे काइयं निसिरंतस्स, तइओ बंभणस्स सुरापाणे, चउत्थो गुट्ठपसीए अभिगमे । सा बंभवज्झा एएण्ण ठिया । इंदो वि देवलोगं गओ । एवं तुत्तं पि पुरेकम्मकओ कम्मवंच-दोसो ब्रह्महत्यात्तद् वेगलो भवति ॥ १८५६ ॥

विभागः २ पत्रम् ५४३-४४

[७ वानमन्तर-यक्षादि]

(१) ऋषिपालो वानमन्तरः

उज्जैणी रायगिहं, तोसलिनगरे इसी य इसिवालो ।० ॥ ४२१९ ॥

उज्जयिनी राजगृहं च नगरं कुत्रिकापणयुक्तमासीत् । तोसलिनगरवास्तव्येन च वणिजा ऋषिपालो नाम वानमन्तर उज्जयिनीकुत्रिकापणात् क्रीत्वा खबुद्धिमाहात्म्येन सम्यगराधितः । ततस्तेन ऋषितडागं नाम सरः कृतम् । × × ×

एमेव तोसलीए, इसिवालो वाणमंतरो तत्थ ।
गिज्जित इसीतलागे,० ॥ ४२२३ ॥

‘एवमेव’ तोसलिनगरवास्तव्येन वणिजा उज्जयिनीभागम्य कुत्रिकापणाद् ऋषिपालो नाम वानमन्तरः क्रीतः । तेनापि तथैव निर्जितेन ऋषितडागं नाम सरश्चक्रे । विभागः ४ पत्रम् ११४५-४६

(२) कुण्डलमेण्ठो वानमन्तरः

कोंडलमेंढ पभासे,० ॥ ३१५० ॥

तथा कुण्डलमेण्ठनात्रो वानमन्तरस्य यात्रायां भस्वकच्छपरिसरवती भूयान् लोकः सङ्गडिं करोति ।
विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४

“अहवा कोंडलमिंढे कोंडलमिंढो वाणमंतरो, देवद्रोणी भस्वकच्छाहरणीए, तत्थ यात्राए बहुजणो संखाडिं करेइ × × ×” इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ॥ विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(३) घण्टिकयक्षः

पसिणांपसिणं सुमिणे, विज्जासिटुं कहेइ अन्नस्स ।
अहवा आइंखिणिआ, घंटियसिटुं परिकहेइ ॥ १३१२ ॥

× × × अथवा “आइंखिणिआ” डोम्बी, तस्याः कुलदैवतं घण्टिकयक्षो नाम, स पृष्ठः सन् कर्णे कथयति, सा च तेन शिष्टं कथितं सद् अन्यस्मै पृच्छकाय शुभाशुभादि यत् परिकथयति एष प्रश्नप्रश्नः
विभागः २ पत्रम् ४०३-४
॥ १३१२ ॥

(४) भण्डीरयक्षः

मथुरायां भण्डीरयक्षयात्रायां कम्बल-शबलौ वृषभौ घाटिकेन-मित्रेण जिनदासस्थानापृच्छया वाहितौ, तन्निमित्तं सजातवैराग्यौ श्रावकेणाबुधिश्रौ भक्तं प्रत्याख्याय कालगतौ नागकुमारेषूपपञ्चौ ॥ ५६२७ ॥
विभागः ५ पत्रम् १४८९

(५) सीता हलपद्धतिदेवता

सीताइ जन्नो पड्डुगादिगा वा, जे कप्पणिज्जा जतिणो भवंति ।
साली-फलादीण व गिक्कयम्मि, पडेज्ज तेह्लं लवणं गुलो वा ॥ ३६४७ ॥

सांसारिकस्यान्वेषां च साधारणे क्षेत्रे ‘सीतायाः’ हलपद्धतिदेवतायाः ‘यज्ञः’ पूजा भवेत् तत्र शात्यादि द्रव्यं यद् उपस्कृतं, पृथुकाद्रयो वा ये तत्र क्षेत्रे यतीनां कल्पनीया भवन्ति, यद् वा तत्र शालीनां-कलमादीनां फलानां-चिर्भटादीनाम् आदिशब्दाद् योवारिप्रभृतीनां धान्यानां विक्रीयमाणानां निष्कये तैलं वा लवणं वा शुद्धे वा पतेत्, एषा सर्वाऽपि क्षेत्रविषया सांसारिकांशिका ॥ ३६४७ ॥ विभागः ४ पत्रम् १०१३

[८ विद्यादि]

(१) आभोगिनी विद्या

आभोगिनी नाम विद्या सा भण्यते या परिजपिता सती मानसं परिच्छेदमुत्पादयति ।

विभागः ४ पत्रम् १२५०

(२) अश्व-महिष-दृष्टिविषसर्पोत्पादनादि

तत्र योनिप्राभृतादिना यदेकेन्द्रियादिशरीराणि निर्बर्त्तयति, यथा सिद्धसेनाचार्येणाश्वो उत्पादिताः ।

जहा वा एगेणायरिएण सीसस्स जोगो उवदिट्ठो जहा महिसो भवति । तं च सुतं आयरियाणं भाङ्गि-
ज्जेण । सो निद्धम्मो उक्खिखंतो महिसं उप्पाएउं सोयरियाण हत्थे विक्किणइ । आयरिएण सुतं । तत्थ गतो
भणेइ—किं एतेणं ? अहं ते रयणजोगं पयच्छामि, दव्वे आहराहि । ते अ आहरिया । आयरिएण संजोइया ।
एंगंते निक्खित्ता भणितो—एत्तिएण कालेण उक्खणिज्जासि, अहं गच्छामि । तेण उक्खतो दिट्ठीविसो
सण्णो जातो । सो तेण मारितो । एवं अहिगरणच्छेदो । सो वि सण्णो अंतोमुहुत्तेण मओ त्ति ॥

विभागः ३ पत्रम् ७५३-५४

(३) यत्रप्रतिमा

एमेव य आगंतुं, पालित्तयवेट्ठिया जवणे ॥ ४९१५ ॥

××× आगन्तुकं नामं यदन्यत आगतम् । ××× तथा चात्र पादलिप्ताचार्यकृता 'बेट्टिक' ति
राजकन्यका दृष्टान्तः । स चायम्—

पालित्तायरिएहिं रओ भणिणीसरिसिया जंतपडिमा कया । चंकमणुम्मेष-निमेषमयी तालविट्ठहत्था
आयरियाणं पुरतो चिट्ठइ । राया वि अइव पालित्तगस्सं सिणेहं करेइ । धिज्जाइएहिं पउट्टेहिं रओ कहियं—
भणिणी ते समणएणं अभिओनिआ । राया न पत्तियति । भणिओ य—वेच्छ, दंसेमु ते । राया आगतो ।
पासित्ता पालित्तयाणं रुट्ठो पच्चोसरिओ य । तओ सा आयरिएहिं चड त्ति विकरणी कया । राया
सुद्धतरं आउट्ठो ॥

एवमागन्तुका अपि स्त्रीप्रतिमा भवन्ति । 'जवणे' त्ति यवनविषये ईदृशानि स्त्रीरूपाणि प्राच्य-
येण क्रियन्ते ॥ ४९१५ ॥

विभागः ५ पत्रम् १३१५-१६

[९ जनपद-ग्राम-नगरादिविभागः]

(१) आर्या-ऽनार्यजनपद-जात्यादि

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा पुरत्थिमेणं जाव अंग-मगहाओ
एत्तए, दक्खिणेणं जाव कोसंबीओ, पच्चत्थिमेणं जाव थूणावि-
सयाओ, उत्तरेणं जाव कुणालाविसयाओ एत्तए । एताव ताव
कप्पइ । एताव ताव आरिए खेत्ते णो से कप्पइ एत्तो बाहिं । तेण
परं जत्थ नाण-दंसण-चरित्ताइं उस्सप्पंति त्ति वेमि ॥

(उद्देशः १ सूत्रम् ५०)

अस्य व्याख्या—कल्पते निर्भन्थानां वा निर्भन्थीनां वा पूर्वस्यां दिशि यावदङ्ग-मगधात् 'एतुं' विहर्तुम् ।
अङ्गा नाम चम्पाप्रतिबद्धो जनपदः, मगधा राजगृहप्रतिबद्धो देशः । दक्षिणस्यां दिशि यावत् कौशा-
म्बीमेतुम् । प्रतीच्यां दिशि स्थूणाविषयं यावदेतुम् । उत्तरस्यां दिशि कुणालाविषयं यावदेतुम् । सूत्रे
पूर्व-दक्षिणादिपदेभ्यस्तृतीयानिर्देशो लिङ्गव्यत्ययश्च प्राकृतत्वात् । एतावत् तावत् क्षेत्रमवधीकृत्य विहर्तुं कल्पते ।

कुतः ? इत्याह—एतावत् तावद् यस्मादार्यं क्षेत्रम्, नो “से” तस्य निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थ्या वा कल्पते ‘अतः’ एवंविधाद् आर्यक्षेत्राद् बहिर्विहर्तुम् । ‘ततः परं’ बहिर्देशेषु अपि सम्प्रतिच्युतकालादारभ्य यत्र ज्ञान-दर्शन-चारित्र्याणि ‘उत्सर्पन्ति’ स्फातिमासादयन्ति तत्र विहर्तव्यम् । ‘इतिः’ परिसमाप्तौ । ब्रवीमि इति तीर्थकर-गण-धरोपदेशेन, न तु खमनीषिकयेति सूत्रार्थः ॥

विभागः ३ पत्रम् २०५-७

साएयस्मि पुरवरे, सभूमिभागस्मि वद्धमाणेण ।

सुत्तस्मिणं पण्णत्तं, पडुच्च तं चेव कालं तु ॥ ३२६१ ॥

साक्रेते पुरवरे सभूमिभागे उद्याने समवसृतेन भगवता वद्धमानस्वामिना सूत्रमिदं ‘तमेव’ वर्तमानं कालं प्रतीत्य निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीनां पुरतः प्रज्ञप्तम् ॥ ३२६१ ॥ कथम् ? इत्याह—

मगहा कोसंबी या, थूणाविसओ कुणालविसओ य ।

एसा विहारभूमी, एतावंताऽऽरियं खेत्तं ॥ ३२६२ ॥

पूर्वस्यां दिशि मगधान् दक्षिणस्यां दिशि कौशाम्बीं अपरस्यां दिशि स्थूणाविषयं उत्तरस्यां दिशि कुणालाविषयं यावद् ये देशा एतावदार्यक्षेत्रं मन्तव्यम् । अत एव साधूनामेषा विहारभूमी । इतः परं निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीनां विहर्तुं न कल्पते ॥ ३२६२ ॥ अथार्यपदस्य निक्षेपनिरूपणायऽह—

नामं ठवणा दविप, खेत्ते जाती कुले य कम्मे य ।

भासारिय सिपपारिय, णाणे तह दंसण चरित्ते ॥ ३२६३ ॥

नामार्याः स्थापनार्याः द्रव्यार्याः क्षेत्रार्याः जाल्यार्याः कुलार्याः कर्मार्याः भाषार्याः शिल्पार्या ज्ञानार्या दर्शनार्या-श्रारित्रार्याश्चेति । तत्र नाम-स्थापने सुप्रतीते । द्रव्यार्या नामनादियोग्याः तिनिशवृक्षप्रभृतयः । क्षेत्रार्या अर्द्ध-षड्विंशतिजनपदाः तद्वासिनो वा । ते च जनपदा राजगृह्हादिनगरोपलक्षिता मगधादयः । उक्तञ्च—

रायगिह मगह १ चंपा, अंगा २ तह तामलित्ति वंगा य ३ ।

कंचणपुरं कलिंगा ४, वाणारसि चेव कासी य ५ ॥ १ ॥

साक्रेत कोसला ६ गयपुरं च कुरु ७ सोरियं कुसट्टा य ८ ।

कंपिळ्ळं पंचाला ९, अहिच्छत्ता जंगला चेव १० ॥ २ ॥

वारबई य सुरट्टा ११, विदेह मिहिला य १२ वच्छ कोसंबी १३ ।

नंदिपुरं संडिम्भा १४, भद्विलपुरमेव मलया य १५ ॥ ३ ॥

वेराड वच्छ १६ वरणा, अच्छा १७ तह मत्तियावइ दसन्ना १८ ।

सुत्तीवई य चेदी १९, वीयभयं सिंधुसोवीरा २० ॥ ४ ॥

महुरा य सूरसेणा २१, पावा भंगी य २२ मासपुरि वट्टा २३ ।

सावत्थी य कुणाला २४, कोडीवरिसं च लाढा य २५ ॥ ५ ॥

सेयविया वि य नगरी, केगइअद्धं च आरियं भणियं ।

जत्थुप्पत्ति जिणाणं, चक्कीणं राम-कण्हाणं ॥ ६ ॥ ३२६३ ॥ सम्प्रति जाल्यार्यानाह—

अंबट्टा य कलंदा य, विदेहा विदका ति य ।

हारिया तुंतुणा चेव, छ एता इम्भजातिओ ॥ ३२६४ ॥

इह यद्यप्याचारादिषु शास्त्रान्तरेषु बहवो जातिमेदा उपवर्ष्यन्ते तथापि लोके एता एवाम्बष्ठ-कलिन्द-वैदेह-विदक-हारित-तुंतुणरूपाः ‘इभ्यजातयः’ अभ्यर्चनीया जातयः प्रसिद्धाः । तत एताभिर्जातिभिरुपेतां जाल्यार्याः, न शेषजातिभिरिति । ॥ ३२६४ ॥ अथ कुलार्यान् निरूपयति—

उग्गा भोगा राइण्णं खत्तिया तह य णात कोरव्वा ।

इक्खागा वि य छट्टा, कुलारिया होंति नायव्वा ॥ ३२६५ ॥

‘उग्गाः’ उग्रदण्डकारिखादारक्षिकाः । ‘भोगाः’ गुरुस्थानीयाः । ‘राजन्याः’ वयस्याः । ‘क्षत्रियाः’

सामान्यतो राजोपजीविनः । 'ज्ञाताः' उदारक्षत्रियाः, 'कौरवाः' कुसुवंशोद्भवाः, एते द्वयेऽप्येक एव भेदः ।
'इक्ष्वाकवः' ऋषभनाथवंशजाः षष्ठाः । एते कुलार्या ज्ञातव्याः ॥ ३२६५ ॥

'भाषार्याः' अर्धभागधभाषाभाषिणः । 'शिल्पार्याः' तुष्णाक-तन्तुवाद्यादयः । ज्ञानार्याः पञ्चधा—आभि-
निबोधिक-श्रुता-ऽवधि-मनःपर्यय-केवलज्ञानार्यभेदात् । दर्शनार्या द्विधा—सराग-वीतरागदर्शनार्यभेदात् । तत्र
सरागदर्शनार्याः क्षायोपशमिकौपशमिकसम्यग्दृष्टिभेदाद् द्विधा । वीतरागदर्शनार्या उपशान्तमोहादयः । चारित्र्यार्याः
पञ्चविधाः—सामायिक-च्छेदोपस्थाप्य-परिहारविशुद्धिक-सूक्ष्मसम्पराय-यथाख्यातभेदात् । अत्र च क्षेत्रार्थैरधिकारः ॥

विभागः ३ पत्रम् ९१२-१४

(२) मण्डलम्

मण्डलमिति देशखण्डम्, यथा षण्णवतिमण्डलानि सुराष्ट्रदेशः । विभागः २ पत्रम् २९८

(३) जनपदप्रकारौ

आणुग जंगल देसे, वासेण विणा वि तोसलिग्गहणं ।

पायं च तत्थ वासति, पउरपलंबो उ अन्नो वि ॥ १०६१ ॥

देशो द्विधा—अनूपो जङ्गलश्च । नद्यादिपानीयबहुलोऽनूपः, तद्विपरीतो जङ्गलः निर्जल इत्यर्थः । यद्वा
अनूपो अजङ्गल इति पर्यायौ । तत्रायं तोसलिदेशो यतोऽनूपो यतश्चास्मिन् देशे वर्षेण विनाऽपि सारणी-
पानीयैः सस्निष्पत्तिः, अपरं च 'तत्र' तोसलिदेशे 'प्रायः' बाहुल्येन वर्षति ततोऽतिपानीयेन विनष्टेषु
सस्येषु प्रलम्बोपभोगो भवति; अन्यच्च तोसलिः प्रचुरप्रलम्बः, तत एतैः कारणैस्तोसलिग्रहणं कृतम् ।
अन्योऽपि य ईदृशः प्रचुरप्रलम्बस्तत्राप्येष एव विधिः ॥ १०६१ ॥ विभागः २ पत्रम् ३३१-३२

(४) ग्राम-नगर-खेट-कर्बट-मडम्ब-पत्तनादि

गम्मो गमणिज्जो वा, करण गसए व बुद्धादी ॥ १०८८ ॥

गम्यो गमनीयो वा अष्टादशानां करणमिति व्युत्पत्त्या, ग्रसते वा बुद्ध्यादीन् गुणानिति व्युत्पत्त्या वा पृषो-
दरादित्वाद् निरुक्तविधिना ग्राम उच्यते ॥ १०८८ ॥

नत्थेत्थ करो नगरं, खेडं पुण ह्यो धूलिपागारं ।

कब्बडगं तु कुनगरं, मडंबगं सव्वतो छिन्नं ॥ १०८९ ॥

'नास्ति' न विद्यतेऽत्राष्टादशकराणामेकोऽपि कद् इति नकरम्, नखादित्वाद् नजोऽकाराभावः । खेटं
पुनर्धूलीप्राकारपरिक्षिप्तम् । कर्बटं तु कुनगरमुच्यते । मडम्बं नाम यत् 'सर्वतः' सर्वाद्यु दिक्षु च्छिन्नम्,
अर्द्धतृतीयगव्यूतमर्यादायामविद्यमानग्रामादिकमिति भावः । अन्ये तु व्याचक्षते—यस्य पार्श्वतो अर्धतृतीययो-
जनान्तर्ग्रामादिकं न प्राप्यते तद् मडम्बम् ॥ १०८९ ॥

जलपट्टणं च थलपट्टणं च इति पट्टणं भवे तुविहं ।

अथमाइ आगरा खलु, दोणमुहं जल-थलपट्टेणं ॥ १०९० ॥

पत्तनं द्विधा—जलपत्तनं च स्थलपत्तनं च । यत्र जलपथेन नावादिवाहनारूढं भाण्डमुपैति तद्
जलपत्तनम्, यथा द्वीपम् । यत्र तु स्थलपथेन शकटादौ स्थापितं भाण्डमायाति तत् स्थलपत्तनम्, यथा
आनन्दपुरम् । अयः—लोहं तदादय आकरा उच्यन्ते । यत्र पाषाणधातुधमनादिना लोहमुत्पाद्यते स
अयआकरः, आदिशब्दात् ताम्र-रूप्याद्याकरपरिग्रहः । यस्य तु जलपथेन स्थलपथेन च द्वाभ्यामपि
प्रकाराभ्यां भाण्डमागच्छति तद् द्वयोः पथोर्मुखमिति निरुक्त्या द्रोणमुखमुच्यते, तच्च भृगुकच्छं
ताम्रलिप्ती वा ॥ १०९० ॥

निगमं नेगमवग्गो; वसइ जहिं राथहाणि जहिं राया ।

तम्बसमाई असम, निवेस्सो सत्थाइजत्ता वा ॥ ३०९१ ॥

निगमं नाम यत्र नैगमाः—वाणिजकविशेषास्तेषां वर्गः—समूहो वसति, अत एव निगमे भवा नैगमा इति व्यपदिश्यन्ते । यत्र नगरादौ राजा परिवसति सा राजधानी । आश्रमो यः प्रथमतस्तापसादिभिरा-
वासितः, पश्चादपरोऽपि लोकस्तत्र गत्वा वसति । निवेशो नाम यत्र सार्थं आवासितः, आदिग्रहणेन ग्रामो वा अन्यत्र प्रस्थितः सन् यत्रान्तरावासमधिवसति, यात्रायां वा गतो लोको यत्र तिष्ठति, एष सर्वोऽपि निवेश उच्यते ॥ १०९१ ॥

संबाहो संवोडुं, वसति जहिं पंढवयाइविसमेसु ।

घोसो उ गोउलं अंसिया उ गामन्द्रमाईया ॥ १०९२ ॥

सम्बाधो नाम यत्र कृषीवल्लोकोऽन्यत्र कर्षणं कृत्वा वणिग्वर्गो वा वाणिज्यं कृत्वाऽन्यत्र पर्वतादिषु विष-
मेषु स्थानेषु “संवोडुं” इति कणादिकं समुह्य कोष्ठागारादौ च प्रक्षिप्य वसति । तथा घोषस्तु गोकुल्लम-
भिधीयते । अंशिका तु यत्र ग्रामस्यार्धम् आदिशब्दात् त्रिभागे वा चतुर्भागे वा गत्वा स्थितः सा ग्रामस्यांश
एवांशिका ॥ १०९२ ॥

नाणादिसागयाणं, भिज्जंति पुडा उ जत्थ भंडाणं ।

पुडमेयणं तगं संकरो य केसिंचि कायव्वो ॥ १०९३ ॥

नानाप्रकाराभ्यो दिग्भ्य आगतानां ‘भाण्डानां’ कुङ्कुमादीनां पुटा यत्र विक्रयार्थं भिद्यन्ते तत् पुटमेदन-
मुच्यते । केषाञ्चिदाचार्याणां मतेन सङ्करश्च कर्तव्यः, “संकरंति वा” इत्यधिकं पदं पठितव्यमित्यर्थः ।
सङ्करो नाम—किञ्चिद् ग्रामोऽपि खेटमपि आश्रमोऽपीत्यादि ॥ १०९३ ॥

विभागः २ पत्रम् ३४२-४३

(५) सूत्रपातानुसारेण ग्रामस्य प्रकाराः

उत्ताणग ओमंथिय, संपुडए खंडमल्लए तिविहे ।

मिच्ती पडालि वलभी, अक्खाडग खयग कासवण ॥ ११०३ ॥

अस्ति ग्राम उत्तानकमल्लकाकारः, अस्ति ग्रामोऽवाङ्मुखमल्लकाकारः, एवं सम्पुटकमल्ल-
काकारः । खण्डमल्लकमपि त्रिविधं वाच्यम् । तथा—उत्तानकखण्डमल्लकसंस्थितः अवाङ्मुख-
खण्डमल्लकसंस्थितः सम्पुटकखण्डमल्लकसंस्थितश्च । तथा मिच्चिसंस्थितः पडालिकासंस्थितः
वलभीसंस्थितः अक्षपाटकसंस्थितः रुचकसंस्थितः काश्यपसंस्थितश्चेति ॥ ११०३ ॥

अथैषामेव संस्थानानां यथाक्रमं व्याख्यानमाह—

मज्जे गामस्सऽगडो, बुद्धिच्छेदा ततो उ रज्जोओ ।

निक्खम्म मूलपादे, गिण्हंतीओ वइं पत्ता ॥ ११०४ ॥

इह यस्य ग्रामस्य मध्यभागे ‘अगडः’ कूपस्तस्य बुद्ध्या पूर्वादिषु दिक्षु च्छेदः परिकल्प्यते, ततश्च कूपस्या-
धस्तनतलाद् बुद्धिच्छेदेन रज्जवो दिक्षु विदिक्षु च निष्काम्य गृहणां मूलपादान् उपरि कृत्वा गृह्यन्तिर्यक्
तावद् विस्तार्यन्ते यावद् ग्रामपर्यन्तवर्तिनीं वृत्तिं प्राप्ता भवन्ति, तत उपर्यभिमुखीभूय तावद् गतां यावद्
उच्छ्रयेण हर्म्यतलानां समीभूताः तत्र च पटहच्छेदेनोपरताः, एष ईदृश उत्तानमल्लकसंस्थितो ग्राम
उच्यते, ऊर्द्धाभिमुखस्य शरावस्यैवमाकारत्वात् ॥ ११०४ ॥

ओमंथिय वि एवं, देउल रुक्खो व जंस्स मज्जेम्मि ।

कूवस्सुवरिं रुक्खो, अह संपुडमल्लओ नाम ॥ ११०५ ॥

अवाङ्मुखमल्लकाकारेऽप्येवमेव वाच्यम्, नवरं यस्य ग्रामस्य मध्ये देवकुलं वृक्षो वा उच्चैस्तरस्तस्य देव-
कुलादेः त्रिखराद् रज्जवोऽवतार्य तिर्यक् तावद् नीयन्ते यावद् वृत्तिं प्राप्ताः, ततोऽत्रोमुखीभूय गृहणां मूल-
पादान् गृहीत्वा पटहच्छेदेनोपरताः, एषोऽवाङ्मुखमल्लकसंस्थितः । तथा यस्य ग्रामस्य मध्यभागे कूपः,
तस्य चोपर्युच्चतरो वृक्षः, ततः कूपस्याधस्तलाद् रज्जवो निर्गस्य मूलपादानधोऽधस्तावद् गता यावद् वृत्तिं

प्राप्ताः, तत ऊर्ध्वाभिमुखीभूय गत्वा हर्म्यतलानां समश्रेणीभूताः, वृक्षशिखरादप्यवतीर्य रज्जवस्तथैव तिर्यग् वृत्तिं प्राप्नुवन्ति, ततोऽधोमुखीभूय कूपसम्बन्धिनीनां रज्जूनामग्रभागैः समं सङ्घटन्ते, अथैष सम्पुटकमल्लकाकारो नाम ग्रामः ॥ ११०५ ॥

जइ कूवाई पासम्मि होंति तो खंडमल्लओ होइ ।

पुन्वावररुक्खेहिं, समसेदीहिं भवे भिच्ची ॥ ११०६ ॥

यदि 'कूपादीनि' कूप-वृक्ष-तदुभयानि 'पार्श्वे' एकस्यां दिशि भवन्ति ततः खण्डमल्लकाकारस्त्रिविधोऽपि ग्रामो यथाक्रमं मन्तव्यः । तत्र यस्य ग्रामस्य बहिरेकस्यां दिशि कूपः तामेवैकां दिशं मुक्त्वा शेषासु सप्तसु दिक्षु रज्जवो निर्गल्य वृत्तिं प्राप्योपरिहर्म्यतलान्यासाद्य पटहच्छेदेनोपरमन्ते, एष उत्तानकखण्डमल्लकाकारः । अवाङ्मुखखण्डमल्लकाकारोऽप्येवमेव, नवरं यस्यैकस्यां दिशि देवकुलमुच्चैस्तरो वा वृक्षः । सम्पुटकखण्डमल्लकाकारस्तु यस्यैकस्यां दिशि कूपस्तदुपरिष्ठाच्च वृक्षः, शेषं प्राग्वत् । "पुन्वावर" इत्यादि, पूर्वस्यामपरस्यां च दिशि समश्रेणिव्यवस्थितैर्वृक्षैर्भित्तिसंस्थितो ग्रामो भवेत् ॥ ११०६ ॥

पासट्टिए पडाली, वलभी चउकोण ईसि दीहा उ ।

चउकोणेषु जइ दुमा, हवंति अक्खाडतो तम्हा ॥ ११०७ ॥

पडालिकासंस्थितोऽप्येवमेव, नवरमेकस्मिन् पार्श्वे वृक्षयुगलं समश्रेण्या व्यवस्थितम् । तथा यस्य ग्रामस्य चतुर्ष्वपि कोणेषु ईषदीर्घा वृक्षा व्यवस्थिताः स वलभीसंस्थितः । 'अक्षवाटः' मल्लानां युद्धाभ्यास-स्थानम्, तद् यथा समचतुरस्रं भवति एवं यदि ग्रामस्यापि चतुर्षु कोणेषु दुमा भवन्ति ततोऽसौ चतुर्विदिग्ब-र्त्तिसंस्थितः समचतुरस्रतया परिच्छिद्यमानत्वाद्दक्षपाटकसंस्थितः ॥ ११०७ ॥

वट्टानारटिएहिं, रुयगो पुण वेदिओ तरुवेहिं ।

तिक्कोणो कासवओ, छुरघरगं कासवं विंती ॥ ११०८ ॥

यद्यपि ग्रामः स्वयं न समस्तथापि यदि रुचकवलयशैलवद् वृत्ताकारव्यवस्थितैर्वृक्षैर्वेष्टितस्तदा रुचकसं-स्थितः । यस्तु ग्राम एव त्रिकोणतया निविष्टो वृक्षा वा त्रयो यस्य बहिर्द्वयक्षाः स्थिताः, एकतो द्वावन्यतस्त्वेक इत्यर्थः, एष उभयथाऽपि काश्यपसंस्थितः । काश्यपं पुनर्नापितस्य संबन्धि छुरगृहं ब्रुवते, तद् यथा न्यलं भवत्येवमयमपि ग्राम इति ॥ ११०८ ॥

विभागः २ पत्रम् ३४५-४६-४७

(६) प्राकारभेदास्तत्स्थानानि च

पासाणिट्टग-मट्टिय-खोड-कडग-कटिगा भवे दव्वे ।

खाइय-सर-नइ-गड्डा-पव्वय-दुग्गाणि खेत्तम्मि ॥ ११२३ ॥

पाषाणमयः प्राकारो यथा द्वारिकायाम्, इष्टकामयः प्राकारो यथाऽऽनन्दपुरे, मृत्तिकामयो यथा सुमनोमुखनगरे, "खोड" ति काष्ठमयः प्राकारः कस्यापि नगरादेर्भवति, कटकाः—वंशदला-दिमयाः कण्टिकाः—बुबूलादिसम्बन्धिन्यः तन्मयो वा परिक्षेपो ग्रामादेर्भवति, एष सर्वोऽपि द्रव्यपरिक्षेपः । क्षेत्रपरिक्षेपस्तु खातिका वा सरो वा नदी वा गर्ता वा पर्वतो वा दुर्गाणि वा—जलदुर्गादीनि पर्वता एव दुर्गाणि वा, एतानि नगरादिकं परिक्षिप्य व्यवस्थितानि क्षेत्रपरिक्षेप उच्यते ॥ ११२३ ॥

विभागः २ पत्रम् ३५१

(७) भिन्नभिन्नजनपदेषु धान्यनिष्पत्तिप्रकाराः

तत्रायं तोसलिदेशो यतोऽनूपो यतश्चास्मिन् देशे वर्षेण विनाऽपि सारणीपानीयैः सस्यनिष्पत्तिः ।

विभागः २ पत्रम् ३३२

अम्मे नदी तलाए, कूवे अइपुरए य नाव वणी ।

मंस-फल-पुप्फभोगी, वित्थिन्ने खेत्त कप्प विही ॥ १२३९ ॥

स देशदर्शनं कुर्वन् जनपदानां परीक्षां करोति—कस्मिन् देशे कथं धान्यनिष्पत्तिः ? । तत्र क्वचिद् देशेऽग्नैः सस्यं निष्पद्यते, वृष्टिपानीयैरित्यर्थः, यथा लाटविषये । क्वापि ज्वीपानीयैः, यथा सिन्धुदेशे ।

क्वचित्तु तडागजलैः, यथा द्रविडविषये । क्वापि कूपपानीयैः, यथा उत्तरापथे । क्वचिदतिप्रकेण, यथा वन्नासायां पूरादवरिच्यमानायां तत्पूरपानीयभावितायां क्षेत्रभूमौ धान्यानि प्रकीर्यन्ते; यथा वा डिम्भरेलके महिरावणपूरेण धान्यानि वपन्ति । “नाव” इति यत्र नावमारोप्य धान्यमानीतमुपभुज्यते, यथा कान-
नद्वीपे । “वणि” ति यत्र वाणिज्येनैव वृत्तिरुपजायते न कर्षणेन, यथा मथुरायाम् । ‘मंस’ ति यत्र दुर्भिक्षे समापतिते मांसेन कालोऽतिवाह्यते । तथा यत्र पुष्प-फलभोगी प्राचुर्येण लोकः, यथा कोङ्कणादिषु । तथा कानि विस्तीर्णानि क्षेत्राणि ? कानि वा सङ्घिप्तानि ? । ‘कपे’ ति कस्मिन् क्षेत्रे कः कल्पः ? , यथा सिन्धुविषये निमिषाद्याहारोऽगर्हितः । ‘विहि’ ति कस्मिन् देशे कीदृशः समाचारः ? यथा सिन्धुपु-
रजकाः सम्भोज्याः, महाराष्ट्रविषये कल्पपाला अपि सम्भोज्या इति ॥ १२३९ ॥

विभागः २ पत्रम् ३८३-८४

“उत्तरापथे अरधेट्ति” इति चूर्णौ ॥

विभागः २ पत्रम् ३८३ टि० १

(८) पणित-भाण्ड-कर्म-पचन-इन्धनशालाः व्याघरणशाला च

कोलालियावणो खलु, पणिसाला भंडसाल जहिं भंडं ।
कुंभारकुडी कम्मे, पयणे वासासु आवाओ ॥ ३४४५ ॥
तोसलिय वगघरणा, अग्गीकुंडं तहिं जलति निच्चं ।
तत्थ सयंवरहेउं, चेडा चेडी य लुब्भंति ॥ ३४४६ ॥

कौलालिकाः—कुलालकथ-विक्रयिणः तेषामापणः पणितशाला मन्तव्या । किमुक्तं भवति ? यत्र कुम्भकारा भाजनानि विक्रीणते, वणिजो वा कुम्भकारहस्ताद् भाजनानि क्रीत्वा यत्रापणे विक्रीणन्ति सा पणितशाला । भाण्डशाला यत्र घट-करकादिभाण्डजातं संगोपितमास्ते । कर्मशाला कुम्भकारकुटी, यत्र कुम्भकारो घटादिभाजनानि करोतीत्यर्थः । पचनशाला नाम यत्राऽऽपाकस्थाने वर्षासु भाजनानि पच्यन्ते । इन्धन-
शाला तु यत्र तृण-करीष-कचवरास्तिष्ठन्ति ॥ ३४४५ ॥

व्याघरणशाला नाम-तोसलिविषये ग्राममध्ये शाला क्रियते, तत्रामिकुण्डं स्वयंवरहेतोर्नित्यमेव प्रज्वलति, तत्र च बहवश्चेटकाः एका च स्वयंवरा चेटिका प्रक्षिप्यन्ते प्रवेश्यन्ते इत्यर्थः । यस्तेषां मध्ये तस्यै प्रतिभाति तमसौ वृणीते एषा व्याघरणशाला ।

विभागः ४ पत्रम् ९६३

[१० विशिष्टग्राम-नगर-जनपदादि]

(१) अन्धजनपदः

‘देशतः’ नानादेशानाथिल्यानेकविधम्, यथा—मगधानां ओदनः, लाटानां कूरः द्रमिलानां चौरः,
अन्ध्राणां इडाकुरिति ।

विभागः १ पत्रम् २०

(२) अवन्तीजनपदः

पज्जोए णरसीहे, णव उज्जेणीए कुत्तिया आसी ॥ ४२२० ॥

× × × चण्डप्रद्योतनाग्नि नरसिंहे अवन्तीजनपदाधिपत्यमनुभवति नव कुत्रिकापणाः उज्जयिन्या-
मासीरन् ।

विभागः ४ पत्रम् ११४५

(३) आनन्दपुरम्

यत्र तु स्थलपथेन शक्यदौ स्थापितं भाण्डमायाति तत् स्थलपत्तनम्, यथा आनन्दपुरम् ।

विभागः २ पत्रम् ३४२

इष्टकामयः प्राकारो यथाऽऽनन्दपुरे, ।

विभागः २ पत्रम् ३५१

अब्जुय पादीणवाहम्मि ॥ ३१५० ॥

‘प्राचीनवाहः’ सरस्वत्याः सम्बन्धी पूर्वदिगभिमुखः प्रवाहः, तत्राऽऽनन्दपुरवास्तव्यो लोको गत्वा यथाविभवं शरदि सङ्गर्हि करोति ॥ ३१५० ॥

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४

“पायीणवाहो सरस्सतीप, तत्थ आणंदपुरगा जधाविभवेणं वञ्चति सरए” इति चूर्णौ विशेष-
चूर्णौ च ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(४) उज्जयिनीनगरी

जीवन्तस्वामिप्रतिमावन्दनार्थमुज्जयिन्यामार्यसुहृस्तिन आगमनम् । तत्र च रथयात्रायां राजा-
ङ्गणप्रदेशे रथपुरतः स्थितान् आर्यसुहृस्तिगुरुन् दृष्ट्वा नृपतेर्जातिस्मरणम् । विभागः ३ पत्रम् ९१८

तोसलिनगरे इसी य इसिवालो ।०

॥ ४२१९ ॥

तोसलिनगरवास्तव्येन च वणिजा ऋषिपालो नाम वानमन्तर उज्जयिनीकुत्रिकापणात् क्रीला
खजुद्धिमाहात्म्येन सम्यगाराधितः, ततस्तेन ऋषितडागं नाम सरः कृतम् । × × ×

एमेव तोसलीए, इसिवालो वाणमंतरो तत्थ ।

णिज्जित इसीतलागे,०

॥ ४२२३ ॥

‘एवमेव’ तोसलिनगरवास्तव्येन वणिजा उज्जयिनीमागम्य कुत्रिकापणाद् ऋषिपालो नाम वानमन्तरः
क्रीतः । तेनापि तथैव निजितेन ऋषितडागं नाम सरश्चक्रे । विभागः ४ पत्रम् ११४५-४६

पजोए णरसीहे, णव उज्जेणीए कुत्तिया आसी ।० ॥ ४२२० ॥

चण्डप्रद्योतनाग्नि नरसिंहे अवन्तिजनपदाधिपलमनुभवति नव कुत्रिकापणाः उज्जयिन्या-
मासीरन् । विभागः ४ पत्रम् ११४५

(५) उत्तरापथः

क्वापि कूपपानीयैः सस्यं निष्पद्यते, यथा उत्तरापथे ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

“उत्तरापथे अरघट्टेहिं” इति चूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ३८३ टि० ४

छन्नउइगामअद्धेसु ॥ १७७६ ॥

इहोत्तरापथानां ग्रामस्य गामार्थं इति संज्ञा । आह च चूर्णिकृत-गामद्वेषु त्ति देसभणिती, छन्नउइ-
गामेषु त्ति भणियं होइ, उत्तरापथाणं एसा भणिइ त्ति ॥ १७७६ ॥

विभागः २ पत्रम् ५२४

दो साभरगा दीविञ्चगा तु सो उत्तरापथे एक्को ।

दो उत्तरापथा पुण, पाडलिपुत्तो हवति एक्को ॥ ३८९१ ॥

द्वीपं नाम सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाह्य यद् वर्तते तदीयौ द्वौ ‘साभरकौ’ रूपकौ स
उत्तरापथे एको रूपको भवति । द्वौ च उत्तरापथरूपकौ पाटलिपुत्रक एको रूपको भवति ॥ ३८९१ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०६९

चक्के थूभाइता इतरे ॥ ५८२४ ॥

ये पुनरुत्तरापथे धर्मचक्रं मथुरायां देवनिर्मितस्तूप आदिशब्दात् कोशलायां जीवन्त-
स्वामिप्रतिमा तीर्थकृतां वा जन्मादिभूमयः एवमादिदर्शनार्थं द्रवन्तो निष्कारणिकाः ॥ ५८२४ ॥

विभागः ५ पत्रम् १५३६

(६) कच्छदेशः

“विहिं त्ति जम्मि देसे जो जारितो आयारो, जधा सिंधुविसए वियडभायणेसु पाणयं अगरहितं भवति,
कच्छविसए गिहत्थसंसडे वि उवस्सए वसंताणं नत्थि दोसो” इति विशेषचूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० २

(७) काञ्चीनगरी

दो दक्खिणावहा तु, कंचीए गेलओ स दुगुणो य ।
एगो कुसुमणगरगो,० ॥ ३८९२ ॥

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ 'काञ्चीपुर्याः' द्रविडविषयप्रतिबद्धाया एकः 'निलकः' रूपको भवति । 'सः' काञ्चीपुरीरूपको द्विगुणितः सन् कुसुमनगरसत्क एको रूपको भवति । विभागः ४ पत्रम् १०६९

(८) काननद्वीपः

"नाव" इति यत्र नावमारोप्य धान्यमानीतमुपभुज्यते, यथा काननद्वीपे ।

विभागः २ पत्रम् ३८३-८४

(९) कुणालाजनपदः

या पेरावती नदी कुणालाजनपदे योजनार्धविस्तीर्णा जङ्गार्धमानसुदकं वहति तस्याः केचित् प्रद्वैशाः शुष्काः न तत्रोदकं वहति ॥

विभागः ५ पत्रम् १४९५

(१०) कुणालानगरी

पेरावती नाम नदी कुणालाया नगर्याः समीपे जङ्गार्धप्रमाणेनोद्वेघेन वहति ।

विभागः ५ पत्रम् १४९१

(११) कुसुमनगरम्

दो दक्खिणावहा तु, कंचीए गेलओ स दुगुणो य ।
एगो कुसुमनगरगो,० ॥ ३८९२ ॥

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ 'काञ्चीपुर्याः' द्रविडविषयप्रतिबद्धाया एकः 'निलकः' रूपको भवति । 'सः' काञ्चीपुरीरूपको द्विगुणितः सन् कुसुमनगरसत्क एको रूपको भवति । विभागः ४ पत्रम् १०६९

(१२) कोङ्कणदेशः

तथा यत्र पुष्प-फलभोगी प्राचुर्येण लोकः, यथा कोङ्कणादिषु ।

विभागः २ पत्रम् ३८४

"पुष्पं ति जघा पुष्पविक्रएणं वित्ती भवति; एवं फलविक्रएण वि; अघवा पुष्प-फलभोग्यं जत्य, जघा तोसलि-कोङ्कणेषु" इति चूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० १

गिरिजन्नगमाईसु व, संखडि उक्कोसलंसे बिइओ उ ।

अग्गिट्टि मंगलट्टी, पंथिगवइगाइसू तइओ ॥ २८५५ ॥

गिरियज्ञो नाम-कोङ्कणादिदेशेषु सायाहकालभावी प्रकरणविशेषः । आह च चूर्णिकृत-गिरियज्ञः कोङ्कणादिषु भवति उत्सूरे ति । विशेषचूर्णिकारः पुनराह-गिरिजज्ञो मतबालसंखडी भन्नइ, सा लाडविसए वरिसारत्ते भवइ ति ।

विभागः ३ पत्रम् ८०७

(१३) कोण्डलमिण्डपुरम्

"अहवा कौडलमिण्डे कौडलमिण्डो वाणमंतरो, देवद्रोणी भूरुयच्छाहरणीए, तत्थ यात्राए बहुजणो संखडिं करेइ ।" इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(१४) कोशलापुरी

चके थूभाइता इतरे ॥ ५८२४ ॥

ये पुनरुत्तरापथे धर्मचक्रं मथुरायां देवनिर्मितस्तूप आदिशब्दात् कोशलायां जीवन्त-
स्वामिप्रतिमा तीर्थकृतां वा जन्मादिभूमय एवमादिदर्शनार्थं द्रवन्तो निष्कारणिकाः ॥ ५८२४ ॥

विभागः ५ पत्रम् १५३६

(१५) गोह्वविषयः

पालङ्कशाकं महाराष्ट्रे गोह्वविषये च प्रतिद्वम् । “पालकं मरहट्टविसए गोह्वविसए य सागो
जायइ” इति विशेषचूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ६०३ टि० ४

(१६) चीनाजनपदः

पट्ट सुवज्जे मलय, अंसुग चीणंसुके च विगलेंदी ।० ॥ ३६६२ ॥

चीनांशुको नाम-कोशिकारख्यः कृमिः तस्माद् जातं चीनांशुकम्, यद्वा चीना नाम जनपदः तत्र यः
श्लक्ष्णतरः पट्टः तस्माद् जातं चीनांशुकम् ।

विभागः ४ पत्रम् १०१८

(१७) डिम्भरेलकम्

कचिदतिपूरकेण ससं निष्पद्यते, यथा बद्धासायां पूरादवरिच्यमानायां तत्पूरपानीयभावितायां क्षेत्र-
भूमौ धान्यानि प्रकीर्यन्ते; यथा वा डिम्भरेलके महिरावणपूरैण धान्यानि वपन्ति ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

(१८) ताम्रलिप्तीनगरी

यस्य तु जलपथेन स्थलपथेन च द्वाभ्यामपि प्रकाराभ्यां भाण्डमागच्छति तद् द्वयोः पथोर्मुखमिति निरुक्त्या
द्रोणमुखमुच्यते, तच्च भृगुकच्छं ताम्रलिप्ती वा ।

विभागः २ पत्रम् ३४२

नेमालि ताम्रलिप्तीय, सिंधुसौवीरमादिसु ।

संबल्लोकोवभोज्जाई, धरिज्ज कसिणाई वि ॥ ३९१२ ॥

नेपालविषये ताम्रलिप्त्यां नगर्यां सिन्धुसौवीरादिषु च विषयेषु सर्वलोकोपभोज्यानि कृत्स्नान्यपि
वक्ष्यामि धारयेत् ॥ ३९१२ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०७३-७४

(१९) तोसलिदेशः

आणुंगं जंगल देसै, चासेण विणा वि तोसलिग्गहणं ।

पार्यं च तत्थ चासति, पउरपलंबो उ अन्नो वि ॥ १०६१ ॥

देशो द्विधा—अनूपो जङ्गलश्च । नद्यादिपानीयबहुलानूपः, तद्विपरीतो अजङ्गलः निर्जल इत्यर्थः । यद्वा
अनूपो अजङ्गल इति पर्यायी । तत्रार्यं तोसलिदेशो यतोऽनूपो यतथास्मिन् देशे वर्षेण विनाऽपि सारणी-
पानीयैः सस्यनिष्पत्तिः, अपरं च ‘तत्र’ तोसलिदेशे ‘आवः’ बाह्येण वर्षति ततोऽतिषानीयेन विषयेषु
सस्येषु प्रलम्बोपभोगो भवति, अन्यच्च तोसलिः अत्रुप्रलम्बः, तत इतिः कारणैस्ततोऽसलिग्रहणं कृतम् ।
अन्योऽपि च ईहस्तः अत्रुप्रलम्बस्तत्राप्येष एव विधिः ॥ १०६१ ॥

विभागः २ पत्रम् ३३१-३२

“पुष्प” ति जघा पुष्पविक्रणं विती भवति, एवं फलविक्रण वि; अथवा पुष्प-फलभोगं जत्य, जघा
तोसलि-कोङ्कणेषु” इति चूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० १

आदेसो सेलपुरे, आदाणऽडाहियाय महिमम् ।

तोसलिविसए विण्णवण्डा तइ होति गमणं चा ॥ ३१४९ ॥

‘आदेशः’ संबन्धविषये दृष्टान्तोऽयम्—तोसलिविषये शैलपुरे नगरे अर्पितं चार्थं वाक् प्रदः । तत्र
वर्षे वर्षे भूयान् लोकोऽहिकामदिसं करोति । * * * ॥ ३१४९ ॥

सेलपुरे इसितलागमि होति अद्वाहिया महामहिमा । ० ॥ ३१५० ॥
तोसलिदेशे शैलपुरे नगरे ऋषितडागे सरसि प्रतिवर्षं महता विच्छर्देनाष्टाहिकमहाप्रहिमा भवति ।
विभागः ३ पत्रम् ८८३

तोसलिए वग्घरणा, अग्गीकुंडं तहिं जलति निचं ।
तत्थ सर्यवरहेउं, वेडा वेडी य लुब्भंति ॥ ३४४६ ॥

व्याघरणशाला नाम तोसलिविषये ग्राममध्ये शाला कियते, तत्राग्गिकुण्डं स्वयंवरहेतोर्निलमेव प्रज्वलति,
तत्र च बहुवक्षेटका एका च स्वयंवरा चेटिका 'प्रक्षिप्यन्ते' प्रवेश्यन्ते इत्यर्थः । यस्तेषां मध्ये तस्यै प्रतिभाति
तमसौ वृणीते, एषा व्याघरणशाला । एतासु तिष्ठतां चत्वारो लघुकाः ॥ ३४४६ ॥ विभागः ४ पत्रम् ९६३

(२०) तोसलिनगरम्

उज्जेणी रायगिहं, तोसलिनगरे इसी य इसिवालो । ० ॥ ४२१९ ॥

उज्जयिनी राजगृहं च नगरं कुत्रिकापणयुक्तमासीत् । तोसलिनगरवास्तव्येन च वणिजा ऋषिपालो
नाम वानमन्तर उज्जयिनीकुत्रिकापणात् क्रीत्वा स्वबुद्धिमाहात्म्येन सम्यगाराधितः, ततस्तेन ऋषितडागं
नाम सरः कृतम् ।
विभागः ४ पत्रम् ११४५

(२१) दक्षिणापथः

कपर्दकादयो मार्गयित्वा तस्य क्षीयन्ते, तान्नम्रं वा जापकं यद् अन्नद्वियते, यथा दक्षिणापथे काकिणी ।
विभागः २ पत्रम् ५७३

तथा दक्षिणापथे कुडवार्द्धमात्रया समितया महाप्रमाणो मण्डकः कियते, स हेमन्तकालेऽरुणोदयवेलायां
अग्निष्टिकायां पक्त्वा धूलीजङ्घाय वीयते, तं गृहीत्वा भुजानस्य तृतीयो भङ्गः । श्राद्धो वा प्रातर्गन्तुकायः साधुं
विचारभूमौ गच्छन्तं दृष्ट्वा मङ्गलार्थं अबुद्धते सूर्ये निमन्त्रयेत्, प्रथिका वा पन्थानं व्यतिव्रजन्तो निमन्त्रयेयुः
त्रजिकायां वाऽनुद्गते सूर्ये उच्चलितुकामाः साधुं प्रतिलाभयेयुः, एवमादिषु गृहीत्वा भुजानस्य तृतीयो भङ्गो
भवति ॥ २०५५ ॥
विभागः ३ पत्रम् ८०८

दो दक्खिणावहा तु, कंचीय णेलओ स दुगुणो थ ।

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ काञ्चीपुर्याः द्रविडविषयप्रतिबद्धायाः एकः 'नेलकः' रूपको भवति ।
विभागः ४ पत्रम् १०६९

(२२) द्रविडजनपदः

'देशतः' नानादेशानाश्रित्यानेकविधम् । यथा—मगधानामोदनः, लाटानां कूरः, द्रमिलानां चौरः,
अन्ध्राणामिडकुरिति ।
विभागः १ पत्रम् २०

क्वचित्तु तडागजलैः [सस्यं निष्पद्यते,] यथा द्रविडविषये । विभागः २ पत्रम् ३८३

दो दक्खिणावहा तु, कंचीय णेलओ स दुगुणो थ ।

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ काञ्चीपुर्याः द्रविडविषयप्रतिबद्धायाः एकः 'नेलकः' रूपको भवति ।
विभागः ४ पत्रम् १०६९

(२३) द्वारिकापुरी

पाषाणमयः प्राकारो यथा द्वारिकायाम्,

विभागः २ पत्रम् ३५१

(२४) द्वीपवेलाकूलम्

यत्र जल्पयेन नावादिवाहनरूढं भाण्डमुपैति तज्जल्पतनम्, यथा द्वीपम् । विभागः २ पत्रम् ३४९

‘द्वीपं नाम’ सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाह्य यद् वर्तते तदीयौ द्वौ ‘साभरकौ’ रूपकौ स उत्तरापथे एको रूपको भवति । विभागः ४ पत्रम् १०६९

(२५) धर्मचक्रभूमिका

कचिद् धर्मचक्रभूमिकादौ देशे ‘वच्चकं’ दर्भाकारं तृणविशेषं ‘मुञ्जं च’ शरस्तम्बं प्रथमं ‘चिप्पिला’ कृद्विला तदीयो यः क्षोदः तं कर्तयन्ति । ततः तैः वच्चकसूत्रैर्मुञ्जसूत्रैश्च ‘गोणी’ बोरको व्यूयते । प्रावरणा-SSस्तरणानि च ‘देशीं’ देशविशेषं समासाद्य कुर्वन्ति । विभागः ४ पत्रम् १०२२

(२६) नेपालविषयः

नेमालि तामलितीय, सिंधूसौवीरमादिषु ।

सन्वलोकोवभोजाद्, धरिज्ज कसिणाद् वि ॥ ३९१२ ॥

नेपालविषये ताम्रलिप्त्यां नगर्यां सिन्धुसौवीरादिषु च विषयेषु सर्वलोकोपभोज्यानि कृत्स्नान्यपि वस्त्राणि धारयेत् ॥ ३९१९ ॥ कुतः ? इत्याह—

आहन्नता ण चोरादी, भयं णेव य गारवो ।

उज्झाह्वत्थवं चैव, सिंधुमादीसु गरहितो ॥ ३९१३ ॥

नेपालादौ देशे सर्वलोकेनापि तादृग्वस्त्राणामाचीर्णता, न च तत्र चौरादिभयम्, नैव च ‘गौरवम्’ ‘अहो ! अहमीदृशानि वस्त्राणि प्रावृणोमि’ इत्येवंलक्षणम्, अपि च उज्झाह्वत्तं-विरूपं यद् बलं तद्वान् सिन्धुसौवीरकादिषु गर्हितो भवति, अतस्तत्र कृत्स्नान्यपि परिभोक्तव्यानि ॥ ३९१३ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०७३-७४

(२७) पाटलिपुत्रनगरम्

पाडलिपुत्ते नयरे चंदगुत्तपुत्तस्स विंदुसारस्स पुत्तो असोगो नाम राया । तस्स असोगस्स पुत्तो कुणालो उज्जेणीए । सा से कुमारभुत्तीए दिन्ना । विभागः १ पत्रम् ८८

पाडलिपुत्ते नयरे चंदगुत्तो राया । सो य मोरपोसगपुत्तो ति जे खत्तिया अभिजाणंति ते तस्स आणं परिभवन्ति ॥ विभागः ३ पत्रम् ७०४

को कुणालो ? कहां ना अंधो ? ति—पाडलिपुत्ते असोगसिरी राया । तस्स पुत्तो कुणालो । तस्स कुमारभुत्तीए उज्जेणी दिन्ना । सो य अडुवरिसो । रत्ता लेहो विसज्जितो—शीघ्रमधीयतां कुमारः । असंवत्तिए लेहे रण्णो उट्टितस्स माइसवत्तीए कत्तं ‘अन्धीयतां कुमारः’ सयमेव तत्तसलागाए अच्छीणि अंजियाणि । सुत्तं रण्णा । गामो से दिण्णो । गंधन्वकलासिक्खणं । पुत्तस्स रज्जत्थी आगतो पाडलिपुत्तं असोगसिरिणो जवणियंतारिओ गंधन्वं करेइ । विभागः ३ पत्रम् ९१७

दो साभरगा दीविच्चगा तु सो उत्तरापथे पक्को ।

दो उत्तरापहा पुण, पाडलिपुत्तो हवति पक्को ॥ ३८९१ ॥

‘द्वीपं नाम’ सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाह्य यद् वर्तते तदीयौ द्वौ ‘साभरकौ’ रूपकौ स उत्तरापथे एको रूपको भवति । द्वौ च उत्तरापथरूपकौ पाटलिपुत्रक एको रूपको भवति ॥ ३८९१ ॥ अथवा—

दो दक्खिणावहा तु, कंचीप णेलओ स दुग्गुणो य ।

एगो कुसुमणगरगो, तेण पमाणं इमं होति ॥ ३८९२ ॥

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ काञ्चीपुर्यां द्रविडविषयप्रतिबद्धाया एकः ‘नेलकः’ रूपको भवति । ‘सः’ काञ्चीपुरीरूपको द्विगुणितः स च कुसुमनगरसत्क एको रूपको भवति । कुसुमपुरं पाटलिपुत्रमभिधीयते । विभागः ४ पत्रम् १०६९

(२८) पाण्डुमथुरा पाश्चात्यजनपदश्च

अन्धस्स दरिसणम्मि वि, लद्धी पगंततो न संभवइ ।
दट्ठं पि न याणंते, बोहिय पंडा फणस सच् ॥ ४७ ॥

अर्थस्य दर्शनेऽपि कस्यचित् तदर्थविषया 'लब्धिः' अक्षराणां लब्धिरेकान्ततो न सम्भवति । तथा च 'बोधिकाः' पश्चिमदिग्वात्सिनो म्लेच्छाः पनसं दट्ठाऽपि 'पनसः' इत्येवं न जानते, तेषां पनसस्यात्यन्त-परोक्षत्वात्, नहि तद्देशे पनसः सम्भवति । तथा 'पाण्डाः' पाण्डुमथुरावासिनः सकून् दट्ठाऽपि 'सकवोऽमी' इति न जानते, तेषां हि सकवोऽत्यन्तपरोक्षाः ततो न तद्देशेऽपि तदक्षरलाभः ॥ ४७ ॥

विभागः १ पत्रम् १८

(२९) पूर्वदेशः

कवडुगमादी तंवे, रूपे पीते तहेव केवडिए ।० ॥ १९६९ ॥

कर्पर्कादयो मार्गशिल्पा तस्य वीयन्ते । ताम्रमयं वा नाणकं यद् व्यवहियते, यथा—दक्षिणापथे काकिणी । रूपमयं वा नाणकं भवति, यथा—भिल्लमाले द्रम्मः । पीतं नाम—सुवर्णं तन्मयं वा नाणकं भवति, यथा—पूर्वदेशे वीनारः । 'केवडिको नाम' यथा तत्रैव पूर्वदेशे केतराभिधानो नाणकविशेषः ।

विभागः २ पत्रम् ५७३-७४

पूर्वदेशजं वन्नं लाटविषयं प्राप्य महार्च्यम् ।

विभागः ४ पत्रम् १०६८

(३०) प्रतिष्ठानपुरम्

पइट्टाणं नयरं । सालवाहणो राया । सो वरिसे वरिसे भरुयच्छे नइवाहणं (नरवाहणं प्रत्य०)
शेहेइ । जाहे य वरिसारत्तो भवति ताहे सयं नयरं पडियाइ । एवं कालो वच्चइ । विभागः १ पत्रम् ५२

(३१) प्रभासतीर्थम्

कोंडलमेंढ पभासे, अब्बुय०

॥ ३१५० ॥

प्रभासे वा तीर्थे अर्बुदे वा पर्वते यात्रायां सङ्गडिः क्रियते ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४

"पभासे अब्बुए य पव्वए जत्ताए संखडी कीरति" इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४ टि० ७

(३२) भिल्लमालदेशः

कवडुगमादी तंवे, रूपे पीते तहेव केवडिए ।० ॥ १९६९ ॥

कर्पर्कादयो मार्गशिल्पा तस्य वीयन्ते । ताम्रमयं वा नाणकं यद् व्यवहियते, यथा—दक्षिणापथे काकिणी । रूपमयं वा नाणकं भवति, यथा—भिल्लमाले द्रम्मः । पीतं नाम—सुवर्णं तन्मयं वा नाणकं भवति, यथा—पूर्वदेशे वीनारः । 'केवडिको नाम' यथा तत्रैव पूर्वदेशे केतराभिधानो नाणकविशेषः ।

विभागः २ पत्रम् ५७३-७४

(३३) भृगुकच्छपुरम्

यस्य तु जलपथेन स्थलपथेन च द्वाभ्यामपि प्रकाराभ्यां भाण्डमागच्छति तद् द्वयोः पथोर्मुखमिति निरुक्त्या
द्रोणमुखमुच्यते, तच्च भृगुकच्छं ताम्रलिप्ती वा ।

विभागः २ पत्रम् ३४२

कोंडलमेंढ पभासे,०

॥ ३१५० ॥

तथा कुण्डलमेण्डनान्नो वानमन्तरस्य यात्रायां भरुकच्छपरिसरवर्ती भूयान् लोकः सङ्गडिं करोति ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४

“अहवा कौडलमिंढे कौडलमेढो वाणमंतरो, देवद्रोणी भरुयच्छाहरणीए, तत्थ यात्राए बहुजणो संखडिं करेइ ।” इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च । विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

पज्जोए णरसीहे, णव उज्जेणीय कुत्तिया आसी ।
 भरुयच्छवणियऽसइह, भूयऽट्टम सयसहस्सेणं ॥ ४२२० ॥
 कम्मम्मि अदिज्जंते, रुट्ठो मारेइ सो य तं वेत्तुं ।
 भरुयच्छाऽऽगम वावारदाण खिप्पं च सो कुणति ॥ ४२२१ ॥
 भीएण खंभकरणं, एत्थुस्सर जा ण देमि वावारं ।
 णिज्जित भूततलागं, आसेण ण पेहसी जाव ॥ ४२२२ ॥

चण्डप्रद्योतनाग्निं नरसिंहे अवन्तिजनपदाधिपत्यमनुभवति नव कुत्रिकापणा उज्जयिन्यामासीरन् ।

तदा किल भरुयच्छाओ एगो वाणियओ असइहंतो उज्जेणीए आगंतूण कुत्तियावणाओ भूयं मगइ । तेण कुत्तियावणवाणिएण चित्तियं—‘एस ताव मं पवंचेइ ता एयं मोल्लेण वारेमि’ ति भणियं—जइ सयसहस्से देसि तो देमि भूयं । तेणं तं पि पडिवच्चं ताहे तेण भन्नइ—पंचरतं उदिकखाहि तओ दाहामि । तेण अट्टमं काऊण देवो पुच्छिओ । सो भणइ—देहि, इमं च भणिहिज्ज—जइ कम्मं न देसि तो भूओ तुमं उच्छाएहिइ । ‘एवं भवउ’ ति भणित्ता गहिओ तेण भूओ भणइ—कम्मं मे देहि । दिअं, तं खिप्पमेव कयं । पुणो मगइ, अजं दिअं । एवं सच्चम्मि कम्मे निट्टिए पुणो भणइ—देहि कम्मं । तेण भन्नइ—एत्थं खंमे चट्टतरं करेहि जाव अणं किंचि कम्मं न देमि । भूओ भणइ—अलाहि, पराजितो मि, विंधं ते करेमि, जाव नावलोएसि तत्थ तलागं भविस्सइ । तेण अस्से विलगिऊण बारस जोयणाइं गंतूण पलोइयं जाव तक्खणमेव कयं तेण भरुयच्छस्स उत्तरे पासे भूयतलागं नाम तलागं । विभागः ४ पत्रम् ११४५

(३४) मगधाजनपदः

‘देशतः’ नानादेशानाश्रित्यानेकविधम्, यथा—मगधानां ओदनः, लाटानां कूरः, द्रमिलानां चौरः, अन्ध्राणाम् इडाकुरिति । विभागः १ पत्रम् २०

(३५) मथुरानगरी

“वणि” ति यत्र वाणिज्येनैव वृत्तिरुपजायते न कर्षणेन, यथा मथुरायाम् । विभागः २ पत्रम् ३८४ तथा मथुरापुर्यां गृहेषु कृतेषु मङ्गलनिमित्तं यद् निवेद्यते तद् मङ्गलचैत्यम् । × × ×

अरहंतपइट्टाप, मथुरानगरीए मंगलाइं तु ।
 गेहेसु चखरेसु य, छन्नउईगामअजेसु ॥ १७७६ ॥

मथुरानगर्यां गृहे कृते मङ्गलनिमित्तमुत्तरङ्गेषु प्रथममर्हत्प्रतिमाः प्रतिष्ठाप्यन्ते, अन्यथा तद् गृहं पतति, तानि मङ्गलचैत्यामि । तानि च तस्यां नगर्यां गेहेषु चखरेषु च भवन्ति । न केवलं तस्यामेव किन्तु तत्पुरीप्रति-
 बन्धा ये षण्णवतिसङ्ख्याका ग्रामार्हास्तेष्वपि भवन्ति । इहोच्चैरापथानां ग्रामस्य ग्रामार्ह इति संज्ञा । आह च चूर्णिकृत—गामडेसु ति देसभणित्ती, छन्नउईगामेसु ति भणियं होइ, उत्तरावहाणं एसा भणिह ति ॥

विभागः २ पत्रम् ५२४

मथुरायां भण्डीरयक्षयात्रायां कम्बल-शाबलौ वृषभौ घाटिकेन-मित्रेण स्निग्धास्त्रस्यानापृच्छया वाहिन्तौ, तन्निमित्तं अज्ञातवैराग्यौ श्रावकेणातुशिष्टौ भक्तं प्रत्याख्याय कालगतौ नागाकुमारैरुपपन्नौ ॥ ५६२७ ॥

विभागः ५ पत्रम् १४८९

चक्रे थूमाइता इतरे ॥ ५८२४ ॥

ये पुनरुत्तरापथे धर्मचक्रं मथुरायां देवनिर्मितस्तूप आदिशब्दात् कोशलायां जीवन्त-
 स्वामिप्रतिमां स्तौयन्तं वा अन्मादिभूमय एवमादिदर्शनार्थं द्रवन्तो निष्कारणिकाः ॥ ५८२४ ॥

विभागः ५ पत्रम् १५३६

महुराणत्ती दंडे, सहसा गिग्गम अपुच्छिउं कयरं ।

तस्स य तिक्खा आणा, दुहा गता दो वि पाडेउं ॥ ६२४४ ॥

गोयावरीए णदीए तडे पतिट्ठणं नगरं । तत्थ सालवाहणो राया । तस्स खरओ अमच्चो ।
अन्नया सो सालवाहणो राया दंडनायगमाणवेइ—महुरं वेत्तूणं सिग्घमागच्छ । सो य सहसा अपुच्छिऊण
दंडेहिं सह निग्गओ । तओ चिन्ता जाया—का महुरा वेत्तव्वा ? दक्खिणमहुरा उत्तरमहुरा वा ? ।
तस्स आणा तिक्खा, पुणो पुच्छिउं न तीरति । तओ दंडा दुहा काऊण दोसु वि पेत्तिया । गहियाओ दो वि
महुराओ ।

विभागः ६ पत्रम् १६४७

थूममह सहिसमणी, बोहियहरणं तु णिवसुताऽऽतावे ।

मज्जेण य अकंदे, कयम्मि जुद्धेण मोपति ॥ ६२७५ ॥

महुरानयरीए थूमो देवनिम्मितो । तस्स महिमामिमितं सङ्कीतो समणीहिं समं निग्गयातो । राय-
पुत्तो य तत्थ अदूरे आयावंतो चिट्ठइ । ताओ सङ्की-समणीओ बोहिएहिं गहियाओ तेणतेणं आणियाओ । ताहिं
तं साहुं दड्डणं अकंदो कओ । तओ रायपुत्तेण साहुणा जुद्धं दाऊण मोइयाओ ॥ विभागः ६ पत्रम् १६५६

(३६) मलयदेशः

पह सुवच्चे मलय, ० ॥ ३६६२ ॥

मलयो नाम देशः, तत्सम्भवं मलयजम् ।

विभागः ४ पत्रम् १०१८

(३७) महाराष्ट्रदेशः

अथ प्रभूतसुषकरणं न शक्नोति सर्वमेकवारं नेतुं तदा त्रिषु चतुर्षु वा कल्पेषु बद्ध्वा 'कौलुकपरम्परकेण'
महाराष्ट्रप्रसिद्धकौलुकचक्रपरम्परयायेन लिख्यन्वयति ।

विभागः १ पत्रम् १६७

"विहि" ति कस्मिन् देशे कीदृशः समाचारः ? यथा सिन्धुषु रजकाः सम्भोज्याः, महाराष्ट्रविषये
कल्पपाला अपि सम्भोज्या इति ॥ १२३९ ॥

विभागः २ पत्रम् ३८४

पालङ्कशाकं महाराष्ट्रादौ प्रसिद्धम्,

विभागः २ पत्रम् ६०३

"कालकं महारङ्गविसण्णं गोळविसण्णं थ सागो जायइ" इति विशेषचूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ६०३ टि० ४

अथवा विक्रवितं नाम—महाराष्ट्रविषये सागारिकं विद्ध्वा तत्र विष्टकः प्रक्षिप्यते, विभागः ३ पत्रम् ७३०
कस्यापि महाराष्ट्रविषयबोधनस्य साधोरज्ञानदानं वैष्टकविद्धम् । विभागः ३ पत्रम् ७४१

रसावणो तत्थ दिट्ठतो ॥ ३५३९ ॥

अत्र 'रसावणः' भयहृष्टो दृष्टान्तः । यथा—महाराष्ट्रदेशे रसावणे मद्यं भवतु वा मा वा तथापि क्षेत्परि-
ज्ञानार्थं तत्र च्चजो च्च्यते, तं च्चजं दृष्ट्वा सर्वे भिक्षाचारादयः परिहरन्ति । विभागः ४ पत्रम् ९८५

भीलकंबलमादी तु, उण्णियं होति अच्चियं ।

सिन्धुरे तं पि धारेज्जा, सीतं नइण्णेण रुम्मति ॥ ३९१४ ॥

नीलकम्बलादिकमौर्णिकं महाराष्ट्रविषये 'अर्चितं' महार्थं भवति, तदपि तत्र प्राप्तः 'सिन्धुरे' सीतकाले
'धारयेत्' प्रावृणुयादित्यर्थः, सीतं वस्त्रे नान्येन वस्त्रेण निरुच्यते ॥ ३९१४ ॥ विभागः ४ पत्रम् १०७४

(३८) यवनविषयः

पमेव य आंगन्तुं, पालित्तयवेद्विया जवणे ॥ ४९१५ ॥

××× आंगन्तुकं नाम यद् अन्यत आगतम् । ××× तथा चात्र पादलिताचार्यैश्चिता 'वैदिक'
ति शब्दव्युत्पत्त्या दृष्टान्तः । स ज्ञायम्—

पालित्तायरिपहं रजो भगिणिसरिसिया जंतपडिमा कया । चंकणुम्मेसनिम्मेसमयी तालविटहत्था आयरि-
याणं पुरतो चिड्डह । राया वि अइव पालित्तगस्स सिणेहं करेइ । धिज्जाहएहिं पडट्टेहिं रजो कहियं—भगिणी
ते समणएणं अभिओणिया । राया न पत्तियति । भणिओ य—पेच्छ, दंसेमु ते । राया आगतो । पासित्ता
पालित्तयाणं रट्टो पन्नोसरिओ य । तओ सा आयरिपहं चड ति विकरणीकया । राया सुट्टतरं आउट्टो ॥

एवमागन्तुका अपि स्त्रीप्रतिमा भवन्ति । 'जवणे' ति यवनविषये ईदृशानि स्त्रीरूपाणि प्राचुर्येण
क्रियन्ते ॥ ४९१५ ॥

विभागः ५ पत्रम् १३१५-१६

(३९) राजगृहनगरम्

दिक्खा य सालिभहे, उवकरणं सयसहस्सेहिं ॥ ४२१९ ॥

तथा राजगृहे श्रेणिके राज्यमनुशासति शालिभद्रस्य सुप्रसिद्धचरितस्य वीक्षायां शतसहस्राभ्याम्
'उपकरणं' रजोहरण-प्रतिग्रहक्षणमानीतम्, अतो ज्ञायते यथा राजगृहे कुत्रिकापण आसीदिति पुरातन-
गाथासमासार्थः ॥ ४२१९ ॥ × × ×

रायगिहे सालिभहस्स ॥ ४२२३ ॥

तथा राजगृहे शालिभद्रस्य रजोहरणं प्रतिग्रहश्च कुत्रिकापणात् प्रत्येकं शतसहस्रेण क्रीतः ॥ ४२२३ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११४५-४६

(४०) लाटविषयः

'देशतः नानादेशानाश्रित्यानेकविधम्, यथा—मगधानां ओदनः, लाटानां कूरः, द्रमिलानां चौरः
अन्ध्राणाम् इडाकुरिति ।

विभागः १ पत्रम् २०

तत्र क्वचिद् देशेऽत्रैः सस्यं निष्पद्यते, वृष्टिपानीयैरित्यर्थः, यथा लाटविषये ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

गिरिजन्नगमाईसु व, संखडि उक्कोसलंमे बिइओ उ ।

अग्गिट्टि मंगलट्टी, पंथिग-वइगाइसु तइओ ॥ २८५५ ॥

गिरियज्ञो नाम—कोङ्कणादिदेशेषु सायाहकालभावी प्रकरणविशेषः । आह च चूर्णिकृत्—गिरियज्ञः
कोङ्कणादिषु भवति उस्सरे ति । विशेषचूर्णिकारः पुनराह—गिरिजभो मतबालसंखडी भणइ, सा
लाडविसए वरिसारत्ते भवइ ति ।

विभागः ३ पत्रम् ८०७

“कंजुसिणोदेहि” ति इह च लाटदेशेऽवश्रावणं काजिकं भण्यते । यदाह चूर्णिकृत्—

अवसावणं लाडाणं कंजियं भण्णइ ति ।

विभागः ३ पत्रम् ८७१

पूर्वदेशजं वल्लं लाटविषयं प्राप्य महार्यम् ।

विभागः ४ पत्रम् १०६८

(४१) शैलपुरम्

आदेशो सेलपुरे,०

॥ ३१४९ ॥

आदेशः सङ्गडिषिये दद्यान्तोऽयम्—तोसल्लिविषये शैलपुरे नगरे ऋषितडागं नाम सरः । तत्र वर्षे
वर्षे भूयान् लोकोऽष्टाहिकामहिमां करोति । × × ×

सेलपुरे इसितलागम्मि होति अट्टाहियामहामहिमा ।० ॥ ३१५० ॥

तोसल्लिदेशे शैलपुरे नगरे ऋषितडागे सरसि प्रतिवर्षं महता विच्छर्देनाष्टाहिकामहामहिमा भवति ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३

(४२) सिन्धुदेशः

क्वापि नदीपानीयैः [सस्यं निष्पद्यते,] यथा सिन्धुदेशे । विभागः २ पत्रम् ३८३

“कल्पे” ति कस्मिन् क्षेत्रे कः कल्पः ? यथा सिन्धुविषयेऽनिमिषाद्याहारोऽगर्हितः । “विहि” ति कस्मिन् देशे कीदृशः समाचारः ? यथा सिन्धुषु रजकाः सम्भोज्याः, महाराष्ट्रविषये कल्पपाला अपि सम्भोज्या इति ॥ १२३९ ॥

विभागः २ पत्रम् ३८४

“मंस ति जल्य मंसेण दुम्भिकखे लंघिजति कालो, जधा सिंधूए सुम्भिकखे वि ।” इति चूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० १

“विहि ति कम्मि देसे केरिसो आयारो ? जधा सिंधूए णिल्लेवगा संभोज्या” इति चूर्णौ । “विहि ति जम्मि देसे जो जारिसो आयारो, जधा सिंधुविसए वियड्भायणेसु पाणयं अगर्हितं भवति, कच्छविसए गिहत्थसंसट्ठे वि उवस्सए वसंताणं नत्थि दोसो” इति विशेषचूर्णौ । विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० २

गोरसघातुको वा कश्चित् सिन्धुदेशीयः प्रव्रजितः ।

विभागः ३ पत्रम् ७७५

पडिकुट्ट देस कारणगया उ तदुवरमि निति चरणट्टा १० ॥ २८८१ ॥

सिन्धुदेशप्रसूतिको योऽसंयमविषयः स भगवता ‘प्रतिकुष्टः’ न तत्र विहर्तव्यम् । परं तं प्रतिषिद्धदेश-मशिवादिभिः कारणैर्गताः ततो यदा तेषां कारणानाम् ‘उपरमः’ परिसमाप्तिर्भवति तदा चारित्रार्थं ततोऽसंयम-विषयाद् निर्गच्छन्ति, निर्गल्य च संयमविषयं गच्छन्ति ।

विभागः ३ पत्रम् ८१६

किञ्चिद् वल्लं प्रथमत एव दुर्बलम् ततः पार्श्वा-ऽन्तेषु दक्षिकाभिर्बद्धेषु ‘दृढं’ चिरकालवहनक्षमं भविष्यतीति कृत्वा तेन कारणेन दक्षिकास्तस्य न कल्पयेत् । यद्वा ‘देशीतः’ सिन्ध्वादिदेशमाश्रित्य यन्नातिदीर्घदशाकं वल्लं तन्न छिन्यात्, तस्य दक्षिका न कल्पयितव्या इति भावः ॥ ३९०६ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०७२

(४३) सिन्धुसौवीरदेशः

यदा भगवान् श्रीमन्महावीरस्वामी राजगृहनगराद् उदायननरेन्द्रप्रवाजनाथं सिन्धुसौवीरदेश-वतंसं वीतभयं नगरं प्रस्थितस्तदा किलापान्तराले बहवः साधवः क्षुधार्तास्तुषार्दिताः संशाबाधिताश्च बभूवुः । यत्र च भगवानावासितस्तत्र तिलसृतानि शकटानि पानीयपूर्णश्च हृदः ‘समभौमं च’ गर्ता-बिलादिवर्जितं स्थण्डिलमभवत् । अपि च विशेषेण तत् तिलोदकस्थण्डिलजातं ‘विरहिततरं’ अतिशयेनाऽऽगन्तुकैस्तदुत्थैश्च जीवैर्वर्जितमित्यर्थः ।

विभागः २ पत्रम् ३१४

नेमालि तामलिचीय, सिंधूसौवीरमादिसु ।

सन्वलोकोवभोज्जाइं, धरिज्ज कसिणाइं वि ॥ ३९१२ ॥

नेपालविषये ताञ्जलिः नगर्यां सिन्धुसौवीरादिषु च विषयेषु सर्वलोकोपभोज्यानि कृत्स्नान्यपि वज्राणि धारयेत् ॥ ३९१२ ॥ × × × ×

उज्झाइवत्थवं चैव, सिंधूमादीसु गरहितो ॥ ३९१३ ॥

अपि च उज्झाइतं-विरूपं यद् वल्लं तद्वान् सिन्धुसौवीरकादिषु गर्हितो भवति, अतस्तत्र कृत्स्नान्यपि परिभोक्तव्यानि ॥ ३९१३ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०७३-७४

(४४) सुमनोमुखनगरम्

पाषाणमयः प्राकारो यथा द्वारिकायाम्, इष्टकामयः प्राकारो यथाऽऽनन्दपुरे, मृत्तिकामयो यथा सुमनोमुखनगरे, “खोड” ति काष्ठमयः प्राकारः कस्यापि नगरादेर्भवति, कटकाः-वंशदलादिमयाः कण्टिकाः-बुल्लूलादिसम्बन्धिन्व्यः तन्मयो वा परिक्षेपो ग्रामादेर्भवति, एष सर्वोऽपि द्रव्यपरिक्षेपः ।

विभागः २ पत्रम् ३५१

(४५) सुराष्ट्रादेशः

मण्डलमिति देशखण्डम्, यथा—षण्णवतिमण्डलानि सुराष्ट्रादेशः । विभागः ३ पत्रम् २९८

दो साभरगा दीविच्चगा तु सो उत्तरापथे एको ।

‘द्वीपं नाम’ सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाह्य यद् वर्तते तदीयौ द्वौ ‘साभरकौ’ रूपकौ स उत्तरापथे एको रूपको भवति । विभागः ४ पत्रम् १०६९

(४६) स्थूणानगरी

न पारदोच्चा गरिहा च लोए, थूणाइएसुं विहरिज्ज एवं ।

भोगाऽहरित्ताऽऽरभडा विभूसा, कप्पेज्जमिच्चेव दसाउ तत्थ ॥ ३९०५ ॥

‘पारदोच्च’ ति चौरभयं तद् यत्र नास्ति, यत्र च तथाविधे वल्ले प्रात्रियमाणे लोके गर्हा नोपजायते तत्र स्थूणादिविषयेषु ‘एवं’ सकलकृत्वमपि वल्लं प्रावृत्य विहरेत्, परं तस्य दशाश्छेत्तव्याः । कुतः? इत्याह— “भोग” ति तासां दशानां शुधिरतया परिभोगः कर्तुं न कल्पते, अतिरिक्तश्चोपधिर्भवति, प्रत्युपेक्षमाणे च दक्षिकाभिरारभडादोषाः, विभूसा च सदशाके वल्ले प्रात्रियमाणे भवति । ‘इत्येवम्’ एभिः कारणैस्तत्र दशाः ‘कल्पयेत्’ छिन्द्यात् ॥ ३९०५ ॥ विभागः ४ पत्रम् १०७२

[११ गिरि-नदी-सरः-तडागादि]

(१) अर्बुदपर्वतः

कोंडलमेंढ पभासे, अब्बुय० ॥ ३१५० ॥

प्रभासे वा तीर्थे अर्बुदे वा पर्वते यात्रायां संखडिः क्रियते । विभागः ३ पत्रम् ८८४

“पभासे अब्बुए य पव्वए जत्ताए संखडी कीरति” इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(२) इन्द्रपदः—गजाग्रपदगिरिः

इन्द्रपदो नाम—गजाग्रपदगिरिः, तत्र ह्युपरिष्ठाद् ग्रामो विद्यते अथोऽपि ग्रामो मध्यमश्रेण्यामपि ग्रामः । तस्याश्च मध्यमश्रेण्याश्चतसृष्वपि दिक्षु ग्रामाः सन्ति, ततो मध्यमश्रेणिग्रामे स्थितानां षट्सु दिक्षु क्षेत्रं भवति । विभागः ४ पत्रम् १२९९

(३) उज्जयन्तगिरिः सिद्धिशिला च

उज्जैत णायसंडे, सिद्धिसिलादीण चैव जत्तासु ।

सम्मत्तभाविएसुं, ण हुंति मिच्छत्तदोसा उ ॥ ३१९२ ॥

उज्जयन्ते ज्ञातखण्डे सिद्धिशिलायामेवमादिषु सम्यक्त्वभाविषु तीर्थेषु याः प्रतिवर्षं यात्राः—संखडयो भवन्ति तासु गच्छतो मिथ्यात्वस्थिरीकरणादयो दोषा न भवन्ति ॥ विभागः ३ पत्रम् ८९३

‘धारोदकं नाम’ गिरिनिर्झरजलम्, यथा उज्जयन्तादौ ।

विभागः ४ पत्रम् ९५७

(४) ऐरावती नदी

एरवइ कुणालाए

(उद्देशः ४ सूत्रम् ३३)

ऐरावती नाम नदी कुणालाया नगर्याः समीपे जङ्घार्द्धप्रमाणेनोद्वेघेन वहति तस्यामन्यस्यां वा यत्रैवं “चक्रिया” शक्यात् उत्तरीतुमिति शेषः । × × ×

एरवइ जम्हि चक्रिय, जल-थलकरणे इमं तु णाणत्तं ।

एगो जलम्मि एगो, थलम्मि इहइं थलाऽऽगासं ॥ ५६३८ ॥

ऐरावती नाम नदी, यस्यां जल-स्थलयोः पादकरणेनोत्तरीतुं शक्यम् ॥ विभागः ५ पत्रम् १४९१

या **पेरावती** नदी **कुणाला** जनपदे योजनार्धविस्तीर्णा जङ्घार्धमानमुदकं वहति तस्याः केचित् प्रदेशाः शुष्काः न तत्रोदकमस्ति ॥
विभागः ५ पत्रम् १४९५

(५) गङ्गा-सिन्धु नद्यौ

तथा महासलिलाः—**गङ्गा-सिन्धु** प्रभृतयो महानद्यः तासां जलं महासलिलाजलम् ॥

विभागः ४ पत्रम् ९५७

(६) प्राचीनवाहः सरस्वती च

अब्जुय पादीणवाहम्मि ॥ ३१५० ॥

'**प्राचीनवाहः**' सरस्वत्याः सम्बन्धी पूर्वदिगभिमुखः प्रवाहः, तत्राऽऽनन्दपुरवास्तव्यो लोको गत्वा यथाविभवं शरदि सङ्गडिं करोति ॥ ३१५० ॥
विभागः ३ पत्रम् ८८४

(७) बन्नासा-महिरावणनद्यौ

कचिदतिप्रकेण सस्यं निष्पद्यते, यथा बन्नासायां पुरादवरिच्यमानायां तत्पूरपानीयभावितायां क्षेत्रभूमौ धान्यानि प्रकीर्यन्ते; यथा वा डिम्भरेलके महिरावणपूरेण धान्यानि वपन्ति ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

(८) ऋषितडागं सरः

आदेसो सेलपुरे, आदाणऽट्टाहियाए महिमाए ।

तोसलिविसए विण्णवणट्टा तह होति गमणं वा ॥ ३१४९ ॥

'आदेशः' सङ्घट्टिविषये दृष्टान्तोऽयम्—तोसलिविषये शैलपुरे नगरे ऋषितडागं नाम सरः । तत्र वर्षे वर्षे भूयान् लोकोऽष्टाहिकामहिमां करोति । × × ×

सेलपुरे इसितलागमि होति अट्टाहिया महामहिमा ।० ॥ ३१५० ॥

तोसल्लिदेशे शैलपुरे नगरे ऋषितडागे सरसि प्रतिवर्षं महता विच्छर्दनाष्टाहिकामहामहिमा भवति ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३

एमेव तोसलीए, इसिवालो वाणमंतरो तत्थ ।

णिज्जित इसीतलागे,०

॥ ४२२३ ॥

'एवमेव' तोसलिनगरवास्तव्येन वणिजा उज्जयिनीमागम्य कुत्रिकापणाद् ऋषिपालो नाम वानमन्तरः क्रीतः । तेनापि तथैव निर्जितेन ऋषितडागं नाम सरश्चक्रे ।
विभागः ४ पत्रम् ११४६

(९) भूततडागं

णिज्जित भूततलागं,०

॥ ४२२२ ॥

भूखो भणइ—अलाहि, पराजितो मि, विंधं ते करेमि—जाव नावलोएसि तत्थ तलागं भविस्सइ । तेण अस्से विलगिगळण बारस जोयणाइं गंतूण पलोइयं जाव तक्खणमेव कयं तेण भइयच्छस्स उत्तरे पासे भूयतलागं नाम तलागं ॥
विभागः ४ पत्रम् ११४५

(१०) ज्ञातखण्डम्

उज्जेत णायसंढे, सिद्धिसिलादीण चेष जत्तासु ।

सम्मत्तभाविएसुं, ण हुंति मिच्छत्तदोसा ड ॥ ३१९२ ॥

उज्जयन्ते ज्ञातखण्डे सिद्धिशिलायामेवमादिषु सम्यक्त्वभावितेषु तीर्थेषु याः प्रतिवर्षं यात्राः-
सङ्खडयो भवन्ति तासु गच्छतो मिथ्यात्वस्थिरीकरणादयो दोषा न भवन्ति ॥ ३१९२ ॥

विभागः ३ पत्रम् ८९३

[१२ सङ्खडी-यात्रा-अष्टाहिकामहादि]

(१) सङ्खडिशब्दस्यार्थः

“भोज्यं” सङ्खडी भवति । आह च चूर्णिकृत—“भोजं ति वा संखडि ति वा एगट्टं ।”

विभागः ३ पत्रम् ८९०

(२) देशविदेशेषु जैनैतरसङ्खडियात्रादि

गिरिजन्नगमाईसु व, संखडि उक्कोसलंभे बिइथो उ ।

अग्गिट्टि मंगलट्टी, पंथिग-वइगाइसू तइओ ॥ २८५५ ॥

गिरियज्ञो नाम—कोङ्कणादिदेशेषु सायाहकालभावी प्रकरणविशेषः । आह च चूर्णिकृत—
“गिरियज्ञः कोङ्कणादिषु भवति उस्सूरे” ति । विशेषचूर्णिकारः पुनराह—“गिरिजन्नो मतवाल-
संखडी भन्नइ, सा लाडविसए वरिसारत्ते भवइ ति । [गिरिक (ज) च ति भूमिदाहो ति भणितं होइ ।]
तदादिषु सङ्खडिषु वाशब्दादन्यत्र वा कापि सूर्ये ध्रियमाणे उत्कृष्टम्—अवगाहिमादि द्रव्यं लब्ध्वा यावत्
प्रतिश्रयमागच्छति तावदस्तमुपगतो रविः ततो रात्रौ भुङ्क्ते इति द्वितीयो भङ्गः । तथा दक्षिणापथे कुडवार्दमा-
त्रया समितया महाप्रमाणो मण्डकः क्रियते, स हेमन्तकालेऽरुणोदयवेलायां अग्निष्टिकायां पक्त्वा धूलीजङ्घाय
वीयते, (स गुडघृतोन्मिश्रोऽरुणोदयवेलायां धूलीजङ्घाय वीयते एषोऽग्निष्टिका ब्राह्मण उच्यते, प्रत्यन्तरे) तं
गृहीत्वा भुजानस्य तृतीयो भङ्गः । श्राद्धो वा प्रातर्गन्तुकामः साधुं विचारभूमौ गच्छन्तं दृष्ट्वा मङ्गलार्थां अनुद्वते
सूर्ये निमन्त्रयेत्, पथिका वा पन्थानं व्यतिव्रजन्तो निमन्त्रयेयुः, त्रजिकायां वाऽनुद्वते सूर्ये उच्चलितुकामाः साधुं
प्रतिलाभयेयुः, एवमादिषु गृहीत्वा भुजानस्य तृतीयो भङ्गो भवति ॥ २८५५ ॥ विभागः ३ पत्रम् ८०७

अथ सङ्खडी कथं कुत्र वा भवति ? इत्युच्यते—

आदेसो सेलपुरे, आदाणऽट्टाहियाए महिमाए ।

तोसलिविसए विण्णवणट्टा तह होति गमणं वा ॥ ३१४९ ॥

“आदेशः” सङ्खडिविषये दृष्टान्तोऽयम्—

तोसलिविषये शैलपुरे नगरे ऋषितडागं नाम सरः । तत्र वर्षे वर्षे भूयान् लोकोऽष्टाहिकाम-
हिमां करोति । तत्रोत्कृष्टावगाहिमादिद्रव्यस्यादानं—ग्रहणं तदर्थं कोऽपि लुब्धो गन्तुमिच्छति । ततः स गुरुणां
विज्ञपनां सङ्खडिगमनार्थं करोति । आचार्या वारयन्ति । तथापि यदि गमनं करोति ततस्तस्य प्रायश्चित्तं
दोषाश्च वक्तव्या इति पुरातनगाथासमासार्थः ॥ ३१४९ ॥ अथैनामेव विवृणोति—

सेलपुरे इसितलागम्मि होति अट्टाहियामहामहिमा ।

कौडलमैठ पभासे, अब्बुय पादीणवाहम्मि ॥ ३१५० ॥

तोसलिदेशे शैलपुरे नगरे ऋषितडागे सरसि प्रतिवर्षं महता विच्छेदेनाऽष्टाहिकामहामहिमा
भवति । तथा कुण्डलमेण्डान्नो वानमन्तरस्य यात्रायां भरुकच्छपरिसरवर्ता भूयान् लोकः सङ्खडिं
करोति । प्रभासे वा तीर्थे अर्बुदे वा पर्वते यात्रायां सङ्खडिः क्रियते । “प्राचीनवाहः” सरस्वत्याः
सम्बन्धी पूर्वदिगभिमुखः प्रवाहः, तत्राऽऽनन्दपुरवास्तव्यो लोको गत्वा यथाविभवं शरदि सङ्खडिं
करोति ॥ ३१५० ॥

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४

“अहवा कौडलमिंठे कौडलमैठो वाणमंतरो । वेव्रोणी अस्सयच्छाहस्सीए, तस्य आत्राए बहुजणो

संखर्दिं करेइ । पभासे अब्बुए य पव्वए जत्ताए संखडी कीरति । पायीणवाहो सरस्सतीए, तत्थ आणंदपुरगा जधाविभवेणं वच्चंति सरए ।” इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ॥

विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(३) देशविदेशेषु जैनदर्शनसङ्घडियात्रादि

ताश्च सङ्घडयो द्विधा—सम्यग्दर्शनभाविततीर्थविषया मिथ्यादर्शनभाविततीर्थविषयाश्च । तत्र प्रथममाद्यासु गन्तव्यम्, यत आह—

उज्जेत णायसंडे, सिद्धसिलादीण चेव जत्तासु ।

सम्मत्तभाविएसुं, ण हुंति मिच्छत्तदोसा उ ॥ ३१९२ ॥

उज्जयन्ते ज्ञातखण्डे सिद्धशिलायाभेवमादिषु सम्यक्त्वभावितेषु तीर्थेषु याः प्रतिवर्षं यात्राः—सङ्घडयो भवन्ति तासु गच्छतो मिथ्यात्वस्थिरीकरणादयो दोषा न भवन्ति ॥ ३१९२ ॥

विभागः ३ पत्रम् ८९३

(४) आवाहमहादि

होहिंति णवग्गाइं, आवाह-विवाह-पव्वयमहादी ।० ॥ ४७१६ ॥

आवाह-विवाह-पर्वतमहादीनि प्रकरणानि ‘नवाग्राणि’ प्रत्यासन्नानि भविष्यन्ति । आवाहः—वध्वा वरगृहानयनम्, विवाहः—पाणिग्रहणम्, पर्वतमहः प्रतीतः, आदिशब्दात् तडाग-नदीमहादिपरिग्रहः ।

विभागः ४ पत्रम् १२६९

मथुरायां भण्डीरयक्षयात्रायां कम्बल-शबलौ वृषभौ घाटिकेन-मित्रेण जिनदासस्यानापृच्छया वाहितौ, तन्निमित्तं सजातवैराभ्यौ श्रावकेगानुशिष्टौ भक्तं प्रत्याख्याय कालगतौ नागकुमारेषूपपशौ ॥५६२७॥

विभागः ५ पत्रम् १४८९

थूममह सङ्घिसमणी, बोहियहरणं तु निवसुताऽऽतावे ।

मज्जेण य अक्कंदे, कयम्मि जुद्धेण मोपति ॥ ६२७५ ॥

महुरानयरीए थूमो देवनिम्मितो, तस्स महिमानिमिच्चं सङ्घीतो समणीहिं समं निग्गयातो । रायपुत्तो य तत्थ अदूरे आयावंतो चिद्धइ । ताओ सङ्घी-समणीओ बोहिएहिं गहियातो तेणंतेणं आणियाओ । ताहिं तं साहुं दहुणं अक्कंदो कओ । ताओ रायपुत्तेण साहुणा जुद्धं दाऊण मोइयाओ ॥

विभागः ६ पत्रम् १६५६

[१३ आपणाः—हृदाः]

(१) पणि-विपणी

दाणे वणि-विवणि दारसंलोए ।० ॥ ३२७८ ॥

“वणि-विवणि” ति इह ये बृहत्तरा आपणास्ते पणय इत्युच्यन्ते, ये तु दरिद्रापणास्ते विपणयः; यद्वा ये आपणस्थिता व्यवहरन्ति ते वणिजः; ये पुनरापणेन विनाऽप्यूर्द्ध्वस्थिता वाणिज्यं कुर्वन्ति ते विवणिजः ।

विभागः ३ पत्रम् ९१८

(२) कुत्रिकापणाः तत्र च मूल्यविभागादि

कु ति पुढवीय सण्णा, जं विज्जति तत्थ चेदणमचेयं ।

गहणुवभोगे य खमं, न तं तहिं आवणे णत्थि ॥ ४२१४ ॥

‘कुः’ इति पृथिव्याः संज्ञा, तस्याः त्रिकं कुत्रिकं—स्वर्ग-मर्त्य-पाताललक्षणं तस्यापणः—हृद्दः कुत्रिकापणः । किमुक्तं भवति ? इत्याह—‘तत्र’ पृथिवीत्रये यत् किमपि चेतनमचेतनं वा द्रव्यं सर्वस्यापि लोकस्य ग्रहणो-

पभोगक्षमं विद्यते तत् 'तत्र' आपणे न नास्ति, "द्वौ नजौ प्रकृत्यर्थं गमयतः" इति वचनाद् अस्त्येवेति भावः ॥ ४२१४ ॥ अथोत्कृष्ट-मध्यम-जघन्यमूल्यस्थानानि प्रतिपादयति—

पणतो पागतियाणं, साहस्सो होति इब्भमादीणं ।

उक्कोस सतसहस्सं, उत्तमपुरिसाण उवधी उ ॥ ४२१५ ॥

प्राकृतपुरषाणां प्रव्रजतामुपधिः कुत्रिकापणसत्कः 'पञ्चकः' पञ्चरूपकमूल्यो भवति । 'इभ्यादीनां' इभ्य-श्रेष्ठि-सार्थवाहादीनां मध्यमपुरषाणां 'साहस्रः' सहस्रमूल्य उपधिः । 'उत्तमपुरषाणां' चक्रवर्ति-माण्डलीक-प्रभृतीनामुपधिः शतसहस्रमूल्यो भवति । एतच्च मूल्यमानं जघन्यतो मन्तव्यम् । उत्कर्षतः पुनस्त्रयाणामप्य-नियतम् । अत्र च पञ्चकं जघन्यम्, सहस्रं मध्यमम्, शतसहस्रमुत्कृष्टम् ॥ ४२१५ ॥

कथं पुनरेकस्यापि रजोहरणादिवस्तुन इत्थं विचित्रं मूल्यं भवति ? इत्युच्यते—

विकिंतं जघा पप्प, होइ रयणस्स तव्विधं मुल्लं ।

कायगमासज्ज तथा, कुत्तियमुल्लस्स निकं ति ॥ ४२१६ ॥

यथा 'रत्नस्य' मरकत-पद्मरागादेर्विकेतारं 'प्राप्य' प्रतीत्य तद्विधं मूल्यं भवति, यादृशो मुग्धः प्रबुद्धो वा विकेता तादृशमेव स्वल्पं बहु वा मूल्यं भवतीति भावः । एवं 'कायकं' ग्राहकमासाद्य कुत्रिकापणे भाण्ड-मूल्यस्य 'निष्कं' परिमाणं भवति, न प्रतिनियतं किमपीति भावः । इतिशब्दः स्वरूपोपदर्शने ॥ ४२१६ ॥

एवं ता तिविह जणे, मोल्लं इच्छाप दिज्ज बहुयं पि ।

सिद्धमिदं लोगम्मि वि, समणस्स वि पंचगं भंडं ॥ ४२१७ ॥

एवं तावत् 'त्रिविधे' प्राकृत-मध्यमोत्तमभेदभिन्ने जने 'मूल्यं' पञ्चकारिहूपकपरिमाणं जघन्यतो मन्तव्यम् । इच्छया तु 'बह्वपि' यथोक्तपरिमाणादधिकमपि प्राकृतादयो दद्युः, न कोऽप्यत्र प्रतिनियमः । न चैतदत्रैवोच्यते किन्तु लोकेऽपि 'सिद्धं' प्रतीतमिदम्, यथा—श्रमणस्यापि 'पञ्चकं' पञ्चरूपकमूल्यं भाण्डं भवति । इह च रूपको यस्मिन् देशे यद् नाणकं व्यवहियते तेन प्रमाणेन प्रतिपत्तव्यः ॥ ४२१७ ॥

अथ कुत्रिकापणः कथमुत्पद्यते ? इत्याह—

पुव्वभविगा उ देवा, मणुयाण करिंति पाडिहेराइं ।

लोगच्छेरयभूया, जह चक्कीणं महाणिहयो ॥ ४२१८ ॥

'पूर्वभविक्काः' भवान्तरसङ्गतिका देवाः पुण्यवतां मनुजानां 'प्रातिहार्याणि' यथाभिलषितार्थोपढौकनलक्षणानि कुर्वन्ति । यथा लोकाश्चर्यभूताः 'महानिधयः' नैसर्पप्रसृतयः 'चक्रिणां' भरतादीनां प्रातिहार्याणि कुर्वन्ति । वर्तमाननिर्देशस्तकालमङ्गीकृत्याविरुद्धः । एवं कुत्रिकापणा उत्पद्यन्ते ॥ ४२१८ ॥

ते चैतेषु स्थानेषु पुरा बभूवुः इति दर्शयति—

उज्जेणी रायणिहं, तोसलिनगरे इसी य इसिवालो ।

दिक्खा य सालिभहे, उवकरणं सयसहस्सेहिं ॥ ४२१९ ॥

उज्जयिनी राजगृहं च नगरं कुत्रिकापणयुक्तमासीत् । तोसलिनगरवास्तव्येन च वणिजा ऋषिपालो नाम वानमन्तर उज्जयिनीकुत्रिकापणात् क्रीला खबुद्धिमाहात्म्येन सम्यगाराधितः, ततस्तेन ऋषितडागं नाम सरः कृतम् । तथा राजगृहे श्रेणिके राज्यमनुशासति शालिभद्रस्य सुप्रसिद्धचरितस्य वीक्षायां शतसहस्राभ्याम् 'उपकरणं' रजोहरण-प्रतिग्रहलक्षणमानीतम्, अतो ज्ञायते यथा राजगृहे कुत्रिकापण आसीदिति पुरातनगाथासमासार्थः ॥ ४२१९ ॥ साम्प्रतमेनामेव विवृणोति—

पज्जोए णरसीहे, णव उज्जेणीय कुत्तिया आसी ।

भरुयच्छवणियऽसहह, भूयऽट्टुम सयसहस्सेणं ॥ ४२२० ॥

कम्मम्मि अदिज्जंते, रट्टो मारेइ सो य तं बेत्तुं ।

भरुयच्छाऽऽगम, वावारदाण खिप्पं च सो कुणति ॥ ४२२१ ॥

भीषण खंभकरणं, एत्थुस्सर जा ण देमि वावारं ।

णिज्जित भूततलागं, आसेण ण पेहसी जाव ॥ ४२२२ ॥

चण्डप्रद्योतनाग्नि नरासिंहे अवन्तिजनपदाधिपत्यमनुभवति नव कुत्रिकापणा उज्जयिन्यामासीरन् । तदा किल भरुयच्छाओ एगो वाणियओ असद्दहंतो उज्जेणीए आगंतूण कुत्तियावणाओ भूयं मग्गइ । तेण कुत्तियावणवाणिएण चितियं—‘एस ताव मं पवंचेइ ता एयं मोल्लेण वारेमि’ त्ति भणियं— जइ सयसहस्से देसि तो देमि भूयं । तेण तं पि पडिवजं ताहे तेण भन्नइ—पंचरत्तं उदिक्खाहि तओ दाहामि । तेण अट्टमं काळण देवो पुच्छिओ । सो भणइ—देहि, इमं च भणिहिज्ज—जइ कम्मं न देसि तो भूओ तुमं उच्छाएहिइ । ‘एवं भवउ’ त्ति भणित्ता गहिओ तेण भूओ भणइ—कम्मं मे देहि । दिजं, तं खिप्प-मेव कयं । पुणो मग्गइ, अजं दिजं । एवं सव्वम्मि कम्मे निट्टिए पुणो भणइ—देहि कम्मं । तेण भन्नइ—एत्थं खंमे चडुत्तरं करेहि जाव अजं किंचि कम्मं न देमि । भूओ भणइ—अलाहि, पराजितो मि, चिंधं ते करेमि—जाव नावलोएसि तत्थ तलागं भविस्सइ । तेण अस्से विलग्गिगळण बारस जोयणाइं गंतूण पलोइयं जाव तक्खणमेव कयं तेण भरुयच्छस्स उत्तरे पासे भूयतलागं नाम तलागं ॥

अमुमेवार्थमभिधित्सुराह—“भरुयच्छ” इत्यादि । भरुकच्छवणिजा अश्रद्धता .‘भूतः’ पिशाचविशेषः कुत्रिकापणे मार्गितः । ततोऽष्टमं कृत्वा शतसहस्रेण भूतः प्रदत्तः, इदं च भणितम्—कर्मण्यवीयमाने अयं ‘रुष्टः’ कुपितो मारयतीति । स च भूतं गृहीत्वा भरुकच्छे आगमनं कृत्वा व्यापारदानं तस्य कृतवान् । स भूतस्त्वं व्यापारं क्षिप्रमेव करोति । ततः सर्वकर्मपरिसमाप्तौ वणिजा भीतेन भूतस्य पार्श्वतः स्तम्भ एकः कारयाञ्चके । ततस्तं भूतमभिहितवान्—यावदपरं व्यापारं न ददामि तावद् ‘अत्र’ स्तम्भे ‘उत्सर’ आरोहा-ऽवरोहक्रियां कुरु इति भावः । ततः स भूत उक्तवान्—निर्जितोऽहं भवता, अत आत्मनः पराजयचिह्नं करोमि । अश्वेन गच्छन् यावद् ‘न प्रेक्षसे’ न पश्चादवलोकसे तत्र प्रदेशे तडागं करिष्यामि इति भणित्वा तथैव कृते भूततडागं कृतवान् ॥ ४२२० ॥ ४२२१ ॥ ४२२२ ॥

पमेव तोसलीए, इसिवालो वाणमंतरो तत्थ ।

णिज्जित इसीतलागे, रायगिहे सालिभइस्स ॥ ४२२३ ॥

“एवमेव” तोसलिनगरवास्तव्येन वणिजा उज्जयिनीमागम्य कुत्रिकापणाद् ऋषिपालो नाम वानमन्तरः क्रीतः । तेनापि तथैव निर्जितेन ऋषितडागं नाम सरश्चके । तथा राजगृहे शालिभद्रस्य रजोहरणं प्रतिग्रहश्च कुत्रिकापणात् प्रत्येकं शतसहस्रेण क्रीतः ॥ ४२२३ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११४४-४६

(३) कौलालिकापणः—पणितशाला

कोलालियावणो खलु, पणिसाला०

॥ ३४४५ ॥

कौलालिकाः—कुलालकय-विक्रयिणस्तेषामापणः पणितशाला मन्तव्या । किमुक्तं भवति ?—यत्र कुम्भकारा भाजनानि विक्रीणते, वणिजो वा कुम्भकारहस्ताद् भाजनानि क्रीत्वा यत्रापणे विक्रीणन्ति सा पणितशाला ।

विभागः ४ पत्रम् ९६३

(४) रसापणः

रसावणो तत्थ दिट्ठतो ॥ ३५३९ ॥

अत्र ‘रसापणः’ मद्यहृद्रे दृष्टान्तः । यथा—महाराष्ट्रदेशे रसापणे मयं भवतु वा मा वा तथापि तत्परिज्ञानार्थं तत्र ध्वजो बध्यते, तं ध्वजं दृष्ट्वा सर्वे भिक्षाचारादयः परिहरन्ति । विभागः ४ पत्रम् ९८५

(५) कोट्टकम्

‘जनः’ लोकः प्रचुरफलायामटव्यां गत्वा फलानि यावत्पर्याप्तं गृहीत्वा यत्र गत्वा शोषयति, पश्चाद् गन्त्री-पोट्टलकादिभिरानीय नगरादौ विक्रीणाति तत् कोट्टकमुच्यते । विभागः २ पत्रम् २७९

[१४ नाणकानि-सिक्काः]

कवड्डगमादी तंवे, रूप्ये पीते तहेव केवडिए ॥ १९६९ ॥

कपर्दकादयो मार्गशिला तस्य दीयन्ते । ताम्रमयं वा नाणकं यद् व्यवहियते, यथा—दक्षिणापथे काकिणी । रूपमयं वा नाणकं भवति, यथा—भिल्लमाले द्रम्मः । पीतं नाम—सुवर्णं तन्मयं वा नाणकं भवति, यथा—पूर्वदेशे दीनारः । 'केवडिको नाम' यथा तत्रैव पूर्वदेशे केतराभिधानो नाणकविशेषः । विभागः २ पत्रम् ५७३

अथ कतमेन रूपकेणेदं प्रमाणं निरूप्यते ? इत्याह—

दो साभरगा दीविच्चगा तु सो उत्तरापथे एक्को ।

दो उत्तरापहा पुण, पाडलिपुत्तो हवति एक्को ॥ ३८९१ ॥

'द्वीपं नाम' सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाह्य यद् वर्तते तदीयौ द्वौ 'साभरकौ' रूपकौ स उत्तरापथे एको रूपको भवति । द्वौ च उत्तरापथरूपकौ पाटलिपुत्रक एको रूपको भवति ॥ ३८९१ ॥ अथवा—

दो दक्खिणावहा तू, कंचीए णेलओ स दुगुणो य ।

एगो कुसुमणगरगो, तेण पमाणं इमं होति ॥ ३८९२ ॥

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ काञ्चीपुर्या द्रविडविषयप्रतिबद्धाया एकः 'नेलकः' रूपको भवति । 'सः' काञ्चीपुरीरूपको द्विगुणितः सन् कुसुमनगरसत्क एको रूपको भवति । कुसुमपुरं पाटलिपुत्रमभिधीयते । 'तेन च' रूपकेणेदमन्तरोक्तमष्टादशकादिप्रमाणं प्रतिपत्तव्यं भवति ॥ ३८९२ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०६९

[१५ वज्रादिसम्बद्धो विभागः]

(१) वस्त्रपञ्चकम्

कप्पइ निगंथाण वा निगंथीण वा इमाइं पंच वत्थाइं धारित्थए वा परिहरित्थए वा । तं जहा—जंगिए भंगिए साणए पोत्तए तिरीडपट्टे नामं पंचमे ॥ (उद्देशः २ सूत्रम् २४)

× × ×

कल्पते निर्धन्वानां वा निर्धन्वीनां वा इमानि पञ्च वज्राणि 'धारयितुं वा' परिग्रहे धर्तुं 'परिहर्तुं वा' परिभोक्तुम् । तद्यथा—जङ्गमाः—त्रसाः तदवयवनिष्पन्नं जाङ्गमिकम् । सूत्रे प्राकृतत्वाद् मकारलोपः । भङ्गा—अतस्वी तन्मयं भाङ्गिकम् । सनसूत्रमयं सानकम् । पोतकं—कार्पासिकम् । तिरीटः—वृक्षविशेषः तस्य यः पट्टः—वल्कलक्षणः तन्निष्पन्नं तिरीटपट्टकं नाम पञ्चमम् ॥ एष सूत्रसङ्केतार्थः । अथ विस्तरार्थं भाष्यकृद् विभण्डिपुराह—

जंगमजायं जंगिय, तं पुण विगल्लिदियं च पंचिदी ।

एक्केकं पिय एत्तो, होति विभागेणऽणेगविहं ॥ ३६६१ ॥

जङ्गमेभ्यो जातं जङ्गिकम्, तद् पुनर्विकलेन्द्रियनिष्पन्नं पञ्चेन्द्रियनिष्पन्नं वा । अनयोर्मध्ये एकैकमपि विभागेन विन्यमानमनेकविधं भवति ॥ ३६६१ ॥ तद्यथा—

पट्ट सुवञ्जे मलय, अंसुग चीणंसुके च विगल्लेदी ।

उण्णोद्विय मियलोमे, कुतन्ने किट्टे त पंचिदी ॥ ३६६२ ॥

“पट्ट” ति पट्टसूत्रजम्, “सुवञ्जे” ति सुवर्णवर्ण सूत्रं केषाञ्चित् कृमीणां भवति तन्निष्पन्नं सुवर्णसूत्र-
जम्, मलयो नाम देशस्तस्मिन्मव मलयजम्, अंशुकः-शृङ्गणपट्टः तन्निष्पन्नमंशुकम्, चीनांशुको नाम-
कोषिकाराख्यः कृमिः तस्माद् जातं चीनांशुकम्, यद्वा चीना नाम जनपदः तत्र यः शृङ्गणतरः पट्टस्त-
स्माद् जातं चीनांशुकम्, एतानि विकलेन्द्रियनिष्पन्नानि । तथा और्णिकमौष्टिकं मृगरोमजं चेति
प्रतीतानि, कुतपो जीणम्, किट्टं-तेषामेवोर्णारोमादीनामवयवाः तन्निष्पन्नं वल्लमपि किट्टं, एतानि पञ्चे-
न्द्रियनिष्पन्नानि द्रष्टव्यानि ॥ ३६६२ ॥ अथ भाङ्गिकादीनि चत्वार्यप्येकगाथया व्याचष्टे—

अतसी-वंसीमादी, उ भंगियं साणियं च सणवक्के ।

पोत्तय कप्पासमयं, तिरीडक्खा तिरिडपट्टो ॥ ३६६३ ॥

अतसीमयं वा “वंसि” ति वंशकरीलस्य मध्याद् यद् निष्पद्यते तद् वा, एवमादिकं भाङ्गिकम् । यत् पुनः
सनवृक्षवल्काद् जातं तद् वल्लं सानकम् । पोतकं कर्पासमयम् । तिरीटवृक्षवल्काद् जातं तिरीटपट्टकम्
॥ ३६६३ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०१७-१८

वच्चक मुजं कचंति चिप्पिउं तेहि वूयए गोणी ।

पाउरणऽत्थुरणाणि य, करंति देसिं समासज्ज ॥ ३६७५ ॥

कचिद् धर्मचक्रभूमिकादौ देशे ‘वच्चकं’ दर्भाकारं तृणविशेषं ‘मुजं च’ शरस्तम्बं प्रथमं ‘चिप्पिला’
कुट्टपिला तृतीयो यः क्षोदस्तं कर्तयन्ति । ततः ‘तैः’ वच्चकसूत्रैर्मुजसूत्रैश्च ‘गोणी’ बोरको व्यूयते,
प्रावरणा-ऽऽस्तरणानि च ‘देशीं’ देशविशेषं समासाद्य कुर्वन्ति । अतस्तन्निष्पन्नं रजोहरणं वच्चक-
चिप्पकं मुज्जचिप्पकं वा भण्यते ॥ ३६७५ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०२१-२२

(२) सुरायाः प्रकाराः

अथ सुरा-सौवीरकपदे व्याचष्टे—

पिट्ठेण सुरा होती, सोवीरं पिट्ठवज्जियं जाणे ।

ठायंतगाण लहुगा, कास अगीयत्थ सुत्तं तु ॥ ३४०६ ॥

त्रीह्यादिसम्बन्धिना पिष्टेन यद् विकटं भवति सा सुरा । यत्तु पिष्टवर्जितं द्राक्षा-खर्जूरादिभिर्द्रव्यैर्निष्पाद्यते
तद् मयं सौवीरकविकटं जानीयात् । एतद् द्विविधमपि यत्रोपनिक्षिप्तं भवति तत्रोपाश्रये तिष्ठतां
चतुर्लघुकाः ।

विभागः ४ पत्रम् ९५३

गोडीणं पिट्ठीणं, वंसीणं चैव फलसुराणं च ।

दिट्ठ मए सच्चिचया, अन्ने देसे कुडुबीणं ॥ ३४१२ ॥

‘गौडीनां’ गुडनिष्पन्नानां ‘पैट्ठीनां’ त्रीह्यादिधान्यक्षोदनिष्पन्नानां ‘वांशीनां’ वंशकरीलकनिष्पन्नानां ‘फलसुराणां
च’ तालफल-द्राक्षा-खर्जूरादिनिष्पन्नानाम् एवंविधानां सुराणां सच्चिचया अन्यसिन् देशे मया कुडुम्बिनां गृहेषु
दृष्टाः ॥ ३४१२ ॥

विभागः ४ पत्रम् ९५४

(३) सहस्रानुपातिविषम्

सहस्रानुपातिविषं भक्ष्यमाणं सहस्रान्तरितमपि पुरुषं मारयति । विभागः ४ पत्रम् ११४२

[१६ प्राकृतव्याकरणविभागः]

काऊण नमोक्कारं, तित्थयराणं तिलोगमहियाणं ।० ॥ १ ॥

‘कृला’ विधाय ‘नमस्कारं’ प्रणामम्, केभ्यः ? इत्याह—‘तीर्थकरेभ्यः’ तीर्थेते संसारसमुद्रोऽनेनेति तीर्थ-
द्वादशाङ्गं प्रवचनं तदाधारः सङ्को वा, तत्करणशीलास्तीर्थकरास्तेभ्यः । गाथायां षष्ठी चतुर्थ्यर्थे प्राकृत-
त्वात् । उक्तं च—“छट्टिविभत्तीए भन्नइ चउत्थी” इति । × × ×

सङ्कयपाययवयणाण विभासा जत्थ जुज्जते जं तु ।० ॥ ३ ॥

मलयगिरिप्रभृतिव्याकरणप्रणीतेन लक्षणेन संस्कारमापादितं वचनं संस्कृतम्, प्रकृतौ भवं प्राकृतं स्वभावसिद्धमित्यर्थः, तेषां संस्कृत-प्राकृतवचनानां 'विभाषा' वैविक्त्येन भाषणं कर्तव्यम् । तच्चैवम्—

ए-ओकारपराई, अंकारपरं च पाथए नत्थि ।

व-सगारमज्झिमाणि य, क-चवग्ग-तवग्गनिहणाई ॥

अस्या इयमक्षरगमनिका—एकारपर ऐकारः, ओकारपर औकारः, अंकारपर अः इति विसर्जनीयाख्यम-क्षरम्, तथा वकार-सकारयोर्मध्ये ये अक्षरे श-धाविति, यानि च कवर्ग-चवर्ग-तवर्गनिधनानि ङ-अ-ना इति, एतान्यक्षराणि प्राकृते न सन्ति ॥

तत एतैरक्षरैर्विहीनं यद् वचनं तत् प्राकृतमवसातव्यम् । एभिरेव ऐ औ अः श ष ङ अ न इत्येवंरूपैरुपेतं संस्कृतम् । एषां संस्कृत-प्राकृतवचनानां विभाषा “जत्थ जुज्जते जं तु” ‘यत्र’ प्राकृते संस्कृते वा ‘यद्’ वचनम्—एकवचन-द्विवचनादि ‘युज्यते’ घटामटति तद् वक्तव्यम् । तत्र संस्कृते एकवचनं द्विवचनं बहुवचनं च भवति, यथा—वृक्षः वृक्षौ वृक्षाः; प्राकृते ल्केकवचनं बहुवचनं वा, न तु द्विवचनम्, तस्य बहुवचनेनाभिधानात्, “बहुवचनेण दुवचयण” मिति वचनात् । ततः ‘कम्पव्वचहाराण’ मित्यदोषः ॥

विभागः १ पत्रम् ३

सक्कय-पाथयभासाविणियुत्तं देसतो अणेगविहं ।

अभिहाणं अभिधेयातो होइ भिण्णं अभिण्णं च ॥ ५७ ॥

अथवा द्विप्रकारम्—संस्कृतभाषाविनिर्युक्तम्, यथा—वृक्ष इति, प्राकृतभाषाविनिर्युक्तं च, यथा—रोक्खो इति । ‘देशतः’ नानादेशानाश्रित्यानेकविधम्, यथा—मगधानाम् ओदनः, लाटानां क्रूरः, द्रमिलानां चौरः, अन्ध्राणाम् इडाकुरिति । तथा तद् ‘अभिधानं’ व्यञ्जनाक्षरम् अभिधेयाद् भिन्नमभिन्नं च । तत्र भिन्नं प्रतीतम्, तादात्म्याभावात् ॥ ५७ ॥

विभागः १ पत्रम् २०

[१७ मागधभाषामयाणि पद्यानि]

जइ ताव दलंतऽगालिणो, धम्मा-ऽधम्मविसेसबाहिला ।

बहुसंजयविंदमज्झके, उचकलणे सि किमेव मुच्छित्तो ॥ ४३२५ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११७१

खमए लद्धूण अंबले, दाउ गुल्लण य सो वलिट्ठए ।

वेइ गुल्लं एमेव सेसए, देह जईण गुल्लहिं वुच्चइ ॥ ४३३० ॥

सयमेव य देहि अंबले, तव जे लोयइ इत्थ संजए ।

इइ छंदिय-पेसिओ तहिं, खमओ देइ लिसीण अंबले ॥ ४३३१ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११७२

वयणं न वि गव्वभालियं, एलिसयं कुसलेहिं पूजियं ।

अहवा न वि एत्थ लूसिमो, पगई एस अजाणुए जणे ॥ ४३६२ ॥

मूलेण विणा हु केलिसे, तल्लु पवले य घणे य सोभई ।

न य मूलविभिन्नए घडे, जलमादीणि वलेइ कण्हुई ॥ ४३६३ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११७९-८०

[१८ लौकिकाः न्यायाः]

(१) कोल्लुकचक्रपरम्परन्यायः

‘कोल्लुकपरम्परेण’ महाराष्ट्रप्रसिद्धकोल्लुकचक्रपरम्परन्यायेन × × ×

कोल्लुपरंपर संकलि, आगासं नेइ वायपडिलोमं ।

अच्छुद्धा जलणे, अक्खाई सारमंडं तु ॥ ५७५ ॥

ज्वलने प्रवर्द्धमाने सर्वमुपकरणमेकवारमशक्नुवन् कल्पेषु चतुर्षु पञ्चसु वा बध्नाति, बद्ध्वा च कोष्ठकचक्र-
न्यायेन परम्परया 'संकलि' त्ति तान् पोष्टुलकान् दवरकेण सङ्कल्प्य यत्र न तृणादिसम्भवस्तत आकाशं
तदपि वातप्रतिलोमं तत्र नयति । अथ ज्वलनेनातिप्रसरता ते 'अच्छुद्धाः' स्वस्थानं त्याजितास्ततो यत्
सारं भाण्डमक्षादि तद् निष्काशयन्ति ॥ ५७५ ॥

विभागः १ पत्रम् १६७०

(२) छागलन्यायः

किं छागलेण जंपह, किं मं होप्पेह एवऽजाणता ।

बहुएहिं को विरोहो, सलमेहि व नागपोतस्स ॥ ६०७९ ॥

किमेवं छागलेन न्यायेन जल्पथ ? बोक्तवन्मूर्खतया किमेवमेव प्रलपथ ? इत्यर्थः । किं वा मामेव-
मजानन्तोऽपि "होप्पेह" गले धृत्वा प्रेरयथ ? । अथवा ममापि बहुभिः सह को विरोधः ? शलमैरिव
नागपोतस्येति ॥ ६०७९ ॥

विभागः ६ पत्रम् १६०७

(३) वणिश्यायः

स प्राह—कः पुनर्वणिश्यायो येनैषा शुद्धा क्रियते ? साधवो ब्रुवते—

वत्थाणाऽऽभरणाणि य, सव्वं छड्डेउ एगवत्थेणं ।

पोतम्मि विवण्णाम्मि वाणितधम्मो हवति सुद्धो ॥ ६३०९ ॥

यथा कोऽपि वाणिजः प्रभूतं ऋणं कृत्वा प्रवहणेन समुद्रमवगाढः, तत्र 'पोते' प्रवहणे विपन्नं आत्मीयानि
परकीयानि च प्रभूतानि वज्राण्याभरणाणि चशब्दात् शेषमपि च नानाविधं क्रयाणकं सर्वं 'छर्दयित्वा'
परित्यज्य 'एकवस्त्रेण' एकैव परिधानवाससा उत्तीर्णः 'वणिगधर्मे' वणिश्याये 'शुद्धो भवति' न ऋणं
दाप्यते । एवमियमपि साध्वी तव सत्कामात्मीयं च सारं सर्वं परित्यज्य निष्कान्ता, संसारसमुद्रादुत्तीर्णा इति
वणिगधर्मेण शुद्धा, न धनिका ऋणमात्मीयं याचितुं लभन्ते, तस्माद् न किञ्चिदत्र तवाभाव्यमस्तीति करोति-
दानीमेषा स्वेच्छया तपोवाणिज्यम्, पोतपरिभ्रष्टवणिगिव निर्ऋणो वाणिज्यमिति ॥ ६३०९ ॥

विभागः ६ पत्रम् १६६५

[१९ आयुर्वेदसम्बद्धो विभागः]

(१) महावैद्यः अष्टाङ्गायुर्वेदस्य निर्माता च

'योगीव यथा महावैद्यः' इति, 'यथा' इति दृष्टान्तोपन्यासे, 'योगी' धन्वन्तरिः, तेन च विभङ्गज्ञान-
बलेनाऽऽगामिनि काले प्राचुर्येण रोगसम्भवं दृष्ट्वा अष्टाङ्गायुर्वेदरूपं वैद्यकशास्त्रं चक्रे, तच्च यथाप्रायं
येनाधीतं स महावैद्य उच्यते ।

विभागः २ पत्रम् ३०२

(२) रोग-औषधादि

पडमुप्पले माउलिंगे, एरंटे चेव निंबपत्ते य ।

पिसुदय सन्निवाए, वायक्कोवे य सिंसे य ॥ १०२९ ॥

पित्तोदये पद्मोत्पलमौषधम्, सन्निपाते 'मातुलिङ्गं' बीजपूरकम्, वातप्रकोपे एरण्डपत्राणि 'सिंसे'ति
श्लेष्मोदये निम्बपत्राणि ॥ १०२९ ॥

विभागः २ पत्रम् ३२३

तथा श्लीपदान्ना रोगेण यस्य पादौ श्लौ-श्लिलावद् महाप्रमाणौ भवतः स एवंविधः श्लीपदी ।

विभागः २ पत्रम् ३५८

उक्तञ्च भिषग्वरशास्त्रे—

उत्पद्येत हि साऽवस्था, देश-काला-ऽऽमयान् प्रति । यस्यामकार्यं कार्यं स्यात्, कर्म कार्यं च वर्जयेत् ॥

विभागः ४ पत्रम् ९३६

दन्तानामञ्जनं श्रेष्ठं, कर्णानां दन्तधावनम् । बिरोऽभ्यङ्गश्च पादानां, पादाभ्यङ्गश्च चक्षुषोः ॥

विभागः ४ पत्रम् १०६३

पूर्वाह्णे वमनं दद्यादपरारह्णे विरेचनम् । वातिकेष्वापि रोगेषु, पथ्यमाहुर्विशोषणम् ॥

विभागः ४ पत्रम् ११७९

[२० शकुनशास्त्रसम्बद्धो विभागः]

चोरस्स करिसगस्स य, रितां कुडयं जणो पसंसेइ । गेहपवेसे मज्जइ, पुत्रो कुंभो पसत्थो उ ॥

विभागः १ पत्रम् ७

मइल कुचेले अब्भंगियल्लए साण खुज्ज वडमे या ।

एए तु अप्पसत्था, हवंति खित्ताउ णितस्स ॥ १५४७ ॥

‘मलिनः’ शरीरेण वल्लैर्वा मलीमसः ‘कुचेलः’ जीर्णवल्लपरिधानः ‘अभ्यङ्कितः’ स्नेहाभ्यक्तशरीरः श्वा वामपार्श्वार्द्धं दक्षिणपार्श्वगामी ‘कुञ्जः’ वक्रशरीरः ‘वडभः’ वामनः । ‘एते’ मलिनादयोऽप्रशस्ता भवन्ति क्षेत्राभिर्गच्छतः ॥ १५४७ ॥ तथा—

रक्तपट चरग तावस, रोगिय विगला य आउरा वेज्जा ।

कासायवत्थ उड्डूलिया य जत्तं न साहंति ॥ १५४८ ॥

‘रक्तपटाः’ सौगताः, ‘चरकाः’ काणादा धाटीवाहका वा, ‘तापसाः’ सरजस्काः, ‘रोगिणः’ कुष्ठादिरोगा-
क्रान्ताः, ‘विकलाः’ पाणि-पादाद्यवयवव्यङ्गिताः, ‘आतुराः’ विविधदुःखोपहृताः, ‘वैद्याः’ प्रसिद्धाः, ‘काषायवन्नाः’
कषायवल्लपरिधानाः, ‘उड्डूलिताः’ भस्मोड्डूलितगात्रा धूलीधूसरा वा । एते क्षेत्राभिर्गच्छद्भिर्दृष्टाः सन्तो यात्रा-
गमनं तत्प्रवर्तकं कार्यमप्युपचाराद् यात्रा तां न साधयन्ति ॥ १५४८ ॥

.. उक्ता अपशकुनाः । अथ शकुनानाह—

नंदीतूरं पुण्णस्स दंसणं संख-पडहसहो य ।

भिंगार-छत्त-चामर-वाहण-जाणा पसत्थाइं ॥ १५४९ ॥

समणं संजयं दंतं, सुमणं मोयगा दधि ।

मीणं घंटं पडागं च, सिद्धमत्थं वियागरे ॥ १५५० ॥

‘नन्दीतूर्यं’ द्वादशविधतूर्यसमुदायो युगपद् वाद्यमानः, ‘पूर्णस्य’ पूर्णकलशस्य दर्शनम्, शङ्ख-पटहयोः
शब्दश्च श्रूयमाणः, शृङ्गार-च्छत्र-चामराणि प्रतीतानि ‘वाहन-यानानि’ वाहनानि-हस्तितुरङ्गभाषीनि यानानि-
षिबिकारीनि, एतानि ‘प्रशस्तानि’ शुभावहानि ॥ १५४९ ॥

‘श्रमणं’ लिङ्गमात्रधारिणम्, ‘संयतं’ षट्कायरक्षणे सम्यग्यतम्, ‘दान्तम्’ इन्द्रिय-नोइन्द्रियदमनेन,
‘सुमनसः’ पुष्पाणि, मोदका दधि च प्रतीतम्, ‘मीनं’ मत्स्यम्, घण्टां पताकां च दृष्ट्वा शुला वा ‘सिद्धं’
निष्पन्नम् ‘अर्थं’ प्रयोजनं व्यागृणीयादिति ॥ १५५० ॥

विभागः २ पत्रम् ४५५-५६

दिट्ठंतो पुरिसपुरे, मुण्डदूतेण होइ कायव्वो ।

जह तस्स ते असउणा, तह तस्सितरा मुणेयव्वा ॥ २२९१ ॥

दृष्टान्तोऽत्र पुरुषपुरे रक्तपटदर्शनाकीर्णे मुरुण्डदूतेन भवति कर्तव्यः । यथा ‘तस्य’ मुरुण्ड-
दूतस्य ‘ते’ रक्तपटा अशकुना न भवन्ति, तथा ‘तस्य’ साधोः ‘इतराः’ पार्श्वस्थादयो मुणितव्याः, ता
दोषकारिण्यो न भवन्तीत्यर्थः ॥ २२९१ ॥ इदमेव भावयति—

पाडलि मुण्डदूते, पुरिसपुरे सच्चिवमेलणाऽऽवासो ।

भिकखू असउण तहए, दिणम्मि रन्नो सच्चिवपुच्छा ॥ २२९२ ॥

पाटलिपुत्रे नगरे मुरुण्डो नाम राजा । तवीयदूतस्य पुरुषपुरे नगरे गमनम् । तत्र सच्चिवेन सह
मीलनं । तेन च तस्य आवासो दापितः । ततो राजानं द्रष्टुमागच्छतः ‘भिक्षवः’ रक्तपटा अशकुना

भवन्ति इति कृत्वा स दूतो न राजभवनं प्रविशति । ततस्तृतीये दिने राज्ञः सचिवपार्श्वे पृच्छा—किमिति दूतो नाद्यापि प्रविशति ? ॥ २२९२ ॥ ततश्च—

निगमणं च अमञ्चे, सम्भावाऽऽहक्खिए भणइ दूयं ।

अंतो बहिं च रच्छा, नऽरहिति इहं पवेसणया ॥ २२९३ ॥

अमात्यस्य राजभवनान्निर्गमनम् । ततो दूतस्यावासे गत्वा सचिवो मिलितः । पृष्ठश्च तेन दूतः—किं न प्रविशसि राजभवनम् ? स प्राह—अहं प्रथमे दिवसे प्रस्थितः परं तच्चञ्चिकान् दृष्ट्वा प्रतिनिवृत्तः ‘अपशकुना एते’ इति कृत्वा, ततो द्वितीये तृतीयेऽपि दिवसे प्रस्थितः तत्रापि तथैव प्रतिनिवृत्तः । एवं सद्भावे ‘आख्याते’ कथिते सति दूतममात्यो भणति—एते इह रथ्याया अन्त-बहिर्वा नापशकुनत्वमर्हन्ति । ततः प्रवेशना दूतस्य राजभवने कृता । एवमस्माकमपि पार्श्वस्थादय-स्तृतीयसंयत्यश्च रथ्यादौ दृश्यमाना न दोषकारिण्यो भवन्ति ॥ २२९३ ॥ विभागः ३ पत्रम् ६५०

[२१ कामशास्त्रसम्बद्धो विभागः]

चीयत्त कक्कडी कोउ कंटक विसण्ण समिय सत्ये य ।

पुणरवि निवेस फाडण, किमु समणि निरोह भुत्तितर ॥ १०५१ ॥

एगस्स रज्जो महादेवी । तीसे कक्कडियाओ पियाओ । ताओ अ एगो णिउत्तपुरिसो दिणे दिणे आणेति । अण्णया तेण पुरिसेण अहापवित्तीए अंगादाणसंठिया कक्कडिया आणिता । तीसे देवीए तं कक्कडियं पासेत्ता कोतुयं जायं—पेच्छामि ताव केरिसो फासो त्ति एयाए पडिसेवियाए ? । ताहे ताए सा कक्कडिया पादे बंधिउं सागारियद्दणं पडिसेविउमाढत्ता । तीसे कक्कडियाए कंटओ आसी, सो तम्मि सागारिए लग्गो । विसप्पियं च तं । ताहे वेज्जस्स सिट्ठं । ताहे वेज्जेणं समिया महिया, तत्थ निवेसाविया, उट्टवेत्ता सुसियप्पदेसं विधियं । तम्मि पदेसे तीए अपेच्छमाणीए सत्थयं उप्परामुहधारं खोहियं । पुणो तेणेवागारेण णिवेसाविया । फोडियं । पूएण समं निगगओ कंटओ । पण्णा जाया । जति ताव तीसे देवीए दंडिएण पडिसेविज्जमाणीए कोउयं जायं, किमंग पुण समणीणं णिच्चणिरुद्धाण भुत्तभोगीणं अभुत्तभोगीणं य ? ॥ विभागः २ पत्रम् ३२९

एका सीही रिउकाले मेहुणत्थी सजाइपुरिसं अलभमाणी सत्ये वहंते इकं पुरिसं चित्तुं गुहं पविट्ठा चाट्टं काउमाढत्ता । सा य तेण पडिसेविता । तत्थ तेसिं दोण्ह वि संसाराणुभावतो अणुरागो जातो । गुह्यपडियस्स तस्स सा दिणे दिणे पोग्गलं आणेउं देइ । सो वि तं पडिसेवइ । जइ एवं जीवितंतकरीसु वि सण्णफईसु पुरिसो मेहुणधम्मं पडिसेवइ × × ×

विभागः ३ पत्रम् ७१७

जहा—एगा अविरइया अवाउडडा काइयं वोसिरंती विरहे साणेण दिट्ठा । सो य साणो पुच्छं लोलितो चाइणि करंतो अल्लीणो । सा अगारी चित्तेइ—पेच्छामि तावइ एस किं करेइ ? त्ति । तस्स पुरतो सागारियं अभिसुहं काउं जाणुएहिं हत्थेहि य अहोसुही ठिया । तेण सा पडिसेविया । तीए अगारीए तत्थेव साणे अणुरागो जातो । एवं मिग-छगल-वानरावी वि अगारिं अभिलसंति ॥ विभागः ३ पत्रम् ७१८

अथवा विकुर्वितं नाम—महाराष्ट्रविषये सागारिकं विच्छा तत्र विष्टकः प्रक्षिप्यते ॥

विभागः ३ पत्रम् ७३०

कस्यापि महाराष्ट्रादिविषयोत्पन्नस्य साधोरज्ञादानं वेष्टकविद्धम् ॥ विभागः ३ पत्रम् ७३१

उवहय उवकरणम्मि, सेज्जायरभूणियानिमित्तेणं ।

तो कविलगस्स वेओ, तत्तिओ जाओ दुरहियासो ॥ १५५४ ॥

शय्यातरङ्गणिकानिमित्तेन पूर्वम् ‘उपकरणे’ अज्ञादानाख्ये ‘उपहते’ छिन्ने सति ततः क्रमेण कपिलस्य दुरधिसहस्तृतीयो वेदो जात इत्यक्षरार्थः । भावार्थस्तु कथानकेनोच्यते—

सुट्टिया आयरिया । तेसिं सीसो कविलो नाम खुट्ठो । सो सिज्जायरस्स भूणियाए सह खेइं करेति । तस्स तत्थेव अज्जोववाओ जाओ । अज्जया सा सिज्जातरभूणिया एगाणिणी नातिकूरे गावीणं दोहणवाडगं गया ।

सा तऔ दुद्ध-दहिं घेतूणाऽऽगच्छति । कविलो य तं चैव वाङ्गं भिक्खवारियं गच्छति । तेणंतरा असारिए अणिच्छमाणी बला भारिया उप्पाइया । तीए कब्बट्टियाए अदूरे पिया छित्ते किसिं करेइ । तीए तस्स कहियं । तेण सा दिट्ठा जोणिन्नेए रुहिरोक्खित्ता महीए लोलितिया य । सो य कोहाडहत्थगओ रुट्ठो । कविलो य तेण कालेण भिक्खं अड्डित्तुं पड्डिनियत्तो, तेण य दिट्ठो । मूलाओ से सागारियं सह जलधरेहिं निककतियं । सो य आयरियसमीवं न गओ, उच्चिक्खंतो । तस्स य उच्चरणोच्चघ्राएण ततिओ वेदो उदिण्णो । सो जुन्नकोट्टिणीए संगहिओ । तत्थ से इत्थीवेओ वि उदिओ ॥ विभागः ५ पत्रम् १३७१

[२२ ग्रन्थनामोल्लेखाः]

मलयगिरिप्रभृतिव्याकरणप्रणीतेन लक्षणेन संस्कारमापादितं वचनं संस्कृतम् । विभागः १ पत्रम् ३

शब्दानुशासनादिविश्वविद्यालयज्योतिःपुञ्जपरमाणुघटितमूर्तिभिः श्रीमलयगिरिमुनीन्द्रर्षिपादैर्विवरण-
करणमुपचक्रमे । विभागः १ पत्रम् १७८

संव्यूहतो यथा मलयवतीकार इत्यादि

विभागः १ पत्रम् ९९

जे रायसत्थकुसला, अतक्कुलीया हिता परिणया य ॥ ३८२ ॥

ये 'राजशास्त्रेषु' कौटिल्यप्रभृतिषु कुशला राजशास्त्रकुशलाः, विभागः १ पत्रम् ११३

योऽपि च व्यक्तः सोऽपि यदि निद्रालुर्भवति तरङ्गवत्यादिकथाकथनव्यसनी वा तदा न रक्षति, प्रमाद-
बहुलत्वात् ॥ ५६५ ॥ विभागः १ पत्रम् १६५

विशाखिल-वात्स्यायनादिपापश्रुतान्यभ्यस्यतस्तेषु बहुमानबुद्धिं कुर्वतो ज्ञानमालिन्यम्,

विभागः १ पत्रम् २११

तत्र योनिप्राभृतादिना यदेकेन्द्रियादिशरीराणि निर्वर्तयति । यथा सिद्धसेनाचार्येणाश्वा उत्पादिताः ।

विभागः ३ पत्रम् ७५३

अक्खाइयाउ अक्खाणगाइँ गीयाइँ छलियकब्बाइँ ।

कहयंता य कहाओ, तिसमुत्था काहिया होंति ॥ २५६४ ॥

तथा 'आख्यायिकाः' तरङ्गवती-मलयवतीप्रभृतयः, 'आख्यानकानि' धूर्त्तख्यानकावीनि
'गीतानि' ध्रुवकादिच्छन्दोनिबद्धानि गीतपदानि, तथा 'छलितकाव्यानि' शृङ्गारकाव्यानि, 'कथाः' वसुदेव-
चरित-चेटककथादयः, 'तिसमुत्थाः' धर्म-कामा-ऽर्थलक्षणपुरुषार्थत्रयवक्तव्यताप्रभवाः सङ्कीर्णकथा इत्यर्थः ।
एतान्याख्यायिकावीनि कथयन्तः काथिका उच्यन्ते, कथया चरन्तीति व्युत्पत्तेः ॥ २५६४ ॥

विभागः ३ पत्रम् ७२२

दंसणजुत्ताइअत्थो वा ॥ २९९० ॥

"दंसणजुत्ताइअत्थो व" ति दर्शनविशुद्धिकारणीया गोविन्दनिर्युक्तिः आदिशब्दात् सम्म(न्म)ति-
तत्त्वार्थप्रभृतीनि च शास्त्राणि तदर्थः-तत्प्रयोजनः प्रमाणशास्त्रकुशलानामाचार्याणां समीपे गच्छेत् ॥

विभागः ३ पत्रम् ८१६

उक्तं च भिषग्वरशास्त्रे—

उत्पद्येत हि साऽवस्था, देशकालामयान् प्रति । यस्यामकार्यं कार्यं स्यात्, कर्म कार्यं च वर्जयेत् ॥

विभागः ४ पत्रम् ९३६

